HRVATSKI SABOR

KLASA: 021-03/23-09/23
URBROJ: 65-23-02

Zagreb, 3. travnja 2023.

Hs**NP*021-03/23-09/23*65-23-02**Hs

ZASTUPNICAMA I ZASTUPNICIMA HRVATSKOGA SABORA

PREDSJEDNICAMA I PREDSJEDNICIMA RADNIH TIJELA

Na temelju članka 33. stavka 1. podstavka 3. Poslovnika Hrvatskoga sabora u prilogu upućujem ***Izvješće o radu pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2022. godinu***, koje je predsjedniku Hrvatskoga sabora u skladu s odredbom članka 17. stavka 1. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom ("Narodne novine", broj 107/07), dostavila pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, aktom od 31. ožujka 2023. godine.

PREDSJEDNIK

Gordan Jandroković

REPUBLIKA HRVATSKA
65 - HRVATSKI SABOR
ZAGREB, Trg Sv. Marka 6

Primljeno: 31-03-2023	
Klasifikacijska oznaka: 021-3/23-09/23	Org. jed.: 65
Urudžbeni broj: 411-02-23-01	Prij. 4 / Vrij. USB

REPUBLIKA HRVATSKA
Pravobranitelj za osobe s invaliditetom
Broj: POSI.R.-018-10-37/23-01/01
Zagreb, 31. ožujka 2023.

Hs**NP*021-03/23-09/23*41102-23-01**Hs

HRVATSKI SABOR
Trg sv. Marka 6, 10 000 Zagreb
n/p predsjednik Gordan Jandroković

Predmet: **Izvješće o radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2022. godinu**
- dostavlja se

Poštovani,

sukladno čl. 17. st. 1 Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom („Narodne novine", br. 107/07) pravobraniteljica za osobe s invaliditetom dostavlja Vam tekst Izvješća o radu Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2022. godinu u pisanom - papirnatom i digitalnom obliku - na USB-sticku.

Na temelju Uredbe o sastavljanju i predaji Izjave o fiskalnoj odgovornosti i Izvještaja o primjeni fiskalnih pravila („Narodne novine", br. 95/19) dostavljamo Vam Izjavu o fiskalnoj odgovornosti za proračunsku 2022. godinu te ispunjeni upitnik.

S poštovanjem,

PRAVOBRANITELJICA ZA OSOBE S INVALIDITETOM

REPUBLIKA HRVATSKA 1 ZAGREB PRAVOBRANITELJ ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Anka Slonjšak

Prilog:
1. Izvješće o radu Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2022. u pisanom obliku i digitalnom na USB-u
2. Izvješće o radu Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2022., sažetak u pisanom obliku i digitalnom na USB-u
3. Izjava o fiskalnoj odgovornosti za proračunsku godinu 2022. u pisanom obliku i digitalnom na USB-u
4. Upitnik o fiskalnoj odgovornosti 2022. u pisanom obliku i digitalnom na USB-u

PRAVOBRANITELJ ZA
OSOBE S INVALIDITETOM

Izvješće o radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD 1

1.1. POSTUPANJA PRAVOBRANITELJA ZA OSOBE S INVALIDITETOM 4

1.1.1. Statistički podaci 4

1.1.2. Podatci o aktivnostima u svrhu promicanja prava 10

2. ZAŠTITA, PRAĆENJE I PROMICANJE PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM 11

2.1. JEDNAKOST I NEDISKRIMINACIJA 11

2.2. PRIJEDLOZI I PREPORUKE ZA IZMJENE I DOPUNE ZAKONA I DRUGIH PROPISA TE UNAPRJEĐENJE SUSTAVA 19

2.2.1. Prijedlozi za izmjene i dopune zakona i drugih propisa 19

2.2.2. Preporuke i upozorenja 24

2.3. PRISTUP PRAVOSUĐU 32

2.4. OSOBNA SLOBODA I SIGURNOST 41

2.4.1. Primjena Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama u psihijatrijskim ustanovama 41

2.4.2. Zatvorski sustav 46

2.5. SLOBODA OD MUČENJA ILI OKRUTNOG, NEČOVJEČNOG ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA 49

2.6. JEDNAKOST PRED ZAKONOM 54

2.7. POŠTIVANJE DOMA I OBITELJI 58

2.8. ŽENE S INVALIDITETOM 62

2.9. SLOBODA OD IZRABLJIVANJA, NASILJA I ZLOSTAVLJANJA 69

2.10. ZAŠTITA OSOBNOG INTEGRITETA OSOBE 77

2.11. ZDRAVSTVO 78

2.11.1. Ortopedska pomagala 83

2.12. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU 94

2.12.1. Rana intervencija 94

2.12.2. Stanje ljudskih prava osoba s poremećajem iz spektra autizma 96

2.13. ODGOJ I OBRAZOVANJE 99

2.13.1. Predškolski odgoj 99

2.13.2. Osnovno i srednjoškolsko obrazovanje 106

2.13.3. Visoko obrazovanje 122

2.14. OSPOSOBLJAVANJE I REHABILITACIJA 134

2.15. ZAPOŠLJAVANJE I RAD 138

2.15.1. Diskriminacija u postupcima zapošljavanja 138

2.15.2. Diskriminacija na radnom mjestu 147

2.15.3. Zaposlenost i nezaposlenost osoba s invaliditetom 150

2.16. PRISTUPAČNOST, STANOVANJE I MOBILNOST 158

2.16.1. Pristup dobrima i uslugama 159

2.16.2. Cestovni prijevoz 178

2.16.3. Pomorski prijevoz ... 191
2.16.4. Željeznički prijevoz ... 197
2.16.5. Zračni prijevoz ... 202
2.16.6. Pristupačan turizam ... 206
2.16.7. Digitalna pristupačnost ... 218
2.16.8. Pristupačno stanovanje ... 222
2.17. RIZIČNE SITUACIJE I HUMANITARNA KRIZNA STANJA ... 225
2.17.1. Sigurnost i zaštita osoba s invaliditetom u rizičnim situacijama ... 225
2.17.2. Osobe s invaliditetom raseljene iz Ukrajine u Hrvatskoj ... 231
2.18. NEOVISNO ŽIVLJENJE I ŽIVOT U ZAJEDNICI ... 236
2.18.1. Povreda prava na život u zajednici ... 237
2.18.2. Život osoba s invaliditetom u instituciji ... 239
2.18.3. Zakon o osobnoj asistenciji ... 250
2.19. PRIMJERENI ŽIVOTNI STANDARD I SOCIJALNA ZAŠTITA ... 253
2.19.1. Novi Zakon o socijalnoj skrbi ... 253
2.20. JEDINSTVENO TIJELO VJEŠTAČENJA ... 264
2.21. MIROVINSKO OSIGURANJE ... 272
2.22. SURADNJA S ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA ... 284
2.23. SUDJELOVANJE U KULTURI, REKREACIJI, RAZONODI I SPORTU ... 293
2.23.1. Kultura ... 293
2.23.2. Sport ... 300
2.24. MEĐUNARODNA SURADNJA ... 307
2.25. PODRUČNI UREDI ... 312
2.26. RAD 5. SAZIVA STRUČNOG SAVJETA PRAVOBRANITELJICE ... 319
2.27. PODIZANJE RAZINE SVIJESTI ... 321
2.27.1. Edukacija o specifičnostima osoba s invaliditetom ... 329
2.27.2. Sudjelovanje na događanjima ... 332
3. OPĆE I FINANCIJSKO POSLOVANJE ... 334
3.1. FINANCIJSKO POSLOVANJE ... 334
4. ZAKLJUČAK ... 336
5. PRILOZI ... 337
PRILOG 1. SUDJELOVANJE U DOGAĐANJIMA ... 337
PRILOG 2. SUDJELOVANJE U MEDIJIMA ... 352

POPIS KRATICA

Kratica	Naziv
AZOO	Agencija za odgoj i obrazovanje
AZVO	Agencija za znanost i visoko obrazovanje
COO	Centar za odgoj i obrazovanje
CZSS	Centar za socijalnu skrb
DPS	Državni pedagoški standard
DTUR	Djeca/e s teškoćama u razvoju
DV	Dječji vrtić
EU	Europska unija
HPO	Hrvatski paraolimpijski odbor
HZJZ	Hrvatski zavod za javno zdravstvo
HZMO	Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
HZZ	Hrvatski zavod za zapošljavanje
HZZO	Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje
JLP(R)S	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave
KPOSI	Konvencija o pravima osoba s invaliditetom
MPUGDI	Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine
MMPI	Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture
MPU	Ministarstvo pravosuđa i uprave
MROSP	Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike
MRRFEU	Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
MZ	Ministarstvo zdravstva
MZO	Ministarstvo znanosti i obrazovanja
NCVVO	Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje
ODO	Općinsko državno odvjetništvo
OSI	Osoba/e s invaliditetom
OŠ	Osnovna škola
POSI	Pravobranitelj/ica za osobe s invaliditetom
PU	Područni ured
RH	Republika Hrvatska
SŠ	Srednja škola
TUR	Teškoće u razvoju
UN	Ujedinjeni narodi
UNICEF	Fond Ujedinjenih naroda za djecu
ZOSI	Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje OSI
ZSD	Zakon o suzbijanju diskriminacije
ZZODS	Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama

1. UVOD

Sukladno djelokrugu propisanom Zakonom o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (Narodne novine, br. 107/07) u ovom Izvješću prikazan je rad Pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2022. godinu koji je istovremeno i pregled ostvarivanja prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.

U 2022.-oj godini Pravobranitelju za osobe s invaliditetom obratilo se **2.474** građana. Najviše obraćanja, njih 565, odnosilo se na područje socijalne skrbi, zatim na područje zapošljavanja i rada njih 287, pristupačnost i mobilnost 256, a višestrukih upita i pritužbi bilo je 237. Na mirovinsko osiguranje odnosilo se 195 obraćanja, na odgoj i obrazovanje 174, zdravstvo 148, ostala područja 137, na imovinsko-pravne poslove 133, pravosuđe 84, skrbništvo 66, suzbijanje nasilja 56, život u zajednici 54, rad udruga 43, obiteljsko - pravnu zaštitu 28 te sport 6. Ostvareno je **86** obilazaka prostora u kojima borave, obrazuju se ili rade osobe s invaliditetom u 10 županija. Pravobraniteljica je samostalno ili u suradnji s drugim institucijama i udrugama organizirala te sudjelovala na **296** događanja.

Tijekom 2022. godine sudjelovali smo u **23** e-Savjetovanja gdje smo predložili izmjene i komentirali ukupno **118** zakonskih i podzakonskih odredbi. Od iznesenih prijedloga prihvaćeno je **11,** djelomično je prihvaćeno **tri**, a **67** je primljeno na znanje. Nisu prihvaćena **37** prijedloga.

Od **294** općih preporuka i upozorenja upućenih tijelima državne vlasti, jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave kao i drugim pravnim i fizičkim osobama prihvaćeno ih je samo 101 (34,35%).
Djelomično ih je prihvaćeno 20,75%, nije prihvaćeno 11,91%, nismo zaprimili odgovor na 17,1%, dok je u tijeku razmatranje 15,98% preporuka i upozorenja. Najviše požurnica zbog neodgovaranja upućeno je ministarstvima – Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, Ministarstvu znanosti i obrazovanja kao i centrima za socijalnu skrb, a zatim gradovima i općinama. U nedostatku drugih mehanizama za izravnu implementaciju preporuka i s ignorantskim odnosom prema preporukama Pravobraniteljice (ukupno je 28,92% neprihvaćenih i neodgovorenih preporuka) ovoj instituciji se kao primarna uloga nameće evidentiranje i izvještavanje o zabilježenim povredama prava na osnovi invaliditeta, što najčešće znači održavanje *statusa quo* u izgradnji cjelovitog sustava zaštite osoba s invaliditetom i unapređenju kvalitete njihova življenja. Najviše preporuka bilo je prihvaćeno u područjima pristupačnosti i mobilnosti, dok je najviše neprihvaćenih preporuka i preporuka na koje nije odgovoreno bilo u područjima odgoja i obrazovanja te socijalne zaštite u kojem je najviše pritužbi osoba s invaliditetom.

Unatoč povećanju naknada koje su ostvarene na osnovi invaliditeta tijekom 2022. godine, pritužbe su pokazale da su svakodnevna poskupljenja svih proizvoda i usluga kao i rastuća inflacija ta povećanja neutralizirala. Štoviše, pogoršanje opće ekonomske situacije dovelo je do daljnjeg porasta siromaštva koje posebno teško pogađa osobe s invaliditetom i njihove obitelji, zbog dodatnih troškova koji proizlaze iz invaliditeta. Stoga nadležnima opetovano upućujemo preporuke da je naknade ostvarene na osnovi invaliditeta potrebno kontinuirano usklađivati s porastom troškova uslijed inflacije.

Velike teškoće u svakodnevnom životu i funkcioniranju osobama s invaliditetom predstavlja nekonkurentnost plaća pružatelja usluga podrške kao što su osobni asistenti, videći pratitelji, prevoditelji/tumači hrvatskog znakovnog jezika i pomoćnici/asistenti u nastavi. Uz satnicu koja je najniža na tržištu, osobe s invaliditetom ugrožava i nedostatak radne snage. Nedostaju i pružatelji usluga pomoći u kući, njegovatelji, medicinske sestre, liječnici te stručni suradnici. Mnoge osobe s invaliditetom strepe jer su prisiljene promišljati o odlasku na smještaj u ustanove i o izdvajanju iz svojih obitelji i zajednice, dok obitelji strepe što će biti kad oni više ne budu mogli skrbiti o svom članu - djetetu s teškoćama u razvoju ili osobi s invaliditetom. Unatoč deklarativnom opredjeljenju za

proces deinstitucionalizacije u različitim oblicima smještaja još uvijek se nalazi **preko 8.000 osoba s invaliditetom.**

Konkretnim prijedlozima aktivno smo se uključili u donošenje Zakona o osobnoj asistenciji čiji je prvi nacrt izazvao veliko nezadovoljstvo dijela osoba s invaliditetom i brojne prijepore. Prijedlozi Pravobranitelja jasno su naglašavali potrebu da ova temeljna usluga koja jamči neovisnost osoba s invaliditetom i njihovu uključenost u zajednicu bude usklađena s načelima neovisnog življenja. Iako je podrška osobnog asistenta u Republici Hrvatskoj bila dostupna manjem broju osoba s najtežim invaliditetom, ona ne podrazumijeva i pomoć oko brige za djecu pa se roditelji s invaliditetom oko brige za djecu oslanjaju na neformalnu podršku. Stoga je Pravobraniteljica uputila prijedlog da se u poslove osobnog asistenta ugradi i podrška u vezi podizanja djece uz prisustvo roditelja s invaliditetom.

Obilaskom skloništa za žrtve nasilja utvrdili smo da je zbog neosigurane podrške invaliditet prepreka za prihvat žena koje ne mogu samostalno voditi brigu o sebi i djeci što predstavlja diskriminaciju na osnovi invaliditeta.

Reagirali smo na slučajeve ponižavajućeg i uvredljivog govora u javnom prostoru kojim se nanosi šteta dostojanstvu i ravnopravnom položaju osoba s invaliditetom u društvu te preporučivali političarima da političke ambicije usmjere na planiranje aktivnosti za poboljšanje njihovog teškog položaja u društvu.

Zbog izmjena Zakona o socijalnoj skrbi došlo je do povećanja zahtjeva za vještačenjima uslijed preispitivanja prava što je posebno teško pogodilo osobe čiji je invaliditet posljedica trajnog i ireverzibilnog stanja te je nepotrebno ovu činjenicu dokazivati učestalim ponovnim vještačenjima.

Prilikom obilazaka psihijatrijskih ustanova utvrdili smo nepoštivanje prava osoba koje se nalaze na liječenju zbog nepoznavanja propisa, nedovoljno razvijene svijesti o važnosti poštivanja propisanih prava pacijenata, ograničenosti materijalnih resursa te manjka stručnjaka i drugog osoblja. Mišljenja smo da je u svrhu zaustavljanja, odnosno postepenog potpunog prestanka korištenja mjera prisile uz reformu zakonodavstva, potrebno unaprijediti postupanje u praksi osiguravanjem kontinuirane edukacije zaposlenicima, ali i tehničkih, materijalnih i kadrovskih preduvjeta za postizanje ovog cilja.

Upozoravali smo da se smanjivanjem cijena ortopedskih pomagala pogoršava ionako loša situacija dostupnosti pomagala zbog toga što su postojeća pomagala na Listi ortopedskih i drugih pomagala HZZO-a zastarjela, često nekvalitetna i vrlo teško prilagodljiva potrebama osobe.

Apelirali smo da usmjerenost na rješavanje krize ne bude izgovor za nečinjenje i nepoduzimanje mjera za uspostavljanje sustava rane intervencije. Djeca s teškoćama u razvoju u Hrvatskoj nemaju sustavan pristup nužnim intervencijama, nema dovoljno pružatelja ove usluge, nema dovoljnog broja stručnjaka, na prvu dijagnozu čeka se mjesecima, a takav smanjeni intenzitet i nepravovremenost terapijskih postupaka smanjuje mogućnost ili ne omogućuje pozitivne ishode.

Istovremeno nedostatak prostornih, kadrovskih i drugih uvjeta u dječjim vrtićima najviše pogađa upravo populaciju djece sa zdravstvenim i razvojnim teškoćama, kojima se ograničava upis i trajanje boravka u vrtiću. Na učenike s teškoćama u razvoju i dalje se gleda kroz njihovu teškoću, a fokus je na onome što ne mogu umjesto na osiguravanju potrebne podrške u redovnom sustavu obrazovanja. Zbog nedostatka podrške i stručnih djelatnika upućuju se u posebne ustanove, a cijeli sustav se previše oslanja na asistente u nastavi čiji je radno-pravni status nesiguran, a cijena rada niska pa mnoga djeca s teškoćama u razvoju ostaju bez tog vida podrške. Srednjoškolsko obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju i dalje nije usklađeno s potrebama tržišta rada. Posebno je neuređen sustav visokog obrazovanja studenata s invaliditetom, a unatoč velikom zalaganju Pravobraniteljice davanjem konkretnih prijedloga u novom Zakonu o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti

propuštena je prilika da se definira tko su studenti s invaliditetom dok je osiguravanje potrebne podrške ostavljeno kao mogućnost umjesto zakonske obveze.

Prema podacima Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom na dan 31. prosinca 2022. evidentirano je **15.513 zaposlenih osoba s invaliditetom** što je **3.819 osoba s invaliditetom više** u odnosu na 31. prosinca 2021. godine kad ih je bilo 11.694. Međutim, ovaj porast nije pokazatelj isključivo rasta zaposlenosti osoba s invaliditetom, već je dijelom uzrokovan usklađivanjem s novim Zakonom o Registru zaposlenih osoba s invaliditetom (Narodne novine, br. 63/22) te ažuriranjem baza podataka u Registru osoba s invaliditetom.

Najčešće pritužbe vezane uz zapošljavanje osoba s invaliditetom odnosile su se na provođenje natječajnih postupaka u državnim i javnim službama. Osobe s invaliditetom koje su se pritužile Pravobraniteljici uvjerene su da je zapošljavanje netransparentno i da se pogoduje unaprijed poznatim kandidatima te se pritužuju na nemogućnost ostvarenja prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima. Mnogi poslodavci često imaju negativan stav prema zahtjevu za ostvarenje prava na razumnu prilagodbu radnog mjesta. Iako je ono zakonski uređeno kroz više propisa, u praksi i dalje ovisi o dobroj volji poslodavca. Unatoč potrebi ne postoje programi socijalnog uključivanja u koje bi se moglo uključiti one korisnike koji se ne mogu uključiti u svijet rada. Kao država i poslodavci ne smijemo dozvoliti da osobe s invaliditetom zbog neosiguravanja podrške i prilagodbe pri zapošljavanju i na radnom mjestu diskriminiramo, pasiviziramo i guramo u socijalne naknade i mirovine.

U Registru osoba s invaliditetom u ožujku 2023. godine evidentirano je **645.231 osoba s invaliditetom** (363.716 muškog spola i 281.515 ženskog spola).

Udruge osoba s invaliditetom su i tijekom 2022. godine često bile jedina poveznica osoba s invaliditetom i sustava, a u mnogim sredinama su jedini pružatelji usluga. Međutim, nisu dovoljno sustavno podržane niti dovoljno financirane što otežava kontinuitet i bolji nadzor kvalitete usluga koje pružaju.

Velika stopa neodgovaranja i neprihvaćanja preporuka Pravobraniteljice zabilježena je i kod jedinica lokalne samouprave, posebice općina, kod kojih i dalje ne postoji razvijena svijest o važnosti njihove uloge u osiguravanju ravnopravnosti osoba s invaliditetom u lokalnoj zajednici. Upravo su JLP(R)S u poziciji da učinkovito odgovore na njihove potrebe i osiguraju pristupačno i inkluzivno okruženje. Nerazumijevanje nositelja lokalnih vlasti za probleme s kojima se osobe s invaliditetom susreću ogleda se kroz brojne pritužbe kojima se ukazuje na nepristupačne objekte javne namjene u njihovu vlasništvu (npr. upravni odjeli, ustanove, komunalne tvrtke, škole i dr.), na nepristupačne javne površine, nedovoljan broj parkirališnih mjesta za vozila osoba s invaliditetom, nepristupačan javni prijevoz, dok je prijevoz prilagođenim vozilima i dalje iznimka. Jedan od gorućih problema osoba s invaliditetom ostaje i kronični nedostatak pristupačnih stanova u svim dijelovima Republike Hrvatske. Porast pritužbi ukazuje na brojne prepreke zbog kojih su turistički sadržaji od smještajnih kapaciteta, plaža i svih drugih popratnih turističkih i kulturnih sadržaja nepristupačni osobama s invaliditetom. Ipak određeni pozitivni primjeri rješavanja navedenih problema potvrda su kako za poduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti nisu bitni veličina, broj stanovnika i financijski kapacitet jedinice lokalne ili područne samouprave, nego prihvaćanje osoba s invaliditetom kao ravnopravnih građana i svijest nositelja vlasti o obvezi osiguravanja jednakih mogućnosti.

U nastavku ovog izvješća prikazat ćemo statističke podatke o radu institucije, podatke koji se odnose na pritužbe, postupanja i aktivnosti Pravobraniteljice, stavove, mišljenja, prijedloge propisa i preporuke koje su upućene raznim državnim tijelima, prijedloge za poboljšanje položaja osoba s invaliditetom u pojedinim područjima te dati primjere životnih situacija osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. Svjesni važnosti rodne ravnopravnosti, zbog potrebe za sažetošću, imenice muškog roda u ovom Izvješću odnose se podjednako i na muški i na ženski spol.

1.1. POSTUPANJA PRAVOBRANITELJA ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Tijekom 2022. godine sukladno ovlastima koje proizlaze iz odredbi Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom Pravobraniteljica je postupala po predstavkama građana koji su se najčešće obraćali osobno – poštom, elektroničkom poštom, telefaksom, telefonom i osobnim dolaskom. Postupalo se po zaprimljenim predstavkama, pritužbama, zamolbama, prijedlozima i dr. u skladu s Ustavom Republike Hrvatske, zakonodavstvom i međunarodnim dokumentima.
Podatci o obraćanjima građana prikazani su u tablici 1. u kojoj je vidljivo da je u 2022. u odnosu na 2019. godinu, godinu prije pandemije, došlo do porasta za **14%** odnosno građani su nam se obratili **2.474** puta.

Tablica 1. Komparativni prikaz ukupnog broja obraćanja građana u 2018., 2019., 2020., 2021. i 2022. godini

	2018.	**2019.**	**2020.**	**2021.**	**2022.**
Broj obraćanja građana	1.951	2.172	2.266	2.720	2.474
Broj postupanja POSI	3.200	3.398	4.538	5.826	5.056

1.1.1. Statistički podaci

A) PODATCI O POVREDAMA PRAVA

U 2022. godini zaključena su **1.372 predmeta** u kojima se postupalo na osnovi zaprimljenih pritužbi fizičkih i pravnih osoba. Postotak utvrđivanja povreda prava među zaključenim predmetima odnosi se na **277** predmeta iz prethodnih razdoblja i **1.095** predmeta iz 2022. godine.
U **329 predmeta** ili njih **23,9%** zaključenih nije bilo povrede prava. U **667 predmeta** ili njih **48,6%** nije se utvrđivala povreda prava.

U sljedećim grafikonima prikazana su **najčešća područja** u kojima se po zaprimljenim pritužbama utvrđivala povreda prava – ukupno **375 predmeta** ili njih **27,3%.**

Grafikon 1. Prikaz utvrđenih povreda prava u područjima socijalne zaštite, zapošljavanja i rada te mirovinskog osiguranja

Iz gore navedenih podataka vidljivo je da u području socijalne zaštite, gdje smo obradili 75 pritužbi u kojima je bilo povrede prava, najviše je bilo povreda vezano uz dugotrajnost postupka, povreda zakonom zajamčenih prava i povreda prava prema KPOSI. U području zapošljavanja i rada – 52 pritužbe – najviše je bilo povreda prava zajamčenih zakonom, sumnji na diskriminaciju te povreda prava grupacije osoba s invaliditetom. U mirovinskom osiguranju – 25 pritužbi – najčešće se radilo o povredama zakonom zajamčenih prava pojedinaca te dugotrajnosti postupka.

Grafikon 2. Prikaz utvrđenih povreda prava u područjima obrazovanja, zdravstva te pristupačnosti i mobilnosti

U području pristupačnosti i mobilnosti, gdje je obrađeno 76 pritužbi, najčešće su bile povrede prava zajamčenih zakonom, zatim povreda prava prema KPOSI, povreda prava grupacije OSI, sumnja na diskriminaciju, povrede ustavnih prava kao i povrede prema drugim međunarodnim dokumentima. U području odgoja i obrazovanja, gdje je obrađeno 45 pritužbi, najčešće su bile povrede prava zajamčenih zakonom, povrede prava prema KPOSI te sumnja na diskriminaciju. U području zdravstva, gdje smo obradili 30 pritužbi, najčešće povrede prava bile su prema grupaciji OSI, prema KPOSI te povrede prava zajamčenih zakonom. Kada govorimo o povredama prava zbog dugotrajnosti postupka, najčešća područja bila su odgoj i obrazovanje te zdravstvo. Osim navedenih područja, povrede prava bile su i u drugim područjima: u imovinsko-pravnim poslovima, suzbijanju nasilja, pravosuđu i životu u zajednici.

Prema gore navedenim podatcima u kojima smo istaknuli najčešća područja u kojima su povrijeđena prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju, vidljivo je kako je **najveći broj povreda zakonom zajamčenih prava bio u svim područjima.** Povrede prava prema KPOSI bile su najčešće u područjima **pristupačnosti i mobilnosti, zapošljavanja i rada te obrazovanja**. Kada govorimo o povredi prava zbog dugotrajnosti postupka, najčešće je to bilo u područjima **socijalne zaštite, obrazovanja i mirovinskog osiguranja**. Značajan broj povrede prava, odnosno sumnje na diskriminaciju, odnosio se na područja **zapošljavanja i rada, pristupačnosti i mobilnosti te odgoja i obrazovanja.**

B) PODATCI O OBRAĆANJIMA GRAĐANA

U tablici 2. prikazani su podatci iz 2022. godine o obraćanjima građana, udruga kao i svih drugih podnositelja u svrhu zaštite, promicanja i praćenja prava i interesa osoba s invaliditetom – **ukupno 2.474 puta.** Povodom pritužbi građana upućenih pisanim putem – njih **951,** imali smo **1.681** pisanih

postupanja i **1.114** telefonskih savjetovanja. Od **1.681** pisanih postupanja po pritužbama **415** se odnosilo na preporuke i upozorenja.

Tablica 2. Podatci o obraćanjima građana

Vrste kontakta	Pritužbe upućene pisanim putem	Obraćanja građana koja nemaju karakter pritužbe	Nenadležnost POSI	Osobni dolazak i telefonom	Ukupno
Broj obraćanja	951	458	24	1.060	2.493
Broj upućenih preporuka, savjetovanja te drugih intervencija	2.795	724	30	1.537	5.056

U ukupno **458** obraćanja koja nisu imala karakter pritužbi postupali smo **724** puta, od čega se **248** postupanja odnosilo na provođenje istraživanja, projekata, pisma podrške.
U **1.060** slučajeva koji su se obratili telefonom, elektroničkom poštom i osobnim dolaskom imali smo **1.537** postupanja**.** Za **24** obraćanja građana utvrdili smo da nisu u nadležnosti POSI-ja.

Podatci o pritužbama građana iz prethodnih razdoblja

Pravobraniteljica je tijekom 2022. godine postupala i u **387** pritužbi koje su zaprimljene u prethodnim razdobljima.

B1) Podatci po područjima

Od ukupno **2.493** obraćanja građana, grafikon 3. prikazuje **2.467** po područjima od pravnih i fizičkih osoba (u 24 nije nadležan POSI).

Grafikon 3. Obraćanja građana po područjima

B2) Podatci po županijama

Grafikon 4. Prikaz obraćanja građana u 2022. godini po županijama

Legenda: BBŽ – Bjelovarsko-bilogorska, BPŽ – Brodsko-posavska, DNŽ – Dubrovačko-neretvanska, IŽ – Istarska, KŽ – Karlovačka, KKŽ – Koprivničko-križevačka, KZŽ – Krapinsko-zagorska, LSŽ – Ličko-senjska, MŽ – Međimurska, OBŽ – Osječko-baranjska, PSŽ – Požeško-slavonska, PGŽ – Primorsko-goranska, SMŽ – Sisačko-moslavačka, SDŽ – Splitsko-dalmatinska, VŽ – Varaždinska, VPŽ - Virovitičko-podravska, VSŽ – Vukovarsko-srijemska, ZŽ – Zadarska, ZGŽ – Zagrebačka, ŠKŽ – Šibensko-kninska, GZG – Grad Zagreb

Gornji grafikon 4. prikazuje obraćanja građana pisanim putem po županijama tijekom 2022. godine – njih **1.409.** Kao i prethodnih godina, najviše ih je pristiglo s područja Grada Zagreba – **421** , zatim iz Osječko-baranjske županije – **189** te Splitsko-dalmatinske županije – **111.** Najmanji broj podnesaka – **9** zaprimljeno je iz Međimurske i Virovitičko-podravske županije**.**

U skupini *„ostalo“* nalaze se podnesci zaprimljeni od pravnih i fizičkih osoba koje nisu željele navesti mjesto prebivališta/boravišta, osobe koje su prijave poslale iz inozemstva te anonimne prijave. Takvih je podnesaka bilo **188.**

B3) Podatci po podnositelju

Grafikon 5. Prikaz obraćanja građana u 2022. godini po podnositelju

Prema podatcima prikazanim u Grafikonu 5. od ukupno **1.409** obraćanja osobe s invaliditetom su podnijele najviše podnesaka pisanim putem – osobno **738**, odnosno njih **52%**. U **17%** odnosno **238** podnesaka postupalo se na zahtjev roditelja DTUR ili odraslih OSI. Od saveza i udruga OSI zaprimljeno je **140** podneska odnosno njih **10%**, koje su se odnosile na zaštitu prava njihovih članova, ali i međusobne odnose ili odnose sa savezima udruga. U **112** slučajeva podneske su podnijeli članovi obitelji OSI, što je **8%.** Zabilježeno je **85** podnesaka, odnosno njih **6%,** proslijeđenih od institucija i ustanova, s tim da se većina odnosila na stranke koje su se pritužile drugim tijelima pa su ti podnesci sukladno ovlastima proslijeđeni Pravobraniteljici. Ostalo se odnosi na podneske zaprimljene od odvjetnika, skrbnika, prijatelja, putem medija te ostalih fizičkih i pravnih osoba, njih **81**. Anonimno ih je bilo **15**.

B4) Podatci o radu na ostalim podnescima

Podnesci građana koji nemaju karakter pritužbe

U 2022. godini bilo je ukupno zaprimljeno **458** podnesaka građana koji nemaju karakter pritužbe. Odnosili su se na traženje različitih savjeta, obavještavanje o poduzetim radnjama, traženje mišljenja i drugo. Od navedenog broja **50** zaprimljenih podnesaka odnosilo se na zamolbe pojedinaca i udruga, pisma potpore i podrške u njihovom radu prilikom provedbe projekata, istraživanja i slično.

Savjetovanje putem telefona i osobnim dolaskom

Tijekom 2022. godine telefonom i osobnim dolaskom se obratilo **1.060** osoba. Pravobraniteljica je stranke savjetovala **1.573** puta telefonom, na pojedinačnim sastancima te putem elektroničke pošte. Telefonska savjetovanja čine jedan od važnijih oblika savjetovanja osoba s invaliditetom. U većini slučajeva radi se o OSI koje su ovisne o pomoći druge osobe kao i o potrebi za uslugama koje nedostaju u njihovom okruženju, npr. prijevoz, asistencija i drugo. Ujedno smo upoznati s činjenicom kako velik broj osoba ne raspolaže informatičkim znanjem ili nema osobno računalo. Zbog kompleksnosti individualnih slučajeva i životnih situacija često im je vrlo teško opisati i podnijeti pisanu pritužbu.

C) IZMJENE, DOPUNE, DONOŠENJE I PRAĆENJE PROVEDBE PROPISA

Tijekom 2022. godine sudjelovali smo u **23** e-Savjetovanja (na nacionalnoj razini i vezano uz jedinice lokalne samouprave) na mrežnim stranicama na kojima tijela objavljuju prijedloge propisa u svrhu javnog savjetovanja, gdje smo predložili izmjene **118** odredbi. Od predloženih odredbi prihvaćeno je **11**, djelomično su prihvaćene **tri** i **67** je primljeno na znanje. Nije prihvaćeno **37** prijedloga.

Pravobraniteljica je zaprimila **61** predstavku koje su se odnosile na prijedloge izmjene i dopune propisa, poziva na sudjelovanje u radu povjerenstava i radnih skupina te na praćenje operativnih programa. Od navedenog broja u 2022. godini Pravobraniteljica je imala **79** postupanja u kojima je između ostalog dala mišljenja i/ili prijedloge izmjena i dopuna **33** propisa (zakona, podzakonskih akata, nacionalnih planova, strategija i izvješća o provedbi međunarodnih dokumenata) na vlastitu inicijativu, na traženje nadležnih institucija te na temelju prijedloga pojedinaca i udruga. Od tog broja prihvaćeni su prijedlozi u **četiri** propisa, djelomično je prihvaćeno **pet**, na znanje **10,** u tijeku je donošenje **10** propisa, u **četiri** propisa nisu prihvaćeni prijedlozi.

Predstavnici Ureda pravobraniteljice sudjelovali su u radu povjerenstava kao i radnim skupinama. Također, sudjelovali su kao promatrači u radu odbora za praćenje Operativnog programa *Konkurentnost i kohezija* 2014.–2020., Operativnog programa *Učinkoviti ljudski potencijali* 2014.–2020., Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.–2020., kao i odbora za praćenje Programa *Učinkoviti ljudski potencijali* 2021.–2027. Više o navedenom se nalazi u ovom Izvješću u području pod nazivom *Prijedlozi i preporuke za izmjene i dopune zakona i drugih propisa te unaprjeđenje sustava.*

D) PREPORUKE I UPOZORENJA

Tijekom 2022. godine upućeno je **552** preporuka/upozorenja jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, tijelima državne vlasti te drugim pravnim i fizičkim osobama. Njih **77** bilo je na vlastitu inicijativu institucije, dok se **60** odnosilo na preporuke udrugama osoba s invaliditetom u svrhu prijave projekata i podrške u radu.

S ciljem analize stanja i procjene potreba OSI u pojedinim životnim područjima, ali i radi praćenja u kojoj mjeri se provode preporuke Pravobraniteljice upućene proteklih godina, provedena su istraživanja i prikupljani podatci u područjima mobilnosti, pristupačnosti, zdravstva i reproduktivnih prava, prava žena s invaliditetom, suzbijanja nasilja, pravosuđa i suradnje s organizacijama civilnog društva.

Više o navedenom se nalazi u ovom Izvješću u području pod nazivom „Prijedlozi i preporuke za izmjene i dopune zakona i drugih propisa te unaprjeđenje sustava“, kao i u poglavljima koja se odnose na pojedina područja.

E) UVID U PROSTORE U KOJIMA BORAVE, RADE ILI SU SMJEŠTENE OSOBE S INVALIDITETOM I DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

U skladu s čl. 12. st. 1. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom, prema kojem Pravobraniteljica ima pravo pristupa u prostorije i uvida u način ostvarivanja brige o osobama s invaliditetom koje borave, rade ili su privremeno, odnosno trajno, smještene kod fizičkih i pravnih osoba i drugih pravnih subjekata na temelju posebnih propisa, obavljena su **86** obilaska u **10**

županija. Posjetili smo i obišli ustanove socijalne skrbi, udomiteljske obitelji i obiteljske domove, obrazovne ustanove, centre za medicinsku rehabilitaciju, zdravstvene ustanove, privatne osobe, stambene zajednice i prostorije udruga OSI. Kao neke od primjera ističemo: Autobusni kolodvor Osijek, Osijek; Caritas Zagrebačke nadbiskupije – Kuća za zbrinjavanje djece i odraslih osoba s tjelesnim i mentalnim oštećenjima „Bl. Alojzije Stepinac“ – Brezovica, Brezovica; Sv. Ana – Caritasov dom za žene i djecu – ŽON, Rijeka; Centar za rehabilitaciju Komarevo, Gornje Komarevo – Sisak; Centar „Liče Faraguna“ Labin, Labin; Centar M.A.R.E. – Model aktivne rehabilitacije i edukacije, Rovinj; Centar za rehabilitaciju Stančić, Dugo Selo; Centar za autizam Rijeka, Rijeka; Centar za autizam Split, Split; Centar za inkluziju i podršku u zajednici, Labin; Centar za inkluziju Pakrac – Lipik, Pakrac; Udruga za promicanje inkluzije/Centar za inkluzivne radne aktivnosti, Zagreb; Centar za kulturu Đakovo, Đakovo; Centar za odgoj i obrazovanje Rijeka, Rijeka; Centar za profesionalnu rehabilitaciju Rijeka, Rijeka; Centar za pružanje usluga u zajednici Osijek „JA kao i TI“, Osijek; Centar za rehabilitaciju Rijeka, Rijeka; Centar za pružanje usluga u zajednici Ozalj, Ozalj; Centar za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju „Podravsko sunce“, Koprivnica; Hrvatski Crveni križ, Zagreb; Dom za odrasle osobe Bidružica, Desinić; Mirni kutak d.o.o. – Dom za smještaj starijih i nemoćnih osoba, Solin; Dom za odrasle osobe Zagreb, Podružnica Mirkovec, Mirkovec; Dom za odrasle osobe Motovun, Motovun; Cvjetni dom – dom za psihički bolesne odrasle osobe i dom za starije, Split; Dom za odrasle osobe Sv. Frane Zadar, Zadar; Dom za odrasle osobe Trogir, Trogir; Dom za odrasle osobe Zemunik, Zemunik Donji; Bene Vita – domovi za starije i nemoćne osobe, Zagreb; Punkt d.o.o. – društveno poduzeće, Pula; Društvo multiple skleroze Vukovarsko-srijemske županije, Vukovar; Društvo osoba s invaliditetom Rovinj, Rovinj; Društvo tjelesnih invalida grada Rijeke, Rijeka; Dječji vrtić Latica, Zadar; Grad Đakovo, Đakovo; Grad Osijek, Osijek; Hrvatski savez gluhih i nagluhih, Zagreb; Grad Rijeka, Rijeka; Kaznionica u Lepoglavi, Lepoglava; Klinički bolnički centar Rijeka, Rijeka; Klinički bolnički centar Split, Split; Kulturni centar Osijek, Osijek; MACAKLIN d.o.o. – Corner restoran i ballroom, Osijek; Restoran „Kod Javora“, Osijek; Motel Plitvice, Zagreb; Međunarodna zračna luka Zagreb – Franjo Tuđman, Velika Gorica; Općina Bizovac, Bizovac; Udruga za promicanje inkluzije – Osječki centar za inkluziju, Osijek; Osnovna škola „Centar“ Rijeka, Rijeka; Osnovna škola Petra Studenca Kanfanar, Kanfanar; Osnovna škola Sveta Klara, Novi Zagreb; Osnovna škola Antuna Mihanovića Zagreb, Zagreb; Osnovna škola „Braća Radić“ Koprivnica, Koprivnica; Osnovna škola Grigora Viteza Zagreb, Zagreb; Osnovna škola Ludbreg, Ludbreg; Osnovna škola Petra Preradovića Zadar, Zadar; Osnovna škola „Petar Zoranić“ Nin, Nin; Osnovna škola Stanovi Zadar, Zadar; Osnovna škola Voštarnica Zadar; Zadar; Psihijatrijska bolnica Rab, Rab; PPK Valpovo d.o.o., Valpovo; Sigurna kuća Istra, Pula; Specijalna bolnica za ortopediju i rehabilitaciju „Martin Horvat“ Rovinj-Rovigno, Rovinj; Srednja strukovna škola Velika Gorica, Velika Gorica; Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula; Sveučilište u Zadru, Zadar; Sveučilište u Zadru – Studentski dom Zadar, Zadar; Škola za odgoj i obrazovanje – Pula, Pula; Ženska grupa Karlovac „Korak“, Karlovac; Društvo za istraživanje i potporu, Rijeka; Udruga gluhih i nagluhih Primorsko-goranske županije, Rijeka; Udruga za osobe s intelektualnim oštećenjem „Golubica“ Vukovar, Vukovar; Udruga osoba s intelektualnim teškoćama „Jaglac“ Orahovica, Orahovica; Udruga za pomoć osobama s teškoćama u razvoju „Neven“ Đakovo, Đakovo; Udruga Osmijeh, Šolta; Udruga osoba s invaliditetom Grada Opatije – Opatijski kutak za inkluziju, Opatija; Udruga roditelja djece s teškoćama u razvoju „Pčelice“, Gospić; Udruga slijepih Istarske županije, Pula; Udruga slijepih Primorsko-goranske županije, Rijeka; Udruga UZOR, Rijeka; Udruga žena NIT Korenica, Korenica; Udruga osoba s mišićnom distrofijom Primorsko-goranske županije, Rijeka; Udruga Znam, Rijeka; URIHO – Ustanova za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, Zagreb; Dom Crvenog križa Grada Zagreba „Villa Rustica“, Novi Vinodolski; Županijska specijalna bolnica Insula, Rab i fizičke osobe.

F) POSTUPANJA PRAVOBRANITELJICE PO OVLASTIMA IZ DRUGIH PROPISA

Zakon o suzbijanju diskriminacije

Tijekom 2022. godine Pravobraniteljica je postupala po ukupno **179 pritužbi** na diskriminaciju na osnovi invaliditeta. Nakon provedenog ispitnog postupka Pravobraniteljica od ukupnog broja

zaprimljenih pritužbi sumnja na diskriminaciju u njih **130.** Više se nalazi u poglavlju *Jednakost i nediskriminacija.*

Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama

Postupajući po ovlasti iz čl. 26. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (Narodne novine, br. 76/14) u situaciji kada pristanak na smještaj daje zakonski zastupnik osobe, Pravobraniteljica je u 2022. godini primila ukupno **708** obavijesti. Od psihijatrijskih ustanova u kojima se liječe djeca i adolescenti (KBC Rijeka i PB za djecu i mladež Zagreb) zaprimljeno je ukupno **699** obavijesti, a od psihijatrijskih ustanova u kojima se liječe odrasle osobe (Klinika za psihijatriju Vrapče, KBC Split, OB Virovitica i OB Vinkovci) zaprimljeno je ukupno **devet** obavijesti koje su označene kao obavijesti o smještaju bez pristanka.

1.1.2. Podatci o aktivnostima u svrhu promicanja prava

Promicanje prava i interesa osoba s invaliditetom (u daljnjem tekstu: OSI) na nacionalnoj i međunarodnoj razini jedna je od temeljnih aktivnosti rada institucije pravobranitelja za osobe s invaliditetom. Promicanjem pozitivnih praksi, podizanjem razine svijesti kao i uklanjanjem stereotipa i predrasuda u društvu mijenjamo percepciju javnosti o sposobnostima OSI; potičemo i osnažujemo same OSI i njihove bližnje da se aktivno uključe u zajednicu te informiramo i upoznajemo institucije i druge pravne osobe o društvenom modelu kroz sva područja djelovanja.

A) ORGANIZIRANJE I SUDJELOVANJE NA DOGAĐANJIMA

Pravobraniteljica je samostalno ili u suradnji s drugim institucijama i udrugama organizirala događanja uživo ili putem *online* platformi te sudjelovala na raznim događanjima koja su organizirale institucije, udruge i druge pravne osobe u RH. Takvih događanja je bilo **296**, od čega smo aktivno sudjelovali na **130** događanja – uvodnim izlaganjem ili sudjelovanjem u raspravi.

Pravobraniteljica i njezini suradnici održali su predavanja i interaktivne radionice kako bi podizali svijest o pravima, sposobnostima i mogućnostima kao i samom položaju osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.

Pravobraniteljica i suradnici su održali sastanke s 5. sazivom Stručnog savjeta Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, o čemu se više nalazi u području ovog Izvješća – Rad stručnog savjeta.

Više o sudjelovanju na događanjima nalazi se u području ovog Izvješća pod nazivom Podizanje razine svijesti, Sudjelovanje na događanjima, zatim po područjima te u Prilogu 2.

B) SUDJELOVANJE U MEDIJIMA

Prisutnost pravobraniteljice i suradnika zabilježena je u najmanje **50** medija, a odnosilo se na minimalno **359** gostovanja u medijima ili odgovore na upite novinara. Također je objavljeno **21** priopćenje i reagiranje pravobraniteljice.

Više se nalazi u području ovog Izvješća pod nazivom Podizanje razine svijesti i u Prilogu 3.

C) IZRADA I PROMOCIJA VIDEOMATERIJALA, PRIRUČNIKA I BROŠURA

Pravobraniteljica je u svrhu podizanja razine svijesti i uklanjanja predrasuda izradila u 2022. godini:

1. videozapis *Neovisno življenje i život u zajednici* https://drive.google.com/file/d/1XhjsULpf3FPh8F_oH4zQeMOqFo-0bxlB/view
2. brošuru *Za sadašnje i buduće studente s invaliditetom: što je bitno znati o pravima i oblicima potpore,* 2022. (izradila Koordinacija pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za podršku u visokom obrazovanju)
3. publikaciju *Seksualnost i osobe s invaliditetom*, 2022. (izdavač Pravobranitelj za osobe s invaliditetom).
4. Promotivni video o načinu rada POSI u uklanjanju diskriminacije: https://youtu.be/N28zNj57cFQ

D) MEĐUNARODNA SURADNJA

Tijekom 2022. godine imali smo **45** međunarodne aktivnosti i sudjelovanja na događanjima. *Više možete pogledati u području ovog Izvješća pod nazivom „Međunarodna suradnja".*

2. ZAŠTITA, PRAĆENJE I PROMICANJE PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM

2.1. JEDNAKOST I NEDISKRIMINACIJA

Tijekom 2022. godine Pravobraniteljica je postupala u ukupno 179 pritužbi na diskriminaciju po osnovi invaliditeta od kojih se njih 130 odnosilo na utvrđivanje kršenja prava i/ili sumnje na diskriminaciju sukladno Zakonu o suzbijanju diskriminacije (Narodne *novine*, br. 85/08 i 112/12; u daljnjem tekstu: ZSD) i sukladno Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom (Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 06/07, 03/08 i 05/08; u daljnjem tekstu: KPOSI). U 2022. godini zabilježen je pad ukupnog broja pritužbi zaprimljenih na diskriminaciju i slijedom toga pad utvrđivanja kršenja prava i/ili sumnje na diskriminaciju, a što je uzrokovano prestankom pandemije COVID-19 i prestankom provedbe velike većine zaštitnih mjera provođenih u cilju sprječavanja širenja bolesti (posebno u područjima obrazovanja i socijalne skrbi).

Tablica 3. Pritužbe u kojima je POSI postupao prema ZSD-u od 2016. do 2022. godine, prema područjima diskriminacije

Područje	Broj						
	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Članstvo u sindikatu, OCD-ovima, političkim strankama	0	0	1	0	0	0	0
Javno informiranje i mediji	2	2	0	6	2	1	1
Kulturno i umjetničko stvaralaštvo	0	0	0	0	0	0	2
Obrazovanje	6	15	8	6	16	29	21
Sport	0	0	0	0	0	3	0
Znanost	0	0	0	0	0	0	0
Pravosuđe	0	4	5	0	4	2	6
Uprava	0	0	0	0	2	2	1
Pristup dobrima i uslugama	13	9	11	14	30	40	40
Rad	3	10	5	19	18	13	19
Zapošljavanje	1	2	4	2	15	11	9
Mirovinsko osiguranje	0	0	2	2	4	1	4
Socijalna skrb	4	4	8	2	17	15	7
Zdravstveno osiguranje	0	0	0	0	3	0	0

Stanovanje	4	3	1	4	7	3	2
Zdravstvena zaštita	0	3	4	2	6	7	3
Pritužbe s višestrukim područjima	0	0	0	2	3	3	1
Diskriminacija – općenito	0	7	20	10	8	13	14
UKUPNO	**33**	**59**	**69**	**69**	**135**	**143**	**130**

Najveći broj pritužbi na diskriminaciju na osnovi invaliditeta i u 2022. godini (kao i u prethodnim razdobljima) odnosio se na područje pristupa dobrima i uslugama (najčešće zbog fizičke nepristupačnosti osobama s invaliditetom prostora u kojima se pružaju različite javne i druge usluge, održavanja događanja u nepristupačnim objektima, nepristupačnosti javnog prijevoza i dr.). Nadalje, prikazani podatci u tablici 3. pokazuju kako je i dalje velik broj postupanja i slučajeva povodom sumnje na diskriminirajuća postupanja u području obrazovanja djece s teškoćama u razvoju (najčešće prilikom upisa i uključivanja učenika s teškoćama u razvoju u redovne škole najbliže mjestu stanovanja, osiguravanja potrebne razumne prilagodbe i podrške, posebice pristupačnosti škola, prijevoza, osiguravanja prilagođenih udžbenika za učenike s oštećenjima vida te osiguravanja odgovarajuće podrške pomoćnika u nastavi/stručnih komunikacijskih posrednika, osobito s obzirom na nekvalitetno uređen njihov radnopravni status i izostanak potrebnoga stručnog osposobljavanja – *o čemu detaljnije u području 2.13.2. Osnovno i srednjoškolsko obrazovanje;* u visokom obrazovanju i nadalje neravnopravan položaj studenata s invaliditetom najčešće proizlazi iz činjenice da u osnovnom Zakonu koji pokriva visoko obrazovanje i dalje nije određeno tko su studenti s invaliditetom (iako je tijekom 2022. godine donesen novi Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (Narodne novine, br. 119/22) nije propisana obveza osiguravanja razumne prilagodbe i podrške) – *o čemu detaljnije možete pronaći u području pod nazivom 2.13.3. Visoko obrazovanje.*

Kada govorimo o pritužbama u kojima je POSI postupao sukladno ZSD-u prema diskriminacijskim osnovama, u 2022. godini 129 pritužbi se odnosilo na invaliditet, a jedna na zdravstveno stanje.

Tablica 4. Pritužbe u kojima je POSI postupao prema ZSD-u od 2016. do 2022. godine, prema spolu pritužitelja/ice

Spol pritužitelja/ice	**Broj**						
	2016.	**2017.**	**2018.**	**2019.**	**2020.**	**2021.**	**2022.**
Žena	17	27	27	28	52	47	49
Muškarac	10	29	30	27	44	51	60
Nepoznato (anonimno)	0	0	1	2	2	1	1
Grupa	3	1	6	10	20	37	16
Vlastita inicijativa	3	2	5	2	17	7	4
UKUPNO	**33**	**59**	**69**	**69**	**135**	**143**	**130**

Prikazani podatci o postupanjima prema vrsti pritužitelja/pritužiteljice ukazuju da je u manjem broju slučajeva utvrđeno kršenje prava i/ili diskriminirajuća ponašanja prema osobama s invaliditetom kao grupi, odnosno kao dijelu društva. Do toga dolazi tijekom 2022. godine zbog prestanka pandemije COVID-19 i prestanka provedbe većine zaštitnih mjera. Međutim, u slučajevima u kojima je to utvrđeno tijekom godine (u njih 16), oni se odnose na postupanja i situacije koje znatno utječu na veće dijelove ukupne populacije osoba s invaliditetom.

Tablica 5. Pritužbe u kojima je POSI postupao prema ZSD-u od 2016. do 2022. godine, prema prituženim tijelima/osobama:

Vrsta prituženog tijela/osobe	Broj						
	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Fizička osoba	1	0	2	6	8	11	11
Pravna osoba	3	7	9	17	15	37	32
Pravna osoba s javnim ovlastima	16	34	37	23	60	37	36
Tijelo državne uprave	8	4	11	11	23	30	16
Pravosudno tijelo	2	7	5	0	5	3	5
Organizacija civilnog društva	0	0	1	2	1	1	2
Tijelo jedinice lokalne i područne samouprave	0	4	4	9	19	23	21
Drugo	3	3	0	1	4	1	7
UKUPNO	**33**	**59**	**69**	**69**	**135**	**143**	**130**

Prema podatcima navedenim u tablici 5. pritužbe zaprimljene tijekom 2022. godine velikom su se većinom odnosile na pravne osobe (njih 32) i pravne osobe s javnim ovlastima poput centara za socijalnu skrb, ZOSI, HZZO i HZMO, te na različite obrazovne ustanove (njih 36). O dostupnosti javnih usluga i provedbi razumne prilagodbe Pravobraniteljica od 2017. godine kontinuirano traži očitovanja od nadležnih tijela, ali i istovremeno upućuje upozorenja i preporuke nadležnim ministarstvima kao središnjim tijelima (MROSP, MPU i MZ) ukazujući na nedostupnost usluga (najčešće zbog nepristupačnosti prostora) koje se pružaju u objektima različitih ustanova od prioritetnog značaja za ostvarivanje pojedinih prava svih građana, a posebno za OSI kao što su područje zdravstva, socijalne skrbi, pravosuđa, vještačenja te mirovinskoga osiguranja, ujedno i kao područja u kojima OSI ostvaraju svoja prava na osnovi invaliditeta. Zbog toga se najčešće pritužbe i dalje odnose na pristup dobrima i uslugama, te uskraćivanje razumne prilagodbe, čime se osobe s invaliditetom stavljaju u nepovoljniji položaj u odnosu na osobe bez invaliditeta i čime se onemogućuje ostvarivanje njihovih prava. *Više o navedenom nalazi se u područjima pod nazivima 2.16. Pristupačnost, stanovanje, mobilnost i 2.16.1. Pristup dobrima i uslugama.*

Preporuke:

S obzirom na navedeno i nadalje preporučujemo Vladi RH, nadležnim ministarstvima i drugim nadležnim tijelima da prilikom planiranja planova svojih proračuna osiguraju korištenje i iskorištavanje svih dostupnih financijska sredstva (iz Državnog proračuna RH, kao i financijskih sredstava iz programa financiranih iz Europskog fonda za regionalni razvoj, Kohezijskog fonda i Europskoga socijalnog fonda plus) kojima se mogu financirati aktivnosti i provedbene mjere za osiguravanje potpune dostupnosti usluga, posebno onih javnih, svim osobama s invaliditetom neovisno o oštećenju i neovisno o području pružanja usluge.

U nastavku donosimo **primjere postupanja u slučajevima sumnje na diskriminaciju** na osnovi invaliditeta u područjima pristupa javnim dobrima i uslugama i obrazovanju.

Primjer iz prakse: Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu majke u odnosu na ostvarivanje prava na obvezno osnovno školovanje djeteta s poremećajem iz autističnog spektra. Majka se s djecom doselila u RH iz inozemstva i prije početka školske godine za oboje svoje djece predala je zahtjev za upis u najbližu osnovnu školu. Jedno dijete koje nema teškoće u razvoju krenulo je na nastavu s početkom školske godine. Drugo dijete, dijete s teškoćama u razvoju, cijelo jedno polugodište nije krenulo u školu. Prvo ga više od dva mjeseca nisu niti upisali u školu kontinuirano tražeći od majke

dodatne nalaze (iako su prilikom dolaska predani svi nalazi koje je majka donijela od stručnjaka koji su ga pratili u inozemstvu). Početkom postupanja Pravobraniteljice, a nakon što je učenik konačno upisan u školu, što se dogodilo nakon telefonskog savjetovanja od strane Pravobraniteljice, čekalo se da učenik ostvari pravo na potporu pomoćnika u nastavi bez kojega nije mogao funkcionirati u školskoj sredini. Kada je konačno krenuo na nastavu, niti dva tjedna kasnije započelo je ocjenjivanje i učenik je ocijenjen negativnom ocjenom iz hrvatskog jezika unatoč tomu što uopće nije bio poučavan. Naime, u vremenu dok je bio kod kuće čekajući pomoćnika u nastavi, škola unatoč prijedlozima Pravobraniteljice da se osigura neki oblik konzultativne/dopunske nastave to ne čini dok se rješava administracijski proces odobravanja i zapošljavanja pomoćnika u nastavi. Također, Pravobraniteljica predlaže AZOO-u stručni pedagoški nadzor koji je proveden i kojim je utvrđeno: (1) da učeniku postupanjem škole nije osigurano pravovremeno pravo na obvezno osnovno školovanje i pravovremeni upis u školu, (2) da nije bilo primjene prijelaza i didaktičko-metodičkih postupaka u radu s učenikom kao i (3) da je škola pružala zakašnjelu podršku učeniku i njegovim roditeljima oko koordinacija u administrativnim postupcima za ostvarivanje prava na profesionalnu i programsku podršku. Slijedom svega navedenog došlo je do propusta vezanih uz primjerene postupke u radu s učenikom s poremećajem iz autističnog spektra (specifični didaktičko-metodički postupci u radu, strategije podrške u nastavnom procesu oko prilagodbe okoline, strukturiranog prostora, vremena, osoba, strukture sata, odmora, sekvencioniranja aktivnosti materijala za rad i vizualne podrške, funkcionalna analiza ponašanja, strukturiranje vremena, aktivnosti i socijalne priče). Stoga je AZOO predložila školi 15 mjera radi otklanjanja nedostataka i radi unaprjeđivanja odgojno-obrazovnog rada s učenicima. Savjetnice pravobraniteljice posjetile su školu mjesec i pol nakon stručno-pedagoškog nadzora te mjesec dana nakon dostavljenog nalaza AZOO-a te primijetile da škola niti u tom trenutku još nije osigurala većim dijelom razumnu prilagodbu niti se educirala za rad u odnosu na teškoće učenika. Mišljenje je škole od samog početka da se učenik treba školovati prema posebnom programu u ustanovi s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja te smo stekli dojam da se nisu niti trudili vidjeti koje sposobnosti i potencijale učenik ima, nego su samo čekali da majka donese nalaz koji bi bio podloga promjeni programa obrazovanja u posebni program. Naknadno je AZOO-u upućeno još jednom mišljenje Pravobraniteljice o neprovođenju mjera koje su predložili, no u konačnici je majka s djecom odselila u drugi grad i upisala ga u drugu školu.

Primjer iz prakse: Koliko u svijesti u našem društvu ne prevladavaju inkluzivna načela i pravo na prirođeno dostojanstvo i vrijednost te jednaka i neotuđiva prava svih članova zajednice kao temelj slobode, pravde i mira u svijetu, pritom mislimo na prava osoba s invaliditetom, pokazuje i primjer upisa osobe s oštećenjem sluha na izvanredni studij medicinske struke. Ovo smatramo oglednim primjerom diskriminacije i još uvijek prisutnih ukorijenjenih predrasuda i stavova o osobama s invaliditetom te ćemo ga zbog toga detaljno prikazati jer nas još više zabrinjava postupanje, odnosno nepostupanje i nepravovremeno postupanje nadležnih institucija, posebno nadležnog MZO u odnosu na autonomiju sveučilišta/visokih učilišta. Ovaj primjer pokazuje ili nedostatak određenih propisa ili kriva tumačenja postojećih propisa.

Osoba s oštećenjem sluha se dvije godine zaredom prijavljivala na temelju javno objavljenog natječaja za upis na studij, pritom po našem mišljenju zadovoljivši sve uvjete natječaja i dostavivši svu dokumentaciju, da bi joj sveučilište oduzelo pravo na obrazovanje i diskriminiralo ju s osnove invaliditeta. Navedeno konstatira, ali tek u veljači 2023., i MZO, iako smo im se obraćali i u srpnju 2022. godine. Prve godine u postupku upisa stranka je dostavila liječničku potvrdu kojom je utvrđeno postojanje invaliditeta u vidu oštećenja sluha te se navodi da su prorektor, profesorica i pravnica sveučilišta na sastanku s njom izrazili mišljenje da zbog gluhoće ne može studirati na predmetnom studiju, zorno joj prikazujući što ne može raditi kao medicinska djelatnica i da joj ne mogu osigurati stručnoga komunikacijskog prevoditelja tijekom praktičnog dijela nastave, te se ona sama povlači. U trenutku prijave radi kao njegovateljica u domu za starije i željela je raditi u istom domu kao medicinska sestra te je to bio razlog prijave na natječaj za upis na predmetni studij. Postavlja se pitanje već ovdje jesu li sigurni za sve ostale upisane studente da će moći zadovoljiti te iste ishode

učenja iako nemaju oštećenje sluha, hoće li moći raditi te poslove, a nitko ih nije pozvao i obavio razgovor kao s osobom s oštećenjem sluha. Ovu osobu su i pozvali upravo na temelju njezinog invaliditeta i gledali samo njezin invaliditet, zaključivši da ne može savladati ishode učenja. Sljedeće godine isto sveučilište je prilikom upisa uvelo i obrazac *Potvrde ovlaštenog liječnika o zdravstvenoj i psihofizičkoj sposobnosti za upis studija.* Na obrascu su taksativno navedeni psihofizički zdravstveni zahtjevi za upis na određene studije: uredan vid s korekcijom ili bez korekcije, uredan sluh, uredno glasovno-jezično-govorno izražavanje u svrhu uspostavljanja i održavanja komunikacije, uredan status srčano-žilnog sustava, uredan koštano-mišićni status/ravnoteža, raspoznavanje spektra boja, uredna funkcija kože na šakama i podlakticama, uredno kognitivno, emocionalno i psihomotoričko funkcioniranje. Na temelju ocjene zdravstvenih zahtjeva na obrascu se zaokružuje: A) Pristupnik nema zdravstvenih ili psihofizičkih teškoća prema gore navedenim zdravstvenim zahtjevima za upis na studij koje mogu nepovoljno utjecati na mogućnost redovitog izvršavanja studentskih obveza tijekom studija u području biomedicine i zdravstva ili B) Pristupnik ima zdravstvenih i/ili psihofizičkih teškoća koje ne udovoljavaju gore navedenim zahtjevima, a koje mogu nepovoljno utjecati na mogućnost redovitog izvršavanja studenskih obveza tijekom studija u području biomedicine i zdravstva. Pritom kao bitno ističemo da kod zdravstvenih zahtjeva stoji samo uredan sluh – ne priznaju korištenje pomagala, a pitanje je i što je uopće uredan sluh. Godinu dana ranije navedeni obrazac nije trebalo dostaviti, već je samo zatražena potvrda liječnika primarne zaštite o zdravstvenom statusu pristupnika. Slična potvrda se koristi na više fakulteta na kojima se priznaje korištenje pomagala i ne priječi se upis, već se samo navodi, citiramo: *„…pristupnik je upoznat da ima zdravstvene i/ili psihofizičke teškoće i ukoliko bi zbog njih proistekle teškoće tijekom studiranja snosi osobnu odgovornost…“.* Sporno je uopće govoriti na temelju zdravstvenih zahtjeva i invaliditeta da te odrednice označavaju sposobnost za studiranje. Kandidatkinja je dostavila predmetnom Sveučilištu i potvrdu liječnice primarne zaštite i liječnika specijalista medicine rada koji je izdao i uvjerenje da je zdravstveno sposobna za traženo zanimanje uz ograničenje pune govorne komunikacije te izdao uvjerenje o zdravstvenoj sposobnosti za obrazovanje. Unatoč tomu predmetno Sveučilište donosi rješenje kojim je odbijen zahtjev kandidatkinje za upis u I. godinu studija navodeći da je, citiramo *„…utvrđeno da imenovana pristupnica ne ispunjava u potpunosti propisane uvjete gore spomenutog Natječaja za upis u I. godinu studija odnosno prijava pristupnice na spomenuti Natječaj je nepotpuna u smislu dokazivanja potpune zdravstvene i psihofizičke sposobnosti za upis na studij te radi toga ne može biti uvrštena na rang listu za upise.“* Iako obrazac ne navodi da postojanje teškoće predstavlja formalno-pravnu zapreku/uvjet za upis, a što smatramo da niti ne smije biti, Sveučilište na temelju potvrde odbija upis. Služba za medicinu rada HZJZ-a na temelju zahtjeva Pravobraniteljice za pojašnjenja daje svoje stručno medicinsko mišljenje na temelju svih medicinskih podataka iz raspoložive medicinske dokumentacije te pregleda kandidatkinje, sadašnjeg nalaza oštećene funkcije, nadomjesne funkcionalne korekcije oštećenja medicinskim pomagalom kao i govorne komunikacije u okviru do sada usvojene rehabilitacije sluha i govora, citiramo: *„Mišljenja smo da je potencijalna pristupnica sposobna izvršavati redovite studentske obveze tijekom predmetnog studija uz individualiziranu pomoć u praktičnom dijelu nastave. Navedeno podrazumijeva primjenu razumne prilagodbe kod osobe s invaliditetom koja mjera je obvezujuća temeljem Konvencije o pravima osoba s invaliditetom… Što se tiče medicinske prognoze i ocjene radne sposobnosti nakon završenog obrazovanja, ocjenjujemo da će gospođa moći obavljati određene vrste poslova u okviru zanimanja medicinske sestre, u određenim uvjetima.“* U svojem mišljenju se dotiču rada, no pristupnica tek ostvaruje pravo upisa na studij. Prije nego što je Sveučilište odbilo upis kandidatkinje u više navrata Pravobraniteljica im upućuje pisano mišljenje, preporuke te predlaže održavanje sastanka želeći ih upoznati s odredbama KPOSI-ja i razumnom prilagodbom. Upućena je i preporuka da joj omoguće upis prema ostvarenim uvjetima i prihvate dostavljenu dokumentaciju pritom ukazujući na diskriminaciju s osnove invaliditeta. Kandidatkinja je uputila prigovor na rješenje. Sveučilište se nije odazvalo na prijedloge za sastanak, a svoje postupke obrazlažu visoko zahtjevnim standardima opće zdravstvene skrbi i njege, stavom stručne medicinske komore te ukazuju na odredbu čl. 2. Zakona o zaštiti prava pacijenata (Narodne novine, br. 169/04 i 37/08) na temelju koje je Sveučilište uvelo kriterij pune zdravstvene sposobnosti za pohađanje predmetnog studija kao što zahtijeva i

srednjoškolska razina obrazovanja za medicinsku sestru. Ističu da se završetkom obrazovanja za medicinsku sestru na temelju Zakona o sestrinstvu (Narodne novine, br. 121/03, 117/08 i 57/11) stječe osposobljenost za samostalan rad u svim segmentima sestrinstva bez pomoći, nadzora ili asistencije trećih osoba u zahtjevnim postupcima zdravstvene skrbi i zahtjevnom okruženju zdravstvenih ustanova te da navedeno podrazumijeva psihofizičko zdravlje na visokoj razini medicinske sestre. Na temelju toga, Sveučilište navodi da provedba bilo koje vrste razumne prilagodbe ne bi rezultirala usvajanjem cjelovitih ishoda učenja i s njima povezanih kompetencija. Ističu da se navedeno prvenstveno odnosi na usvajanje specifičnih vještina za samostalno djelovanje medicinske sestre u realnim uvjetima u partnerskim ustanovama tijekom vježbovne nastave koja se provodi na svim odjelima zdravstvenog sustava i zastupljena je u studijskom programu u opsegu 50% prema EU Direktivi o reguliranim profesijama. Navode i da tijekom vježbovne nastave nije niti moguće osigurati razumnu prilagodbu. Nadalje, navode da su dobili mišljenje stručne medicinske komore koje glasi, citiramo: *„Sveučilište ima autonomiju odrediti specifične uvjete za određene kategorije polaznika, a naročito ukoliko su u pitanju posljedice koje bi se mogle odraziti na život i zdravlje stanovništva. Nastavno na prethodno navedeno, medicinska sestra koja ne posjeduje prethodno navedene kompetencije za bavljenje ovom profesijom može dovesti u opasnost svoj život i zdravlje, sigurnost pacijenta, ugroziti svoj tim, ali i nanijeti štetu sustavu u kojem provodi sestrinsku djelatnost.“*

Naglašavamo kako je i Pravobraniteljica mišljenja i smatra da osobe s invaliditetom moraju svladati sve postavljene ishode učenja, ali pritom moraju imati osiguranu razumnu prilagodbu kako bi imali jednake uvjete. KPOSI, koja je dio unutarnjeg pravnog poretka RH, priznaje pravo osobama s invaliditetom na obrazovanje bez diskriminacije i na osnovi jednakih mogućnosti. Naglašavamo da su u tom cilju države potpisnice dužne osigurati uključivost obrazovnog sustava, kao i cjeloživotno obrazovanje usmjereno na puni razvoj ljudskog potencijala i osjećaja dostojanstva i vlastite vrijednosti, razvoj osobnosti osoba s invaliditetom, kao i njihovih talenata i kreativnosti te mentalnih i tjelesnih sposobnosti u njihovu punom potencijalu i omogućavanje djelotvornog sudjelovanja osoba s invaliditetom u slobodnom društvu. U vezi s citiranim mišljenjem stručne medicinske komore ističemo da niti Pravobraniteljica niti jedan zakon niti Direktiva, koji daju zakonsku podlogu za obrazovanje i zapošljavanje osoba s invaliditetom, ne čine to na način koji bi ugrožavao život i zdravlje drugih, sigurnost pacijenata ili nanosio štetu sustavu u kojem se provodi sestrinska djelatnost. Štoviše, člankom 17. *Direktive Vijeća 2000/43/EZ od 27.11.2000. o uspostavi okvira za jednak tretman na području zapošljavanja i odabira zanimanja* izričito se navodi da se ovom Direktivom ne zahtijeva zapošljavanje, unapređivanje, zadržavanje na radu ili usavršavanje osobe koja nije stručna, sposobna i raspoloživa za obavljanje osnovnih zadataka odgovarajućeg radnog mjesta ili za provedbu odgovarajućeg usavršavanja, ne dovodeći u pitanje obvezu razumne prilagodbe potrebama osoba s invaliditetom. Ističemo da je sporno nepriznavanje osobama s invaliditetom mogućnosti da steknu potrebne kompetencije i obavljaju radne zadatke primjenom načela razumne prilagodbe. To načelo ne znači da se osobama s invaliditetom u obrazovanju na bilo koji način umanjuju očekivani ishodi učenja, već se samo prilagođava način njihova postizanja. Ako ova kandidatkinja niti uz osiguranu razumnu prilagodbu ne bi mogla postići očekivane ishode učenja, profesori bi to ocijenili kao i kod drugih studenata koji iz bilo kojeg razloga ne ostvare očekivane ishode učenja.

Na zahtjev Pravobraniteljice nadležno MZO u vrijeme upisa daje očitovanje u kojem ističe da je člankom 4. tada važećeg Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju propisana autonomija sveučilišta i akademska samouprava, koja među ostalim, obuhvaća utvrđivanje pravila studiranja i upis studenata, a što visoka učilišta dodatno propisuju svojim internim aktima. Slijedom navedene odredbe, svako visoko učilište samostalno utvrđuje pravila studiranja i upis studenata u pojedini studijski program te se isti uvjeti mogu razlikovati kako za različite studijske programe istog učilišta, tako i u odnosu na uvjete koje propisuju druga visoka učilišta. Sveučilište utvrđuje postupak odabira pristupnika za upis na način koji jamči ravnopravnost svih pristupnika i utvrđuje kriterije na temelju kojih se obavlja klasifikacija i odabira kandidata za upis. Dalje navode da je u Odluci Ustavnog suda broj U-I-902/1999 od 26. siječnja 2000. (Narodne novine, br. 14/00), Ustavni sud zauzeo

stajalište da se autonomija sveučilišta i akademska samouprava osobito ogleda u slobodi znanstvenog, umjetničkog i tehnološkog istraživanja i stvaralaštva, utvrđivanju obrazovnih, znanstvenih, umjetničkih i stručnih programa, izboru nastavnika i čelnika, odlučivanju o kriterijima upisa studenata, utvrđivanju unutarnjeg ustroja. Budući da navedena odredba samo kao primjer nabraja ovlasti koje ulaze u sadržaj akademske samouprave, Sud je zauzeo stajalište da ovlasti propisane čl. 3. st. 2. Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju predstavljaju temeljni sadržaj autonomije sveučilišta, to jest onaj koji nije dopušteno ograničavati zakonskim odredbama niti je dopušteno da ga ograničavaju osnivatelji, podupiratelji ili pak nositelji stručnog nadzora nad njegovim radom.
Nakon svih utvrđenih činjenica Pravobraniteljica je uputila upozorenje o sumnji na diskriminaciju i nekoliko mišljenja i obavijesti, nakon čega su održana i dva šira sastanka s predstavnicima sveučilišta, stručne medicinske komore, Službe za medicinu rada HZJZ, predstavnika bolnica u kojima se održava praktična nastava, Poliklinike za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG i Hrvatskog saveza gluhih i nagluhih. Koliko su željeli poniziti dotičnu osobu s oštećenjem sluha govori i činjenica da su predstavnici stručne medicinske komore i kliničke bolnice došli na sastanak s maskama na licu unatoč preporukama HZJZ-a da maske više nisu potrebne, ali i od samog početka da se koriste prozirni viziri kada su prisutne osobe s oštećenjem sluha. Nakon svih opisanih aktivnosti, s obzirom na to da sumnja na diskriminaciju nije uklonjena sukladno čl. 13. Zakona o Pravobranitelju za osobe s invaliditetom (Narodne novine, br. 107/07) i čl. 12. i 13. Zakona o suzbijanju diskriminacije (Narodne novine, br. 85/08, 112/12), dostavili smo nadležnom Državnom odvjetništvu RH prijavu zbog sumnje na diskriminaciju na osnovi invaliditeta. U trenutku podnošenja izvješća nemamo još uvijek odgovor, no, koji god odgovor bio, smatramo da njezino studiranje na navedenom sveučilištu, a koje joj je u mjestu prebivališta, nikako ne može biti uspješno zbog stavova i predrasuda koji su izrečeni od strane djelatnika visokog učilišta i bolničkog sustava te stručne medicinske komore. Istaknuli smo da je Ministarstvo znanosti i obrazovanja u veljači 2023. godine dalo detaljno obrazloženo mišljenje da su postupanja bila diskriminatorna.

Primjer iz prakse: Pravobraniteljici se obratila osoba s invaliditetom s predstavkom vezano za fizičku nepristupačnost unutrašnjosti trgovine jednoga trgovačkog lanca na području grada Zagreba. U predstavci se opisuje kako je u navedenoj prodavaonici mješovitom robom i prehrambenim artiklima kupcima onemogućen slobodan prolazak između polica zbog brojne ambalaže i kutija koje se često nalaze po cijelom prostoru uz police. Prema mišljenju podnositelja predstavke zahtjevno je kretanje i osoba bez invaliditeta, a posebno izazovno pa i nemoguće nesmetano kretanje osobe koja se kreće na primjer u invalidskim kolicima ili osoba starije životne dobi koje teško mogu pristupati artiklima i zaobilaziti/izbjegavati brojne kutije. Podnositelj se obratio Državnom inspektoratu i Pravobraniteljici stoga što u više navrata nije uspio u predmetnoj trgovini saznati tko je poslovođa ili odgovorna osoba prodavaonice.

Prilikom postupanja Pravobraniteljica je uputila zahtjev za očitovanjem i preporuku Upravi trgovačkog lanca u kojima je istaknuto kako posljedice nemogućnosti obavljanja kupnje na prikladan način osobama s invaliditetom, kao i drugim osobama smanjene pokretljivosti (na primjer osobama starije životne dobi, roditeljima s malom djecom, roditeljima s više djece i dr.), predstavljaju situacije koje im znatno otežavaju svakodnevni život i funkcioniranje. Posebno je to izraženo kada se radi o nabavci namirnica i ostalih potrepština koje se osiguravaju zbog osnovnih potreba, a kada odlazak u najbližu trgovinu od svih tih osoba iziskuje i određena posebna planiranja. U predmetnom pismenu istaknuto je kako je RH potpisnica KPOSI kojom se osobama s invaliditetom jamči osiguravanje punog i učinkovitog uključivanja u društvo, pristupačnost i nediskriminacija. U odredbi čl. 5. st. 1., 2. i 3. područja Jednakost i nediskriminacija KPOSI propisuje: *„1. Države stranke prihvaćaju da su sve osobe jednake pred zakonom te imaju jednako pravo, bez ikakve diskriminacije, na jednaku zaštitu i jednaku korist na temelju zakona. 2. Države stranke će zabraniti bilo kakvu diskriminaciju na osnovi invaliditeta i jamčit će osobama s invaliditetom jednaku i djelotvornu zaštitu od diskriminacije po svim osnovama. 3. Da bi promicale jednakost i ukinule diskriminaciju, države stranke će poduzeti sve*

primjerene korake radi osiguranja provedbe razumne prilagodbe.“ Također, ukazano je kako ZSD u odredbama čl. 2. st. 1. propisuje da je izravna diskriminacija svako postupanje uvjetovano nekim od zakonski utvrđenih osnova navedenih, među koljima je i invaliditet, a kojima se osoba stavlja ili je bila stavljena ili bi mogla biti stavljena u nepovoljniji položaj od druge osobe u usporedivoj situaciji, te da je odredbom čl. 4. st. 2. propisano kako će se diskriminacijom smatrati i propust da se osobama s invaliditetom, sukladno njihovim specifičnim potrebama, omogući korištenje javno dostupnih resursa prilagodbom infrastrukture i prostora, korištenjem opreme i na drugi način koji nije nerazmjeran teret za onoga tko je to dužan omogućiti, a sve navedeno primjenjuje se na postupanje svih pravnih i fizičkih osoba, osobito u područjima pristupa dobrima i uslugama te pružanju istih. Preporučeno je poduzimanje dodatnih radnji kako bi se svi oblici sada postojeće nepristupačnosti koji otežavaju kretanje i/ili snalaženje osoba s invaliditetom što prije otklonili i kako bi se poboljšala pristupačnost prostora u interesu i kupaca i same tvrtke.

U zaprimljenom očitovanju Uprava tvrtke se zahvalila na dostavljenim preporukama te su naveli kako u trgovinama njihovoga trgovačkog lanca posebnu pozornost posvećuju osobama s invaliditetom i starijim osobama. S obzirom na to da prostor predmetne trgovine nije u njihovom vlasništvu, ne smiju intervenirati u unutrašnjosti, ali da će s posebnom pažnjom razmotriti zaprimljene preporuke i učiniti sve kako bi bili pristupačniji OSI koji dolaze kao kupci, ali i koji rade kao njihovi zaposlenici. Do kraja izrade ovog izvješća nismo zaprimili informacije o rezultatima postupanja Državnog inspektorata.

Primjer iz prakse: Područnom uredu Rijeka obratila se stranka koja u svojoj pritužbi navodi da je prilikom upoznavanja s uvjetima posredovanja agencije za bračno posredništvo bila segregirana poradi svojega zdravstvenog stanja. Stranka navodi da joj prilikom razgovara izričito rečeno da osobe s mentalnim oštećenjima zdravlja, definiranima kao duševne smetnje, ne mogu biti klijenti agencije za bračno posredništvo, zbog čega se pritužena stranka smatrala diskriminiranom i manje vrijednom, usredotočivši se prvenstveno na oštećenje koje ima, a ne na kvalitete koje je čine osobom, uz navod kako *„psihijatrijski bolesnici koji žive u zajednici su prevrtljive naravi, luđaci žele živjeti „normalno”(!).*

S obzirom na sadržaj pritužbe stranke, Pravobraniteljica je prilikom postupanja zatražila očitovanje i izvješće o načinu „vrednovanja“ svake osobe kao potencijalnog klijenta agencije, tj. jesu li određene osobe isključene od prava na uslugu posredovanja na temelju zaprimljenih odgovora, podataka potencijalnog klijenta, posebno u smislu zdravstvenog stanja i oštećenja organizma, odnosno jesu li takve informacije relevantne za stjecanje statusa klijenta agencije za bračno posredništvo. Iz zaprimljenog očitovanja i dostavljene dokumentacije agencije, kojom nas se upoznaje s uvjetima pružanja usluge posredovanja i stjecanja statusa klijenta agencije, bilo je razvidno da su od usluge posredovanja isključene osobe s mentalnim oštećenjima zdravlja: *”klijent može biti svaka punoljetna osoba mentalno psihički zdrava, koja ne posjeduje socijalno nepoželjne osobine“.* Ujedno su se OSI poimale kao primatelji milosrđa i svojevrsni teret društva, što su implicirala pitanja sadržana u predlošku upitnika agencije: *„Imaš li obvezu o čuvanju starije bolesne osobe, invalida…“* .

Pravobraniteljica se mišljenjem i preporukama obratila agenciji za bračno posredništvo ukazavši na poimanje invaliditeta sukladno KPOSI-ju prema kojemu osobe s invaliditetom jesu sve one osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprječavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima. Ujedno je ukazala i na socijalni model odnosa prema osobama s invaliditetom, a sve sukladno KPOSI. KPOSI je uvela prihvaćanje osoba s invaliditetom kao nositelja ljudskih prava, a ne kao primatelja milosrđa ili svojevrsnog tereta društva, što su implicirala pitanja sadržana u predlošku upitnika agencije. Pritom je istaknut ZSD kojim se zabranjuje nejednako postupanje, odnosno svako stavljanje u nepovoljniji položaj na temelju neke od ovim zakonom propisanih osnova, među kojima su invaliditet i zdravstveno stanje. Postojanje diskriminacije utvrđuje se postojanjem nekoga diskriminatornog postupanja na osnovi određene karakteristike,

primjerice invaliditeta, što je prema mišljenju POSI-ja činjeno isključenjem od usluge posredništva osobe s mentalnim oštećenjima zdravlja. Time se preporučilo agenciji da u duhu vremena oblikuje pitanja na konkretan način, a koja neće odražavati dojam o populaciji OSI kao svojevrsnom teretu društva.
Ukazalo se da KPOSI jamči osobama s invaliditetom dostojanstvo, autonomiju, slobodu izbora, jednake mogućnosti i puno sudjelovanje u svim aspektima društva pa tako i na društvenom području. Povodom upućenih preporuka Pravobraniteljice, uslijedila je međusobna komunikacija slijedom koje proizlazi prihvaćanje preporuka te je spoznata važnost vrijednosti osobe bez obzira na određene „manjkavosti“ u zdravstvenom smislu, tj. svojevrsna odstupanja od uobičajene funkcionalnosti ljudskog organizma i potencijalnog izbora iste kao bračnog partnera. Uklanjanjem takvih ugovornih odredbi i pitanja iz priloženog upitnika postiglo se napuštanje tradicionalnog izdvajanja OSI iz društvenog aspekta života na temelju medicinskog i milosrdnog modela.

Preporuke Vladi Republike Hrvatske i nadležnim ministarstvima:

1. Ponovno ističemo i ponavljamo preporuku Vladi RH da prava s osnove invaliditeta trebaju biti jednaka za sve osobe s invaliditetom neovisno o vrsti i uzroku invaliditeta. Dodatna materijalna prava koja imaju i mogu imati karakter odštete trebala bi se isplaćivati iz posebnih izvora jasno odvojenih od naknada s osnove invaliditeta.

2. U pogledu uključivanja DTUR u sustav osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja preporuka je MZO-a da upisi DTUR budu još bolje koordinirani i efikasniji, a sve kako učenici s teškoćama ne bi morali iz različitih razloga (nedovršenih administrativnih procesa upisa, nedostatka pomoćnika u nastavi i komunikacijskih posrednika, kašnjenja dostave udžbenika i dr.) propuštati prve dane, tjedne i mjesece školske godine, čime se također dovode u neravnopravan položaj u odnosu na ostale učenike.

3. Potrebno je nastaviti s edukacijama stručnjaka različitih profila, ali i državnih službenika i zaposlenika u javnom sektoru, o oblicima diskriminacije na osnovi invaliditeta te odgovarajućim načinima komunikacije s osobama s različitim vrstama invaliditeta, kako bi se umanjile mogućnosti stavljanja u nepovoljniji položaj osoba s invaliditetom u odnosu na osobe bez invaliditeta.

2.2. PRIJEDLOZI I PREPORUKE ZA IZMJENE I DOPUNE ZAKONA I DRUGIH PROPISA TE UNAPRJEĐENJE SUSTAVA

2.2.1. Prijedlozi za izmjene i dopune zakona i drugih propisa

Tijekom 2022. godine sudjelovali smo u **23** e-Savjetovanja, mrežnoj platformi na kojoj državna tijela objavljuju prijedloge propisa u svrhu javnog savjetovanja sa zainteresiranom javnosti, gdje smo predložili izmjene ukupno **118** odredbi. Od iznesenih prijedloga prihvaćeno je **11,** djelomično je prihvaćeno **3** i **67** je primljeno na znanje. Nisu prihvaćena **37** prijedloga.

Pravobraniteljica je zaprimila **61** predstavku koje su se odnosile na prijedloge izmjene i dopune propisa, poziva na sudjelovanje u radu povjerenstava i radnih skupina te podnesaka vezano za praćenje operativnih programa. Od navedenog broja, u 2022. godini imala je **79** postupanja u kojima je između ostalog dala mišljenja i/ili prijedloge izmjena i dopuna **37** propisa (zakona, podzakonskih akata, nacionalnih planova, strategija i izvješća o provedbi međunarodnih dokumenata) na vlastitu inicijativu, na traženje nadležnih institucija te na temelju prijedloga pojedinaca i udruga. Od tog broja prihvaćeni su prijedlozi kod **4** propisa, djelomično je prihvaćeno u **6,** na znanje **9,** u tijeku je donošenje **7** propisa, u **5** propisa nisu prihvaćeni prijedlozi, dok za **6** propisa nemamo saznanja. Više o tome u nastavku kod tekstualnog i statističkog pregleda.

Predstavnici Ureda sudjelovali su u radu povjerenstava kao i radnim skupinama. Također su sudjelovali kao promatrači u radu odbora za praćenje programa financiranih iz fondova Europske unije: Operativnog programa konkurentnost i kohezija 2014.-2020., Operativnog programa učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020., Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020., kao i odbora za praćenje Programa Učinkoviti ljudski potencijali 2021.-2027. (za koji je 1. konstituirajuća sjednica održana 13. prosinca 2022. godine u Zagrebu).

TEKSTUALNI PREGLED E-SAVJETOVANJA NA KOJIMA JE SUDJELOVAO PRAVOBRANITELJ ZA OSOBE S INVALIDITETOM TIJEKOM 2022. GODINE

1. e-Savjetovanje o **Prijedlogu uredbe o izmjenama Uredbe o metodologijama vještačenja,** Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, od 22.12. 2021. do 06.01. 2022. godine, izvješće je objavljeno 06.01. 2022. godine, **predloženo 1, nije prihvaćeno 1.**
2. e-Savjetovanje o **Prijedlogu Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u I. razred srednje škole,** Ministarstvo znanosti i obrazovanja, od 14.02. do 16.03. 2022. godine, izvješće je objavljeno 30.03. 2022. godine, **predloženo 12, prihvaćeno 2, primljeno na znanje 10.**
3. e-Savjetovanje o **Nacrtu strateškog okvira razvoja mentalnog zdravlja 2022.-2030.,** Ministarstvo zdravstva, od 18.03. 2022. do 17.04. 2022., izvješće je objavljeno 12.12. 2022. godine, **predloženo 1, primljeno na znanje 1.**
4. e-Savjetovanje o **Prijedlogu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti,** Ministarstvo unutarnjih poslova, od 13.04. do 13.05. 2022. godine, izvješće je objavljeno 13.06. 2022. godine, **predloženo 1, prihvaćeno 1.**
5. e-Savjetovanje o **Prijedlogu Standarda za visokoškolske, sveučilišne i znanstvene knjižnice,** Ministarstvo znanosti i obrazovanja, od 20.04. do 20.05. 2022. godine, izvješće je objavljeno 15. lipnja 2022. godine, **predloženo 4, prihvaćen 1, djelomično prihvaćena 2, primljeno na znanje 1.**
6. e-Savjetovanje o **Prijedlogu Odluke o financiranju obveznih udžbenika za učenike srednjih škola u Republici Hrvatskoj za školsku godinu 2022./2023. sredstvima iz Državnog proračuna Republike Hrvatske,** Ministarstvo znanosti i obrazovanja, od 27.04. do 27.05. 2022. godine, izvješće je objavljeno 14.07. 2022. godine, **predloženo 1, nije prihvaćeno 1.**
7. e-Savjetovanje o **Nacrtu Pravilnika o standardima smještaja i prehrane zatvorenika**, Ministarstvo pravosuđa i uprave, od 27.04. do 27.05. 2022. godine, izvješće je objavljeno 28.06. 2022. godine, **predloženo 1, prihvaćen 1.**
8. e-Savjetovanje o **Nacrtu prijedloga Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti,** Ministarstvo znanosti i obrazovanja, od 06.05. do 05.06. 2022. godine, izvješće je objavljeno 21.06. 2022. godine, **predloženo 5, djelomično prihvaćan 1, primljeno na znanje 3, nije prihvaćen 1.**
9. e-Savjetovanje o **Nacrtu prijedloga zakona o izmjenama Zakona o javnobilježničkim pristojbama,** Ministarstvo pravosuđa i uprave, od 19.05. do 19.06. 2022. godine, izvješće je objavljeno 23.06. 2022. godine, **predloženo 2, primljeno na znanje 2.**
10. e-Savjetovanje o **Tehničkom propisu o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti,** Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine, od 06.07. do 04.08. 2022. godine, **predloženo 6, primljeno na znanje 2, nije prihvaćeno 4.**

11. e-Savjetovanje o **Nacrtu prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama,** Središnji državni ured za demografiju i mlade, od 20.06. do 05.07. 2022. godine, **predloženo 5, nije prihvaćeno 5.**

12. e-Savjetovanje o **Nacrt prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu,** Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, od 12.07. do 11.08. 2022. godine, **predloženo 6, djelomično prihvaćeno 1, nije prihvaćeno 5.**

13. e-Savjetovanje o **Savjetovanje o prijedlogu Nacionalnog plana za ravnopravnost spolova 2022.-2027. i Akcijskog plana 2022.-2024.,** Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, od 22.09. do 22.10. 2022. godine, izvješće je objavljeno 07.11. 2022. godine, **predloženo 1, primljeno na znanje 1.**

14. e-Savjetovanje o **Nacrtu prijedloga zakona o izmjenama Zakona o sudskim pristojbama,** Ministarstvo pravosuđa i uprave, od 10.10. do 09.11. 2022. godine, izvješće je objavljeno 14.11. 2022. godine, **predloženo 1, nije prihvaćeno 1.**

15. e-Savjetovanje o **Nacrtu prijedloga Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama, s konačnim prijedlogom Zakona,** Središnji državni ured za demografiju i mlade, od 18.11. do 03.12. 2022. godine, izvješće je objavljeno, **predloženo 6, nije prihvaćeno 6.**

16. e-Savjetovanje o **Nacionalnom planu za suzbijanje seksualnog nasilja za razdoblje od 2022. do 2027. godine,** Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, od 15.12. do 22.12. 2022. godine, izvješće je objavljeno 22.12. 2022. godine, **predloženo 4, prihvaćeno 2, primljeno na znanje 2.**

17. e-Savjetovanje o **Akcijskom planu za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja za razdoblje od 2022. do 2024. godine,** Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, od 15.12. do 22.12. 2022. godine, izvješće je objavljeno 22.12. 2022. godine, **predloženo 1, primljeno na znanje 1.**

18. e-Savjetovanje o **Nacrtu Nacionalnog plana razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. godine**, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, od 20.10. do 19.11. 2022. godine, izvješće je objavljeno 20.12. 2022. godine, **predloženo 29, 25 primljeno na znanje, prihvaćena 2 i nije prihvaćeno 2.**

19. e-Savjetovanje o **Nacrtu Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. godine, za razdoblje od 2022. do 2024. godine,** Ministarstvo znanosti i obrazovanja, od 20.10. do 19.11. 2022. godine, izvješće je objavljeno 20.12. 2022. godine, **predloženo 18, primljeno na znanje 16, nije prihvaćeno 2.**

20. e-Savjetovanje o **Nacrtu prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju,** Ministarstvo zdravstva, od 19.10. do 08.11. 2022. godine, izvješće je objavljeno 09.12. 2022. godine, **predloženo 12, primljeno na znanje 12.**

21. e-Savjetovanje o **Nacrtu prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenoj zaštiti,** Ministarstvo zdravstva, od 19.10. do 08.11. 2022. godine, izvješće je objavljeno 09.12. 2022. godine, **predloženo 1, primljeno na znanje 1.**

22. e-Savjetovanje o **Nacrt Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o mjerilima za stavljanje lijekova na listu lijekova Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje kao i načinu utvrđivanja cijena lijekova koje će plaćati Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje te načinu izvještavanja o njima,** Ministarstva zdravstva, od 28.10. do 27.11. 2022. godine, izvješće se očekivalo 27.01. 2023. godine, **izvješće još nije objavljeno.**

23. e-Savjetovanje o **Nacrtu prijedloga Zakona o osobnoj asistenciji,** Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, od 01.12. do 31.12. 2022. godine, izvješće se očekivalo 30.01. 2023. godine, **izvješće još nije objavljeno.**

Tablica 6. Statistički pregled predloženih izmjena i dopuna u e-Savjetovanjima tijekom 2022. godine

e-Savjetovanja na kojima je POSI sudjelovao	Neobjavljena izvješća*	Ukupno predloženo odredbi**	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	Primljeno na znanje	Nije prihvaćeno
23	2	118	11	3	67	37

* Tijekom 2022. godine nisu objavljena izvješća o provedenim e-Savjetovanjima o Nacrtu Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o mjerilima za stavljanje lijekova na listu lijekova Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje i Nacrtu prijedloga Zakona o osobnoj asistenciji, Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.
** U broj ukupno predloženih odredbi nisu uključeni prijedlozi odredbi neobjavljenih izvješća.

PRIJEDLOZI IZRAVNO DOSTAVLJENI PISANIM PUTEM NADLEŽNIM TIJELIMA

1. **Zakon o Registru osoba s invaliditetom**; većina prijedloga iznesenih tijekom savjetovanja sa zainteresiranom javnosti nije prihvaćena, Zakon je donesen u svibnju 2022.; nadležnost: Ministarstvo zdravstva.
2. **Izrada Državnog plana djelovanja civilne zaštite**; donošenje propisa u tijeku, sudjelovanje u radu radne skupine, prihvaćeno djelomično; nadležnost: Ministarstvo unutarnjih poslova.
3. **Izrada Nacionalnog strateškog plana za ranu intervenciju u djetinjstvu**; nije donesen u 2022., sudjelovanje u radu radne skupine; nadležnost: Ministarstvo zdravstva.
4. **Zakon o radu**; predloženo više izmjena, nemamo saznanja, nije donesen u 2022.; nadležnost: Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.
5. **Zakon o socijalnoj skrbi;** predloženo više izmjena, većina prijedloga je prihvaćena, donesen je u 2022.; nadležnost: Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.
6. **Nacrt prijedloga Zakona o asistenciji;** upućeno više prijedloga, nemamo saznanja o prihvaćanju, nije donesen u 2022.; nadležnost: Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.
7. **Nacrt prijedloga Zakona o inkluzivnom dodatku;** nije donesen u 2022.**;** nadležnost: Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.
8. **Zagrebačka strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje 2022.-2025.,** prijedlozi su djelomično prihvaćeni, donesena je u srpnju 2022.; nadležnost: Grad Zagreb.
9. **Nacionalni plan stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva od 2021. do 2027.**, sudjelovanje u radu radne skupine, nije donesen u 2022.; nadležnost: Ured za Udruge Vlade RH.
10. **Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju**, prijedlozi upućeni u više navrata, isti su primljeni na znanje, donesen u 2022.; nadležnost: Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
11. **Prijedlog Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u 1. razred srednje škole – rezultati e-Savjetovanja;** nadležnost: Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
12. **Prijedlog izmjene i dopune ZOMO-a**, prijedlozi nisu prihvaćeni; nadležnost: Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.

13. **Nacrt prijedloga Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama, s konačnim prijedlogom Zakona,** jedan prijedlog je prihvaćen, a jedan nije; nadležnost: Središnji državni ured za demografiju i mlade.
14. **Prijedlog za izmjenu Pravilnika o uvjetima i postupku za stjecanje prava zaposlenog roditelja ili samozaposlenog roditelja djeteta s težim smetnjama u razvoju na dopust ili na rad u skraćenom radnom vremenu radi njege djeteta,** jedan prijedlog nije prihvaćen; nadležnost: Središnji državni ured za demografiju i mlade.
15. **Prijedlog za izmjenu propisa – prava zaposlenog ili samozaposlenog roditelja djeteta s težim smetnjama u razvoju iz zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama i radnopravni status roditelja pomorca,** jedan prijedlog nije prihvaćen; nadležnost: Središnji državni ured za demografiju i mlade.
16. **Prijedlog Ugovora između Hrvatske radiotelevizije i Vlade Republike Hrvatske za razdoblje od 1. siječnja 2023. do 31. prosinca 2027. godine**, upućeno pet prijedloga, svi su prihvaćeni; nadležnost: Ministarstvo kulture i medija.
17. **Nacrt Tehničkog propisa o osiguravanju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti,** prijedlozi su djelomično prihvaćeni.**;** nadležnost: Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine.
18. **Zakon o sportu**, nemamo saznanja; nadležnost: Ministarstvo turizma i sporta.
19. **Nacrt Strateškog okvira razvoja mentalnog zdravlja za razdoblje 2022.-2030.**; upućen opći komentar koji je primljen na znanje; nadležnost: Ministarstvo zdravstva .
20. **Direktiva Vijeća Europe o sprečavanju seksualnog nasilja nad ženama**, četiri prijedloga, u postupku; nadležnost: Ministarstvo pravosuđa i uprave.
21. **Pravilnik o izmjenama i dopuni Pravilnika o uvjetima i načinu ostvarivanja prava iz obveznog zdravstvenog osiguranja**, upućen jedan prijedlog koji je prihvaćen; nadležnost: Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje.
22. **Nacionalni plan za ravnopravnost spolova 2022.-2027. i Akcijski plan 2022.-2024.**, opći komentar koji je primljen na znanje; nadležnost: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
23. **Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju**, 12 prijedloga/komentara svi su primljeni na znanje; nadležnost: Ministarstvo zdravstva.
24. **Zakon o zdravstvenoj zaštiti**, jedan prijedlog/komentar primljen na znanje; nadležnost: Ministarstvo zdravstva.
25. **Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o mjerilima za stavljanje lijekova na listu lijekova Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje kao i načinu utvrđivanja cijena lijekova koje će plaćati Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje te načinu izvještavanja o njima**, dva prijedloga, u tijeku; nadležnost: Ministarstvo zdravstva.
26. **Nacionalni plan za suzbijanje seksualnog nasilja za razdoblje od 2022. do 2027. godine**, upućena su četiri komentara/prijedloga, dva su prihvaćena, a dva primljena na znanje; nadležnost: Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.
27. **Akcijski plan za suzbijanje seksualnog nasilja za razdoblje od 2022. do 2024. godine**, jedan komentar/prijedlog je primljen na znanje; nadležnost: Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.
28. **Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga**; prijedlog je prihvaćen; nadležnost: Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.

29. U odnosu na plan zakonodavnih aktivnosti u 2022. i plan donošenja novog **Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi** uputili smo 12 prijedloga što je potrebno u okviru novog Zakona predvidjeti. Zakon još nije bio niti u e-savjetovanju te je u planu za donošenje u 2023. i nemamo saznanja o prihvaćanju ili neprihvaćanju prijedloga; nadležnost: Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
30. U planu zakonodavnih aktivnosti za 2022. bilo je donošenje novog **Zakona o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima za osnovnu i srednju školu** te smo dva puta uputili jednu preporuku. Zakon nije donesen u 2022., u planu je za 2023. i nemamo saznanja o prihvaćanju ili neprihvaćanju prijedloga; nadležnost: Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
31. **Odluka o prijevozu putnika u javnom cestovnom prijevozu Grada Splita**, upućen jedan prijedlog, primljen na znanje; nadležnost: Grad Split.
32. **Odluka o socijalnoj skrbi Grada Zadra**, upućen jedan prijedlog, primljen na znanje; nadležnost: Grad Zadar.
33. **Pravilnik o radu Opće bolnice Dubrovnik,** upućen jedan prijedlog koji je prihvaćen; nadležnost: Opća bolnica Dubrovnik.
34. **Zakon o prijevozu u cestovnom prometu,** upućen jedan prijedlog**,** primljen na znanje; nadležnost: Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture.
35. **Odluka o socijalnoj skrbi Grada Splita,** upućen jedan prijedlog, primljen na znanje; nadležnost: Grad Split.
36. **Odluka o utvrđivanju Osnovne liste ortopedskih i drugih pomagala Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje**, upućena dva prijedloga, nisu prihvaćeni; nadležnost: Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje.
37. **Preporuka vezano za moguća unapređenja cjelokupnog sustava korištenja prava osoba s invaliditetom u području mobilnosti,** upućene dvije opća preporuke, nisu prihvaćene. Nadležnost: Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture

2.2.2. Preporuke i upozorenja

U nastavku se nalazi pregled <u>294 preporuka i upozorenja</u> upućenih tijelima državne vlasti, jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave kao i drugim pravnim i fizičkim osobama.

U području predškolskog odgoja te osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja upućene su 63 preporuke pri čemu su se preporuke i upozorenja u području predškolskog odgoja odnosile na odobrenje za formiranje vrtićke skupine, inkluzivnu praksu, prepoznavanje specifičnih potreba djece s teškoćama te boravka u vrtiću. Kada govorimo o obrazovnom sustavu preporuke su se odnosile na osiguravanje prava na inkluzivno obrazovanje, izmjene i dopune propisa, radnopravni status pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika, edukacije stručnih povjerenstava škola i djelatnika škola, različitih vrsta prilagodbi, zapošljavanje djelatnika i otvaranje posebnih razrednih odjela, osiguravanje prilagođenog prijevoza za učenike s TUR, upis u SŠ, smještaj u domove, kao i u ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja radi ostvarivanja prava na obrazovanje te potrebi donošenja novih kurikuluma posebnih programa.
Od navedenog 28 preporuka je prihvaćeno u cijelosti, 11 djelomično, 10 nije prihvaćeno, jedna je u tijeku, a za 13 nismo zaprimili odgovore.

U području visokog obrazovanja upućene su 22 preporuke i upozorenja. Najčešće su preporuke upućivane MZO te Rektorskom zboru, sveučilištima i Vijeću veleučilišta i visokih škola radi osiguranja razumne prilagodbe studentima s invaliditetom, izmjene u Zakonu o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti, priznanju dokaza o invaliditeta za ostvarivanje prava studenata s invaliditetom na subvencionirano stanovanje, kod upisa pod jednakim uvjetima, upozorenja i prijave

sumnje na diskriminaciju, preporukama da se dostavi srednjim školama brošura vezana uz podrške i prava studenata s invaliditetom, da se vrate stipendije za posebne skupine studenata (OSI) te preporuke za podrške studentima s invaliditetom: prilagođeni prijevoz, osobna asistencija na visokim učilištima i u studentskim domovima, organizacija službi podrške studentima pri visokim učilištima.
Od navedenog tri preporuke i upozorenje su prihvaćene u potpunosti, sedam je djelomično prihvaćeno, pet ih nije prihvaćeno, a za sedam nismo zaprimili odgovor.

U području zapošljavanja i rada te profesionalne rehabilitacije upućeno je 12 preporuka, u najvećem broju slučajeva HZZ-u, ZOSI-u i MROSP-u. Preporuke su se odnosile na: prava osoba s invaliditetom u postupcima zapošljavanja i na radnom mjestu, pravo prednosti pri zapošljavanju, rad u nepunom radnom vremenu, projekt SPORT4OSI - Edukacijom kroz sport do aktivnih osoba s invaliditetom za turizam, postupak zapošljavanja, diskriminaciju na temelju invaliditeta, postupak zbog teške povrede službene dužnosti, izvještaj o rezultatima procjene radne učinkovitosti – dostava korisnicima te zamjensko ispunjenje obveze kvotnog zapošljavanja u školama.
Na jednu preporuku nije zaprimljen odgovor, jedna je prihvaćena djelomično, također za dvije preporuke je postupanje u tijeku, dvije nisu prihvaćene, a šest je prihvaćeno u potpunosti.
U području podizanja razine svijesti upućeno je 14 preporuka, u najvećem broju slučajeva jedinicama lokalne, područne i regionalne samouprave te medijima. Preporuke su se odnosile na: korištenje odgovarajuće terminologije za OSI, reakciju na neprimjerene izjave medija tijekom SP u nogometu, radionicu za pravosudne djelatnike – Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi te oslobođenje plaćanja PDV-a na sportska pomagala, opremu i dr. sprave za OSI.
Od navedenog osam preporuka je prihvaćeno u potpunosti, za jednu preporuku postupanje je u tijeku te na pet nije zaprimljen odgovor.

U području suzbijanja nasilja upućeno je pet preporuka MUP-u, JLP(R)S, MROSP-u te skloništima. Preporuke su se odnosile na: sumnju na seksualno nasilje od strane profesora prema studentici, financiranje elemenata pristupačnosti za slijepe osobe u skloništu, udruge B.A.B.E., Vukovar, unaprjeđenje rada skloništa te osiguravanje pristupačnosti skloništa ženama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju-žrtvama obiteljskog nasilja.
Od navedenog jedna preporuka je prihvaćena u cijelosti te je za jednu preporuku postupanje u tijeku, također jedna nije prihvaćena, a za dvije nije zaprimljen odgovor.

U području stanovanja i stambenog zbrinjavanja upućeno je 6 preporuka. Preporuke su se odnosile na: ubrzanje postupaka omogućavanja obnove obiteljske kuće stradale u potresu, ubrzanje postupka i dobivanja odluke o mogućnosti otkupa nekretnine, stambeno zbrinjavanje, preporuka za pristupačno stanovanje, stambeno zbrinjavanje stanovnika „samačkog hotela“ u Puli te način osiguranja stambenog zbrinjavanja osoba s invaliditetom.
Od navedenog dvije preporuke su prihvaćene u potpunosti, jedna je djelomično prihvaćena, jedna je u tijeku, također jedna nije prihvaćena te na jednu nije zaprimljen odgovor.

U području mirovinskog osiguranja upućeno je devet preporuka HZMO-u, MROSP-u te Ustavnom sudu RH. Preporuke su se odnosile na: izjednačavanje prava OSI sa HRVI, izmjenu čl. 43 Uredbe o metodologijama vještačenja, priznavanje mirovine iz Republike Srbije, tumačenje odredbi čl. 99. ZOMO-a, izmjenu i dopunu propisa, izmjenu čl. 48. Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju , ocjenu suglasnosti odredbe čl. 23. ZOMO-a s Ustavom RH, pravo na staž osiguranja s povećanim trajanjem – obrtnici, vezano uz naputak HZMO-a, pravo na isplatu jednokratnog novčanog primanja korisnicima mirovine.
Od navedenog dvije preporuke su prihvaćene u potpunosti, dvije su u tijeku, tri nisu prihvaćene te na dvije nije zaprimljen odgovor.

U području zdravstva upućeno je 18 preporuka i to najviše MZ-u, HZZO-u, SDU za demografiju i mlade, JLP(R)S te specijalnim bolnicama. Preporuke su se odnosile na: rodiljne i roditeljske potpore, obilazak PB Rab, obilazak KBC Split, Klinike za psihijatriju, sanitetski prijevoz, razumnu prilagodbu u komunikaciji sa gluhim osobama, uvrštavanje novih lijekova na Listu lijekova, psihosocijalnu

rehabilitaciju za zaposlene osobe sa senzoričkim oštećenjima, pedijatrijsku skrb nakon 7. godine života, prigovor na rad liječnika, pravo na stomatološku uslugu, pravo na besplatno dopunsko zdravstveno osiguranje – pružanje informacije OSI, nabavu pomagala za bolnice, dopunu medicinske dokumentacije za ostvarivanje prava na prijenosni koncentrator kisika u popisu pomagala Osnovne liste ortopedskih i drugih pomagala, naknadu za korištenje prava na dopust radi njege djeteta s težim smetnjama u razvoju te uvrštenje psihološke pomoći i savjetovanja kao integrativnog procesa onkološkog liječenja.
Od navedenog četiri preporuke su prihvaćene u cijelosti, dvije su djelomično prihvaćene, a tri nisu prihvaćene. Za sedam preporuka je postupanje u tijeku, a na dvije nije zaprimljen odgovor.

U području socijalne zaštite upućene su 35 preporuke i to najviše centrima za socijalnu skrb, MROSP-u i ustanovama za socijalnu skrb. Preporuke se odnose na: vještačenje radi materijalnih prava, dobivanje jednokratne novčane pomoći, sustavnu skrb za odrasle osobe s autizmom, povećanje cijene usluge, smještaj za PUP, primjenu odredbe o statusu, smještaj i brigu o OSI raseljenim iz Ukrajine u CZR Stančić, lišenje poslovne sposobnosti, obilazak Centra za rehabilitaciju Komarevo, pružanje njege za učenike s teškoćama u razvoju, pomoć u kući, isplatu mirovine osobi djelomično lišenoj poslovne sposobnosti, dokumentaciju za ostvarivanje prava na osobnu invalidninu, zaštitu prava i interesa osobe s invaliditetom, boravak u domu, dostupnost socijalnih usluga boravka na području grada Splita, isplatu naknade za ugroženog kupca energenata, dugotrajnost postupka, rad CZSS Pula, uspostavu međusobne suradnje i uzajamne komunikacije radi pružanja učinkovite pomoći potrebitima, obilazak Doma za odrasle osobe Motovun, obilazak Centra za rehabilitaciju Rijeka, preispitivanje prakse rada pojedinih centara za socijalnu skrb, i uz izdavanje upute o postupanju, pribavljanje dokumentacije po službenoj dužnosti u postupcima ostvarivanja prava u sustavu socijalne skrb te otkazivanje usluge osobne asistencije.
Od navedenog 12 preporuka je prihvaćeno u cijelosti, pet je djelomično prihvaćeno, a šest nije prihvaćeno. Za devet preporuka je postupanje u tijeku, a za tri nije zaprimljen odgovor.

U području pristupačnosti i mobilnosti upućene su 83 preporuke i upozorenja i to najviše komunalnim i prijevozničkim tvrtkama, nadležnim ministarstvima (npr. MUP-u, MMPI-u), županijama, gradovima i općinama te drugim pravnim osobama. Preporuke su se odnosile na: osiguranje pristupačnosti javnih površina (nogostupa, šetnica, pješačkih prijelaza, trgova, pristupnih putova i cesta, prometne signalizacije i dr.), osiguranje pristupačnosti stambenih zgrada (ulazi, rampe, dizala), osiguranje pristupačnosti objekata javne namjene (škole, bolnice, domovi zdravlja, državne, regionalne i lokalne jedinice, privatne tvrtke i institucije), osiguranje pristupačnosti sakralnih objekata, poslovnih objekata (banke, benzinske postaje, trgovački i ugostiteljski prostori) i sadržaja koji se nalaze u tim objektima (npr. sanitarni čvorovi, dizala, naplata parkinga i sl.). Zatim na: *aktivnosti i projekte financiranim iz fondova EU, način naplaćivanja ulaznica za OSI i osobe u pratnji, informacije o razlozima odgode primjene donesenog Pravilnika o uporabi parkirališne karte za OSI, unapređenje sustava korištenja prava OSI u području mobilnosti, prilagođeni prijevoz učenika s teškoćama u razvoju, izmjenu Odluke o prijevozu putnika u Gradu Splitu i edukaciji vozača, proširenje kruga korisnika besplatnog javnog gradskog prijevoza u gradu Zadru, položaj putnika s invaliditetom u zračnom i shuttle prijevozu, osiguranje prijevoza za učenike s teškoćama u razvoju u ustanovama socijalne skrbi, organiziranje manifestacija na parkirališnim mjestima za osobe s invaliditetom, arhitektonsku i komunikacijsku pristupačnost građevina u kojima su smještena ministarstva, pristupačan/prilagođeni prijevoz za DTUR i OSI, pristupačnost A1 poslovnice u Osijeku, način korištenja koso podiznih platformi radi osiguranja pristupačnosti, preporuku JLRS o načinu osiguranja pristupačnosti objekata javne namjene (natječaj MHB) te podršku udruzi koja osigurava prilagođeni prijevoz za OSI.* Također, preporuke su se odnosile i na pristupačnost poštanskih i bankarskih usluga (mobilne aplikacije, terenski rad, prilagodba načina pružanja usluge), a više preporuka odnosilo se na ukazivanje potrebe za edukacijom službenika i djelatnika tvrtki i institucija o primjerenom načinu komunikacije s OSI te o specifičnostima potrebnih prilagodbi radi osiguranja dostupnosti usluga OSI. Preporukama se u više navrata ukazivalo i na nužnost osiguranja pristupačnosti svih turističkih usluga, proizvoda i sadržaja (smještaj, plaže, bazeni, znamenitosti, ugostiteljski i trgovački sadržaji i

dr.) te na potrebu za provođenjem aktivnosti i događanja kojima će se podizati razina svijesti o važnosti osiguravanja pristupačnosti turističkih proizvoda i usluga za OSI. Upućeno je više preporuka kojima se ukazivalo na potrebu osiguranja pristupačnog stambenog zbrinjavanja za OSI i njihove obitelji. Brojne preporuke odnosile su se na uređenje i osiguranje dovoljnog broja parkirališnih mjesta za vozila OSI, oslobađanje od naplate parkiranja za OSI, provođenje aktivnosti usmjerenih na prevenciju i sankcioniranje zlouporabe znaka pristupačnosti, a upućivane su i preporuke kojima se ukazivalo na potrebne izmjene i usklađivanja normativnog okvira kojim su uređena pojedina prava iz područja mobilnosti i prijevoza (npr. prava OSI na oslobađanje od plaćanja cestarine, povlašteni prijevoz u unutarnjem putničkom prometu, prijevoz prilagođenim ZET prijevozom i dr.).
Od navedenog 25 preporuka je prihvaćeno u cijelosti, 28 je djelomično prihvaćeno dok jedna nije prihvaćena. Za 22 preporuke je postupanje u tijeku, a za njih sedam nije zaprimljen odgovor.

U području pravosuđa upućeno je osam preporuka. Preporuke su se odnosile na: primjenu odredbi važećeg Zakona o sudskim pristojbama, položaj OSI u Kaznionici Lepoglava, jačanje uloge i kapaciteta povjerenstva za zaštitu osoba s duševnim smetnjama, poštivanje prava osoba s invaliditetom sukladno ZZODS - pristup pravnoj zaštiti, primjenu čl. 26. ZZODS-a, sumnju u počinjenje prekršaja iz čl. 25. stavka 1. Zakona o suzbijanju diskriminacije, diskriminaciju prilikom bračnog posredništva te oslobađanje od plaćanja sudske pristojbe za OSI.
Od navedenog dvije preporuke su prihvaćene u cijelosti, dvije su djelomično prihvaćene dok jedna nije prihvaćena. Za tri nije zaprimljen odgovor.

U raznim područjima upućeno je devet preporuka i to najviše Vladi RH, MROSP-u te JLP(R)S-ima u Slavoniji, Baranji i Srijemu. Preporuke su se odnosile na: prihvat izbjeglica OSI iz Ukrajine, donošenje i implementaciju programskih dokumenata za financijsko razdoblje EU 2021. - 2027. i njihovu usklađenost s KPOSI, besplatno učenje hrvatskog jezika, podršku projektu: „U vrtlogu predrasuda“, izmjene odluke kojom se uređuje naknada putnih troškova prijevoza za OSI, korisnike usluga ZOSI, osiguranje ravnopravnijeg položaja OSI u društvu, izuzimanje od vojne obveze roditelja njegovatelja, podršku savezima vezano uz visoke cijene energenata, podršku provođenju programa, nacionalnu zakladu, neprihvatljivost terminologije podršku prijavi projekta – Filmom do senzibilizacije, određivanje cijena energenata i razlikovanje OCD od poduzetnika, rad i djelovanje Streljačkog kluba OSI „Centar“ iz Siska, ljetovanje za članove udruge, podršku projektu – radionice o invaliditetu u osnov. školama, podršku za prijavu na natječaj za dodjelu nagrade te podršku za projekt Centar DOSTI.
Od navedenog osam preporuka je prihvaćeno u cijelosti, četiri je djelomično prihvaćeno, a jedna nije prihvaćena. Za četiri preporuke je postupanje u tijeku dok na četiri nije zaprimljen odgovor.

Tablica 7. Prikaz prihvaćenosti preporuka i upozorenja po područjima

MIROVINSKO OSIGURANJE					
Br.	**Prihvaćeno**	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
9	2	0	2	3	2
PRAVOSUĐE					
Br.	**Prihvaćeno**	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
8	2	2	0	1	3
NASILJE					
Br.	**Prihvaćeno**	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
5	1	0	1	1	2

PRISTUPAČNOST I MOBILNOST					
Br.	**Prihvaćeno**	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
83	25	28	22	1	7
ODGOJ I OBRAZOVANJE – OŠ I SŠ					
Br.	**Prihvaćeno**	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
63	28	11	1	10	13
VISOKO OBRAZOVANJE					
Br.	**Prihvaćeno**	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
22	3	7	0	5	7
RAD I ZAPOŠLJAVANJE					
Br.	**Prihvaćeno**	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
10	5	1	1	2	1
PROFESIONALNA REHABILITACIJA					
Br.	**Prihvaćeno**	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
2	1	0	1	0	0
SOCIJALNA ZAŠTITA					
Br.	**Prihvaćeno**	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
35	12	5	9	6	3
PODIZANJE RAZINE SVIJESTI					
Br.	**Prihvaćeno**	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
14	8	0	1	0	5
STANOVANJE I STAMBENO ZBRINJAVANJE					
Br.	**Prihvaćeno**	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
6	2	1	1	1	1
RAZNA PODRUČJA					
Br.	**Prihvaćeno**	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
19	8	4	1	2	4
ZDRAVSTVO					
Br.	**Prihvaćeno**	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
18	4	2	7	3	2
UKUPNO					
Br.	**Prihvaćeno**	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
294	101	61	47	35	50
	Iskazano u %				
	Prihvaćeno	**Djelomično prihvaćeno**	**U tijeku**	**Nije prihvaćeno**	**Nije zaprimljen odgovor**
	34,3537415	20,74829932	15,9864	11,9047619	17,00680272

Zaključak i mišljenje:

Od upućene 294 preporuke i upozorenja, prihvaćeno ih je 101 (34,35%), djelomično prihvaćeno 61 (20,75%), nije prihvaćeno 35 (11,91%), nije zaprimljen odgovor na 50 (17,01%), dok je u tijeku razmatranje 47 (15,98%) preporuka i upozorenja.

Kada gledamo prema područjima, najviše ih je prihvaćeno i djelomično prihvaćeno u području pristupačnosti i mobilnosti – 53 (63,85%), a najviše ih nije prihvaćeno u području mirovinskog osiguranja – 5 (55,55%).
Zabrinjavajuće je da u području odgoja i obrazovanja nismo zaprimili odgovor na ukupno 20 preporuka. Također, naglašavamo, kako je tijekom 2022. godine upućeno ukupno 139 požurnica državnim tijelima, JLP(R)S te drugim pravnim i fizičkim osobama. Najviše ih je upućeno ministarstvima – Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, Ministarstvu znanosti i obrazovanja kao i centrima za socijalnu skrb, a zatim gradovima i općinama.

Primjer preporuke upućene jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave Slavonije, Baranje i Srijema: JLP(R)S imaju iznimno važnu ulogu u izjednačavanju mogućnosti i osiguranju ravnopravnog položaja OSI u društvu, jer su kao lokalne i regionalne vlasti najbliže svojim građanima i kao takve u najboljoj poziciji da učinkovito odgovore na njihove potrebe. Stoga, na temelju iskustava i saznanja stečenih kroz rad Područnog ureda Osijek, Pravobraniteljica je i 2022. godine svim općinama, gradovima i županijama (u daljnjem tekstu: JLP(R)S) Slavonije, Baranje i Srijema (pet županija u kojima živi preko 110.000 OSI i DTUR) ukazala na probleme zbog kojih se OSI najčešće obraćaju Pravobraniteljici te su upućeni prijedlozi mjera i aktivnosti kojima lokalne i regionalne vlasti mogu osigurati izjednačavanje mogućnosti za OSI na svom području. Ponovljene su preporuke za donošenjem strateških dokumenata, upozoreno je na ključnu ulogu JLP(R)S u osiguranju pristupačnosti javnih površina i objekata javne namjene te su preporučene mjere kojima se ista može i mora osigurati (npr. posebna proračunska stavka, korištenje sredstava iz EU i dr. fondova, natječaj MHB, uključivanje OSI u planiranje i izvođenje radova i dr.). Posebno je ukazano na važnost osiguranja mobilnosti OSI i DTUR kroz organiziranje besplatnog prijevoza prilagođenim kombi vozilima te omogućavanje korištenja besplatnog javnog gradskog i međugradskog prijevoza, uz osiguranje pristupačnosti vozila, stajališta i informacija potrebnih za neometano korištenje javnog prijevoza. Preporučeno je poduzimanje mjera kojima će se osigurati kontinuitet i dostupnost usluga podrške koje su od životne važnosti za OSI i DTUR, a upućene su i preporuke za osiguranje preduvjeta za bolji položaj OSI na tržištu rada. Zaključno, ponovljene su i preporuke za pružanje podrške lokalnim udrugama koje okupljaju i/ili djeluju u korist OSI, DTUR i članove njihovih obitelji, a poseban naglasak stavljen je na nužnost otvorene komunikacije i suradnje sa samim OSI koje žive na području pojedine jedinice te je preporučeno njihovo uključivanje u procese planiranja i donošenja odluka o pitanjima od njihova interesa. Uz upućene preporuke, od općina, gradova i županija s područja Slavonije, Baranje i Srijema zatražene su informacije i podaci o mjerama i aktivnostima provedenim povodom preporuka upućenih prijašnjih godina, odnosno zatraženi su odgovori na sljedeća pitanja:

1. Imate li izrađen i usvojen strateški dokument (npr. strategiju, plan) sa mjerama za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom?
2. Imate li imenovano regionalno/lokalno povjerenstvo za OSI koje se bavi koordinacijom, poticanjem i praćenjem provedbe mjera i aktivnosti usmjerenih na poboljšanje položaja OSI i identificiranjem njihovih potreba na području pojedinog grada, općine i županije (molimo dostaviti naziv tijela i kontakt podatke)?
3. U kojoj mjeri vaša JLP(R)S ispunjava obvezu kvotnog zapošljavanja i/ili zamjenskih kvota (obveza propisana Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom)? Molimo navedeni podatak i za pravne osobe kojima je vaša jedinica osnivač. Za one jedinice u kojima se navedena obveza ne ispunjava molimo obrazloženje o razlozima ne ispunjavanja ove obveze.
4. U odnosu na osiguranje pristupačnosti objekata javne namjene i javnih površina, molimo sljedeće informacije:

a) Imate li posebnu proračunsku poziciju na kojoj se planiraju i iskazuju utrošena financijska sredstva za osiguranje pristupačnosti uklanjanjem građevinskih i drugih prepreka uz primjenu načela univerzalnog dizajna?

b) Jeste li tijekom 2022. godine prijavili projekt rješavanja pristupačnosti pojedinih objekata putem javnog poziva Ministarstva hrvatskih branitelja?

c) Molimo informacije o eventualnim aktivnostima/projektima kojima se uz pomoć nekih drugih izvora (npr. EU fondovi) pristupilo uklanjanju prepreka i osiguravanju pristupačnosti nepristupačnih objekata i javnih površina osobama s invaliditetom.

5. U odnosu na osiguranje mobilnosti OSI molimo sljedeće informacije:

   a) Na koji način vaša jedinica ima osiguran prilagođen prijevoz za OSI koje se otežano kreću (npr. uz pomoć invalidskih kolica ili dr. pomagala), odnosno imate li prilagođeno vozilo u svom vlasništvu ili na neki drugi način pružate podršku eventualnoj pravnoj osobi koja ima takvo vozilo i pruža uslugu prijevoza OSI?

   b) Postoje li olakšice/povlastice za OSI prilikom korištenja javnog prijevoza na vašem području? Ako postoje molimo navedite ih.

   c) Koliko parkirališnih mjesta pod upravljanjem vaše jedinice i/ili eventualnog koncesionara su mjesta uređena i označena kao parkirališna mjesta za vozila OSI te koliko je to u odnosu na ukupni broj parkirališnih mjesta?

   d) Ako na vašem području postoje parkirališna mjesta u sustavu naplate, molimo informaciju o eventualnim povlasticama/olakšicama za OSI.

6. Osim raspisivanja javnih natječaja za dodjelu financijskih sredstava, pružate li na neki drugi način podršku udrugama koje okupljaju osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju, odnosno udrugama koje im svojim djelovanjem (npr. pružanjem socijalnih usluga) pomažu u uključivanju u svakodnevni život zajednice?

Opisane preporuke i pitanja upućeni su prema 132 JLP(R)S (5 županija, 22 grada i 105 općina) s područja Slavonije, Baranje i Srijema, a do pisanja ovog Izvješća svoje odgovore Pravobraniteljici je dostavilo njih 87. Činjenica kako je svoje odgovore (i nakon požurnice) dostavilo 65% od ukupnog broja jedinica kojima smo se obratili ukazuje na to da unatoč manjim pozitivnim pomacima u odnosu na prethodne godine, kod nositelja lokalne i regionalne vlasti i dalje ne postoji potrebna razina svijesti o ulozi koju općine, gradovi i županije imaju u izjednačavanju mogućnosti za OSI na svom području. Naime, čak 45 JLP(R)S nisu dostavile svoje odgovore i tražene podatke, a i ove godine zaprimljeni su odgovori poput: „…*nismo izjednačavali mogućnosti za osobe s invaliditetom jer nismo primili niti jedan zahtjev za isto*…“. Veliki broj jedinica koje nisu odgovorile Pravobraniteljici potvrdio je opravdanost pritužbi kojima su i tijekom 2022. godine lokalne udruge ukazivale na nerazumijevanje nositelja lokalnih vlasti za probleme s kojima se susreću, a kao primjer su navodile neodazivanje na različite stručne skupove, okrugle stolove i slična događanja na kojima se upravo predstavnici lokalne i regionalne vlasti mogu upoznati s problemima DTUR i OSI te mogu čuti prijedloge za rješavanje tih problema. Analizom zaprimljenih odgovora potvrdili su se zaključci doneseni prijašnjih godina da upravo one JLP(R)S koje kontinuirano surađuju i komuniciraju s predstavnicima OSI – donose i provode konkretne mjere i aktivnosti kojima omogućuju izjednačavanje mogućnosti OSI na svom području. Također, iz zaprimljenih odgovora se može zaključiti da za poduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti nisu bitni veličina, broj stanovnika i financijski kapacitet JLP(R)S, nego prihvaćanje OSI kao ravnopravnih građana i svijest nositelja vlasti o obvezi osiguravanja jednakih mogućnosti.

Detaljan prikaz i analize zaprimljenih odgovora nalaze se u poglavljima ovog Izvješća koja uređuju pojedina životna područja na koja se preporuke, pitanja i odgovori odnose (*Zapošljavanje i rad, Pristup dobrima i uslugama, Cestovni prijevoz, Suradnja s organizacijama civilnog društva, Područni uredi*).

Zaključak:

Iako u odnosu na prethodno izvještajno razdoblje (2021.) bilježimo povećanje broja upućenih preporuka i upozorenja (294 naspram 195 u 2021.), broj prihvaćenih preporuka u 2022. je neznatno veći i iznosi 34,35% u odnosu na 33% u 2021. Iz navedenih podataka možemo zaključiti da unatoč povećanju intenziteta rada Pravobraniteljice za čak 15% u odnosu na prethodno izvještajno razdoblje, bilježimo neznatno povećanje postotka usvojenih preporuka u odnosu na 2021. i to za samo 1,35%.

Obzirom da učinkovitost rada Pravobranitelja za osobe s invaliditetom u smislu zaštite i unapređenja položaja i prava osoba s invaliditetom u svim područjima života i rada ovisi prvenstveno o pozitivnoj povratnoj reakciji adresata preporuka, ne možemo biti zadovoljni kako sa ukupnim omjerom izdanih i prihvaćenih, odnosno neprihvaćenih ili neodgovorenih preporuka u 2022. godine, tako ni sa promjenom stava adresata prema preporukama Pravobraniteljice u odnosu na prethodni period. U nedostatku konkretnijih mehanizama za izravnu implementaciju preporuka i s ignorirajućim odnosom prema preporukama Pravobraniteljice (ukupno je 28,92 % neprihvaćenih i neodgovorenih preporuka) ovoj instituciji se kao primarna uloga nameće evidentiranje i izvještavanje o zabilježenim povredama prava po osnovi invaliditeta, što najčešće znači održavanje *statusa quo* u izgradnji cjelovitog sustava zaštite osoba s invaliditetom i unapređenju kvalitete njihova življenja. Ured pravobraniteljice sukladno zakonom zadanom položaju i ulozi kao i činjenici da djeluje i kroz tri područna ureda, raspolaže saznanjima o stvarnim i konkretnim problemima s kojima se svakodnevno suočavaju osobe s invaliditetom na području cijele države u svim područjima života i rada. Apstrahiranjem pritužbi ove najbrojnije manjinske skupine u izdane preporuke ukazujemo tijelima državne vlasti, JLP(R)S, pravnim i fizičkim osobama na postojeće probleme, dajemo smjernice za njihovo rješavanje, te iznosimo konkretne prijedloge za izmjene i dopune zakonskih i podzakonskih akata, a koji su utemeljeni na saznanjima sa terena. Uvažavanje preporuka Pravobraniteljice ujedno znači prepoznavanje problema s kojima se suočava ova ranjiva skupina i iskazivanje volje da se isti riješe u najboljem interesu za OSI. Stoga nas posebno brine visok postotak neodgovorenih i neprihvaćenih preporuka (28,92%), posebno u području socijalne skrbi koje predstavlja jedan od temeljnih stupova zaštite osoba s invaliditetom. Velika je stopa neodgovaranja i neprihvaćanja preporuka i kod jedinica lokalne samouprave, posebice općina, kod kojih i dalje ne postoji razvijena svijest o važnosti i značaju njihove uloge u osiguravanju preduvjeta za ravnopravnost osoba s invaliditetom u lokalnoj zajednici. Podsjećamo ponovno da je i prema Zakonu o pravobranitelju za osobe s invaliditetom propisana obveza suradnje tijela državne uprave, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravnih i fizičkih osoba s Pravobraniteljem za osobe s invaliditetom kao i obveza odgovaranja na njen zahtjev, podnošenja izvješća i odgovaranja na upite, što izravno ukazuje da visoki postotak neodgovorenih preporuka, odnosno nedostavljenih izvješća POSI od 17,01% predstavlja izravno kršenje ove zakonske obveze. Stoga pozivamo i Vladu RH da intenzivnije provodi nadzor nad poštivanjem ove obveze, ali i da intenzivnije potiče međuresornu suradnju na najvišoj razini kako bi se što cjelovitije i sustavnije rješavali problemi s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom na koje ukazujemo.

Preporuke:

1. Pravobraniteljica stoga ponovno poziva sva tijela državne vlasti, a posebice jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, centre za socijalnu skrb te Ministarstvo zdravstva da deklaratornu opredijeljenost za unapređenje položaja osoba s invaliditetom i zaštitu njihovih prava prenosi u konkretne postupke i mjere; odnosno da intenzivnijim uvažavanjem i implementiranjem preporuka Pravobranitelja za osobe s invaliditetom koje su usmjerene rješavanju realnih i ozbiljnih problema s kojima se ova populacija suočava (a u najmanju ruku odgovaranjem na iste), omogući puni učinak uloge ove pravobraniteljske institucije u ispunjavanju Zakonom predviđenih ovlasti i stvarnom (opipljivom) poboljšanju položaja osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.

2. Vladi Republike Hrvatske preporučujemo intenzivniji nadzor nad ispunjenjem obveze suradnje s uredom Pravobranitelja za osobe s invaliditetom kao i davanje snažnijeg poticaja međuresornoj

suradnji na najvišoj razini koja je vrlo često neophodna kod rješavanja pojedinih problema s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom.

2.3. PRISTUP PRAVOSUĐU

Države stranke osigurat će djelotvorni pristup pravosuđu osobama s invaliditetom na jednakoj osnovi s drugim osobama, pa i putem osiguravanja postupovnih i dobi primjerenih prilagodbi kako bi se olakšala njihova djelotvorna uloga, bilo kao izravnih ili neizravnih sudionika, uključujući i svjedočenje, u svim sudskim postupcima, uključujući istražni postupak i druge prethodne faze postupka (KPOSI).

Osobe s određenim vrstama oštećenja mogu imati različite teškoće pri funkcioniranju, a stupanj ograničenja i funkcioniranja razlikuje se među pojedincima. Stoga je kod primjene konvencijskog standarda „razumne prilagodbe“ vrlo važno prema svakoj osobi primjenjivati individualni pristup, uvažavajući pritom njezine posebnosti. Određene poteškoće u komunikaciji mogu utjecati na sam ishod postupka, stoga je primarno pristupiti OSI uvažavajući njezina oštećenja i osigurati učinkovitu komunikaciju na osobi prihvatljiv i razumljiv način, što posljedično dovodi i do odnosa povjerenja.

Odjel za podršku žrtvama i svjedocima Županijskog suda u Vukovaru skrenuo nam je pažnju na potrebu konkretnijeg reguliranja položaja OSI u kaznenom postupku, a što se potvrdilo i tijekom naših redovitih obilazaka organizacije civilnog društva i ustanova koje u svom djelokrugu pružaju smještaj žrtvama nasilja. Upozoreni smo kako, na primjer, višestruka iskazivanja žrtava/svjedoka s intelektualnim oštećenjima mogu utjecati na tijek i ishod kaznenog postupka, a kroz odgovarajući oblik i opseg razumne prilagodbe – smanjivanje broja iskaza ili uzimanje kao relevantnoga onog iskaza koji je dan na policiji ili dokaznom ročištu – smanjile bi se posljedice u smislu ponavljanja trauma i eventualnih nepodudarnosti u iskazivanju. Sudski postupci često su dugotrajni te se žrtva ili svjedok s invaliditetom mogu naći u situaciji kada više ne mogu dati vjerodostojan iskaz. Također, postavljeno je pitanje kvalitete pravnog zastupanja OSI pred sudom kao i pitanje ujednačenosti prakse prilikom pojedinačne procjene potreba žrtve i/ili svjedoka s invaliditetom.

U cilju dobivanja konkretnijih informacija vezano za položaj OSI u kaznenom i prekršajnom postupku, ali i na prethodno navedene okolnosti, obratili smo se odjelima za podršku žrtvama i svjedocima koji djeluju kod županijskih sudova te organizacijama civilnog društva koje pružaju podršku žrtvama i svjedocima na onim područjima gdje nisu formirani odjeli. Odjeli za podršku žrtvama i svjedocima (u daljnjem tekstu: Odjeli) djeluju kod sedam županijskih sudova i to u Zagrebu, Sisku, Osijeku, Vukovaru, Rijeci, Zadru i Splitu. Na onim područjima gdje nisu osnovani Odjeli podrška se pruža putem Mreže podrške i suradnje za žrtve i svjedoke kaznenih djela (u daljnjem tekstu: Mreža) koju čine organizacije civilnog društva koje pružaju pomoć i podršku žrtvama i svjedocima u kaznenim i prekršajnim postupcima. Ukupno je Mrežom obuhvaćeno područje 17 županija u RH. Koordinator Mreže je Ženska soba, jedini specijalizirani centar za žrtve seksualnog nasilja u RH.

Analizom odgovora dobivenih od Odjela (odgovorili su svi Odjeli) vidljiv je zajednički naglasak na prilagodbama koje se odnose na potrebe osoba s tjelesnim invaliditetom. U tom smislu, ako su zgrade sudova arhitektonski neprilagođene, radi se prilagodba na takav da se ispitivanje provodi u prizemlju sudova, osigura se pratnja po sudu ili se eventualno ispitivanje provede u domu svjedoka/žrtve, ako je takva potreba, dok se za gluhe osobe angažira tumač. Odjel u Rijeci je naveo primjer kada je sud angažirao djelatnicu Odjela kako bi se pitanja za osobu s intelektualnim poteškoćama postavila na pojednostavljen i razumljiv način.

Odjel u Rijeci dalje navodi kako je potrebno obavijest o pravima žrtve prilagoditi osobama s osjetilnim oštećenjima kako bi bila razumljiva i za osobe s tom vrstom oštećenja. Odjeli se u svojim odgovorima načelno pozivaju na primjenu Pravilnika o načinu pojedinačne procjene žrtve (Narodne novine, br.

106/17) te po nalogu suda pristupaju procjeni individualnih potreba osobe, ne ulazeći detaljnije u problematiku.

Analizom odgovora dobivenih od članica Mreže (odgovorilo je pet članica) dolazimo do konkretnijih saznanja o položaju žrtava i svjedoka s invaliditetom.

Arhitektonska neprilagođenost pravosudnih objekata istaknuta je i u odgovorima dobivenim od članica Mreže. Potvrđeno je da višestruka iskazivanja, neovisno što je ispitivanje obavljeno i putem audio-video uređaja, otegotno djeluju na sve žrtve te ih izlažu ponovnoj viktimizaciji kroz cijelo vrijeme trajanja postupka koji se vodi i po nekoliko godina. Pogotovo je to otegotno ako žrtva ima neki oblik invaliditeta (na primjer intelektualno oštećenje) koji utječe na mogućnost iskazivanja. Također je istaknuta potreba za prilagodbama za osobe s oštećenjima vida vezano za „obavijest o pravima“ koja se uručuje žrtvama, a koja nije prilagođena za slijepe osobe. Ujedno je potrebno prilagoditi i mrežne stranice pravosudnih institucija za slijepe osobe kako bi im informacije bile dostupnije.

Vezano za kvalitetu pravnog zastupanja, istaknuto je kako opunomoćenici na teret proračunskih sredstava ne posvećuju dovoljno vremena žrtvama kaznenih djela, ne pružaju im informacije te se često niti ne pojavljuju na zakazanim ročištima. Većinu potrebnih informacija žrtve dobivaju od službi za podršku (Ženska soba).

O problematici nedostatne angažiranosti i motiviranosti opunomoćenika na teret proračuna u postupcima pred sudom izvještavali smo u Izvješću o radu za 2019. godinu. Osobe s različitim vrstama invaliditeta, u pravilu i lošijeg imovinskog statusa, kao korisnici prava na besplatnu pravnu pomoć još uvijek nailaze na teškoće kod pronalaska odvjetnika koji će ih zastupati u sudskim postupcima. Pritužbe se i nadalje odnose na otežano kontaktiranje s odvjetnicima kako prilikom dobivanja informacija o tijeku postupka tako i na sam ishod postupka, a što je potvrđeno i navodima organizacije civilnog društva tijekom provedbe ovog istraživanja**.** Dosada upućene preporuke Pravobraniteljice u dijelu koji se odnosi na izjednačavanje naknade za pravnu pomoć opunomoćenika na teret proračuna s odvjetničkom naknadom propisanom odvjetničkom tarifom (bod = 10,00 kuna) nisu prihvaćene, iako je cijena boda povećana. I nadalje smatramo kako je jedan od razloga za nemotiviranost odvjetnika za zastupanje na temelju besplatne pravne pomoći upravo u manjoj naknadi za njihov rad u odnosu na odvjetničku tarifu, a što utječe na učinkovitost pravne zaštite. Time se pojačava neravnopravnost i nejednakost između osoba nižega imovinskog statusa i višega imovinskog statusa. Samim činom nižega imovinskog cenzusa takve osobe su stavljene u nepovoljniji položaj te postoji vjerojatnost da će njihov odvjetnik biti manje zainteresiran za aktivni angažman budući da je za isti posao bolje plaćen ako zastupa stranku na temelju redovite punomoći i trošak naplaćuje sukladno odvjetničkoj tarifi.

Prema odredbama Pravilnika o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve (Narodne novine, br. 106/17; u daljnjem tekstu: Pravilnik) procjenu potreba žrtve provode sva tijela prethodnog i kaznenog postupka (policijski službenici, državni odvjetnici i suci) koja dolaze u kontakt s žrtvom, počevši od izvida pa do pravomoćnog okončanja kaznenog postupka. Postupak pojedinačne procjene potreba žrtve za zaštitom sastoji se od utvrđivanja postoji li potreba žrtve za primjenom posebnih mjera zaštite (u daljnjem tekstu: procjena potreba) te, ako postoji, koje je posebne mjere zaštite potrebno provesti kako bi se žrtva dodatno zaštitila i time smanjio rizik od njezine daljnje traumatizacije ili ponovne viktimizacije. Svako tijelo prethodnog i kaznenog postupka koje provodi ispitivanje žrtve dužno je provesti pojedinačnu procjenu potreba žrtve te sačiniti zaključak o provedenoj procjeni potreba kao i o utvrđenim posebnim mjerama zaštite. Pritom će razmotriti zaključak prethodno provedene pojedinačne procjene potreba žrtve. Iz odgovora pojedinih organizacija proizlazi kako se pojedinačna procjena žrtve, prema njihovu iskustvu, provodi neujednačeno, ponekad samo formalno bez utvrđivanja konkretne individualne potrebe te praksa pokazuje da se češće radi kod određenih kaznenih djela (kaznena djela protiv spolne slobode, nasilja

u obitelji), a manje na primjer kod imovinskih delikata. Zaključujemo kako je potrebno raditi na ujednačavanju prakse kako bi se osiguralo dosljednije poštivanje Pravilnika.

Istaknuli bismo i okolnost da su pojedine organizacije odgovorile kako u svome dosadašnjem radu nisu imale iskustva s osobama s invaliditetom ili je ono bilo rijetko: *„Ono što zabrinjava je da imamo jako malo korisnika/ca koji imaju neki oblik invaliditeta te potiče na promišljanje da su tamne brojke veće i da se ta ciljana skupina još teže odlučuje na prijavu nekog oblika nasilja ili im je jako otežan pristup te teško ili nikako dolaze do servisa za podršku i pomoć*“ (DEŠA – Dubrovnik).

Članice Mreže ističu pozitivnost primjene instituta osobe od povjerenja (*„Ono što je korisnica istakla kao najveću pomoć je pratnja na sud od strane DEŠE u ulozi osobe od povjerenja, međutim, što joj je pojašnjeno kako u praksi izgleda ostvarivanje prava na sudu te da su joj sva pismena pročitana i pojašnjena*). Prema Zakonu o kaznenom postupku osoba od povjerenja je zakonski zastupnik ili druga poslovno sposobna osoba po izboru ovlaštenika na temelju prava na pratnju, osim ako je predložena ili pozvana u svojstvu svjedoka. Drugim riječima, osoba od povjerenja je ona osoba kojoj žrtva vjeruje, koja joj pruža emocionalni i psihološki oslonac tijekom kaznenog/prekršajnog postupka. To može biti član obitelji, prijatelj ili druga osoba uz koju se žrtva osjeća sigurno ili službenik odjela za podršku žrtvama i svjedocima ili, primjerice, socijalni radnik, ako se u njegovoj pratnji osoba koja je žrtva osjeća sigurnije i ugodnije. Uključena je u cijeli postupak, od prvog koraka prilikom podnošenja kaznene prijave, same nazočnosti na sudu pa do donošenja presude.

Međutim, u praksi se događa da pojedini suci na zahtjev branitelja okrivljenika ne dozvoljavaju prisutnost osobe od povjerenja u svakom stadiju postupka. Iznesen je primjer kako je prilikom audio-video ispitivanja žrtva u prostoriji bila sama jer je branitelj okrivljenika tražio da osoba od povjerenja izađe iz prostorije: *„Za takvo postupanje ne daju nikakvo obrazloženje i nemaju nikakvo utemeljenje, a žrtve znatno destabilizira u njihovom iskazivanju*“ (Ženska soba). Osobe s invaliditetom često nisu niti informirane o pravu na prisutnost osobe od povjerenja.

U Izvješću o radu za 2021. godinu naveli smo istraživanje koje je provedeno u sklopu projekta *ARVID – Bolji pristup pravima iz Direktive o žrtvama za osobe s invaliditetom.* Sudionici i partneri na projektu bili su Hrvatski pravni centar, Ministarstvo pravosuđa i uprave, Pravobranitelj za osobe s invaliditetom, Udruga za podršku žrtvama i svjedocima iz Hrvatske te Mirovni institut i ALTRA – *Commite for Inovationin Mental Health* iz Slovenije. U okviru projekta istražena je razina i načini sudjelovanja osoba s invaliditetom kao žrtava i svjedoka u kaznenopravnim postupcima, kao i sve teškoće koje ograničavaju njihovo potpuno i ravnopravno sudjelovanje u postupku.[1] Izrađene su preporuke koje se mogu detaljnije pročitati na navedenoj poveznici, a ovim putem izdvojili bismo dio preporuke koji se odnosi na potrebu povezivanja organizacija koje čine Mrežu podrške i suradnje i organizacija za osobe s invaliditetom.

„… bilo bi uputno da se udruge OSI programski povežu s organizacijama civilnog društva okupljenima u Mrežu podrške i suradnje za žrtve i svjedoke kaznenih djela. U nedostatku trenutno postojećeg kapaciteta za pružanje pomoći i podrške žrtvama kaznenih djela i prekršaja među svojim korisnicima, korisno bi bilo upućivati ih u tu svrhu organizacijama koje već posjeduju iskustvo i stručnost u ovom području. Suradnja ova dva tipa organizacija mogla bi dovesti do boljeg informiranja žrtava, jer bi im zajednički mogli pružiti sve relevantne informacije na način prilagođen mogućim posebnim potrebama korisnika, te boljeg upućivanja žrtava, jer bi ih usmjeravali prema njima prilagođenim pružateljima usluga. Kroz ovu suradnju organizacije OSI mogle bi razviti vlastite kompetencije u pružanju pomoći i podrške žrtvama kaznenih djela i prekršaja, ali i podučiti suradne organizacije o specifičnostima rada s osobama s invaliditetom. Dodatna korist za OSI ostvarila bi se kada bi se dogovorio oblik suradnje koji bi im omogućio da na jednom mjestu i odjednom dobiju potrebne

[1] Više na poveznici: https://www.hpc.hr/wp-content/uploads/2021/07/ARVID_Izvjestaj-s-Preporukama-2.pdf .

informacije i pomoć, ali i pravni savjet i moguću sekundarnu pravnu pomoć radi informiranog odlučivanja o daljnjim koracima.“

Uloga službi za podršku žrtvama kaznenih djela (Odjela koji djeluju kod sedam županijskih sudova te organizacija civilnog društva koje pružaju podršku žrtvama kaznenih djela) jest pomoći žrtvi da se lakše nosi s posljedicama kaznenog djela kao i da se lakše snađe u kaznenom i prekršajnom postupku. Tim službama žrtva se može obratiti i prije no što je kazneno djelo ili prekršaj prijavljen policiji. Službe za podršku kroz aktivno uključivanje u kazneni postupak – preuzimanjem uloge osobe od povjerenja ili sudjelovanjem u postupku pojedinačne procjene potreba žrtve kroz slanje preporuka nadležnim tijelima – mogu značajno olakšati nošenje s posljedicama kaznenog djela i negativnim iskustvima vezanim uz sudjelovanje u kaznenom postupku. Osobe s invaliditetom, ali i svi drugi, kroz usluge udruga mogu dobiti psihološko i pravno savjetovanje, pratnju na sud, pratnju na policiju, državno odvjetništvo i/ili centre. Međutim, i navedene organizacije treba osnaživati u smislu pravilnog pristupa u komunikaciji s osobama s različitim vrstama invaliditeta.

U prošlom izvještajnom razdoblju sudjelovali smo na okruglom stolu koji je organizirala Udruga za podršku žrtvama i svjedocima na temu *Sustav podrške žrtvama i svjedocima kaznenih djela u Osječko-baranjskoj županiji* na kojemu je istaknuta važnost multidisciplinarnog pristupa u pružanju podrške žrtvama i svjedocima te suradnja institucija i organizacija civilnog društva u pružanju iste. Naknadno je održan zajednički sastanak Udruge i Pravobraniteljice, Područnog ureda Osijeku, na kojemu je dogovorena buduća daljnja suradnja na ovoj problematici.

U organizacijama civilnog društva koje pružaju smještaj žrtvama nasilja prilikom obilazaka (o kojima detaljnije izvješćujemo u poglavlju pod nazivom *2.9. Sloboda od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja*) sami djelatnici koji rade s žrtvama nasilja navode potrebu za specifičnim znanjima o pristupu i komunikaciji s osobama različitih vrsta invaliditeta.

Preporuke:

Slijedom svega prethodno navedenog preporučujemo **Ministarstvu pravosuđa i uprave:**

1. Poduzimanje aktivnosti kako bi sva tijela dosljednije provodila pojedinačnu procjenu žrtve, a sve s ciljem ujednačavanja prakse i primjenom individualne podrške. Napominjemo kako svaki invaliditet ne mora biti vidljiv te postoje situacije kada medicinska dokumentacija nije priložena u spisu, a žrtva ima invaliditet koje zahtjeva individualni pristup i prilagodbe u komunikaciji.

2. U smislu ranije preporuke preporučujemo i bolju suradnju i povezanost sa službama podrške i uvažavanje danih preporuka organizacija civilnog društva kao i dostavljanje povratnih informacija o uvažavanju ili razlozima neuvažavanja pojedinih preporuka.

3. Prilikom idućih izmjena i dopuna Zakona o kaznenom postupku uvažiti otegotnost višestrukog iskazivanja te uzimanja kao relevantnoga onog iskaza koji je dan bliže događaju (iskaz dan na policiji ili na dokaznom ročištu).

4. Prilagoditi „obavijest o pravima žrtve“ i za osobe s oštećenjem vida te napraviti dodatne prilagodbe na mrežnim stranicama kako bi informacije bile dostupne i za osobe s oštećenjem vida.

5. I nadalje raditi na usklađivanju cijena usluga na temelju kojih se obračunava naknada za rad opunomoćenicima na teret proračuna s odvjetničkom tarifom.

6. U daljnjem radu rukovoditi se rezultatima istraživanja koje je provedeno u sklopu projekta ARVID, ali i istraživanja koje provode organizacije civilnog društva na temu položaja žrtava kaznenih djela u kaznenim postupcima kao i prekršajnim postupcima.

Preporučujemo **organizacijama civilnog društva koje okupljaju osobe s invaliditetom kao i organizacijama koje pružaju podršku žrtvama kaznenih djela** povezivanje zbog međusobnog osnaživanja i međusobnog educiranja:

1. Provođenje edukacija na temu specifičnih potreba osoba s invaliditetom i kako ispravno komunicirati i ispravno se ophoditi prema osobi s invaliditetom.

2. Provođenje edukacije na temu položaja osoba s invaliditetom u kaznenom postupku i mogućnosti da osobe s invaliditetom imaju za pratnju osobu od povjerenja iz organizacije koje su članovi, ali i drugim bitnim okolnostima važnim za njihov položaj od samog početka postupka, ali i prije nego sam postupak bude pokrenut.

Primjer iz prakse: Područnom uredu Osijek obratila se osoba s invaliditetom pritužujući se kako nije mogla pristupiti zakazanoj raspravi na Općinskom sudu u Osijeku zato što je na sud došla u ''kratkim hlačama ispod koljena''. Kroz kontinuiranu komunikaciju s OSI i njihovim predstavnicima (lokalnom udrugom) upoznati smo s praksom Suda prema kojoj se zbog provedbe odredbi Kućnog reda u prostorije Suda (na primjer na raspravu ili u Gruntovnicu) nisu puštale osobe koje zbog svog invaliditeta nisu „ispunjavale propisani kriterij za ulazak“. Naime, ukazano nam je na slučajeve u kojima su OSI zbog svog oštećenja u pojedinim situacijama (npr. visoke temperature, korištenje određenih pomagala, utjecaj lijekova i sl.) morale nositi odjeću ili obuću koja prema procjeni Suda nije bila primjerena, odnosno dovoljno „pristojna“ za omogućavanje ulaska u zgradu (npr. kratke hlače ili hlače od lakših materijala, prilagođene haljine ili suknje, prilagođene majice, posebna obuća i sl.). U opisanim slučajevima osobe i/ili udruge koje su nam ukazale na navedeno nisu željele uputiti izravnu pritužbu zbog „straha od eventualnog utjecaja tih pritužbi na sporove koji su u tijeku“, ali smatraju da su na taj način u neravnopravnom položaju u odnosu na osobe bez invaliditeta.

Pravobraniteljica je zatražila očitovanje Općinskog suda u Osijeku o opisanim pritužbama. Sud je odgovorio kako se odluke o eventualnoj zabrani ulaska u prostorije Suda zbog neprikladne odjeće donose na temelju odredbi Kućnog reda kojim je propisano da *„…u prostorijama Suda, suci, službenici, namještenici, suci porotnici i stranke te drugi građani trebaju biti pristojno odjeveni (pokrivena leđa i ramena, duge hlače, suknje i haljine primjerene duljine*).“ Slijedom navedenog, Pravobraniteljica se obratila Sudu ukazavši na međunarodni i nacionalni normativni okvir koji definira i propisuje obvezu osiguranja pristupačnosti OSI, upozoreno je na obvezu osiguranja djelotvornog pristupa pravosuđu OSI na jednakoj osnovi s drugim osobama, posebno skrenuvši pažnju na činjenicu da je prema antidiskriminacijskim propisima uskraćivanje razumne prilagodbe OSI jedan od oblika diskriminatornog postupanja. Sudu je upućena preporuka da prilikom donošenja odluka vezanih za provedbu odredbi Kućnog reda (omogućavanje ulaska u prostorije Suda) uzme u obzir moguće specifičnosti i potrebe koje proizlaze iz invaliditeta osoba koje imaju potrebu ući u prostorije Suda i na koje se odredbe Kućnog reda odnose. Pritom je potrebno voditi računa o različitim vrstama invaliditeta te specifičnosti potreba koje proizlaze iz istih te je stoga istaknuto kako razumna prilagodba u pojedinim slučajevima podrazumijeva upravo uvažavanje da osoba zbog svoga oštećenja moguće mora nositi odjeću ili obuću koja ne udovoljava „kriterijima“ određenim Kućnim redom Suda.

Predsjednica Suda u svom odgovoru navodi kako će uvažiti preporuku Pravobraniteljice te ukazati djelatnicima pravosudne policije koji na ulazu u zgradu Suda provode odredbe Kućnog reda na potrebu za razumnom prilagodbom odredaba Kućnog reda u smislu uvažavanja specifičnih potreba OSI.

ARHITEKTONSKA PRISTUPAČNOST PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA

Kao i svake godine, i za 2022. godinu zatražili smo od Ministarstva pravosuđa i uprave izvješće o arhitektonskim preinakama pravosudnih institucija i o mjerama podrške koje su tijekom 2022. godine poduzete za uključivanje osoba s invaliditetom na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama sukladno KPOSI. Ministarstvo pravosuđa i uprave dostavilo je sljedeće podatke:

U Kaznionici u Glini OSI imaju osiguran pristup dizalu, prilagođenu telefonsku govornicu, prilagođen pristup ambulanti, šetalištu te ulazima u zgrade. Kao i svim ostalim zatvorenicima omogućeno im je sudjelovanje u slobodnim aktivnostima. Nadalje, u Kaznionici su postavljene rampe za pristup ulazu u

zgradu te se na svakom odjelu nalazi soba sa sanitarnim čvorom također prilagođena zatvorenicima s invaliditetom. U sobama namijenjenim boravku napravljena je prilagodba inventara na takav način da su postavljena ogledala na nižu razinu kako bi bila prilagođena zatvorenicima u invalidskim kolicima te su postavljeni dodatni rukohvati pored već postojećih. Zatvorenici s invaliditetom mogu koristiti dizala pri obavljanju kupnje u zatvorskoj kantini kao i pri izlasku na slobodne aktivnosti i šetnju. Kaznionica u Glini namjerava 2023. godine unaprjeđivati individualan i afirmativan pristup svakoj pojedinoj osobi s invaliditetom koja izdržava kaznu zatvora.

U Kaznionici u Lepoglavi kontinuirano se provode odgovarajuće aktivnosti usmjerene poboljšanju pristupačnosti Kaznionice OSI, a sve u cilju zaštite promicanja ljudskih prava. Uređeni su i prilagođeni sanitarni čvorovi koje koriste OSI na takav način da su na svakom odjelu u zatvorenom dijelu Kaznionice pored zahodske školjke i kabina za tuširanje postavljeni odgovarajući rukohvati. U Kaznionici trenutno postoji jedna prostorija na 2A odjelu koja je u cijelosti prilagođena za smještaj zatvorenika s invaliditetom. Ne postoji mogućnost značajnije arhitektonske adaptacije zbog specifičnosti građevinskih karakteristika prostorija u kojima borave zatvorenici. U skladu s mogućnostima Kaznionice planira se provoditi odgovarajuće aktivnosti usmjerene uključivanju zatvorenika s invaliditetom u odgojno-obrazovne programe te omogućavanje aktivnog provođenja slobodnog vremena, a kako bi im se olakšalo izvršavanje kazne zatvora.

U Kaznionici u Lipovici – Popovači sustavno se radi na prilagodbi prostora OSI sukladno Pravilniku o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjenom pokretljivošću, budući da je značajan broj zatvorenika koji izdržavaju kaznu u poluotvorenim uvjetima starije životne dobi, slabije su pokretljivi ili im je utvrđen određeni stupanj invaliditeta. Do sada je prilagođena soba za OSI koja ima svoj sanitarni čvor te prilagođene krevete, postavljeni su rukohvati na prilazu na Odjel I, kao i prilazne kosine za ulaz na Odjel I te dnevni boravak zatvorenika i zatvoreničku prodavaonicu. Jedan dio sanitarnog čvora je odvojen te je u njega postavljena zahodska školjka za slabije pokretne zatvorenike. U novoj prostoriji za posjete postavljena je drvena kosina za ulaz OSI. U Kaznionici u Lipovici – Popovači 2022. godine sagrađen je novi objekt za smještaj osoba lišenih slobode (zatvoreni odjel), a projektne aktivnosti su sadržavale specifične mjere kojima se doprinijelo adekvatnoj pristupačnosti OSI (ugrađene su kosine za ulaz na odjel, ugrađeni su tuševi bez pragova), slavine su postavljene nisko radi dostupnosti OSI, prostorija za posjete je prilagođena za osobe u invalidskim kolicima, a u slušalice su dodana pojačala za osobe s oštećenjem sluha. Planiraju 2023. godine sukladno financijskim sredstvima prilagoditi staze u vanjskom krugu Kaznionice.

U Kaznionici u Požegi ustrojen je novi Zatvoreni odjel za zatvorenike koji zadovoljava kriterije Pravilnika o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjenom pokretljivošću. U Kaznionici su u tijeku aktivnosti vezane uz realizaciju projekta energetske obnove na zgradama Zatvorenog i Poluotvorenog odjela u kojima se nalaze zatvorenice te se planira prilagoditi pristup i prostor za boravak OSI.

U Kaznionici u Turopolju postoji izdvojena soba s pripadajućem sanitarnim čvorom u koju je moguće smjestiti dva zatvorenika uz potrebne manje intervencije koje su planirane za realizaciju tijekom 2023.

U Kaznionici u Valturi poboljšana je pristupačnost OSI u prijemno-otpusnom odjelu na takav način da je izrađena rampa za osobe sa smanjenom pokretljivošću. Planirano je za 2023. godinu izraditi rukohvate i prilagoditi ulazna vrata u objekte Kaznionice.

Zatvorska bolnica u Zagrebu koristi pristupnu rampu i dizalo za prijevoz zatvorenika te ima prilagođene sanitarne čvorove. Tijekom 2022. godine nabavljena je nova medicinska oprema – kolica za tuširanje pacijenata te dvije prijenosne kade.

Zatvor u Bjelovaru uređivao je sanitarni čvor. Tijekom 2023. godine zatvor će pristupiti izgradnji rampe na vanjskom prostoru za pristup ambulanti.

Zatvor u Dubrovniku je adaptirao prizemlje hodnika, sanitarni čvor i prostoriju za zaprimanje zatvorenika. Sanitarni čvor je sada opremljen i prilagođen OSI (ugrađeni su rukohvati, prilagođena visina i dr.).

U Zatvoru u Gospiću u sanitarni čvor ugrađeni su rukohvati i protuklizne podloge kako bi se olakšao pristup zatvorenicima koji se otežano kreću.

Zatvor u Osijeku ima postavljene pristupne rampe i prenamijenjenu sobu koja je prilagođena OSI. Zainteresirani su za edukacije službenika.
U Zatvoru u Požegi uređeni su i prilagođeni pragovi vrata u smještajnom prostoru, električne instalacije, ulazna vrata, postavljene su rampe u vanjskom prostoru, u prostoru za tuširanje postavljeno je vodootporno preklopno sjedalo na visini od 45 cm do 50 cm. Postavljene su oznake pristupačnosti u skladu s Pravilnikom o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjenom pokretljivošću.
U Zatvoru u Puli jedna je soba opremljena za boravak OSI s pripadajućim sanitarnim čvorom (tuš, umivaonik, WC, rukohvati), ulaz u sobu dovoljne je širine za prolazak kolica. Navedenu sobu potrebno je adaptirati, što je u planu za 2023. godinu. Pristupnom rampom OSI je osiguran ulaz u zgradu.
Zatvor u Rijeci je ugradio propisane rukohvate te su u sanitarni čvor postavljene protuklizne podloge.
Zatvor u Splitu planira 2023. godine instalirati koso podizne sklopive platforme kod ulaza u zgradu, adaptirati zatvoreničku sobu u prizemlju zgrade, ugraditi taktilne površine i rukohvate te prilagoditi telefonsku govornicu.
U Zatvoru u Šibeniku realizirana je izrada rampe s nagibom na glavnom ulazu, ugrađeni su rukohvati te su prilagođeni sanitarni čvorovi.
U Zatvoru u Varaždinu u tijeku je rekonstrukcija kaznenog tijela, a završetak radova predviđen je 2023. godine. Planirano je uređivanje staza bez prepreka, izgradnja rampe radi svladavanja visinske razlike, prilagodba ulaznog prostora, sobe za boravak OSI u svojstvu zatvorenika i sobe za boravak istražnih zatvorenika, opremanje kupaonice i sobe propisanom opremom, ugradnja taktilne crte vođenja, prilagodba telefonske govornice te rekonstrukcija i opremanje kupaonice zatvorenika.
Zatvor u Sisku nije u funkciji, a kako se nije radilo na obnovi postojećeg objekta ili izgradnji novog, nisu se mogle provoditi mjere podrške OSI i osobama smanjene pokretljivosti na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama sukladno KPOSI. Prilikom obnove postojećeg objekta ili izgradnje novoga vodit će se računa o poduzimanju mjera za osiguravanje pristupačnosti OSI.
Zatvor u Zadru je prilagodio sanitarne čvorove na D odjelu za OSI. Na II. odjelu su renovirane dvije sobe u koje su ugrađeni sanitarni čvorovi. Planiraju u 2023. godini do kraja renovirati II. odjel te započeti s renoviranjem I. odjela. Radi lakšeg kretanja i dostupnosti zatvorenicima je na svakom odjelu omogućeno korištenje sanitarnog čvora i tuširanja prilagođenog OSI. Također su na svakom odjelu ugrađene telefonske govornice za lakšu komunikaciju.
Zatvor u Zagrebu ima određen broj soba uređenih na način koji olakšava dostupnost i korištenje sanitarnog čvora OSI. Pristup u prostoriju za posjete omogućen je alternativnim načinom ulaska u zgradu zatvora, a obavljanje posjeta realizira se u prostoru koji omogućava nesmetano kretanje OSI te potpun vizualni i slušni kontakt posjetitelja i zatvorenika. Odjel zdravstvene zaštite je 2022. godine zbog utvrđenih dodatnih potreba nabavio 13 dodatnih toaletnih stolica. Planiraju se postaviti pravolinijske i točkaste taktilne staze u dvije sobe Zatvora u Zagrebu, a koje će se prema potrebi koristiti i za smještaj zatvorenika Centra za dijagnostiku. Provedena je sanacija i adaptacija sanitarnog čvora na zatvoreničkom odjelu uz postavljanje protuklizne podloge u sanitarnom čvoru. Centar za dijagnostiku je izvršio nabavu tri toaletne stolice i jedne stolice za tuširanje, a planira se obrazovati službenik na području hrvatskoga znakovnog jezika.
U Odgojnom zavodu u Turopolju tijekom 2023. godine planira se na ulazu objekta internata napraviti pristupne rampe propisanog nagiba s pripadajućim rukohvatima kako bi se omogućio pristup primjerenom smještaju OSI. Unutar objekta za smještaj maloljetnika u zgradi internata, planira se prilagoditi sanitarni čvor (tuš i WC). Također se tijekom 2023. godine planira napraviti pristupne rampe propisanog nagiba s pripadajućim rukohvatima na ulazu u ambulantu i blagovaonicu Zavoda.
Odgojni zavod u Požegi proveo je tijekom 2022. godine šest radionica vezano uz podizanje svijesti o OSI. Planira se tijekom 2023. godine ugradnja taktilnih površina, ugradnja rukohvata, oznaka pristupačnosti i prilagodba telefonske govornice.

Također, tijekom 2022. godine Ministarstvo pravosuđa i uprave rješavalo je pristupačnost osobama s invaliditetom na zgradama pravosudnih tijela na slijedećim lokacijama:

Općinski sud u Splitu: rekonstrukcija zgrade „Prima Stande“ za potrebe Općinskog suda – planirana je druga faza radova i predviđena je izgradnja dizala.
Općinski sud Virovitica, Stalna služba u Slatini: završena je izrada projektne dokumentacije za izgradnju dizala.
Županijsko državno odvjetništvo u Osijeku: završena je izrada projektne dokumentacije za izgradnju dizala.
Vrhovni sud Republike Hrvatske: projektom cjelovite obnove predviđena je izgradnja dva dizala.
Visoki kazneni sud, Županijski sud i Trgovački sud u Zagrebu: projektom cjelovite obnove predviđeno je rješavanje arhitektonskih barijera.
DORH: projektom cjelovite obnove predviđeno je rješavanje arhitektonskih barijera.
Općinski kazneni sud u Zagrebu: projektom cjelovite obnove predviđena je zamjena postojećeg dizala.
Trg pravde, Ured europskoga javnog tužitelja: projektom cjelovite obnove predviđeno je rješavanje arhitektonskih barijera.
Visoki trgovački sud: projektom cjelovite obnove predviđeno je rješavanje arhitektonskih barijera.
Općinski sud u Sisku, Stalna služba u Petrinji: projektom cjelovite obnove predviđena je izgradnja dizala, početak rekonstrukcije planira se za siječanj 2023. godine.
Središnja pismohrana zemljišnih knjiga RH: u tijeku su radovi na izgradnji, planira se izgradnja dizala.
Zemljišno-knjižni odjel Općinskoga građanskog suda u Zagrebu: radovi na rekonstrukciji i dogradnji zgrade su završeni, dizala su u funkciji.

Sukladno građevinskoj regulativi i osiguranim financijskim sredstvima Ministarstvo pravosuđa i uprave kontinuirano rješava problematiku pristupačnosti zgradama pravosudnih tijela. Rješavanje arhitektonskih barijera sastavni je dio projektne dokumentacije po kojoj se izvode radovi na izgradnji novih zgrada i rekonstrukciji postojećih zgrada pravosudnih tijela. Nastavno na prostorna ograničenja unutar nekih zgrada pravosudnih tijela nije moguća ugradnja dizala te se uglavnom u takvim zgradama prijem stranaka organizira u prizemlju. U zgradama koje nisu u vlasništvu RH planira se nabava gusjeničara (pomagala za savladavanje stepenica), kako bi se na primjeren i racionalan način savladala arhitektonska barijera.

Mišljenje i preporuka:

Podržavamo navedene preinake i prilagodbe te preporučujemo Ministarstvu pravosuđa i uprave nastavak građevinskih i arhitektonskih preinaka vezano za pristupačnost zgrada i prostorija suda i državnih institucija sukladno zahtjevima KPOSI (Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 06/07, 03/08 i 05/08), Zakona o gradnji (Narodne novine, br. 153/13, 20/17, 39/19 i 125/19), Pravilnika o pristupačnosti objekata osobama smanjene pokretljivosti i osobama s invaliditetom (Narodne novine, br. 78/13) te preporukama Pravobranitelja za osobe s invaliditetom izdanim u ranijim razdobljima od 2016. do 2021. godine.

Sudjelovanje na događanjima

Istraživanja o utjecaju, vidljivosti i potrebama organizacija civilnog društva za zaštitu ljudskih prava - Zamjenik pravobraniteljice sudjelovao je 18. siječnja 2022. u istraživanju koje provodi Centar za mirovne studije u svrhu osmišljavanja novih načina rada i modela za institucionalno i pravno zagovaranje, pravnu podršku žrtvama kršenja ljudskih prava te javnu komunikaciju i mobilizaciju građana i građanki u sklopu projekta Kuće ljudskih prava Zagreb, CMS-a, Inicijative mladih za ljudska prava Hr, Centra za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, *Human Rights House Foundation* iz Norveške, uz financijsku podršku Programa Fonda za aktivno građanstvo u Hrvatskoj.

Predstavljanje projekta *Voices for Justice project in Croatia*

Udruga za podršku žrtvama i svjedocima predstavila je POSI-ju projekt *Voices for Justice project in Croatia*. Projekt se usredotočuje na prava i iskustva OSI koje su žrtve kaznenih djela te kakav imaju pristup pravosuđu. Riječ je o projektu koji sufinancira EU i koji se provodi u sedam zemalja (Hrvatskoj, Sloveniji, Bugarskoj, Rumunjskoj, Češkoj, Slovačkoj i Litvi), provodeći istraživanja na nacionalnoj

razini, identificirajući obećavajuće prakse, stvarajući praktične alate za stručnjake i žrtve u sustavu kaznenog pravosuđa i podržavajući međunarodne standarde za zaštitu prava OSI koje su ujedno i žrtve kaznenih djela. Projekt se posebno odnosi na obveze navedene u Direktivi Europske unije o pravima žrtava (2012/29/EU) i KPOSI. Na sastanku održanom 10. veljače 2022. iz POSI-ja su sudjelovali zamjenik i savjetnica pravobraniteljice.

Radionica *Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi*

U organizaciji Pravosudne akademije 16. ožujka 2022. održana je radionica *Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi.* Radionica je održana u prostorima Pravosudne akademije na Županijskom sudu u Osijeku. Savjetnik pravobraniteljice održao je izlaganje o ulozi Pravobranitelja za osobe s invaliditetom u zaštiti prava OSI i suzbijanju diskriminacije na temelju invaliditeta. Kroz teorijsko izlaganje i međusobnu komunikaciju pravosudnim dužnosnicima i službenicima su predstavljene temeljne promjene koje je u naše društvo unijela KPOSI, pobliže su im se pojasnila prava OSI i kroz konkretne primjere iz prakse pokušalo ih se osvijestiti o važnosti prihvaćanja i postupanja u skladu s načelima razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna u svim područjima svakodnevnog življenja. Ukazano je na važnost korištenja odgovarajuće terminologije, primjenu odgovarajućih modela prilikom komunikacije te obveze iz KPOSI. Poseban naglasak stavljen je na primjeren način komunikacije i odnosa prema osobama s različitim vrstama oštećenja. Promjena u načinu gledanja na invaliditet i OSI te shvaćanje invaliditeta kao pitanja ljudskih prava, razlika između modela prikazivanja invaliditeta, kao i odnos osoba koje kroz obavljanje svojih poslova dolaze u kontakt s osobama s invaliditetom, posebno u području pravosuđa, bile su teme diskusije koja je uslijedila nakon izlaganja.

Okrugli stol na temu *Sustav podrške žrtvama i svjedocima kaznenih djela u Osječko-baranjskoj županiji* - U Osijeku je 23. ožujka 2022. u organizaciji Udruge za podršku žrtvama i svjedocima održan okrugli stol *Sustav podrške žrtvama i svjedocima kaznenih djela u OBŽ*. Iz Ureda POSI na okruglom stolu sudjelovala je stručna suradnica. Udruga za podršku žrtvama i svjedocima s uredom u Osijeku od 1. siječnja 2022., zahvaljujući sredstvima Ministarstva pravosuđa i uprave, za žrtve i svjedoke s područja OBŽ nastavlja pružati besplatne usluge pružanja pravnih informacija i emocionalne pomoći, no sada i usluge psihološke pomoći, kao i pravnog savjetovanja i pratnje pred institucije kaznenog postupka u svojstvu osobe od povjerenja (policija/državno odvjetništvo/sud, sukladno čl. 43. i 44. Zakona o kaznenom postupku). Tijekom okruglog stola predstavnici civilnog društva i institucija koje rade sa žrtvama i svjedocima na području OBŽ održali su izlaganja o svojim ulogama u sustavu podrške žrtvama i svjedocima u Osječko-baranjskoj županiji, ali i na području cijele RH. Zajednički zaključak svih dionika okruglog stola bila je važnost multidisciplinarnog pristupa u pružanju podrške žrtvama i svjedocima te suradnja institucija i organizacija civilnog društva.

Sastanak o temi: *Kako osoba s invaliditetom može doći do besplatne pravne pomoći te pomoći i podrške ako se nađe u ulozi žrtve ili svjedoka kaznenog djela* - Udruga za podršku žrtvama i svjedocima predložila je Područnom uredu Osijek održavanje sastanka s ciljem upoznavanja s radom Udruge i aktivnostima koje provode s ciljem pomoći i podrške za OSI. Sastanak je održan dana 29. kolovoza 2022. Osijeku. Tijekom sastanka predstavnici Udruge predstavili su projekte i aktivnosti koje provode s ciljem zaštite, pomoći i podrške OSI. Istaknuli su važnu ulogu Udruge u izgradnji i jačanju sustava podrške žrtvama i svjedocima u RH, što je od iznimnog značaja za OSI koje se nađu u tim ulogama. Kroz mrežu podrške i suradnje za žrtve i svjedoke kaznenih djela Udruga pruža emocionalnu i praktičnu podršku, tehničke i praktične informacije, informacije o pravima. Također, OSI kroz usluge Udruge mogu dobiti psihološko i pravno savjetovanje, pratnju na sud, pratnju na policiju, državno odvjetništvo i/ili centre za socijalnu skrb i druge oblike podrške za koje se ukaže potreba. Udruga ima dugogodišnje iskustvo u pružanju besplatne pravne pomoći te su tijekom sastanka razmijenjena iskustva i primjeri dobre prakse te izneseni prijedlozi za nastavak aktivne suradnje Udruge i POSI usmjerene na jačanje zaštite prava osoba s invaliditetom, prije svega u upravnim i sudskim postupcima.

Konferencija *Novi alati u pružanju podrške žrtvama i svjedocima*

Udruga za podršku žrtvama i svjedocima organizirala je 21. i 22. rujna 2022. konferenciju *Novi alati u pružanju podrške žrtvama i svjedocima*. Ovom konferencijom obilježeno je devet godina rada

Nacionalnog pozivnog centra za žrtve kaznenih djela i prekršaja – 116 006 te šesnaesta godišnjica osnivanja Udruge za podršku žrtvama i svjedocima. Na konferenciji u Zagrebu i u njezinom virtualnom prijenosu sudjelovalo je dvjestotinjak sudionika iz cijele Hrvatske. Prvi dan konferencije bio je posvećen OSI kao žrtvama kaznenih djela. Zamjenik pravobraniteljice održao je izlaganje *Iskustva osoba s invaliditetom kao žrtava kaznenih djela u RH – iskustva iz prakse i identificirane potrebe*. Tijekom izlaganja istaknuto je da su OSI u društvu, sagledavajući situaciju u cjelini, zbog same činjenice postojanja neke vrste invaliditeta u znatno neravnopravnijem položaju u odnosu na osobe bez invaliditeta. Ako se pritom radi o ženama, njihov položaj je još nepovoljniji. Ostvarivanje prava na informacije prepoznato je kao ključni preduvjet za informirano sudjelovanje žrtve u kaznenom postupku, kao i za osiguranje punog pristupa relevantnim službama i dostupnim uslugama. Prvi dan konferencije zaključen je panel raspravom: *Propuštena prilika: Interdisciplinarna praznina – pružanje podrške osobama s invaliditetom*. Tijekom rasprave panelisti su se osvrnuli na identificirane potrebe u sustavu podrške OSI. Drugog dana konferencije bila su predstavljena iskustva Nacionalnog pozivnog centra za žrtve kaznenih djela i prekršaja kao nacionalne linije za žrtve rodno uvjetovanog nasilja, a panel rasprave bavile su se temama *Sustav naprednog referiranja žrtava* i *Novi alati u pružanju podrške žrtvama i svjedocima*.

Predavanje *Specifičnosti i načini komunikacije s osobama različitih vrsta invaliditeta*

Zamjenik pravobraniteljice je u organizaciji Centra za izobrazbu 7. prosinca 2022. održao *online* predavanje na temu *Specifičnosti i načini komunikacije s osobama različitih vrsta invaliditeta* na kojemu su sudjelovali službenici kaznenih tijela.

2.4. OSOBNA SLOBODA I SIGURNOST

Potrebno je, između ostalog, i osnaživanje stručnjaka, kako bi se realizirali ciljevi zadani Strateškim okvirom razvoja mentalnog zdravlja do 2030. kako na području brige za mentalno zdravlje djece i adolescenata tako i brige za mentalno zdravlje odraslih osoba.

2.4.1. Primjena Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama u psihijatrijskim ustanovama

LIJEČENJE DJECE I ADOLESCENATA S PROBLEMIMA MENTALNOG ZDRAVLJA

U 2022. godini od Psihijatrijske bolnice za djecu i mladež Zagreb i Kliničkoga bolničkog centra Rijeka zaprimili smo povećan broj obavijesti o smještaju bez pristanka za osobe mlađe od 18 godina u odnosu na prethodne godine. Iz donje tablice vidljive su dobivene obavijesti u razdoblju od 2019. do 2022. godine. Navedeni podatci upućuju na zaključak kako se radi o porastu broja djece s problemima mentalnog zdravlja.

Tablica 8. Obavijesti o zaprimljenim obavijestima o smještaju bez pristanka za osobe mlađe od 18 godina u razdoblju od 2019. do 2022. godine

	Psihijatrijska bolnica za djecu i mladež Zagreb	Klinički bolnički centar Rijeka – Zavod za dječju i adolescentnu psihijatriju
2019.	396	92
2020.	505	46
2021	481	94
2022.	592	107

O problemima mentalnog zdravlja djece i adolescenata raspravljalo se tijekom prošle izvještajne godine i na najvišoj zakonodavnoj razini, kada je ukazano kako djeca i mladi čine oko 19% ukupne populacije u RH, te da svako peto dijete pati od nekog oblika psihičkih smetnji od kojih je kod njih samo 20% to prepoznato i primaju potrebnu psihološku pomoć. Podatci ukazuju i da se gotovo 75% poremećaja javlja do 24. godine života i ako se oni pravovremeno ne liječe dolazi do nastanka trajnog stanja sa značajnim posljedicama. Međutim, ono što je problematično jest nedostatak stručnog kadra za rad s djecom i adolescentima te se postavlja pitanje kako motivirati studente medicine za specijalizaciju iz psihijatrije, odnosno uže područje dječje i adolescentne psihijatrije.

Iako je posljednji obilazak Odjela za dječju i adolescentnu psihijatriju Kliničkoga bolničkog centra Split bio prije sedam godina, tada novouređeni odjel ne radi niti danas, a sve zbog nedostataka dječjih i adolescentnih psihijatara koji bi radili s tom populacijom. Navedeno ima za posljedicu da psihijatrijska skrb ne može biti pružena na području gdje dijete/obitelj živi, već se dijete upućuje u daljnju ustanovu, što može imati za posljedicu smanjeni kontakt s obitelji i povećane troškove. Na tržištu rada nedostaje dječjih psihijatara pa time i forenzičnih dječjih psihijatara, dok su potrebe za podrškom u porastu.

Unatrag nekoliko godina pratili smo problematiku liječenja maloljetnih počinitelja kaznenih djela koji su počinili kazneno djelo u stanju neubrojivosti, o čemu smo već izvještavali, budući da Psihijatrijska bolnica za djecu i mladež Zagreb zbog prostorne neadekvatnosti ne može pružati uslugu i forenzičnim pacijentima. U suradnji s Pravobraniteljem za djecu nastavili smo pratiti iznesenu problematiku i u prošlom izvještajnom razdoblju. Ministarstvo zdravstva postiglo je dogovor s Neuropsihijatrijskom bolnicom „Dr. Ivan Barbot“ u Popovači kao psihijatrijskom ustanovom u kojoj će se liječiti maloljetni forenzični pacijenti.

Bolnici je potrebna dodatna podrška u vidu adaptacije i prilagodbe prostora i opreme potrebama mladih. Prema posljednjim saznanjima dobivenim od Neuropsihijatrijske bolnice „Dr. Ivan Barbot“ u Popovači projekt uređenja prostora vodi Sisačko-moslavačka županija zajedno s Ministarstvom zdravstva. Po završetku adaptacije Ministarstvo zdravstva će dopuniti Pravilnik o listi psihijatrijskih ustanova za prisilni smještaj neubrojivih osoba i psihijatrijskih ustanova u kojima se neubrojive osobe liječe na slobodi (Narodne novine, br. 13/15 i 55/15) s Neuropsihijatrijskom bolnicom „Dr. Ivan Barbot“ Popovača kako bi se otklonila sadašnja praznina.

Preporuka:

Slijedom svega prethodno navedenog **preporučujemo Ministarstvu zdravstva** razmotriti mogućnosti kako utjecati na povećanje broja psihijatara koji bi se bavili civilnom i forenzičnom dječjom i adolescentnom psihijatrijom.

MENTALNO ZDRAVLJE U ZAJEDNICI

Na donošenje novog Strateškog okvira razvoja mentalnog zdravlja do 2030. dugo se čekalo, te je dokument donesen krajem 2022. godine (Vlada RH ga je donijela na sjednici održanoj 24. studenoga 2022.). Podržali smo njegovo donošenje kao i zadane ciljeve i mjere koje su usmjerene prema realizaciji obveza države preuzetih Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom u području mentalnog zdravlja, a predstavljaju velik izazov i iskorak u pristupu liječenju osoba s mentalnim oštećenjem. Dugi niz godina upozoravali smo kako je potrebno razvijati različite modele brige o mentalnom zdravlju u smjeru razvoja izvaninstitucionalnih usluga kako bi osobe s problemima mentalnog zdravlja imale primjerenu podršku u društvu, a što bi rezultiralo smanjivanjem potrebe za učestalim hospitalizacijama.

Primjer iz prakse: Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu osobe koja je susjed osobe s mentalnim oštećenjem. Susjed zajedno s obitelji trpi nasilje (vrijeđanja, dobacivanja, snimanja mobitelom, nametanje) od osobe s mentalnim oštećenjem koja je bila hospitalizirana u jednoj psihijatrijskoj bolnici, ali je korekcijom psihofarmakoterapije ubrzo došlo do stabilizacije u njegovom zdravstvenom stanju te je otpušten iz bolnice. Međutim, nakon povratka s liječenja nastavio je sa svojim nasilničkim ponašanjem i uznemiravanjem djece i susjeda, što u njima izaziva strah. Iz navoda pritužitelja proizlazi kako imenovani živi sam i ne uzima propisanu terapiju, već lijekove koje su mu liječnici propisali da ih treba uzimati razbacuje po terasi kuće. Centar za socijalnu skrb i policija kao i nadležno državno odvjetništvo upoznati su sa situacijom te su u okviru svojih ovlasti poduzeli radnje iz svog djelokruga. U tijeku je i kazneni postupak. Međutim, do okončanja kaznenog postupka ili ponovne hospitalizacije, osoba s mentalnim oštećenjima je prepuštena sama sebi, budući da niti obitelj ne želi s njom kontaktirati.

Navedena situacija nije izolirani slučaj te se o ovakvim situacijama, gdje je osoba s mentalnim oštećenjem nakon otpusta iz bolnice prepuštena sama sebi, a ujedno i uznemirava i ugrožava okolinu, raspravljalo i na međuresornom sastanku održanom na inicijativu Pravobranitelja za djecu u svibnju prošle godine. Istaknuli smo kako bi u ovakvim situacijama bila primjenjiva i potrebna izvaninstitucionalna podrška stručnih osoba/mobilnih timova koja bi s osobom s mentalnim oštećenjima, nakon izlaska iz bolnice, nastavila terapijski rad u njegovoj kući te nadzirala redovito korištenje farmakoterapije.
Budući da u vrijeme postupanja po konkretnoj pritužbi Strateški okvir mentalnog zdravlja još nije bio donesen, uputili smo preporuku o potrebi njegovog hitnog donošenja budući da isti prepoznaje potrebu preusmjeravanja psihijatrijske skrbi s primarno bolničkog tretmana na izvaninstitucionalni tretman u zajednici organizacijom multidisciplinarnih mobilnih timova za pružanje odgovarajuće skrbi u zajednici odnosno u pacijentovoj kući. Ujedno smo preporučili i uspostavu kontakta s liječnikom opće medicine kako bi liječnik u kućnim posjetima procijenio zdravstveno stanje, odnosno ugrožavajuće i opasno ponašanje osobe s mentalnim oštećenjem i shodno procjeni, a uzimajući u obzir Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (Narodne novine, br. 76/14) i postupio. Odgovor nismo zaprimili.

PODATCI O BROJU ZAPRIMLJENIH OBAVIJESTI NA TEMELJU ČL. 26. ZAKONA O ZAŠTITI OSOBA S DUŠEVNIM SMETNJAMA

Postupajući po ovlasti iz čl. 26. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (Narodne novine, br. 76/14; u daljnjem tekstu: Zakon) u situaciji kada pristanak na smještaj daje zakonski zastupnik osobe u 2022. godini primili smo ukupno **708 obavijesti**. Od psihijatrijskih ustanova u kojima se liječe djeca i adolescenti zaprimljeno je **699 obavijesti**, a od psihijatrijskih ustanova u kojima se liječe odrasle osobe zaprimljeno je **devet obavijesti** koje su označene kao obavijesti o smještaju bez pristanka.

Tablica 9. Broj obavijesti o smještaju bez pristanka zaprimljenih u 2022. godini od ustanova u kojima se liječe djeca i adolescenti

Naziv psihijatrijske ustanove/kliničkog bolničkog centra/psihijatrijskih odjela općih bolnica	Broj primljenih obavijesti označenih kao smještaj bez pristanka
Psihijatrijska bolnica za djecu i mladež	592
Klinički bolnički centar Rijeka	107
Ukupno	**699**

Navedene obavijesti su zakonite i u skladu s uvjetima koje propisuje osnova za smještaj bez pristanka. **Zavodi za dječju i adolescentnu psihijatriju Kliničkih bolničkih centara Osijek i Zagreb i nadalje ne dostavljaju obavijesti i postupaju suprotno odredbi čl. 26. Zakona**.

Tablica 10. Broj obavijesti o smještaju bez pristanka zaprimljenih u 2022. godini od specijaliziranih psihijatrijskih ustanova/odjela

Naziv psihijatrijske ustanove/kliničkog bolničkog centra/psihijatrijskih odjela općih bolnica	Broj primljenih obavijesti označenih kao smještaj bez pristanka
Klinika za psihijatriju Vrapče	5
Klinički bolnički centar Split	2
Opća bolnica Vinkovci	1
Opća bolnica Virovitica	1
Ukupno	**9**

I nadalje je prisutno **nerazumijevanje odredbe kod psihijatrijskih odjela općih bolnica, konkretno Opće bolnice Vinkovci i Opće bolnice Virovitica,** slijedom čega su izdane preporuke budući da uvidom u dokumentaciju nije bilo vidljivo radi li se o smještaju bez pristanka (primjerice, sposobnost za davanje pristanka nije niti utvrđivana). Slijedom navedenog **zakonite su samo obavijesti primljene od Klinike za psihijatriju Vrapče i Kliničkoga bolničkog centra Split (ukupno sedam obavijesti).**

OBILASCI PSIHIJATRIJSKIH USTANOVA

Tijekom izvještajnog razdoblja zaprimljeno je nekoliko pisanih i telefonskih pritužbi osoba koje se nalaze na psihijatrijskom liječenju ili članova njihove obitelji, radi povrede prava iz Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama. Pritužbe članova obitelji odnosile su se uglavnom na nemogućnost komunikacije s pacijentima zbog ograničenih posjeta bolnicama uslijed pandemije bolesti COVID-19, a na nemogućnost izlaska izvan odjela zbog epidemije pritužili su se i pacijenti na liječenju. Zaprimljena je i pritužba na nemogućnost ostvarivanja pravne zaštite, konkretno ulaganja žalbe na sudsko rješenje o određivanju prisilnog smještaja zbog ograničene mogućnosti komunikacije pacijentice s članom obitelji. Ostale su se pritužbe odnosile na manjak informacija o razlozima smještaja u bolnicu i liječenja, o planu liječenja, o lijekovima koje pacijenti uzimaju. Zaprimljeno je više telefonskih poziva pacijenata koji se nalaze na liječenju, a isto žele napustiti, ali smatraju da ne smiju, iako su potpisali dobrovoljni pristanak na liječenje. Uočeno je kako pacijenti nisu upoznati s činjenicom da liječenje mogu prekinuti ukoliko nisu prisilno smješteni. Neki od pacijenata koje smo zatekli na liječenju prilikom obilaska ustanova nisu znali jesu li dobrovoljni pacijenti, odnosno naveli su kako nisu ništa potpisali, ali da nije proveden niti sudski postupak određivanja prisilnog smještaja.

Radi uvida u poštivanje prava osoba s invaliditetom koji se nalaze na liječenju, tijekom 2022. godine proveden je obilazak Županijske specijalne bolnica Insula na Rabu i Klinike za psihijatriju Kliničkog bolničkog centra Split.

Zgrade bolnice i sobe na odjelima Županijske specijalne bolnica Insula primjereno su održavane i čiste te opremljene potrebnim namještajem. Na ulazima paviljona izgrađene su rampe za pristup osobama s invaliditetom, s teškoćama kretanja. Svaki odjel ima ugodno opremljen prostor za blagovanje i druženje u kojem se nalazi TV te pristup svježem zraku kroz terasu, odnosno ograđeni dio vrta. Okoliš bolnice je ugodan, lijepo uređen, s postavljenim klupama za odmor. Tijekom obilaska bolnice i razgovora sa zatečenim pacijentima, oni nisu imali prigovora na uvjete boravka u bolnici, postupanje osoblja prema njima ili drugo. Korisnici s kojima smo razgovarali uglavnom sudjeluju u ponuđenim terapijskim programima, o čemu iskazuju pozitivne stavove. Što se tiče pritužbi, one se upućuju odjelnom osoblju i pacijenti su upoznati s protokolom vezano uz pritužbe. Obilaskom odjela unutar Bolnice i razgovorom s osobljem uočeno je postojanje brojnih terapijskih programa, od kojih možemo

posebno kao pozitivnu praksu istaknuti terapijskog psa*, home managament, neurofeedback, biofeedback,* kabinet za senzornu integraciju i snoezelen sobu.

Klinika za psihijatriju KBC Split kapaciteta je 82 kreveta, raspoređenih u tri zavoda, svaki sa po dva odjela. Zaposleno je ukupno 25 liječnika specijalista psihijatrije, od toga dva specijalista dječje/adolescentne psihijatrije, što je prema navodima predstojnika Klinike premali broj za broj pacijenata koji se zaprimaju na kliniku, a to je oko 1.500 prijema godišnje. Ističe se kako su svi prijemi hitni, a njih 999 je u pratnji policije. Osim liječnika psihijatara, nedostaje i drugog medicinskog osoblja, naročito medicinskih sestara. Sobe na odjelima primjereno su održavane i čiste te opremljene potrebnim namještajem. Postoji prostor za zajedničko provođenje vremena, a svaka soba ima izlaz na prostranu terasu. Sobe su opremljene osnovnim namještajem, bez TV prijamnika. Sobe i odjeli su otključani, ali izlazak izvan klinike je onemogućen vratima koja se otključavaju putem kartice koju posjeduje osoblje. U razgovoru pacijenti generalno nemaju prigovora na svoje liječnike i postupanje osoblja prema njima. Neki izričito hvale osoblje.

Kao i prijašnjih godina, uočavamo i nadalje nedovoljnu informiranost pacijenata o njihovim pravima, o razlozima i ciljevima smještaja u psihijatrijsku ustanovu, sa svrhom, prirodom, posljedicama i koristima i rizicima provedbe predloženog medicinskog postupka. Mnogi od njih koji su potpisali dobrovoljni pristanak zapravo ne žele biti na liječenju, ali smatraju kako se ništa neće promijeniti ukoliko se pokrene sudski postupak, jer će sud svakako odrediti prisilni smještaj.

U odnosu na životne uvjete smještaja uočava se napredak, iako uvijek postoji prostor za poboljšanje. Prema *Standardima i preporukama Europskog odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT/INF(2002) 1, CPT/Inf (2008) 29, CPT/Inf (2014) 9* (u daljnjem tekstu: CPT) cilj je osigurati takve materijalne uvjete koji omogućavaju liječenje i dobrobit pacijenata, odnosno psihijatrijskim rječnikom, pozitivno terapijsko okruženje. Razvidan je trud vodećih ljudi ustanova da se s ograničenim sredstvima naprave pozitivni pomaci u smislu osiguravanja boljih materijalnih uvjeta u ustanovama. Neki u tome postižu bolje rezultate od drugih. U odnosu na rehabilitacijske i terapijske aktivnosti, često možemo čuti od pacijenata da u bolnici ne rade zapravo ništa, da tu i tamo imaju neku grupu, da s njima nitko ne razgovara, a da liječnika vide rijetko. U razgovoru s osobljem i uvidom u raspored aktivnosti vidljivo je kako one postoje, iako bi ih trebalo i nadalje razvijati, za što je često zapreka nedovoljan broj zaposlenika. U Standardima CPT-a istaknuto je kako su, osim farmakoterapije osnovni sastojci djelotvornog psihosocijalnog tretmana važni za uspješnost liječenja.

Uzroke nepoštivanju prava osoba koje se nalaze na liječenju u psihijatrijskim ustanovama nalazimo dijelom u nepoznavanju propisa, a dijelom u još uvijek nedovoljno razvijenoj svijesti o važnosti poštivanja propisanih prava pacijenata. Kao obrazloženje za nepoštivanje mnogih od prava osoba na liječenju navodi se manjak osoblja te ograničenost materijalnih uvjeta i sredstava kojima raspolažu zdravstvene ustanove, kao i u manjku stručnjaka i drugog osoblja zaposlenog u instituciji. Nedostatak materijalnih sredstava nikada ne bi smio biti uzrokom povrede prava osoba koje se nalaze na liječenju u psihijatrijskoj ustanovi.

O utvrđenim povredama prava pacijenata koji se nalaze na liječenju u psihijatrijskim ustanovama nezakonitom primjenom mjera prisile izvijestili smo u poglavlju *2.5. Sloboda od mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.*

Zaključak i preporuka:

Kako bi se postiglo poštivanje zakonskih prava osoba koje se nalaze na liječenju u psihijatrijskim ustanovama potrebno je, uz poboljšanje materijalnih i kadrovskih uvjeta u ustanovama intenzivirati kontrolu primjene zakona i drugih propisa te sankcionirati utvrđene povrede prava. S tim u vezi

predlaže se dodatno osnažiti ulogu Povjerenstva za zaštitu osoba s duševnim smetnjama, na što Pravobraniteljica ukazuje već niz godina, od donošenja Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama i ustrojavanja ovog tijela.

2.4.2. Zatvorski sustav

Čl. 14. KPOSI propisano je da ukoliko osobe s invaliditetom budu lišene slobode u bilo kojem postupku, države potpisnice osigurat će da im se na jednakopravnoj osnovi s drugim osobama zajamče prava u skladu s međunarodnim pravom koje obuhvaća ljudska prava i s njima će se postupiti u skladu s ciljevima i načelima ove Konvencije, uključujući osiguravanje razumne prilagodbe.

Zakonom o izvršavanju kazne zatvora (Narodne novine, br. 14/21; u daljnjem tekstu: Zakon) u čl. 16. zajamčena su prava svih zatvorenika, dok u odredbi čl. 82. se propisuje kako se zatvorenicima – osobama s invaliditetom osigurava smještaj primjeren vrsti i stupnju njihove invalidnosti.

Tijekom 2022. godine Pravobraniteljica je zaprimila nekoliko pritužbi osoba s invaliditetom koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora. Prituživali su se na uvjete boravka u zatvoru, odnosno nepristupačnost te na manjkavu zdravstvenu zaštitu.

Vlada RH svake godine podnosi Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara, koje sadrži i informacije zatvorenicima – osobama s invaliditetom. Iz izvješća izdvajamo kako se u navedenom izvješću navodi da se zatvorenicima – osobama s invaliditetom osigurava se smještaj primjeren vrsti i stupnju njihovog invaliditeta. Prema dostupnim podacima na dan 31. prosinca 2021. godine u kaznionicama i zatvorima boravilo je osam osoba koje su se kretale uz pomoć invalidskih kolica, 33 osobe ograničeno pokretnih uz pomoć štake ili drugog pomagala, 21 osoba s oštećenim sluhom, dok je osam osoba bilo djelomično lišene poslovne sposobnosti. Nadalje, tijekom 2021. godine u kaznionicama i zatvorima boravilo je 11 osoba pokretnih uz pomoć invalidskih kolica, 48 osoba ograničeno pokretnih uz pomoć štake ili drugog sličnog pomagala, 39 osoba s oštećenim sluhom, 54 osobe s višestrukim oštećenjima, pet osoba s oštećenim vidom koje se kreću uz pomoć bijelog štapa. Tijekom 2021. u kaznionicama i zatvorima nalazilo se 13 osoba koje su djelomično lišene poslovne sposobnosti. U ovim izvješćima prema godinama se navodi i da se osobe s invaliditetom u pravilu nastoji ne odvajati od ostale zatvorske populacije već se radi na njihovoj inkluziji uz podržavanje postupka njihovog uključivanja u sve one dnevne aktivnosti u kojima mogu i žele sudjelovati zajedno s ostalim zatvorenicima. Slijedom navedenog prepoznajemo pozitivni iskorak u prepoznavanju osoba s invaliditetom u skladu s definicijom KPOSI i nastojanjima da im se omogući odgovarajući tretman kao osoba lišenih slobode.

Tijekom 2022. godine nastavljena je suradnja s Ministarstvom pravosuđa i uprave, Upravom za zatvorski sustav i probaciju, Centrom za izobrazbu u realizaciji edukacija (dva temeljna tečaja) koje pohađaju službenici koji su primljeni u državnu službu za službenike pravosudne policije zatvorskog sustava radi osposobljavanja za samostalan rad i radi polaganja stručnog ispita za zvanje. Vezano za teme zatvorenika – osoba s invaliditetom u okviru ove edukacije polaznici slušaju izlaganje nastavne cjeline „Osobe s invaliditetom u zatvorskom sustavu“.
Primjer iz prakse: Pravobraniteljici obratila se punomoćnica istražnog zatvorenika navodeći kako su u Zatvoru u Zadru prava njezinog branjenika kao osobe s invaliditetom povrijeđena jer mu nije osiguran smještaj primjeren stupnju i vrsti njegovog invaliditeta, kao i da isti nema adekvatnu zdravstvenu zaštitu. Pojašnjava kako se imenovani kreće uz pomoć štaka radi amputacije desne noge, kao i da je depresivan. Tvrdi da se zbog svog zdravstvenog stanja ne može samostalno brinuti o sebi, te da mu je potrebna stalna pomoć, koju u zatvoru ne može dobiti. Navodi da mu je onemogućena šetnja jer se prostor za šetnju nalazi na trećem katu zatvora do kojega se mora popeti preko više od 100 stepenica, što mu je otežano zbog njegovog invaliditeta. Ne postoji niti jedna rampa za osobe s invaliditetom, nema dizala. Navodi nadalje da mu je potrebna tuđa pomoć i njega koju mu je inače

pružala supruga, a da mu je u zatvoru onemogućen bilo kakav oblik osobne asistencije. Soba u kojoj boravi nije prilagođena za osobe s invaliditetom, kao niti sanitarni čvor. Konkretno navodi da mu nije dostupna stolica za kupanje pa se dva puta poskliznuo. Zbog navedenog moli da ga se iz Zatvora u Zadru premjesti u Zatvor u Splitu, jer su tamo uvjeti koliko toliko bolji za njega kao osobu s invaliditetom (primjerice ne treba napraviti 100 stepenica za šetnju).

Od Zatvora u Zadru zaprimljeno je izvješće kako se zatvorenik u istom zatvoru nalazi od svibnja 2021. godine te je od tada 29 puta pregledan od strane liječnice dr. opće prakse, a 14 puta od strane spec. psihijatrije te je 23 puta vođen na fizikalnu terapiju. S obzirom da je istom amputirana desna noga kreće se pomoću štaka s tim da protezu nije donio sa sobom, a niti zatvor ima informaciju da ju je tražio. Samostalno održava higijenu i samostalno se oblači, a tijekom boravka na šetnji igra stolni tenis. Usprkos invaliditetu isti ima dobru koordinaciju pokreta i dobru motoriku. Za vrijeme boravka nije tražio nikakav oblik osobne asistencije. Smješten je u sobi najprilagođenijom osobama s invaliditetom i to na drugom katu zgrade kako bi istom bilo olakšano kretanje zbog invaliditeta i s njim se postupa s osobitom pažnjom. Zatvorenik se nije pritužio na uvjete smještaja niti je tražio posebnu prilagodbu radi svog invaliditeta. Navodi se kako je zatvor smješten u centru grada, a sama zgrada ima šest katova bez mogućnosti korištenja dizala. Sam ulaz u zatvor prilagođen je osobama s invaliditetom, dok je kretanje zatvorom osobama s invaliditetom zbog šest katova i nemogućnosti korištenja dizala otežano. Zaključno se navodi kako je zatvoreniku omogućena sva potrebna skrb, s obzirom na njegov invaliditet, u skladu s mogućnostima kaznenog tijela.

Iz pritužbe zatvorenika, dostavljene dokumentacije i izvješća Zatvora u Zadru proizlazi kako zatvoreniku nisu osigurani uvjeti smještaja primjereni njegovom invaliditetu, naročito u odnosu na nužnost prevladavanja niza stepenica kako bi pristupio prostoru za šetnju, kao i nedostacima prilagođenih sanitarnih čvorova (stolica za kupanje). Pravobraniteljica je stoga preporučila zatvoreniku osigurati smještaj primjeren stupnju i vrsti njegovog invaliditeta premještajem u drugu ustanovu penalnog sustava u kojoj će uvjeti odgovarati njegovim potrebama, odnosno ukoliko to nije moguće osiguravanjem potrebnih prilagodbi unutar kaznenog tijela u kojem se trenutno nalazi.

Od Zatvora u Zadru zaprimljen je odgovor kako je s istim proveden razgovor te je utvrđeno da je zadovoljan liječenjem koje mu zatvor omogućuje, ali da u zatvoru nema uvjeta za njegov smještaj jer nema dizala te svakodnevno mora proći veći broj stepenica kako bi izašao na šetnicu. Zbog hodanja po stepenicama opterećuje zdravu nogu i rame zbog čega trpi jake bolove. Ističe se kako je zatvoreniku nabavljena stolica za kupanje te mu je osigurana sva potreba skrb s obzirom na njegov invaliditet, a u skladu s mogućnostima kaznenog tijela. Postupanje POSI je u tijeku.

<u>Primjer iz prakse:</u> Obilazak kaznionice u Lepoglavi – Pravobraniteljici se pritužio zatvorenik koji navodi da je osoba s invaliditetom te se kreće uz pomoć štaka, iako ne može navesti uzroke svog narušenog zdravstvenog stanja. U zdravstvenom kartonu zatvorenika nema podataka o njegovom tjelesnom invaliditetu te se ne nalazi dokumentacija iz koje je vidljiv uzrok otežanog hodanja. Evidentiran je invaliditet od 60% - trajni poremećaj osobnosti. Zatvorenik se pritužuje na činjenicu da je premještan s bolničkog odjela na drugi zatvorski odjel koji smatra neadekvatnim jer zbog teškoća u hodanju nije u mogućnosti četiri puta dnevno odlaziti na obroke u blagovaonicu i vraćati se. Također mu je teško oblačiti se svaki dan u određenu traper odjeću za vrijeme prozivke te izvršavati druge obveze kojih je oslobođen na bolničkom odjelu. Nadalje navodi kako je na odjelu gdje je trenutno smješten, za razliku od bolničkog odjela zaključan od 13-17 sati i od 19 sati, te zbog toga ima paranoje. Ističe kako nije obaviješten o razlozima premještaja.

Iz dokumentacije zatvorenika nije vidljivo obrazloženje razloga za njegov premještaj s bolničkog odjela. Utvrđeno je kako je liječnik kaznionice izdao mišljenje u kojem stoji da uvidom u medicinsku dokumentaciju i s obzirom na trenutno zdravstveno stanje ne nalazi indikacije za daljnji boravak pritužitelja na stacionaru. Na temelju tog mišljenja, stručni tim kaznionice donosi odluku o

premještaju zatvorenika. Pritužbom na ovakvu odluku zatvorenik se obratio upravitelju te sucu izvršenja, ali je njegova pritužba odbijena. Uvidom u dokumentaciju zatvorenika nije pronađeno mišljenje s obrazloženjem na koji način se zdravstveno stanje zatvorenika poboljšalo u smislu da mu sada više nije potreban smještaj na bolničkom odjelu, u odnosu na zdravstveno stanje koje je bilo indikacija za prvotni smještaj na taj odjel. Unatoč tome što je premješten s bolničkog odjela, zatvoreniku je odobreno konzumiranje obroka u sobi, dakle oslobođen je obveze odlaska u blagovaonicu, upravo na temelju lošeg zdravstvenog stanja. Stoga je odluka o premještaju zatvorenika kontradiktorna odobrenom pravu na konzumiranje obroka u sobi. Izvanrednim odobravanjem konzumiranja obroka u sobi jer je zatvoreniku odlazak u blagovaonicu otežan i tegoban, priznaje se postojanje narušenog zdravstvenog stanja koje je osnova za smještaj na bolničkom odjelu. Zatvorenik se nadalje pritužuje na pružanje zdravstvene zaštite u kaznionici – navodi kako, unatoč preporukama liječnika nije odveden na kontrolni psihijatrijski pregled niti na određenu dijagnostičku pretragu. Uvidom u nalaz liječnika psihijatra koji se nalazi u njegovom medicinskom kartonu preporuča se učiniti određene pretrage, što do danas nije učinjeno niti je isti prema njegovim riječima naručen za obavljanje ove pretrage. Također je navedena kontrola psihijatra na koju nije odveden.

Pravobraniteljica je preporučila Kaznionici da pritužitelju osigura primjerenu zdravstvenu zaštitu u smislu obavljanja preporučenih pregleda i dijagnostičkih pretraga te da nedvojbeno utvrdi njegove potrebe i mogućnosti u odnosu na prisutno tjelesno oštećenje, odnosno invaliditet i u skladu s utvrđenim mu osigura primjerene uvjete smještaja.

U očitovanju Kaznionice navodi se kako je zatvorenik sklon manipulaciji i manipulativnom autodestruktivnom ponašanju, paranoidnim interpretacijama realiteta te agresivnom i impulzivnom načinu reagiranja. Egocentričan je, afektivno ravnodušan do razine bešćutnosti, vrlo niskog praga tolerancije na frustracije. U dugogodišnjem je psihijatrijskom tretmanu. Zatvorenik je nedugo nakon posjete predstavnika Pravobraniteljice upućen na liječenje u Zatvorsku bolnici u Zagrebu na odjelu psihijatrije odakle je otpušten i smješten na odjel 2B u zatvorenom dijelu kaznionice od kada nisu evidentirane pritužbe zatvorenika. U otpusnom pismu bolnice navodi se kako je imenovani samostalno pokretan.

Pravobraniteljica je izvršila obilazak Kaznionice u Lepoglavi sukladno svojim ovlastima iz čl. 12. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom te je tom prilikom obavljen obilazak prostorija, razgovor sa zatvorenicima – osobama s invaliditetom te sastanak s upraviteljem Kaznionice i njegovim stručnim suradnicima. Utvrđeno je kako Bolnički odjel 2a na kojem su smješteni zatvorenici sa zdravstvenim teškoćama nije pristupačan zatvorenicima s invaliditetom jer se nalazi na 1. katu zgrade do kojeg se dolazi samo stepenicama. Iz tog razloga zatvorenici koji se kreću primjerice uz pomoć invalidskih kolica ili imaju druge značajnije motoričke teškoće, ne mogu koristiti pravo na boravak na svježem zraku. Prema riječima upravitelja, nije moguće premještanje bolničkog odjela u prizemlje. Prostorija za tuširanje opremljena je jednom klasičnom kadom i dvjema tuš kabinama koje su nedavno renovirane u skladu s preporukom Pravobranitelja za osobe s invaliditetom iz 2016. godine te su time učinjene pristupačnima zatvorenicima s invaliditetom. Preporuka je još nabaviti plastične stolice kao pomoć prilikom tuširanja zatvorenika. Odjeli 1b, 1d i 1e djelomično su pristupačni zatvorenicima s invaliditetom i to zato jer se isti nalaze u prizemlju. Sobe namijenjene zatvorenicima s invaliditetom na tim odjelima (tzv. „invalidske sobe“) istima nisu u potpunosti pristupačne. Daljnjim obilaskom kaznionice obavljen je razgovor i s drugim zatvorenicima s invaliditetom. Nitko nije imao pritužbi na uvjete smještaja niti postupanje članova stručnog tima kaznionice kao niti postupanja pravosudnih policajaca. Kaznionici je preporučeno izvršiti daljnje potrebne prilagodbe prostorija i zgrade kako bi se osobama s invaliditetom koje se nalaze na izvršavanju kazne zatvora omogućilo korištenje njihovih zakonom zajamčenih prava.

U izvješću Kaznionice u Lepoglavi navodi se kako se kontinuirano provode aktivnosti usmjerene ka poboljšanju pristupačnosti Kaznionice osobama s invaliditetom. Tijekom 2021. godine završeni su radovi unutar smještajnih kapaciteta u smislu uređivanja prostora na način da se olakša dostupnost i korištenje sanitarnih čvorova koje koriste osobe s invaliditetom, postavljanjem odgovarajućih rukohvata. Naglašava se kako ne postoje mogućnost značajnije ili posebne arhitektonske adaptacije zbog specifičnosti građevinskih karakteristika prostora u kojem borave zatvorenici. U Kaznionici postoji prostorija na 2A odjelu koja je u cijelosti prilagođena za smještaj osoba tj. zatvorenika s invaliditetom sa svrhom da se istima olakša izvršavanje kazne zatvora kao i pružanje adekvatne zdravstvene zaštite. Također se u stalnoj komunikaciji sa zatvorenicima s invaliditetom pokušavaju pronaći odgovarajući poslovi odnosno radna mjesta kojima bi isti bili radno angažirani, ukoliko iskazuju interes za uključivanje u rad. Provode se različite aktivnosti usmjerene uključivanju zatvorenika s invaliditetom u obrazovne programe i uključivanje u sportske i slične aktivnosti, a sve kako bi im se olakšao boravak u kaznionici.

Zaključak i preporuka:

Potrebno je i nadalje poduzimati mjere kako bi se osobama s invaliditetom osigurala razumna prilagodba i time sačuvalo njihovo dostojanstvo prilikom boravka u zatvorima, naročito provedbom arhitektonskih prilagodbi prostorija u kojima borave.

2.5. SLOBODA OD MUČENJA ILI OKRUTNOG, NEČOVJEČNOG ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA

PRIMJENA MJERA PRISILE U ZDRAVSTVENIM USTANOVAMA I USTANOVAMA SOCIJALNE SKRBI

S obzirom na to da je Odbor za prava osoba s invaliditetom UN-a u Zaključnim primjedbama o Inicijalnom izvješću Hrvatske, iz travnja 2015. godine, u vezi čl. 15. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom (Sloboda od mučenja ili okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kazne) dao hitnu preporuku da se poduzmu direktni koraci za rješavanje teške situacije u ustanovama, zaustave nedobrovoljni tretmani i korištenje mjera sputavanja, **od nadležnog MROSP zatražili smo izvješće o mjerama koje su poduzete radi ispunjavanja zahtjeva iz preporuke Odbora za prava osoba s invaliditetom UN-a.** Posebno smo zatražili podatak o izvršenim nadzorima nad primjenom restriktivnih postupaka, odnosno u koliko je slučajeva utvrđeno postupanje protivno pozitivnim propisima te koje su mjere poduzete protiv prekršitelja.

MROSP je dostavilo odgovor kako su zadnje edukacije stručnih radnika zaposlenih u domovima socijalne skrbi na temu „Primjena restriktivnih mjera i zaštita od ponižavajućeg postupanja prema korisnicima socijalnih usluga u djelatnosti socijalne skrbi“ provedene 2019. godine, prije pandemije COVID-19. Tijekom 2022. godine provedeno je 39 inspekcijskih nadzora gdje je utvrđeno postupanje pružatelja socijalnih usluga protivno pozitivnim zakonskim propisima te je izrečeno 17 zabrana primjena mjera prisile u obiteljskim domovima i trgovačkim društvima, te 22 naredbe o izradi protokola o postupku primjene mjera prisile. Nisu podneseni optužni prijedlozi od strane inspekcije radi kršenja odredbi čl. 67. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (Narodne novine, br. 76/14; u daljnjem tekstu Zakon). Prilikom nadzora nad primjenom mjera prisile, kada se dođe do saznanja da određeni pružatelj usluge primjenjuje mjere prisile postupa se na način:

- ukoliko se radi o pružatelju usluge koji nije ustanova socijalne skrbi, isti se upozoravaju kako im nije dopuštena upotrebna nikakvih mjera prisile prema korisnicima te se u rješenju kojim se

naređuju mjere izričito navodi kako se pružatelju usluge zabranjuje primjenjivati bilo kakve mjere prisile prema korisnicima;
- ukoliko se radi o pružatelju usluge koji je ustanova socijalne skrbi, provjerava se postoji li pisani protokol, odnosno pisane upute sukladno Pravilniku o vrstama i načinu primjene mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama (Narodne novine, br. 16/15; u daljnjem tekstu: Pravilnik), te ukoliko ne postoji ili nisu usklađene s odredbama navedenog Pravilnika, rješenjem se određuje mjera koja obvezuje ustanovu da postupa na navedeni način.

Radi uvida u primjene mjera prisile, Pravobraniteljica je sukladno ovlastima iz čl. 12. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom provela obilazak dvije psihijatrijske ustanove.

Uvidom u Izvješća o primjeni mjera prisile u šestomjesečnom razdoblju, a koja evidencija se vodi sukladno obvezi bolnice iz čl. 64. st. 4. Zakona, u **Županijskoj specijalnoj bolnici Insula** vidljiv je pad primjene mjera prisile 2020. i 2021. u odnosu na 2019. godinu, u odnosu i na broj primijenjenih mjera, kao i na broj pacijenata prema kojima je mjera primijenjena. Usporedbom primjene mjera u 2020. i 2021. razvidno je kako je došlo do blagog pada primjene mjera prisile 2021. u odnosu na 2020., dok je broj pacijenata prema kojima je mjera primijenjena blago povećan 2021. godine, a sve uzevši u obzir ukupan broj primljenih pacijenata u bolnicu te godine. S obzirom na to da raspolažemo s istim podacima i za druge zdravstvene ustanove, zaključujemo da je učestalost primjene mjera prisile prema pacijentima među najmanjima unutar zdravstvenog sustava.

Ustanova je izradila interni protokol o vrstama i načinu primjene mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama sukladno čl. 4. st. 4. Pravilnika.
Analizom obrazaca o primjeni mjera prisile koji predviđa unošenje svih parametara sukladno čl. 15. st. 3. i čl. 16. st. 2. Pravilnika, osim podatka o alternativnim mjerama koje su primijenjene u pripremnom postupku, utvrdili smo kako mjera prisile nije uvijek primijenjena samo u slučaju ozbiljnog i izravnog ugrožavanja vlastitog ili tuđeg života ili zdravlja. Tako je na primjer sputan pacijent koji je previše šetao, a često se očito sputavaju pacijent koji su uznemireni, a evidentirano je i sputavanja pacijenta koji je bio „nesuradljiv“ ili „nametljiv“. Sputavaju se i pacijenti koji viču, iako je izrijekom Pravilnikom određeno da se pacijentu mora omogućiti da izrazi agresiju (npr. da se izviče). Također je sputan pacijent koji je bio povišenog raspoloženja. Kao indikacija za sputavanje navodi se i pokušaj pacijenta da napusti odjel. Nije evidentirano je li ovaj pacijent na liječenju prisilno ili dobrovoljno. Ova indikacija za mjeru sputavanja je sporna, a svakako nedopustiva ukoliko je pacijent na dobrovoljnom liječenju. Važno je ovdje za naglasiti da je kod dobrovoljnih pacijenata kod kojih postoje indikacije za primjenu mjera prisile potrebno revidirati njihov status, odnosno procijeniti ima li osnove za pokretanje postupka prisilnog smještaja, a s obzirom na to da se mjera prisile ne može primijeniti na dobrovoljnog pacijenta (revidirani standardi Europskog odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanje ili kažnjavanja (CPT/Inf(2017)6). Kako u više obrazaca nije niti navedena indikacija za primjenu mjere, imamo osnove sumnjati da ona nije u skladu sa Zakonom.

Prilikom pregleda evidencije uočena je i povreda prava pacijenta da se mjera prisile primijeni samo u trajanju dok je to nužno jer pacijenti ostaju sputani i nakon što je njihovo psihičko stanje evidentirano kao „smirio se“. Također zbog neredovitog nadzora pacijenta postoji realna opasnost i mogućnost da isti ostaje sputan dulje nego što je neophodno. Ipak, iz evidencija nije vidljivo, odnosno ne postoji sumnja da bi se primjena mjera prisile primjenjivala protivno odredbi Pravilnika o maksimalnom vremenu na koje se sputavanje može odrediti (četiri sata, 24 sata ukupno). Evidencija ne zadovoljava kriterije propisane Pravilnikom pa su tako neredoviti evidentirane vitalne funkcije pacijenta, njegovo psihičko stanje, ime liječnika ili drugog člana medicinskog osoblja koji je odredio mjeru te ukupno trajanje mjere.

Nismo stekli saznanja da se prije primjene mjera sputavanja koriste alternativne metode kako bi se otklonila prijeteća opasnost za pacijentov ili tuđi život ili zdravlje. Zaposlenici bolnice nisu polazili posebne edukacije u vezi ranog prepoznavanja eskalacije ponašanja pacijenta i s tim u vezi primjene deeskalacijskih tehnika. U očitovanju Bolnice u bitnome se navodi kako se nastoji redovito educirati sve djelatnike i razviti human i topao terapijski odnos i savez. Primjedbe Pravobraniteljice detaljno su razmatrane na Stručnom vijeću, o istima su upoznati liječnici i medicinske sestre te smatraju kako će se manjkavosti u vođenju dokumentacije vrlo brzo otkloniti.

Prilikom obilaska **Klinike za psihijatriju Kliničkog bolničkog centra Split** na uvid nam je ustupljena medicinska dokumentacija pacijenata nad kojima su primijenjene mjere prisile, nasumično odabranih, od kojih su neki i zatečeni na odjelima.

Uvidom u izvješća o primjeni mjera prisile u šestomjesečnom razdoblju, a koja evidencija se vodi sukladno obvezi bolnice iz čl. 64. st. 4. Zakona utvrđeno je kako je tijekom 2020. godine mjera prisile primijenjena 1.790 puta nad 425 pacijenata, a iste je godine u bolnicu primljeno ukupno 1.413 pacijenata. Tijekom 2021. godine mjera prisile primijenjena je 1.444 puta u odnosu na 525 pacijenata, od ukupno 1.822 te godine primljenih u bolnicu. Tijekom 2022. godine mjera prisile primijenjena je 1.403 puta na 512 pacijenata, od ukupno 2.177 pacijenta primljenih u bolnicu u tom razdoblju. Iako je broj pacijenata na koje se primijenila mjera prisile velik, analizom podataka vidljivo je da se postepeno kroz godine njihov broj smanjuje. Također se smanjuje i broj primijenjenih mjera prisile prema pojedinom pacijentu. Tako je u 2020. godine mjera prisile prema jednom pacijentu primijenjena prosječno 4,21 puta, a tijekom 2022. godine 2,74 puta.

Na razini Klinike donesen je dokument sustava kvalitete pod nazivom Ograničavanje i odvajanje pacijenta s duševnim smetnjama, potom Zaštita prava osoba s duševnim smetnjama te Smjernice za postupanje zdravstvenih radnika ustanove u situacijama agresivnog ponašanja pacijenta prije, u tijeku i nakon primjena mjera prisile, sukladno čl. 4. st. 4. Pravilnika.

Nadalje, doznali smo kako je edukacija zaposlenika o primjeni alternativnih metoda umjesto primjene mjera prisile provedena 2022. godine kao tečaj treće kategorije: Prevencija mjera prisile u psihijatriji. Prema očitovanju Klinike, strukturirana edukacija se provodi kontinuirano, godišnje jedan do dva puta, a neformalna edukacija i konzultacije među osobljem praktički svakodnevno. U očitovanju se navodi kako se redovito svaki dan za vrijeme sastanka terapijskog tima analiziraju i rekonstruiraju svi slučajevi primjena mjera prisile.
Evidencija ne zadovoljava kriterije propisane Pravilnikom pa su tako neredovito evidentirane vitalne funkcije pacijenta, njegovo psihičko stanje, hidracija, hranjenje i eliminacija, kao i ostali podaci predviđeni obrascem. Iz analize obrazaca u kojima se evidentiraju primijenjene mjere prisile proizlazi sumnja da mjera prisile nije uvijek primijenjena samo u slučaju ozbiljnog i izravnog ugrožavanja vlastitog ili tuđeg života ili zdravlja. Tako se sputavaju pacijenti koji su nepredvidivi i glasni, iako je izrijekom Pravilnikom određeno da se pacijentu mora omogućiti da izrazi agresiju (npr. da se izviče).

Prilikom pregleda evidencije uočena je i povreda prava pacijenta da se mjera prisile primijeni samo u trajanju dok je to nužno. Također zbog neredovitog nadzora pacijenta postoji realna opasnost i mogućnost da isti ostaje sputan dulje nego što je neophodno. Pacijente čije je stanje opisano kao „sediran, usporen“ i dalje se drži sputanima. Zatečeni pacijenti svjedočili su o tome da se mjere sputavanja primjenjuje više dana uzastopno, samo s kratkom pauzom od jednog sata ili bez nje, a ista postupanja vidljiva su i iz dokumentacije. Mišljenja smo da ovakvo postupanje ne može biti razumno opravdano te da predstavlja povredu prava pacijenta i izigravanje smisla odredbe Pravilnika o maksimalnom vremenu na koje se sputavanje može odrediti (četiri sata, 24 sata ukupno).

Prilikom obilaska doznali smo kako se pacijentima prezentira pravilo da moraju biti fiksirani ukoliko ih je dovela policija, a sve kako bi se postigla njihova suradljivost u smislu da sami poslušno legnu na

krevet i dopuste fiksaciju. Ovakva praksa proturječna je samim indikacijama za sputavanje. Ukoliko pacijent ima sposobnost razumijevanja onoga što mu se govori te se mirno povinuje naredbi da legne na krevet i da ga se fiksira teško je povjerovati da postoji indikacija za njegovu fiksaciju, odnosno da se svrha fiksacije ne može postići drugim, alternativnim metodama – pojačanim nadzorom i slično. Jedan pacijent navodi kako za vrijeme dok je sputan nije u mogućnosti otići u toalet, da mokri u „gusku“, a ukoliko ima potrebu za velikom nuždom osoblje mu neće omogućiti odlazak u toalet, već to može učiniti „pod sebe“, na krevet.

Nedostatak osoblja zbog kojega nije moguće provoditi učinkovit nadzor nad ponašanjem pacijenata koje je rizično u smislu ozljeđivanja ili samoozljeđivanja ne može biti opravdanje za primjenu mjera koje narušavaju ljudsko dostojanstvo i pod određenim uvjetima predstavljaju mučenje.

Prilikom obilaska, razgovorom s pacijentima i osobljem te uvidom u dokumentaciju nismo se uvjerili da je primjena mjera sputavanja u svakom slučaju bila nužna, da je primijenjena u najkraćem mogućem trajanju, da su prije tih mjera primijenjeni alternativni načini smirivanja pacijenta, odnosno da je fiksacija bila posljednja raspoloživa mjera. Dojam koji smo stekli je da se ove mjere primjenjuju prekomjerno i u pretjerano dugom trajanju, protivno Pravilnikom određenim indikacijama za njihovu primjenu, a da se alternativne metode primjenjuju nedostatno ili se uopće ne primjenjuju. Sputavaju se i dobrovoljni pacijenti, iako se prema revidiranim standardima Europskog odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanje ili kažnjavanja (CPT/Inf(2017)6) mjera prisile ne može primijeniti na dobrovoljnog pacijenta.

U očitovanju Klinike na izvješće Pravobraniteljice, obaviješteni smo o specifičnosti rada i organizacije Klinike koja je najveća klinika u RH te u hospitalnim uvjetima rade isključivo akutnu psihijatriju i jedina su psihijatrijska institucija u Splitsko-dalmatinskoj županiji koja ima 450.000 stanovnika. Navodi se stoga opterećenje rada djelatnika Klinike u kontekstu akutnosti – nema elektivnih (dogovorenih) hospitalizacija iz čega proizlaze i povećane brojke u korištenju sredstva prisile. Nedostaje i medicinskih sestara u dežurstvu, a i inače, što predstavlja dodatno opterećenje glede njege bolesnika i terapijskih postupka. Ističe se kako bi poboljšani prostorni, kao i kadrovski uvjeti i viši standardi na svim razinama doprinijeli još kvalitetnijem radu s bolesnicima.

Zakonom o zaštiti osoba s duševnim smetnjama u čl. 61. propisano je kako se mjere prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama smiju primijeniti samo iznimno ako je to jedino sredstvo da se otkloni neposredna opasnost koja proizlazi iz njezina ponašanja, a kojom ozbiljno i izravno ugrožava vlastiti ili tuđi život ili zdravlje. Nadalje je propisano kako će se mjere prisile primijeniti samo u mjeri i na način prijeko potreban da se otkloni navedena opasnost te da će i njihovo trajanje biti ograničeno – samo dok je nužno radi otklanjanja navedene opasnosti. Ove mjere mogu se primijeniti tek nakon što se neprisilnim mjerama nije otklonila opisana opasnost. Pravne izvori relevantne za procjenu primjene mjera prisile u kontekstu moguće povrede ljudskih prava pacijenata osim nacionalnog zakona predstavlja i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Nadzor nad provedbom posljednje Konvencije provodi Europski odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanje ili kažnjavanja putem posjeta pojedinim državama, odnosno institucijama unutar države, provjeravajući postupanje prema osobama lišenima slobode kako bi jačao zaštitu istih od mučenja, odnosno od neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Odbor jača zaštitu ovih pojedinca kroz preporuke vladama država potpisnica nakon posjeta, ali i donoseći standarde za primjenu Konvencije. Standardi i preporuke ovog Odbora u RH uglavnom su preneseni i u naše nacionalno zakonodavstvo.

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. godine, a koju je RH ratificirala 1997. godine, govori u čl. 3. o zabrani mučenja: *„Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.“* Bogata praksa Europskog suda za ljudska prava

govori u prilog tome da primjena mjera prisile prema osobama s duševnim smetnjama u psihijatrijskim bolnicama može pod određenim okolnostima predstavljati upravo mučenje, odnosno nečovječno i/ili ponižavajuće postupanje. U svojim presudama, Europski sud za ljudska prava je postavio određene standarde, odnosno dao tumačenje odredbe Konvencije, pod kojim će se uvjetima mjera prisile ipak moći primijeniti, a da ne predstavlja povredu konvencijskog jamstva na zabranu mučenja, odnosno u kojim će slučajevima primjena ovih mjera dovesti do povreda prava pojedinca. Tako je Europski sud za ljudska prava u predmetu M.S. (2) protiv Hrvatske dana 19. veljače 2015. godine donio presudu kojom je utvrdio da je podnositeljici zahtjeva M.S. povrijeđeno pravo na zaštitu od mučenja i nečovječnog postupanja, te pravo na osobnu slobodu i sigurnost u svezi postupka prisilnog smještaja u psihijatrijsku ustanovu.

Za razliku od Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Konvencija o pravima osoba s invaliditetom povredom ljudskih prava pacijenata beziznimno smatra svaku primjenu mjera prisile. Odbor za prava osoba s invaliditetom UN-a raspravljajući 2015. godine o Inicijalnom izvješću Republike Hrvatske o provedbi Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom, vezano uz čl. 15. Konvencije istaknuo je sljedeće: *Odbor je zabrinut … zbog čestog korištenja nedobrovoljnih postupaka i mjera sputavanja te ostalih oblika ponižavajućeg postupanja. Odbor je zabrinut da se navedenim zakonima osobe s invaliditetom ne štiti dovoljno od nasilja u ustanovama i nedobrovoljnog ili ponižavajućeg postupanja.*
Hitna je preporuka Odbora da se poduzmu direktni koraci za rješavanje teške situacije u ustanovama, zaustave nedobrovoljni tretmani i korištenje mjera sputavanja. Odbor nadalje sugerira da se zakonodavstvo uskladi s Konvencijom. Daljnja je preporuka Odbora provođenje istrage i progona svih kršenja ljudskih prava.
Dakle, preporuka Odbora nije regulirati prisilna postupanja nego ih potpuno dokinuti i zamijeniti alternativama koje poštuju integritet osobe i njezina ljudska prava.

Svjetska zdravstvena organizacija pokrenula je projekt *QualityRights* s ciljem poboljšanja kvalitete skrbi o osobama smještenima u psihijatrijskim ustanovama, kao i reforme nacionalnih politika i zakonodavstva radi njihovog usklađivanja s važećim međunarodnim dokumentima za zaštitu ljudskih prava. Između ostaloga, cilj je projekta zaustaviti povrede ljudskih prava u svim zdravstvenim i socijalnim ustanovama za skrb o osobama sa psihosocijalnim teškoćama. Jedan od glavnih problema identificiranih u procjeni SZO-a o kvaliteti institucionalne skrbi u više od 20 država članica Europske unije bila je kontinuirana i pretjerana praksa segregacije i isključivanja/sputavanja, koja se i dalje rutinski primjenjuje i smatra standardnim postupkom u brojnim psihijatrijskim ustanovama diljem Europe.

U vezi primjena mjera prisile Pravobraniteljica je uputila preporuku ustanovama:
(1) Preporuča se dosljedno primjenjivati odredbe Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama i Pravilnika o vrstama i načinu primjene mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama, te revidiranih standarda CPT-a o Sredstvima obuzdavanja u psihijatrijskim ustanovama za odrasle (CPT/Inf(2017)6 – vezano uz indikacije, trajanje mjere, nadzor na pacijentom i ostalo;
(2) Voditi evidenciju o primjeni mjera prisile sukladno odredbama Zakona i Pravilnika;
(3) Osigurati zaposlenicima edukaciju o primjeni alternativnih metoda umjesto primjene mjera prisile;
(4) Primjenjivati odredbe čl. 18. Pravilnika i preporuku Odbora CPT danu RH 2017. godine – nakon primjene mjere prisile u svakom pojedinom slučaju analizirati uzroke i rekonstruirati početak konflikta, rane znakove eskalacije, poduzete mjere i potencijalne pogreške s ciljem emocionalnog rasterećenja radnika i bolje pripreme za buduće slične situacije, ali i prevencije primjene mjere prisile dođe u budućnosti; nakon prestanka primjene mjere potrebno je obaviti razgovor s pacijentom kako bi se objasnili razlozi sputavanja, smanjila psihička trauma iskustva i uspostavio odnos liječnik-pacijent. Ovo također pruža priliku pacijentu da se zajedno s osobljem pronađu alternativna sredstva za održavanje kontrole nad samim sobom, čime se može spriječiti buduće erupcije nasilja i kasnijeg obuzdavanja.

Zaključak i preporuke:

1. Preporučujemo nastaviti s provođenjem edukacija kako u ustanovama socijalne skrbi, tako i u zdravstvenim ustanovama kako bi se primjena mjera prisile smanjila, te s vremenom stekli uvjeti za njihovo konačno i potpuno ukidanje u skladu s preporukom Odbora za prava osoba s invaliditetom UN-a, odnosno zahtjevom Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Do tada je potrebno ustanoviti pravilno vođenje evidencije kako bi se pratila primjena ovih mjera u pojedinim ustanovama.

2. Potrebno je osnažiti Povjerenstvo za zaštitu osoba s duševnim smetnjama radi provođenja učinkovitog nadzora nad primjenom mjera prisile u zdravstvenim ustanovama i ustanovama socijalne skrbi, ali i radi izvršavanja drugih njihovih ovlasti sukladno Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.

2.6. JEDNAKOST PRED ZAKONOM

POVREDE PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM U POSTUPCIMA LIŠENJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI

I u ovom izvještajnom razdoblju, kao i prethodnih godina, Pravobraniteljica je zaprimila više pritužbi osoba za koje je pokrenut ili pravomoćno dovršen postupak radi lišenja poslovne sposobnosti ili preispitivanja ranije donesene odluke o njihovom lišenju poslovne sposobnosti. Kako su centri za socijalnu skrb bili u određenom zakonskom roku obvezni pokrenuti postupke radi preispitivanja odluka o potpunom lišenju poslovne sposobnosti, obratila nam se nekolicina roditelja, skrbnika punoljetnih osoba lišenih poslovne sposobnosti u potpunosti, zabrinuti hoće li provođenjem istih postupaka i donošenjem novih odluka o djelomičnom lišenju poslovne sposobnosti njihovoj djeci biti oduzeta neka od ranije priznatih prava, hoće li to dovesti do promjene osobe skrbnika i slično. Uz to su smatrali ove postupke nepotrebnima i tegobnima za njih i njihovu djecu. Iz navedenog proizlazi kako pritužitelji nisu sve potrebne informacije dobili kod nadležnih centara za socijalnu skrb koji su iste postupke inicirali, što je kod njih izazvalo zbunjenost, nesigurnost pa i nezadovoljstvo. U Uredu pravobraniteljice dobili su potrebna pojašnjenja te nismo zaprimali naknadne pritužbe na provedene sudske postupke i donesene odluke.

Zaprimili smo međutim veći broj pritužbi samih osoba, uglavnom onih s psihosocijalnim teškoćama za koje su centri za socijalnu skrb pokrenuli postupke radi lišenja poslovne sposobnosti, ili su oni sami pokrenuli postupke radi vraćanja poslovne sposobnosti te su bili nezadovoljni samim ishodom sudskih postupaka. Pritužitelji smatraju kako je lišenje poslovne sposobnosti za njih nepotrebno te kako mogu samostalno brinuti o svojim pravima, potrebama i interesima te ne žele da umjesto njih odluke donosi skrbnik. Oni pritužitelji koji su sami pokrenuli postupke preispitivanja poslovne sposobnosti bili su nezadovoljni ishodom postupka jer su njihovi zahtjevi odbijeni, ili im je poslovna sposobnost vraćena u premalom obimu te su i dalje ostali lišeni u najvažnijim segmentima, a to je odlučivanje o potrebi liječenja, smještaja i raspolaganja prihodom i imovinom. Prituživali su se i na postupanje posebnih skrbnika koji u postupku nisu zastupali njihove interese, odnosno bili su pasivni, a neki su naveli kako niti ne znaju tko im je poseban skrbnik niti koja je njihova uloga. Navodili su i kako su nalaz i mišljenje vještaka izrađeni na temelju razgovora u trajanju od nekoliko minuta te kako sadrže zastarjele podatke i opisuju stanje koje nije aktualno te se ne uzimaju u obzir promijenjene okolnosti. Uvidom u dokumentaciju koju su nam dostavile stranke pronađene su doista povrede prava pritužitelja, počevši od osnove za pokretanje postupka od strane centara za socijalnu skrb, do manjkavih nalaza i mišljenja vještaka, pasivnosti posebnih skrbnika te nedovoljno obrazloženih sudskih odluka.

Kako Pravobraniteljica ima vrlo ograničene ovlasti intervenirati u ovim postupcima, s obzirom na to da se radi o sudskim postupcima, pritužiteljima je pružena pomoć u smislu savjetovanja kako najbolje zaštititi svoja prava, a u pojedinim slučajevima upućene su odgovarajuće preporuke i upozorenja centrima za socijalnu skrb te Centru za posebno skrbništvo kojima je ukazano na povredu prava osoba za koje su vođeni postupci lišavanja/preispitivanja poslovne sposobnosti.

Tijekom rada na ovim predmetima utvrđeno je kako su u pojedinim slučajevima centri za socijalnu skrb pokrenuli sudske postupke protivno temeljnim načelima skrbništva propisanima Obiteljskim zakonom, iz kojih prijedloga nije bilo razvidno da se osoba ne može brinuti o svojim pravima, potrebama ili interesima niti koja je svrha lišenja poslovne sposobnosti, odnosno kako će stavljanje pod skrbništvo doprinijeti zaštiti prava i interesa pojedinca. Iz nalaza i mišljenja vještaka u koje smo izvršili uvid nije bilo vidljivo kako prisutno mentalno oštećenje utječe na kognitivno funkcioniranje i kapacitet za odlučivanje pojedinca niti kako bi skrbništvo doprinijelo ili riješilo poteškoće s kojima se predloženik susreće i radi kojih je postupak za lišenje poslovne sposobnosti pokrenut. Iz sudskih odluka vidljivo je kako se sud prilikom donošenja istih oslanjao isključivo na mišljenje vještaka, unatoč postojanju i drugih dokaznih sredstava koja može koristiti kod utvrđivanja relevantnih činjenica. U odnosu na rad posebnih skrbnika utvrđeno je kako isti ostvaruju nedovoljan kontakt sa strankom, učestalo ne prisustvuju ročištima, a u svojim podnescima i usmenim iskazima na sudu nedovoljno su aktivni te ne zastupaju mišljenje odnosno želje i interese stranke.

Primjer iz prakse: U Izvješću o radu za 2021. godinu prikazan je primjer iz prakse u kojemu se Pravobraniteljici pritužila OSI na pokrenuti postupak djelomičnog lišenja poslovne sposobnosti koji je pokrenut na temelju obraćanja člana obitelji osobe s invaliditetom. Nadležni centar za socijalnu skrb nije nikada stupio u kontakt sa strankom niti je poduzeo radnje sukladno odredbi čl. 233. Obiteljskog zakona u smislu zaštite osobe s invaliditetom te nije utvrdio može li se potrebna zaštita osigurati drugim sredstvima i mjerama predviđenima posebnim propisima prije no što se podnese prijedlog za lišenje poslovne sposobnosti. Iz zaprimljenog izvješća centra za socijalnu skrb nije bio vidljiv niti jedan razlog za lišenje poslovne sposobnosti, a niti svrha koja se želi postići ovim postupkom. Stranka nije osobno upoznata s pokrenutim postupkom, značenjem skrbništva te ovlastima i pravima posebnog skrbnika, a što se opravdalo poteškoćama stranke u ostvarivanju usmene komunikacije. Prvom ročištu nije prisustvovao poseban skrbnik, koji u očitovanju podnesenom Pravobraniteljici navodi da je: *„stranku u telefonskom razgovoru obavijestio o predmetu postupka, dokazima koji će se u postupku provoditi i njegovim pravima, ali budući da stranka teško ostvaruje usmenu komunikaciju, ne može se očitovati o tome je li isti razumio sva pojašnjenja“.*

S obzirom na navedeno, Pravobraniteljica je preporučila centru za socijalnu skrb preispitati potrebu pokretanja postupka radi lišenja poslovne sposobnosti stranke, dok je posebnom skrbniku upućena preporuka da stupi u kontakt s predloženikom i upozna ga s predmetom sudskog postupka, s pravom na izražavanje mišljenja i mogućeg krajnjeg ishoda postupka te mu pruži potrebnu pravnu zaštitu i osigura zastupanje njegovih interesa u postupku. Stranka je na temelju samo jednoga održanog ročišta rješenjem nadležnog suda djelomično lišena poslovne sposobnosti. No, po posebnom skrbniku sudu biva podnesen podnesak protustranke te se rješenjem suda odredilo preotvaranje zaključene glavne rasprave radi dopune postupka. U 2022. godini održana su ponovna ročišta, saslušani svjedoci, na pismeni nalaz i mišljenje vještaka od strane posebnog skrbnika i predloženika istaknute su opsežne primjedbe na koje se vještak usmeno očitovao. Na temelju provedenoga dokaznog postupka sud je donio rješenje kojim se odbija prijedlog za djelomično lišenje poslovne sposobnosti predloženika. U svojem obrazloženju Sud se poziva na mišljenje Europskog suda za ljudska prava iskazano u predmetu Ivinović protiv RH navodeći da je: *„… lišenje poslovne sposobnosti osobe, čak i djelomično, iznimno ozbiljna mjera koju treba koristiti samo u iznimnim okolnostima. Europski sud za ljudska prava je kritizirao odluke kojima se osobe lišava njihove poslovne sposobnosti, a koje se temelje isključivo na dokazima vještaka, tvrdeći da takva praksa omogućava znatnu proizvoljnost*.“ U obrazloženju rješenja istaknuta je važna uloga suca koji je obvezan ocijeniti sve

relevantne činjenice koje se odnose na određenu osobu te njezine potrebe, čime su se još jednom potvrdili navodi Pravobraniteljice da sud kod donošenja odluke o lišenju poslovne sposobnosti treba uzeti u obzir sve utvrđene činjenice i, sukladno načelu slobodne ocjene dokaza, ne mora se prikloniti nalazu i mišljenju vještaka. Kada je riječ o tako važnom interesu za privatni život pojedinca, sudac mora pažljivo uravnotežiti sve relevantne čimbenike, u svrhu procjene razmjernosti mjere koju određuje.
„… lišavanje poslovne sposobnosti služi postizanju legitimnog cilja. Legitiman je cilj u ovim slučajevima zaštita prava i dobrobiti osoba koje se lišavaju poslovne sposobnosti, ali i zaštita i dobrobit drugih osoba koje na neki način mogu biti povrijeđene radnjama ili propustima osobe koju je potrebno lišiti poslovne sposobnosti.“
„… činjenica je da odluka o lišenju poslovne sposobnosti ograničava temeljna ljudska prava o odlučivanju o vlastitom životu; sud mora imati dosta dokaza koji govore da je to odluka u najboljem interesu osobe, nužna i opravdana, kao i odgovor na pitanje je li skrbništvo rješenje za poteškoće zbog kojih se postupak provodi.“

U navedenom primjeru sud je konstatirao kako je *„lišenje poslovne sposobnosti pravni institut, a ne skrb o osobi“* te pažljivo uravnotežio sve relevantne čimbenike i dao odgovor na pitanje da u predmetnom slučaju skrbništvo nije rješenje za poteškoće zbog kojih se postupak provodi te da sama dijagnoza predloženika ne može biti razlog lišenja poslovne sposobnosti i oduzimanja mu prava zajamčenih KPOSI. Postupak je još u tijeku, s obzirom na to da je centar za socijalnu skrb kao predlagatelj uložio žalbu na prvostupanjsko rješenje.

Primjer iz prakse: Pravobraniteljici se obratila sestra štićenika pritužbom na postupanje centra za socijalnu skrb i suda te posebne skrbnice, a vezano uz pokretanje i tijek postupka radi lišenja poslovne sposobnosti brata koji je pravomoćno i dovršen. Članovi obitelji stranke tvrdili su kako predloženik nije dobio niti jedan sudski poziv pa nije imao priliku sudjelovati na ročištima i zastupati svoje interese, niti izreći svoje mišljenje o pokrenutom postupku. Oni nisu niti znali u kojem je statusu postupak sve dok nisu osobno otišli u centar za socijalnu skrb gdje ih je socijalna radnica obavijestila kako je doneseno sudsko rješenje kojim se predloženik lišava poslovne sposobnosti u vrlo širokom obimu te kako je isto rješenje pravomoćno. Tom prilikom uručena im je preslika rješenja, iz čije je dostavne naredbe doista bilo vidljivo kako rješenje nije niti dostavljeno predloženiku. Nadalje doznajemo kako predloženika ni na koji način nije kontaktirala posebna skrbnica niti je tražila njegovo mišljenje o pokrenutom postupku. Iz citiranoga sudskog rješenja nije vidljivo na koji način je skrbnica sudjelovala u postupku i zastupala interese stranke. U sudskom rješenju navodi se samo tvrdnja da stranke nisu imale primjedbi na nalaz i mišljenje vještaka. Uvidom u vještački iskaz koji je citiran u rješenju razvidno je kako je isti manjkav te ne sadrži utvrđenja koja mora sadržavati – kako prisutno mentalno i intelektualno oštećenje utječu na kognitivno funkcioniranje i kapacitet za odlučivanje pojedinca niti kako bi skrbništvo doprinijelo ili riješilo poteškoće s kojima se predloženik susreće i radi kojih je pokrenut postupak za lišenje poslovne sposobnosti.

Na temelju dokumentacije koja nam je dostavljena proizlazila je sumnja u višestruke povrede prava štićenika – nezakonito postupanje suda i posebne skrbnice zbog činjenice da je predloženik bio onemogućen sudjelovati u postupku, a posebna skrbnica nije zastupala njegove interese, odnosno u postupku je bila pasivna. Apsolutnom pasivnošću u svim fazama postupka posebna skrbnica povrijedila je svoju zakonsku dužnost, što je dovelo do nezakonitog ograničavanja temeljnih ljudskih prava predloženika lišavanjem poslovne sposobnosti. Predloženiku je uskraćeno temeljno pravo sudjelovanja u sudskom postupku te mu je onemogućeno ulaganje žalbe na prvostupanjsku odluku. Time je povrijeđeno njegovo ustavno pravo na pravično suđenje. Iz izvješća nadležnog centra za socijalnu skrb nisu bili razvidni zakonom predviđeni razlozi za pokretanje postupka radi lišenja poslovne sposobnosti predloženika. Nije bilo razvidno o kojim pravima, potrebama i interesima isti ne može brinuti, koja je svrha lišenja poslovne sposobnosti i kako će stavljanje pod skrbništvo doprinijeti zaštiti njegovih prava i interesa. Iz izvješća proizlazi kako je jedini povod za pokretanje postupka radi

lišenja poslovne sposobnosti uhićenje predloženika kojega se teretilo da je verbalno i fizički napao policijskog službenika. Nema podataka o tome je li protiv imenovanog pokrenut prekršajni ili kazneni postupak. S obzirom na sve navedeno, centar je upozoren na povredu prava stranke te je preporučeno u ponovljenom postupku povući odnosno korigirati prijedlog centra za socijalnu skrb. Posebna skrbnica u svom očitovanju dostavljenom Pravobraniteljici istaknula je kako zbog velike količine predmeta po pojedinom posebnom skrbniku ne može uvijek postupati kako to nalažu zakonske odredbe te kako je navedeno imalo reperkusije na njezino postupanje u konkretnom predmetu. Pojašnjava kako je nakon zaprimanja rješenja o imenovanju posebnom skrbnicom zaprimila poziv za ročište radi lišenja poslovne sposobnosti stranke te zapisničku izjavu iz koje proizlazi kako je imenovani upoznat s pokretanjem postupka procjene njegove poslovne sposobnosti te da se takvom prijedlogu ne protivi, uz što je priložena bila medicinska dokumentacija i socijalna anamneza iz koje je bilo vidljivo kako je isti uhićen jer je napao policijskog službenika. Ročištu nije mogla pristupiti radi obveze prisustvovanjima drugim ročištima te se opreza radi očitovala kako se prijedlogu protivi. Po zaprimanju nalaza i mišljenja očitovala se podneskom kako nema primjedbi na nalaz i mišljenje niti dodatnih pitanja za vještaka te stranku nije upoznala s nalazom i mišljenjem uzevši u obzir navode vještaka kako se radi o osobi na nivou lake/umjerene mentalne retardacije te imajući u vidu izjavu danu pred centrom za socijalnu skrb. Nakon upozorenja i preporuke koju je zaprimila od Pravobraniteljice kontaktirala je stranku te ga upoznala sa svrhom i značenjem predmetnog postupka, te je sudu predložila ukidanje pravomoćnog rješenja i ponavljanje postupka. Nadležni sud dopustio je ponavljanje postupka te je u ponovljenom postupku doneseno rješenje kojim se odbija prijedlog centra za socijalnu skrb da se predloženik liši poslovne sposobnosti kao neosnovan, s obrazloženjem kako nije dokazano da prisutno mentalno i intelektualno oštećenje protustranke utječe na njegovo kognitivno funkcioniranje u pogledu svakog od predloženih segmenata lišenja poslovne sposobnosti. Pojašnjava se kako se protustranka u dosadašnjem funkcioniranju svojim ponašanjem nije ugrozio u pogledu niti jednog od predloženih segmenata lišenja poslovne sposobnosti te ima cjelokupnu podršku obitelji te se opravdano postavlja pitanje na koji će način skrbništvo pomoći protustranci odnosno koje će točno probleme riješiti. Osnovni razlog odbijanja prijedloga predlagatelja jest da kod protustranke stvarno postoji briga i podrška ostalih članova obitelji koji žive s protustrankom te brinu o istom pomažući mu u svakodnevnom životu. Svrha osnivanja Centra za posebno skrbništvo kao tijela koje će zaposliti posebne stručnjake koji posjeduju specifično stručno znanje za zastupanje osoba u postupku za lišenje poslovne sposobnosti bila je da se ovim osobama osigura stručno i učinkovito zastupanje, a s obzirom na ranije donesene presude Europskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda Republike Hrvatske u kojima je zbog sukoba lojalnosti i pasivnosti posebnog skrbnika koji su bili stručni radnici predlagatelja – centara za socijalnu skrb utvrđena povreda prava na pravično suđenje.

Iz pritužbi koje Pravobraniteljica zaprima proizlazi kako posebni skrbnici zbog očito prevelikog obima posla ili nekog drugog razloga ne uspijevaju zadovoljiti svoje zakonske obveze i dužnosti. Osim formalnog protivljenja lišenju poslovne sposobnosti ne uspijevaju strankama pružiti adekvatno zastupanje njihovih mišljenja/volje/stavova pred sudom, čime bi se toj osobi pružio i učinkovit pristup pravosuđu, na jednakoj osnovi s drugima. Iz Centra za posebno skrbništvo obaviješteni smo kako svaki posebni skrbnik ima doista iznimno veliki broj predmeta u radu, te da svi u Centru za posebno skrbništvo ulažu nadljudske napore da izvrše sve svoje zakonske obveze.

Preporuke:

1. Centrima za socijalnu skrb preporučuje se kod donošenja odluke o pokretanju postupka radi lišenja poslovne sposobnosti, tijekom trajanja sudskog postupka te prilikom izvršavanja skrbničkih ovlasti primjenjivati načela Konvencije o pravima osoba s invaliditetom te temeljna načela skrbništva propisana Obiteljskim zakonom.

2. Hrvatskoj liječničkoj komori preporučuje se provoditi specijaliziranu edukaciju vještaka za provođenje vještačenja u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti.
3. Pravosudnoj akademiji preporučuje se provoditi edukaciju sudaca koji provode postupke radi lišenja poslovne sposobnosti.
4. Centru za posebno skrbništvo preporučuje se provoditi edukaciju zaposlenika o zastupanju predloženika u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti te o pravima osoba s invaliditetom sukladno Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom.
5. Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike preporučuje se osigurati dodatno zapošljavanje posebnih skrbnika u Centru za posebno skrbništvo kako bi isti mogli učinkovito zastupati osobe za koje je pokrenut postupak radi lišenja poslovne sposobnosti pred sudom.

2.7. POŠTIVANJE DOMA I OBITELJI

Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom u čl. 23. Poštivanje doma i obitelji propisano je kako će *„Države stranke pružiti odgovarajuću pomoć osobama s invaliditetom u provedbi njihovih dužnosti u podizanju djece. … Države stranke će osigurati da dijete ne bude odvojeno od svojih roditelja protivno njihovoj volji, osim ako nadležna tijela, čija je odluka podložna preispitivanju od strane pravosuđa, u skladu s pozitivnim pravom i postupcima, ne utvrde da je takvo odvajanje potrebno u najboljem interesu djeteta. Ni u kojem slučaju dijete neće biti odvojeno od roditelja na osnovi invaliditeta, bilo djeteta ili jednog ili oba roditelja.“*

U prošlom izvještajnom razdoblju osvrnuli smo se na uvođenje nove usluge obiteljskog suradnika sukladno Nacionalnom planu razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. do 2027. godine kojim je između ostaloga utvrđena potreba za razvojem novih socijalnih usluga namijenjenih podršci roditeljstvu i obitelji te prevenciji institucionalizacije djece i mladih. Usluga koju će pružati obiteljski suradnik namijenjena je obiteljima s djecom, s brojnim i složenim potrebama uključujući i izazove vezane uz teškoće mentalnog zdravlja roditelja i/ili djece, invaliditet roditelja i /ili djeteta, kada postoji opasnost od izdvajanja djece iz obitelji ili opasnost od pojave rizika, kao i obiteljima u kojima se planira povratak djeteta u obitelj nakon mjera izdvajanja. Predviđeno je da se aktivnosti obiteljskog suradnika osiguravaju u okviru socijalne usluge psihosocijalne podrške obitelji ili iznimno uz mjere zaštite prava i dobrobiti djeteta propisane Obiteljskim zakonom (Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20), samo u situacijama kada nema rizika za sigurnost, a procijenjen je niski ili srednji rizik za razvoj djeteta. Izrađeni su *Standardi postupanja obiteljskih suradnika* čiji je cilj obiteljima u riziku od zlostavljanja, zanemarivanja i socijalne isključenosti djece osigurati pristup usluzi u zajednici usmjerenoj osnaživanju obitelji za funkcioniranje u svakodnevnom životu kako bi se osiguralo odrastanje djece u sigurnom i stimulativnom obiteljskom okruženju i preveniralo razdvajanje djece i roditelja.[2]

Prema saznanjima Pravobraniteljice roditelji s invaliditetom oslanjaju se na neformalne izvore pomoći i podrške u brizi za djecu koju uglavnom pružaju članovi njihove obitelji, najčešće supružnici ili njihovi roditelji. Iako je pomoć osobnog asistenta u RH bila dostupna putem projekata udruga civilnog društva jednom manjem broju osoba s najtežim invaliditetom, uloga osobnog asistenta nije podrazumijevala i pomoć oko brige za djecu. Donošenje Zakona o osobnoj asistenciji, izrada kojega je započela tijekom 2022. godine, prilika je da se u istome predvidi uloga osobnog asistenta u pružanju pomoći roditeljima s invaliditetom u vođenju brige o djeci. Stoga je Pravobraniteljica u javnom savjetovanju o Prijedlogu Zakona o osobnoj asistenciji uputila prijedlog da se u poslove osobnog

[2] Izvor: https://mrosp.gov.hr/istaknute-teme/obitelj-i-socijalna-politika/obitelj-12037/standardi-postupanja-obiteljskih-suradnika/12933.

asistenta ugradi i podrška u vezi podizanja djece uz prisutnost roditelja s invaliditetom. Ostvarivanje ovog prava predstavljalo bi velik iskorak u osiguravanju potrebne podrške roditeljima s invaliditetom. Uz navedeno, potrebno je razvijati i druge formalne oblike pomoći i podrške roditeljima s invaliditetom kako bi se što uspješnije mogli nositi s izazovima roditeljstva te kako bi im se pomoglo u provođenju njihovih dužnosti podizanja djece. Nadalje je potrebno uklanjati barijere njihovoj mobilnosti te razvijati mreže podrške, od strane stručnjaka, ali i šire socijalne okoline.[3]

RODILJNE I RODITELJSKE POTPORE

Sukladno KPOSI: *Države potpisnice će osigurati da djeca s teškoćama u razvoju imaju jednaka prava u pogledu obiteljskog života. S ciljem ostvarivanja tih prava i da bi se spriječilo sakrivanje, napuštanje, zanemarivanje i segregacija djece s teškoćama u razvoju, države potpisnice će osigurati rane i sveobuhvatne informacije, usluge i potporu djeci s teškoćama u razvoju i njihovim obiteljima*.

Potpisivanjem KPOSI Republika Hrvatska opredijelila se zajamčiti odgovarajući životni standard osobama s invaliditetom pa tako i djeci s teškoćama u razvoju, ali i njihovim obiteljima. Roditeljima djece s teškoćama u razvoju koji svojoj djeci ne mogu osigurati skrb koja im je potrebna uz istovremeno izvršavanje svojih radnih obveza mora se omogućiti primjereni životni standard kroz naknadu koja će im biti osigurana za vrijeme u kojem nisu u mogućnosti ostvariti plaću radeći kod poslodavca. Zakonom o rodiljnim i roditeljskim potporama (Narodne novine, br. 152/22) između ostaloga propisano je ostvarivanje prava roditelja djece s teškoćama u razvoju kojima se osigurava ostanak djeteta u obitelji uz istovremeno zadržavanje radnog odnosa roditelja. Najznačajnije od tih prava jest pravo na dopust i pravo na rad s polovicom punoga radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama u razvoju. Tijekom 2022. godine Zakon o rodiljnim i roditeljskim potporama izmijenjen je dva puta.

U lipnju 2022. godine Pravobraniteljica je predlagala povećanje iznosa naknade za korištenje prava na dopust radi njege djeteta s teškoćama u razvoju. Naime, novčana naknada koju ostvaruje roditelj koji koristi pravo na dopust radi njege djeteta s težim smetnjama u razvoju, sukladno tada važećem Zakonu o rodiljnim i roditeljskim potporama (Narodne novine, br. 85/08, 110/08, 34/11, 54/13, 152/14, 59/17 i 37/20), iznosila je 70% proračunske osnovice mjesečno. Prilikom izmjena Zakona 2017. godine, kada su značajno povećane sve naknade zajamčene istim Zakonom, Pravobraniteljica je predlagala da se iznos naknade za korištenje prava na dopust radi njege djeteta s težim smetnjama u razvoju povisi analogno povišenju naknade za korištenje prava na roditeljski dopust te da iznosi 100% osnovice za naknadu plaće, a koja ne može za puno radno vrijeme iznositi više od 120% proračunske osnovice mjesečno. Isti prijedlog nije prihvaćen, a naknada je simbolično povećana sa 65% na 70% osnovice. Istovremeno su sve druge naknade povećane za 20%, a neke i za 40% osnovice. Unatoč prijedlozima Pravobraniteljice, kao i udruga civilnog društva, niti prilikom izmjena zakona u lipnju 2022. nije došlo do povećanja ove naknade. Ona je povećana tek donošenjem novog Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama (Narodne novine, br. 152/22) koji je stupio na snagu 1. siječnja 2023. godine i sada iznosi 125% proračunske osnovice mjesečno.

Uz povećanje osnovice Pravobraniteljica je u javnom savjetovanju iznijela i niz drugih prijedloga koji nisu usvojeni. Pravobraniteljica je tako predložila novim Zakonom omogućiti slobodno raspolaganje naknadom plaće koju ostvaruje roditelj koji koristi pravo na rad s polovicom punoga radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama u razvoju. Roditelji djece koji koriste ovo pravo primaju drugu polovicu svoje plaće kao novčanu naknadu te se nalaze u nepovoljnijem položaju u smislu kreditne sposobnosti u odnosu na pojedince koji ne koriste ovo pravo, iako je iznos njihove plaće odnosno prihoda isti. Mišljenja smo kako ne bi smjelo biti nikakve zapreke da roditelj koji koristi pravo na rad s polovicom punoga radnog vremena kreditom optereti i novčanu naknadu u visini polovice plaće koja

[3] Levačić, Leutar: Iskustvo roditeljstva osoba s tjelesnim invaliditetom, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 2011.

mu se isplaćuje iz državnog proračuna. Naime, taj dio naknade predstavlja *de facto* polovicu plaće radnika, a ne socijalnu naknadu te nema posebnu namjenu, primjerice podmirivanje povećanih potreba djeteta s teškoćama u razvoju. Dijete čiji roditelj koristi ovo pravo zadržava sva svoja prava, odnosno socijalne naknade koje je ostvarilo na temelju težine oštećenja zdravlja (osobna invalidnina, doplatak za pomoć i njegu, doplatak za djecu i slično), što su primanja namijenjena isključivo skrbi za to dijete i njegove povećane potrebe proizašle iz postojećih teškoća/invaliditeta te se na tim sredstvima ne može provesti ovrha. Stoga smatramo kako je ograničavanje roditelja da raspolaže svojim prihodom koji mu pripada i za koji zakonodavac nije namijenio konkretnu namjenu (briga o djetetu) diskriminatorno, jer se takvog roditelja dovodi u neravnopravan položaj u odnosu na roditelje djece bez teškoća u razvoju koji cijeli iznos plaće dobivaju od poslodavca te se kreditno zadužuju u odnosu na taj iznos, opterećujući tako prihod svoje obitelji, bez propitivanja zakonodavca ugrožavaju li tim postupcima interes svoje maloljetne djece. Ovakvim ograničavanjima raspolaganja novčanom naknadom roditelja u nekim slučajevima može doći i do neizravnog ugrožavanja interesa upravo djeteta s teškoćama u razvoju u čiju korist je pravo priznato jer na primjer roditelj ne može osigurati stambeno zbrinjavanje obitelji zbog nedovoljne kreditne sposobnosti.

Pravobraniteljici se obratio veći broj osoba koje žive u zajedničkom kućanstvu s osobama s invaliditetom koje nisu osposobljene za samostalan život, a nisu njihovi roditelji već srodnici (braća ili sestre, odnosno drugi srodnici) koji vode o njima svakodnevnu brigu. Pritužuju se da im zbog aktualnoga zakonskog rješenja nije omogućeno da istovremeno ostvaruju pravo na rad, koristeći pravo na rad s polovicom punoga radnog vremena i istovremeno pojačano brinu o osobama s invaliditetom s kojima žive i koje o sebi ne mogu samostalno brinuti. Pravobraniteljica je mišljenja kako je *ratio* prava na rad s polovicom punoga radnog vremena omogućavanje adekvatne pomoći i brige o osobi koja za tim ima potrebu od strane osobe koja o njoj brine, sve dok ta potreba traje, a neovisno o činjenici roditeljstva nositelja prava. Osoba koja živi s punoljetnom osobom, a koja nije roditelj, *de facto* i *de lege* obavlja istu ulogu kao i roditelj kojem se priznaje pravo. Stoga je predloženo omogućiti i ovim osobama koje su preuzele brigu o osobama s invaliditetom i s njima žive ostvarenje prava na rad s polovicom punoga radnog vremena na jednakoj osnovi kao i roditeljima.

Pravobraniteljica je predložila novim zakonom uvažiti i specifičnost radnopravnog statusa drugog roditelja – pomorca, odnosno uvesti iznimku od odredbe da oba roditelja moraju imati status zaposlenog i samozaposlenog roditelja s punim radnim vremenom da bi jedan od njih mogao ostvariti pravo na rad s polovicom punoga radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama u razvoju, a sve kako bi se roditelju omogućilo kontinuirano korištenje prava na dopust ili na rad s polovicom punoga radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama u razvoju. Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu roditelja djeteta s teškoćama u razvoju koji je po zanimanju pomorac, a koji ima trajni ugovor na godinu dana te je deset tjedana na brodu, a pet tjedana kod kuće, a kada nakon deset tjedana dolazi kući ovjeriti navigaciju, Lučka kapetanija ga odjavljuje i smatra se nezaposlenom osobom te iz tog razloga njegova supruga ne može ostvariti pravo na dopust radi njege djeteta s teškoćama u razvoju. Životno je vrlo otežano, ako ne i nemoguće u ovako kratkim vremenskim intervalima prekidati pravo majci kao korisnici prava kako bi se ona vratila svojim radnim obvezama te joj pravo pravovremeno ponovno priznavati nakon pet tjedana i tako kontinuirano, svakih deset tjedana.

Pravobraniteljica je nadalje predložila izmijeniti odredbe Zakona koje se odnose na obvezu naknade štete korisnika prava koji nije u zakonskom roku prijavio nastup promijenjenih okolnosti koje utječu na ostvarivanje prava, a koji nije znao za nastup istih promijenjenih okolnosti. Mišljenje je Pravobraniteljice kako korisnik koji nije znao za nastup promijenjenih okolnosti ne može snositi štetne posljedice njihovog neprijavljivanja. Pravobraniteljica je naime zaprimila nekolicinu pritužbi korisnica prava na dopust radi njege djeteta kojima je ovo pravo ukinuto retroaktivno, zbog gubitka statusa zaposlene osobe, prestankom postojanja poslodavca (primjerice zatvaranjem obrta), a o kojim promjenama same korisnice prava nisu bile obaviještene niti su za njih mogle znati. Korisnice ovog prava trpjele su štetne posljedice nastupa promijenjenih okolnosti do kojih je došlo bez njihove

krivnje; osim što im je retroaktivno promijenjen status zaposlene osobe korisnika prava na dopust radi njege djeteta, određena im je i obveza naknade štete, odnosno povrata svih isplaćenih iznosa novčane naknade za korištenje dopusta od dana prestanka radnog odnosa, što je za mnoge od njih predstavljalo ogromno financijsko opterećenje koje nisu mogle podmiriti bez ugrožavanja vlastite egzistencije i egzistencije cijele obitelji, uključujući i dijete s teškoćama u razvoju.

Novi Zakon o rodiljnim i roditeljskim potporama sada sadrži odredbe kojima su jasnije normirana neka sporna pitanja, a što je sve Pravobraniteljica predlagala tijekom svog rada u prethodnom razdoblju, postupajući po pojedinačnim pritužbama stranaka koje su ukazivale na nedorečenost i nejasnoće pojedinih zakonskih normi. Tako se novim Zakonom propisuje iznimka prema kojoj korisnik prava (osim prava na rodiljni dopust, rodiljnu poštedu od rada te rodiljnu brigu o novorođenom djetetu) može za vrijeme korištenja istog obavljati poslove koji, s obzirom na narav i vrstu rada te ovlasti poslodavca, nemaju obilježje poslova za koje se zasniva radni odnos. Tako je sada jasnije propisano da primjerice roditelj koji koristi pravo na rad s polovicom punoga radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama u razvoju može sklopiti ugovor o djelu/autorski ugovor, osim ako se obavljanjem tih poslova ne ugrožava svrha zbog koje mu je pravo priznato. Nadalje je jasnije definirano da pri utvrđivanju rasporeda dnevnog, odnosno tjednog radnog vremena zaposlenog roditelja djeteta s teškoćama u razvoju koji koristi pravo na rad s polovicom punoga radnog vremena poslodavac mora uzeti u obzir svrhu korištenja pripadajućeg prava u skladu s istim zakonom, osim ako to zbog organizacije rada nije moguće. Pravobraniteljici za osobe s invaliditetom pritužila se korisnica prava na rad s polovicom punoga radnog vremena radi njege djeteta s težim smetnjama u razvoju. Ona navodi kako se osjeća diskriminiranom primjenom odredbe čl. 9. st. 7. Pravilnika o uvjetima i postupku za stjecanje prava zaposlenog roditelja ili samozaposlenog roditelja djeteta s težim smetnjama u razvoju na dopust ili na rad u skraćenom radnom vremenu radi njege djeteta (Narodne novine, br. 18/09 i 25/09) kojim je propisano da ako zaposleni roditelj ili samozaposleni roditelj za vrijeme korištenja prava na rad u skraćenom radnom vremenu … u kalendarskom mjesecu koristi godišnji odmor ili bolovanje, neovisno o tome je li to pravo ostvario za cijeli mjesec ili dio tog mjeseca, pripada mu isti iznos naknade plaće kao i u mjesecu koji je prethodio mjesecu u kojem je koristio godišnji odmor ili bolovanje. U konkretnom slučaju, pritužiteljica je dobila povećanje plaće te je dva mjeseca koristila godišnji odmor i isplaćena joj je novčana naknada kao u prethodnom mjesecu kada joj je plaća bila niža. Konkretno joj je u ta dva mjeseca isplaćeno 800,00 kuna manje, što ne bi bio slučaj da radi puno radno vrijeme. S tim u vezi, pritužiteljica je u nepovoljnijem položaju u odnosu na roditelje koji rade puno radno vrijeme. S obzirom na navedeno, Pravobraniteljica je predložila izmijeniti spornu odredbu navedenog Pravilnika kako bi se ispravio neravnopravan položaj roditelja djece s teškoćama u razvoju koji koriste pravo na rad s polovicom punoga radnog vremena radi njege djece.

Od nadležnog Središnjega državnog ureda za demografiju i mlade zaprimljen je odgovor kako je donošenjem novog Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama koji je stupio na snagu 1. siječnja 2023. propisano: *„Ako zaposleni ili samozaposleni roditelj za vrijeme korištenja prava na rad s polovicom punog radnog vremena u kalendarskom mjesecu koristi godišnji odmor ili privremenu nesposobnost odnosno spriječenost za rad prema propisima obveznog zdravstvenog osiguranja, neovisno da li za cijeli ili dio tog mjeseca, pripada mu isti iznos novčane naknade kao i u mjesecu koji je prethodio mjesecu u kojem je koristio godišnji odmor ili privremenu nesposobnosti za rad, ako je to za korisnika povoljnije“* (čl. 34. st. 7. Zakona). Ovom odredbom omogućena je primjena povoljnijeg obračuna, iz mjeseca u mjesec, kako korisnik prava ne bi bio zakinut uslijed korištenja godišnjeg odmora ili privremene nesposobnosti odnosno spriječenosti za rad.

Zaključak i preporuke:

1. Radi zaštite roditeljskih prava osoba s invaliditetom potrebno je poduzeti mjere na zakonodavnoj

razini kojima će se odredbe Konvencije o pravima osoba s invaliditetom implementirati u nacionalno zakonodavstvo i time ustrojiti sustav podrške osobama s invaliditetom kako bi im se pomoglo u ostvarivanju njihovih roditeljskih dužnosti i prava i time spriječilo ograničavanje odnosno oduzimanje njihovih roditeljskih prava.

2. Zakonom o rodiljnim i roditeljskim potporama potrebno je:
a) osigurati roditeljima djece s teškoćama u razvoju koji koriste neko od prava propisano ovim Zakonom na slobodno raspolaganje svojim prihodom;
b) uvažiti specifičnosti pojedinih zanimanja kako bi se osigurao kontinuitet u korištenju prava priznatih zakonom radi njege djece s teškoćama u razvoju;
c) proširiti krug korisnika prava na dopust ili na rad s polovicom punoga radnog vremena i na članove obitelji koji brinu o osobama s invaliditetom, a nisu njihovi roditelji
zaštititi korisnike prava od negativnih posljedica nastupa promijenjenih okolnosti na koje nisu mogli utjecati i za iste nisu znali.

2.8. ŽENE S INVALIDITETOM

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, kao najvažniji međunarodni pravni izvor o pravima OSI, navodi da države potpisnice trebaju osigurati, između ostalog, podršku vezano uz reprodukciju i planiranje obitelji, mogućnost očuvanja plodnost na ravnopravnoj osnovi s drugima, te je osobama s invaliditetom, pogotovo ženama s invaliditetom, potrebno osigurati isti opseg, kvaliteta i standard zdravstvenih usluga vezanih uz područje spolnog i reproduktivnog zdravlja.

Prema podacima HZJZ-a od 26. siječnja 2023. ukupan broj žena s invaliditetom je 276.602 ili 43,5% (ukupan broj i postotak žena s invaliditetom u odnosu na ukupan broj osoba s invaliditetom).

Tablica 11. Osobe s invaliditetom po županijama i gradu Zagrebu (ženski spol)

Županija	Ukupno	Udio od ukupnog broja ŽSI	Udio ŽSI u ženskom stanovništvu županije
Grad Zagreb	56.140	20,3	13,8
Splitsko-dalmatinska županija	31.736	11,5	14,6
Zagrebačka županija	19.030	6,9	12,3
Osječko-baranjska županija	18.166	6,6	13,6
Primorsko-goranska županija	16.343	5,9	11,9
Varaždinska županija	12.613	4,6	15,5
Sisačko-moslavačka županija	11.334	4,1	16,0
Krapinsko-zagorska županija	10.885	3,9	17,6
Istarska županija	9.847	3,6	9,8
Vukovarsko-srijemska županija	8.750	3,2	11,9
Šibensko-kninska županija	8.685	3,1	17,8
Bjelovarsko-bilogorska županija	8.682	3,1	16,7
Karlovačka županija	8.335	3,0	14,5
Koprivničko-križevačka županija	8.225	3,0	15,9
Zadarska županija	8.217	3,0	10,1
Brodsko-posavska županija	7.864	2,8	11,9
Međimurska županija	7.589	2,7	14,1

Dubrovačko-neretvanska županija	5.710	2,1	9,7
Virovitičko-podravska županija	5.384	1,9	14,9
Požeško-slavonska županija	5.157	1,9	15,8
Ličko-senjska županija	2.793	1,0	13,0
Nedefinirano	5.117	1,8	
Ukupno	**276.602**	**100,0**	**13,8**

Tablica 12. Osobe s invaliditetom po vrsti oštećenja (ženski spol)

Vrsta oštećenja	Ukupno
Oštećenja drugih organa i organskih sustava, kromosomopatije, prirođene anomalije i rijetke bolesti	91.969
Višestruka oštećenja	91.707
Oštećenja lokomotornog sustava	88.505
Mentalna oštećenja	56.539
Oštećenja središnjeg živčanog sustava	55.007
Oštećenja govorno-glasovne komunikacije	18.260
Intelektualna oštećenja	13.381
Oštećenja vida	10.067
Oštećenja sluha	7.683
Oštećenja perifernog živčanog sustava	7.294
Poremećaji iz spektra autizma	941
Gluhosljepoća	68
Ukupno	**441.421**[4]

Iz tablice 12. proizlazi kako najveći broj žena s invaliditetom ima oštećenja drugih organa i organskih sustava, kromosomopatije, prirođene anomalije i rijetke bolesti, zatim višestruka oštećenja kao i oštećenje lokomotornog sustava**.** Međutim, visok je broj žena i sa ostalim vrstama oštećenja.

Imajući u vidu broj žena s invaliditetom kao i vrste oštećenja, u iznesenom općem komentaru na Nacionalni plan za ravnopravnost spolova u razdoblju od 2022. do 2027. i Akcijski plan za razdoblje 2022. - 2024. koji je u prošlom izvještajnom razdoblju bio u e-Savjetovanju, osvrnuli smo se na položaj žena s invaliditetom po područjima, a kako je već i bilo izvještavamo u prethodnim izvješćima. Naglašeno je kako se žene i djevojke s invaliditetom suočavaju se s preprekama počevši od obrazovanja, zapošljavanja, napredovanja u poslu, sudjelovanja u odlučivanju i pravu da samostalno odlučuju o svom životu, pristup pravosuđu i jednakosti pred zakonom, odlučivanja o mjestu življenja pa sve do realizacije na privatnom polju u smislu partnerskih odnosa i majčinstva. Žene s invaliditetom su izloženije nasilju, pogotovo gluhe i gluho slijepim ženama te ženama s intelektualnim poteškoćama i to upravo zbog njihove komunikacijske izoliranosti i ovisnosti. Upućeni opći komentar na Nacionalni plan za ravnopravnost spolova u razdoblju od 2022 do 2027. i Akcijski plan za razdoblje 2022. - 2024. primljen je na znanje.

[4] Kod pojedinih žena s invaliditetom prisutne su višestruka oštećenja.

Preporuka:

Preporučujemo da se na razini države treba uspostaviti takav sustav podrške koji će ženama s invaliditetom omogućiti ravnopravno sudjelovanje u svim segmentima života i samostalno donošenje odluka o vlastitom životu.

ISTRAŽIVANJE NA TEMU SEKSUALNOSTI OSOBA S INVALIDITETOM

Kao jedno od područja kojim smo se bavili 2022. godine je bilo područje seksualnosti osoba s invaliditetom te smo na temu seksualnosti osoba s invaliditetom proveli istraživanje. Istraživanje je proveo izv. prof. dr.sc. Marko Buljevac sa Studijskog centra socijalnog rada[5]. Cilj istraživanja bio je dobiti uvid u određene odrednice seksualnosti osoba s invaliditetom, pravo osoba s invaliditetom na seksualnost, te napraviti smjernice za zagovaranje prava na seksualnost osoba s invaliditetom.

Sukladno cilju istraživanja, definirana su sljedeća istraživačka pitanja:
1. Koje su perspektive (iskustva, stavovi i mišljenja) osoba s invaliditetom o seksualnosti osoba s invaliditetom i pravu osoba s invaliditetom na seksualnost?
2. Koje su perspektive zaposlenika sustava formalne podrške o seksualnosti osoba s invaliditetom i pravu osoba s invaliditetom na seksualnost?
U istraživanju je sudjelovalo 118 punoljetnih osoba s invaliditetom s poslovnom sposobnošću i 153 zaposlenika sustava formalne podrške[6]. Uzorak je prigodni.

U nastavku ćemo ukratko navesti rezultate istraživanja, dok istraživanje u cijelosti možete pročitati priručniku koji će biti izdan. Na samom početku potrebno je još jednom naglasiti da se većina rezultata odnosi na seksualnost odraslih osoba s invaliditetom kojima nije potreban intenzivan 24 satni svakodnevni nadzor i podrška, što ne znači da osobe kojima je potrebna intenzivna podrška i skrb nemaju pravo na seksualnost. Uvjet za sudjelovanje u istraživanju za osobe s invaliditetom bio je da su punoljetne osobe s poslovnom sposobnošću, dok je zaposlenicima bilo naglašeno u uvodnom dijelu da se upitnik odnosi na seksualnost punoljetnih osoba s invaliditetom s poslovnom sposobnošću.

Perspektive osoba s invaliditetom o seksualnosti ukazuju na sljedeće: Većina osoba s invaliditetom navodi da imaju mogućnost realizirati svoju seksualnost, što podrazumijeva da imaju privatnost, vrijeme i mogućnost. Međutim, po pitanju prava na privatnost rezultati bi mogli biti drugačiji da je u istraživanju sudjelovalo više osoba s intelektualnim teškoćama, na što ukazuju i perspektive zaposlenika sustava formalne podrške. Kod doživljaja seksualnosti osobe s invaliditetom navode da je ona sastavni dio njihovog života te ju opisuju riječima važan dio života, normalno i slično. Dio osoba s invaliditetom iskazuju zadovoljstvo seksualnim životom, te navodi da seksualnost doživljavaju kroz emocionalnu povezanost i uzajamno povjerenje između dvije osobe.

Doživljavam svoju seksualnost potpuno normalno kao kod bilo koje druge osobe. Seksualnost je sastavni dio bića svake osobe…Važno mi je da me se ne tretira kao osobu u defektu nego normalno kao svaku drugu osobu.

Naglašavaju važnost poštovanja, povjerenja, osjećaja ljubavi i sigurnosti, da im je važno da partner razumije nemogućnosti i ograničenja koje su posljedica invaliditeta. Osobe s invaliditetom kod seksualnosti navode i značaj uzajamne privlačnost i zadovoljstva.
Ovi rezultati mogu se povezati s rezultatima da je veliki dio ispitanika imao partnerski odnos u života i da ga ima i sada. Isto tako kod vlastite seksualnosti dio osoba s invaliditetom navodi seksualnu

[5] Buljevac, M. (2022). Seksualnost i osobe s invaliditetom. Zagreb: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom.
[6] Zaposlenici sustava formalne podrške su svi zaposlenici koji rade u sustavu koji pruža podršku i pomoć osobama s invaliditetom (npr. zaposlenici sustava socijalne skrbi, zdravstva, odgoja i obrazovanja, udruga osoba s invaliditetom) i koji za svoj rad primaju određenu naknadu (najčešće plaću).

neaktivnost, ali i zatomljivanje seksualnosti što svojevoljno, što zbog stavova drugih, navodeći da je to rezultat nastanka invaliditeta, promjena u zdravstvenom stanju, medikamentozne terapije koju koriste, ali i odnosa društva prema seksualnosti osoba s invaliditetom. Navedeno se može povezati s rezultatima da dio osoba s invaliditetom nije imao seksualna iskustva, kao i s rezultatima o doživljenoj diskriminaciji, stigmatizaciji i neugodnim iskustvima.

Rezultati pokazuju da po pitanju iskustva seksualnosti nema razlike između osoba s i bez invaliditeta. Iako većina osoba (52,5%) smatra da invaliditet ne utječe na njihovu seksualnost, oni koji smatraju da utječe ukazuju da su zbog oštećenja funkcionalnih sposobnosti suočeni s određenim nemogućnostima i ograničenjima u seksualnim odnosima. Kod nekih je invaliditet rezultirao nemogućnostima izvedbe određenih radnji i/ili gubitkom određenih funkcija, poput ograničene pokretljivosti, osjetilnih ograničenja, erektilne disfunkcije i ovisnosti o podršci druge osobe. Osobe su zbog uočljivosti invaliditeta dobile povratne informacije da nisu poželjni partneri što je rezultiralo osjećajem neprivlačnosti („*grozno mi je kad mi se invalid upucava, drag si mi, ali s tobom bi mi bilo odvratno i fuj kad si taka*v…)
Dio osoba navodi manjak samopouzdanja i teškoće u upoznavanju potencijalnih partnera, gubitak seksualnog interesa i promjene seksualnih preferencija. Isticanje funkcionalnih promjena ukazuje na povezanost seksualnosti s tjelesnošću osobe, ali isto tako i na promjene koje su nastupile u životu osobe.

<u>Perspektive zaposlenika sustava formalne podrške o seksualnosti osoba s invaliditetom pokazuju sljedeće:</u>
Rezultati o stavovima prema određenim aspektima seksualnosti osoba s invaliditetom pokazuju da zaposlenici imaju pozitivne stavove prema pravu na seksualnost osoba s invaliditetom, smatraju da je pravo na seksualnost osobama s invaliditetom uvelike osporavano i da su osobe s invaliditetom u većem riziku da postanu žrtve seksualnog nasilja, te ističu da im je prihvatljivo razgovarati o seksualnosti s osobama s invaliditetom i spremnost za dodatne edukacije o seksualnosti osoba s invaliditetom. Budući da ni u jednoj tvrdnji nije bila isticana posebna skupina osoba s invaliditetom, rezultati se moraju promatrati kroz taj segment (npr. hiperseksualiziranost se veže najčešće uz određenu skupinu osoba s invaliditetom, kao i problemi vezani uz kontracepciju). U većini slučajeva (70%) zaposlenici smatraju da je seksualnost OSI smatrana negativnom u društvu, kao i da osobe s višestrukim oštećenjima imaju najviše problema vezanih uz ostvarivanje prava na seksualnost. Ovdje se radi o osobama koje najčešće imaju intelektualne teškoće s drugim oštećenjima. Utjecaj invaliditeta na seksualnost osobe zaposlenici opisuju kao nemogućnosti zbog funkcionalnih sposobnosti osobe (često se navode ograničenja vezana za sudjelovanje u seksualnom činu, ali i ovisnost o brizi i pomoći drugih osoba), nerazumijevanju rizičnog seksualnog ponašanja i sigurnog spolnog odnosa kod osoba s intelektualnim teškoćama i duševnim smetnjama koje se manifestira kroz nesposobnost donošenja odluka, nemogućnost razumijevanja rizičnog i prihvatljivog seksualnog ponašanja te nemogućnost procjene rizika (dio zaposlenika ističe važnost podrške i edukacije osoba), otežano upoznavanje potencijalnih partnera koje se odnosi na prepreke u stupanju u kontakt, ali i da osobe bez invaliditeta ne smatraju osobe s invaliditetom poželjnim potencijalnim partnerima, prezaštićivanje od roditelja i skrbnika, kao i manjak privatnosti osoba s invaliditetom.

Isto tako zaposlenici navode manjak samopouzdanja i samopoštovanja te osjećaj srama kod osoba s invaliditetom koji su posljedice doživljenih neugodnih iskustava, kao i nerazumijevanje okoline o seksualnosti osoba s invaliditetom.

Rezultati ukazuju da su problemi s kojima se susreću osobe s invaliditetom po pitanju prava na seksualnost ne podržavajuća okolina koja se manifestira kroz nerazumijevanje, osporavanje seksualnosti osobi, osuđivanje, ismijavanje, zabranjivanje, prezaštićivanje, izostanak informacija i podrške, kao i privatnosti, ali i osjećaj srama kod osoba s invaliditetom, neželjene trudnoće, teškoće u upoznavanju potencijalnih partnera i nemogućnosti izvedbe određene radnje, gubitci određenih funkcija i ograničenja koja su nastupila kao posljedica invaliditeta u životu osobe. Dio dobivenih

rezultata ukazuje da se kod nepodržavajuće okoline najčešće navodi osporavanje prava na seksualnost, ali i različiti oblici emocionalnog nasilja (ponajviše od članova obitelji i skrbnika).

Osim toga, osobe s intelektualnim teškoćama uglavnom žive s roditeljima i teže ostvaruju veze jer im je potrebna podrška kako bi ostvarili život u partnerstvu/braku. Najčešće roditelji „ne žele dodatne probleme i priječe im ulaske u vezu". Pretjerano ih štite i drže pod kontrolom….

Najčešće su članovi obitelji ti koji se ne slažu da osobe s invaliditetom imaju seksualne odnose, jer se boje trudnoće jer smatraju da se oni sami ne mogu brinuti o djetetu, pa im to još jedno dodatno opterećenje.; Razumijem roditelje i skrbnika koji se boje da njihovi bližnji ne budu seksualno iskorišteni;

Rezultati također ukazuju na izostanak informacijske i emocionalne podrške, te da invaliditet rezultira nemogućnostima kod osoba s tjelesnim oštećenjima i ograničenjima kod osoba s intelektualnim teškoćama. Negativni stavovi o seksualnosti, diskriminacija i stigmatizacija osoba s invaliditetom ukazuju da se njima susrelo 56,9% zaposlenika.

Rezultati pokazuju da se osobama s invaliditetom osporava pravo na intimnost, partnerstvo i roditeljstvo kroz osporavanje seksualnosti osoba s invaliditetom na način da im se ukazuje da su nesposobni za seksualni čin ili da ne razumiju što je seksualnosti, pripisuje im se da su aseksualni ili im se zabranjuje bilo kakva seksualna aktivnost. Prema rezultatima najčešće su roditelji protiv partnerskih odnosa svoje djece s invaliditetom.

Diskriminaciju i stigmatizaciju osoba s invaliditetom po pitanju seksualnosti zaposlenici opisuju kao pripisivanje aseksualnosti i neprivlačnosti osobama s invaliditetom, osporavanje osobama iskazivanja seksualnosti i prava na partnerske odnose (dio iskustava ukazuje na kažnjavanje osoba, dakle doživljeno nasilje), pripisivanje sklonosti rizičnom seksualnom ponašanju i ismijavanje seksualnosti osoba s invaliditetom (prema rezultatima to su činili zaposlenici sustava formalne podrške), izostanak privatnosti osoba koje su korisnici smještaja (krši se pravo na privatnost), neadekvatnu zdravstvenu zaštitu reproduktivnog zdravlje žena s invaliditetom (rezultati ukazuju da se osobama krši pravo na zdravlje) te pripisivanje roditeljske nekompetentnosti koje se često objašnjavana time da osoba nije sposobna skrbiti o sebi, pa onda ni o djetetu, a samo ukazuje na kršenje prava na poštivanje doma i obitelj.

Htjela bi napomenuti kako se više susrećemo s negativnim aspektima seksualnosti osoba s invaliditetom, pri tome mislim na osobe s mentalnim oštećenjima. Danas sam imala pozitivan primjer kako djevojka s teškim invaliditetom ima zdravog partnera i sretna je u svojoj vezi.

Kao probleme vezane uz seksualnost osoba s invaliditetom s kojima su se osobno susreli u svom radu navode nerazumijevanje, to jest nesenzibiliziranost za seksualnost osoba invaliditetom, što rezultira izostankom podrške osobama s invaliditetom, osporavanje seksualnosti osobama s invaliditetom i diskriminacijom. Nadalje navode osporavanje seksualnosti osoba s invaliditetom, nemogućnost ostvarivanja partnerskog odnosa što zbog ograničenja u upoznavanju potencijalnih partnera, što zbog nametnutih zabrana, nemogućnost upoznavanja potencijalnih partnera koja se temelji na izostanku prava na privatnost, socijalnoj izolaciji i negativnim povratnim informacijama od osoba bez invaliditeta.

Zaposlenici kao problem navode i utjecaj invaliditeta na seksualnost osobe kroz određene tjelesne nemogućnosti ili gubitke funkcionalnosti, ali i da osobe s invaliditetom ponekad imaju lošu sliku o sebi. Kao posljednja dva problema utvrđena su rizično seksualno ponašanje osoba s invaliditetom (dio rezultata ukazuje da osobe doživljavaju i seksualno nasilje) i neželjene trudnoće (vezane uz probleme s korištenjem metoda kontracepcije, ali i kao rezultat rizičnog seksualnog ponašanja i kognitivnih ograničenja kod osoba).

Upravo u posljednja dva problema zaposlenici sustava formalne podrške bivaju prozivani kao krivci ukoliko dođe do seksualnog nasilja i neplanirane trudnoće, te se od zaposlenika najčešće očekuje da „rješavaju“ posljedice navedenih problema. Od zaposlenika sustava formalne podrške očekuje se da preveniraju rizična seksualna ponašanja osoba s invaliditetom. Dio rezultata ukazuje da se po pitanju prevencije i otklanjanja seksualnih rizika odgovornost pripisuje isključivo zaposlenicima sustava formalne podrške čime se miče odgovornost sa samih osoba s invaliditetom i njihovih roditelja i skrbnika. Potrebno je da koncept osobne odgovornosti „zaživi“ u radu s osobama s invaliditetom. Naime, ukoliko osoba ima određeno pravo, automatski ima i određene obveze.

Zaključna zapažanja i preporuke:

Na temelju provedenog istraživanja može se zaključiti da je većina osoba s invaliditetom uključena u različite seksualne aktivnosti i ima mogućnost dobivanja podrške po pitanju realizacije prava na seksualnost. Ipak znatan broj osoba s invaliditetom doživljava osporavanje prava na seksualnost, kao i osporavanje prava na seksualne, intimne i partnerske odnose.

Na temelju rezultata provedenog istraživanja preporuke su sljedeće:

1. senzibilizirati društvo o seksualnosti osoba s invaliditetom putem medija,
2. destigmatizirati seksualnost osoba s invaliditetom putem medija,
3. sustavno senzibilizirati i educirati okolinu o seksualnosti osoba s invaliditetom i pravu na seksualnost osoba s invaliditetom,
4. senzibilizirati okoline osoba s invaliditetom da osobe s invaliditetom nisu aseksualne i da nisu nesposobne za seksualne, intimne i partnerske odnose,
5. naglašavati u javnom prostoru da osobe s invaliditetom imaju pravo na seksualnost,
6. osigurati javne tribine i edukacije sa stručnjacima iz područja seksualnosti osoba s invaliditetom,
7. osigurati osobama s invaliditetom materijale i edukacije o sigurnom pretraživanju interneta i o tome što su relevantne informacije,
8. osigurati osobama s invaliditetom informacije o seksualnosti putem interneta na pristupačan i lako razumljiv način,
9. osigurati osobama s invaliditetom informacije o partnerstvu putem interneta na pristupačan i lako razumljiv način,
10. osigurati osobama s invaliditetom edukacije o seksualnosti,
11. osigurati osobama s invaliditetom edukacije o rizičnom seksualnom ponašanju,
12. osigurati mogućnosti da osobe s invaliditetom mogu raditi na sebi, vlastitom samopouzdanu i samopoštovanju,
13. osigurati individualiziranu podršku za osobe s invaliditetom koje žele individualno razgovarati o seksualnosti kroz dostupnost kvalitetno educiranih i senzibiliziranih stručnjaka,
14. u sustavu formalne podrške osigurati potporne uređaje, tehnologije, naprave i pomagala kako bi osobe s invaliditetom mogle realizirati vlastitu seksualnost,
15. osigurati dostupniju, kvalitetniju i kontroliraniju zdravstvenu zaštitu spolnog i reproduktivnog zdravlja osoba s invaliditetom,
16. osigurati osobama s invaliditetom pristupačne i lako razumljive informacije što učiniti ukoliko postanu žrtve seksualnog nasilja ili svjedoče seksualnom nasilju,
17. osigurati sustavnu podršku osobama s invaliditetom kako bi mogle realizirati svoje pravo na seksualnost,
18. osigurati roditeljima i skrbnicima informacije o seksualnosti osoba s invaliditetom,
19. educirati roditelje i skrbnike o seksualnosti osoba s invaliditetom,
20. senzibilizirati roditelje i skrbnike osoba s invaliditetom o seksualnosti i pravu na seksualnosti osoba s invaliditetom,
21. osigurati roditeljima i skrbnicima dostupnu podršku za pitanja koja se odnose na seksualnost osoba s invaliditetom,

22. osigurati osobama s invaliditetom kod pružatelja smještaja prostor/mjesto/prostorije gdje osobe s invaliditetom mogu ostvariti pravno na privatnost i intimnost,
23. educirati zaposlenike sustava formalne podrške o načelima i pravima Konvencije o pravima osoba s invaliditetom s naglaskom na poštivanje dostojanstva, autonomije, osobnog izbora, neovisnosti, samoodređenja, privatnosti i nediskriminacije,
24. sustavno informirati zaposlenike sustava formalne podrške o seksualnosti osoba s invaliditetom i pravu na seksualnost osoba s invaliditetom,
25. osigurati zaposlenicima sustava formalne podrške edukacije o seksualnosti osoba s invaliditetom,
26. poboljšati multidisciplinarnu, interdisciplinarnu i transdisciplinarnu suradnju podsustava sustava formalne podrške kako bi se pružala adekvatnija podrška osobama s invaliditetom koja je vezana uz njihovo pravo na seksualnost,
27. senzibilizirati osobe koje pružaju podršku osobama s invaliditetom da prezaštićivanje rezultira ograničenim mogućnostima osoba s invaliditetom,
28. educirati zaposlenike sustava formalne podrške da su negativni komentari i ismijavanje oblici emocionalnog nasilja koje je potrebno sankcionirati,
29. sankcionirati osobe iz sustava formalne podrške koje stigmatiziraju ili diskriminiraju osobe s invaliditetom po pitanju seksualnosti, partnerstva i roditeljstva,
30. osnovati radne skupine stručnjaka iz sustava formalne podrške (npr. sustava zdravstva, socijalne skrbi, odgoja i obrazovanja i sudstva) koje bi izradile protokole i smjernice na državnoj razini za zaposlenike sustava formalne podrške koje bi sadržavale: smjernice i preporuke za pružanje podrške osobama s invaliditetom po pitanju seksualnosti; protokole, smjernice i preporuke za rješavanje problema vezanih uz rizično seksualno ponašanje osoba s invaliditetom; smjernice i preporuke za realizaciju prava na spolno i reproduktivno zdravlje osoba s invaliditetom; smjernice i preporuke za pružanje podrške roditeljima da se senzibiliziraju i educiraju o seksualnosti osoba s invaliditetom; smjernice i preporuke za pružanje podrške osobama s invaliditetom u partnerskim odnosima; smjernice i preporuke za pružanje podrške osobama s invaliditetom za roditeljstvo, smjernice i preporuke što učiniti kada je osoba s invaliditetom diskriminirana na temelju seksualnosti,
31. sustavno u javnom prostoru isticati sposobnosti osoba s invaliditetom.

Na samom kraju potrebno je istaknuti da rezultati ovog, kao i ranije provedenih istraživanja, pokazuju da se seksualnost većine osoba s invaliditetom ne razlikuje od seksualnosti većine osoba bez invaliditeta.

PODIZANJE SVIJESTI O POLOŽAJU ŽENA S INVALIDITETOM

Podržali smo projekt Hrvatskog saveza slijepih i organizacije Ženska soba za prevenciju i borbu protiv rodno utemeljenog nasilja nad ženama i djecom, prioritetno područje 3: Primarna prevencija, u sklopu EU Programa (CERV) za građanstvo, jednakost, prava i vrijednosti, pod nazivom: **„U vrtlogu predrasuda“**. Teme koje su obuhvaćene projektom: seksualnost i majčinstvo, rad i zapošljavanje, žene lideri i prezaštićivanje su područja za koja se vežu, mnoge predrasude koje je potrebno otklanjati kako bi žene i djevojke s invaliditetom, pa tako i žene i djevojke sa oštećenjem vida, mogle ostvarivati svoja temeljna ljudska prava kao i svaka druga osoba bez invaliditeta. Predrasude predstavljaju kršenje temeljnih ljudskih prava zajamčenih KPOSI. Temeljno ljudsko pravo svake žene i djevojke s invaliditetom je mogućnost da se realizira na svim željenim područjima kao i svaka druga osoba. Konkretno, ukoliko žena s oštećenjem vida želi emocionalnu ili seksualno vezu, želi sklopiti brak, ostvariti se u majčinstvu potrebno joj je pružiti podršku. Podrška bi trebala biti višedimenzionalna, od pristupačnih informacija u raznim formatima putem kojih bi se žena mogla upoznati sa svim izazovima trudnoće, informirati se o svim važnim pitanjima prije same trudnoće, za vrijeme njenog trajanja te nakon poroda.

U organizaciji Ženske udruge „Izvor“ i Povjerenstva za ravnopravnost spolova Grada Osijeka i Osječko-baranjske županije održana je javna rasprava na temu *„Ostvarivanje ravnopravnosti spolova na području Grada Osijeka i Osječko-baranjske županije“*. Iskustva Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom ukazuju da položaj žena s invaliditetom u Republici Hrvatskoj ne udovoljava konvencijskim zahtjevima. Prethodne dvije godine koje su bile izuzetno teške na svim razinama zbog pandemije, dodatno su pokazale nedostatke sustava i nepovoljan položaj u kojem se nalaze žene s invaliditetom. Značajne prepreke, od čega su marginalizacija i nemoć najčešće, otežavaju mogućnost osobnog razvoja te sudjelovanja na ravnopravnoj osnovi s drugima u svim društvenim procesima. Unatoč pomacima u pravima žena općenito kao i prava osoba s invaliditetom unatrag nekoliko desetljeća i brojnih međunarodnih dokumenata kao i unutarnjih propisa kojima se jamči ravnopravnost i uživanje temeljnih ljudskih prava, sami stavovi društva koji su još poprilično konzervativni onemogućuju žene s invaliditetom u ispunjenju punih potencijala i to u većoj mjeri nego što se s time susreću žene bez invaliditeta.

Povodom Svjetskog dana izbjeglica, u organizaciji Europske migracijske mreže Nacionalna kontaktna točka za Republiku Hrvatsku (EMN NCP Hrvatska) i Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske održana je nacionalna konferencija *„Žene u migracijama“.*

Iako su žene migrantice velika i raznolika skupina, njihov je potencijal često nedovoljno iskorišten i zanemaren u migracijskim tokovima, zbog izazova s kojima se susreću i kao žene i kao migrantice. Primjerice, žene migrantice u EU-u (uključujući državljanke EU-a i državljanke trećih zemalja) općenito imaju višu stopu nezaposlenosti od žena koje nisu migrantice i muškaraca migranata. Za žene s malom djecom, stopa zaposlenosti znatno je niža za migrantice od žena koje nisu migrantice. Događaji u Ukrajini potaknuli su još više rasprave o pitanju integracije žena migrantica. Više od šest milijuna Ukrajinaca napustilo je svoju zemlju od početka rata 24. veljače. Najveći dio raseljene populacije čine upravo žene i djeca. Na konferenciji se govorilo i EU okviru i nacionalnim politikama i strategijama država članica za integraciju migranata, a prikazani su i projekti primjeri dobre prakse među kojima je bio i Grad Osijek. Konferencija je pružila priliku ženama migranticama u Republici Hrvatskoj da iznesu svoja iskustva, izazove s kojima se susreću, očekivanja koja imaju te prijedloge aktivnosti koje bi im omogućile uspješnije i ravnopravnije uključivanje u hrvatsko društvo.

2.9. SLOBODA OD IZRABLJIVANJA, NASILJA I ZLOSTAVLJANJA

Republika Hrvatska se potpisivanjem Konvencije o pravima osoba s invaliditetom kao i Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (tzv. Istanbulske konvencije) obvezala na zaštitu žena i djevojaka od rodno uvjetovanog nasilja i izloženosti višestrukoj diskriminaciji zbog roda i invaliditeta te je potrebno odaslati nedvosmislenu i jasnu poruku o nultoj stopi tolerancije na nasilje, što se može postići najstrožim kažnjavanjem, a što praksa pokazuje da često i nije slučaj.

Primjer iz prakse: Smanjivanje kazne izrečene ocu za počinjenje dvaju kaznenih djela protiv spolnih sloboda koja je počinio nad 17-godišnjom kćerkom s *„dijagnozom mentalne retardacije i poteškoća u intelektualnom i psihičkom funkcioniranju*“ koja je nakon silovanja ostala trudna i rodila dijete, u javnosti ostavlja dojam da počinitelj ipak ima „opravdanje“ za njihovo počinjenje.

Sud je dob i status umirovljenika uzeo kao olakotnu okolnost za značajno smanjivanje kazne uz obrazloženje da bi strože kažnjavanje imalo prenaglašeni retributivni karakter. Zbog činjenice da su kaznena djela protiv spolnih sloboda počinjena od strane oca na štetu maloljetne djevojke s intelektualnim oštećenjima, koja je još k tome i ostala trudna i rodila dijete, bilo je potrebno počinitelja najstrože kazniti. Roditelji općenito trebaju djecu štiti i graditi odnos povjerenja, a

pogotovo je to važno kod djece s teškoćama u razvoju. Iskorištavati invaliditet svog djeteta na ovakav način apsolutno je neprihvatljivo i predstavlja teško kršenje temeljnih ljudskih prava, zakona, Ustava Republike Hrvatske kao i međunarodnih dokumenata.

Mišljenje:

Mišljenja smo kako je kod kaznenih djela počinjenih protiv spolnih sloboda potrebno odaslati jasnu poruku o neprihvatljivosti takvog ponašanja upravo najstrožim kažnjavanjem. Same žrtve kaznenih djela protiv spolnih sloboda iznimno se teško odlučuju prijaviti počinitelje, dok se smanjivanjem kazni još i dodatno obeshrabruju. Za one žene s invaliditetom koje se ipak odluče prijaviti nasilnika ishod je neizvjestan, budući da sudski postupci dugo traju te su psihički iscrpljujući, dok izrečene kazne za žrtve nisu zadovoljavajuće jer ih smatraju niskim.

OBILASCI ORGANIZACIJA I USTANOVA KOJE PRUŽAJU SMJEŠTAJ ŽRTVAMA NASILJA

Sukladno čl. 12. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom u razdoblju od rujna do studenog prošle izvještajne godine predstavnice Ureda POSI obišle su redom kako slijedi: Udrugu Sigurna kuća Istra u Puli, Žensku grupu „Korak“ Karlovac, Udrugu Žena „Nit“ u Korenici te Dom „Sv. Ana“ i Udrugu UZOR u Rijeci.

Tijekom obilaska potvrdila su se dosadašnja saznanja vezana za arhitektonsku pristupačnost skloništa za prihvat žena s invaliditetom kao žrtava nasilja. Kao što smo već izvještavali, skloništa se nalaze u starijim objektima koji nisu pristupačni te prilagodba ili nije moguća ili je otežana, te zbog fizičkih barijera s objektivnog stajališta ne mogu omogućiti samostalno kretanje osobi s invaliditetom koja se kreće uz pomoć ortopedskih pomagala.

Problematičnim se pokazao i smještaj žena s mentalnim oštećenjima, koja se u početku i teško raspoznaju, a utječu na samostalnost same žene, ali i na svakodnevicu ostalih žena s kojima su smještene. Obiđena skloništa kao kriterij za smještaj navode samostalno funkcioniranje žene s invaliditetom kao i mogućnost brige o djetetu. Prema tome, ako invaliditet nije takve vrste da ženi onemogućava samostalno vođenje brige o sebi i djetetu, žena može biti smještena u skloništa.
Za prihvat osoba s težim tjelesnim invaliditetom kojima je potrebna 24-satna skrb, kao i za prihvat osoba s teškim mentalnim oštećenjima kojima je potreban skrb i nadzor, istaknuta je potreba za zapošljavanjem asistenata ili medicinskih sestara kao oblik prilagodbe. Tijekom obilazaka nametnulo se i pitanje edukacije stručnjaka koji rade sa žrtvama nasilja o specifičnostima koje proizlaze iz pojedine vrste invaliditeta.

Uputili smo skloništima **preporuke** koje su usmjerene na pojašnjavanje konvencijske terminologije koju je potrebno koristiti te objašnjenje socijalnog modela poimanja invaliditeta nasuprot medicinskog modela. S obzirom na izostanak službene evidencije o broju žena s invaliditetom kao žrtava nasilja, skloništa su upućena da vode svoje interne evidencije te im je ujedno i dostavljen popis organizacija osoba s invaliditetom kojima se u slučaju potrebe mogu obratiti za detaljnije savjetovanje. Sve informacije su dostavljene i novootvorenom skloništu koje u vrijeme obilaska nije još imalo ženu žrtvu nasilja na smještaju.

Imajući u vidu šest novootvorenih skloništa, kao i sva dosadašnja skloništa, možemo zaključiti kako je područje RH dobro pokriveno skloništima za žrtve obiteljskog nasilja. U županijama koje dosada nisu imale skloništa otvorena su privremena skloništa, dok su arhitektonski prilagođena skloništa u izgradnji.

Na temelju svega navedenog **preporučili smo Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike** procjenu potreba za pružanjem smještaja ženama s invaliditetom koje su žrtve obiteljskog nasilja:
1. uzimanje u obzir arhitektonske prilagođenosti novootvorenih i postojećih skloništa za prihvat žena s invaliditetom kao i kadrovsku prilagodbu u smislu zaposlenja asistenata i/ili medicinskih sestara, kao moguća rješenja za prihvat žena s invaliditetom, ako realizacija smještaja u ostala skloništa s obzirom na funkcionalnu sposobnost žena nije moguća;
2. određivanje smjernica/uputa/protokola na koji način će se osigurati asistencija osobi s invaliditetom, žrtvi nasilja kojoj je potrebna 24-satna njega;
3. provedbe edukacije stručnjaka koji rade sa žrtvama nasilja, a posebice ako žrtva nasilja ima invaliditet, o načinu ophođenja s obzirom na invaliditet;
4. propisivanje jedinstvenog načina vođenja evidencije/statističkih podataka o smještaju osoba s različitim vrstama invaliditeta kako bi se navedeni podatci mogli što lakše objedinjavati, a što je preporučio i Odbor UN-a u svojim zaključnim zapažanjima i preporukama o inicijalnom izvješću RH iz 2015. godine.

Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike odgovorilo je izvješćem kao odgovorom na preporuku iz kojega, između ostalog, proizlazi kako je u 2022. godini zaprimljen 31 zahtjev za smještaj osoba s invaliditetom, od toga je 13 zahtjeva za smještaj djece s teškoćama u razvoju, dok je 14 pružatelja usluge smještaja za žrtve nasilja u obitelji navelo kako nisu imali zahtjeve za smještaj. U 2022. godini uslugu smještaja koristilo je sedam odraslih osoba s invaliditetom i 29 djece s teškoćama u razvoju. Pravilnikom o mjerilima za pružanje socijalnih usluga (Narodne novine, br. 110/22; u daljnjem tekstu: Pravilnik) propisana su posebna mjerila prostora i opreme za smještaj djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom, kao i mjerila stručnih i ostalih radnika.

Navedenim Pravilnikom pružateljima usluge smještaja ili organiziranog stanovanja nije određena obveza zapošljavanja asistenta ili medicinske sestre, međutim pružatelj usluge može dodatno zaposliti osobu ako to smatra neophodnim i ima vlastita sredstva, a može i surađivati s jedinicama lokalne samouprave radi unaprjeđivanja svoje usluge. Isto tako pružatelji usluga mogu izraditi vlastite smjernice ili protokol o postupanju u svrhu osiguranja kvalitetnije socijalne usluge za osobe s invaliditetom, dok su standardi socijalnih usluga obuhvaćeni Pravilnikom o standardima kvalitete socijalnih usluga (Narodne novine, br. 143/14) koji je u vrijeme dostave ovog izvješća u postupku izmjene. Dio provedbe plana poboljšanja kvalitete socijalne usluge obuhvaća i aktivnosti koje se odnose na unaprjeđivanje radne prakse, edukacije osoblja i slično. Vezano za preporuku o propisivanju jedinstvenog načina vođenja evidencije/podataka o smještaju Zakon o socijalnoj skrbi (Narodne novine, br. 18/22, 46/22 i 119/22) propisuje pružateljima socijalnih usluga obvezu vođenja evidencije i dokumentacije o korisnicima, vrstama usluge i drugim pitanjima važnim za rad te je dodatno Pravilnikom o sadržaju vođenja evidencije i dokumentacije pravnih i fizičkih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi te o sadržaju obrazaca za izradu godišnjega statističkog izvješća sustava socijalne skrbi (Narodne novine, br. 113/22) propisano evidentiranje podataka o vrsti i stupnju invaliditeta.

Tijekom obilazaka došli smo do saznanja kako su na smještaju u skloništima bile žene koje su imale dijete/djecu s teškoćama u razvoju, a koju je bilo potrebno uključiti u predškolske ustanove radi učenja, socijalizacije i druženja s drugom djecom. Nažalost, korisnici skloništa su i djeca koja su često svjedočila obiteljskom nasilju, a time su bila i izravne i neizravne žrtve.

Kao jedna od prepreka nameće se nemogućnost majki/žena žrtava nasilja da upišu djecu u jaslice i vrtiće na području jedinice lokalne samouprave skloništa u kojemu su zbrinute. Upoznati smo s važnošću upisa djece u predškolske ustanove kako bi se žene mogle lakše zaposliti, raditi, ekonomski se osnažiti, što im je ključno za postizanje samostalnosti i bolje kvalitete života za sebe i svoju djecu. S obzirom da su skloništa za žene ujedno i skloništa za djecu, potrebno je i njima pružiti odgovarajuću

pomoć i podršku, koja se između ostaloga postiže i poticanjem socijalne interakcije djece, pružanjem prihvatljivih modela socijalnih odnosa, tj. uključenjem u predškolske ustanove kao i promicanjem inkluzivnog pristupa u slučaju djeteta s teškoćama u razvoju. Djeca žrtve ili svjedoci obiteljskog nasilja spadaju u posebnu skupinu rizika od socijalne isključenosti. Kroz prikupljena iskustvena znanja skloništa evidentan je povećani broj djece koja su bila na smještaju i koja su boravila određeni period u skloništu, a nisu bila uključena u dječje vrtiće, unatoč prednosti upisa djece s teškoćama u razvoju. Sukladno zakonskom normativnom okviru i podzakonskim aktima jedinica lokalne samouprave kao osnivačima predškolskih ustanova, žene žrtve nasilja ne mogu udovoljiti takvim kriterijima jer je najčešće riječ o nezaposlenim ženama te majkama i djeci koja nemaju prebivalište na području jedinice lokalne samouprave u kojoj se nalazi sklonište. U pokušajima organizacija civilnog društva da senzibiliziraju lokalne vlasti i orijentiraju ih na osiguravanje različitih oblika podrške djeci u ranjivim situacijama, bivaju odbijeni zbog predviđenih sankcija uslijed upisa djece koja ne ispunjavaju kriterije i/ili zbog prekobrojnosti djece u skupinama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Stoga smatramo važnim pružanje podrške Ministarstva znanosti i obrazovanja i lokalnih zajednica majkama i djeci žrtvama nasilja, posebice kada je riječ o ženama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju te potrebi za orijentiranošću ka različitim oblicima podrške u ovim ranjivim životnim situacijama. Bez obzira na specifičnosti lokalne zajednice u kojoj djeca odrastaju, djeca i privremeno moraju ostvariti svoje pravo na upis u dječji vrtić. Navedene okolnosti znatno oslabljuju mogućnosti proaktivnog djelovanja u odnosu na zaposlenje majke kao osnovni preduvjet za samostalnost i ekonomsku neovisnost te bolju kvalitetu života i majke i djeteta.

Na temelju svega navedenog **preporučili smo Ministarstvu znanosti i obrazovanja**:
1) da osnivačima predškolskih ustanova na čijem je području jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave osnovano sklonište pruži podršku u vidu izravnog upisa djece s teškoćama i bez teškoća koja spadaju u ovu posebno osjetljivu skupinu;
2) u slučaju nedostatnih upisnih kapaciteta, preporučujemo da se razmotri financiranje i/ili subvencioniranje upisa djece majki žrtava nasilja u ostale privatne ustanove predškolskog odgoja i/ili obrta za čuvanje djece;
3) da se ova problematika u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju kao dijelu cjelovitog sustava odgoja i obrazovanja prepozna kao prioritetna te da se pruži podrška djeci u ranjivim situacijama i njihovim roditeljima.

Ministarstvo znanosti i obrazovanja svojim je odgovorom podržalo inicijativu Pravobraniteljice usmjerenu na predlaganje mjera za unaprjeđenje kvalitete življenja žena s invaliditetom i njihove djece kao žrtava obiteljskog nasilja. S realizacijom upućenih preporuka, tj. povećanjem pristupačnosti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, kako u svojemu odgovoru navodi resorno Ministarstvo, započelo je kroz Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju (Narodne novine, br. 57/22) u kojemu su proširene odredbe vezane za upis djece u dječji vrtić. Povećanje smještajnih kapaciteta za djecu rane i predškolske dobi u dječjim vrtićima navodi se kao jedan od strateških ciljeva i prioritetno područje u Nacionalnom planu oporavka i otpornosti 2021. – 2026. kao i u Nacionalnoj razvojnoj strategiji Republike Hrvatske do 2030. godine (Narodne novine, br. 13/21). U odgovoru Ministarstvo navodi da je za izgradnju, dogradnju, rekonstrukciju i opremanje dječjih vrtića osigurano ukupno 1,62 milijardi kuna, a Javni poziv za prijavu na projekt osnivača dječjih vrtića trajao je do 4. srpnja 2022. Navedenim projektom žele se povećati upisni kapaciteti predškolskih ustanova sukladno potrebama lokalnih zajednica i time dosegnuti cilj Europske komisije za obrazovanje kojim 96% djece između četvrte godine života i polaska u osnovnu školu treba biti obuhvaćeno predškolskim programom.

Mišljenja i preporuke:

Mišljenja smo da je do realizacije gore navedenog cilja potrebno osvijestiti kod lokalnih zajednica, osnivača predškolskih ustanova, važnost osiguravanja različitih oblika podrške majkama i djeci

žrtvama nasilja u ovim ranjivim životnim situacijama, posebice kada je riječ o ženama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju. Bez obzira na posebnosti lokalne zajednice u kojoj djeca odrastaju, sukladno Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju (Narodne novine, br. 10/97, 107/07, 94/13, 98/19 i 57/22) svako dijete rane i predškolske dobi ima pravo upisa u dječji vrtić ili školsku ustanovu u kojoj se izvodi rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

Nadalje, Zakon o stambenom zbrinjavanju na potpomognutim područjima (Narodne novine, br. 106/18 i 98/19) propisuje mogućnost stambenog zbrinjavanja žrtava nasilja, međutim, jedan od uvjeta je i pravomoćna sudska presuda. U praksi sudski postupci traju dulje od duljine smještaja u skloništu te žena s invaliditetom nakon izlaska iz skloništa nema veliki izbor. Može se vratiti nasilniku te se izložiti mogućnosti trpljenja nasilja jačeg intenziteta ili ako želi živjeti bez nasilja može biti smještena u dom za starije i nemoćne osobe. Sam smještaj na temelju navedenog Zakona traje maksimalno dvije godine, nakon čega žena mora napustiti smještaj. S aspekta primjene Konvencije o pravima osoba s invaliditetom smještaji moraju udovoljavati i uvjetu pristupačnosti, što također smatramo otegotnom okolnošću prilikom izbora smještaja.

Mišljenja smo da je potrebno pronaći primjerenije rješenje za smještaj žena žrtava nasilja, a pogotovo ako je prisutan i invaliditet, kako bi se ženi osigurao neovisan život. Navedeno bi moglo pozitivno utjecati na žene s invaliditetom i time bi se mogla omogućiti njihova egzistencijalna emancipacija od počinitelja iz njihovoga bliskog okruženja.

STATISTIČKI PODATCI

Prema podatcima Ministarstva unutarnjih poslova, Ravnateljstva policije, o zabilježenom stanju i evidencijama vezano za počinjenje prekršaja *nasilje u obitelji počinjeno na štetu osoba s invaliditetom* tijekom 2022. godine evidentirano je ukupno **136 oštećenih osoba s invaliditetom,** od kojih je **75 osoba ženskog spola**, dok je **61 osoba muškog spola.**

U odnosu na počinjenje kaznenog djela nasilja u obitelji zbog kojega je počinitelj kazneno prijavljen oštećeno je ukupno 1.879 osoba, od kojih je 1.627 žrtava ženskog spola, dok su 252 žrtve muškog spola, što je više za 13,1% u odnosu na isto razdoblje prošle godine, kada je bilo evidentirano ukupno 1.661 žrtava kaznenog djela nasilja u obitelji. Od ukupnog broja žrtava kaznenog djela nasilja u obitelji oštećeno je **35 osoba s invaliditetom, što iznosi 1,9% od sveukupnog broja žrtava,** od kojih su 24 žrtve ženskog spola te ukupno 11 žrtava muškog spola.

ZAKONODAVNE AKTIVNOSTI

U prošlom izvještajnom razdoblju sudjelovali smo putem Ministarstva pravosuđa i uprave u zakonodavnim aktivnostima vezano za prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, te putem e-Savjetovanja komentarima na Nacionalni plan za suzbijanje seksualnog nasilja za razdoblje od 2022. do 2027. godine i Akcijski plan za suzbijanje seksualnog nasilja za razdoblje od 2022. do 2024. godine.

Cilj prijedloga Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji jest učinkovito suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u obitelji u Europskoj uniji. To se planira postići predlaganjem mjera u područjima: kriminalizacije relevantnih kaznenih djela i sankcije za relevantna kaznena djela; zaštite žrtava i pristupa pravosuđu; potpore žrtvama; prevencije; koordinacije i suradnje. U prijedlogu upućenom Ministarstvu uprave i pravosuđa kao koordinatoru između ostalog uputili smo mišljenje i prijedloge koji se odnose na prilagodbe u komunikaciji kada se radi o nasilju nad ženama s invaliditetom. Predložili smo da se Direktivom, na primjer u dijelu *Poglavlje 3. Zaštita žrtava i pristup pravosuđu,* navedu načini kako uspostaviti pravilan kontakt sa ženom s invaliditetom. Odnosno, vrlo je važno da žena s invaliditetom, ako odluči prijaviti nasilje, bude u mogućnosti isto prijaviti na njoj prilagođen način. Na primjer, ako se radi o osobi s

intelektualnim teškoćama, jezik mora biti pojednostavljen kako bi se mogla uspostaviti primjerena komunikacija. Osoba s oštećenjem vida može komunicirati putem Brailleovog pisma; za komunikaciju s gluhim osobama potreban je prevoditelj za znakovni jezik. Prepoznata je potreba za osobnom asistencijom žrtvama s invaliditetom koje se nalaze na smještaju. Uz prostorne kapacitete koji moraju biti pristupačni, stručno osoblje mora biti educirano o specifičnim potrebama osoba s invaliditetom. U dijelu prijedloga Direktive koji se odnosi na potrebu prikupljanja podataka i istraživanje predložili smo da je u statistiku potrebno uključiti i podatke razvrstane po vrsti invaliditeta žrtve i počinitelja (tjelesnog, intelektualnog, osjetilnog ili mentalnog oštećenja) kako bi se dobili što točniji podatci u smislu: koje su žene s kojom vrstom invaliditeta najizloženije nasilju i koji su počinitelji s pojedinom vrstom invaliditeta najčešći počinitelji, te kako bi se slijedom toga mogle razvijati politike i programi. Ne raspolažemo informacijom u kojoj je fazi postupak odlučivanja o prijedlozima.

Podržali smo donošenje Nacionalnog plana borbe protiv seksualnog nasilja kao i zadane ciljeve i mjere putem Akcijskog plana. Ujedno smo skrenuli pozornost na odredbe Konvencije o pravima osoba s invaliditetom koje se odnose na ovu tematiku, odnosno na čl. 16. Konvencije pod nazivom SLOBODA OD IZRABLJIVANJA, NASILJA I ZLOSTAVLJANJA kojim su propisane obveze države u pogledu zaštita osoba s invaliditetom od svih oblika izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja, uključujući i aspekte istih vezane uz spol. Kako su Konvencija i posebno za ovo područje Opći komentar Odbora UN-a br. 3. (2016) na čl. 6. u svezi čl. 16. važan izvor obveza države u zaštiti temeljenih ljudskih prava žena i djevojaka s invaliditetom u pogledu slobode od nasilja, predložili smo da navedeni izvori trebaju biti istaknuti u uvodnom dijelu Prijedloga Nacionalnog plana borbe protiv seksualnog nasilja zajedno s ostalim međunarodnim dokumentima kojima je cilj borba protiv rodno uvjetovanog nasilja. Prijedlog je prihvaćen. Na prijedlog koji se odnosi na „razumnu prilagodbu“ prilikom izrade prevencijskih programa u komunikaciji s djecom s teškoćama u razvoju i osobama s invaliditetom, a kako bi se mogli prepoznati oblici seksualnog nasilja i kako na odgovarajući način reagirati, u e-Savjetovanju smo zaprimili odgovor kako je ovaj prijedlog primljen na znanje. Nadalje, potrebno je da stručnjaci koji će raditi sa žrtvama seksualnog nasilja s invaliditetom kao i stručnjaci koji će raditi s počiniteljima budu educirani, između ostalog, i o pravilnom načinu ophođenja i komunikacije sa žrtvom s određenom vrstom invaliditeta kako bi mjera postigla svoju svrhu. Prvi prijedlog je primljen na znanje, dok je drugi prijedlog prihvaćen.
Prilagodbe u komunikaciji i rukovođenje načelom „razumne prilagodbe“ ponovno su istaknuti i u komentaru vezano za mjere Akcijskog plana za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja za razdoblje od 2022. do 2024. godine. Komentari su primljeni na znanje.

Sudjelovanje na događanjima

Kao i proteklih godina, postupajući sukladno članku 8. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom sudjelovali smo na raznim konferencijama i skupovima na kojima se progovaralo o nasilju nad ženama s invaliditetom s aspekta rada Ureda te na taj način podizali vijest o ovoj problematici.

Okrugli stol *Femicid i nasilje protiv žena*

U organizaciji Autonomne ženske kuće Zagreb uz pokroviteljstvo Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova povodom Međunarodnog dana žena održan je 8. ožujka 2022. u Gradskoj skupštini Grada Zagreba okrugli stol pod nazivom *Femicid i nasilje protiv žena*. Na okruglom stolu prikazani su podatci o femicidu u Hrvatskoj i svijetu te problematika implementacije zakona i zaštitnih mjera. Između ostalog, istaknuto je kako je Pravni fakultet u Zagrebu donio *Pravilnik o zaštiti studentica od seksualnog uznemiravanja i drugih oblika rodne diskriminacije* na temelju kojega je neovisnom povjerenstvu moguće podnijeti pritužbe na seksualno uznemiravanje.

Konferencija *Prevencija, sprečavanje i odgovor na rodno uvjetovano nasilje u kontekstu azila i migracija*

U organizaciji UNHCR-a i Vijeća Europe održana je 28. travnja 2022. *online* konferencija na temu: *Prevencija, sprečavanje i odgovor na rodno uvjetovano nasilje u kontekstu azila i migracija*. Cilj koji se želio postići okupljanjem stručnjaka koji se bave tematikom azila, osoba bez državljanstva i izbjeglica

bio je jačanje kapaciteta za bolje prepoznavanje, sprječavanje i odgovor na rodno uvjetovano nasilje kojemu su navedene osobe izvrgnute te podizanje svijesti o pitanju rodno uvjetovanog nasilja u kontekstu raseljavanja.

Tematska sjednica Odbora za ravnopravnost spolova o femicidu

Obilježavajući Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama održana je u Hrvatskom saboru *tematska sjednica Odbora za ravnopravnost spolova o femicidu.* Sjednica je organizirana povodom niza tragičnih ubojstava o kojima smo svjedočili tijekom 2022. i koja su u porastu u odnosu na prethodne godine. Na konferenciji je zaključeno da je potrebna bolja povezanost i komunikacija među institucijama kad je riječ o razmijeni informacija, kao i edukacija djece od najranije dobi, budući da je zabrinjavajuće kako je i među mlađom populacijom prisutno razmišljanje o prihvatljivosti povremenog nasilja. Naglašena je i potreba otvaranja registra obiteljskih nasilnika te je upozoreno na neadekvatne i neučinkovite mjere koje se izriču nasilnicima, od novčanih kazni do uvjetnih osuda ili mjera rada za opće dobro.

Regionalna konferencija o kibernetičkom nasilju i kibernetičkoj sigurnosti s posebnim naglaskom na mlade i žene

U organizaciji Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova i Europske *networking* inicijative Hrvatska, održana je 15. studenog 2022. *Regionalna konferencija o kibernetičkom nasilju i kibernetičkoj sigurnosti s posebnim naglaskom na mlade i žene.* Konferencija je financijski potpomognuta sredstvima Sjevernoatlantskog saveza (NATO-a) i dio je kampanje *WeAreNATO* za Hrvatsku. Cilj je bio i promicanje boljeg razumijevanja digitalnih tehnologija i povećanja pismenosti o sigurnom korištenju interneta, mobitela, društvenih medija i slično, kao i osnaživanja žena.

GOVOR MRŽNJE PREMA OSOBAMA S INVALIDITETOM

O nepovoljnom položaju u kojem su se našla djeca koja boluju od poremećaja iz spektra autizma kada su prilikom izleta zajedno s učiteljicama ušli u slastičarnicu te umjesto da budu poslužena, zbog invaliditeta su izbačena na ulicu riječima da *"takva djeca pripadaju u prirodu, a ne među ljude te da ih ne treba voditi u njenu slastičarnicu"* čime je kod djece izazvana nelagoda i poniženje te povrijeđeno njihovo dostojanstvo, prvostupanjski je sud utvrdio izravnu diskriminaciju (prekršaj iz čl. 25. st. 1, Zakona o suzbijanju diskriminacije) te izrekao novčanu kaznu. Presuda je nepravomoćna.

U proteklom izvještajnom razdoblju bilo je nekoliko medijski popraćenih situacija u kojima se s predrasudama gledalo na invaliditet, a u kojima je bio prisutan i ponižavajući i uvredljiv govor, o čemu je Pravobraniteljica izdala priopćenja. U slučaju razmjenjivanja poruka seksualnog karaktera osobe s invaliditetom iz Splita i dviju žena koja se odvijala putem društvene mreže i opravdavala njegovim invaliditetom, upozorili smo kako se isticanjem invaliditeta široj javnosti nameće zaključak da osobe s invaliditetom generalno nisu sposobne donositi zrele i odgovorne procjene o upuštanju u intimne odnose. Naglasili smo kako potrebu za intimnošću i bliskošću imaju sve osobe pa i osobe s invaliditetom, isto kao što je korištenje aplikacija za upoznavanje u današnje vrijeme opće raširena pojava. Ne ulazeći u eventualni širi politički kontekst situacije, apostrofiranje invaliditeta u ovom je slučaju nepotrebno i neprimjereno te u suštini predstavlja povredu njegova dostojanstva i podcjenjivanje njegovog kapaciteta za preuzimanje osobne odgovornosti za vlastite postupke.

U nekoliko je medija prenesena izjava jednoga gradonačelničkog kandidata u Splitu u kojem članove druge kandidacijske liste naziva *„retardima"*, odnosno protukandidacijsku listu naziva *„listom retarda"*, te kaže *„…retardi su Puljak, Ivošević i Baričić i kompletna njihova stranka"*. Vjerujemo da ovaj kandidat dobro zna da je „retardacija" ili „mentalna retardacija" dugo vremena bio uvriježen izraz kojim su se oslovljavale osobe s intelektualnim ili kognitivnim teškoćama te da je koristeći naziv „retard" želio uvrijediti kandidate suprotstavljene stranke, među kojima je i osoba s invaliditetom, označivši ih osobama sniženih kognitivnih sposobnosti. Imenovani kandidat kao i šira javnost moraju znati da je nabacivanje pogrdnim nazivima za osobe koje imaju prirođeno slabiji kapacitet razumijevanja okoline iznimno uvredljivo i nedopustivo u civiliziranoj komunikaciji.

Mišljenje i preporuka:

Mišljenja smo kako sve osobe koje javno istupaju, političari, mediji, a posebno kandidati u izbornim procesima moraju preuzeti odgovornost za izgovorene riječi i shvatiti da neprimjerenim izražavanjem u javnom prostoru, bilo uvredljivim generalizacijama osoba s invaliditetom bilo korištenjem degradirajuće terminologije, nanose veliku štetu dostojanstvu i ravnopravnom položaju osoba s invaliditetom u društvu. Iako takvim izražavanjem ponajviše govore o samima sebi i vlastitom dosegnutom stupnju civiliziranog ophođenja, potrebno ih je podsjetiti da ih cijela zajednica pa i djeca čuju i da neprihvatljivim izražavanjem šire netrpeljivost i neprihvaćanje osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.

Kada se progovara o osobama s invaliditetom, preporučujemo da se političke ambicije usmjere na planiranje aktivnosti za poboljšanje njihovog dovoljno teškog položaja u društvu i povećanje njihove vidljivosti u zajednici u pozitivnom svjetlu.

Sudjelovanje na događanju

Konferencija o podrški žrtvama zločina iz mržnje i njihovim temeljnim pravima

U organizaciji Ureda za demokratske institucije i ljudska prava pri Organizaciji za europsku sigurnost i suradnju (OSCE) 22. i 23. ožujka 2022. održana je *online konferencija s temom podrške žrtvama zločina iz mržnje i temeljnim pravima koja im kao žrtvama takvih kaznenih djela pripadaju* na kojoj su sudjelovale savjetnice i stručna suradnica pravobraniteljice. Tijekom prvog dana održavanja naglasak je stavljen na pružanje potrebne potpore i načine pristupanja žrtvama iz mržnje kao osobama koje su doživjele određenu traumu zbog koje im je potrebna odgovarajuća i profesionalna podrška i pomoć te kako bi se zločin iz mržnje prepoznao kao kazneno djelo motivirano bojom kože, vjeroispovijesti, nacionalnim ili etničkim podrijetlom, jezikom, invaliditetom, spolom, spolnim opredjeljenjem ili rodnim identitetom druge osobe. Predstavljene su okosnice i smjernice za djelovanje, a sudionici iz različitih zemalja međusobno su razmijenili svoja iskustva i izazove s kojima se susreću u radu prilikom postupanja u slučajevima zločina iz mržnje, kao i preporuke koje su smatrali važnima za pružanje potrebne zaštite i podrške žrtvama. Posebno je istaknuta važnost međuresorne suradnje nadležnih institucija i organizacija civilnog društva kako bi se pružala potpuna podrška žrtvama zločina iz mržnje. Tijekom drugog dana istaknuto je kako je zločin iz mržnje različit od svih drugih zločina jer je usmjeren na osobu zbog nje same, njenih osobnih karakteristika, i ima za cilj izolaciju iz zajednice. Žrtve trebaju biti prepoznate i osnažene te im je potrebno pružiti individualnu psihološku podršku putem različitih službi potpore. Posebnu podršku potrebno je pružiti marginaliziranim skupinama, primjerice osobama s invaliditetom, migrantima i izbjeglicama. Vezano za položaj osoba s invaliditetom istaknuto je kako zločin iz mržnje prema osobama s invaliditetom nije prepoznat te da se u mnogim europskim državama na osobu s invaliditetom gleda kroz osnovu „ranjivosti“. Službena statistika o zločinu iz mržnje prema osobama s invaliditetom ne postoji, dok i same osobe s invaliditetom kao i mnoge organizacije koje se bave njihovom zaštitom nisu osviještene o mogućem zločinu koji bi bio motiviran invaliditetom osobe. Na konferenciji je preporučeno:

1) Pružiti podršku osobama s invaliditetom kako bi uopće prijavile nasilje bez obzira gdje se nalaze (u vlastitoj kući ili ustanovi). Zatim omogućiti razumnu prilagodbu u pogledu pristupa pravosuđu i aktivnog sudjelovanja u postupku, što je i propisano KPOSI. Upravo zbog aspekta „ranjivosti“ koji se veže za osobe s invaliditetom, osobe s intelektualnim i mentalnim oštećenjima često su onemogućene da se aktivno uključe u postupak jer su lišene poslovne sposobnosti te im je time dodijeljena pasivna uloga.
2) Osobama s različitim vrstama invaliditeta omogućiti odlučivanje uz podršku kako bi mogle uz podršku sudjelovati u odlučivanju o svojim pravima i interesima. Sve osobe s invaliditetom moraju biti upoznate sa svojim pravima te trebaju biti u mogućnosti izraziti svoje mišljenje.
3) Edukacija stručnih osoba koje bi pružale podršku osobama s invaliditetom kao žrtvama zločina motiviranog mržnjom također je neophodna.

Mišljenje:

Republika Hrvatska se često navodi kao primjer dobre prakse kad se radi o zakonodavnom uređenju zločina iz mržnje zbog predrasuda prema invaliditetu. Međutim, mišljenja smo kako u zakonodavstvu postoji neusklađenost paradigme invaliditeta utemeljene na ljudskim pravima i društvenom modelu invaliditeta i staroga medicinskog modela. Upravo takvo zakonsko uređenje može biti jedan od razloga što u praksi dosad nijedan čin nasilja nad osobama s invaliditetom koji ima težinu kaznenog djela nije okvalificiran kao zločin iz mržnje. Mišljenja smo kako je potrebno u daljnjem radu rukovoditi se i zaključcima ove Konferencije kako bi se žrtve s invaliditetom koje su žrtve zločina iz mržnje osnažile, ali i provoditi edukacije policije, državnog odvjetništva i sudova o potrebi procesuiranja takvih zločina.

2.10. ZAŠTITA OSOBNOG INTEGRITETA OSOBE

Rezultati istraživanja provedenog na temu *Seksualnost i osobe s invaliditetom*[7] pokazuju da dio zaposlenika sustava formalne podrške[8] (pružatelji usluga i medicinsko osoblje) smatra sterilizaciju određenih skupina osoba s invaliditetom poželjnom.[9]

„Često okolina osuđuje osobe sa invaliditetom, smatrajući da bi ih sve trebalo „sterilizirati“ kako se ne bi „rađala isto takva djeca“ !!!!!!“; „…bilo bi bolje da ih se sterilizira. Ako nema kontrole trebaju se sterilizirati i sl.“; „Da je potrebno kod svih osoba s intelektualnim teškoćama i tjelesnim invaliditetom uvesti obaveznu sterilizaciju tako da nemaju potomstvo, jer se ne mogu adekvatno brinuti o sebi pa niti o svom potomstvu“; „Osobe kojima je oduzeta poslovna sposobnost trebaju se sterilizirati“; „Osobu koja je oboljela od psihičke bolesti i ulazi u rizična ponašanja potrebno je sterilizirati“.

Iako dio zaposlenika formalne podrške ipak i pozitivno gleda na seksualnost osoba s invaliditetom i roditeljstvo, velik dio njih ima stereotipni način razmišljanja i ne priznaje pravo na seksualnost osobama s invaliditetom kao niti na roditeljstvo. To je još uvijek prisutno i kod nekih roditelja koji se „zaštitnički“ odnose prema djeci. U namjeri da se osobe zaštite, ne uključuje ih se u donošenje odluka o vlastitom životu, što je protivno temeljenim ljudskim pravima. Rezultati spomenutog istraživanja ukazuju na potrebu rada na otklanjanju diskriminatornog razmišljanja i postupanja, kao i potrebu edukacije stručnjaka, samih osoba s invaliditetom i obitelji kako bi se postigla ravnopravnost.

Na zakonodavnoj razini i nadalje su na snazi odredbe koje onemogućuju osobu lišenu poslovne sposobnosti da samostalno odlučuje o rađanju. U njezino ime tu odluku mogu donijeti njeni roditelji/skrbnici, a da njezin pristanak nije od važnosti. Zakonom o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece (Narodne novine, br. 18/78, 31/86, 47/89 i 88/09, dalje: Zakon) uređeno je pitanje sterilizacije kao oblika trajne zaštite od trudnoće. Propisano je kako se sterilizacija može izvršiti samo na zahtjev osobe koja želi biti sterilizirana. Smatra se da je u zahtjevu za sterilizacijom sadržan i pristanak za izvršenje toga medicinskog zahvata. Međutim, za osobu koja je navršila 35 godina života, a nije poslovno sposobna, zahtjev za sterilizaciju mogu podnijeti njezini roditelji kojima je produženo roditeljsko pravo ili staratelj uz suglasnost organa starateljstva. Za osobu koja nije navršila 35 godina, a trajno je poslovno nesposobna iz zdravstvenih razloga, zahtjev za sterilizaciju mogu podnijeti njezini roditelji koji vrše roditeljsko pravo ili staratelj uz

[7] Buljevac, M. (2022). *Seksualnost i osobe s invaliditetom*. Zagreb: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom. (Detaljnije o istraživanju u poglavlju *Žene s invaliditetom.*)

[8] Zaposlenici sustava formalne podrške jesu svi zaposlenici koji rade u sustavu koji pruža podršku i pomoć osobama s invaliditetom (npr. zaposlenici sustava socijalne skrbi, zdravstva, odgoja i obrazovanja, udruga osoba s invaliditetom) i koji za svoj rad primaju određenu naknadu (najčešće plaću).

[9] Više o istraživanju navedeno je u poglavlju *Žene s invaliditetom.*

suglasnost organa starateljstva samo u slučajevima i pod uvjetima iz članka 8. stavka 2. i 3. navedenog zakona (*Bez obzira na godine života sterilizirati se može žena čiji bi život bio ugrožen trudnoćom ili rađanjem. Bez obzira na godine života sterilizirati se može i osoba za koju se na temelju saznanja medicinske znanosti utvrdi da bi se dijete rodilo s teškim prirođenim tjelesnim ili duševnim manama*).

Naglašavamo kako Konvencija o pravima osoba s invaliditetom ne podržava zamjensko odlučivanje, već je potrebno da svaka osoba donosi samostalno odluke o svim aspektima života. I sam Zakon navodi kako se sterilizacija može izvršiti na zahtjev osobe koja želi biti sterilizirana. Međutim, za osobe koje su lišene poslovne sposobnosti „želja“ se ne utvrđuje, već se postupa po „želji“ skrbnika. S konvencijskog stajališta radi se o kršenju temeljenih ljudskih prava na izbor o donošenju odluka o vlastitom životu, a ujedno predstavlja i nasilje nad osobom koju se sterilizira bez njezinog osobnog, informiranog i slobodnog pristanka. Osobama s invaliditetom koji su zbog težine invaliditeta (mentalnog kapaciteta) lišene poslovne sposobnosti potrebno je pojednostaviti informacije na njima primjeren način te ih na taj način učiniti dostupnima kako bi ih osoba mogla razumjeti, pogotovo posljedice zahvata, te donijeti za sebe najprimjereniju odluku.

Preporuke:

Preporučujemo Ministarstvu zdravstva da se donese novi zakon prema kojemu će svaka osoba moći samostalno donositi odluke o rađanju, uključujući i osobe smanjenoga mentalnog kapaciteta kojima sve informacije moraju biti dostupne i razumljive kako bi bile sposobne dati osobni, informirani i slobodan pristanak na medicinski zahvat. Kao što smo i u prethodnim izvješćima navodili, preporuke tijela kao i međunarodni propisi idu u smjeru slobode izbora. Slijedom navedenog, smatramo da je u tom smislu potrebno usuglasiti i nacionalno zakonodavstvo, konkretnije, potrebno je osuvremeniti postojeći Zakon.

2.11. ZDRAVSTVO

PSIHOONKOLOŠKO SAVJETOVANJE I PODRŠKA OBOLJELIMA OD RAKA

Kroz ranije provedeno prikupljanje informacija o opremljenosti zdravstvenih ustanova – kliničkih bolničkih centara radioterapijskom opremom i o pružanju usluga prijevoza onkoloških bolesnika na životno važne terapije i natrag, a koji su podatci prikazani u Izvješću Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom u 2021. godini, nametnula se potreba propitkivanja i područja za koje se u hrvatskome društvu i dalje vežu brojne predrasude. Riječ je o psihološkoj pomoći za kojom onkološki bolesnici ne izražavaju jasnu potrebu, najčešće zbog straha od stigmatizacije ili neznanja o postojanju ove usluge i podrške, ključne za pozitivan ishod izlječenja.

U cilju prikupljanja informacija o pružanju pravodobne i adekvatne psihoonkološke podrške kao djela redovite i sustavne podrške zdravstva, a sve u svrhu pravovremenog i kvalitetnog pristupa liječenju onkoloških bolesnika, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom prikupila je potrebne informacije putem anketnih upitnika žena oboljelih od raka dojke. Anketni upitnici dostavljeni su organizacijama civilnog društva koje okupljaju žene oboljele od raka dojke i kliničkim bolničkim centrima na području Republike Hrvatske kao pružateljima zdravstvenih usluga. Cilj je bio identificirati potrebe oboljelih žena za psihoonkološkim savjetovanjem te pružanjem psihološke pomoći kao integralnim dijelom onkološkog liječenja bilo kroz grupe podrške i/ili vođenja stručnih programa koji su se pokazali bitnim karikama u procesu izlječenja. Iz zaprimljenih odgovora udruga koje okupljaju oboljele žene od raka dojke na čitavom području Republike Hrvatske zaprimljeno je 110 anketnih odgovora. Iz dobivenih podataka razvidno je da su većini onkoloških bolesnica bile pružene informacije o procesima liječenja, očekivanim nuspojavama terapija, postupcima/operacijama koje slijede i posljedicama istih te mogućnostima oporavka. No, u zaprimljenim odgovorima ispitanice ukazuju na nedostatak vremena,

strpljivosti i potrebnoga dodatnog pojašnjenja procesa liječenja, operativnih zahvata, očekivanih nuspojava kao i preporuka za daljnju ishranu i tjelovježbu od strane medicinskog tima liječnika:

„Prihvatila sam savjete liječnika, ali ih nisam razumjela.“
„Voljela bi da sam upute dobila u obliku letka, a ne da ih tražim po internetu.“
„Da - bila sam upućena, ali još je bilo dosta nedorečenog. Najviše me zaboljelo-preživljavanje 5 god. Kao da nam kažu rok trajanja 5 godina.“
„Bez ikakvih konkretnih info, osjećala sam se ko "Pale sam na svijetu“."

Pita 1. Postotak ispitanika vezano uz mišljenje da li bi podrška trebala biti sastavni dio obrade pacijenta

Kroz anketni upitnik 70% ispitanica se izjasnilo da tijekom procesa izlječenja nisu bile upoznate s mogućnošću psihoonkološkog savjetovanja i podrške te načinima na koje je mogu ostvariti. Od ispitanica koje su upoznate s uslugom psihoonkološkog savjetovanja, većina je za takvu vrstu podrške doznala od udruga.

Iako 64% ispitanica nije tijekom liječenja samostalno zatražilo navedenu podršku, njih 86% smatra da takva vrsta podrške mora biti sastavni dio obrade pacijenata i utvrđenog protokola, što zasigurno pridonosi pozitivnom ishodu izlječenja.

Neka iskustva, dojmovi i prijedlozi pacijentica:

„U protokolu treba biti jasno utvrđena komunikacija s oboljelom osobom (dijagnoza se ne priopćuje usput, jasno priopćeni postupak liječenja i mogućnosti ozdravljenja). U sklopu obveznog zdravstvenog osiguranja odmah po utvrđenoj dijagnozi oboljeloj osobi treba pružiti psihološku ili psihijatrijsku pomoć. O svemu navedenome se samo priča ili pišu studije, ali konkretni koraci nisu implementirani u službeni protokol.“

„Mislim da bi svaki pacijent nakon otkrića maligne bolesti trebao dobiti internu uputnicu za psihološko savjetovanje bez obzira traži li on to ili ne. Psiholog ili psihoterapija, ako je potrebno i psihijatar bi trebali biti dio multidisciplinarnog tima za liječenje malignih bolesti te sam sigurna da bi to pridonijelo pozitivnijim ishodima liječenja.“

„Nisam zatražila psiho-onkološku pomoć. Ona bi trebala biti standard u procesu liječenja onkoloških pacijenata. Na kraju sam se morala izboriti uz pomoć obitelji i prijatelja.“

„Nisam tražila psihološku podršku. Iako mi je jako žao što me nitko nije uputio jer bi mi to puno značilo u daljnjem životu.“

Provedenom analizom zaprimljenih odgovora kliničkih bolničkih centara Republike Hrvatske (izuzev Kliničkog bolničkog centra Rijeka koji nije dostavio zatraženo izvješće) razvidno je da su i sami liječnici svjesni važnosti načina saopćavanja dijagnoze i pružanja svih informacija bolesniku i članovima obitelji gdje se detaljno objašnjava priroda maligne bolesti, vrsta liječenja, provođenja terapije i slično.

Pozitivni primjeri iz prakse**:** *„Većina onkologa koji provode liječenje su samoinicijativno proveli edukaciju u sklopu kongresa (ESMO), gdje se može provesti edukacija i o načinu saopćavanja dijagnoze. Što se tiče edukacije oboljelih o samoj bolesti u procesu liječenja, očekivanim posljedicama i promjenama, na Zavodu za onkologiju pacijentima izdajemo brošure koje smo osmislili i odštampali, ali i one koje smo dobili od raznih udruga ili farmaceutske industrije s korisnim savjetima bez reklama proizvoda, u kojim su objašnjeni procesi od same spoznaje dijagnoze, procesa liječenja, nuspojava, savjeta u smislu smanjenja nuspojava, preporuka o prehrani i samopomoći koje bolesnici mogu provesti samostalno*." (KBC Osijek)

U većini kliničkih bolničkih centara pacijenti se na pružanje psihoonkološke podrške upućuju samo po iskazanoj ili prepoznatoj potrebi. Ako pacijent ili članovi obitelji ne zatraže takvu vrstu podrške, samostalno prepoznavanje potrebe za psihoonkološkim savjetovanjem i podrškom ovisi o procjeni i posvećenosti nadležnog liječnika. Pokretačka snaga udruga koje svojim znanjem, organizacijskim sposobnostima i zagovaračkim vještinama djeluju ondje gdje sustav zakazuje potvrđuje da su neizostavna karika u ozdravljenju i oporavku onkoloških bolesnika.

Gotovo svi klinički bolnički centri ostvaruju usku suradnju s udrugama koje okupljaju oboljele od malignih bolesti te ih percipiraju kao važnu dodatnu vrijednost u sveobuhvatnoj brizi o zdravlju onkološkog bolesnika. Zaprimljeni odgovori kliničkih bolničkih centara ukazuju na nedostatak psihologa s edukacijom iz područja psihoonkologije i potrebu formiranja psihoonkološkog savjetovališta za sve pacijente oboljele od malignih bolesti što potvrđuju i neki od odgovora:

„Smatramo prijeko potrebnim reguliranje i trajno rješavanje pitanja pružanja psihološke podrške na Zavodu za onkologiju zapošljavanjem psihoonkologa na istom. Naime Zavod za onkologiju KBC-a Osijek trenutno djeluje bez zaposlenog psihologa, a stručnog sam mišljenja da su radilište s najvećom potrebom za istim." (KBC Osijek)

Ukazuje se na nepostojanje specijalizirane edukacije za psihologe u radu s onkološkim bolesnicima pa je i sam rad baziran na pojedinačnoj motivaciji stručnjaka, što uvelike otežava dostupnost psihologa i psihoterapeuta koji se specijalizirano bave onkološkim bolesnicima. Velik broj psiholoških savjetovališta ima na raspolaganju svega nekoliko termina tjedno, što se pokazalo nedovoljnim u odnosu na zastupljenost karcinoma u populaciji, potrebe bolesnika i opterećenosti bolničkog sustava.

„Dosadašnje kliničko iskustvo, informacije prikupljene ambulantnim putem od strane pacijenata i njihovih obitelji te one liječnika specijalista uključenih u liječenje onkoloških pacijenata govore prije svega za veliku potrebu i nužnost formiranja psihoonkloškog savjetovališta za sve pacijente oboljele od malignih bolesti, a u kojem će djelatnost obavljati psiholog s adekvatnom edukacijom iz područja psihoonkologije." (KBC Zagreb)

Pozitivan primjer iz prakse: Iz zaprimljenih odgovora kliničkih bolničkih centara istaknuli bismo Zavod za onkologiju KBC-a Osijek koji je u suradnji s udrugom „Sve za nju" proveo pilot-projekt validiranja obrasca koji služi kao alat u brzom probiru pacijenata kojima je potrebna psihološka pomoć.

Kako navode u svojemu odgovoru, *„…alat se pokazao kao vrlo specifičan, ali unatoč tome što je pokazao povećan broj bolesnika kojima je potrebna psihološka pomoć, izuzetno mali broj tih bolesnika se odlučio na predloženi pregled psihologa."* Ujedno se ističe i uloga psiholoških savjetovališta onkoloških bolesnika u jačanju povjerenja prema zdravstvenom sustavu, zdravstvenom osoblju i posljedičnom smanjenju štete od brojnih nestručnih i alternativnih savjeta kojima su oboljeli i članovi njihovih obitelji često podložni.

„Psihološko savjetovalište onkoloških bolesnika je neosporno značajna sastavnica sveobuhvatne skrbi o onkološkoj populaciji. Ona mora biti usmjerena prvenstveno prema oboljelom, ali ne manje značajno i članovima obitelji odnosno osobama koje skrbe o onkološkom bolesniku. Pri tome je neobično važno da to budu odgovarajuće educirane osobe koje će se znati usmjeriti prema profesionalnoj poziciji u procesu liječenja, izbjegavajući otvaranja čitavog niza drugih tema koje zaokupljaju bolesnika poput načina liječenja, uspješnosti, nuspojava i slično“, kako to navodi KBC Sestre milosrdnice – Klinika za tumore.

Mišljenje i preporuka:

Na temelju zaprimljenih i obrađenih informacija Pravobraniteljica je preporučila Ministarstvu zdravstva da pravovremeno identificira potrebe oboljelih od malignih bolesti radi pružanja pravodobne i adekvatne psihološke podrške već od samog priopćenja dijagnoze, kao dijela redovite, sustavne podrške i pomoći te kroz daljnje potrebne intervencije tijekom procesa liječenja, nuspojava terapija, posljedično tjelesnim promjenama nakon završenog liječenja te posebno kod bolesnika s recidivom bolesti. Svakako je značajna pružena podrška okoline, obitelji i njegovatelja – emocionalna potpora, no ne smije se zanemariti i njima potrebna podrška i osnaženje.

Mišljenja smo kako je važno pravodobno identificirati potrebe oboljelih od malignih bolesti za psihološkom podrškom i pomoći kao sastavnim dijelom procesa izlječenja. Neizostavna je i edukacija oboljelih o samoj bolesti, izgledima izlječenja, očekivanim posljedicama i promjenama koje oboljeli od malignih bolesti trebaju kroz psihološku podršku i osnaživanje znati prihvatiti i moći odgovoriti na stresne situacije i promjene u do tada uobičajenom toku života. Stoga je nužno unaprjeđenje psihološkog pristupa i protokola tretmana pacijenata oboljelih od raka te uvrštenje psihološke pomoći i savjetovanja kao integrativnog pristupa onkološkom liječenju, što je i definirano kao jedan od ciljeva, zadaća i aktivnosti Nacionalnoga strateškog okvira protiv raka do 2030., kao ključni alat za usmjereno djelovanje protiv raka kojim se između ostalog želi postići bolja kvaliteta života osoba oboljelih od malignih bolesti.

Preporučujemo kontinuirano provoditi edukacije djelatnika u zdravstvu o komunikaciji s onkološkim bolesnicima i njihovim obiteljima s naglaskom na personalizirani pristup pacijentu te liječenje u aspektu cjelokupnoga tjelesnog i psihičkog stanja pacijenta.

Na potrebu daljnjih i dodatnih edukacija psihologa u radu s onkološkim bolesnicima u svojim odgovorima ukazali su i sami liječnici.

Upravo usvajanjem navedenih preporuka olakšat će se pacijentima oboljelima od malignih bolesti i njihovim obiteljima spoznaja o oboljenju i dobit će osnaženje te podršku na putu izlječenja. Nažalost, u hrvatskome društvu i dalje su prisutne stigme i predrasude prema ljudima koji potražuju psihološku pomoć te mnogi od straha da će biti stigmatizirani ne izraze potrebu za pružanjem takve vrste podrške. Uvrštenjem psihološke pomoći i savjetovanja kao integrativnog procesa onkološkog liječenja pružit će se podrška oboljelima u smjeru osnaženja, pružanja resursa, znanja i vještina kako znati i moći odgovoriti na stresne situacije i promjene u do tada uobičajenom toku života.

Od strane resornog Ministarstva zdravstva, zatraženo je izvješće o poduzetim i planiranim aktivnostima povodom upućenih preporuka i u svezi time realizaciji definiranih ciljeva u Nacionalnom strateškom okviru protiv raka do 2030. Ministarstvo zdravstva se očitovalo da za potrebe pružanja psiholoških potpora već duži niz godina u okviru Natječaja financira projekte i programe udruga koje pružaju psihološku podršku oboljelima od raka i njihovim obiteljima. U okviru aktivnosti koje su predviđene u narednom razdoblju posebna pažnja posvećena je sustavnoj onkološkoj skrbi te je kroz mjere u Nacionalnom strateškom okviru protiv raka do 2030. predviđena uspostava multidisciplinarnog pristupa i razvoj multidisciplinarnih onkoloških timova kao i unapređenje psiholoških potpora, rehabilitacije i reintegracije onkoloških pacijenata.

Ministarstvo zdravstva je u zaprimljenom izvješću navelo sedam ključnih aktivnosti za unaprjeđenje psihološke potpore i pomoći oboljelima kao što su: psihoonkološko liječenje i skrb učiniti standardnom i dostupnom komponentom liječenja oboljelih od raka i/ili njihovih obitelji na svim razinama zdravstvene zaštite u svim fazama dijagnostike, liječenja i rehabilitacije; specifične psihoonkološke intervencije razvijati kao standardni element liječenja oboljelih od raka i njihovih obitelji; osigurati odgovarajući broj stručnog osoblja različitog profila; uključiti psihoonkološki sadržaj u proces stručnog osposobljavanja i trajnog usavršavanja svih zdravstvenih radnika i drugih osoba koje neposredno pružaju i usluge skrbi onkološkim pacijentima; poboljšati uvjete u širem društvenom okruženju ; ubrzati obradu zahtjeva za ocjenu radne sposobnosti, tjelesnog oštećenja i odlučivanja o naknada onkološkim pacijentima itd. Ministarstvo zdravstva istaknulo je važnost zajedničkog djelovanja svih ključnih dionika k unaprjeđenju kvalitete života oboljelih od raka i njihovih obitelji, posebice u djelu društveno prihvatljivog i senzibiliziranog okruženja.

RADIOTERAPIJSKA OPREMA U KLINIČKIM BOLNIČKIM CENTRIMA REPUBLIKE HRVATSKE

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom provela je tijekom 2021. godine istraživanje o opremljenosti zdravstvenih ustanova aparatima za liječenje onkoloških bolesnika, a prilikom kojega su prikupljeni podatci kliničkih bolničkih centara na području Republike Hrvatske u svrhu dobivanja uvida u cjelovitu sliku o potrebama zdravstvenih ustanova i njihovim mogućnostima u pružanju pravovremenog i kvalitetnog liječenja onkološkim bolesnicima.

Prema dostavljenim podatcima došlo se do **zaključka**, koji je sličan onome izraženom u Izvješću o radu za 2021. godini, da u **javnozdravstvenom sustavu postoji djelomična opremljenost radioterapijskim uređajima.** Na temelju dostavljenih podataka utvrdila se i neodrživost pojedinih radioterapijskih uređaja koji se koriste u kliničkim bolničkim centrima, budući da su proizvođači prestali s njihovom proizvodnjom i više ne mogu osigurati tehničku podršku, kao i zastarjelost uređaja koji nisu u mogućnosti podržati novije naprednije sustave, a što se odražava u dugim listama čekanja pacijenata na onkološko liječenje.

Upozoravamo kako su Nacionalnim strateškim okvirom protiv raka do 2030. godine definirani ciljevi, mjere, zadaće i aktivnosti koje će se provoditi do 2030. godine kao ključni alat za usmjereno djelovanje protiv raka kojim se želi postići smanjenje pobola i poboljšanje u preživljenju bolesnika te na kraju bolju kvalitetu života osoba oboljelih od malignih bolesti. Ujedno je Nacionalnim planom za oporavak i otpornost 2021. – 2026. planirano unaprijediti sustav zdravstva na području prevencije, liječenja i dijagnostike raka te osigurati optimalnu terapiju svim onkološkim bolesnicima u Republici Hrvatskoj bez čekanja na liječenje, korištenjem modernih radioterapijskih tehnika. Stoga **preporučujemo** poduzimanje hitnih mjera usmjerenih prema realizaciji ciljeva kako bi se smrtnost od karcinoma u Republici Hrvatskoj smanjila.

Pravobraniteljica je za potrebe ovog izvješća zatražila dostavu izvješća od strane resornog Ministarstva o poduzetim aktivnostima u svrhu osiguravanja prijeko potrebnih uređaja za liječenje onkoloških bolesnika, usmjerenog na osuvremenjivanje linearnih akceleratora u hrvatskim bolnicama, njihove nabavke i distribucije kako bi se poboljšala kvaliteta provođenja radioterapije-zdravstvene zaštite onkoloških bolesnika. Izvješćem Ministarstvo zdravstva se očitovalo da nabava radioterapijske opreme, predstavlja plan unaprjeđenja sustava hrvatskog zdravstva na području prevencije, liječenja i dijagnostike raka te je isti identificiran unutar Nacionalnog plana oporavka i otpornosti, koji financira Europska unija i to kroz dva projekta. Prvi projekt se usmjerava na nabavu opreme za prevenciju, dijagnostiku i liječenje osoba oboljelih od raka, dok se drugi projekt odnosi na nabavu i implementaciju opreme za uspostavu nacionalne onkološke mreže i nacionalne baze onkoloških podataka. Ukupna vrijednost investicije projekta jest 96,3 milijuna eura te se provodi u dvije faze. Tijekom prve faze osnovano je povjerenstvo koje je imalo za cilj utvrditi stanje i potrebe sustava u nabavi radioterapijske opreme te je prva faza završena u mjesecu siječnju 2023. godine. U drugoj fazi provodi se postupak nabave navedene opreme prema definiranim potrebama te je

sukladno zakonskom okviru iz područja javne nabave 1. veljače 2023. godine osnovao stručno povjerenstvo za pripremu i provedbu postupka nabave na temelju definiranih potreba. Svaki projekt definiran unutar Nacionalnog plana oporavaka i otpornosti ima predviđeno vrijeme do kada je navedeni cilj potrebno ispuniti te je Europska komisija za ovaj projekt odobrila datum ispunjenja 31.12.2025. godine što je prema navodima Ministarstva zdravstva sukladno trenutnoj dinamici provedbe projekta realno i ostvarivo.

2.11.1. Ortopedska pomagala

Gotovo čitavo desetljeće upozoravamo na važnost i dostupnost ortopedskih i drugih pomagala koja omogućavaju osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju nesmetano kretanje, odnosno njihovo funkcioniranje i uključivanje u svakodnevni život. Isto tako kontinuirano naglašavamo važnost i dostupnost kvalitetnih lijekova kako bismo prevenirali i spriječili daljnja pogoršanja zdravlja odnosno nastanak mogućeg invaliditeta. Do danas smo uputili čitav niz preporuka i godinama održavali sastanke, donosili zaključke o važnosti revidiranja Popisa pomagala kao i potrebi uvođenja novih i kvalitetnijih pomagala i lijekova na Liste. Međutim, i nadalje se donose odluke koje ponovno idu na štetu osoba s invaliditetom prisiljavajući ih da sami doplaćuju i kupuju pomagala, kao i lijekove, i/ili pristaju na ono što je odobreno putem Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje iako je sve nekvalitetnije, dok HZZO navodi da su sve to procesi usklađivanja odnosno racionalizacija.

Upozoravamo da su postojeća pomagala na Listi zastarjela, često nekvalitetna i vrlo teško prilagodljiva potrebama same osobe. Uza sva uskraćivanja prava u raznim sustavima, i samu Odluku Upravnog vijeća HZZO-a koja je donesena na 64. redovnoj sjednici smatramo alarmantnom i izravnim udarom na ionako slabe financijske i zdravstvene uvjete u kojima danas žive osobe s invaliditetom.

Preporučili smo da se navedena Odluka preispita te da se odustane od provedbe iste, čije je stupanje na snagu bilo najavljeno za 20. prosinca 2022. Zatražili smo odražavanje sastanka na navedenu temu, a na kojemu bi prisustvovali i distributeri ortopedskih pomagala koji također nisu bili zadovoljni Odlukom. Naime, Koordinacija za medicinske proizvode Hrvatske udruge poslodavaca (HUP) u svom priopćenju povodom navedene Odluke HZZO-a navodi kako postojeći propisi iz područja ortopedskih i drugih pomagala ne prate aktualne promjene tržišta i zato je dostupnost gotovo svih pomagala s Liste pomagala postala vrlo upitna te članovi koordinacije ne mogu jamčiti dostupnost pomagala po cijenama koje je odredio HZZO.

Koordinacija medicinskih proizvoda Hrvatske udruge poslodavaca okuplja šezdesetak tvrtki koje pacijentima osiguravaju pomagala na područjima inkontinencije, pulmologije, dijabetesa te ortopedska pomagala, pomagala za urogenitalni i probavni sustav, obloge za rane, pomagala za dijalizu i slično. Članovi Koordinacije već duže vrijeme apeliraju na Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje i Ministarstvo zdravstva i na poteškoće i rizike na koje nailaze kako bi osigurali dostupnost medicinskih pomagala za osiguranike HZZO-a.

HZZO se nije odazvao na sastanak, već su dostavili odgovor u kojem navode kako je početkom 2022. godine na poziv Ministarstva zdravstva održan sastanak zajedno s predstavnicima Hrvatske udruge poslodavaca iz Koordinacije medicinskih proizvoda s obzirom na zahtjeve podnositelja prijedloga za povišenjem cijena pomagala koja se nalaze na listama pomagala Zavoda, zbog problema uzrokovanih pandemijom COVID-19 te ratom u Ukrajini, a što je za posljedicu imalo rast cijena pomagala koja se nalaze na listama pomagala Zavoda. Dalje iz odgovora proizlazi kako je Zavod odmah u koordinaciji s nadležnim ministarstvom pristupio izradi Nacrta Pravilnika o dopunama Pravilnika o mjerilima za stavljanje medicinskih proizvoda na osnovnu i dodatnu listu medicinskih proizvoda Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje te mjerilima za određivanje cijena medicinskih proizvoda, kako bi se istim kao novina utvrdio institut povećanja cijena pomagala koja se već nalaze na listama pomagala. Zavod dalje navodi kako je u okviru svoje nadležnosti, a zbog informacija predstavnika proizvođača o nestašicama konkretno invalidskih kolica za privremenu uporabu s Osnovne liste pomagala, odmah

po saznanju predmetne obavijesti omogućio isporuku drugih kolica s liste pomagala Zavoda, koja su dostupna u Republici Hrvatskoj.

Kada su u pitanju pomagala iz kategorije protetike koja su stavljena na liste pomagala, Zavod je održao sastanke sa zainteresiranim udrugama i stručnim društvom s ciljem unaprjeđenja pomagala iz predmetne kategorije te su isti bili upućeni da dostave Zavodu prijedlog izmjene medicinskih indikacija smjernica za propisivanje te standarda pomagala iz spomenute kategorije.

Zavod namjerava po zaprimanju zatraženih prijedloga sazvati nadležno stručno povjerenstvo Zavoda koje će o istima raspraviti i donijeti mišljenje te uputiti na odlučivanje u redovni postupak.

U svezi usklađivanja cijena pomagala, Zavod je u obvezi provoditi postupak usklađivanja cijena po volumnom udjelu najmanje jednom u kalendarskoj godini za istovrsna pomagala odnosno za novu generaciju istovrsnih pomagala na Osnovnoj listi pomagala, kao i postupak utvrđivanja novih cijena za skupine istovrsnih pomagala čije se cijene nisu mijenjale u razdoblju od tri godine, odnosno tri uzastopna postupka godišnjeg usklađivanja sukladno odredbama spomenutog Pravilnika nadležnog ministarstva koji se nije mijenjao od dana donošenja. U trenutno aktualnom postupku usklađivanja, Zavod navodi kako su se usklađivale cijene 35 generičkih pomagala, pri čemu su cijene s višom razinom snižene na razinu cijene istovrsnih pomagala koja su zadovoljila volumni uvjet u potrošnji. Zavod napominje kako nije u postupku snižavao cijene ispod razine cijene pomagala koja se već nalaze na listama pomagala. Vezano za postupak utvrđivanja novih cijena za skupine istovrsnih pomagala čije se cijene nisu mijenjale u razdoblju od posljednje tri godine, odnosno tri uzastopna postupka godišnjeg usklađivanja cijena, Zavod ističe da su cijene za 570 generičkih pomagala, kojima su se ovim postupkom utvrđivale nove cijene, s obzirom na odredbe Pravilnika, snižene za propisanih 2%.

Zavod zaključno ističe da će do donošenja Pravilnika o dopunama Pravilnika o mjerilima za stavljanje medicinskih proizvoda na osnovnu i dodatnu listu medicinskih proizvoda Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje te mjerilima za određivanje cijena medicinskih proizvoda nastaviti u okviru zakonskog okvira rješavati situacije koje još nisu predviđene zakonskim i podzakonskim aktima, na takav način da osiguranim osobama u svakom trenutku bude osigurana dostupnost ortopedskih i drugih pomagala Zavoda te će, kao i do sada, održavati kontinuiranu komunikaciju sa stručnim društvima, udrugama pacijenata, isporučiteljima ortopedskih i drugih pomagala i ostalim zainteresiranima kako bi se ovaj oblik zdravstvene skrbi dodatno unaprijedio te povećala zdravstvena zaštita.

Problematika dostupnosti elektromotornog kreveta i transfer dizalice prisutna je dulje vrijeme. I same organizacije osoba s invaliditetom kao i ustanove koje pružaju zdravstvenu njegu u kući i fizikalnu terapiju navode kako bi im navedena pomagala uvelike olakšala obavljanje posla, tim više što i odredbe Pravilnika o zaštiti na radu pri ručnom prenošenju tereta (Narodne novine, br. 42/05) propisuju ograničenja za dizanje tereta.

Mišljenja smo kako je s navedenim pomagalima potrebno dopuniti Osnovnu listu pomagala HZZO-a kako bi ista bila dostupna i osobama s invaliditetom u kućnim uvjetima. Međutim, navedenim je pomagalom potrebno i opremiti i zdravstvene ustanove.

Primjer iz prakse: Zaprimili smo pritužbu osobe s tjelesnim invaliditetom koja navodi: *„Nepokretni pacijenti u bolnicama nerijetko ne mogu sjesti u invalidska kolica jer nema dovoljno osoblja koje bi ih moglo ili htjelo prebaciti iz kreveta u njih i obratno, kao ni samih invalidskih kolica u koja bi uopće sjeli. Osim što nedostatak transfera znatno utječe na oporavak, rehabilitaciju, interakciju i socijalizaciju takvih pacijenata, stvara i velik problem njihovim obiteljima i drugim posjetiteljima koji žele s njima provesti malo vremena, a usto onemogućava bilo kakvu privatnost. Mislim da nije potrebno posebno isticati koliko je za sveukupno* zdravlje *bolesnika važna njihova vertikalizacija koja zbog navedenog potpuno izostaje, što je osobito štetno kod pacijenata koji dugo borave u bolnicama.*

K tome, i ono osoblje koje je voljno pomoći pri transferima krevet – kolica i obratno obeshrabreno je težinom manualnog podizanja pacijenata, a da ne spominjemo moguće rizike od pada i ozljeda, kako za pacijente tako i za osoblje."

Prijedlog osobe s invaliditetom bio je da se barem zdravstvene ustanove u vlasništvu Gradu Zagreba opreme predloženim pomagalima. Obratili smo se **preporukom Gradu Zagrebu** i podržali inicijativu osobe s invaliditetom. Grad Zagreb je odgovorio kako je upoznat s navedenim prijedlogom osobe s invaliditetom s kojom je i održan sastanak te će se prijedlozi razmotriti i provjeriti postojeći kapaciteti ustanova i planirati proračunska sredstva. Ujedno je navedeno kako će se intenzivirati aktivnosti dobivanja sredstava za opremu iz proračunskih sredstava.

Nadalje, Udruga osoba s amputacijom udova Grada Zagreba i Zagrebačke županije još je 2017. godine pokrenula inicijativu izmjene i dopune Pravilnika o ortopedskim i drugim pomagalima kako bi se ortopedska pomagala osuvremenila. Održani su razni sastanci, kontaktirani su dobavljači i ortopedska društva te liječnici specijalisti, a sve s ciljem dogovora oko modernijih i svrhovitijih ortopedskih pomagala koja bi služila osobama s amputiranim udovima. **Podržali smo** daljnja nastojanja udruge da se popis pomagala dopuni kako bi pomagalo u najvećoj mogućoj mjeri bilo od koristi osobi kojoj je i namijenjeno. Revidiranje i dopuna Pravilnika o ortopedskim i drugim pomagalima novim pomagalima koja udovoljavaju individualnim potrebama osobe s invaliditetom bila bi u duhu Konvencije i temeljnih ljudskih prava osoba s invaliditetom.

Primjer iz prakse: I ove smo godine nastavili s praćenjem konkretnog slučaja ostvarivanja prava na prijenosni koncentrator kisika za nepokretnu osobu u kojem je slučaju, usprkos preporuci liječnika specijalista pulmologa (i izdanim doznakama za prijenosni koncentrator kisika) kao i iznesenom mišljenju Hrvatskoga pulmološkog društva, liječničko povjerenstvo regionalnog ureda Zavoda nepokretnim osobama odbilo odobriti pomagalo *„jer nisu ispunjeni uvjeti smjernice 317 iz Osnovne liste ortopedskih i drugih pomagala*". Iz navedenog zaključujemo da usprkos iznesenom mišljenju i svojevrsnoj preporuci Hrvatskoga pulmološkog društva za proširenjem indikacija za ostvarivanje prava na prijenosni koncentrator kisika, neće doći do stvarne promjene u dostupnosti navedenog pomagala za nepokretne osobe na domicilnoj oksigenoterapiji dok se ne izvrši izmjena/dopuna medicinske indikacije u Popisu pomagala koja bi obuhvaćala i spomenutu kategoriju osiguranika. Ponavljamo da je bez osiguranja prijenosnog koncentratora kisika nepokretnim osobama na domicilnoj oksigenoterapiji otežan i gotovo onemogućen izlazak iz doma, što ima za posljedicu izolaciju i segregaciju iz zajednice ne samo za osiguranika, već i za članove obitelji osiguranika koji o njemu/njoj skrbe.

Onemogućavanje osobama s invaliditetom da izađu izvan doma i sudjeluju u životu zajednice sukladno mogućnostima u neskladu je sa zahtjevima Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i opredjeljenjem Republike Hrvatske da vodi inkluzivnu politiku prema osobama s invaliditetom.

S obzirom na to da Hrvatsko pulmološko društvo kao relevantno tijelo za davanje stručnog mišljenja o prijedlogu za izmjenu ili dopunu medicinske indikacije odnosno smjernica u listama pomagala Zavoda, **unatoč ponovljenim preporukama Pravobraniteljice iz srpnja i prosinca 2022.**, nije iskazalo namjeru da podnese konkretan prijedlog, već je samo iznijelo mišljenje koje nema za posljedicu priznavanje prava, nadamo se da će Visoki upravni sud Republike Hrvatske, povodom zahtjeva jednog nepokretnog osiguranika za ocjenu zakonitosti općeg akta – Odluke o utvrđivanju Osnovne liste ortopedskih i drugih pomagala Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (Narodne novine, br. 125/21, 134/21, 16/22, 25/22, 39/22, 65/22, 77/22, 112/22 i 132/22; u daljnjem tekstu: Odluka), konkretno indikacije 317. iz Osnovne liste ortopedskih i drugih pomagala koja je sastavni dio Odluke, utvrditi nezakonitost i diskriminatornu prirodu navedene indikacije, a prvostupanjski upravni sud pozitivno odlučiti o upravnoj tužbi koju je osiguranik podnio protiv HZZO-a radi poništenja odbijajućeg rješenja kojim mu se ne odobrava ortopedsko pomagalo – prijenosni koncentrator kisika zbog njegove nepokretnosti.

I nadalje **ustrajemo u stavu** da indikacija 317 izravno dovodi nepokretne osiguranike u nepovoljniji položaj naspram pokretnih osiguranika neovisno o postojanju drugih medicinskih indikacija, a što predstavlja diskriminaciju po osnovi zdravstvenog stanja i po osnovi težine i vrste invaliditeta. Predmetnom indikacijom krši se ujedno niz odredbi Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, posebice prava na život u zajednici, ali i niz odredbi Ustava RH (prava na jednakost, slobodu kretanja, dostojanstvo i slobodu izbora).

OBILASCI ZDRAVSTVENIH USTANOVA

Obilazak gradilišta Spinalnog centra u Varaždinskim Toplicama

U Varaždinskim Toplicama organiziran je u srpnju prošle godine obilazak radova koji se izvode na gradilištu budućeg Nacionalnoga rehabilitacijskog centra za osobe s bolestima i oštećenjima kralježnične moždine – Spinalnog centra – Specijalne bolnice za medicinsku rehabilitaciju u Varaždinskim Toplicama.

Budući Spinalni centar bit će ukupne površine 6.721,26 m^2 koja je raspoređena kaskadno na pet etaža. Planira se 75 smještajnih kreveta i pet kreveta u sklopu dnevne bolnice. Također, Centar će imati posebno uređene, prilagođene i pristupačne prostore poliklinika, stacionara, dnevne bolnice te terapijske prostore, a tu će biti smještene nova praonica i mrtvačnica bolnice. Ukupna vrijednost projekta u fazi ugovaranja radova bila je 112.775.377,15 kuna, od toga 83.000.000 kuna iz Europskog fonda za regionalni razvoj kroz Operativni program Konkurentnost i kohezija 2014.-2020., 24.094.150,65 kuna iz sredstava Državnog proračuna putem Ministarstva zdravstva te 5.681.226,50 kuna vlastitih sredstava Specijalne bolnice. Zbog izvantroškovničkih radova koji se nisu mogli predvidjeti u fazi projektiranja došlo je do povećanja ugovorene vrijednosti radova, koja se od početnih 88.131.304,49 kuna (s uračunatim PDV-om) povećala na 97.11.853,61 kuna, a čime je ukupna vrijednost projekta porasla na ukupno 125.172.344,88 kuna. Završetak građevinskih radova planiran je do 1. listopada 2022., a završetak cjelokupnog projekta očekuje se 31. ožujka 2023. Prilikom obilaska podijeljena je i informacija da je nedavno završeno savjetovanje za opremanje te se očekuje pozitivno mišljenje Središnje agencije za financiranje i ugovaranje projekata Europske unije (SAFU) kako bi se raspisao natječaj i za ovu važnu projektnu fazu.

Nadamo se da biti prihvaćena zajednička inicijativa Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH), Hrvatske udruge paraplegičara i tetraplegičara (HUPT) i Spinalnih ozljeda Zagreb da se budući Spinalni centar nazove po pokojnoj Mandi Knežević, velikoj zagovornici realizacije ovog projekta i dugogodišnjoj aktivistici za prava osoba s invaliditetom.

Obilazak Specijalne bolnice za ortopediju i rehabilitaciju „Martin Horvat“ Rovinj-Rovigno

Specijalna bolnica za ortopediju i medicinsku rehabilitaciju „Martin Horvat“ Rovinj-Rovigno (dalje: Bolnica) posjećena je krajem rujna 2022. godine. Osim obilaska prostora i plaže, s predstavnicima Bolnice razgovaralo se o problemima u primjeni Pravilnika o uvjetima i načinu ostvarivanja prava iz obveznog zdravstvenog osiguranja za bolničko liječenje medicinskom rehabilitacijom i fizikalnom terapijom u kući (Narodne novine, br. 26/96, 79/97, 31/99, 51/99, 73/99, 40/07, 46/07 - pročišćeni tekst, 64/08, 91/09, 118/09 i 09/21). Istaknut je problem liste čekanja na medicinsku rehabilitaciju, pogotovo u ljetnim mjesecima, konkretnije najviše je zahtjeva za rehabilitacijom od sredine lipnja do sredine rujna.

Iako je u vrijeme obilaska bilo smješteno 78 pacijenata od ukupno 56 kreveta koji su na teret HZZO-a, ugovoreni limit cijena usluga se ne probija budući da je u zimskim mjesecima broj zahtjeva za medicinskom rehabilitacijom mali. Imajući u vidu cijenu usluga/troškova koju podmiruje HZZO, a koja je niska, Bolnica razliku za funkcioniranje nadoknađuje iz sredstava dobivenih iz cijene usluge apartmanskog smještaja. Na rehabilitaciju se primaju stabilni pacijenti koji se moraju naručiti preko

centralnog naručivanja te se tada stavljaju na listu čekanja. Na rehabilitaciju dolaze pacijenti iz cijele Hrvatske, ne samo Istarske županije. Bolnica je opremljena potrebnim rekvizitima za fizikalnu terapiju i pomagalima. Predviđena je jedna lista čekanja za pacijente preko HZZO-a i za Villu Aurum.

Čekanje na početnu rehabilitaciju traje otprilike dva mjeseca, dok se za održavajuću rehabilitaciju potrebno naručiti nekoliko mjeseci ranije. Prioritet su dječje rehabilitacije koje je potrebno provesti na školskim praznicima. Istaknuto je kako je dogradnjom Bolnice predviđena prostorija s pet velikih hidromasažnih kada kako bi se rehabilitacija mogla obavljati i u zimskim mjesecima/tijekom čitave godine, čime bi se pritisak na rehabilitaciju u ljetnim mjesecima trebao smanjiti.

U odnosu na provedbu istodobne rehabilitacije za osobu s invaliditetom i pratnju (izmjena Pravilnika, Narodne novine, br. 09/21) istu je moguće realizirati, odnosno unatrag godinu dana imali su takve zahtjeve te su bile izvršene potrebne prilagodbe.

Vezano za uvjete boravka pacijenata u zdravstvenoj ustanovi za vrijeme medicinske rehabilitacije sa stajališta Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i zaštite temeljnih ljudskih prava u zgradama su učinjene određene preinake u smislu udovoljavanja zahtjevima pristupačnosti. Tako je u zgradi u kojoj se nalaze pacijenti smješteni na teret HZZO-a ugrađen lift pomoću kojega je moguća sloboda kretanja po zgradi kao i mogućnost dolaska na krov zgrade koji je predviđen za druženje pacijenata, pristup svježem zraku i pogledu. Omogućeno je nesmetano kretanje osoba teže pokretljivosti po zgradi, sanitarni čvor je pristupačan, dok sobe zadovoljavaju osnovne standarde opremljenosti. Pacijenti imaju na raspolaganju dnevni boravak i knjižnicu. Pristup bolničkom kompleksu je omogućen jer su na izlazima napravljene rampe te je okoliš prilagođen za šetnju i dolazak do plaže. Napravljen je manji rehabilitacijski park u kojemu je moguće i samostalno ili uz pratnju izvoditi vježbe mobilnosti uz postojeći veći park kroz koji je napravljena šetnica. U kompleksu se nalazi i pristupačan restoran i crkva. Prilikom obilaska pacijentica s amputiranim donjim ekstremitetima koja se kreće uz pomoć invalidskih kolica pohvalila je uvjete i osoblje Bolnice.

Obilaskom novog objekta koji je u izgradnji vidjeli smo da će udovoljavati elementima pristupačnosti i zadovoljavati uvjete iz Pravilnika o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (Narodne novine, br. 78/13). Bolnica uvažava potrebe, mišljenja i prijedloge osoba s invaliditetom te surađuje s Udrugom tjelesnih invalida Grada Rovinja.

U sklopu bolničkog kompleksa nalazi se pristupačna medicinsko-terapeutska plaža koja omogućuje ulazak u more i izlazak iz mora osobama s invaliditetom. Fizikalnu terapiju u vodi provode dva fizioterapeuta. Na plaži je prisutan i spasilac. Osim pristupačnog ulaza u more na plaži se nalaze i stabilne ležaljke od punog drva koje visinom odgovaraju osobama s invaliditetom koje su u invalidskim kolicima te na taj način olakšavaju samostalni premještaj iz kolica na ležaljku. Osobama s invaliditetom ukupno je na raspolaganju 250 takvih ležaljki. Prilikom obilaska plaže *zatečena je obitelj s djevojkom koja se nalazi u invalidskim kolicima i koja koristi pravo na održavajuću medicinsku rehabilitaciju*. *Obitelj je iz Karlovca, na rehabilitaciju u Bolnicu dolaze dugi niz godina jer su zadovoljni pristupačnošću plaže, osobljem i medicinskim uslugama. Smatraju kako bi sve plaže u Republici Hrvatskoj trebale biti napravljene po uzoru na ovu bolničku medicinsko-terapeutsku plažu.*

Zaključili smo kako su uvjeti boravka za vrijeme medicinske rehabilitacije u Bolnici zadovoljavajući i ne nalazimo povredu temeljnih ljudskih prava. Pritužbe koje je Ured zaprimao vezano za čekanje na termin za rehabilitaciju realno je obrazložen, međutim, taj je problem prisutan i općenito na razini svih bolnica i medicinskih usluga. S obzirom na daljnji plan razvoja i nadogradnje Bolnice, kao i mogućnost provođenja rehabilitacije tijekom cijele godine, možemo očekivati da će se liste čekanja smanjiti. Podržavamo i pohvaljujemo daljnji plan razvoja Bolnice, proširivanje djelatnosti i daljnji razvoj dječje rehabilitacije koju smatramo važnim korakom u unaprjeđivanju pružanja medicinske skrbi i za djecu s teškoćama u razvoju.

Preporučujemo zdravstvenim ustanovama koje imaju pristup moru da po uzoru na medicinsko-terapeutsku plažu Bolnice urede svoje plaže, kao i jedinicama lokalne samouprave da u tom smislu pristupe uređivanju gradskih kupališta.

RAZUMNA PRILAGODBA U OPHOĐENJU PREMA OSOBAMA S INVALIDITETOM

Primjer iz prakse: primili smo pritužbu Centra UP2DATE koja opisuje slučaj gluhe korisnice, ujedno i onkološke pacijentice u progresivnoj fazi, kojoj je u prosincu 2021. ugrađena kanila zbog nemogućnosti gutanja hrane i ugrađen PEG (trbušna stoma), a koja je imala problem s naručivanjem sanitetskog prijevoza.

Pritužba glasi: *Od 4. siječnja 2022. godine pa daljnjih sedam tjedana gluha korisnica mora odlaziti na radioterapiju u Klinički bolnički centar „Sestre milosrdnice“ i primiti 35 terapija zračenjem. Budući da gospođa u ovakvom zdravstvenom stanju ne može sama putovati javnim gradskim prijevozom, a nema nikoga tko bi je mogao voziti, upućena je da se svakodnevno prijavi za sanitetski prijevoz pacijenata Nastavnog zavoda za hitnu medicinu Grada Zagreba. S obzirom na gluhoću u njeno ime sanitet naručuju djelatnici Udruge UP2DATE. Sanitetski prijevoz traži da se na dnevnoj bazi naručuje i to 2 i pol sata prije zakazanog termina terapije koji je njoj u 15:30 sati, slijedom čega proizlazi da već oko 12 sati treba zvati sanitetski prijevoz jer se teško dobije slobodna linija i dugo se čeka na uspostavljanje kontakta. Sanitet na dan 10. siječnja nije niti došao, iako je bio uredno naručen, a što je Udruga i prijavila. Korisnica je u vrlo lošem zdravstvenom stanju te teško prihvaća novo zdravstveno stanje i suočavanje sa strahovima, povrh svega općenito teško funkcionira zbog komunikacijskih barijera, a sada još ima i poteškoće s organizacijom odlazaka na radioterapije koje su joj propisane.*

U konkretnoj situaciji problem je bio naručivanje usluge od kuće do bolnice jer je bilo moguće samo telefonsko naručivanje, dok je za povratak kući sanitet naručivala bolnica. Iako je gluha žena bila sposobna samostalno organizirati prijevoz kao i komunicirati, bile su joj potrebne određene prilagodbe u komunikaciji.

Preporučili smo Nastavnom zavodu za hitnu medicinu Grada Zagreba da se gluhim osobama omoguće alternativni oblici naručivanja sanitetskog prijevoza, a koji bi omogućivali naručivanje putem SMS poruka ili putem elektroničke pošte. Predloženi oblik komunikacije predstavljao bi „razumnu prilagodbu“ za osobe s oštećenjem sluha te ih stavio u ravnopravan položaj s osobama bez oštećenja sluha koje mogu telefonskim putem nazvati sanitetski prijevoz, u protivnom se može govoriti i o diskriminaciji na temelju Zakona o suzbijanju diskriminacije jer se gluhe osobe stavljaju u nepovoljniji položaj u odnosu na osobe bez oštećenja sluha, budući da ne mogu samostalno obavljati naručivanje.

Ujedno smo **preporučili** i da se razmotri mogućnost da se u situacijama gdje je potreban kontinuirani sanitetski prijevoz u točno određeno vrijeme kroz točno određeno razdoblje, eventualno naruči sanitetski prijevoz i da ta narudžba vrijedi za cijeli period kada postoji potreba, bez zasebnog kontaktiranja svaki dan. Smatramo kako bi uvođenje dodatnih oblika/načina uspostavljanja kontakata olakšalo naručivanje i za sve ostale osobe kojima je prijevoz potreban jer, kao što to proizlazi iz pritužbe, „teško se dobije slobodna linija i dugo se čeka na uspostavljanje kontakta“. Uvažavanjem prijedloga ujedno bi gluhe osobe bile samostalnije i neovisnije, te im je navedeno potrebno i omogućiti razumnom prilagodbom tehnologije. Preporuka je uvažena.

Prednost za osobe s invaliditetom kod naručivanja i pružanja zdravstvenih usluga

Primjer iz prakse: Zaprimili smo pritužbu stranke da kod centralnog i ambulantnih šaltera za naručivanje zdravstvenih usluga u Kliničkom bolničkom centru u Splitu (dalje: KBC Split) ne stoji istaknuta oznaka da osobe invaliditetom, djeca s teškoćama u razvoju, trudnice, darivatelji krvi, imaju prednost prilikom naručivanja ili pružanja usluga. Tim povodom obratili smo se KBC-u Split, navodeći

kako je poznato da mnoge ustanove i pružatelji javnih usluga različitog tipa imaju na prijemnim šalterima istaknutu oznaku invaliditeta ili kratku obavijest o prednosti u redu čekanja za određene kategorije osoba (osobe s invaliditetom, trudnice i sl.). Iako pravo prednosti u redu čekanja nije zakonsko pravo, ono je običajne prirode i predstavlja oblik brige prema najranjivijim društvenim skupinama. U tom smo smislu uputili preporuku KBC-u Split te zaprimili odgovor bolnice kako su na centralnom i prijamnim šalterima u ambulantama KBC-a Split gdje se obavlja naručivanje pacijenata postavili vidljivi znak prednosti za osobe s invaliditetom.

Neinformiranost osoba s invaliditetom o pravu na policu dopunskoga zdravstvenog osiguranja

Na temelju individualnih upita osoba s invaliditetom ili udruga doznaje se da neke osobe s invaliditetom nisu upoznate s mogućnošću ostvarivanja prava na dopunsko zdravstveno osiguranje na teret proračuna, iako udovoljavaju uvjetima propisanim čl. 14a. Zakona o dobrovoljnom zdravstvenom osiguranju. Navedeno ima za posljedicu ugovaranje police dopunskoga zdravstvenog osiguranja koje plaćaju iz vlastitih sredstava ili izostanak dopunskoga zdravstvenog osiguranja.

Preporučili smo Hrvatskom zavodu za zdravstveno osiguranje, Ministarstvu zdravstva, Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, Zavodu za vještačenje profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom te Hrvatskom zavodu za javno zdravstvo suradnju u pronalasku najprimjerenijeg modela razmjene informacija da se izbjegne situacija da osobe s invaliditetom zbog neznanja propuste ostvariti svoje pravo. **Preporučili smo** da se, primjerice, razmotri opcija izravnog dostavljanja potrebnih dokumenata (nalaza i mišljenja tijela vještačenja) jedne institucije drugoj uz obavijest o navedenoj osobi s invaliditetom. Takvim načinom rada, osim što bi osobe ostvarile svoje pravo, ujedno bi ostvarivanje prava bilo olakšano i s aspekta mobilnosti, prvenstveno osoba s tjelesnim invaliditetom, budući da su institucije često u arhitektonski nepristupačnim objektima, ali i za osobe s drugim vrstama invaliditeta (primjerice, intelektualnim oštećenjem) koje u pravilu trebaju podršku druge osobe oko podnošenja zahtjeva. Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje pokrenuo je određene inicijative vezano za upućenu preporuku. Postupak je u tijeku.

Mišljenja smo kako je međuinstitucionalna suradnja i razmjena podataka od velike važnosti jer se pojednostavljuje postupak za ostvarivanje prava te smanjuje mogućnost da osoba ne ostvari svoje pravo jer ne raspolaže potpunom informacijom. Općenito govoreći, s obzirom na tehnološki razvoj i informatička dostignuća smatramo potrebnim da se u cilju brže razmjene informacija između institucija, unutar same institucije, kao i razmjene informacija između osoba s invaliditetom i samih institucija osmisli jednostavniji način komuniciranja i razmjene podataka. Članovi obitelji koji brinu o svojim roditeljima ističu kako bi im više odgovaralo da su određena tijela povezana radi lakšeg cirkuliranja informacija, jer ako žele pokrenuti određeni postupak moraju uzimati godišnji odmor kako bi osobno došli u instituciju. Za one osobe s invaliditetom kojima primjerice zbog dobi ipak više odgovara postojeći način, mogu imati i tu mogućnost.

PEDIJATRIJSKA SKRB

Primjer iz prakse: organizacije civilnog društva postavile su pitanje pedijatrijske skrbi za djecu s teškoćama u razvoju nakon 7. godine života, kada djeca iz pedijatrijske skrbi prelaze kod liječnika opće medicine. Roditelji djece s teškoćama u razvoju smatraju kako je najbolje da djeca ostanu kod pedijatara i nadalje, budući da pedijatri najbolje razumiju zdravstveno stanje njihove djece koje prate od rođenja. **Podržali smo** prijedloge Udruga te je Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje naveo kako u iznimnim situacijama i po zahtjevu roditelja može odobriti ostanak kod pedijatra i nakon navršene sedme i nakon navršene osamnaeste godine djeteta/osobe s invaliditetom.

U cilju informiranosti pedijatara o toj mogućnosti **preporučili smo Hrvatskom pedijatrijskom društvu** da upute liječnike pedijatre da u vrijeme neposredno prije nego što dijete navrši 7. godina upoznaju roditelje djece s teškoćama u razvoju i s mogućnošću ostanka na daljnjoj pedijatrijskoj skrbi, kao i o

mogućnosti prijelaza na skrb liječnika opće medicine, kako bi roditelj mogao samostalno odlučiti o liječniku svog djeteta. Preporuka je prihvaćena.

Nadalje, Pravobraniteljica radi i na podizanju svijesti o pravilnom obraćanju i korištenju ispravne terminologije kada se govori o djeci s teškoćama u razvoju kao i osobama s invaliditetom. Uvidom u internetske stranice Hrvatskoga pedijatrijskog društva: *Povjerenstva i radna tijela Hrvatskog pedijatrijskog društva* proizlazi da se za djecu s teškoćama u razvoju upotrebljava zastarjela terminologija „djeca s posebnim potrebama". Kako bi i članovi Hrvatskoga pedijatrijskog društva u daljnjem radu mogli koristiti ispravnu terminologiju te na taj način pridonositi podizanju svijesti o primjerenoj, nediskriminirajućoj terminologiji, ujedno smo **uputili preporuku o korištenju ispravne terminologije** uz napomenu da istu objave i na internetskim stranicama društva kako bi bila dostupna svim članovima.

Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje ujedno omogućava i ostanak kod pedijatra i za osobe starije od 18 godina života ako roditelji smatraju da je to u njihovu interesu.

Daljnje aktivnosti roditelja djece s teškoćama u razvoju usmjerene su na razvoj tranzicijske medicine u zdravstvenim ustanovama. Iz odgovora Ministarstva zdravstva proizlazi kako je potrebno pristupiti pojedinim zakonodavnim izmjenama, međutim, i da je u tijeku jačanje interdisciplinarnih timova i njihova načina rada na implementaciji tranzicijske medicine u pojedinim specijalnostima u bolničkim tranzicijskim ustanovama. U skladu s ovlastima i nadalje ćemo pratiti navedenu tematiku.

ZAKONODAVNE AKTIVNOSTI

U okviru prve faze reforme zdravstvenog sustava pristupilo se zakonodavnim izmjenama. Na temelju dosadašnjih postupanja po individualnim pritužbama te samostalnim inicijativama i saznanjima uključili smo se u e-Savjetovanja vezano uz izmjene i dopune Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju i Zakona o zdravstvenoj zaštiti.

Prijedlozi koji se odnose na Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju

Iz pritužbi koje zaprimamo saznajemo da pojedine osobe s teškim invaliditetom (primjerice, Downov sindrom, cerebralna paraliza) ne ostvaruju pravo na obvezno zdravstveno osiguranje na teret proračuna, već moraju samostalno uplaćivati doprinos na obvezno zdravstveno osiguranje.

Razlog nemogućnosti **ostvarivanja prava (gubitka prava) na obvezno zdravstveno osiguranje kao člana obitelji osiguranika** jest neispunjavanje uvjeta iz Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju koji traži da osoba nema vlastitih sredstava za uzdržavanje. Naime, osobe s teškim oblikom invaliditeta u pravilu ostvaruju osobnu invalidninu (1.750 kuna) koja prelazi proračunski cenzus (831,50 kuna za 2022. godinu). Navedena naknada je ostvarena na temelju teškog stupnja invaliditeta i nije namijenjena za uzdržavanje.

S druge strane, na temelju rješenja centra za socijalnu skrb o priznavanju prava na osobnu invalidninu, osoba može ostvariti pravo na policu dopunskoga zdravstvenog osiguranja na teret države, tako da se javljaju situacije da osoba s teškim oblikom invaliditeta nema osnovno zdravstveno osiguranje zbog ostvarivanja prava na osobnu invalidninu koju tretiraju kao prihod za uzdržavanje, dok s druge strane upravo zbog priznavanja tog prava osoba ostvaruje pravo na dopunsko zdravstveno osiguranje na teret proračuna. S obzirom na to da različite kategorije osoba imaju samostalne osnove (primjerice, branitelji iz Domovinskog rata, ako zdravstveno osiguranje ne mogu ostvariti po drugoj osnovi) **predložili smo samostalnu osnovu** stjecanja prava na obvezno zdravstveno osiguranje za sve osobe s invaliditetom upisane u Registar osoba s invaliditetom, ako osnovu za stjecanje prava na obvezno zdravstveno osiguranje ne mogu ostvariti po drugoj osnovi. Budući da status osobe s invaliditetom sukladno Zakonu o registru osoba s invaliditetom obuhvaća i sposobne za rad i nesposobne za rad, **mišljenja smo** da bi uvrštavanjem nove osnove bila izbjegnuta situacija da osobe s blažim oblikom invaliditeta i sposobnošću za rad izgube pravo na osnovno

zdravstveno osiguranje na teret države ako propuste rok za prijavu od primjerice 30 dana po prestanku radnog odnosa te bi im se omogućilo da i dalje imaju na raspolaganju osnovu za stjecanje prava na obvezno osiguranje na teret države. **Mišljenja samo** kako iznosi naknada ostvareni na temmelju priznatih prava s osnova oštećenja zdravlja (a pravo na osobnu invalidninu je pravo koje se priznaje osobi s najvećim stupnjem oštećenja zdravlja) ne smiju ulaziti u imovinski cenzus.

Tijekom postupanja po pritužbama pokazala se problematičnom i situacija **propuštanja rokova prijave na obvezno zdravstveno osiguranje**, koja se može pripisati i neinformiranosti samih osoba s invaliditetom, a što ima za posljedicu gubitak prava na obvezno zdravstveno osiguranje za koji osobe s invaliditetom niti ne znaju, već saznaju kada im je potrebna medicinska usluga. Iako svaka osoba o svojim pravima i obvezama treba voditi brigu i snositi odgovornost, smatramo da je potrebno razumnom prilagodbom osobama s invaliditetom osigurati pravovremeno informiranje i to prvenstveno prije navršavanja 18 godina. Navedeno je posebno potrebno za osobe s intelektualnim i mentalnim oštećenjima. Stoga smo **predložili** da se u sustavu evidencije Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje osmisli sustav obavještavanja roditelja i djece s teškoćama u razvoju koji trebaju navršiti 18 godina o potrebi daljnjeg reguliranja statusa i posljedicama propuštanja. Navedeno je moguće učiniti putem pošte ili slanjem informacije putem portala e-Građani, kao što HZZO obavještava o prestanku police dopunskoga zdravstvenog osiguranja osobe koje samostalno plaćaju svoje osiguranje.

Nadalje, **predložili smo proširivanje kruga korisnika prava** na privremenu spriječenost za rad radi njege oboljelog člana obitelji – roditelja ravnopravno kao što su navedeni i djeca te supružnik/životni partner. Uredu se često obraćaju osobe koje trebaju njegovati svoga starijeg i nemoćnijeg roditelja ili je potrebno uslijed hitnog stanja otići s roditeljem u bolnicu, a nisu u mogućnosti za navedeno ostvariti privremenu nesposobnost za rad, već moraju koristiti godišnji odmor. Stoga smo u postupku e-Savjetovanja **predložili** da se pravo na privremenu nesposobnost za rad kao i pravo na naknadu prizna i odrasloj osobi radi njege svog roditelja.

Upozorili smo na potrebu rješavanja pitanja psihosocijalne rehabilitacije osoba sa senzoričkim smetnjama koje se nalaze u radnom odnosu. Naime, zaposlena osoba koja tijekom života izgubi vid te joj je na temelju rješenja centra za socijalnu skrb priznato pravo na socijalnu uslugu psihosocijalne rehabilitacije mora koristiti godišnji odmor ili koristiti pravo na privremenu nesposobnost za rad po nekoj od drugih dijagnoza kako bi pristupila navedenoj rehabilitaciji. Osobe s tjelesnim invaliditetom imaju mogućnost ostvarivanja prava na početnu ili održavajuću medicinsku rehabilitaciju u maksimalnom trajanju od 21 dana na temelju Pravilnika o uvjetima i načinu ostvarivanja prava iz obveznoga zdravstvenog osiguranja za bolničko liječenje medicinskom rehabilitacijom i fizikalnom terapijom u kući. Za vrijeme provođenja rehabilitacije one osobe koje se nalaze u radnom odnosu imaju pravo na privremenu nesposobnost za rad. Rehabilitacija osoba sa senzoričkim smetnjama koje se nalaze u radnom odnosu i kod kojih nastupi osjetilno oštećenje tijekom života nije regulirana u sustavu zdravstva, što ima za posljedicu nemogućnost korištenja prava na privremenu nesposobnost za rad radi provođenja rehabilitacije, budući da je to pravo iz sustava socijalne skrbi.

U postupku e-Savjetovanja **predložili smo razmotriti** na koji način omogućiti privremenu nesposobnost zbog potrebne rehabilitacije i ovoj skupini osoba s invaliditetom.

Udruga Poseban prijatelj (Udruga za savjetovanje, edukaciju i pomoć roditeljima djece s teškoćama u razvoju) iz Dubrovnika skrenula nam je pozornost na probleme osoba s invaliditetom na području Dubrovačko-neretvanske županije kada im je potrebno hitno liječenje u nekoj od zagrebačkih bolnica i kada moraju kao prijevozno sredstvo koristiti zrakoplov. Problem se sastoji u činjenici da su osobe s invaliditetom često primorane samostalno snositi punu cijenu zrakoplovnih karata. S obzirom na to da su zrakoplovne karte, upravo i zbog destinacije, često u ekonomskoj klasi rasprodane i mjesecima ranije, u slučaju pogoršanja zdravstvenog stanja osobe s invaliditetom su primorane kupiti kartu u poslovnoj klasi koja je skuplja. Iako je dosadašnji Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju (čl. 65. st. 2.) navodio kako se osiguranoj osobi zbog njezina zdravstvenog stanja, prema prethodnom

odobrenju liječničkog povjerenstva Zavoda, a na prijedlog izabranog doktora može odobriti korištenje skupljega javnog prijevoznog sredstva (spavaća kola u vlaku, zrakoplov), praksa je drugačija. **Predložili** smo da se navedeni članak precizira i da se jasno propiše kako osigurana osoba po odobrenju liječničkog povjerenstva Zavoda ima pravo na povrat pune cijene zrakoplovne karte za sebe i pratnju.

Ministarstvo zdravstva je sve prijedloge vezano za Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju primilo na znanje.

Prijedlozi koji se odnose na Zakon o zdravstvenoj zaštiti

U postupku e-Savjetovanja vezanog za Zakon o zdravstvenoj zaštiti **upozorili smo na problem osoba s invaliditetom koje žive na otocima ili u ruralnim područjima**, a odnose se na dostupnost zdravstvenih usluga (liječnički pregledi, stomatološke usluge, ostvarivanja prava na fizikalnu terapiju i zdravstvenu njegu). Primjerice, ima slučajeva da osoba koja treba fizikalnu terapiju mora s otoka doći na kopno u veći grad, plaćati smještaj ili biti kod nekoga sve vrijeme provođenja terapije, što je zahtjevno i skupo. Višestruki su razlozi zbog kojih se potrebne medicinske usluge ne osiguravaju na otocima, a najvažniji je nedostatak medicinskog osoblja. Žene s otoka i ruralnijih područja, a posebice žene s invaliditetom, upravo zbog nedostupnosti ne provode redovite preventivne preglede. **Mišljenja smo** kako je potrebno da se prilikom organizacije rada vodi računa i o zdravstvenim potrebama osoba koje žive na otocima i ruralnim područjima te da im se osigura dostupna zdravstvena usluga.

Nadalje, skrenuli smo pozornost na probleme s kojima su se susretale osobe s invaliditetom prilikom **korištenja usluge sanitetskog prijevoza** i prije pandemije, a pogotovo za vrijeme pandemije. Osnovni problem je dugotrajnost čekanja na sanitetski prijevoz, pogotovo u odnosu na odlazak iz zdravstvene ustanove nakon obavljenog pregleda, pretrage ili bolničkog otpusta. Uvažavajući izvanrednu situaciju izazvanu koronavirusom, opterećenost zdravstvenog sustava i osoblja, nedostatak vozila za sanitetski prijevoz, postupak trijaže pacijenata, **potrebno je raditi na osnaživanju ove djelatnosti** osiguravanjem potrebnog kadra i sredstava kako bi pacijent i njegove potrebe bili u prvom planu, čime se postiže i svrhovitost liječenja.

Nadalje, imajući u vidu da su se pojedine zdravstvene ustanove okrenule **razvoju zdravstvenog turizma**, potrebno je voditi računa i o zdravstvenim potrebama osoba koje na rehabilitaciju dolaze na teret Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje te daljnje razvijanje zdravstvenog turizma nikako ne smije ići na štetu tih osoba u smislu smanjivanja broja kreveta i duljine rehabilitacije. Naime, uočili smo problem dugotrajnosti čekanja na realizaciju priznatog prava na medicinsku rehabilitaciju kao i smanjivanje broja dana na priznatu medicinsku rehabilitaciju kod pojedinih dijagnoza (primjerice, multiple skleroze); stoga smo smatrali opravdanim **uputiti komentar** u postupak e-Savjetovanja i vezano za ovu problematiku.

Ministarstvo zdravstva je sve prijedloge vezano za Zakon o zdravstvenoj zaštiti primilo na znanje.

U nastavku ćemo izložiti prijedloge koji se odnose na izmjene i dopune podzakonskih akata, a u kojima smo sudjelovali u prošlom izvještajnom razdoblju.

Pravilnikom o izmjenama i dopuni Pravilnika o uvjetima i načinu ostvarivanja prava iz obveznog zdravstvenog osiguranja (Narodne novine, br. 49/14, 51/14, 11/15, 17/15, 123/16 - ispravak, 129/17 i 09/21; u nastavku teksta: Pravilnik) uvažena su dugogodišnja nastojanja organizacija civilnog društva da i roditelji djece s teškoćama u razvoju ostvare naknadu za izvanbolnički smještaj u slučaju potrebe za liječenjem djeteta s teškoćama u razvoju kada su bolnički kapaciteti popunjeni, kao što je to slučaj s roditeljima djece oboljele od malignih bolesti. Prilikom izmjena Pravilnika **upozorili smo** kako potrebe djece s teškoćama u razvoju ne prestaju s punoljetnošću djeteta te iste postoje i nadalje, pa slijedom toga i potreba za roditeljevom/skrbnikovom podrškom. Naime, nužnost podrške osobi s teškoćama u razvoju/invaliditetom (težim smetnjama u razvoju) za vrijeme rehabilitacije u specijalnoj

ustanovi za medicinsku rehabilitaciju, neovisno o dobi osigurane osobe, prepoznata je i regulirana čl. 15a. Pravilnika o uvjetima i načinu ostvarivanja prava iz obveznog zdravstvenog osiguranja za bolničko liječenje medicinskom rehabilitacijom i fizikalnom terapijom u kući (Interni pročišćeni tekst - Narodne novine, br. 26/96, 79/97, 31/99, 51/99, 73/99, 40/07, 46/07 - pročišćeni tekst, 64/08, 91/09, 118/09 i 9/21; u daljnjem tekstu: Pravilnik o medicinskoj rehabilitaciji).

Stoga smo **predložili** da se propiše kako pravo na naknadu za troškove izvanbolničkog smještaja ostvaruje roditelj/skrbnik djeteta s težim smetnjama u razvoju, neovisno o dobi osigurane osobe, a po uzoru na čl. 15 a Pravilnika o medicinskoj rehabilitaciji. Prijedlog je prihvaćen.

Iz obrazloženja Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje, izmjenama Pravilnika o mjerilima za stavljanje lijekova na listu lijekova Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje kao i načinu utvrđivanja cijena lijekova koje će plaćati Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje te načinu izvještavanja o njima pristupilo se zbog potrebe za racionalizacijom potrošnje za lijekove koje plaća Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, za lijekove koji su već uvršteni u liste lijekova Zavoda, kao i one koji se stavljaju na listu u postojećim okolnostima. Uvođenjem dodatnih kriterija za stavljanje lijekova na liste lijekova Zavoda i na Popis posebno skupih lijekova (PSL) nastoji se postići određene uštede za Zavod, kako bi se omogućilo stavljanje novih lijekova na liste lijekova Zavoda i dostupnost tih lijekova pacijentima kojima su potrebni.

Upozorili smo kako mjere štednje i racionalizacija potrošnje ne smiju ići na štetu osoba s invaliditetom. Omogućavanje potrebnih lijekova prema individualnim potrebama svake osobe od iznimne je važnosti jer izravno doprinosi njihovom uključivanju u život zajednice i omogućava neovisno življenje.

Kako bi se ostvarila navedena temeljna ljudska prava djece s teškoćama u razvoju kao i osoba s invaliditetom **mišljenja smo** kako je potrebno da svaka osoba ima na raspolaganju lijek koje će joj to u maksimalnoj mjeri omogućiti. Postojeći lijekovi koji se nalaze na Osnovnoj listi lijekova HZZO-a moraju ostati i nadalje dostupni osobama s invaliditetom. Podržali smo nastojanja da se omogući uvrštavanje novih lijekova, pogotovo skupih lijekova na liste lijekova Zavoda, ali navedeno je potrebno učiniti bez zadiranja u postojeću listu lijekova. Dosadašnji postupak stavljanja lijeka na listu lijekova izrazito je složen, slijedom čega će uvođenje novih kriterija postupak učiniti još složenijim. Stoga smo predložili da se ne uvode dodatni kriteriji te da se prilikom racionalizacije potrošnje uzimaju u obzir obveze države preuzete potpisivanjem Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, a koje se odnose na čl. 25. Konvencije.

Sudjelovanje na događaju

U organizaciji Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo u Daruvarskim toplicama održana je *edukacija zdravstvenih i nezdravstvenih djelatnika Specijalne bolnice Daruvarske toplice* o ostvarivanju primjerenog kontakta s osobama s invaliditetom i specifičnostima zdravstvene skrbi. Na edukaciji su sudjelovali brojni predstavnici organizacija civilnog društva koji štite prava i interese osoba s pojedinim vrstama oštećenja. Edukaciju je otvorila Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom koja se u uvodnom obraćanju osvrnula na odredbe KPOSI pojasnivši ulogu POSI, s naglaskom na pristup osobi s invaliditetom s aspekta „razumne prilagodbe“ koju propisuje Konvencija, te se na kraju osvrnula i na ispravan način obraćanja prema osobama s invaliditetom. Naime, za DTUR još se uvijek koriste termini „djeca s posebnim potrebama“ što nije u skladu s KPOSI. Isključujuće je, ograničavajuće i ponižavajuće naglašavati „posebne potrebe“ jer sva djeca imaju iste potrebe (za ljubavlju, pripadanjem, prihvaćanjem), dok je za djecu s invaliditetom potrebno osigurati još dodatnu podršku koja proizlazi iz invaliditeta. Naglasila je kako je u društvu još uvijek prisutno medicinsko poimanje invaliditeta te se na invaliditet gleda kao na „nesposobnost“, što nije u skladu s konvencijskim načelom ravnopravnosti i uključivosti osoba s invaliditetom. Invaliditet nastaje kao rezultat međudjelovanja osoba s oštećenjima i prepreka koje postoje u okolini, a koje onemogućavaju njihovo puno sudjelovanje, na ravnopravnoj osnovi s drugima. Kod pristupa osobi s

pojedinom vrstom invaliditeta vrlo je važno u svakom individualnom slučaju utvrdit koji je to oblik „razumne prilagodbe“ potreban osobi s obzirom na vrstu oštećenja i koja je to potrebna i prikladna preinaka i podešavanje. Primjerice, osoba oštećena sluha prilikom obavljanja redovitih liječničkih pregleda traži da joj se piše na papir, osobi s intelektualnim oštećenjima potrebno je pojednostavniti informacije na njoj razumljiv način. Na kraju se još osvrnula na terminologiju, budući da su u svakodnevnom govoru još uvijek prisutni zastarjeli termini koji su često i degradirajući i ponižavajući te nikako ne udovoljavaju zahtjevu iz Konvencije o ravnopravnosti i poštivanju urođenog dostojanstva osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.

2.12. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

2.12.1. Rana intervencija

Republika Hrvatska nema sustav rane intervencije kojim bi se riješio niz pitanja koja roditelji pojedinačno i kroz različite inicijative artikuliraju – pitanje dostupnosti svih potrebnih rehabilitacijskih postupaka, smislene međuresorne i međuinstitucionalne suradnje, usklađenosti propisa u smislu prava roditelja i djeteta, a prvenstveno pitanje rane rehabilitacijske podrške djetetu neovisno o tome u kojoj i koliko razvijenoj sredini živi.

Prošle godine u izvješću smo detaljno prikazali situaciju s ranom intervencijom i rezultate prve sveobuhvatne *Analize usluga rane intervencije u Hrvatskoj* koju je proveo RISE institut (SAD) uz podršku Ministarstva zdravstva, 24.169 djece u dobi 0 – 5 godina u Hrvatskoj su potencijalni primatelji usluga rane intervencije u djetinjstvu, a tek jedan od osam potencijalnih primatelja prima te usluge.

Neosiguravanje primjerene stručne podrške djeci s teškoćama u razvoju u smislu ranog poticanja razvoja i neosiguravanje prevencije daljnjeg invaliditeta predstavlja nepoštivanje odredbi KPOSI, ali predstavlja i razlikovanje djece s osnova zdravstvenog stanja, jer se propušta osigurati odgovarajući rani tretman, sveobuhvatnu psihosocijalnu podršku i korištenje javnih servisa na ravnopravnoj osnovi s drugima.

Konvencija obvezuje na poduzimanje djelotvornih mjera kojima će se proširiti sveobuhvatne usluge i programi rehabilitacije, posebno na području zdravstva, obrazovanja i socijalnih usluga, na takav način da programi rehabilitacije započnu u najranijoj mogućoj fazi i budu temeljeni na multidisciplinarnoj procjeni individualnih potreba, na najbližoj mogućoj lokaciji njihovom prebivalištu.

Primjer iz prakse: Pravobraniteljici za osobe s invaliditetom obratila se majka djeteta kojemu u svojoj sredini ne može osigurati potrebne terapije. Djevojčica je liječena na Klinici za dječje bolesti Zagreb i Specijalnoj bolnici za zaštitu djece s neurorazvojnim i motoričkim smetnjama kao visoko neurorizično dijete. Preporučeno je praćenje i provedba različitih rehabilitacijskih i habilitacijskih postupaka koje majka ne može osigurati u Čakovcu. Djetetu je potrebna kompleksna stimulacija razvoja po svim razvojnim područjima (stimulacija vida, logoped, fizikalna, *bobath*, *vojta*, *emett*, bazen, psiholog, senzorna integracija, radna terapija…). Od svega što joj je potrebno, ostvarila je u OB Čakovec jednom tjedno habilitaciju po konceptu *Bobath*, a za sve ostalo odlaze u Zagreb ili plaćaju privatno. U ustanovi Mali dom u Zagrebu mogla bi obaviti većinu preporučenih terapija, ali nije preporučeno učestalo putovanje djeteta. Udruga MURID, koja je u mjestu prebivališta, nema potrebne uvjete i stručnjake za većinu terapija. Nakon što su joj preporučeni re/habilitacijski postupci nitko je nije uputio niti joj osigurao provedbu tih postupaka. Zbog svega toga potrebna je psihološka podrška i majci.

Povodom pritužbe zatražili smo od Ministarstva zdravstva da predloži moguće načine da se djetetu osigura primjerena rana podrška u Čakovcu prema preporukama liječnika. Zaprimili smo i odgovor Međimurske županije koja informira o projektima koji se odnose na dobrobit djece kao i ulaganjima u Udrugu MURID koja je jedini licencirani pružatelj usluga rane intervencije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj te kao takva pruža stručnu podršku djeci rane dobi, njihovim roditeljima i obiteljima. Međutim, budući da je kapacitet Udruge ograničen kako u prostornom tako i u financijskom i stručnom smislu, njihovim uslugama ne mogu se zadovoljiti sve potrebe, a u svibnju 2020. godine započet je projekt s ciljem širenja mreže socijalnih usluga na još tri županije sjeverozapadne Hrvatske. Međimurska županija nema s ostalim pružateljima potpisan sporazum o sufinanciranju usluga, ali je spremna preuzeti dio troškova vezanih uz korištenje tih usluga, sve kako djevojčicu ne bi trebalo voziti u Zagreb.

Ministarstvo zdravstva obavijestilo je Ravnateljstvo Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje o konkretnom slučaju te zatražilo da Zavod preispita ostvaruje li dijete s obzirom na medicinsku indikaciju sva svoja prava iz obveznoga zdravstvenog osiguranja koja joj pripadaju sukladno propisima iz obveznoga zdravstvenog osiguranja, pravovremeno i u punom opsegu. Unatoč pozitivnom odgovoru HZZO-a, ostaje činjenica da se svi preporučeni postupci i terapije ne mogu ostvarivati u okviru sustava zdravstvene zaštite.

Stoga se roditelji često okreću programima koje osiguravaju nevladine udruge, kao što je i Udruga Vukovarski leptirići iz Vukovara. Ista se Udruga susreće s teškoćama u financiranju provedbe svojih programa i zadržavanju stručnih kadrova, te je još 2021. godine uputila apel Uredu pravobranitelja za pomoć u nastavku rada i provedbi svojih usluga, a vezano za zapošljavanje potrebnih stručnjaka. Iako Udruga kontinuirano objavljuje oglase za zasnivanje radnog odnosa, uspjeha nema. Udruga navodi: *„Postojeći logopedi na području Vukovara nakon svog redovnog posla ili rade neprijavljeno ili svoj posao obavljaju kod privatnika ili u vlastitoj privatnoj praksi, te naplaćuju terapiju i po 200,00 kn po satu“.* Predsjednica Udruge navodi da svi dosadašnji pokušaji zapošljavanja logopeda (umirovljeni logopedi, prekovremeni rad i sl.) nisu bili uspješni. Zbog takve situacije izražava opravdanu zabrinutost zbog potencijalnog raskida/promjene Ugovora s MROSP-om.

Ovaj primjer pokazuje važnost podržavanja svih postojećih ranointerventnih programa koje provodi nevladin sektor, kroz formiranje realne cijene programa kojom se može privući i osigurati stručnjake koji su za ranu intervenciju nužni.

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom kontinuirano u svojom preporukama ukazuje na ključna pitanja koja se izravno ili neizravno odražavaju na mogućnosti korištenja potrebnih usluga za djecu:

- na tržištu rada nema dovoljno stručnjaka potrebnih za pružanje ranointerventnih usluga
- godinama nema sklapanja Ugovora o međusobnoj suradnji s pružateljima socijalnih usluga ili je ono ograničeno, a to je preduvjet za širenje mreže usluga
- državni pružatelji usluge rane intervencije u pojedinim područjima RH ne postoje ili ih nema dovoljno.

Nadležnom ministarstvu upućena je preporuka da utvrdi liste čekanja svih pružatelja usluge rane intervencije i psihosocijalne podrške te da poduzme sve potrebne mjere da se takve liste čekanja smanje, prvenstveno zapošljavanjem dovoljnog broja stručnih djelatnika. Isto tako, preporučili smo da se poduzmu sve potrebne aktivnosti da se mreža pružatelja usluga rane intervencije i psihosocijalne podrške proširi i sklapanjem novih Ugovora o međusobnoj suradnji s drugim pružateljima kao i povećanjem kapaciteta postojećih pružatelja i na druge načine.

Prije više od tri godine Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom inicirala je da se na najvišoj državnoj razini pokrenu procesi koji bi trebali rezultirati uspostavom sustava rane intervencije. Nakon Nacionalnog simpozija *DANAS ZA SUTRA – kroz intersektorsku suradnju do integriranih usluga u ranoj intervenciji u djetinjstvu* održanom u prosincu 2017. godine Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom

svake godine iznova podsjeća Ministarstvo zdravstva na obaveze definirane u zaključcima ovog simpozija, a to je formiranje radne skupine za izradu *Nacionalnog strateškog plana za ranu intervenciju*.

Međutim, tek nakon što su neke osobe iz javnog života na iste probleme ukazale u medijima, ministar Beroš izjavljuje da je *„postojao nekakav plan o ranoj intervenciji, ali on nije zaživio*“. Prema našoj percepciji, „plan nije živ“ isključivo zbog tromosti kojom se provode sve aktivnosti na uspostavi sustavne rane intervencije, a ona ukazuje da u našem društvu zaštita prava najranjivijih – djece s teškoćama u razvoju – nije visoko na ljestvici prioriteta.
Nakon višegodišnjih formalističkih odgovora da se „na planu radi“, na poziv Pravobraniteljice održan je sastanak sa potpredsjednicom Vlade RH Anjom Šimpraga na temu zastoja uspostave sustava rane intervencije u RH. Potpredsjednica Vlade upoznata je s dosadašnjim bezuspješnim naporima da se usluge rane intervencije učine dostupnima djeci s razvojnim rizicima te činjenicom da od 2019. godine, kada je Vlada konačno osnovala povjerenstvo za ranu intervenciju, nisu zabilježeni konkretni rezultati niti je donesen nacionalni strateški dokument. S obzirom na važnost rane intervencije koja nije samo demografsko pitanje, već i pitanje dugoročne socijalno-ekonomske održivosti, dogovoreno je da će se intenzivirati suradnja s Ministarstvom zdravstva kao koordinativnim tijelom odgovornim za praćenje i usmjeravanje procesa donošenja strateških dokumenata i akcijskog plana.

Ubrzo nakon sastanka sazvana je i prva sjednica Povjerenstva za ranu intervenciju. Međutim, tijek dosadašnjih sastanaka, sadržaj te dogovoreni daljnji koraci ne ukazuju da će bilo kakvi rezultati biti vidljivi u bližoj budućnosti niti sljedećih godina.

Teško je vjerovati da se godinama zanemaruje spoznaja da je ulaganje u djecu danas zalog sigurnije budućnosti sutra i da bez ljudskih resursa sve razvojne strategije i planovi ove zemlje nemaju smisla. Promišljene politike zemalja EU itekako vode računa o tome u svojim dugoročnim ekonomskim i socijalnim planovima pa je posve nerazumljiv indolentan stav RH prema ovom pitanju.

2.12.2. Stanje ljudskih prava osoba s poremećajem iz spektra autizma

Slična inertnost prisutna je i u zaštiti prava djece i odraslih osoba s poremećajima iz autističnog spektra i uspostavljanju cjelovitog sustava skrbi za osobe s autizmom. Proces izrade nacionalnog Okvira za probir i dijagnostiku autizma započeo još 2015. godine, nakon što je Pravobraniteljica uputila Hrvatskom saboru Posebno izvješće *Zaštita prava osoba s autizmom i poremećajima iz autističnog spektra*; *Nacionalni okvir za probir i dijagnostiku poremećaja iz spektra autizma djece u dobi 0 – 7 godina* donesen je 2018. godine (izradili Ministarstvo zdravlja RH, Ministarstvo socijalne politike i mladih RH, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH i Ured UNICEF-a za Hrvatsku), ali implementacija u sustav zdravstva do danas se nije dogodila. Do danas nemamo Nacionalnu strategiju na temu autizma.

Prema posljednjim podatcima HZJZ-a iz rujna 2022. godine na području Republike Hrvatske registrirano je 4.177 osoba s poremećajem iz autističnog spektra, što čini 0,7% ukupnog broja osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj. Od navedenog broja osoba s poremećajima iz spektra autizma 2.512 je djece od 0 – 19 godina, 755 odraslih osoba od 20 – 64 godine, te 6 osoba starijih od 65 godina. Prema kriterijima Uredbe o metodologijama vještačenja, 742 osobe razvrstane su u 3. stupanj oštećenja funkcionalnih sposobnosti, dok je 2.096 osoba u okviru 4. stupnja oštećenja, od čega je 701 osoba starija od 20 godina.

Autizam je specifičan i kompleksan poremećaj i oblik invaliditeta koji zahtijeva nekonvencionalan pristup, kako u smislu odgojno-obrazovnog programa, edukacijskog i rehabilitacijskog tretmana, tako i u smislu potrebe za uspostavom cjelovitog sustava zaštite koji podrazumijeva usku suradnju različitih resora, posebice zdravstva, socijalne skrbi te odgoja i obrazovanja. Upravo segment

povezivanja različitih sustava i potreba nalaženja cjelovitih rješenja neovisno o kojem se „resoru“ radi, bolna je točka naše socijalne politike, pri čemu su odrasle osobe s poremećajima iz spektra autizma najveće žrtve.

Unatoč brojnim inicijativama Pravobraniteljice adresiranim prema svim razinama državne vlasti od osnutka pravobraniteljstva za osobe s invaliditetom, kao i apelima udruga za zaštitu prava osoba s poremećajem iz spektra autizma, roditelja i članova obitelji djece i osoba sa spomenutim oblikom invaliditeta, resorna ministarstva nisu ni danas, nakon dvadeset godina, uspjela dogovoriti i implementirati cjelokupni sustav zaštite i podrške usmjeren na odgojno-obrazovne, socijalno-zdravstvene i rehabilitacijske potrebe djece, mladih i odraslih s autizmom na cijelom prostoru RH.

Značajan broj obraćanja Pravobraniteljici upućuje na teškoće s kojima se suočavaju obitelji odraslih s autizmom uslijed njihovih agresivnih ispada prema članovima obitelji, zbog čega je funkcioniranje obitelji sve teže, o čemu svjedoči i sljedeći opis:
“… Situacija svakim danom sve više izmiče kontroli, naše dijete zna da je gazda u svom domu te da mu ugađamo u sekundi i želim vam objasniti primjerom od prekjučer koliko je teško i opasno postalo. Dovela sam ga iz škole i nije imao strpljenja da otključam vrata kuće te me je lupao po glavi svom snagom i čupao mi kosu, udarao me nogama, nakon par minuta u suzama i pokušaju obrane uspjela sam otključati vrata i napad na mene se nastavio 20 minuta u čemu sam trčala po kući izbjegavajući udarce, kad je Ivan shvatio da bježim i spašavam se krenuo je lupati svom snagom po prozoru rukama što sam morala spriječiti da se ne ozlijedi i fizički je opet po meni udarao dok sam nemoćno plakala i čekala da Ivana prođe. Bojimo se da se ne desi veće zlo i svakodnevno živimo u strahu. Napominjem da Ivan dobro funkcionira u školi u Centru za autizam u svom okruženju sa sebi sličnima te Vas molim da ako je moguće bude i smješten u ustanovu gdje su djeca sa sličnim poteškoćama jer vjerujem da bi tamo bio zadovoljan i sretan i takav nam dolazio kući na vikend. Sada je sve na ministarstvu i na njihovoj žurnoj reakciji i na nama ostalima da podsjećamo da je situacija krajnje ozbiljna. Hvala još jednom i prilažem vam par slika da vidite da ozljede na meni i suprugu u zadnjih pola godine nisu zanemarive i da nam je svima skupa jako teško, a najviše je nezadovoljan Ivan jer se ja više sa time ne mogu nositi, kao i svi ukućani koji su nesretni gledajući svakodnevne situacije i osjećajući se nemoćno.“

Prethodni primjer je samo jedna od desetaka sličnih obiteljskih priča o kojima imamo saznanja. Najveći broj pritužitelja iskazuje da traženje adekvatnog smještaja traje godinama, centri za socijalni rad upućuju nebrojene zamolbe različitim domovima socijalne skrbi, bez rezultata. Ustanove socijalne skrbi redovito imaju velike liste čekanja, ali nemaju kapacitet niti minimalne uvjete potrebne za pružanje socijalnih usluga ovoj kategoriji korisnika. Gotovo je identična situacija i kod izvaninstitucionalne skrbi. Jedna majka navodi da je sin iz sustava odgoja i obrazovanja izašao s 21 godinom života, nakon čega ga je posredstvom nadležnog centra za socijalnu skrb pokušala uključiti u cjelodnevni boravak nekoliko ustanova, ali bezuspješno. Svi pružatelji usluge boravka isključivo su usmjereni/registrirani za pružanje usluga osobama s intelektualnim i mentalnim oštećenjima, dok za stručni rad s osobama s autizmom nisu stručno ni kadrovski kapacitirani. U konkretnom slučaju majka je samohrana, zaposlena i ne postoji druga mogućnost skrbi za sina, osim boravka u odgovarajućoj ustanovi.

Postojeći centri za autizam u Zagrebu, Splitu i Osijeku ustanove su odgoja i obrazovanja. Zbog te činjenice velika kategorija djece i odraslih ne mogu niti postati korisnici odgovarajućih rehabilitacijskih usluga – u okviru tih Centara ne mogu se osigurati socijalne usluge rane intervencije i boravka za djecu do početka školovanja, a nakon razdoblja školovanja (nakon 21. godine života) djeci nije osigurana gotovo nikakva sustavna podrška.
Ako je obitelj u mogućnosti skrbiti za svoje dijete susreće se s problemom pronalaska odgovarajuće izvaninstitucionalne usluge u okviru sustava socijalne skrbi, a ako je zbog obiteljskih okolnosti, dobi i

zdravstvenog stanja roditelja ili teškoća u funkcioniranju djeteta potreban smještaj, poznato je da mogućnosti smještaja za osobe s autizmom uglavnom – nema.
Posebno je teško osigurati skrb izvan vlastite obitelji kada korisnik ima značajne poremećaje mentalnog zdravlja koji se manifestiraju agresijom i autoagresijom zbog koje trpe korisnik i svi članovi obitelji, a često i šira okolina. Gotovo u pravilu takve se korisnike nema kamo smjestiti, centri za socijalnu skrb ne pronalaze slobodna mjesta u domovima socijalne skrbi, te se problem rješava pojedinačnim intervencijama nadležnog Ministarstva, pritiskom roditelja putem medija ili se uopće ne riješi.

Centar za autizam Osijek najnovija je i jedna je od modernijih ustanova ciljano uspostavljenih za skrb za osobe s autizmom u slavonskoj regiji, koja do 2015. godine nije imala niti jednog pružatelja usmjerenog na skrb za ovu populaciju. Prema Sporazumu o suradnji u uspostavi Centar za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju Osijek registriran je i za djelatnost „…smještaja boravka, individualne i grupne psihosocijalne podrške rehabilitacije i skrbi za djecu i učenike i odrasle osobe s poremećajima iz autističnog spektra“. Preduvjet za pružanje socijalnih usluga ostvaren je potpisivanjem Ugovora između CZA Osijek i ministarstva nadležnog za socijalnu skrb. Međutim, do današnjeg dana isti Centar pruža isključivo uslugu odgoja i obrazovanja (do 21. godine života), dok svi preduvjeti za pružanje i socijalnih usluga nisu niti pokrenuti. Posljedično i dalje cijela regija i dalje nema osiguranu niti uslugu rane intervencije, psihosocijalne podrške i boravka za osobe s poremećajima iz autističnog spektra, iako je sporazum triju ministarstava, Grada Osijeka i Osječko-baranjske županije upravo podrazumijevao sveobuhvatnu skrb i podršku za ovu kategoriju osoba.

Centar za autizam Zagreb nalazi se u situaciji upitne same opstojnosti ustanove, zbog činjenice da osim 170 učenika provodi predškolski program za više od 40 polaznika, a u programu za odrasle ima 114 korisnika. Svi su oni financijski i profesionalno podržani u okviru propisa iz odgoja i obrazovanja, što otežava, a u posljednje vrijeme u potpunosti onemogućava pružanje zadovoljavajuće skrbi za ove osobe. Naime, Centar za autizam obraćao se tijekom 2022. godine višekratno Ministarstvu znanosti i obrazovanja zamolbom za davanje prethodne suglasnosti za popunjavanje ispražnjenih radnih mjesta i to: medicinske sestre/tehničara (2), njegovatelja (7), spremačice (3), pomoćne kuharice (1) te psihologa (1). Nadležno Ministarstvo na ove zamolbe nije pozitivno odgovorilo, s obrazloženjem da za isto nema zakonske osnove, pozivajući se na činjenicu da se tražena radna mjesta odnose između ostalog i na Ustrojbenu jedinicu odraslih osoba s autizmom i druge ustrojbene jedinice na različitim lokacijama. Centar za autizam u svojim molbama za dobivanje suglasnosti za zapošljavanje radnika navodi da je „ovako ozbiljno smanjenje radne snage ugrožavajuće za higijensko-sanitarno održavanje prostora, opreme i namještaja i zdravstvenu sigurnost učenika i ostalih korisnika“, da je „zdravstveno stanje korisnika kompleksno, zahtijeva stalno praćenje i suradnju s liječnicima…“, „radi se o odraslim osobama s teškim invaliditetom koje trebaju stalni nadzor i stalnu podršku. Teško je sačuvati elementarnu sigurnost ovih korisnika i nositi se sa stalno prisutnim rizicima i opasnostima…“, „Centar za autizam nalazi se na rubu prestanka rada i osnovnog funkcioniranja ako se ne iznađe način da se ustanovi pomogne dok se ne provedu planirane statusne promjene.“

Centar za autizam Split u identičnoj je situaciji. CZA Split osnovan je kao školska ustanova, a već dugi niz godina nastavlja provoditi program i za osobe starije od 21 godine budući da postojeće ustanove socijalne skrbi na području grada Splita i županije nemaju uvjeta ni kapaciteta za pružanje socijalnih usluga (poludnevnog i dnevnog boravka) osobama starijim od 21 godine, a postoji potreba i za osiguranjem socijalnih usluga za djecu s poremećajem iz spektra autizma do 21 godine, posebice rane intervencije i psihosocijalne podrške. U odnosu na potrebu pružanja socijalnih usluga za osobe s poremećajem iz spektra autizma, i CZA Split također treba provesti statutarne promjene i registrirati se za pružanje socijalnih usluga, uostalom kao i CZA Zagreb i Osijek.

MZO i MROSP upoznato je sa situacijom u centrima za autizam, međutim bez statutarnih promjena, licenciranja socijalnih usluga te osiguranog financiranja, pitanje odraslih osoba u okviru postojećih CZA ne može biti zakonito i zadovoljavajuće riješeno. Financiranje tih usluga putem sklopljenog

ugovora o međusobnoj suradnji sa ministarstvom nadležnim za socijalnu skrb, podrazumijeva od strane osnivača tih ustanova osiguravanje i ostalih potrebnih uvjeta za pružanje tih usluga.

Predradnje za reorganizaciju postojećih CZA i registriranje djelatnosti socijalne skrbi procesi su koji su dugotrajni, u kojima trebaju sudjelovati dva ministarstva i osnivači tih ustanova, a problemi pojedinaca, njihovih iscrpljenih obitelji do tada će ostati neriješeni. Pojedinačni pokušaji da se za osobe s autizmom osiguraju određene socijalne usluge na žalost ne nailaze na sustavnu podršku. Neprepoznavanje specifičnosti problematike i otpori sustavnim rješenjima na najvišoj razini državne vlasti doveli su do toga da kvaliteta života djece i odraslih osoba s autizmom u Hrvatskoj zaostaje za onom u razvijenijim zemljama i oni ne mogu razviti svoje pune potencijale, već ih se učestalo hospitalizira na psihijatrijskim odjelima, a kad se njihove obitelji više ne mogu brinuti o njima smještava ih se u ustanove kao jedino preostalo rješenje.

Mišljenje i preporuke:

Problemu autizma potrebno je pristupiti cjelovito i na društveno odgovoran način, kroz međuresornu suradnju (ministarstvo socijalne skrbi, zdravstva i odgoja i obrazovanja) te uz uključivanje JRLS radi osiguranja prilagodbe navedenih sustava potrebama korisnika. Svi dosadašnji pokušaji svedeni su na određene dogovore, prijedloge, osnivanja međuresornih skupina, sastanke ministara, potpisivanje sporazuma, humanitarne akcije, ali bez konkretnog učinka i aktivnosti kojima bi se realiziralo ono što je potrebno.

Naglašavamo da osim pitanja skrbi za odrasle osobe s autizmom još uvijek nismo definirali pitanje sustavne dijagnostike, rane intervencije i odgovarajućih rehabilitacijskih programa, zbog čega i dalje svjedočimo socijalnoj isključenosti ove kategorije djece i građana. Svi pokušaji da se problemu autizma pristupi cjelovito i na društveno odgovoran način svedeni su na sporadične pokušaje da se problem otkloni, a ne riješi, zbog čega smatramo da se u RH osobama s autizmom krše temeljna ljudska prava.

Zbog propusta sustava i inercije svih razina vlasti, generacije osoba s autizmom u Hrvatskoj rađaju se i žive bez pravovremene rane intervencije, bez programa socijalnog i profesionalnog osposobljavanja, bez dostatnih socijalnih usluga boravka i smještaja za one kojima je on potreban, nedostupna im je specijalizirana i multidisciplinarna zdravstvena skrb, posebice ona u području mentalnog zdravlja, a nije im prilagođen ni redovni obrazovni sustav.

2.13. ODGOJ I OBRAZOVANJE

2.13.1. Predškolski odgoj

Sustav ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj uređen je Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju (Narodne novine, br. 10/97, 107/07, 94/13, 98/19 i 57/22; u daljnjem tekstu: Zakon), Državnim pedagoškim standardom predškolskog odgoja i naobrazbe (Narodne novine, br. 63/08 i 90/10; u daljnjem tekstu: DPS), Nacionalnim kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (Narodne novine, br. 05/15) te Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine, br. 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19 i 64/20).

Prema podatcima Državnog zavoda za statistiku (srpanj 2022. [10]) u pedagoškoj godini 2021./2022. rani i predškolski odgoj i obrazovanje izvodili su se u 1.548 dječjih vrtića i 160 drugih pravnih osoba te je u njih bilo uključeno 142.440 djece. U vrtiću osam i više sati boravi 78,8% djece. Unatoč većem

[10] Izvor: https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29018.

broju djece obuhvaćene predškolskim odgojem, još uvijek u RH nije postignut cilj definiran okvirom *Europa 2020.* da najmanje 95% djece sudjeluje u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju.

Stopa upisa u dječje vrtiće i njezin rast vrlo su nejednako raspoređeni diljem zemlje. Stope upisa u najrazvijenijim JLS-ima pet puta su veće od onih u najmanje razvijenima, pa tako neke JLS bilježe rast upisa veći od 75%, a drugi jedva dostignu upis od 30%. To predstavlja ozbiljne nepravde u sustavu jer djetetova šansa da iskoristi prednosti koje pruža upis u sustav ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja uvelike ovisi o tome gdje dijete živi (Unicef i Središnji državni ured za mlade i demografiju, 2020.) te je i dalje potrebno raditi na širenju kapaciteta za smještaj djece u dječje vrtiće.

Čl. 20. Zakona definirano je pravo svakog djeteta na upis u dječji vrtić ili ustanovu u kojoj se provodi rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Prednost imaju djeca s navršene četiri godine života, a iznimno ako JLS ne može osigurati upis svakog prijavljenog djeteta u postupku upisa definirani su kriteriji prednosti, među kojima je uz ostale kategorije i dijete s teškoćama u razvoju.

NEDOSTATAK SLOBODNIH MJESTA

Čak i unatoč tako definiranim odredbama, djeca s teškoćama u razvoju otežano ostvaruju mogućnost upisa u predškolske programe zbog različitih razloga – nepostojanja vrtića na području prebivališta, nedostatka slobodnih mjesta i uvjeta prema Državnom pedagoškom standardu ili neosiguravanja elemenata podrške odgojno-obrazovnoj inkluziji.

Protekle godine učestalo su se Pravobraniteljici obraćali roditelji upravo zbog teškoća kod upisa djeteta u vrtić, pri čemu neki od njih niti nakon dvije godine nisu mogli ostvariti pravo na upis u vrtić prvenstveno zbog ograničenja prema čl. 22. st. 3. i 4. Državnoga pedagoškog standarda. Jedna majka u svojem obraćanju navodi da već drugu godinu ne može upisati dijete s Downovim sindromom: „… *Kontaktirala sam s načelnikom općine, koji mi je rekao da se radi na tome da se otvori još jedna grupa... navodno je problem što se nitko ne javlja na natječaj za trećeg odgajatelja... molila sam ih da raspišu natječaj za pomoćnika u radu za dijete, ali mi opet navode raznorazne izgovore... kako sam ja majka koja je tek krenula u borbu, nisam osposobljena se raspravljati sa njima i niti davati protuargumente... jer u ove dvije godine slušam samo obećanja. A što se tiče direktnog upisa za dijete sa teškoćama, kod nas to ne postoji...“*

U konkretnom slučaju dijete koje ima prednost po dvostrukom kriteriju – teškoća u razvoju i životna dob, propisanima čl. 20. st. 3. i 4. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju – propustom odgovornih dijete podnosi nerazmjeran teret i još jednu pedagošku godinu ostaje izvan obrazovnog sustava samo zbog svojih razvojnih teškoća, čime je nedvojbeno stavljeno u nepovoljniji položaj u odnosu na drugu djecu. Iz očitovanja ravnateljice vrtića vidljivo je da dijete s teškoćama nije primljeno niti prošle godine (2021.) zbog ograničenja propisanih DPS-om, a da je tek početkom lipnja 2022. godine započeo proces proširenja kapaciteta vrtića i formiranja nove skupine u koju će se dijete uključiti. Budući da je zahtjev upućen MZO-u, Pravobraniteljica je preporučila nadležnim službama MZO-a i županijskog ureda nadležnog za obrazovanje da što hitnije izda akte potrebne za proširenje kapaciteta vrtića, odnosno osnivanje nove odgojne skupine, kako bi se u što kraćem roku moglo uključiti djecu s liste čekanja te spriječiti ozbiljno kršenje djetetovih prava zbog nemogućnosti pristupa inkluzivnom obrazovanju.

Uz nedostatak raspoloživih mjesta, neke JLS postavljaju sukladno kapacitetima i neke druge zapreke koje otežavaju pristup predškolskom odgoju. Jedan od primjera je nemogućnost upisa djeteta koje do 31. ožujka tekuće godine nije navršilo tri godine, unatoč tomu što specijalizirana ustanova daje mišljenje i preporuku da dijete „… *treba uključiti u organizirani sustav odgoja i obrazovanja kako bi kroz dnevne strukture i rutine vježbao sposobnost pažnje i združenje pažnje, te uključivanjem u vršnjačke skupine usvajao socijalno prihvatljive oblike ponašanja, sposobnosti uvažavanje odgode i*

postavljena pravila u skupnim aktivnostima". Majci je rečeno da u susjednoj općini ima mjesta, ali odmah nakon predaje zahtjeva telefonski je obaviještena od pedagoginje drugog vrtića da zahtjev neće niti razmatrati jer *„djecu s teškoćama upisuju samo u skupinu od pet godina starosti i isključivo na četiri sata".* Za djecu bez teškoća dob nije prepreka upisu u vrtić. U konkretnom slučaju čini se da je upisna procedura za dijete bila „posebna" upravo zbog činjenice njegovih razvojnih teškoća, koje se preliminarno predimenzioniraju kako bi postupanje vrtića imalo opravdanje. Odredbe KPOSI, koja je po svojoj pravnoj snazi iznad zakona, obvezuju da se sve odluke koje se donose u odnosu na dijete s teškoćama u razvoju trebaju donositi u njegovom najboljem interesu. U konkretnom slučaju onemogućavanje upisa u vrtić djetetu kojemu je upis preporučen sigurno nije postupanje u djetetovom najboljem interesu. Djetetovi potencijali i jače strane u takvom postupanju u potpunosti su zanemareni.

S obzirom na sumnju na diskriminaciju DTUR predloženo je provođenje inspekcijskog nadzora radi utvrđivanja propusta u postupku upisa djeteta te eventualnih protuzakonitosti zbog kojih nije ostvareno pravo djeteta na pristup predškolskom odgoju i obrazovanju.

U postupcima uočavamo da predškolske ustanove provode postupak upisa sukladno aktima o upisu, pri čemu poštujući odredbe DPS-a nisu u mogućnosti osigurati upise svoj djeci, pa ni djeci koja su u kategoriji prava prednosti. Predškolske ustanove nakon rangiranja svih zahtjeva sukladno zakonskim odredbama i Pravilnika o upisu djece zbog prekapacitiranosti nisu u mogućnosti, a zbog velikog broja kategorija koje su tim odredbama obuhvaćene, osigurati i prijem djeteta koje spada u neku od zaštićenih kategorija.

KRAĆI BORAVAK U VRTIĆU

Osim nedostupnosti predškolskih ustanova velik broj pritužbi Pravobraniteljici odnosi se na praksu vrtića da dijete s teškoćama u razvoju uključe na svega nekoliko dana tjedno ili svega po dva sata dnevno. Tako jedna majka ističe da je njezino dijete upisano u vrtić prošle godine na tri dana u tjednu po četiri sata, dok joj je ove godine smanjeno vrijeme boravka u vrtiću na samo dva dana u tjednu, navodno zbog nedostatka kadra. Prema priloženoj medicinskoj dokumentaciji djetetu je preporučeno da ide u vrtić radi socijalizacije i oponašanja, a preporučeno je i produljenje boravka (povijest bolesti iz Specijalne bolnice Goljak). U izvješću vrtića u bitnome se navodi da je dijete prošle školske godine bilo uključeno u „skraćeni redoviti program" (tri puta tjedno), a ove pedagoške godine uključen je dva puta tjedno „imajući u vidu interes razvojnih potreba i sigurnosti djeteta, odnosno sigurnosti i ostvarivanja odgojno-obrazovnog programa za drugu djecu". Ovi navodi nisu konkretizirani, ne navodi se ništa o funkcioniranju dječaka, napredovanju ili nazadovanju, nemogućnosti da se njegovim boravkom u skupini, kao što navode, „omogući ostvarivanje odgojno-obrazovnog programa za drugu djecu", citiraju se navodi iz nalaza i mišljenja drugih tijela, ali ne i uvid djelatnika vrtića o njegovim potrebama, osim paušalnih navoda da je najbolji interes djeteta da u vrtiću bude što kraće, a zbog njegovih razvojnih potreba i sigurnosti njega i druge djece. Sve ovo upućuje na moguću diskriminaciju djeteta s teškoćama u razvoju. Moramo naglasiti i činjenicu da određivanje boravka u vrtiću nekoliko dana u tjednu nije utemeljeno na propisima iz područja predškolskog odgoja.

Osim pristupa predškolskom odgoju i obrazovanju, obveza je za djecu s teškoćama osigurati i pristupačno okruženje te inkluzivnu podršku, kako bi dijete u programu predškolskog odgoja moglo sudjelovati na jednakoj osnovi s drugima. Osiguravanje podrške dodatnog odgajatelja, pomoćnika ili stručnog komunikacijskog posrednika prema posljednjoj izmjeni Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju obveza je vrtića čiji je osnivač jedinica lokalne i područne samouprave. Ovaj oblik podrške nije dužan osigurati privatni vrtić, s čime se suočila i majka djeteta s autizmom u privatnom vrtiću koji dijete pohađa. Dijete je navršilo pet godina, a prema preporuci stručnjaka/rehabilitatora nužno je uključivanje u predškolsku ustanovu, s obzirom na predstojeće školovanje. Dijete s obzirom na razvojne teškoće treba dodatnu podršku asistenta, odnosno trećeg odgajatelja ili radnika za njegu,

a kako se radi o ustanovi privatnog osnivača, potrebno je su/financiranje za njihovo angažiranje. Osnivaču vrtića preporučili smo, vjerujući da ima mogućnosti za financijski angažman koji u konkretnom slučaju ne bi izlazio iz okvira razumne prilagodbe koju su sva tijela dužna osigurati djeci s teškoćama u razvoju, kako bi i ona uživala jednaka prava kao i ostala djeca s područja ove lokalne samouprave, da poduzme mjere i aktivnosti u interesu djeteta.

Predškolske ustanove dužne su nakon završenog postupka upisa poduzeti sve potrebne mjere kako bi i djeca s teškoćama u razvoju u program vrtića bila uključena kada i druga djeca bez teškoća, odnosno od 1. rujna. Učestala je praksa vrtića da dijete s teškoćama uključi u program nakon jednog ili dva mjeseca. U Izvješću o radu za 2021. naznačili smo da je u sličnom slučaju roditelj pokrenuo postupak i sudsku tužbu protiv vrtića zbog utvrđivanja diskriminacije, koji je spor 2022. godine okončan prvostupanjskom presudom u korist roditelja.

Ako radi dobrobiti djeteta s teškoćama u razvoju treba osigurati određene oblike podrške, predškolska ustanova od procedure upisa koja obično završava s krajem lipnja za to ima dovoljno vremena do početka pedagoške godine te nema i ne može biti nikakvog opravdanja da dijete s teškoćama u razvoju u program vrtića bude uključeno tek krajem rujna ili početkom ili krajem listopada.

RODITELJI S INVALIDITETOM I RAZUMNA PRILAGODBA

Prema odredbi Zakona o predškolskom odgoju, djeca roditelja s invaliditetom također su kategorija djece za koju je potrebno osigurati prednost kod upisa. Pravobraniteljica je postupala i povodom pritužbe zbog diskriminacije *roditelja s invaliditetom* i propusta razumne prilagodbe u procesu upisa njezino dvoje djece u najbliži objekt mjestu stanovanja, jer zbog vlastitoga motoričkog invaliditeta ne može dvoje djece odvesti u udaljeniji objekt. Roditelji su takvu potrebu iskazali još u predupisnom roku te su očekivali da će se s obzirom na ozbiljnu zapreku uključivanju djece u udaljeni objekt pronaći način u novoj pedagoškoj godini osigurati upis dvoje djece. Povodom pritužbe Pravobraniteljica je nakon upućene preporuke dječjem vrtiću zatražila i inspekcijski nadzor Prosvjetne inspekcije radi utvrđivanja je li vrtić propustio provesti *razumnu prilagodbu* potrebama osobe s invaliditetom te konkretnih činjenica vezano uz aktivnosti vrtića radi smještaja dvoje djece u najbliži objekt zbog invaliditeta roditelja. Prosvjetna inspekcija utvrdila je da je u dvije odgojno-obrazovne skupine u koje su mogla biti raspoređena djeca upisan veći broj djece od onoga propisanog DPS-om te bi se uključivanjem djece taj broj dodatno povećao (za po jedno dijete u svakoj od tih skupina, op. a.). Činjenica koja u konkretnom slučaju ostaje neodgovorena jest bi li uključivanje još dvoje djece u svaku od ciljanih odgojno-obrazovnih skupina (po jedno dijete više u svakoj skupini) bilo nerazmjerno u odnosu na posljedicu koja bi mogla nastupiti u slučaju da zbog invaliditeta roditelj ne bude u mogućnosti voditi djecu u udaljeniji objekt.

Ako odluka vrtića rezultira prestankom dolaženja djece iz navedenog razloga, ne možemo govoriti o razmjernoj mjeri, budući da bi u tom slučaju daleko teže posljedice ovakve odluke trpjela djeca (koja zbog invaliditeta majke ne mogu pristupiti vrtiću), nego što bi ona nastupila uključivanjem još jednog djeteta u svaku od ciljanih skupina (ionako popunjenih iznad DPS-a). Niti izvješće vrtića, a niti nalaz Prosvjetne inspekcije nije opovrgnuo da bi se radilo o nepovoljnijem položaju djece čiji je roditelj OSI, neovisno o tome jesu li u nepovoljniji položaj stavljeni izravno odlukom vrtića ili se radi o sustavnoj nejednakosti do koje je došlo zbog nedovoljnih kapaciteta predškolskih ustanova za osiguravanje upisa svih kategorija djece kojima je osnivač vrtića dužan osigurati zakonski definirani prioritet.

Mišljenja smo da roditelj i dalje neminovno ima teškoće koje proizlaze iz njegovog invaliditeta u odnosu na pristup vrtićkom objektu radi dovođenja i odvođenja djece, a sukladno međunarodnim propisima koje smo se obvezali ispoštovati i nacionalnom zakonodavstvu Republika Hrvatska je

obvezna ukloniti ili u najvećoj mogućoj mjeri ublažiti prepreke koje sprječavaju sudjelovanje OSI u bilo kojoj sferi života na ravnopravnoj osnovi s drugima.

DJECA SA ZDRAVSTVENIM TEŠKOĆAMA

Majka djeteta sa zdravstvenim teškoćama (dijabetes tipa 1) u pritužbi navodi da je djetetu posredno onemogućen boravak u vrtiću na ravnopravnoj osnovi s drugima. U podnesku navodi da dijete ne može boraviti u vrtiću više od četiri sata isključivo zbog odbijanja vrtića da se djetetu mjeri razina šećera i po potrebi aplicira inzulin. Pritom navodi da se razina šećera kontrolira putem čitača (senzor *Libre*) ili aplikacije na mobitelu, a inzulin aplicira preko tzv. *Iporta* bez uboda izravno u kožu. Za provjeru razine šećera i apliciranje inzulina nije potrebno medicinsko znanje, jer isto kod kuće provode članovi obitelji nakon osnovnih uputa specijalista. Roditelj ističe da vrtić ima zaposlenu medicinsku sestru koja zasigurno ima potrebno znanje o dijabetesu, da vrtić i osnivač mogu osigurati i dodatnu osobu za potrebe praćenja zdravstvenog stanja djeteta ako to u sklopu radnog vremena ne može obavljati educirana medicinska sestra, te je nejasno o kojim bi se daljnjim preprekama radilo zbog kojih je djetetu onemogućen boravak u vrtiću na jednakoj osnovi kao djeci bez razvojnih/zdravstvenih teškoća.

S obzirom na to da djeca sa zdravstvenim i drugim razvojnim teškoćama imaju pravo na jednako postupanje i prilagodbu sustava potrebama djeteta, zatražili smo izvješće vrtića i Grada Zagreba o mogućnostima da se ovaj problem riješi na način da se dijete ne stavlja u nepovoljniji položaj te da osoba za davanje terapije inzulinom koju bi ovlastio roditelj bude upravo zaposlenik vrtića (odgojitelj, odnosno zdravstveni radnik).

Dječji vrtić očitovao se na način da posvećuju veliku pažnju senzibilizaciji vrtićkog okruženja te edukaciji odgojno-zdravstvenih radnika te ne vide zapreku da dijete boravi u vrtiću. Što se tiče apliciranja inzulina, navodi da *„sukladno sigurnosno-zaštitnim programima dječjih vrtića u RH“* lijekovi se u dječjem vrtiću ne daju, stoga terapiju i lijekove daje isključivo roditelj ili osoba koju ovlasti roditelj. Ističe se također da odgojitelji odgojne skupine prate razinu šećera u krvi te su u kontaktu s roditeljima, ali roditelj (ili osoba koju ovlaste roditelji) treba aplicirati inzulin. Istovremeno vrtić ne daje odgovor o razlozima zbog kojih za to ne bi bio ovlašten zdravstveni radnik zaposlen u vrtiću.

Od nadležnog MZO-a zatražili smo podatak o kojem se zakonskom aktu radi, a koji postavlja zapreke za davanje terapije djeci sa zdravstvenim potrebama u predškolskoj ustanovi, razlozima zbog kojih terapiju ne može davati zdravstveni djelatnik predškolske ustanove po suglasnosti roditelja, te mišljenje o načinu na koji će djeca sa zdravstvenim teškoćama u predškolskim ustanovama ostvariti pravo na inkluzivno obrazovanje bez diskriminacije. MZO je obavijestilo Pravobraniteljicu da je o istome zatraženo mišljenje Ministarstva zdravstva, koje do zaključivanja izvješća nismo zaprimili.

Državnim pedagoškim standardom propisani su i programi za djecu s posebnim zdravstvenim potrebama (djeca s akutnim bolestima i potrebama, djeca s kroničnim bolestima i dr.). Dolazak roditelja u vrtić radi davanja terapije realno predstavlja zapreku boravku djeteta u vrtiću. Ako odgojitelj putem čitača utvrdi potrebu davanja inzulinske terapije, a istovremeno ne aplicira inzulin, dijete može biti ugroženo do dolaska roditelja, koji treba doći sa svojega radnog mjesta, koje ne mora biti blizu, niti roditelj može uvijek reagirati u potrebnom vremenu.

Stoga smatramo da nadležno Ministarstvo znanosti i obrazovanja treba donijeti protokol kojim bi se definiralo postupanje vrtića u odnosu na potrebe djece sa zdravstvenim teškoćama, čime bi se uz ostvarivanje zadovoljavajuće razine sigurnosti djetetu omogućio pristup vrtiću na jednakoj osnovi s drugima.

OPSERVACIJSKI UGOVOR I KRAĆI BORAVAK

Izrazito negativna učestala praksa predškolskih ustanova jest uključivanje djeteta s teškoćama u razvoju na svega 1–2 sata jedanput ili nekoliko puta tjedno. Vrtići ovakvu praksu opravdavaju „dobrobiti djeteta“, „prirodom teškoća“ ili „najboljim interesom djeteta“, iako najčešće zapravo ne mogu dokazati da je takav pretjerani oprez opravdan i da proizlazi iz razvojnih potreba djeteta. Iskustvo je Pravobraniteljice da takva praksa proizlazi isključivo iz inicijalne dijagnoze djeteta odnosno utvrđenih razvojnih teškoća te da se radi o diskriminatornoj praksi predškolskih ustanova.

Što se tiče ugovora o ostvarivanju opservacijskog programa, predškolske ustanove donose ih na temelju vlastitih akata o upisu djece u programe vrtića. Ugovori se obično terminiraju na tri mjeseca, što roditeljima sugerira da postoji i potencijalna prijetnja „nemogućnosti“ daljnjeg boravka u vrtiću. Ako je cilj takvim posebnim ugovorom definirati stručni proces izrade individualnog odgojno-obrazovnog programa, smatramo da je sklapanje ugovora u tom slučaju nepotrebno, jer je planiranje oblika inkluzivne podrške dio redovnoga stručnog rada predškolske ustanove u odnosu na dijete s teškoćama u razvoju.

Na upit o navedenom MZO se očitovalo na način da ugovor o međusobnim pravima i obvezama dječji vrtić s roditeljima sklapa na temelju vlastitih pravnih akata, a da vremenska klauzula o odluci predškolske ustanove nakon opservacijskog perioda omogućava da *„eventualno nesuradljivi roditelji prihvate zapažanja odgojno-obrazovnih djelatnika o potrebi odlaska na potrebne specijalističke i dijagnostičke preglede“.*

Takav stav MZO smatramo diskriminatornim, budući da prejudicira da roditelji djece s teškoćama u razvoju nisu suradljivi i ne vode djecu na specijalističke i dijagnostičke preglede. Preporučujemo da se napuste sve one prakse vrtića koje mogu imati za posljedicu stavljanje djece s teškoćama u razvoju i njihovih roditelja u nepovoljniji položaj. Što se tiče eventualne nesuradnje roditelja, naglašavamo da su Obiteljskim zakonom (Narodne novine, br. 103/15, 98/19 i 47/20) propisane obveze roditelja u obavljanju roditeljske dužnosti, kao i obveza brige o zdravlju, vođenja na liječničke preglede i odgovarajuće edukacijsko-rehabilitacijske postupke te je u tom smislu potrebno njegovati konstruktivnu suradnju s roditeljima, a po potrebi na eventualne roditeljske propuste ukazati nadležnom centru za socijalnu skrb. Sporno je prejudicirati nesuradnju roditelja djece s teškoćama u razvoju. Dapače, već unazad nekoliko godina kroz pritužbe roditelja ukazujemo na učestalu praksu vrtića da samo zbog postojanja razvojne teškoće, neovisno o stvarnoj potrebi i težini razvojnih teškoća djeteta, uvjetuju sklapanje opservacijskih ugovora koji se često posve neopravdano i produžuju.

Primjer iz prakse: Problem provedbe i terminiranja opservacijskog ugovora ogleda se i u slučaju o kojemu smo doznali iz medijskih napisa. Dječaku s rijetkim genetskim poremećajem odbijen je upis u dječji vrtić. Kako se majka tim povodom prethodno obratila MZO-u, već je bio pokrenut inspekcijski nadzor, te je MZO nakon utvrđenih nepravilnosti vezano za odbijanje upisa naložilo vrtiću da upiše dijete u odgovarajuću odgojno-obrazovnu skupinu u pedagoškoj godini 2022./2023. Djetetu je potom određen opservacijski period i boravak u trajanju od dva mjeseca po dva sata dnevno radi „utvrđivanja potrebne razine prilagodbe uvjetima boravka djeteta u vrtiću“. Dijete ima genetski poremećaj (nefrogeni dijabetes insipidus), što znači da njegovi bubrezi ne znaju sačuvati vodu pa je potrebno prilagoditi prehranu vezano za unos soli, osigurati tekućinu za piće i osigurati češće mijenjanje pelene u odnosu na drugu djecu, dok u kognitivnom i razvojnom smislu ni na koji način ne zaostaje za vršnjacima, a što se može zaključiti i iz nalaza psihologa. Naknadno se majka obratila Pravobraniteljici navodeći da se približava istek roka opservacijskog perioda, a da je iz usmenog razgovora s vrtićkom psihologinjom dobila informaciju da će se opservacijski period produljiti za daljnjih mjesec dana, za koji period će mu boravak u vrtiću i dalje ostati u trajanju od dva sata dnevno, a za što majka s obzirom na zdravstveno stanje i dosadašnji tijek prilagodbe ne nalazi nikakve

logike ni opravdanja. Majka dodaje i da se prema povratnim informacijama odgajateljica u skupini i medicinske sestre dijete u potpunosti prilagodilo radu vrtićke skupine te izuzev učestalijeg mijenjanja pelena i praćenja unosa tekućine njegov boravak u vrtiću ne zahtijeva nikakve posebne prilagodbe niti mjere od strane odgajateljica ili drugih članova stručnog tima.

Od vrtića smo zatražili: (1) detaljno očitovanje o tome koje su konkretne aktivnosti do sada poduzete tijekom opservacijskog perioda; (2) koji su stručni djelatnici vrtića i na koji način bili uključeni u dosadašnjem opservacijskom periodu; (3) koja su dosadašnja utvrđenja opservacijskog postupka; (4) koje se daljnje mjere i aktivnosti praćenja prilagodbe planiraju poduzeti; (5) na koji način se obrazlaže interes djeteta za nastavak ograničenja dnevnog boravka u vrtiću do dva sata dnevno, odnosno zbog čega bi boravak u vrtićkom programu u punom opsegu bio štetan za njegovo zdravlje ili razvoj.
U zaprimljenom odgovoru je navedeno da će opservacijski postupak biti kompletno dovršen do inicijalno predviđenog roka (30. studenog 2022.), a da je produljenje roka opservacijskog perioda bilo razmatrano u svrhu bolje procjene samog djeteta zbog neredovitih dolazaka djeteta u skupinu tijekom opservacijskog perioda. No, kako iz mišljenja odgojiteljica skupine koju dijete pohađa, zdravstvene voditeljice i pedagoginje proizlazi da nisu uočena odstupanja u odnosu na vršnjake, Stručna služba vrtića je donijela konačno mišljenje i odredila za dijete puni opseg boravka u vrtiću od 1. prosinca 2022. do ispisa djeteta.

Pravobraniteljica je uputila preporuku vrtiću, navodeći među ostalim: *„Cilj opservacijskog perioda je upravo utvrđivanje sposobnosti i mogućnosti djeteta za uključivanje u redovni program boravka u predškolskoj ustanovi u punom opsegu kao i za utvrđivanje i osiguranje potrebnih specifičnih oblika prilagodbe. Dvomjesečna opservacija, posebice kod djeteta sa zdravstvenom teškoćom koja bitno ne narušava njegovu funkcionalnost te koja po dosadašnjem stanju stvari ne pretpostavlja posebno zahtjevne oblike prilagodbe, objektivno je i više nego dovoljan period za utvrđivanje mogućnosti za uključivanjem djeteta u redovni vrtićki program te procjene potrebnih mjera prilagodbe i njihova osiguranja.“*

Naglašavamo da su *„…načelo zabrane diskriminacije po osnovi zdravstvenog stanja i/ili invaliditeta, obveza osiguranja razumne prilagodbe koja nije nerazmjeran teret za onog koji ju je dužan omogućiti, te zahtjev da svaka uskrata prava treba ostvarivati svoj legitimni cilj i mora biti primjerena i nužna za ostvarenje tog cilja osnovne premise kojima se treba voditi i kod ostvarivanja prava djeteta s teškoćama u razvoju na inkluzivni predškolski odgoj s ciljem potpunog uključivanja*.“ U svim slučajevima u kojima se pritužbe odnose na stručni rad u vrtiću i odnos prema djetetu Pravobraniteljica predlaže pružanje stručno-pedagoške pomoći odnosno provođenje stručno-pedagoškog nadzora, kako bi se potvrdili ili otklonili navodi iz pritužbe. Prema podatcima AZOO, tijekom 2021. godine[11] u predškolskim ustanovama provedene su 32 mjere stručno-pedagoške pomoći i 15 stručno-pedagoških nadzora. S ciljem što kvalitetnije inkluzije učenika s teškoćama u razvoju u redoviti odgojno-obrazovni sustav te osiguranja stručno-savjetodavne pomoći i potpore školama Agencija je oformila mobilne stručne timove. Tijekom 2021. godine AZOO organizirala je 29 stručnih skupova koji su se odnosili na integraciju učenika s teškoćama u redoviti odgojno-obrazovni sustav. Na tim ciljano organiziranim stručnim skupovima prisustvovalo je 2.940 odgojno-obrazovnih radnika iz svih županija RH. Edukacija zaposlenika predškolskih ustanova pretpostavka je kvalitetne odgojno-obrazovne inkluzije djece s teškoćama u razvoju i ostvarivanja njihovog prava na jednako postupanje.

[11] Izvor: https://www.azoo.hr/app/uploads/2022/02/AZOO-izvje%C5%A1%C4%87e-o-radu-za-2021-finale.pdf.

Preporuke:

1. Osigurati dostupnost vrtića i obuhvat predškolskim odgojem sukladno ciljevima *Europa 2020.* i strateškim dokumentima Republike Hrvatske.
2. Osigurati ujednačene financijske, kadrovske, stručne i ostale uvjete rada predškolskih ustanova.
3. Sustavno pratiti sve diskriminatorne prakse predškolskih ustanova prema djeci s teškoćama u razvoju i poduzimati mjere za njihovo otklanjanje, uključujući i djecu sa zdravstvenim teškoćama.
4. Intenzivirati stručno-pedagošku pomoć te sve oblike jačanja stručnih kompetencija radnika u predškolskim ustanovama.

2.13.2. Osnovno i srednjoškolsko obrazovanje

Ako usporedimo podatke prikazane u tablici 13. dobivene od Ministarstva znanosti i obrazovanja (MZO) o broju učenika s teškoćama u razvoju u školskoj godini 2022./2023. u odnosu na školsku godinu 2021./2022. zamjetno je povećanje broja učenika s teškoćama u razvoju i u osnovnoj i srednjoj školi dok je istodobno ukupni broj učenika manji. Svjedočimo li kvalitetnijem uočavanju potreba učenika i određivanju primjerenih programskih i ostalih potpora ili povećanju broja djece s teškoćama u razvoju teško je reći samo na temelju brojčanih podataka.

Tablica 13. Broj učenika upisanih u osnovnim i srednjim školama u školskim godinama 2021./2022. i 2022./2023.

Školska godina	Ukupan broj učenika	Ukupan broj učenika s tur	Broj učenika s TUR u OŠ	Broj učenika s TUR u SŠ
2021./2022.	456.441	29.153	24.025	5.128
2022./2023.	454.232	30.131	24.913	5.218

Kao i prethodnih godina uočava se da se velik broj učenika s teškoćama u razvoju ne pojavljuje u srednjoj školi te je zanimljivo pogledati ukupan broj učenika u srednjim školama u odnosu na ukupan broj učenika u osnovnim školama:

Tablica 14. Ukupan broj učenika i učenika s teškoćama upisanih u osnovnim i srednjim školama u školskoj godini 2022./2023.

Školska godina 2022./2023. - škola	Broj učenika	Broj učenika s TUR	Udio učenika s TUR u ukupnom broju
Osnovna škola	309.418	24.913	8,05%
Srednja škola	144.814	5.218	3,6 %

U ukupnom broju svih učenika ne primjećujemo razliku koju vidimo kada govorimo o učenicima s teškoćama u razvoju koji kao da nestaju u sustavu srednje škole: ili se (1) ne upisuju ili (2) nemaju više potrebe za primjerenim programima obrazovanja i oblicima pomoći. Navedenu pojavu još uvijek nije nitko istražio, a smatramo da je navedeno jedino moguće praćenjem školovanja učenika s teškoćama u razvoju putem e-Matice.

Podatci koje smo dobili od MZO-a pokazuju i nadalje da se najveći broj učenika s teškoćama u razvoju školuje u redovnim školama:

Pita 2. Osnovnoškolski program

Pita 3. Srednjoškolski program

OBRAZOVANJE NA MARGINI

Stručna povjerenstva škola i županija

Prema podatcima MZO-a, dakle, najveći broj učenika s teškoćama u razvoju školuje se u redovnim osnovnim i srednjim školama. Najveći je broj učenika s manjim teškoćama u razvoju koji zahtijevaju samo individualizirani pristup: u osnovnim školama ih je 11.905, a u srednjim školama 4.541. Međutim, slijedom pritužbi i redovnih obilazaka ustanova kao i proteklih godina ističemo da u našem društvu i nadalje prevladava pogled na DTUR i OSI usmjeren primarno na njihovu teškoću/invaliditet te se na taj način razmatra prvenstveno što oni ne mogu. Čim su teškoće veće, ako je učenik neverbalan, teškoće nepoznatije, ako je potreban veći trud i kreativnost učitelja/nastavnika, učenike se odmah upućuje u posebne razredne odjele i ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja.

Primjer iz prakse: U Izvješću o radu za 2021. godinu opisali smo primjer učenika s teškoćama u razvoju koji je sada u 6. razredu i gotovo od samog početka školovanja školuje se po redovitom programu uz prilagodbu sadržaja, ali u ustanovi s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja. Majka cijelo njegovo školovanje nastoji da se školuje u redovnoj osnovnoj školi najbližoj mjestu stanovanja. Prošle godine, kao i na samom početku školovanja dotičnog učenika, stručno povjerenstvo škole i županije donijelo je rješenje za školovanje po posebnom programu koje je poništeno od strane drugostupanjskog povjerenstva pri MZO-u. Majka i ustanova s posebnim uvjetima u kojoj se učenik školuje dostavili su ove godine i dokaze da učenik u navedenoj ustanovi nema rehabilitacijske postupke te da učenik uspješno svladava redoviti program uz prilagodbu sadržaja, zbog čega ne postoji nikakva prepreka da se školuje u školi po mjestu stanovanja. Značajnim nalazimo napomenuti da je ustanova u kojoj se učenik školuje prije početka tekuće školske godine dostavila mišljenje o školovanju učenika koje su jednostavno zanemarili, a majci su davali kontradiktorne upute što treba učiniti kako bi se pokrenuo postupak izmjene primjerenog programa obrazovanja. Nakon što smo županiji ukazali da daje kontradiktorne upute te nakon što su se ponovno obratili ustanovi u kojoj se učenik školuje, tek tada majka i Pravobraniteljica saznaju da je već na početku školske godine dano mišljenje o školovanju učenika. Iz navedenog zaključujemo da osnovna škola po mjestu stanovanja ne želi upisati učenika te da godinama isto uspješno izbjegava bez ikakvih posljedica i odgovornosti. Nakon više obraćanja školi i županiji uputili smo im mišljenje, citiramo: *„Svjesni smo da su stručna povjerenstva škola i upravnih tijela nadležnih za obrazovanje u županiji ona koja su sukladno važećem Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (*Narodne novine, *br. od 87/08 do 64/20) i Pravilniku o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, učenika te sastavu stručnih povjerenstava (*Narodne novine, *br. 67/14 i 63/20) nadležna za davanje mišljenja i prijedloga primjerenih programa obrazovanja nakon provedenog postupka koji uključuje i neposredne preglede,*

razgovore, prikupljanje potrebne medicinske i druge relevantne dokumentacije, mišljenja odgojno-obrazovnih ustanova i dr. te da roditelji imaju pravo pravnih lijekova, budući da je riječ o upravnom postupku. Međutim, ističemo da navedeno mora biti provedeno i sukladno odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom koja osigurava uključivost obrazovnog sustava bez diskriminacije i na osnovi jednakih mogućnosti usmjereno na razvoj svih sposobnosti u punom potencijalu u zajednici u kojoj dijete živi najbliže mjestu stanovanja i u najboljem interesu djeteta. Prateći višegodišnja događanja primjećujemo kako Centar za odgoj i obrazovanje kontinuirano daje mišljenje da učenik svladava redoviti program uz prilagodbu sadržaja, da bi prošle godine Stručno povjerenstvo upravnog tijela u županiji dalo prijedlog posebnog programa uz individualizirane postupke u posebnom razrednom odjelu... Pratimo kako se majci učenika daju različite upute kao i da ju se mjesecima tražilo mišljenje Centra da bi se potom ispostavilo da je Centar u rujnu 2022. dostavio svoje mišljenje… Centar poznaje učenika, školuje ga i ocjenjuje po redovitom programu uz prilagodbu sadržaja, a članovi stručnih povjerenstava koji po našem mišljenju manje poznaju učenika prošle godine su dali mišljenje za posebni program... Stječemo dojam da osnovna škola… unatoč pokazanim rezultatima u Centru smatra da se učenik ne može školovati u njihovoj školi po istom programu kao u Centru te nam se čini da postoje određene predrasude, strahovi i nevjerice. U jednom izvješću dostavljenom našem Uredu škola ističe da nema posebne uvjete, a za koje se pokazuje da ih učenik ne treba. Naime, istodobno od Centra zaprimamo pismeno i usmeno saznajemo da učenik nema osiguranu višegodišnju rehabilitaciju i habilitaciju kod njih, što je ustvari najčešće glavni razlog zbog kojeg se učenici upućuju u ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja. … Podsjećamo da čl. 6. st. 8. Pravilnika o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (Narodne novine, br. 24/15) kaže, citiramo: „Redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke u školi, koja ima suglasnost ministarstva za osiguravanje posebnih uvjeta odgoja i obrazovanja, može se odrediti učenicima kojima su, s obzirom na vrstu teškoće i specifičnosti funkcioniranja, potrebni posebni uvjeti odgoja i obrazovanja, a oni se ponajprije odnose na višegodišnju habilitaciju/rehabilitaciju učenika." Konvencija i tumačenje njezinih odredbi od strane UN-ova Odbora za prava osoba s invaliditetom (u daljnjem tekstu: Odbor) ne poznaje posebne uvjete, već štoviše Odbor u Općem komentaru br. 4. govoreći o pravu na uključivo obrazovanje pojašnjava da, citiramo: „Do isključivosti dolazi kada su učenici izravno ili neizravno spriječeni ili kada im je uskraćen pristup obrazovanju u bilo kojem obliku. Do segregacije dolazi kada se odgoj i obrazovanje učenika/studenata s invaliditetom odvija u odvojenom okruženju, a koje je osmišljeno ili se koristi kao odgovor na pojedinu vrstu invaliditeta ili raznih vrsti invaliditeta, odvojeno od učenika/studenata bez invaliditeta. Integracija je proces smještanja osoba s invaliditetom u postojeće redovne obrazovne ustanove, pod uvjetom da se oni mogu prilagoditi standardiziranim zahtjevima koji postoje u tim ustanovama. Uključivost predstavlja proces sustavne reforme koji uključuje… promjene i prilagodbe sadržaja, nastavnih metoda, pristupa, struktura i strategija u odgoju i obrazovanju kako bi se prevazišle prepreke i omogućilo jednako i participatorno iskustvo učenja, kao i okruženje koje najbolje odgovara potrebama i sklonostima svih učenika/studenata određene dobne skupine. Smještanje učenika/studenata s invaliditetom u redovan razred bez pratećih strukturnih promjena, primjerice u odnosu na organizaciju, plan i program i strategije podučavanja i učenja, ne predstavlja uključivost. Osim toga, integracijom se ne može automatski jamčiti prijelaz sa segregacije na uključivost." Nadalje, Odbor u svojem Općem komentaru br. 6. vezano za jednakost i diskriminaciju kaže, citiramo: „63. Činjenica da neke države stranke ne pružaju učenicima i studentima s invaliditetom, uključujući one s vidljivim i nevidljivim invaliditetom i one koji doživljavaju višestruke oblike diskriminacije ili intersekcijsku diskriminaciju, jednaki pristup općoj školi s uključivim i kvalitetnim obrazovanjem diskriminirajuća je, protivna ciljevima Konvencije i CRPD/C/GC/6 15 izravno krši članke 5. i 24. Čl. 5. st. 1. povezan je s čl. 24. i njima se od država stranaka zahtijeva da uklone sve vrste diskriminirajućih prepreka, uključujući pravne i društvene prepreke, uključivom obrazovanju…"

U ovom trenutku nemamo saznanja o tijeku postupka, osim da se od majke ponovno traže novi nalazi radi pokretanja postupka utvrđivanja primjerenog programa obrazovanja, dok učenik još jedno polugodište pohađa ustanovu s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja.

Primjer iz prakse: Više pritužbi ponovno smo zaprimili vezano za postupke pri upisu u 1. razred osnovne škole i traženje dodatnih nalaza. Zorni primjer je učenik koji se doselio iz inozemstva i cijelo polugodište nije bio u školi upravo zbog traženja dodatnih nalaza, a kojega smo opisali u poglavlju *2.2 Jednakost i nediskriminacija*. U drugim primjerima roditeljima se već na prvim razgovorima daje mišljenje o potrebi posebnog programa i posebnog razrednog odjela ili se traže dodatni nalazi, najčešće psihološki, pokušavajući ishoditi informaciju o sniženim intelektualnim sposobnostima na temelju kojih bi učenike odmah uputili u posebne razredne odjele i ustanove. Uslijed opisanih postupanja učenici s teškoćama u razvoju često započinju školovanje bez osiguranih razumnih prilagodbi jer se ne donose na vrijeme rješenja o primjerenom programu obrazovanja koja su temelj za ostvarivanje nekih drugih prava kao potpore pomoćnika u nastavi. Primjer je učenik 1. razreda osnovne škole čiji su roditelji uložili žalbu na rješenje te je rješenje po žalbi roditeljima dostavljeno tek krajem listopada – dva mjeseca nakon početka školske godine. Kako je riječ bila o učeniku 1. razreda, zbog podnošenja žalbe dva mjeseca učenik nije imao niti primjereni program obrazovanja, ali niti ostale potrebne prilagodbe i potpore i prijeko potrebnog pomoćnika u nastavi te je bio svakako u nepovoljnijem položaju.

Kao i prošle godine, ističemo potrebu edukacije stručnih povjerenstava i djelatnika škola te stručnih povjerenstava pri županijskim upravnim tijelima. Osim toga, njihovo postupanje mora biti ujednačeno i sukladno propisima. Svjesni smo da je riječ o upravnim postupcima i osiguranim pravnim lijekovima, no smatramo da osim edukacije mora postojati i određeni mehanizam kontrole rada stručnih povjerenstava, ali i škola.

Ponovno ističemo da testiranja prilikom upisa u osnovnu školu, utvrđivanja primjerenih programa kao i tzv. timske obrade, ukoliko dijete nije u višegodišnjem praćenju kod nekog stručnjaka, svakako nisu prirodne situacije i ne znače da su djeca/učenici pokazali sve svoje sposobnosti i mogućnosti. Posljedice eventualne krive procjene kod određivanja oblika školovanja za pojedine učenike mogu biti dalekosežne, a što vidimo i kroz pritužbe i redovne obilaske ustanova. Jednako tako, vrlo često se narušavaju odnosi s roditeljima, koji u takvim situacijama u potpunosti gube povjerenje u obrazovnu instituciju, a istodobno se navedenim postupanjima ne osigurava razumna prilagodba i druge potrebne potpore učenicima.

Pravobraniteljica je uputila MZO-u i AZOO-u preporuku za organiziranje dodatne edukacije članova stručnih povjerenstava u kojoj je naglašeno kako se primjećuje da su DTUR po mišljenju Pravobraniteljice ponekad diskriminirana u postupcima utvrđivanja psihofizičkog stanja, da su postupci dugotrajni i traže se nalazi za koje smatramo da nisu od tolike važnosti prilikom upisa u 1. razred. Pravobraniteljica je uputila i preporuku MZO-u kojom predlaže razmatranje mogućnosti da se svim osnovnim školama i županijama u RH daju upute za rad stručnih povjerenstava kako bi se spriječile situacije da učenici s teškoćama u razvoju nisu upisani s početkom školske godine ili nemaju osigurane poznate potrebne prilagodbe i podrške. Svjesni smo da su stručna povjerenstva samostalna u svojem radu i da je riječ o stručnjacima koji su u povjerenstvima u upravnim tijelima županija predloženi od strane AZOO-a, no unatoč tomu nadamo se kako postoji mogućnost da im se upute određeni prijedlozi na razmatranje. U odnosu na ono što nalazimo spornim predložili smo da im upute, citiramo: *„ - da stručna povjerenstva prilikom utvrđivanja psihofizičkog stanja te određivanja ukoliko je potrebno programskih i ostalih prilagodbi i oblika podrške uvažavaju nalaze stručnjaka koji više godina prate određeno dijete s teškoćama u razvoju. Predlažemo da se prilikom upisa u 1. razred ne zahtijevaju dodatni nalazi i timske obrade ako je moguće utvrditi potrebne potpore i razumnu prilagodbu za početak školovanja na temelju testiranja u školi i pregleda kod liječnice školske medicine te nalaza stručnjaka koji više godina prate učenika. Pitanje je koliko je timska obrada kod stručnjaka koji prvi put vide određeno dijete realna procjena sposobnosti te smatramo da će upis učenika uz osiguravanje poznate razumne prilagodbe i otvoreni pristup upoznavanja učenika i njegovih potreba te prema tome i osiguravanja dodatnih oblika podrške i prilagodbi dati sigurnije rezultate i omogućiti pokazivanja stvarnih potencijala učenika; - da stručna*

povjerenstva ukoliko do tada nije bilo pokazatelja da je potrebno uključivanje psihologa i psiholoških testiranja ne inzistiraju na istima prilikom upisa u 1. razred. Primjećujemo da je ustvari u tim situacijama često mišljenje škola da bi određeno dijete odmah trebalo ići u posebni razredni odjel te iz tog razloga zahtijevaju psihološka testiranja, što često na samom početku narušava odnos s roditeljima, a kasnije se pokaže da učenik može svladavati redoviti program. Jednako tako smatramo i vjerujemo da bi stručnjaci koji učenika prate više godina da je postojala navedena potreba isto i zahtijevali.“

Primjer iz prakse: Vezano za traženje dodatnih psiholoških nalaza i testiranja u konkretnom primjeru učenika 1. razreda u kojem je psiholog škole unatoč postojanju niza nalaza različitih stručnjaka, pa i psihološkog testiranja u dječjoj bolnici, učenika prije polaska u školu ponovno testirao te se odnos škole i majke jako narušio, obratili smo se i AZOO-u i Hrvatskoj psihološkoj komori ističući, citiramo: *„Ne smatramo se stručnim u pogledu vrsta i kvalitete pojedinih testova niti želimo davati mišljenje o njima. No, ukoliko učenici s teškoćama u razvoju koji su godinama u praćenju različitih stručnjaka pristupaju upisu u 1. razred osnovne škole i imaju više nalaza i mišljenja tih stručnjaka, smatramo da bi uz osiguravanje razumne prilagodbe trebali proći isti postupak testiranja prije upisa u 1. razred kao i ostali učenici. Ako se tijekom pregleda za upis utvrdi da učenik moguće ima teškoće u razvoju, a prije toga nije bio u praćenju i škola u koju je pristupio pregledu za upis ima psihologa svakako je poželjnije da ga isti testira nego da se upućuje u druge ustanove. Jednako tako, ako se tijekom školovanja učenika utvrdi da niti uz primjenu razumne prilagodbe ne napreduje u programu koji je predložen prilikom upisa u školu, svakako smo mišljenja da je učenika potrebno testirati kako bi se odredila potrebna podrška. Međutim, u ovom slučaju istaknuli smo mišljenje da ne vidimo cilj još jednog testiranja prije samog upisa u školu, posebice jer se kasnije pokazalo i da dobiveni rezultati nisu pokazali stvarne mogućnosti učenika koje je pokazao nakon što je na inzistiranje majke i suprotno nalazu školskog psihologa uključen u redovni program. Jednako tako nismo primijetili da je u ovom slučaju navedeno testiranje dalo bilo kakve preporuke koje bi bile učinkovite u radu s navedenim učenikom, već smo stekli dojam da se učiteljica samostalno najviše trudi pronaći primjerene modele postupanja i poučavanja.“*

Na tragu toga smo održali sastanak s AZOO-om i MZO-om, sastanak s predstavnicima triju upravnih tijela u županijama i AZOO-a i u konačnici zaključili da je potrebno na razini svake županije organizirati edukaciju članova stručnih povjerenstava. Edukacija djelatnika škola u nadležnosti je AZOO, za koju primjećujemo posljednjih godina da ju je potrebno kadrovski ojačati i unaprijediti uvjete rada kako bi taj posao bio primamljiv stručnjacima koji su bitni kao savjetodavna i stručna potpora djelatnicima u školama.

O pravu na uključivo obrazovanje i probleme načina rada povjerenstava i edukacije djelatnika škole govorili smo i na Okruglom stolu na temu *Obrazovanje djece s teškoćama u razvoju* koje je 1. prosinca 2022. godine organizirala Udruga osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju „Kameleon“ iz Svete Nedjelje.

Posebni razredni odjeli i ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja – uvjeti rada

Posebni razredni odjeli pri redovnim školama ili u ustanovama s posebnim uvjetima obrazovanja u koje se učenici s većim teškoćama najčešće uključuju često rade s velikim brojem učenika, a problem je i dugo čekanje odobrenja MZO-a za organiziranje posebnoga razrednog odjela i zapošljavanje učitelja edukacijskih rehabilitatora, a o čemu smo izvještavali i prošle godine. Stanje u Centrima za autizam i nepostojanje kvalitetne podrške detaljno smo prikazali u poglavlju *2.12.1. Stanje ljudskih prava osoba s poremećajem iz autističnog spektra.* Prekapacitiranost razreda u kojima ne možemo govoriti o kvalitetnoj nastavi nastoji se riješiti uključivanjem velikog broja pomoćnika u nastavi koji nisu educirani za poučavanje učenika. U nekoliko obilazaka škola u kojima se školuju učenici dijelom u redovnim, a dijelom u posebnim razrednim odjelima (tzv. posebni program po principu djelomične

integracije) susreli smo onoliko pomoćnika u nastavi koliko je i učenika u posebnim razrednim odjelima. Stoga je potrebno ubrzati postupak organiziranja i odobravanja posebnih razrednih odjela kada su potrebni. Smatramo i da je potrebno donijeti nove posebne kurikulume u odnosu na nove spoznaje i drugačije oblike teškoća u razvoju i funkcioniranja učenika koji se školuju u posebnim programima obrazovanja.
Kada govorimo o posebnim razrednim odjelima po principu djelomične integracije, slijedom nekoliko pritužbi saznajemo da se njihova nastava ponekad organizira dvokratno u istom danu, kao i da se u određenim slučajevima roditeljima daju informacije da ne trebaju dovoditi djecu na obvezne odgojne predmete u redovni razredni odjel u drugu smjenu ako ne mogu, ili se nastava po redovitom programu i redovitom programu uz prilagodbu sadržaja organizira u posebnom razrednom odjelu uz poučavanje od strane edukacijskog rehabilitatora. Navedeno nije sukladno propisima te ukazuje na činjenicu da se obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju, onih s većim teškoćama, smatra manje vrijednim i bespotrebnim, zbog čega je ovo potpoglavlje i naslovljeno *Obrazovanje na margini*.

Na tragu tih pritužbi prvo smo se obratili MZO-u s prijedlogom za razmatranje mogućnosti da svim školama koje imaju navedeni program dostave uputu o načinu organiziranja nastave, kao i kome se mogu obratiti ako imaju teškoće u organizaciji nastave. Očekivali smo i da će MZO provesti i kontrolu organizacije nastave u školama koje realiziraju navedeni posebni program, ali su nas obavijestili da je organizacija nastave u nadležnosti školske ustanove, a sukladno čl. 4. st. 1. podstavku 5., te čl. 28. st. 9. i čl. 49. st. 1. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. Stoga je Pravobraniteljica svim osnovnim školama koje imaju posebne razredne odjele po tzv. principu djelomične integracije uputila sljedeću preporuku: *„…Razumijevajući autonomiju škola u organiziranju nastave kao i sve izazove i potrebnu snalažljivost i znanja u organizaciji rada nastave i izrade rasporeda nastave u najboljem interesu svih učenika škole, ukazujemo na neprimjerenost održavanja obveznog dijela nastave učenicima s teškoćama u razvoju u dvije smjene u istom danu. Vjerujemo da ćemo se svi složiti da za učenike s teškoćama u razvoju pohađanje nastave obveznih predmeta u dvije smjene svakako nije primjereno. Osim što za njih same navedeno predstavlja dodatni napor i stavlja ih u nepovoljniji položaj u odnosu na ostale učenike, oni vrlo često imaju potrebu tjednih odlazaka na različite terapijske i rehabilitacijske postupke. Jednako tako njih često roditelji vode i odvode iz škole te se samim time onemogućava i njihova mogućnost rada ili uzrokuju dodatni troškovi kako bi nekoga angažirali za navedeno. Osim toga ističemo da upute škola da roditelji ukoliko ne mogu ne trebaju dovoditi djecu na obavezne predmete ili da se organizira nastava po redovitom programu i redovitom programu uz prilagodbu sadržaja u posebnom razrednom odjelu uz poučavanje od strane edukacijskog rehabilitatora, osim što nije sukladno propisima, pokazuje i oduzimanje prava na obrazovanje te djece i slobodne procjene koliko je neki nastavni predmet bitan ili nije za neko dijete. Stoga preporučujemo da se nastava za učenike kojima je određen program obrazovanja po posebnom programu uz individualizirane pristupe dijelom u redovnom, a dijelom u posebnom razrednom odjelu organizira na način da u danu dolaze samo u jednoj smjeni u školu.“*

Povratno smo zaprimili informacije od više škola koje imaju dvokratno organiziranu nastavu o razlozima takve organizacije: velika su škola, prostorna ograničenja škole, rad učitelja na više škola i slično. Budući da smatramo da su time učenicima s teškoćama u razvoju, kako smo već i opisali, povrijeđena njihova prava, smatramo da je potrebno da se MZO aktivnije uključi u praćenje i kontrolu te stručnu potporu radu škola.

<u>Primjer iz prakse:</u> Prilikom redovnog obilaska ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja saznajemo da su u tom mjestu sve osnovne škole bile ili su trenutno u planu za dogradnju kako bi im se omogućio jednosmjenski rad. Međutim, ne i ustanova s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja kojoj je grad također osnivač. Uputili smo preporuku osnivaču da se i njima omogući jednosmjenski rad te su nam odgovorili da će u 2023. godini pristupiti izradi projektne dokumentacije za dogradnju.

Primjer iz prakse: Vijeće roditelja ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja OŠ Milan Amruš iz Slavonskog Broda obratili su se Pravobraniteljici otvorenim pismom i zamolbom za pomoć zbog neprimjerenih uvjeta u kojima se školuju njihova djeca. Škola je izgrađena 1960. i adaptirana 1976. godine, kada je dobila privremeno boravište i garanciju da će se za učenike sagraditi nova škola. Roditelji su naglasili da je 2016. godine izrađen projekt i izdana građevinska dozvola za izgradnju nove škole, ali do danas nema nikakvih pomaka u stvaranju boljih uvjeta školovanja. Zbog stropova od daske i trstike škola je često prokišnjavala, škola nema dovoljan broj učionica te istodobno u istoj učionici borave dva razredna odjela, jedna učionica se nalazi u dvorištu, škola nema niti dovoljan broj sanitarnih čvorova, okružena je velikim prometnicama te je izuzetno bučno, zagušljivo i predstavlja ometajući čimbenik za učenike s višestrukim teškoćama u razvoju. Osim svega navedenog, zbog prostorne ograničenosti škola ne može realizirati nove rehabilitacijske programe potrebne za napredak učenika. Iz Grada Slavonskog Broda, koji je osnivač škole, obavijestili su nas da su pripremili cjelokupnu projektnu dokumentaciju i ishodili građevinsku dozvolu te osigurali zemljište, ali i nadalje nisu pokrenute potrebne aktivnosti prilikom izgradnje. Škola i Grad Slavonski Brod također su suglasni s potrebom da se izgradi nova školska zgrada za učenike škole, a ujedno nas izvještavaju da su već treću godinu zaredom u Proračunu RH osigurana financijska sredstva za izgradnju. No, unatoč svemu radovi još uvijek nisu započeli. Više puta smo se obratili MZO-u od kojega nismo zaprimili odgovor.

Primjer iz prakse: Sljedeći je primjer smještaja učenika s većim teškoćama u razvoju tijekom srednjoškolskog odgoja i obrazovanja u domove za nezbrinutu djecu umjesto u redovne učeničke domove zbog nedostatka stručnih osoba koje bi se kvalitetno brinule o njima, a što saznajemo tijekom redovnog obilaska. MZO-u smo uputili preporuku da razmotre mogućnost smještaja učenika s teškoćama u razvoju koji pohađaju posebne srednjoškolske programe u RH, a ne žive u mjestu u kojem se nalazi srednja škola, u učeničke domove kao i ostali učenici, uz osiguravanje potrebne razumne prilagodbe i podrške. Pritom smo istaknuli da je navedeno bitno i iz razloga kako bi se učenici s teškoćama u razvoju upisivali u programe prema svojim sposobnostima, a ne sukladno programima koje pružaju srednje škole u mjestu u kojemu žive.
MZO nam je odgovorilo: *„U skladu s čl. 134. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi … pravo na smještaj i prehranu u učeničkom domu imaju u pravilu redoviti učenici. Nadalje, u skladu s čl. 8. Odluke o uvjetima za prijam učenika prvih razreda srednjih škola u učeničke domove u školskoj godini 2022./2023. (Narodne novine, br. 72/22) koji propisuje dodatni element vrednovanja kandidata, učenik s teškoćama u razvoju, što dokazuje rješenjem o primjerenom programu obrazovanja, ostvaruje dodatnih 10 bodova. Iz navedenog proizlazi da učenici s teškoćama u razvoju nemaju zapreke za upis u učeničke domove sukladno navedenim zakonskim propisima kojima se regulira upis redovitih učenika srednjih škola u učeničke domove u RH. MZO će i dalje voditi računa o dobrobiti učenika s teškoćama u razvoju te unaprjeđenju podrške i uvjeta za smještaj učenika s teškoćama u razvoju u učeničke domove.“*
Dakle, nema nikakve zakonske zapreke da se učenici primaju u učeničke domove, ali smatramo da je potrebno da MZO stvori kvalitetne i kadrovske uvjete kako bi učenici s teškoćama u razvoju dobili potrebnu skrb i kako bi im bila osigurana pristupačnost učeničkih domova.

Primjer iz prakse: Prilikom obilaska ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja koja je u nedostatku prostora iznajmila prostore u vlasništvu nadbiskupije ostali smo zapanjeni činjenicom da je katolička škola koja također djeluje u tom prostoru na inicijativu roditelja sagradila zid u hodniku odijelivši tako prostor koji je iznajmljen ustanovi s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja od svoje škole. Učenici s teškoćama u razvoju i njihovi roditelji slijedom toga nisu mogli koristiti glavni ulaz zgrade škole, već je za njih bio predviđen sporedni, stražnji ulaz/izlaz. Ujedno je iz obilaska bilo razvidno da se djeca i mladi s teškoćama ne mogu koristiti vanjskim prostorom i igralištem škole u kojoj se privremeno nalaze, već je za njih predviđen vanjski prostor dvorišta ispred rampe. Jasno je bila naglašena fizička odijeljenost boravka djece, kako u obrazovnom dijelu, tako i u pogledu mogućnosti uspostave socijalnih, društvenih kontakata podizanjem zida kako bi se podijelilo

prizemlje zgrade na dva dijela. Stubište koje povezuje ustupljene na korištenje prostorije škole s razredima prvoga kata matične škole zagrađeno je visokom ogradom i zatvoreno kovanim zaključanim vratima. Uputili smo mišljenje i preporuku da se uklone navedene barijere kako bi se posrednim razvijanjem socijalnih odnosa između učenika obiju škola postiglo napuštanje tradicionalnog razdvajanja učenika na temelju medicinskog modela invaliditeta. Preporučeno je promicati inkluzivnost obrazovnog okruženja i aktivnosti u smjeru približavanja pojma inkluzije učiteljima i učenicima te pozitivnim potkrjepljenjem škole potaknuti pozitivne i prirodne interakcije djece kako bi djeca inkluzivnost prepoznala, a zatim i živjela. Preporučili smo osvijestiti učitelje, roditelje i djecu o socijalnim vještinama i interakciji s djecom različitih invaliditeta u svojemu okruženju. Ukazali smo da se navedenim doprinosi stvaranju pozitivnih i uvažavajućih vršnjačkih odnosa, prevenira vršnjačko nasilje, neprihvaćenost i usamljenost djece te ostale negativne pojave koje su povezane s vršnjačkim odnosima i odrastanjem.
Preporuke Pravobraniteljice su prihvaćene te je uklonjen zid koji je fizički dijelio boravak djece i onemogućavao uspostave kontakata. Razloge za navedeno nalazili su u zabrinutosti za sigurnost djece s obzirom na protok stanara i dionika različitih procesa unutar zgrade.

Ponukani primjerima iz prakse, prepoznajući potrebu kontinuiranog promicanja razine svijesti o vrijednostima inkluzije, uspostavila se suradnja s Uredom UNICEF-a za Hrvatsku te se razmatraju zajedničke aktivnosti u smjeru poticanja inkluzije djece s teškoćama u razvoju i njihovog uvažavanja u odgojno-obrazovnim ustanovama.

Primjer iz prakse: Kao primjer dobre prakse želimo prikazati primjer učenika s većim teškoćama u razvoju koji se školuje u redovnoj školi u odgojno-obrazovnoj skupini po posebnom programu za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada, čiji roditelji su nam se pritužili strahujući za ostvarivanje prava na obrazovanje i socijalizaciju svojeg djeteta. Naime, navodili su da ih škola učestalo poziva da dođu po svoje dijete jer ne mogu održavati nastavni proces u razredu zbog njegovog ponašanja (vrištanja) te da predlažu da ima nastavu u kući. Nakon usmenih razgovora sa školom te uključivanja na interdisciplinarni sastanak tijekom stručno-savjetodavnog posjeta AZOO-a i pomoći mobilnoga stručnog tima, koja je provedena na naš prijedlog, zaključujemo da škola ima veliku želju i ulaže velik trud u iznalaženje načina i rješavanja novonastale zahtjevne situacije pa i u nedostatku osposobljenih edukacijskih rehabilitatora, uz nestručne zamjene, pri tome još pripravnike. Škola se i samoinicijativno obraćala za pomoć AZOO-u i u niti jednom trenutku, svjesna obrazovnih mogućnosti koje pruža uža i šira lokalna zajednica u kojoj jesu, nije niti pomislila da bi učenika uputila u neku drugu školu ili isključila iz nastavnog procesa. No, kako su odgovorni i za sigurnost i zdravlje ostalih, također učenika s većim teškoćama u razvoju u istoj skupini, ponekada su pribjegli pozivu roditelja da dođu po učenika ne razmišljajući o nastavi u kući. Otvoreno i spremno prihvatili su sve prijedloge AZOO-a i mobilnoga stručnog tima te nam se roditelji nisu više nikada nakon toga pritužili, što ukazuje da su kvalitetna rješenja moguća kada postoji dobra volja, razumijevanje i želja za pronalaženjem rješenja.

EDUKACIJA TIJEKOM PRIMARNOG STUDIJA

Slijedom zamolbi više učitelja s kojima smo se susretali tijekom obilazaka škola obratili smo se svim visokim učilištima koja provode nastavničke studijske programe ukazujući im na značaj uloge učitelja/nastavnika u kvalitetnom obrazovanju koje ovisi o njihovom razumijevanju invaliditeta, znanjima o oblicima poučavanja i vrjednovanja učenika s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom, korištenju pomagala, inovativnim oblicima poučavanja i slično. Sami učitelji/nastavnici tijekom studija iskazuju potrebu stjecanja specifičnih znanja i vještina, poučavanja i treninga učitelja i nastavnika o teškoćama u razvoju, razumnoj prilagodbi, pomagalima, podrškama, asistivnim tehnologijama i svim ostalim bitnim pretpostavkama kako bi inkluzija/uključivanje u području obrazovanja bilo provedeno u punom smislu te riječi. Svakako je tijekom rada potrebna kontinuirana nadogradnja i stručno usavršavanje, jer se znanja i spoznaje svakim danom mijenjaju, što ne umanjuje važnost stjecanja

temeljnih znanja i vještina tijekom studija, već naprotiv pridonosi cjeloživotnoj obuci. Zamolili smo ih da nas izvijeste o kolegijima koji već postoje u okviru nastavničkih studijskih programa te koliko sati i semestara obuhvaćaju kao i koje teme obrađuju. Ujedno smo predložili da se u okviru nastavničkih zanimanja – studijskih programa razmotri mogućnost dodatnog kolegija ili proširenja postojećeg kolegija vezanog uz inkluziju osoba s invaliditetom. Nismo zaprimili podatke svih sveučilišta, no iz onih koje jesmo zamjećujemo da budući učitelji/nastavnici i odgojitelji ipak stječu temelje inkluzivnog odgoja i obrazovanja i time okvir daljnjeg i samostalnog usavršavanja.

STRUČNI SURADNICI

Stručni suradnici u školama neposredno rade s učenicima i roditeljima te pružaju podršku učiteljima/nastavnicima u njihovom radu s učenicima, zbog čega je njihova uloga značajna u kvalitetnom uključivanju učenika s teškoćama u razvoju u škole. S obzirom na učestale i višegodišnje apele o nedostatku stručnog kadra u odgojno-obrazovnim ustanovama zamolili smo županije da nam za osnovne i srednje škole na njihovom području dostave podatke o broju stručnih suradnika po profilu kao i jesu li zadovoljene odredbe državnih pedagoških standarda. Zaprimili smo podatke od 19 županija za 820 redovnih osnovnih škola, 22 privatne i 10 umjetničkih osnovnih škola te za 329 redovnih srednjih škola i 66 privatnih i umjetničkih srednjih škola. Zaprimili smo podatke i za 22 ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja. Iako nismo zaprimili podatke za sve škole, vjerujemo kako je zaprimljeni broj reprezentativan za sagledavanje realnog stanja kada govorimo o zaposlenosti stručnih suradnika. Bitno je naglasiti da su u iskazanom broju stručnih suradnika i podatci stručnih suradnika koje plaćaju jedinice lokalne i područne samouprave.
U 820 redovnih osnovnih škola zaposleno je ukupno 1.608 stručnih suradnika, pri čemu nisu svi zaposleni na puno radno vrijeme, već rade od 2 do 40 sati tjedno. Stoga, ako gledamo u odnosu na broj sati koliko stručni suradnici rade (od 2 do 40 sati tjedno), mi govorimo o 1.461,25 osoba koje realiziraju poslove stručnih suradnika u 820 osnovnih škola. Dobiveni podatci za osnovne škole prikazani su u tablici 15 na sljedećoj stranici.

Tablica 15. Broj stručnih suradnika zaposlenih osnovnim školama u školskoj godini 2021./2022.

Stručni suradnici	Redovne osnovne škole - 820		Umjetničke i privatne škole - 32	
	Broj osoba u odnosu na sate rada tjedno	Broj zaposlenih osoba	Broj sukladno satima	Broj zaposlenih osoba
Pedagog	687,77	744	11,62	15
Psiholog	324,1	365	9,2	10
Edukacijski rehabilitator	150,95	165	5	5
Logoped	144,68	169	1	1
Socijalni pedagog	139,75	150	1	1
Socijalni radnik	6	7	0,5	1
Medicinska sestra	8	8	1,5	2
Ukupno	**1.461,25**	**1.608**	**29,82**	**35**

U 329 redovne srednje škole (podatci prikazani u tablici 16.) zaposleno je ukupno 510 osoba koje također ne rade sve na puno radno vrijeme te, ako gledamo u odnosu na broj sati koliko rade u školama, riječ je ustvari o 469,1 osobi. U 66 privatnih i umjetničkih srednjih škola ukupno su zaposlene 63 osobe, odnosno ako gledamo podatke koliko sati rade tjedno, riječ je ustvari o 53,83 stručna suradnika.

Tablica 16. Broj stručnih suradnika zaposlenih srednjim školama u školskoj godini 2021./2022.

Stručni suradnik	Redovne srednje škole - 329		Umjetničke i privatne škole - 66	
	Broj osoba u odnosu na sate rada tjedno	Broj zaposlenih osoba	Broj sukladno satima	Broj zaposlenih osoba
Pedagog	285,45	293	22,4	26
Psiholog	142,10	170	29,43	34
Edukacijski rehabilitator	13	14	1	1
Logoped	1	3	0	0
Socijalni pedagog	21,55	23	0	0
Socijalni radnik	0	0	0,5	1
Medicinska sestra	6	7	0,5	1
Ukupno	**469,1**	**510**	**53,83**	**63**

Medicinske sestre u srednjim školama najčešće su nastavnice u srednjim medicinskim školama ili je riječ o školama koje imaju i učenički dom u sklopu škole. Psiholozi u srednjim školama također najčešće osim poslova stručnih suradnika dio satnice odrađuju kao nastavnici.
U 22 ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja zaposleno je 139 stručnih suradnika.

Tablica 17. Broj stručnih suradnika zaposlenih u ustanovama s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja u školskoj godini 2021./2022.

Stručni suradnik	Broj osoba u odnosu na sate rada tjedno	Broj zaposlenih osoba
Pedagog	16	16
Psiholog	13	15
Edukacijski rehabilitator	26	26
Logoped	34	34
Socijalni pedagog	4	4
Socijalni radnik	5	5
Medicinska sestra	39	39
Ukupno	**137**	**139**

Veliki broj škola izvještava da broj stručnih suradnika nije sukladan odredbama državnih pedagoških standarda te da su više puta podnijeli zahtjeve MZO-u za zapošljavanje potrebnih stručnih suradnika u školama ovisno o potrebama njihovih učenika. Ističu i da je broj učenika s primjerenim programima obrazovanja veći, a istodobno se ne odobrava zapošljavanje stručnih suradnika. Jednako tako možemo iz podataka zamijetiti da je u manjim sredinama i manjim školama zaposlen manji broj stručnih suradnika (što je u skladu s državnim pedagoškim standardima), a najčešće u tim sredinama nema niti stručnjaka koji bi pravovremeno dijagnosticirali određene teškoće te provodili određene terapije i davali savjete za postupanje. Pojedine općine i gradovi u tom slučaju financiraju samostalno, ovisno o mogućnostima, određene stručne suradnike. Od MZO-a dobili smo podatak da je tijekom 2022. godine dalo suglasnost za zapošljavanje 70 stručnih suradnika psihologa, 25 pedagoga i 12 knjižničara u osnovnim školama te 49 psihologa, 24 pedagoga i tri knjižničara u srednjim školama.

Kao i prošle godine, ističemo da je potrebno napraviti plan zapošljavanja potrebnih stručnih suradnika u svim odgojno-obrazovnim ustanovama u RH te da uz knjižničara i pedagoga mora biti zaposlen još minimalno jedan stručni suradnik: psiholog, socijalni pedagog, logoped ili edukacijski rehabilitator. Jednako tako, s obzirom na to da škole nemaju zaposlene sve profile stručnih

suradnika, predlažemo da se u navedenom planu zapošljavanja na određenom području vodi računa da budu zastupljeni svi profili kako bi si škole mogle međusobno pružati stručnu podršku. Druga je mogućnost razmatrati da se jedan stručni suradnik određenog profila zapošljava za potrebe više škola te na taj način jedna škola može imati zaposleno više različitih profila stručnih suradnika, odnosno da se razvija mreža stručnih suradnika različitih profila za određeno područje i tako osiguraju sve potrebne stručne potpore, podrške i znanja.

POMOĆNICI U NASTAVI / STRUČNI KOMUNIKACIJSKI POSREDNICI

Prema podacima MZO-a u školskoj godini 2021./2022. bilo je uključeno 4.468 pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika za 4.628 učenika, a u školskoj godini 2022./2023. osigurana je podrška za 5.009 učenika s teškoćama u razvoju, što je novo povećanje broja pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika. Prethodno smo već istaknuli da smo prilikom obilazaka u posebnim razrednim odjelima od pet učenika često uočili da uz edukacijskog rehabilitatora, koji je nositelj odgojno-obrazovnog procesa, svaki učenik ima svojeg pomoćnika u nastavi te se postavlja pitanje opravdanosti omjera pomoćnika i učenika u jednom malom razredu. Škole su navedeno objašnjavale činjenicom da učenici idu i u različite redovne razredne odjele ili su govorili o pritiscima i željama roditelja da im dijete ima svojeg pomoćnika u nastavi.

Pomoćnik u nastavi nije samostalni odgojno-obrazovni radnik i nije educiran da poučava učenika, a ovo svakako ne utječe niti na osamostaljivanje učenika, na razvoj njihovih sposobnosti i potencijala i jednog dana aktivno sudjelovanje u društvu i rad. Istodobno veći broj godina na tržištu rada ne postoji dovoljan broj osoba koje bi obavljale poslove pomoćnika u nastavi te se na ovaj način taj problem još više produbljuje. Susrećemo se često sa situacijama da učenici koji trebaju pomoćnika u nastavi nemaju osiguranu takvu pomoć, iako pojedine škole imaju otvorene natječaje za zapošljavanje pomoćnika u nastavi tijekom školske godine. Ovo je očito uzrokovano i nadalje neriješenim njihovim radnopravnim statusom te smo više puta MZO-u uputili preporuku da se pomoćnici u nastavi i stručni komunikacijski posrednici predvide kao djelatnici škole s punim radnim vremenom na neodređeno vrijeme kao i svi drugi, za koje će vrijediti isti način zapošljavanja i prava kao i za ostale djelatnike škole te koji će se financirati na isti način kao ostali djelatnici. Potrebno je i žurno donijeti program osposobljavanja za pomoćnike u nastavi i stručne komunikacijske posrednike te predlažemo i da se razmotri mogućnost kreiranja i uvođenja novoga srednjoškolskog kurikuluma *pomoćnici u nastavi/stručni komunikacijski posrednici* u okviru kojega bi se kroz četverogodišnje obrazovanje osposobljavali za rad. Preporučujemo da se prilikom uključivanja pomoćnika u nastavi vodi računa da pružaju potporu učeniku samo u cilju izjednačavanja mogućnosti te da se učenici što više osamostaljuju i da pomoćnici ne rade ono što učenici mogu sami. Odobravanje uključivanja pomoćnika u nastavi u nadležnosti je stručnih povjerenstava škola i županija, ali prije svega škola je ta koja upućuje zahtjev i koja bi trebala uključiti sve resurse u inkluziju učenika s teškoćama u razvoju, a ne sve uloge prebacivati na pomoćnike u nastavi koji u ovom trenutku još uvijek nisu kvalitetno osposobljeni za navedeni rad.

Osim sve težeg pronalaženja osoba koji bi radili kao pomoćnici u nastavi, njihov neriješeni status izrazito utječe i na odlaske učenika s teškoćama u razvoju na terensku/izvanučioničku nastavu te maturalna putovanja i izlete. Nekoliko upita i pritužbi zaprimili smo upravo na ovu temu: moraju li pomoćnici u nastavi ići sa svojim učenikom na izvanučioničku nastavu i izlete, što ako pomoćnici u nastavi ne žele ići te što kada škola ne želi voditi učenika s teškoćama u razvoju. Konvencija nalaže da se učenicima s teškoćama u razvoju na jednaki način osigura sudjelovanje u svim aktivnostima uz osiguranu razumnu prilagodbu, sukladno čemu situacije kada se razmatra odlazak odnosno mogući neodlazak učenika s teškoćama u razvoju na terensku nastavu i izlete predstavljaju oblik diskriminacije.

PRIJEVOZ UČENIKA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Primjer iz prakse: Kao i proteklih godina, i ove godine susreli smo se s pritužbama roditelja koji ne mogu organizirati prijevoz djece do škola s posebnim razrednim odjelima te s primjerom učenika srednje škole koji ne pohađa nastavu jer roditelji nemaju automobil kako bi ga sami prevozili, a od strane škole niti zajednice nije organiziran prijevoz. Posebice ovdje ističemo inertnost srednje škole koju je učenik upisao, a koja nije postupila niti sukladno postojećoj Odluci MZO-a o kriterijima za financiranje povećanih troškova prijevoza i posebnih nastavnih sredstava i pomagala za školovanje učenika s teškoćama u razvoju za školsku godinu 2022./2023. Na kraju, nakon dviju preporuka na koje škola ne odgovara, na telefonski poziv ravnatelj škole se žali da ne može nikako „prisiliti" nastavnike da rade. Ovaj slučaj ukazuje ne nedostatni mehanizam kontrole i posljedica u slučaju neizvršavanja propisanih obaveza.

Nakon što smo zaprimili pritužbu vezano za kašnjenje financijskih sredstava za prijevoz prema prethodno navedenoj Odluci MZO-a, zatražili smo MZO da nas izvijeste o načinu i rokovima isplate naknade za prijevoz roditeljima koji prevoze svoju djecu s teškoćama u razvoju, ističući pritom da roditelji učenika s teškoćama u razvoju najčešće imaju povećane troškove zbog različitih potreba svoje djece te im troškovi prijevoza predstavljaju dodatni teret za kućni budžet. Predložili smo da u suradnji s osnivačima škola razmotre i druge oblike prilagođenog prijevoza koji bi, kada je god moguće, isključili sudjelovanje roditelja s obzirom na to da govorimo o stvaranju jednakih uvjeta. Naime, financiranje prijevoza vlastitim automobilom ili pružatelja javne usluge prijevoza uz obvezu pratnje roditelja ili osobe koju on ovlasti ne samo da zahtijeva od roditelja i dodatne troškove za njegov prijevoz (za povratak od škole i ponovni dolazak po dijete) već često i onemogućava roditelje u aktivnom zapošljavanju. Jednako tako, situacija dolaska u školu postaje otežana ako je roditelj bolestan ili odsutan. Stoga smatramo da je potrebno na isti način kako se osigurava prijevoz za učenike osnovnih škola koji žive tri odnosno pet kilometara dalje od škole razmišljati i o prijevozu učenika s teškoćama u razvoju koji imaju potrebu prilagođenog prijevoza. Navedena preporuka se odnosi i na učenike osnovnih i srednjih škola.

MZO nas izvještava da financira prijevoz za 4.388 učenika s teškoćama u razvoju prema Odluci MZO-a o kriterijima za financiranje povećanih troškova prijevoza i posebnih nastavnih sredstava i pomagala za školovanje učenika s teškoćama u razvoju za šk. godinu 2022./2023. Podatci prikazani u tablici 18.

Tablica 18. Prijevoz učenika s TUR koji trebaju prilagođeni prijevoz u školskoj godini 2022./2023.

Tip prijevoza	Osnovna škola	Srednja škola
Osobni prijevoz	2.147	189
Osobni prijevoz – putnik	82	2
Ovlašteni prijevoznik	830	91
Pratitelj u javnom prijevozu	697	0
Školski prijevoz	344	6
Ukupno	**4.100**	**288**

UPISI U 1. RAZRED SREDNJE ŠKOLE

Primjer iz prakse: Pravobraniteljici se s pritužbom obratila majka učenice s teškoćama u razvoju koja je pristupila upisu u 1. razred srednje škole u ljetnom upisnom roku za učenike s teškoćama u razvoju. Sukladno svim postojećim propisima i rokovima, na vrijeme je predala potrebnu dokumentaciju nadležnom županijskom uredu za obrazovanje, a sukladno predloženim programima profesionalnog usmjeravanja i svojim prioritetima. Ostvarila je pravo upisa u jedan od predloženih programa. Međutim, nakon toga 30. lipnja, kada je već počeo i redoviti ljetni upisni rok, zaprimaju obavijest Carneta da su uočene manje nepravilnosti u definiranju kvota kombiniranih razrednih odjela, kao i da

dijelu kandidata tijekom rangiranja nisu bile zaključene ocjene, te je tog dana provedeno novo rangiranje u okviru kojega učenica nije ostvarila pravo upisa niti u jedan od predloženih programa. Prema Odluci o upisu učenika u 1. razred srednje škole u školskoj godini 2022./2023. (Narodne novine, br. 57/22) rok za rangiranje kandidata s teškoćama u razvoju sukladno listama prioriteta bio je 24. lipnja, a ne 30. lipnja. Jednako tako, početak prijava obrazovnih programa u redovitom ljetnom roku počeo je 25. lipnja te je za pojedine programe završio 28. lipnja (za programe koji su zahtijevali dodatne provjere). Za sve programe rok za prijavu obrazovnih programa završio je 6. srpnja 2022. Učenica koja je u redovnom roku ostvarila pravo upisa u srednju školu ipak se nakon obavijesti 30. lipnja nije mogla više prijaviti u određene programe kojima je završio rok za prijavu 28. lipnja, a imala je želju. Stoga smatramo da je ona kao i ostali koji su se našli u istoj situaciji bila u nepovoljnijem položaju te rješenje koje je MZO iznašlo utvrđivanjem nove liste nije bilo primjereno i kvalitetno. Na isto smo im u više navrata ukazali, uputivši i preporuku prije završetka samog postupka upisa u 1. razred srednje škole da odgovornost za nastale propuste nikako ne smije utjecati i stavljati određene učenike s teškoćama u razvoju u nepovoljniji položaj prilikom upisa u 1. razred srednje škole te da preporučujemo da se tim učenicima omogući upis na ravnopravnoj osnovi kao i ostalim učenicima, a što im je bilo uskraćeno nečijim propustom. Zamolili smo i da nas izvijeste tko je bio odgovoran za unos zaključenih ocjena u određenom roku i za definiranje kvota kombiniranih razrednih odjela te zbog čega navedeni propusti nisu bili uočeni prije roka za rangiranje učenika s teškoćama u razvoju. O tome tko je bio odgovoran za nastale pogreške nikada nas nisu izvijestili, a za dotičnu učenicu ističu da se upisala u 1. razred ne razmatrajući pritom je li učenica željela navedeni program. U odnosu na preporuku obavijestili su nas, citiramo: *„…kako su zbog određenog broja učenika s teškoćama u razvoju kojima se, nažalost, nisu na vrijeme zaključile ocjene te ih nisu imali u trenutku prvog rangiranja i time se nisu mogli rangirati na ljestvicama poretka, kandidati s teškoćama morali ponovno rangirati 30. lipnja 2022. godine. Iz navedenog razloga, kao i zbog naknadno uočenih manjih nepravilnosti u kvotama kombiniranih razrednih odjela, odlučeno je da se provede novo rangiranje učenika s teškoćama u razvoju, a svim je kandidatima s teškoćama u razvoju prije rangiranja upućena obavijest o razlozima ponovnog rangiranja i što da učine kada vide rezultate. Ponovljeno rangiranje odrađeno je u skladu s Pravilnikom o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u I. razred srednje škole i Državnim pedagoškim standardom srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja. Razumijemo da je došlo do ogorčenja dijela učenika i roditelja ovim postupkom, ali ponovljeno rangiranje je bilo nužno kako bi se osiguralo za sve učenike s teškoćama u razvoju pravedno i jednako rangiranje, kao i njihov upis pod jednakim kriterijima te kako u razrednim odjelima ne bi bilo upisano više učenika s teškoćama u razvoju nego što je dopušteno pedagoškim standardima, čime bi bili stavljeni u nepovoljan položaj…“*

Rješenje koje je MZO pronašlo upravo zato da bi jednim učenicima omogućilo pravedan i jednak postupak ipak je bilo po našem mišljenju za druge učenike s teškoćama u razvoju diskriminatorno. Stoga ponovno predlažemo da se prilikom postupka upisa uvede pravovremeni način kontrole kako bi se izbjegle ove situacije. Za učenike koji su prošle godine bili u nepovoljnijem položaju zbog novog rangiranja smatramo da je MZO trebalo samo iznaći načina kako omogućiti upis i onim učenicima kojima nisu pravovremeno bile zaključene ocjene.

ZAKONODAVNE AKTIVNOSTI

S obzirom na to da je u 2022. godini u planu zakonodavnih aktivnosti bilo donošenje novog **Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi** (koji nije donesen te je u planu za 2023.) ponovili smo prema MZO-u sve bitne okosnice koje smatramo da bi trebale biti riješene te prenosimo preporuku u cijelosti (iako smo neke naglaske već i prethodno istaknuli).

Preporuke:

1. Preporučujemo da se svim učenicima s teškoćama u razvoju, osim ukoliko je nužna rehabilitacija i habilitacija koju nije moguće organizirati u redovnom sustavu obrazovanja, omogući upis i

uključivanje u osnovne škole najbliže mjestu stanovanja uz osigurane potrebne i u tom trenutku poznate prilagodbe i oblike podrške, a da se tijekom školovanja prati obrazovni napredak i prema potrebi mijenjaju oblici podrške i programska potpora, odnosno predlažemo da se **uvede određeno obavezno razdoblje opservacije prije određivanja primjerenog programa obrazovanja**.

2. Preporučujemo da se **konkretnije i detaljnije razradi postupanje stručnih povjerenstava škola i upravnih tijela županija** kako bi njihova postupanja bila ujednačena u cijeloj Republici Hrvatskoj. Značajnim ističemo da se jasnije odredi koji nalazi su potrebni, pri čemu smatramo da je prilikom upisa u 1. razred osnovne škole bitno uvažavati nalaze stručnjaka koji više godina prate učenike s teškoćama u razvoju. Ako postoje takvi višegodišnji nalazi, smatramo da nije potrebno zahtijevati i upućivati učenike na timsku obradu te tražiti nalaze drugih profila stručnjaka kao uvjet za utvrđivanje psihofizičkog stanja prije upisa, a da se prethodno pri upisu nije pokazala potreba za pregledom tog stručnjaka. Smatramo da realniju sliku funkcioniranja učenika mogu dati stručnjaci koje ga prate više godina.

3. Preporučujemo da se **jednom godišnje obvezno organizira dodatna obvezna edukacija svih članova stručnih povjerenstava** u odnosu na sve njihove zadaće, odnosno određivanje svih oblika podrške i pomoći.

4. Preporučujemo da **stručna povjerenstva pri upravnim tijelima županija rade izvan redovitog radnog vremena te za isto primaju naknadu**. Naime, praćenjem uočavamo da je kvaliteta njihovog rada upitna zbog niza drugih poslova koje obavljaju. Iz istog razloga sve teže pristaju i biti članovi stručnih povjerenstava pri upravnim tijelima županija.

5. Preporučujemo **da se učitelji tijekom studija te i kasnije tijekom stručnog usavršavanja upoznaju kako s vrstama teškoća u razvoju/invaliditeta tako i oblika poučavanja, prilagodbi i slično**. Smatramo da je žurno potrebno razmotriti da tijekom studija dobiju više informacija, znanja i vještina kako bismo mogli govoriti o kvalitetnom uključivanju učenika s teškoćama u razvoju.

6. Preporučujemo da se u svakoj osnovnoj školi **zaposle minimalno dva stručna suradnika** različitog profila, pri čemu ne mislimo na knjižničare. S obzirom na to da su za kvalitetno obrazovanje potrebni svi profili stručnih suradnika navedeni i u postojećem Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, ali su rijetko svi zaposleni u školi, predlažemo **da se za određenu lokalnu zajednicu osigura mreža stručnih suradnika zaposlenih na školama koja bi međusobno surađivala ili da se osiguraju cjeloviti mobilni stručni timovi.** Naime, primjećujemo da uz nedostatak edukacije učitelja i stručnih suradnika vrlo često ne možemo govoriti o kvalitetnom uključivanju učenika s teškoćama u razvoju, a jednako tako zbog neznanja i bez potpore škole imaju otpore prilikom upisa učenika s teškoćama u razvoju.

7. Budući da smo uočili velike otpore prilikom upisa učenika s poremećajima iz autističnog spektra u redovne škole te razumijevajući strah i predrasude škola zbog neznanja, te jednako tako s obzirom na to da smo uočili da se određeni broj učenika s poremećajima iz autističnog spektra školuje kod kuće (nastava u kući), osim već prethodno naglašenih edukacija i potrebe za stručnom potporom predlažemo da se **razmotre novi oblici organiziranja nastave.** Vezano za ovu temu predlažemo da se uključe stručnjaci koji prate djecu s poremećajima iz autističnog spektra, a kao jedan od prijedloga navodimo mogućnost da se razmotri organizacija nastave po principu pripremne nastave tijekom prvog razreda osnovne škole.

8. Preporučujemo da se **profesionalno usmjeravanje prije upisa u srednju školu temelji na mišljenju škole te sposobnostima i talentima učenika**, a ne samo liječnika i medicinskih dijagnoza. Naime, primjećujemo da se vrlo često predlažu određena zanimanja za koje učenici nemaju sposobnosti, ali se polazi od toga da je nastavni plan i program/kurikulum lakši. S tim u vezi predlažemo da se učenike s teškoćama u razvoju osposobljava za tržište rada prema

njihovim sposobnostima, a da se razmotri koji se predmeti mogu prilagoditi ili koliko su potrebni za rad u određenom zanimanju.

9. Preporučujemo da se razmotre i **oblici prilagođenog prijevoza učenika s teškoćama u razvoju kada roditelji učenika nisu u mogućnosti** biti pratnja zbog zdravstvenih ili drugih životnih okolnosti pa i zaposlenja.
10. Preporučujemo **da se pomoćnici u nastavi i stručni komunikacijski posrednici u novom zakonu predvide kao djelatnici škole s punim radnim vremenom na neodređeno vrijeme** kao i svi drugi za koje će vrijediti **isti način zapošljavanja i prava kao i za ostale djelatnike škole** te koji će se financirati na isti način kao ostali djelatnici. Potrebno je i žurno donijeti **program osposobljavanja za pomoćnike u nastavi i stručne komunikacijske posrednike** te predlažemo i da se razmotri mogućnost kreiranja i uvođenja novoga srednjoškolskog kurikuluma *pomoćnici u nastavi / stručni komunikacijski posrednici*.
11. Preporučujemo da se prilikom uključivanja pomoćnika u nastavi vodi računa da pružaju potporu učeniku samo u cilju izjednačavanja mogućnosti te da se učenici što više osamostaljuju i da pomoćnici ne rade ono što učenici mogu sami.
12. Preporučujemo da se razmotre mogućnosti na koji način **osigurati prilagođenu prehranu u školama** za učenike koji zbog određenih bolesti zahtijevaju prilagođenu prehranu (alergije, celijakija i sl.).

Budući da je u planu bilo i donošenje novog **Zakona o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima uputili smo više puta preporuku da se kao i svim ostalim učenicima osiguraju udžbenici za učenike s oštećenjem vida (slijepe i slabovidne) i da im budu dostupni prema tome s prvim danom školske godine.** Proteklih godina, uza sve napore i financiranje Ministarstva znanosti i obrazovanja, navedeni učenici su uvijek bili u nepovoljnijem položaju i nisu dobivali udžbenike s početkom školske godine kao i ostali učenici.

Uključili smo se aktivno i u e-Savjetovanje te dodatno i uputivši preporuke MZO-u u odnosu na **Prijedlog Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u 1. razred srednje škole:** Pohvalili smo inicijativu da se osim ocjena, odnosno postignutog uspjeha tijekom osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja, prilikom upisa u srednju školu vrjednuju i rezultati prijamnog ispita koji će biti sačinjen od predmeta bitnih za određeni srednjoškolski program te će, vjerujemo, i na ovaj način olakšati učenicima i izbor programa te spriječiti fluktuacije tijekom prvog polugodišta, posebice prvog razreda. Istodobno smo istaknuli obvezu osiguravanja razumne prilagodbe učenicima s teškoćama u razvoju prilikom provjere posebnih znanja, što je u dosadašnjoj praksi često izostajalo. Pritom je učenicima s teškoćama u razvoju potrebno osigurati razumnu prilagodbu koju su imali i tijekom osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja, bilo u vidu potpore pomoćnika u nastavi/stručnih komunikacijskih posrednika, bilo u vidu grafičkog i vizualnog oblikovanja ispita ili tehničkih pomagala, asistivne tehnologije, odnosno svih bitnih prilagodbi koje izjednačavaju njihove mogućnosti i stavljaju ih u ravnopravan položaj s učenicima bez teškoća. Ako su potrebne i neke podrške i prilagodbe koje nisu bile osigurane tijekom osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja potrebno je razmotriti tko bi odlučivao i na koji način o tome.

Spornom smo istaknuli promjenu načina ostvarivanja dodatnih bodova, posebice kada govorimo o učenicima sa zdravstvenim teškoćama, a potom i učenicima koji su imali otežane uvjete obrazovanja nastale uslijed ekonomskih, socijalnih te odgojnih čimbenika. Učenicima sa zdravstvenim teškoćama koje navedeni Pravilnik opisuje kao one koji zbog svojega zdravstvenog stanja imaju sužene mogućnosti srednjoškolskog obrazovanja ili su tijekom obrazovanja zbog zdravstvenih razloga moguće i nekoliko godina izostali iz redovnoga nastavnog procesa, što je utjecalo na njihov obrazovni uspjeh, svakako je potrebno kao i do sada omogućiti ostvarivanje dodatnog broja bodova u programima koje predloži HZZ kako bi se kompenzirao utjecaj negativnih okolnosti kojima su bili

izloženi. Stoga smo predložili da se za tu kategoriju učenika ne ukida mogućnost ostvarivanja dodatnih bodova, kako je to dosad i bilo predviđeno. Predložili smo da se isto zadrži i kod ostalih nepovoljnih utjecaja na obrazovanje, kao i kod pripadnika romske nacionalne manjine koji žive u uvjetima koji mogu nepovoljno utjecati na tijek obrazovanja te da se pritom na neki način ujednače načini bodovanja posebnog elementa za sve kategorije.

Osim navedenoga, s obzirom na to da se prilikom upisa u 1. razred srednje škole naglašavaju i potrebne zdravstvene sposobnosti navedene u dokumentu *Jedinstveni popis zdravstvenih kontraindikacija srednjoškolskih obrazovnih programa u svrhu upisa u 1. razred srednje škole* ukazali smo da navedeni dokument ne sadrži očekivane ishode učenja, već se oni i nadalje većim dijelom baziraju na određenim teškoćama/invaliditetu, čime se onemogućuje učenicima s teškoćama u razvoju upis u pojedina zanimanja na temelju njihovih teškoća/invaliditeta koje su pritom i preširoko navedene. Budući da je poistovjećivanje određene teškoće odnosno invaliditeta s nemogućnošću da se izvrši neka radnja, posebice bez uzimanja u obzir obveze osiguravanja razumne prilagodbe, oblik diskriminacije na osnovi invaliditeta, predložili smo da se kod svakog srednjoškolskog programa/zanimanja navedu bitni ishodi učenja odnosno opis samog zanimanja, na temelju čega bi liječnik medicine rada mogao dati svoje mišljenje i liječničku svjedodžbu kao što je to slučaj i prije zapošljavanja na temelju opisa radnog mjesta. Predložili smo da se razvija sveobuhvatniji sustav profesionalne orijentacije prije upisa u srednju školu kao i aktivnosti osnovne škole tijekom završetka osnovnoškolskog obrazovanja usmjerene prema upisu u srednju školu. Smatramo da se na taj način mogu kvalitetnije utvrditi nečije sposobnosti, talenti i mogućnosti nego ograničavanjem kontraindikacija na vrste invaliditeta i to vrlo široko postavljene.
Prihvaćeno je samo osiguravanje razumne prilagodbe tijekom prijamnih ispita.

S ciljem unaprjeđenja postupka profesionalnog usmjeravanja održali smo sastanak s HZZ-om i MZO-om te nakon toga i sa Službom za medicinu rada Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, ističući upravo mišljenje da se učenici s teškoćama u razvoju ne uključuju u programe prema sposobnostima, nego prema lakoći ili težini nastavnih kurikuluma. Istaknuli smo da bi se trebali donositi novi strukovni programi, a postojeći prilagođavati u odnosu na zahtjeve tržišta rada. Radi kvalitetnije prosudbe bilo bi uputno prije samog postupka u HZZ-u priložiti mišljenje škole. U ovom trenutku mišljenje dostavljaju liječnici školske medicine koji uglavnom ističu koje teškoće učenici imaju. Osim toga, testiranje se sastoji i u psihološkom testiranju pri HZZ-u, razgovoru s učenicima i roditeljima te pregledu od strane liječnika medicine rada. Predstavnice HZZ-a istaknule su da nemaju utjecaj na liječnike medicine rada koje ugovaraju javnom nabavom, a da zbog zaštite osobnih podataka ne mogu od škola tražiti više podataka. Ipak u pojedinim slučajevima, koliko imaju mogućnosti, kontaktiraju stručne suradnike škola kako bi se dodatno konzultirali. Ističu i pritisak roditelja ako ne napišu mišljenja koja roditelji žele.
Predstavnica MZO-a nas je upoznala s donošenjem novih strukovnih kurikuluma i to u suradnji s tržištem rada te razvojem novog postupka profesionalne orijentacije po donošenju novog Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, koji više ne bi bio pri HZZ-u, nego bi mišljenja davala stručna povjerenstva škola i upravnih tijela županija.
Ono što ohrabruje jest projekt Službe za medicinu rada pri HZJZ-u vezan za profesionalnu orijentaciju i selekciju, prognozu radne sposobnosti i definiranje indikacija za zanimanja s naglaskom na osobe s invaliditetom. Želja im je odmaknuti se od medicinskog modela te opisati stvarno potrebne sposobnosti za zanimanja, a ne teškoće/invaliditet kao osnovu pokazatelja da osoba s invaliditetom ne može nešto raditi.

Uključili smo se i u e-Savjetovanje **Odluke o financiranju obveznih udžbenika za učenike srednjih škola u RH za školsku godinu 2022./2023.** iz Državnog proračuna RH, predlažući da se osim učenicima čije su obitelji korisnici zajamčene minimalne naknade besplatni udžbenici omoguće i učenicima s invaliditetom. Prijedlog nije prihvaćen.

Uključili smo se u e-Savjetovanje **Nacionalnog plana razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. godine** i pripadajućeg **Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana** ukazujući upravo ponovno na sve bitne okosnice koje smo već iznijeli u ovom poglavlju: nove posebne kurikulume, zapošljavanje stručnih suradnika, radno-pravni status pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika, zapošljavanje učitelja edukacijskih rehabilitatora u posebnim razrednim odjelima, edukaciju učitelja i nastavnika pa i vezano za korištenje asistivne tehnologije te potrebu promjene oblika profesionalnog usmjeravanja prije upisa u srednju školu.

Preporuke:

1. Preporučujemo visokim učilištima opsežniju edukaciju učitelja i nastavnika tijekom studija.
2. Preporučujemo MZO-u i AZOO-u da kontinuirano provode stručno osposobljavanje učitelja/nastavnika za inkluzivno obrazovanje.
3. Preporučujemo MZO-u i AZOO-u da organiziraju superviziju učitelja i stručnih suradnika.
4. Preporučujemo MZO-u da se osnaži mehanizam kontrole rada škola i stručnih povjerenstava škola i županija.
5. Preporučujemo MZO-u da omogući zapošljavanje stručnih suradnika – razvijanje mreže stručnih suradnika.
6. Preporučujemo MZO-u zapošljavanje na neodređeno i puno radno vrijeme pomoćnika u nastavi/stručnih komunikacijskih posrednika uz sva prava iz kolektivnih ugovora te stručno osposobljavanje.
7. Preporučujemo MZO-u, JLP(R)S-u i školama da osiguraju potrebnu razumnu prilagodbu, pristupačnost škola, prilagođene udžbenike i pomoćne tehnologije, pristupačan/prilagođen prijevoz za sve učenike s teškoćama u razvoju.
8. Preporučujemo školama da svoja testiranja usmjeravaju prema sposobnostima i potrebnim podrškama učenicima s teškoćama u razvoju, a ne prema teškoćama učenika.
9. Preporučujemo MZO-u osmišljavanje novih oblika obrazovanja i podrške, posebice za učenike s poremećajima iz autističnog spektra.
10. Preporučujemo donošenje novih osnovnoškolskih posebnih kurikuluma.
11. Preporučujemo MZO-u osmišljavanje novih strukovnih kurikuluma u skladu s tržištem rada i unaprjeđivanje profesionalnog usmjeravanja.
12. Preporučujemo MZO-u, školama i stručnim povjerenstvima (škola i upravnih tijela županija nadležnih za obrazovanje) da omoguće svim učenicima s teškoćama u razvoju (osim ako im je potrebna stalna rehabilitacija i habilitacija koja nije moguća u redovnim školama ili izvan škola) upis u 1. razred redovne osnovne škole najbliže mjestu stanovanja uz osiguravanje razumne prilagodbe te upoznavajući učenika tijekom prvog razreda odrediti ostale potrebne potpore.

2.13.3. Visoko obrazovanje

BROJ STUDENATA S INVALIDITETOM

Stvarni broj studenata s invaliditetom na visokim učilištima u RH nije poznat jer ne postoji jedinstvena evidencija. Naglasili smo da je navedeni broj značajan zbog kreiranja potrebnih mjera, potpora i razvoja politika na ovom području. Stoga i nadalje govorimo o broju u odnosu na određena prava koja osoba/student s invaliditetom ostvari ako i kada ih zatraži te ju prilikom toga evidentiraju. MZO ističe da se evidencija studenata koji su osobe s invaliditetom vodi u informacijskim sustavima visokih učilišta, studentskih centara i pri MZO-u za studente koji su dali privolu o evidenciji podatka o

statusu osobe s invaliditetom. Na isti će se način voditi evidencija i u informacijskom sustavu Središnjih evidencija u visokom obrazovanju i način evidentiranja se neće mijenjati. Prema Izvještaju studenata s evidentiranim invaliditetom u ISSP-u po studijima za akademsku godinu 2022./2023. MZO dostavlja podatak da su upisana 322 studenta s invaliditetom.

Najčešće je riječ o studentima koji su ostvarili pravo novčane potpore za prijevoz ili dodatne bodove za stipendije na temelju invaliditeta ili pravo upisa izvan odobrene upisne kvote uz uvjet da prijeđu razredbeni prag i zadovolje na eventualnoj provjeri posebnih sposobnosti, pravo na subvencionirano stanovanje. Tako je tijekom 2022. godine u studentskim domovima bilo smješteno 13.688 studenata, od čega 167 studenata s invaliditetom, a pravo na novčanu potporu za prijevoz ostvarilo je 185 studenata s invaliditetom.

Visoka učilišta i sveučilišta prikupljaju podatke o studentima s invaliditetom koji su zatražili neku prilagodbu u akademskom okruženju, pravo upisa izvan odobrene upisne kvote, zatražili potrebna pomagala i slično. Tijekom 2021. godine Koordinacija pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za područje visokog obrazovanja izradila je Evidencijski upitnik koji je proslijeđen svim sveučilištima i Zboru veleučilišta (tada Vijeće veleučilišta i visokih škola), međutim nemamo povratne informacije o korištenju navedenog upitnika iako su mnogi prihvatili navedeni upitnik te primjećujemo da i nadalje različito vode podatke. Neka sveučilišta i veleučilišta imaju podatke o vrstama invaliditeta, ali najčešće je riječ o podatcima koji se iskazuju stupnjevima oštećenja organizma ili funkcionalnih sposobnosti te je na temelju toga teško analizirati i donositi neke zaključke. Stoga ćemo prikazati samo broj studenata s invaliditetom u ukupnom broju studenata sveučilišta i veleučilišta koja su nam dostavila podatke.

Tablica 19. Broj studenata s invaliditetom prema podatcima sveučilišta i veleučilišta u akademskoj godini 2022./2023.

Sveučilište/Veleučilište	Ukupan broj studenata	Ukupan broj studenata s invaliditetom	Udio studenata s invaliditetom u ukupnom broju
Sveučilišta			
Sveučilište u Dubrovniku	1.323	3	0,23%
Sveučilište u Osijeku	14.440	155	1,07%
Sveučilište u Puli	3.300	25	0,76%
Sveučilište u Rijeci	16.168	120	0,74%
Sveučilište Sjever	4.479	16	0,36%
Sveučilište u Slavonskom Brodu	2.081	1	0,05%
Sveučilište u Splitu	18.754	76	0,41%
Sveučilište u Zadru	4.679	105	2,24%
Sveučilište u Zagrebu	68.449	473	0,69%
Hrvatsko katoličko sveučilište	1.426	4	0,28%
Veleučilišta			
31 veleučilište i visoke škole	24.670	88	0,36%
Ukupno sveučilišta i veleučilišta	**159.769**	**1.066**	**0,67%**

Tablica 20. Broj učenika s teškoćama u razvoju koji su imali prilagodbu na državnoj maturi 2022.* i broj studenata prve godine – upisani 2022.**

Prilagodba na državnoj maturi 2021./2022.	Prilagodba na državnoj maturi 2021./2022. - položili maturu	Ukupan broj studenata s invaliditetom na 1. godini studija
858	684	202

* Podatci Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja
** Prikupili smo i podatke koliko je studenata s invaliditetom na prvoj godini studija kao i koliko je učenika s teškoćama u razvoju imalo osigurane prilagodbe na državnoj maturi koju su uspješno položili, pri čemu napominjemo, s obzirom na različito vođenje podataka, da podatci o studentima 1. godine mogu imati manje odstupanje – pojedina sveučilišta ne vode na taj način podatke o studentima s invaliditetom te je bilo vrlo teško iskazati točan podatak.

Zaključno, **prema podatcima MZO-a ukupno je 322 studenata s invaliditetom** (koji su dali privolu za evidentiranje), **prema podatcima visokih učilišta koja su nam dostavila podatke ukupno je 1.066 studenata s invaliditetom** koji su zatražili neke prilagodbe i dali privolu za evidentiranje, a **prema podatcima Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje čak 684 učenika s teškoćama u razvoju** uspješno je položilo maturu uz određene prilagodbe. **Od 684 maturanta s prilagodbama njih 334 su iz gimnazija, a 350 iz strukovnih škola**. Postoji određeni broj tih maturanata koji nisu ostvarili ove godine pravo upisa na željeni studij, no i nadalje se stječe dojam da određeni broj osoba s invaliditetom koje su uključene u sustav visokog obrazovanja nije evidentiran. I nadalje ističemo potrebu osmišljavanja jedinstvene evidencije studenata s invaliditetom na visokim učilištima.

ZAKONODAVNE AKTIVNOSTI

Godinama ukazujemo na probleme položaja OSI u području visokog obrazovanja na temelju pritužbi i zamolbi koje smo zaprimali. Zakon koji je bio na snazi gotovo dvadeset godina nije definirao tko su studenti s invaliditetom niti su bila određena prava i potpore, što je dovodilo do teškoća u osiguravanju potrebne razumne prilagodbe pa i neizravne diskriminacije kako u akademskom okruženju tako i kada se radi o pristupačnosti studija, studentskih domova, prijevoza do visokog učilišta, potrebne osobne asistencije i slično. Upravo navedeno bilo je uzrokom neujednačenog postupanja na različitim visokim učilištima u RH i nepristupačnosti visokog obrazovanja za velik broj osoba s invaliditetom. Kada bi se i upisali na studij nisu uvijek imali jednake i ravnopravne uvjete studiranja.

Stoga, budući da je u planu zakonodavnih aktivnosti MZO-a za 2022. godinu bilo **donošenje novog Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti** (u daljnjem tekstu: Zakon o visokom obrazovanju), tijekom 2022. godine, nastavno na već pojačane aktivnosti tijekom 2021. godine, uputili smo više preporuka i mišljenja te organizirali sastanak s predstavnicima MZO-a i AZVO-a i uključili se u e-Savjetovanje ukazujući na značaj zakonodavnog okvira i njegovog usklađivanja s KPOSI. Kako bi se uklonile te formalne prepreke kontinuirano smo ukazivali na potrebu da se u Zakonu o visokom obrazovanju: (1) definira tko su studenti s invaliditetom i pravo na razumnu prilagodbu u svim segmentima, (2) odredi jedinstveni način evidencije studenata s invaliditetom i (3) kroz podzakonske akte odrede konkretna prava i potpore u okviru visokog obrazovanja: npr. uključivanje pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika, individualizirani pristup tijekom studiranja, prilagođeni prijevoz, prilagođeni smještaj u studentskom domu, osobna asistencija u studentskom domu i slično, kao i način/postupak ostvarivanja navedenih prava.

Dostavili smo i prijedlog definicije studenata s invaliditetom te propisivanja obvezne razumne prilagodbe sukladno odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom:
1. Studenti s invaliditetom su studenti čija zdravstvena stanja, teškoće ili oštećenja u međudjelovanju s čimbenicima iz okoline mogu sprječavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u akademskom okruženju na ravnopravnoj osnovi s drugim studentima, zbog čega su im potrebne odgovarajuće prilagodbe i podrška.
2. Studentima s invaliditetom, u cilju ravnopravnog sudjelovanja, odnosno sudjelovanja na ravnopravnoj osnovi u akademskom okruženju s ostalim studentima, nužno je osigurati razumnu prilagodbu koja znači potrebnu i prikladnu preinaku te podešavanja koja ne predstavljaju nerazmjerno ili neprimjereno opterećenje za onoga koji je tu prilagodbu dužan osigurati. U cilju veće

učinkovitosti preporučuje se korištenje načela univerzalnog dizajna u podučavanju i učenju. Univerzalni dizajn označava oblikovanje proizvoda, okruženja, programa i usluga na takav način da ih mogu koristiti svi ljudi u najvećoj mogućoj mjeri, bez potrebe prilagođavanja ili posebnog oblikovanja. Univerzalni dizajn neće isključivati pomoćne naprave za određene skupine osoba s invaliditetom u onim slučajevima kada je to potrebno, odnosno individualizirane prilagodbe sukladno specifičnim potrebama pojedinih studenata s invaliditetom.
3. Vrste prilagodbi i podrške u akademskom okruženju za studente s invaliditetom odnosno minimalne standarde za osiguravanje razumnih prilagodbi i podrške u akademskom okruženju te način njihovog ostvarivanja kao i koje su to vrste teškoća propisuje ministar.

Iako je u obrazloženju razloga donošenja novog Zakona o visokom obrazovanju bilo istaknuto da bi zakon trebao pozitivno utjecati na uključivanje većeg broja pripadnika marginaliziranih skupina, među kojima su i studenti s invaliditetom, u sustav visokog obrazovanja, u okviru e-Savjetovanja o Nacrtu prijedloga Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti ukazali smo da predložene odredbe i dalje nisu usklađene s KPOSI koju se RH ratifikacijom obvezala poštivati i ugraditi u svoje nacionalno zakonodavstvo. Dostavili smo u e-Savjetovanju pet prijedloga potrebnih dopuna i izmjena u kojima smo ponovno predložili navedenu definiciju studenata s invaliditetom, određivanja obveze osiguravanja razumne prilagodbe i za redovite i za izvanredne studente s invaliditetom, predložili korištenje univerzalnog dizajna kao rješenja kojim se osigurava zaštita prava studenata s invaliditetom uz ostvarivanje pozitivnih utjecaja na sve. Zatražili smo i detaljno pojašnjenje pojedinih odredbi, budući da nam nije bilo razvidno što one znače. Prihvaćeno je samo da se priznaju prilagođeni uvjeti studiranja i studentima u redovnom i izvanrednom statusu te da će se dodatno urediti čl. 77. Zakona.

U listopadu 2022. godine donesen je novi Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (Narodne novine, br. 119/22) koji prema našem mišljenju nije usklađen s KPOSI. Naime, novi Zakon o visokom obrazovanju spominje studente s invaliditetom ne definirajući pritom tko su oni, a ono što je najbitnije: propušteno je propisivanje obveze osiguravanja razumne prilagodbe bez koje se studentima s invaliditetom ne može jamčiti studiranje na ravnopravnoj osnovi. Umjesto toga propisuje da studenti s invaliditetom ***mogu*** u skladu s općim aktima visokih učilišta studirati prema prilagođenim uvjetima pohađanja studija. Dakle, umjesto da se propisuje obveza koja proizlazi iz međunarodnog pravnog akta – KPOSI i Zakona o suzbijanju diskriminacije (Narodne novine, br. 85/08 i 112/12) spominje se tek mogućnost, čime se osiguravanje prava na ravnopravnost osoba s invaliditetom svodi na stvar fakultativnog izbora visokih učilišta. Osim toga, kako se izraz *prilagođeni uvjeti studiranja* ne koristi u praksi, postoji bojazan da će ga visoka učilišta kao i dosad različito tumačiti, što će ponovno voditi do kršenja prava osoba s invaliditetom. Umjesto nejasnog termina *prilagođenih uvjeta studiranja*, studentima s invaliditetom potrebno je sustavno osigurati potrebnu podršku i prilagodbu. OSI se ne mogu uključiti u visoko obrazovanje dok uz prilagodbu akademskog okruženja nema osiguranog prilagođenoga gradskog i međugradskog prijevoza, 24-satne asistencije u studentskom smještaju i asistencije na visokim učilištima, čijem neosiguravanju zasigurno doprinosi i izostanak zakonske osnove i propisane obveze. Zatražili smo tumačenje nejasnih odredbi čl. 78. st. 3. i 4. Zakona kao i termina *prilagođeni uvjeti pohađanja studija* iz čl. 77. Zakona kao i činjenice da nije propisana obveza osiguravanja razumne prilagodbe iz KPOSI, no još nismo zaprimili tumačenje.

<u>Primjer iz prakse:</u> Kako to izgleda u stvarnom životu studenata s invaliditetom, najbolje prikazuje primjer studenta o kojemu smo izvještavali i u Izvješću o radu za 2021. godinu, a koji i u akademskoj godini 2022./2023. i nadalje ima nastavu na daljinu. Pristup visokom učilištu uživo i na ravnopravnoj osnovi nije mu omogućen zbog neosiguranoga prilagođenog prijevoza, neosiguravanja osobne asistencije u domu i akademskom okruženju. Bitno je ovdje naglasiti da je MZO u međuvremenu ukinulo mogućnost nastave na daljinu te ovaj student ima samo konzultativnu nastavu na daljinu. Unatoč uspješno završenoj godini studija, ostvarenoj stipendiji, unatoč njegovim sposobnostima i afinitetima za studijski program koji pohađa i nadalje je u nepovoljnom položaju, pa i nakon brojnih

preporuka Pravobraniteljice koje su bile upućene i sveučilištu i Zboru (tada Vijeću) veleučilišta, MZO-u, JLP(R)S-u, održanog sastanka u rektoratu sveučilišta i na njegovom veleučilištu. Samo veleučilište ističe da bi oni rado od početka studija sve osigurali i financirali, ali nemaju zakonske osnove za takve aktivnosti. Međutim, nakon više razgovora s veleučilištem uočavamo da ustvari nisu bili niti previše zainteresirani jer na trećoj godini studija i nadalje ne znaju koje su stvarne potrebe dotičnog studenta niti ne osjećaju potrebnim kontaktirati ga i navedeno saznati. Postupajući u ovom slučaju Pravobraniteljica je uspjela postići da mu se osigura osobna asistencija u studentskom domu i prilagođeni prijevoz, ali se nije pronašla osoba koja bi mu pomogla u kretanju u prostorima veleučilišta te je na kraju student sam odlučio da će ostati ponovno u nastavi na daljinu, odnosno konzultativnoj nastavi na daljinu, pritom opet bivajući ponizno zahvalan veleučilištu da su mu i to osigurali. Potpisivanjem KPOSI nismo potpisali poniznost, već obvezu poštivanja prava na jednakost.

Na važnost zakonodavnog okvira i osiguravanja razumne prilagodbe ukazali smo i kroz e-Savjetovanje o **Nacrtu Nacionalnog plana za razvoj sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. i nacrta Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana za razvoj sustava obrazovanja** u okviru kojega su dobro detektirani svi problemi s kojima se susreću studenti s invaliditetom te iznenađuje da je u novom Zakonu o visokom obrazovanju propušteno definiranje studenata s invaliditetom i obveze razumne prilagodbe, što bi značilo usklađivanje Zakona o visokom obrazovanju s KPOSI. I kroz ovo savjetovanje ukazali smo na probleme vezane uz osiguravanje osobne asistencije u studentskim domovima, asistenata na visokim učilištima, prilagođenog prijevoza, manjkavu edukaciju nastavnika o načinima poučavanja studenata s invaliditetom, te nedostatak različitih pomagala u nastavnom procesu. Ove godine su ukinute i posebne stipendije kojima su studenti s invaliditetom često pokrivali dodatne potrebe proizašle iz invaliditeta. Naglasili smo da nemaju sva sveučilišta urede za studente s invaliditetom niti sva visoka učilišta koordinatore za studente s invaliditetom. Budući da navedena radna mjesta u sistematizacijama/koeficijentima koje odobrava MZO ne postoje, istaknuli smo potrebnim da se navedeno sustavno riješi. Naime, iako se kontinuirano ističe autonomija visokih učilišta, ona nikako ne može biti izvan postavljenih okvira međunarodnih ugovora i direktiva te nacionalnih zakona. Bitna je i evidencija studenata s invaliditetom. Uglavnom su naše primjedbe primljene na znanje, ali nije prihvaćen prijedlog daljnjeg osiguravanja stipendija za posebne skupine studenata niti 24-satne asistencije u studentskim domovima na takav način da ti djelatnici budu djelatnici studentskih domova.

Sudjelovali smo i u e-Savjetovanju o **Prijedlogu Standarda za visokoškolske, sveučilišne i znanstvene knjižnice**. Prijedlozi koje smo uputili odnosili su se na potrebu osiguravanja pristupačnosti knjižnica, razumne prilagodbe, prilagođenog oblika obvezne literature za sve studente koji ne mogu čitati standardni tisak, osiguranja različitih pomagala, odnosno informatičke opreme s podrškom za osobe s invaliditetom, te osiguranja dostatnog broja primjeraka obvezne literature za pojedini kolegij.

DRŽAVNE STIPENDIJE

Spomenuli smo već kako su 2022. godine ukinute stipendije za posebne skupine među kojima su bili i studenti s invaliditetom. Nakon što smo MZO-u uputili nekoliko preporuka da se nastavi financiranje navedenih stipendija pa i prijedloga u okviru e-Savjetovanja o Nacrtu Nacionalnog plana za razvoj sustava obrazovanja za razdoblje do 2027., MZO nas obavještava da stipendije nisu ukinute, nego da su samo pridružene stipendijama na temelju socioekonomskog statusa. Smatraju da je donesen novi pravilnik kojim se željelo objediniti sve kategorije studenata, olakšati pristup natječaju i cjelokupnu proceduru približiti studentima u cilju veće uspješnosti ostvarivanja prava na državne stipendije. Drugim riječima, ističu da su Natječajem za dodjelu 12.000 državnih stipendija za akademsku godinu 2022./2023. na temelju novog Pravilnika o uvjetima i načinu ostvarivanja prava na državnu stipendiju na temelju socioekonomskog statusa (Narodne novine, br. 110/22) obuhvaćene i sljedeće kategorije studenata: studenti s invaliditetom, studenti kategorizirani sportaši, studenti daroviti mladi umjetnici te studenti koji studiraju studijske programe kojima se stječe visokoobrazovna kvalifikacija za zvanja

koja su definirana kao deficitarna zanimanja. Ističu i da je povećan broj stipendija (osigurano dodatnih 2.000 stipendija) te da je povećan i iznos stipendije (sa 1.200,00 na 1.506,90 kuna) te da je podignut dohodovni cenzus sa 65% na 100% proračunske osnovice po članu kućanstva. Navode da su u izradi novog pravilnika sudjelovali predstavnici Hrvatskoga studentskog zbora, Rektorskog zbora, tadašnjeg Vijeća veleučilišta i visokih škola te MZO-a. Slijedom navedenog MZO neće dodatno raspisivati natječaj za dodjelu državnih stipendija.

Prethodnih godina u okviru stipendija za posebne skupine studenata mogli su se prijaviti i ostvariti pravo na stipendiju studenti s invaliditetom s određenim stupnjem oštećenja i na preddiplomskim i diplomskim studijima, a sada samo na poslijediplomskim studijima, odnosno svi, ali vezano uz dohodovni cenzus obitelji kada im se na temelju invaliditeta dodaje 300 bodova. Stoga se ne može reći da im je na isti način osigurana stipendija u okviru novoga prethodno navedenog Pravilnika. Također, zaprimili smo više pritužbi da studenti s invaliditetom koji su dosadašnjih godina ostvarivali pravo na državne stipendije kao posebna skupina ove godine prema novim odredbama nisu ostvarili pravo na državnu stipendiju. Iako MZO može samostalno određivati kome će i po kojim kriterijima iste dodjeljivati, svjesni smo činjenice da studenti s invaliditetom koriste stipendije za osiguravanje prilagođenih udžbenika, pomagala, osobnu asistenciju i slično. Stoga smatramo da nije primjereno ukidanje navedenih stipendija sve dok im se ne osiguraju potrebne prilagodbe i podrške. Prema dostavljenim podatcima MZO-a u akademskoj godini 2021./2022. pravo na državnu stipendiju za posebne skupine studenata ostvarilo je 88 studenata s invaliditetom, od kojih je 70 i prihvatilo uvjete stipendiranja. Pravo na državnu stipendiju na temelju socioekonomskog statusa u akademskoj godini 2021./2022. ostvarila su 34 studenta, a pravo na STEM stipendiju 35 studenata s invaliditetom od kojih je 28 prihvatilo uvjete stipendiranja. Nemamo podatke koliko je studenata s invaliditetom pravo na stipendije ostvarilo na temelju novih uvjeta stipendiranja u akademskoj godini 2022./2023.

Kada govorimo o STEM stipendijama, MZO je prihvatilo preporuke upućivane prethodnih godina i uskladilo Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja prava redovitih studenata na državnu stipendiju u STEM područjima znanosti (Narodne novine, br. 106/22) s Uredbom o metodologijama vještačenja (Narodne novine, br. 67/17 i 56/18). Stoga se sada kao dokaz invaliditeta prihvaća i Nalaz i mišljenje o funkcionalnim sposobnostima prema Listi težine i vrste invaliditeta – oštećenja funkcionalnih sposobnosti. Međutim, dok je studentima s invaliditetom svih godina omogućeno dodatno bodovanje na temelju ECTS bodova i postojanja invaliditeta, iz odredbi Pravilnika o uvjetima i načinu ostvarivanja prava redovitih studenata na državnu stipendiju u STEM područjima znanosti (Narodne novine, br. 106/22) nije jasno na koji se način utvrđuje dodatno bodovanje za studente s invaliditetom prve godine koji nemaju ECTS bodove, nego se njihov uspjeh vrednuje prema rezultatima mature iz određenih predmeta.

SUBVENCIONIRANO STANOVANJE

Pojedini provedbeni propisi kojima se osigurava primjereni studentski standard studenata s invaliditetom i nadalje nisu usklađeni s Uredbom o metodologiji vještačenja vezano uz dokaze o invaliditetu, kao na primjer Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja prava redovitih studenata na subvencionirano stanovanje (Narodne novine, br. 63/19). Navedeni Pravilnik propisuje da studenti s invaliditetom ostvaruju pravo izravno subvencioniranog stanovanja samo na temelju rješenja o postotku tjelesnog oštećenja HZMO-a. Kako bi se izbjegle nedoumice i studenti s invaliditetom izbjegli neizvjesnosti hoće li ostvariti pravo na subvencionirano stanovanje i prilagođene sobe zbog neusklađenosti pravilnika, predlagali smo MZO-u da iznađu način na koji bi im u okviru natječaja za ostvarivanje prava smještaja u studentskim domovima bilo omogućeno ostvarivanje prava i na temelju Nalaza i mišljenja o težini i vrsti invaliditeta – oštećenja funkcionalnih sposobnosti. Sugerirali smo da razmotre mogućnost, ako zbog postojećih odredbi navedenog Pravilnika navedeno nije moguće, da se studenti koji nemaju rješenje HZMO-a odmah upute na mogućnost ostvarivanja navedenog prava na temelju čl. 4. st. 3. navedenog Pravilnika koji daje mogućnost MZO-u da

posebnim odlukama neovisno o natječaju dodijeli mjesta u studentskim domovima. Iako nas je MZO izvijestilo da preporuke ne mogu uvažiti i provesti, u svim nama poznatim slučajevima upravo na temelju navedenog članka odobreno je subvencionirano stanovanje te nemamo saznanja da neki student s invaliditetom nije ostvario ovo pravo. No, unatoč tomu ukazujemo na potrebu usklađivanja navedenog pravilnika kako bi se otklonila i najmanja mogućnost neostvarivanja prava studenata s invaliditetom pa i diskriminacija. Iako zakonski imaju valjani dokaz invaliditeta, mogu potencijalno biti dovedeni u nepovoljniji položaj u ostvarivanju prava na subvencionirano stanovanje. Pritom trebamo imati na umu i da im je zbog arhitektonskih barijera sužena mogućnost pronalaska pristupačnog smještaja.

OSOBNA ASISTENCIJA U AKADEMSKOM OKRUŽENJU I STUDENTSKOM DOMU

Osiguravanje osobne asistencije studentima s invaliditetom kako tijekom boravka na visokom učilištu tako i u studentskom domu predstavlja temeljni preduvjet studiranju. S obzirom da navedeno sveučilišta te visoka učilišta osiguravaju na različite načine, a ponegdje i uz velike teškoće, predlažemo da se provedbenim propisima uredi osobna asistencija u prostorima visokih učilišta kao i da osobni asistenti u studentskim domovima budu dio osoblja studentskog doma. Navedeno smo, kako smo već naveli, i predložili u okviru e-Savjetovanja o Nacrtu Nacionalnog plana za razvoj sustava obrazovanja do 2027., ali isto nije prihvaćeno uz obrazloženje, citiramo: *„ne postoji zakonska regulativa temeljem koje bi se dodjeljivala navedena potpora. Nadalje, u studentskim je domovima prisutna visoka stopa fluktuacije studenata zbog ispisa sa studija, promjene studija, diplomiranja ili gubitka prava na uslugu subvencioniranog smještaja u sljedećoj akademskoj godini. Iz navedenog je razloga otežana mogućnost realizacije usluge osobne asistencije putem zaposlenika studentskih centara niti su studentski centri u mogućnosti osigurati provođenje predmetne usluge prema važećim standardima uz kontinuiranu evaluaciju.*“ Međutim, naše je mišljenje da će jedino osiguravanjem osobne asistencije u studentskim domovima na način kako se osiguravaju i drugi djelatnici studentskih domova, studenti s invaliditetom imati jednake mogućnosti stanovanja u studentskim domovima tijekom studija i uključivanja na studijske programe i visoka učilišta prema osobnom interesu, a koji su ponekad i izvan mjesta prebivališta ili kada u njihovom mjestu prebivališta niti nema visokih učilišta.

PRIJEVOZ

Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja prava na novčanu potporu za podmirenje dijela troškova prijevoza za redovite studente s invaliditetom (Narodne novine, br. 23/15) također nije usklađen s Uredbom o metodologiji vještačenja. Studenti s invaliditetom kojima je potreban prilagođeni prijevoz u najvećem broju slučajeva nailaze na teškoće u nalaženju istoga zbog nedovoljnog broja vozila specijaliziranih za njihov prijevoz. Osim studenta o kojemu smo prethodno govorili (koji ima konzultativnu nastavu na daljinu, a koji između ostaloga i zbog neosiguranog prilagođenog prijevoza već drugu godinu zaredom ne studira pod jednakim uvjetima kao i ostali njegovi kolege), Pravobraniteljici se na početku akademske godine javilo još nekoliko studenata s invaliditetom zbog nemogućnosti osiguravanja pristupačnog prijevoza. Jednako tako Udruga Zamisli, koja više godina na području Grada Zagreba osigurava prijevoz studentima s invaliditetom, najavila je nemogućnost daljnjeg osiguravanja prilagođenog prijevoza. MZO-u smo uputili mišljenje i preporuku ukazujući na probleme u osiguravanju prilagođenog prijevoza i na neprimjernost dosadašnjeg modela dodjeljivanja istog iznosa novčane potpore za prijevoz koja pojedinim studentima nije potrebna, a studentima koji imaju potrebu za prilagođenim vozilom nije dostatna. S obzirom na krucijalnu važnost prilagođenog/pristupačnog prijevoza studenata s invaliditetom u svim situacijama akademskog života naglasili smo da smo mišljenja da im se treba osigurati vrsta i obujam novčane potpore sukladno individualnim potrebama, odnosno odrediti dovoljan iznos i namjenu za koju se sredstva osiguravaju. U tom smislu predložili smo i da se pri visokim učilištima, odnosno sveučilištima i veleučilištima, odrede koordinatori za studente s invaliditetom ili uredi/službe za potporu

studentima s invaliditetom koji bi u suradnji sa stručnjacima i studentima određivali potpore koje su određenom studentu potrebne u sustavu visokog obrazovanja. Prema sadašnjem modelu novčane potpore studenti ostaju kod kuće jer nemaju prilagođeni prijevoz ili, za razliku od ostalih studenata koji se voze vozilima lokalnih prijevoznika, moraju uložiti velik trud da pronađu prilagođeno vozilo, a onda i da financiraju isto. Iznos od 1.500 kuna mjesečno koji se u 2022. godini dodjeljivao pritom nije dostatan za pokrivanje troškova koji mogu iznositi i 4.000 kuna. Naime, pokušavajući iznaći rješenje za studenta koji ima konzultativnu nastavu na daljinu kontaktirali smo jednu od tvrtki koja ima prilagođeni prijevoz te saznajemo da prijevoz od kuće do visokog učilišta i natrag košta 200,00 kuna, što je dakle 1.000,00 kuna tjedno. Bitno je naglasiti i da se navedena potpora najčešće počinje dodjeljivati tek nakon četiri mjeseca trajanja akademske godine te, iako studenti dobiju iznos za cijelu akademsku godinu, mnogi nemaju mogućnost mjesecima samostalno financirati troškove prijevoza. Isto tako ne možemo govoriti o osiguranom prijevozu za studente s invaliditetom ukoliko se on osigurava samo za odlazak na visoko učilište ili ako niti ne postoje prilagođena vozila. Studenti s invaliditetom nemaju samo obvezu dolaska na predavanja, već odlaze i na druženja sa studentima, u knjižnice, na neke aktivnosti slobodnog vremena, pa i one životne kao što su odlasci liječniku, u neko upravno tijelo itd. Jednako tako, unatoč novčanim potporama u pojedinim sredinama ne postoje prilagođena vozila.

Stoga je svakako pohvalno da u nedostatku postojanja pristupačnog prijevoza MZO ulaže financijska sredstva u osiguravanje novčane potpore za prijevoz za studente s invaliditetom, no u realnom životu navedeno se pokazalo kao potpora koja ne rješava teškoće i ne osigurava studiranje osoba s invaliditetom. Stoga smo MZO-u u dostavljenom mišljenju naglasili da bi osiguravanje prilagođenog, odnosno pristupačnog prijevoza, trebalo biti u nadležnosti lokalnih zajednica, dok bi MZO trebalo financirati povećane troškove. Predložili smo uspostavu dijaloga između lokalnih zajednica i nadležnih ministarstava u svrhu dogovora oko osiguravanja pristupačnog prijevoza. Međutim, kao i do sada, i ove godine, unatoč višekratnom usmenom iskazivanju razumijevanja i zainteresiranosti da se prethodno navedeni Pravilnik promijeni, i nadalje se postupa sukladno njemu te se studentima s invaliditetom (60% i više oštećenje organizma) svima jednako neovisno o potrebi dodjeljuje novčana potpora (ove godine nešto veća od 1.500,00 kuna dodjeljivanih prethodnih godina) i ponovno se odluka o visini iznosa donosi tek u siječnju.

Kako smo već i naglasili, smatramo da bi pitanje prijevoza za studente s invaliditetom kao i učenike s teškoćama u razvoju i sve OSI, neovisno o kojoj potrebi je riječ, odnosno u koju svrhu, trebalo biti u nadležnosti lokalnih zajednica koje inače brinu o prijevozu za sve svoje građane upravo zato jer jedini poznaju različitosti i karakteristike svoje lokalne zajednice i kako je moguće osigurati prijevoz. Ako se neka osoba s invaliditetom nađe npr. tijekom studiranja ili rada na području druge jedinice lokalne samouprave te ima samo boravište, i tada bi joj jedinica lokalne zajednice u kojoj privremeno boravi trebala omogućiti pristupačan prijevoz kako je to omogućeno i osobama bez invaliditeta. Stoga smo uputili preporuku svim jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave: županijama, gradovima i općinama, citiramo: *„… preporučujemo da posebnu pažnju posvetite mobilnosti, odnosno prijevozu osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju kroz organiziranje njima primjerenog i potrebnog pristupačnog prijevoza bilo prilagođenim kombi vozilima, ili pristupačnim javnim gradskim i međugradskim prijevozom. Također, preporučujemo provedbu aktivnosti koje će osigurati potpunu pristupačnost vozila (autobusa i tramvaja), stajališta i informacija potrebnih za neometano korištenje javnog prijevoza.“* Održan je i sastanak s gradonačelnikom Grada Zagreba na navedenu temu kako bi se prilagođeni ZET-ov prijevoz osigurao i studentima s boravištem u Gradu Zagrebu. *Više o temi pristupačnog prijevoza nalazi se u poglavlju 2.16.2. Cestovni prijevoz.*

SLUŽBE ZA POTPORU STUDENTIMA

Više puta smo se već dotaknuli preporuke da na svim visokim učilištima/sveučilištima/Zboru veleučilišta moraju postojati središnje točke, odnosno službe/uredi ili koordinatori za studente s

invaliditetom, koji će imati znanja kako voditi brigu o osiguravanju potrebnih potpora te brinuti da studenti s invaliditetom imaju osiguranu obveznu razumnu prilagodbu. U ovom trenutku, kako već više godina izvještavamo, navedeno je različito riješeno na različitim visokim učilištima te sveučilištima. Naglasili smo da predlažemo da navedena radna mjesta budu predviđena u okviru sustava koeficijenata koje određuje MZO. Sada se oni osnivaju na temelju općih akata visokih učilišta/sveučilišta, što znači da ovise o senzibilitetu trenutnih uprava i rektora te ponekada nemaju niti poštivanje od kolega nastavnika, a vezano uz prilagodbe u akademskom okruženju. Osim što je potrebno osnovati navedene službe, potrebno je i provedbenim propisima odrediti i ujednačen proces ostvarivanja potpora odnosno razumne prilagodbe, na što KPOSI obvezuje te time nadilazi autonomiju visokih učilišta.

Primjer iz prakse: Sa zamolbom za savjet obratio nam se student vezano za ostvarivanje prava na razumnu prilagodbu, odnosno prava na prilagodbu nastavnog procesa i polaganja ispita. Naime, jedna od nastavnica naglasila mu je da, ako bi postupila sukladno preporukama za prilagodbu nastavnog procesa i polaganja ispita ureda za studente s invaliditetom, morala bi mu izdati drugačiju diplomu. Nastavnica je smatrala da je riječ o prilagodbama ishoda učenja.
Student prve godine diplomskog studija piše: *„… Imam teškoće ADHD, disleksiju i disgrafiju. Od prvog razreda osnovne škole imam individualizirani pristup. U vezi toga bio sam se obratio Uredu za studente s invaliditetom i nakon provedenog postupka… poslala je mome fakultetu Preporuku za prilagodbe nastavnog procesa i polaganja ispita… kao i mišljenje liječnika u vezi te preporuke… Nakon toga bio sam pozvan u ured prodekanice na razgovor u vezi toga. Prodekanica me je pitala da li zaista želim da se ta preporuka primjenjuje jer to znači da bi se u mojoj diplomi moralo napisati da sam studij završio po posebnim, olakšanim uvjetima. To me je jako iznenadilo i pokušao sam joj objasniti da to nije tako, već da je to ublažavanje neravnopravnosti koje ja imam s obzirom na svoje teškoće i da se ne radi o prilagodbama sadržaja već o prilagodbama metoda. Međutim, prodekanica je ostala pri svome stavu. Prodekanica je dodatno tvrdila da ovim prilagodbama ja zapravo dolazim u povoljniji položaj u odnosu na druge studente, da fakultet to mora pisati jer imaju obveze prema poslodavcima i da je to regulirano statutom fakulteta. Ostavila mi je rok do… da se odlučim između dviju mogućnosti:*

- *rješenje o prilagodbama se neće primjenjivati i moja će diploma izgledati kao i svaka druga, ILI*
- *rješenje o prilagodbama će se primjenjivati i moja će diploma biti drugačija od ostalih, tj. na njoj će pisati da sam imao prilagodbe i koje su to bile.*

Provjerio sam Statut fakulteta i nisam našao odredbe po kojima bi se diplome studenata s invaliditetom razlikovale od ostalih diploma.“

Student je provjerio i ostale propise te se i sam uvjerio da ono što je nastavnica govorila nije određeno niti propisano nigdje.

Svjesni smo da postoji nepoznavanje različitih vrsta invaliditeta te predrasude o sposobnostima osoba s invaliditetom, kao i da se često ne poštuje obveza razumne prilagodbe jer nastavnici nisu dovoljno educirani u odnosu na to. Međutim, teško nam je vjerovati da nastavnica nije upoznata s propisima na koje se pozivala i da sama nije znala da se ne može izdati drugačija diploma, jer je riječ o javnoj ispravi koja se izdaje prema Pravilniku o sadržaju diploma i dopunskih isprava o studiju (Narodne novine, br. 77/08 i 149/11). S druge strane, ona na neki način negira postojanje njegovog invaliditeta. Nakon što smo ukazali na pravo na razumnu prilagodbu prema KPOSI i prema Zakonu o suzbijanju diskriminacije, nastavnica je i nadalje smatrala da je riječ o prilagodbama ishoda učenja. Stoga smo joj uputili mišljenje da se preporuke za prilagodbu nastavnog procesa i polaganja ispita koje je predložio Ured za studente s invaliditetom odnose na primjenu individualiziranih pristupa, odnosno razumne prilagodbe za izjednačavanje mogućnosti za stjecanje definiranih ishoda učenja i ne ulaze u prilagodbu ishoda učenja. Naime, o teškoćama odnosno invaliditetu koji student ima ovise i individualizirani pristupi koji se daju na temelju mišljenja stručnjaka i konačno liječnika školske i

sveučilišne medicine. Prema našim uvidima, surađujući s uredima i koordinatorima za studente s invaliditetom, preporuke koje upućuju prema svojim sastavnicama uvijek se odnose samo na individualizirane pristupe. Sveučilište kojemu pripada ovaj fakultet ima vrlo jasno razrađenu proceduru osiguravanja potrebne razumne prilagodbe odnosno postupka davanja preporuka za prilagodbu nastavnog procesa i polaganja ispita uz podršku stručnjaka, a koja je i propisana aktom sveučilišta. Jednako tako ima osnovan i ured za studente s invaliditetom koji pruža kvalitetnu i na propisima utemeljenu podršku svim studentima s invaliditetom koji im se obraćaju.

Preporučili smo stoga da se uvaže i provodu preporuke ureda za studente s invaliditetom te naglasili, citiramo: *„… ako smatrate da je riječ o prilagodbi ishoda učenja da prije razgovora sa studentima i davanja informacija suprotnih propisima (o izdavanju drugačijih diploma) komunicirate s Uredom za studente s invaliditetom ili Agencijom za znanost i visoko obrazovanje ili Ministarstvom znanosti i obrazovanja. Jednako tako, ukoliko i nadalje smatrate da sporna preporuka kako tvrdite utječe na ishode učenja i kompetencije, da u rješenju o predloženim i mogućim prilagodbama detaljno obrazložite u kojem dijelu preporuke Ureda za studente s invaliditetom utječu na ishode učenja i razvoja bitnih kompetencija kako bi bili ravnopravni na tržištu rada.*

KOORDINACIJA PRAVOBRANITELJICE ZA OSOBE S INVALIDITETOM ZA PODRŠKU U VISOKOM OBRAZOVANJU I BROŠURA

Predstavnici ureda za studente s invaliditetom, koordinatora za studente s invaliditetom pri sveučilištima i Zboru veleučilišta RH, predstavnica MZO-a te predstavnici studenata s invaliditetom i ostalih institucija i udruga koje brinu o studentima s invaliditetom, a koji čine Koordinaciju pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za podršku u visokom obrazovanju (u daljnjem tekstu: Koordinacija) nastavili su suradnju kroz zajedničke sastanke s ciljem razmjene iskustava, međusobne podrške i iznalaženja rješenja za mnogobrojne izazove s kojima se susreću visoka učilišta.
Koordinacija je za sadašnje i buduće studente s invaliditetom izradila brošuru o pravima i oblicima potpore za studente s invaliditetom tijekom studija kako bi se učenici završnih razreda srednje škole upoznali s njezinim sadržajem, odnosno pravima koja mogu ostvariti kao studenti. Brošura je objavljena na mrežnim stranicama Pravobraniteljice te je u svibnju 2022. upućena MZO-u kako bi ju proslijedili pravodobno svim srednjim školama prije početka upisa na studij. Brošura je dostavljena u svibnju i svim sveučilištima te Zboru veleučilišta RH i udrugama, a MZO je brošuru proslijedilo tek u rujnu 2022. godine.

MEHANIZMI KONTROLE I AUTONOMIJA/AUTONOMIJA VISOKIH UČILIŠTA?

Kako smo već više puta tijekom ovog izvješća naglasili, kada govorimo o obrazovanju u RH na svim razinama i nadalje je prisutan pogled na osobe s invaliditetom kao one koje ne mogu nešto raditi ili činiti i pritom se ne gleda niti na njihova ljudska prava. U poglavlju *2.2. Jednakost i nediskriminacija* prikazali smo primjer diskriminacije u visokom obrazovanju oduzimanjem prava na obrazovanje, koji vrlo slikovito i jasno daje presjek nerazumijevanja načela inkluzivnosti te predrasuda u odnosu na mogućnosti obrazovanja i sposobnosti osoba s invaliditetom. Međutim, zastrašuje činjenica da oni koji obrazuju imaju takve uskogrudne poglede da i nakon vrlo jasnih ukazivanja da prije upisa mogu za sve pristupnike provjeriti imaju li potrebne sposobnosti za svladavanje ishoda učenja oni i nadalje imaju sliku da se samo na temelju invaliditeta neke stvari ne mogu raditi. Kod ostalih studenata se ne sumnja – iako je vjerojatno, ako bi netko napravio analizu koliko studenata ne završava uspješno studije ili mijenja studije, da bi podatak bio poražavajući. No, ono što još više zastrašuje jest činjenica da kod visokih učilišta ne postoje niti kontrolni mehanizmi, prvenstveno MZO-a, jer autonomija ne znači nepoštivanje propisa i međunarodnih ugovora.

Imamo potpisanu KPOSI koja jamči pristup općem tercijarnom obrazovanju bez diskriminacije i na ravnopravnoj osnovi s drugima uz obvezu osiguravanja razumne prilagodbe za osobe s invaliditetom.

Jednako tako, KPOSI priznaje pravo na rad osobama s invaliditetom na ravnopravnoj osnovi s drugima, koje uključuje pravo na mogućnost zarađivanja za život od rada, slobodno odabranog ili prihvaćenog na tržištu rada i u radnom okruženju koje je otvoreno, uključujuće i dostupno osobama s invaliditetom. Ustav RH također u čl. 3. ističe jednakost kao jednu od najviših vrednota ustavnog poretka u RH te u čl. 66. da je obrazovanje svima u Hrvatskoj dostupno pod jednakim uvjetima u skladu sa sposobnostima. Nadalje, Direktiva EU 2000/78/EZ od 27. studenog 2000. o uspostavi okvira za jednako postupanje u području zapošljavanja i obavljanja zanimanja propisuje obvezu osiguranja razumne prilagodbe potrebama osoba s invaliditetom kako bi se zajamčilo poštovanje načela jednakog postupanja na radnom mjestu. Zakon o suzbijanju diskriminacije osigurava zaštitu i promicanje jednakosti kao najviše vrednote ustavnog poretka RH i uređuje zaštitu od diskriminacije po diskriminatornim osnovama, pa tako i invaliditeta u području rada i radnih uvjeta te obrazovanja i znanosti. Primjenjuje se na postupanje svih državnih tijela, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravnih osoba s javnim ovlastima, svih fizičkih i pravnih osoba. Ako je po propisima liječnik medicine rada ili Služba za medicinu rada pri HZJZ-u kao drugostupanjsko tijelo jedino meritorno za utvrđivanje postoje li nesposobnosti za obrazovanje i rad, kako, ako se to ne poštuje, MZO može reći da nadzor rada visokog učilišta nije u njihovoj nadležnosti, već u nadležnosti rektora sveučilišta jer je riječ o aktima sveučilišta.

Unatoč svemu, u RH je OSI oduzeto pravo na obrazovanje i time daljnje napredovanje u radu i nema posljedica te nema niti mogućnosti pravovremenog djelovanja da se provedu propisi.

Postoji obvezan postupak vanjskog vrednovanja kvalitete svih visokih učilišta odnosno reakreditacije od strane AZVO, koja ima za cilj provjeriti ispunjava li visoko učilište potrebne uvjete (akademski prag) te vrednovati i ocijeniti kvalitetu visokog učilišta prema definiranim standardima kvalitete i preporučiti daljnja unaprjeđenja i razvoj kvalitete u glavnim aspektima rada visokog učilišta te osigurati da studenti studiraju na visokim učilištima/studijskim programima koji ispunjavaju potrebne uvjete. Navedeni postupak provodi se svakih pet godina i nadamo se da može polučiti promjene određenih stavova.

Iz prezentacije Agencije za znanost i visoko obrazovanje prezentirane na Stručnom skupu *Osiguranje uključivosti obrazovanja kroz podršku studentima (s invaliditetom): Dokle smo došli i kako dalje?* u siječnju 2023. godine saznajemo da *Standardi za vrednovanje kvalitete sveučilišta i sastavnica sveučilišta* odnosno standardi za veleučilišta i visoke škole u postupku reakreditacije visokih učilišta koje provodi Agencija za znanost i visoko obrazovanje između ostalih obuhvaćaju i ove standarde:

- visoko učilište osigurava poučavanje usmjereno na studenta: posebno se naglašavaju načini poučavanja prilagođeni raznolikoj studentskoj populaciji, što se između ostalog dokazuje pravilnicima o ocjenjivanju i studiranju;
- visoko učilište osigurava odgovarajuću podršku studentima: uspostavilo je funkcionalne postupke za profesionalno usmjeravanje studenata, psihološko savjetovanje, pravno savjetovanje, podršku studentima s invaliditetom, za podršku pri uključivanju u programe odlazne i dolazne mobilnosti te knjižnične službe i studentske službe na sveučilišnoj i fakultetskoj razini te su studenti s njima upoznati; podrška studentima prilagođena je raznolikoj studentskoj populaciji;
- visoko učilište zapošljava primjeren broj kvalificiranog i predanog stručnog, administrativnog i tehničkog osoblja;
- visoko učilište osigurava podršku studentima iz ranjivih i podzastupljenih skupina: visoko učilište prati različite potrebe studenata iz ranjivih i podzastupljenih skupina te se nastavni proces prilagođava individualnim potrebama studenata ranjivih i podzastupljenih skupina. Visoko učilište ulaže sredstva u potporu studentima iz ranjivih i podzastupljenih skupina, a dokazi koji upućuju na ispunjavanje ovih standarda jesu između ostalog: ustrojene službe potpore za studente na razini sastavnice ili sveučilišta, izvođenje nastave te provjera znanja i vještina prilagođeni osobama iz ranjivih i podzastupljenih skupina;

- visoko učilište osigurava objektivno i dosljedno vrednovanje i ocjenjivanje studentskih postignuća: postupci vrednovanja uzimaju u obzir posebne okolnosti studiranja za pojedine grupe studenata (prilagodba ispitnih postupaka za studente s invaliditetom), a da se pritom osigurava postizanje predviđenih ishoda učenja.

U tijeku procesa reakreditacije stručna povjerenstva su prepoznala napore visokih učilišta uložene do sada u pružanje podrške ranjivim i podzastupljenim skupinama, no potrebno je učiniti dodatne iskorake i implementirati dodatne intervencije u području: razvoja sustava podrške, prilagodbe infrastrukture, prilagodbe nastave i vrednovanja učenja, financijske podrške, kontinuiranog jačanja svijesti i edukacije djelatnika i studenata, informiranja i vidljivosti mjera podrške studentima i kandidatima za upis. Primjeri koji su uočeni tijekom reakreditacija: fakultet ne provodi redovito formalno praćenje potreba studenata iz ranjivih i podzastupljenih skupina, no pozitivno reagira na njihove molbe i zahtjeve. Sustav podrške studentima iz ranjivih i podzastupljenih skupina više se organizira po potrebi, nego što je formalno organiziran. O tome odlučuje prodekanica za nastavu i voditelji studijskih centara te je sustav tako vrlo centraliziran. Visoko učilište nema strategiju za privlačenje, upisivanje i pružanje podrške studentima iz ranjivih i podzastupljenih skupina. Fakultet bi trebao promisliti o uvođenju strukturiranog sustava podrške za studente svih ranjivih i podzastupljenih skupina, jer ne postoji formalna sveučilišna procedura. Visoko bi učilište moglo izraditi jasan akcijski plan podrške studentima iz ranjivih i podzastupljenih skupina. Visoko učilište mora imati jasne informacije o pravima i prilagodbama za studente s invaliditetom. Studenti iz podzastupljenih skupina trebaju biti bolje informirani o uslugama, mogućnostima i prilagodbama koje im fakultet nudi.

No, navedeno ne obuhvaća ovakve pojedinačne slučajeve i oduzimanje prava određenim osobama. Stoga smatramo da i autonomija mora imati odgovornost te pravovremenu kontrolu i odgovornost provođenja Ustava RH, međunarodnih ugovora i ostalih propisa u RH.

Preporuke:

1. Preporučujemo žurno izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti definirati tko su studenti s invaliditetom i obvezu na osiguravanje prava na razumnu prilagodbu u svim segmentima.
2. Preporučujemo odrediti jedinstveni način evidencije studenata s invaliditetom.
3. Preporučujemo da se kroz podzakonske akte odrede konkretna prava i potpore u okviru visokog obrazovanja: npr. uključivanje pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika, individualizirani pristup tijekom studiranja, prilagođeni smještaj u studentskom domu, osobna asistencija u studentskom domu i sl., kao i način/postupak ostvarivanja navedenih prava.
4. Preporučujemo osigurati prilagođeni/pristupačan prijevoz studentima s invaliditetom kao i svim ostalim građanima od strane lokalnih zajednica u kojima prebivaju ili borave.
5. Preporučujemo osnovati i/ili osnažiti središnje točke za studente s invaliditetom pri visokim učilištima te ih kapacitirati odgovarajućim brojem ljudskih resursa i utvrditi navedena radna mjesta.
6. Preporučujemo osnažiti kontrolne mehanizme visokih učilišta kako bi se osigurala provedba Konvencije o pravima osoba s invaliditetom uz poštivanje njihove autonomije.

2.14. OSPOSOBLJAVANJE I REHABILITACIJA

Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom nositelj je razvoja novog modela profesionalne rehabilitacije, dok su centri za profesionalnu rehabilitaciju zaduženi za njegovu provedbu. Do sada su u Hrvatskoj osnovana četiri centra: CPR Zagreb, CPR Osijek, CPR Rijeka i CPR Split. Tijekom 2022. godine zaposlenici Zavoda su kontinuirano pružali stručnu podršku stručnim radnicima u centrima za profesionalnu rehabilitaciju s ciljem postizanja što ujednačenije prakse i kvalitete u njihovom radu s osobama s invaliditetom. Centri su u 2022. godini zapošljavali ukupno 44 člana tima te su imali devet stručnjaka angažiranih putem ugovora o djelu. Centar za profesionalnu rehabilitaciju Zagreb ima tri aktivna stručna tima, Centar za profesionalnu rehabilitaciju Osijek dva, dok ostali centri imaju po jedan stručni tim.

U 2022. godini centri za profesionalnu rehabilitaciju najčešće su provodili usluge procjena radne učinkovitosti, utvrđivanja invaliditeta u odnosu na rad i rehabilitacijskih procjena, kako je navedeno u tablici 21. u nastavku.

Tablica 21. Najčešće provođene usluge profesionalne rehabilitacije

Usluga	Broj provedenih usluga u 2022. godini (svi CPR-ovi zajedno)	Postotak u odnosu na sve provedene usluge
Usluga 1.1. Utvrđivanje invaliditeta u odnosu na rad	309	27,66%
Usluga 10. Procjena radne učinkovitosti	409	36,62%
Usluga 1. Rehabilitacijska procjena	317	28,38%

Naručitelji usluga u 2022. godini navedeni su u tablici u nastavku.

Tablica 22. Naručitelji usluga profesionalne rehabilitacije

Naručitelji usluga u 2022. godini	Broj naručenih usluga	Postotak u odnosu na sve naručene usluge
Poslodavci	764	62,62%
Fizička osoba	174	14,26%
Zavod (ZOSI)	131	10,74%
HZZ	143	11,72%
HZMO	8	0,66%

Prema dostavljenim podatcima od strane centara za profesionalnu rehabilitaciju tijekom 2022. godine nastavile su se poteškoće u provedbi profesionalne rehabilitacije iz prethodnih razdoblja. Premda je Zakon o mirovinskom osiguranju (Narodne novine, br. 157/13, 151/14, 33/15, 93/15, 120/16, 18/18, 62/18, 115/18, 102/19, 84/21 i 119/22; u daljnjem tekstu: ZOMO) glede definicije profesionalne rehabilitacije usklađen sa Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom, i u ZOMO-u su unijeta poboljšanja te je pravni okvir unaprijeđen, te promjene u praksi nisu polučile očekivano povećanje upućivanja korisnika u proces profesionalne rehabilitacije od strane HZMO-a. Period od nastanka invaliditeta do upućivanja u proces profesionalne rehabilitacije traje još uvijek predugo, što djeluje demotivirajuće za potencijalne korisnike

profesionalne rehabilitacije. Iako je u proteklim razdobljima došlo do poboljšanja pravnog okvira, centri za profesionalnu rehabilitaciju i dalje se susreću s dijelovima sustava koji nisu do kraja upoznati s procedurama koje se tiču profesionalne rehabilitacije. Unatoč velikoj potrebi ne postoje programi socijalnog uključivanja u koje bi se moglo uključiti mnoge korisnike koji trenutno zbog različitih razloga nisu spremni za uključivanje u svijet rada.

Mišljenje:

Različiti sustavi moraju prepoznati važnost profesionalne rehabilitacije korisnika i poduzeti sve mjere iz svoje nadležnosti kako bi se s uključivanjem osoba u profesionalnu rehabilitaciju započelo što ranije. Potrebno je da ti sustavi s tim ciljem predlože zakonodavne promjene radi usklađivanja svojih matičnih propisa s propisima o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (područje mirovinskog osiguranja, zdravstva, medicine rada, područje rada…). Pravobraniteljica preporučuje iskoristiti i zakonske mogućnosti zajedničkog naručivanja usluga od strane različitih subjekata s ciljem pravovremenog uključivanja osobe u profesionalnu rehabilitaciju i motivacije korisnika za ostanak u svijetu rada. Neophodno je da usluge i programi osposobljavanja započnu u najranijoj mogućoj fazi i budu temeljeni na multidisciplinarnoj procjeni individualnih potreba i jačih strana osobe. Boljim povezivanjem sustava ubrzao bi se proces profesionalne rehabilitacije i smanjio period od nastanka invaliditeta do upućivanja u profesionalnu rehabilitaciju. Dugi period čekanja djeluje demotivirajuće za potencijalne korisnike profesionalne rehabilitacije. Također je nužno da programi profesionalne rehabilitacije budu dostupni osobama s invaliditetom na lokaciji najbližoj njihovom prebivalištu, uključujući ruralna područja.

Jedna od **teškoća rada centara za profesionalnu rehabilitaciju jest pronalazak poslodavaca** na otvorenom tržištu rada koji su spremni na zapošljavanje ili osposobljavanje osoba s invaliditetom. Centri za profesionalnu rehabilitaciju kontinuirano su radili na informiranju poslodavaca o uvjetima kvotnog zapošljavanja, vrstama, uvjetima i načinima ostvarivanja poticaja pri zapošljavanju osoba s invaliditetom i uslugama profesionalne rehabilitacije. Ističu da se osobito učinkovitim pokazao osobni kontakt stručnih radnika s poslodavcima. Većina poslodavaca s kojima su centri za profesionalnu rehabilitaciju kontaktirali nije imala ili je imala malo informacija o prednostima zapošljavanja osoba s invaliditetom, pa čak ni o poticajima koje su u mogućnosti ostvariti putem ZOSI-a. Znakovito je da su poslodavci s kojima su održali najmanje jedan sastanak većinom kasnije postali naručitelji usluga, a oni poslodavci s kojima su imali višekratne kontakte na njihovu inicijativu uglavnom su postali naručitelji više vrsta usluga za veći broj svojih zaposlenika.

Centri u Rijeci i Splitu ističu problem neodgovarajućeg prostora. Smatraju da bi se pronalaskom novih adekvatnih prostora omogućilo razvijanje novih usluga, rad većeg broja zaposlenih s više osoba s invaliditetom i stvaranje uvjeta za osnivanje radnog centra i virtualne radionice. Centar za profesionalnu rehabilitaciju Rijeka koristi prostor u zakupu u Rijeci koji je odgovarajući veličinom i položajem, dostupan osobama s invaliditetom, nalazi se u blizini postaja javnog prijevoza, no površinom i brojem prostorija ne zadovoljava. I dalje po dva stručna radnika dijele urede, zbog čega je otežan individualni pristup korisnicima. Tijekom 2021. godine centar je počeo koristiti još jedan prostor u zakupu, u istoj zgradi. Za sada je u tom prostoru smještena uprava i manji broj stručnih radnika. Uređuju se i uredi za još stručnih radnika, što će djelomično rasteretiti prostor za rad s korisnicima. No valja istaknuti da su oba prostora u vlasništvu Grada Rijeke te nikakvo ulaganje ni preinake nisu dozvoljene, pa ni kada su racionalne. Najam prostora je dugoročno nesiguran, a vlasnik može mijenjati cijene, određivati uvjete i otkazati najam. Centar za profesionalnu rehabilitaciju Split i dalje ima problem neadekvatnoga poslovnog prostora, a time i problem novih zapošljavanja, provođenja više paralelnih obrada i formiranja Odjela za rad s poslodavcima. Tijekom 2023. godine očekuje se preseljenje u novi poslovni prostor. Centar za profesionalnu rehabilitaciju u Rijeci kontinuirano se suočava s **nedostatkom stručnjaka na polju edukacijske rehabilitacije i socijalnog rada.** Tijekom 2022. godine također su, kao i prethodnih godina, raspisivani javni natječaji kojima su se tražili ti kadrovi. Objavljena su ukupno tri natječaja. Nije bilo prijava za edukacijske rehabilitatore,

a od dviju prijava za socijalnog radnika izbor nije izvršen jer je jedini prihvatljivi kandidat odbio posao zbog niske plaće. Novi stručni radnici koji su centrima neophodni ne mogu se privući sadašnjim plaćama, jer su one manje u usporedbi s drugim sustavima u kojima se zapošljavaju ti profili zaposlenika.

Koeficijenti složenosti poslova stručnih radnika ne odgovaraju stvarnoj složenosti i odgovornosti poslova, što sadašnja primanja čini niskima i nepoticajnima. Već se dugo ukazuje na ovaj problem. Još uvijek se čeka potez MROSP-a u vezi izmjene i dopune Uredbe o nazivima radnih mjesta i koeficijentima složenosti poslova u javnim službama. U postojećoj Uredbi nisu predviđena radna mjesta koja postoje u centrima, uzimajući u obzir vrstu i opseg poslova, kao ni potrebna znanja i vještine te je u tom smislu Uredbu potrebno dopuniti. Dok se ne izmijeni Uredba i reguliraju koeficijenti teško će se nalaziti potrebni kadrovi, a postojeće će biti teško zadržati.

S ciljem daljnjeg unaprjeđivanja profesionalne rehabilitacije u Republici Hrvatskoj, a u skladu s izmjenama zakonskih propisa, potrebno je u budućnosti još veću pažnju usmjeriti ka jačanju kapaciteta svih centara za profesionalnu rehabilitaciju (osiguranje adekvatnog prostora, dovoljnog broja kvalificiranih stručnjaka, osnivanje mobilnih timova radi bolje pristupačnosti usluga).

Centar za profesionalnu rehabilitaciju Rijeka u svom izvješću navodi da uzlazni trend otvaranja integrativnih radionica tijekom 2021. i 2022. godine nije prisutan na području Primorsko-goranske, Istarske i Ličko-senjske županije koje svojim radom pokriva Centar za profesionalnu rehabilitaciju u Rijeci. Na tom području nalazi se samo jedna zaštitna radionica *Tekop Nova* u Puli. To znači da u regiji nedostaju radna mjesta za osobe koje mogu raditi samo pod posebnim uvjetima te se time velikom broju osoba kojima je potreban najveći stupanj potpore pri zapošljavanju i radu onemogućuje pristup tržištu rada. Na području pod ingerencijom Centra za profesionalnu rehabilitaciju Osijek došlo je do osnivanja integrativnih radionica te poslodavci pokazuju sve veći interes i potrebu za informacijama.

Većina novih integrativnih radionica nalazi se na području Grada Zagreba, Koprivničko-križevačke i Požeško-slavonske županije. Preporučuje se poticanje poslodavaca na osnivanje novih zaštitnih radionica/integrativnih radionica/radnih jedinica i u ostalim regijama (organizacija blok-radionica i tribina za poslovne subjekte), osobito u Istri, Primorju i Dalmaciji.

U svrhu **unaprjeđenja sustava profesionalne rehabilitacije** potrebno je:

- kontinuirano raditi na poboljšanju suradnje i komunikacije između različitih sustava
- ustanoviti profesionalnu rehabilitaciju kao obvezu HZMO-a, osiguranika i poslodavca u postupcima koji prethode procjeni radne sposobnosti
- kontinuirano razvijati i jačati rehabilitacijski model odnosa društva prema osobama s invaliditetom, na temelju kojega će se osobama s invaliditetom omogućiti očuvanje i razvoj preostalih sposobnosti i aktivno sudjelovanje u društvu
- poticati razvijanje programa socijalne uključenosti te osiguravanje više pružatelja usluga socijalnog uključivanja putem ministarstva nadležnog za socijalnu skrb
- jačanje aktivnosti na senzibiliziranju poslodavaca za zapošljavanje osoba s invaliditetom
- kontinuirano raditi na stručnom usavršavanju postojećih kadrova kako bi bili što profesionalniji i stručniji u pružanju usluga profesionalne rehabilitacije.

SURADNJA S HRVATSKIM ZAVODOM ZA ZAPOŠLJAVANJE

Centri za profesionalnu rehabilitaciju ističu dobru suradnju s HZZ-om. U 2022. godini Centar za profesionalnu rehabilitaciju Zagreb zatražio je privremenu obustavu slanja novih predmeta na rehabilitacijsku procjenu od strane HZZ-a do jeseni 2022. godine, jer nije bilo mogućnosti ažurne obrade svih predmeta. Neke osobe morale su čekati na obradu više od šest mjeseci od zaprimanja predmeta, a također nije bilo moguće niti uključiti korisnike nakon provedene obrade u daljnje usluge profesionalne rehabilitacije zbog nedovoljnog kapaciteta stručnih radnika. U listopadu 2022. godine

održano je više sastanaka s predstavnicima HZZ-a s ciljem ponovnog upućivanja korisnika na rehabilitacijsku procjenu te su jasnije određeni kriteriji i prioriteti slanja korisnika s obzirom na motivaciju, duljinu boravka u evidenciji HZZ-a i slično. Novost je što HZZ naručuje osim rehabilitacijske procjene još jednu uslugu, a to je radno osposobljavanje na konkretnom radnom mjestu. Pokazalo se da osposobljavanje na radnom mjestu osobama s invaliditetom donosi očekivane dobrobiti te je i u tom segmentu potrebno dodatno informiranje poslodavaca kako bi se uključili u potrebnu suradnju. Stručni radnici centara za profesionalnu rehabilitaciju bili su u redovitom kontaktu sa savjetnicima u HZZ-u kako bi pronašli što bolje rješenje za osobu s invaliditetom koja je na procjeni, a sukladno njezinim mogućnostima i mogućnostima sredine u kojoj osoba živi. Centar za profesionalnu rehabilitaciju Split izrazio je nezadovoljstvo smanjenjem broja zahtjeva od strane HZZ-a u odnosu na 2021. godinu. Navode da se nije ispoštovao prethodni dogovor s područnim uredima HZZ-a o upućivanju najmanje dva korisnika mjesečno u rehabilitacijsku procjenu, posebno od područnih ureda HZZ-a u Zadru, Šibeniku i Dubrovniku. Nadaju se da će se suradnja u narednom razdoblju intenzivirati na zadovoljstvo krajnjih korisnika.

Prema dostavljenim podacima HZZ-a, od strane HZZ-a u 2022. godini u centre su upućene 143 osobe s invaliditetom, a utrošena financijska sredstva za troškove puta, smještaja i prehrane osoba iznosila su ukupno 25.275,66 kuna. Od strane centara za profesionalnu rehabilitaciju povratno je zaprimljeno 189 nalaza i mišljenja. Neke osobe su bile upućene u 2021., a obrađene u 2022. godini. U daljnje usluge profesionalne rehabilitacije uključeno je 29 osoba (20,3%), od toga 16 muškaraca i 13 žena. Ostale osobe su procijenjene kao zapošljive na otvorenom tržištu rada ili pod posebnim uvjetima (u zaštitnoj i integrativnoj radionici) ili kao privremeno nezapošljive. Rješenje o pravu na profesionalnu rehabilitaciju izdaje se samo OSI koje su nakon usluge rehabilitacijske procjene dobile nalaz i mišljenje s prijedlogom za uključivanje u daljnje usluge profesionalne rehabilitacije i individualni plan profesionalne rehabilitacije. Za osobe koje su uključivane u obrazovne aktivnosti putem mjera aktivne politike zapošljavanja nisu izdavana rješenja o pravu na profesionalnu rehabilitaciju, već samo rješenja o pravu na novčanu pomoć za vrijeme obrazovanja/osposobljavanja/profesionalne rehabilitacije i troškove prijevoza. Rješenje o pravu na profesionalnu rehabilitaciju izdano je za 29 osoba s invaliditetom, kojima je za troškove profesionalne rehabilitacije isplaćeno ukupno 251.725,40 kuna za troškove prijevoza i novčane pomoći.

Tijekom 2022. godine unutar HZZ-a kontinuirano se radilo na pripremi za zapošljavanje OSI kako bi se što uspješnije integrirale na tržište rada. Pored uobičajenih konzultacija i savjetovanja od strane savjetnika za zapošljavanje, dodatno je 361 osoba s invaliditetom uključena u usluge profesionalnog savjetovanja (individualno profesionalno informiranje i savjetovanje te grupno profesionalno informiranje) od strane savjetnika specijaliziranih za profesionalnu rehabilitaciju i razvoj karijere.

U 2022. godini ZOSI je započeo provedbu pilot-projekta ***Razvoj i uspostava usluge pružatelja osobne asistencije osobama s invaliditetom na radnom mjestu***, u partnerstvu s HZZ-om i u suradnji s centrima za profesionalnu rehabilitaciju. Projekt je usmjeren na otklanjanje problema neravnopravnog sudjelovanja osoba s invaliditetom na tržištu rada, otežanog zapošljavanja te nemogućnosti učinkovitog i održivog rada zbog nedostatne podrške osobama kojima je u radu potrebna pomoć druge osobe. Projektom se planira razviti, organizirati i osigurati pomoć i podrška osobnog asistenta u radu zaposlenim osobama s invaliditetom, kao i nezaposlenim osobama koje su upućene ili sudjeluju u nekoj od usluga profesionalne rehabilitacije u cilju povećanja zapošljivosti.

Ciljana skupina je 20 osoba s invaliditetom koje su u suradnji s centrom za profesionalnu rehabilitaciju (provedba Usluge 9) prošle postupak procjene potreba – identificiranje radnih zadataka i aktivnosti u kojima je zaposleniku potrebna pomoć druge osobe (koja se ne može osigurati korištenjem asistivne tehnologije i ostalim mogućnostima koje se razmatraju u planiranju razumne prilagodbe).

Cilj projekta je osigurati uslugu osobne asistencije na radnom mjestu, kroz pronalazak, edukaciju i zapošljavanje osobnih asistenata, procjenu potreba korisnika s invaliditetom, uz identificiranje

konkretnih i specifičnih zadataka i satnice osobnog asistenta te u suradnji s poslodavcem osigurati provedbu usluge uz kontinuiranu evaluaciju.

Planirane skupine aktivnosti:

1. Odabir korisnika usluge osobne asistencije na radnom mjestu
2. Angažiranje i edukacija pružatelja usluga osobne asistencije na radnom mjestu (osobni asistent)
3. Organizacija i implementacija usluge osobne asistencije na radnom mjestu
4. Evaluacija pružanja usluge osobne asistencije na radnom mjestu.

Kroz pilot-projekt osigurat će se više različitih načina za angažiranje osobnih asistenata, npr. zapošljavanje u udruzi, zapošljavanje studenata preko studentskog ugovora, zapošljavanje preko agencije za privremeno zapošljavanje, ugovorom o djelu između Zavoda i osobnog asistenta. Iznimno, osobni asistent može biti zaposlen kod korisnika koji se samozapošljava. Jedan od rezultata projekta bit će osmišljavanje i izrada sadržaja edukacije odnosno programa osposobljavanja osobnih asistenata, što će doprinijeti ujednačavanju i podizanju kvalitete usluge i omogućiti stvaranje baze dostupnih certificiranih pružatelja usluge osobne asistencije na tržištu rada.
Krajnji rezultat projekta bit će izrada prijedloga zakonske regulative kako bi usluga osobnog asistenta na radnom mjestu bila jedan od raspoloživih i dostupnih aspekata prilagodbe radnog mjesta pri planiranju i osiguravanju razumne prilagodbe za zaposlenu osobu s invaliditetom (u okviru Standarda usluga profesionalne rehabilitacije, uz arhitektonsku prilagodbu i tehničku prilagodbu).

Zaključak:

Uspješno provođenje usluga profesionalne rehabilitacije ključni je preduvjet za zapošljavanje i dugotrajno zadržavanje osoba s invaliditetom na tržištu rada te sprječavanje neosnovanih i preuranjenih odlazaka u mirovinu. Ostajemo i dalje čvrsto na stajalištu da bi upućivanje u proces profesionalne rehabilitacije trebalo biti obveza i za poslodavce i za korisnike u postupcima procjene radne sposobnosti. U RH imamo velik nerazmjer između broja osoba s invaliditetom u radno aktivnoj dobi i broja osoba s invaliditetom koje aktivno traže posao. Pravobraniteljica pozdravlja projekt ZOSI-ja jer je usmjeren upravo na onu kategoriju OSI za koje trenutno u sustavu ne postoji odgovarajuće rješenje i koje se bez podrške u radu u vidu radnog asistenta nisu u mogućnosti zaposliti, izvršavati radne zadatke i dugoročno ostati u svijetu rada. Riječ je o osobama očuvane radne sposobnosti, ali čije potrebe proizašle iz invaliditeta nadilaze pomoć asistivne tehnologije i druge vrste prilagodbe radnog mjesta i radnog okruženja te im je u tom dijelu neophodna podrška radnog asistenta.

S obzirom na značaj koji profesionalna rehabilitacija ima u afirmaciji zapošljavanja, rada i socijalnog uključivanja osoba s invaliditetom potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se nositeljima ove djelatnosti, odnosno centrima za profesionalnu rehabilitaciju, osigurali potrebni prostorni i kadrovski uvjeti, kontinuirano stručno usavršavanje i osuvremenjivanje rada te omogućio razvoj inovativnih usluga.

2.15. ZAPOŠLJAVANJE I RAD

2.15.1. Diskriminacija u postupcima zapošljavanja

Osobe s invaliditetom redovito se pritužuju da su diskriminirane tijekom provođenja natječajnih postupaka. Zanemaruje se činjenica da su u trenutku kada se osoba s invaliditetom prijavila na natječaj za radno mjesto propisi glede ostvarivanja njezinih ustavnih i zakonskih prava postali neizostavnim dijelom natječajnog postupka i poslodavci još uvijek imaju negativne predrasude prema invaliditetu smatrajući ga zaprekom za uspješno izvršavanje radnih zadataka. Okolnost je li osoba s invaliditetom bila diskriminirana tijekom natjecanja za radno mjesto na osnovi invaliditeta ili uskratom razumne prilagodbe ne utvrđuje se tijekom nadzora provedbe postupka zapošljavanja,

stoga kandidat koji smatra da je diskriminiran mora tražiti zaštitu svoga prava u sudskom postupku. Nezaposlene osobe s invaliditetom u svojim pritužbama navode da nemaju financijskih mogućnosti za pokretanje sudskog postupka i angažiranje odvjetnika, rijetko se odlučuju same pokrenuti postupak bez pravne pomoći, pa na kraju najčešće odustaju od dokazivanja da im je povrijeđeno pravo na jednako postupanje tijekom natječajnog postupka. Često je riječ o osobama koje se kroz dulji vremenski period, pa i nekoliko godina, javljaju bezuspješno na natječaje i oglase za zapošljavanje, pa su samim time obeshrabrene i ne vjeruju u pozitivan ishod sudskog postupka.

Primjer iz prakse: Stranka je u životopisu i prijavi za radno mjesto navela da je osoba s invaliditetom koja se kreće pomoću kolica te je pozvana na razgovor za radno mjesto referenta. Navodi da je dan prije dogovorenog razgovora nazvala poslodavca kako bi se raspitala postoji li prilagođen ulaz za osobe s invaliditetom te joj je odgovoreno da postoji dizalo. Međutim, sat prije dogovorenog termina za razgovor poslodavac ju je telefonski obavijestio da nema prilagođen pristup zgradi uprave, stoga nije bila u mogućnosti prisustvovati razgovoru za posao.

Poslodavac je u odgovoru Pravobraniteljici naveo da je svjestan učinjenog propusta, uz isprike stranci. Poslodavcu je upućeno upozorenje zbog diskriminacije na osnovi invaliditeta u kojem se, između ostaloga, navodi: *„Poslodavac je kao provoditelj natječaja za zapošljavanje bio obvezan osigurati razumnu prilagodbu prilikom provedbe intervjua za kandidatkinju koja je OSI. Obveza pružanja razumne prilagodbe primjenjuje se od trenutka kada osoba s invaliditetom nastoji ostvariti svoja prava, u konkretnom slučaju pristup razgovoru za posao na ravnopravnoj osnovi s drugim kandidatima. Poslodavac je uskratio razumnu prilagodbu OSI jer nije proveo potrebne i odgovarajuće individualizirane izmjene i prilagodbe kako bi uklonio prepreke za pristup razgovoru za posao u okviru natječajnog postupka (koje ne nameću nerazmjerno ili nepotrebno opterećenje). Budući da ste unaprijed znali da se kandidatkinja kreće pomoću kolica, imali ste mogućnost pravovremeno poduzeti radnje kojima bi se otklonila diskriminacija. U dogovoru s kandidatkinjom, bilo je potrebno unaprijed dogovoriti potrebne izmjene kako bi se razgovor za posao održao. Sukladno načelu razumne prilagodbe, intervju za posao mogao se održati npr. u alternativnoj pristupačnoj prostoriji u vlasništvu poslodavca ili druge osobe ili putem videoveze, ovisno o međusobnom dogovoru. Navedene prilagodbe bi uklonile prepreke koje proizlaze iz invaliditeta i omogućile bi kandidatkinji ravnopravno natjecanje za radno mjesto, a poslodavcu da izbjegne diskriminaciju u okviru natječajnog postupka. Konačno, obavijest o pritužbi dostavljena Vam je tijekom trajanja predmetnog natječaja za zapošljavanje, slijedom čega smo mišljenja da ste imali priliku pravovremeno poduzeti mjere kako biste omogućili kandidatkinji pristup razgovoru za posao i status kandidata, međutim, to nije učinjeno. Zaključno, iako ste svjesni da ste kao poslodavac učinili propust, ostaje i dalje neosporna činjenica da ste kao provoditelj natječaja za zapošljavanje uskratili kandidatkinji koja je osoba s invaliditetom razumnu prilagodbu uvjeta testiranja i time mogućnost natjecanja za radno mjesto, čime je stavljena u nepovoljniji položaj zbog invaliditeta.˝*

Preporuka:

Pravobraniteljica preporučuje poslodavcima da u tekstu natječaja i/ili oglasa za posao pozovu kandidate koji su osobe s invaliditetom da ih obavijeste o potrebnim prilagodbama prilikom provedbe testiranja i/ili intervjua kako bi im se prilagodba pravovremeno osigurala. Koja bi vrsta prilagodbe bila odgovarajuća u okviru provođenja natječajnog postupka potrebno je utvrditi u razgovoru s kandidatom koji je osoba s invaliditetom i u suradnji sa stručnjacima, ako to zahtijevaju okolnosti konkretnog slučaja, kao i koristiti se priručnicima s preporukama za razumnu prilagodbu radnog mjesta Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom.

Kao primjer dobre prakse **Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom ističe Ministarstvo unutarnjih poslova koje je u studenom 2022. godine održalo konferenciju za medije na kojoj je potpredsjednik**

Vlade i ministar unutarnjih poslova dr.sc. Davor Božinović predstavio aktivnosti MUP-a s ciljem poticanja osoba s invaliditetom na ravnopravno sudjelovanje u predstojećim natječajima za zapošljavanje u MUP-u. Riječ je o natječajima u kojima su se tražiti kandidati za ukupno 139 mjesta (117 radnih mjesta u policijskim upravama diljem RH i 22 radna mjesta u sjedištu Ministarstva). Od navedenog broja radnih mjesta njih 115 je u liniji rada upravnih poslova. Za navedena područja rada kao što su prijavništvo/osobne isprave i statusna pitanja stranaca/radne i boravišne dozvole za strance u proteklom je razdoblju došlo do značajnog povećanja opsega posla, a za koja je ovo ministarstvo provedenim anketiranjem utvrdilo da u evidencijama nezaposlenih osoba u HZZ-u ima kandidata s odgovarajućom stručnom spremom. Za sva radna mjesta predviđeno je zapošljavanje na neodređeno vrijeme. *„MUP je jedno veliko i dinamično ministarstvo koje često ima potrebu za državnim službenicima i namještenicima i upravo raspisujemo jedan takav natječaj gdje nam je cilj od samog početka postići da osobe s invaliditetom ravnopravno sudjeluju u izboru za radna mjesta za koja procjenjujemo da imaju ravnopravne šanse“*, rekao je potpredsjednik Vlade i ministar Davor Božinović te dodao kako je Ministarstvo na navedenom natječaju intenzivno radilo dva mjeseca kako bi se utvrdilo koliki zapravo interes postoji za radna mjesta među našim sugrađanima s invaliditetom. *„Svim osobama s invaliditetom danas želimo poslati jasnu poruku – šanse postoje i osobe s invaliditetom su dobrodošle u naše Ministarstvo. Ovaj natječaj ne vidimo kao jednokratnu akciju već kao praksu koju želimo pretvoriti u stalnu, naročito za radna mjesta za koja postoji mogućnost ravnopravnog kandidiranja“*, poručio je ministar Božinović i zaključio: *„Dosadašnja pozitivna iskustva govore u prilog tome da kvalificirane osobe s invaliditetom brzo i produktivno savladavaju radne obveze i prilagođavaju se radnim procesima pod uvjetom da se radi o podržavajućoj okolini, atmosferi, a riječ je o uvjetima koje će MUP osigurati i budućim novim kadrovima.“*

U tekstu natječaja pozvani su svi kandidati koji su osobe s invaliditetom i kojima je potrebna razumna prilagodba tijekom natječajnog postupka da tu okolnost navedu u svojoj prijavi i potom kontaktiraju broj telefona Ministarstva naznačen u tekstu natječaja kako bi se pravovremeno osigurala odgovarajuća prilagodba u dogovoru s kandidatom s ciljem ravnopravnog sudjelovanja u javnom natječaju. Ključno je naglasiti da se s kandidatima koji su osobe s invaliditetom razgovaralo i o mogućim potrebnim prilagodbama na radnom mjestu u slučaju da budu izabrani kandidati kako bi im se osigurali uvjeti u kojima će moći iskoristiti svoje potencijale i učinkovito izvršavati radne zadatke.

Na konferenciji za medije, uz ministra Davora Božinovića i njegove suradnike, sudjelovale su pravobraniteljica za osobe s invaliditetom Anka Slonjšak, zastupnica u Hrvatskom saboru Ljubica Lukačić i dopredsjednica Hrvatskoga paraolimpijskog odbora Ana Sršen. Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom pozdravila je ovu inicijativu kazavši kako je intenzivna suradnja s MUP-om u svega dva mjeseca rezultirala konkretnim dogovorima. Također, naglasila je da: *„Ova procedura zapošljavanja osoba s invaliditetom u MUP-u nada je za brojne osobe s invaliditetom obeshrabrene neuspjelim pokušajima zapošljavanja u državnim i drugim javnim tijelima“,* te pozvala sve zainteresirane osobe s invaliditetom da se prijave na natječaj.

U veljači 2023. godine na Policijskoj akademiji „Prvi hrvatski redarstvenik“ održan je panel program zapošljavanja OSI pod nazivom *Mogu kao i ti*, povodom uspješno realiziranih natječaja za zapošljavanje u Ministarstvu unutarnjih poslova. Nakon provedenih natječajnih postupaka zaposleno je 38 osoba s invaliditetom koje će biti raspoređene u Ministarstvo u sjedištu, Ravnateljstvo policije te po policijskim upravama i postajama. Tim povodom prikazana je reportaža *Ja mogu u MUP-u kao i ti* u kojoj su se predstavili novi zaposlenici Ministarstva unutarnjih poslova. Reportaža se može pogledati na Kanalu MUP-a HR i policije https://www.youtube.com/watch?v=c-SHAs7XJZE. *„Postigli smo naš cilj s prvog sastanka,* jer *smo od samog početka bili uvjereni u dvije stvari, a to je da svaka osoba koja ulazi u naš sustav donosi jednu novu perspektivu te da će svaka od tih osoba, u okviru zajedničke politike prihvaćanja donijeti neku novu dodatnu vrijednost za cijeli naš sustav“*, kazao je ministar Božinović. Upravo su ovo benefiti koje donosi inkluzivna politika zapošljavanja i inkluzivno radno okruženje.

Pravobraniteljica pozdravlja inicijativu Ministarstva unutarnjih poslova te se nadamo da će primjer Ministarstva potaknuti zapošljavanje osoba s invaliditetom i u drugim državnim tijelima. Pozivamo sve poslodavce da slijede primjere dobre prakse, upoznaju se s benefitima inkluzivnoga radnog okruženja te u tom smjeru mijenjaju radne procese i dalje unaprjeđuju mogućnosti za rad osoba s invaliditetom.

Osobe s invaliditetom redovito se pritužuju na diskriminatorne stavove komisija za provedbu natječaja u postupcima zapošljavanja u državnom i javnom sektoru.

Primjer iz prakse: U svojoj pritužbi stranka navodi da je udovoljavala svim natječajnim uvjetima za radno mjesto voditelja Odsjeka čišćenja u klinici i priložila svu potrebnu dokumentaciju, ali da je diskriminirana na temelju invaliditeta te da joj je povrijeđeno pravo prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima. U odgovoru stranci klinika navodi: *„Na našu žalost nismo Vam mogli dati prednost pred ostalim kandidatima jer smo nakon detaljnog razgovora i pojašnjenja karakteristika poslova konkretnog radnog mjesta zaključili da uz svoje fizičke predispozicije ne biste mogli obavljati navedene poslove. Naime, poslovi radnog mjesta voditelja Odsjeka čišćenja osim određenih psiholoških sposobnosti vrlo često zahtijevaju i ozbiljan fizički rad koji, kako smo na temelju opće percepcije i pojašnjenja koje ste nam dali u svezi Vašeg zdravlja zaključili, ne biste mogli obavljati.“*

Pravobraniteljica je uputila klinici upozorenje: *„Gore navedeno pobuđuje sumnju da je kandidatu zbog invaliditeta povrijeđeno pravo na jednako postupanje, odnosno na diskriminaciju na osnovi invaliditeta. Iz sadržaja odgovora proizlazi da je Komisija na temelju razgovora proizvoljno zaključila da je invaliditet apsolutna zapreka za rad. Opisanim postupanjem Klinika je naglasak stavila na invaliditet imputirajući kandidatu nesposobnost za rad, umjesto na potrebne kompetencije za radno mjesto, pritom ne uzimajući u obzir obvezu razumne prilagodbe. Radi utvrđivanja zdravstvene sposobnosti za obavljanje određenih poslova, poslodavac može uputiti radnika na liječnički pregled koji se obavlja prema doktrini i kriterijima medicine rada, a nipošto na temelju „opće percepcije i pojašnjenja“. Klinika je imala raspoložive zakonske mogućnosti da prije zasnivanja radnog odnosa utvrdi zdravstveno stanje kandidata upućivanjem na liječnički pregled specijalistu medicine rada radi ocjene njegove zdravstvene sposobnosti za obavljanje konkretnih poslova u skladu s odredbama čl. 23. i čl. 24. Zakona o radu, ukoliko je riječ o posebnim uvjetima za sklapanje ugovora o radu. Ukoliko u konkretnom slučaju Klinika nije provela bodovanje i vrednovanje kandidata te je odabir obavljen na temelju usporedbe podataka iz dokumentacije priložene uz prijave, a kandidat je ispunjavao sve tražene uvjete za navedeno radno mjesto i pozvao se na pravo prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima, mišljenja smo da je od strane nadležnog tijela potrebno utvrditi je li Klinika trebala prilikom zapošljavanja dati prednost pod jednakim uvjetima zainteresiranoj osobi…“.* Prema zaprimljenim informacijama natječaj je obustavljen.

Stavovi komisija u natječajnim postupcima utječu na ocjenu kandidata koja bi trebala biti što objektivnija. Na to smo upozoravali u izvješćima i prethodnih godina. Često izneseno mišljenje članova komisija odražava negative stavove prema osobama koje imaju određene zdravstvene teškoće ili invaliditet imputirajući im nesposobnost kao opravdanje uskraćivanja jednakih mogućnosti i prilika za zapošljavanje i rad, nerijetko propitkujući opravdanost želje osobe s invaliditetom za uključivanjem u svijet rada. Pritom se osobe s invaliditetom omalovažava i podozrivo se propitkuje njihova sposobnost samostalnog odlučivanja. Stranke ističu da ih se tijekom razgovora nastoji obeshrabriti, izravno ili neizravno im se savjetuje da odustanu od daljnjeg natjecanja, da to nije posao za njih pa tako poslodavci opisuju radnu sredinu kao izuzetno zahtjevnu, a kolege preopterećene svojim poslom želeći naglasiti da mjesta za osobu s invaliditetom u takvom kolektivu nema, budući da se osoba „ne bi dobro snašla i uklopila“ upravo zbog invaliditeta, oduzimajući joj sve druge karakteristike i sposobnosti koje kao osoba ima. Osim toga, osobe s invaliditetom se pritužuju da ih komisije tijekom razgovora za posao ispituju o uvjetima koji nisu navedeni u tekstu natječaja, npr.

posjedovanje vozačke dozvole, slijedom čega ih se ocjenjuje nižim brojem bodova za intervju i time onemogućuje da ostvare pravo prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima. **Upozoravamo** da uključivanje nepotrebnih ili sporednih uvjeta u opis poslova ili specifikacije osobe može dovesti do diskriminacije.

Primjer iz prakse: **„***Imenovanoj je od strane Komisije izložen opis i specifičnost radnog mjesta arhivara koja podrazumijeva svakodnevno podizanje i prenošenje arhivskih mapa iz sudskih pisarnica koje se uglavnom nalaze na višim katovima u arhivu u podrumske prostorije suda, slaganje arhivskih mapa na police, što zahtijeva korištenje ljestvi i penjanje na visine do cca 3 m s obzirom da je iz priložene dokumentacije razvidno da se radi o osobi s invaliditetom.“*

Ovo je samo jedan od mnogih primjera koji pokazuje da **članovi komisije za provedbu javnog natječaja često smatraju invaliditet zaprekom za rad**, iako kandidati koji su osobe s invaliditetom udovoljavaju svim formalnim uvjetima natječaja i zadovoljavaju na provedenoj provjeri znanja, sposobnosti i vještina. Zbog **predrasude prema invaliditetu često su ocijenjeni manjim brojem bodova u odnosu na druge kandidate.** Osim što često nisu upoznati s obvezom osiguravanja razumne prilagodbe izabranom kandidatu s invaliditetom sukladno propisima, poslodavci s kandidatima koji su osobe s invaliditetom tijekom razgovora za posao ne razmatraju moguće prilagodbe radnog mjesta, uvjeta i organizacije rada s ciljem uklanjanja ili ublažavanja poteškoća koje mogu proizaći iz invaliditeta u odnosu na rad kako bi im omogućili uspješno izvršavanje poslova iz opisa radnog mjesta ravnopravno u odnosu na ostale radnike, ako budu izabrani kandidati.

Preporuka:

Pravobraniteljica preporučuje poslodavcima u javnom i privatnom sektoru da imenuju za članove natječajne komisije osobe koje doista poznaju i poštuju koncept ljudskih prava i s tim ciljem treba provoditi edukacije o pravima osoba s invaliditetom u postupcima zapošljavanja. Tijekom provođenja natječajnog postupka potrebno je staviti naglasak na potrebne kompetencije za radno mjesto, a ne na invaliditet kandidata koji je osoba s invaliditetom. Nakon što se donese odluka da se zaposli osoba s invaliditetom, dobra praksa bi bila da se razgovara o razumnoj prilagodbi s kandidatom prije nego što započne s radom. Razumna prilagodba radnog mjesta jest pravo osobe s invaliditetom, a poslodavac ju je dužan osigurati sukladno KPOSI, prema čl. 7. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (Narodne novine, br. 157/13, 152/14, 39/18 i 32/20) i čl. 4. Zakona o suzbijanju diskriminacije (Narodne novine, br. 85/08 i 112/12).

Najčešće su se pritužbe odnosile na provođenje natječajnih postupaka u državnim i javnim službama, pri čemu se u većem broju pritužbi ukazivalo na nemogućnost ostvarenja prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima. OSI koje su se pritužile Pravobraniteljici većinom su uvjerene da je zapošljavanje netransparentno i da se pogoduje određenim kandidatima. Netransparentnost natječajnih postupaka onemogućuje u slučaju sumnje utvrđivanje svih bitnih činjenica i drugih okolnosti za ocjenu jesu li povrijeđena prava osobe s invaliditetom tijekom natječajnog postupka i one zbog toga ne mogu dokazati da im je oduzeto pravo prednosti pri zapošljavanju. Uočili smo da gotovo sve pritužbe o nemogućnosti ostvarenja prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima ukazuju da je razlog tomu i bodovna manipulacija u natječajnom postupku koju je nemoguće dokazati.

Primjer iz prakse: Pravobraniteljici obratila se osoba s invaliditetom zbog sumnje na počinjene nezakonitosti u postupku provođenja javnog natječaja za izbor sudskog savjetnika u Županijski sud u B. Nakon provedenoga ispitnog postupka Pravobraniteljica je donijela sljedeće mišljenje: *„Prema navodima suda, poznavanje engleskog jezika na visokoj razini je bitan uvjet za konkretno radno mjesto, a poznavanje drugog stranog jezika prednost. U uvjetima natječaja poznavanje stranog jezika nije bilo navedeno kao uvjet koji kandidati moraju ispunjavati. Unatoč tomu, poznavanje stranog*

jezika se vrednovalo kao kompetencija za konkretno radno mjesto. Tijekom intervjua oboje kandidata su sami procijenili svoje znanje. Ocjena znanja stranog jezika kao kompetencije za radno mjesto u ovom dijelu temelji se isključivo na samoprocjeni kandidata i subjektivnoj ocjeni članova Komisije, bez činjeničnog uporišta za ocjenu. Mišljenja smo, ako je poznavanje engleskoj jezika na visokoj razini potreban uvjet za izvršavanje poslova ovoga radnog mjesta, onda je taj uvjet trebao biti propisan u tekstu natječaja. U tom slučaju, u skladu s odredbom čl. 12. Uredbe, provjeru znanja stranog jezika proveo bi profesor stranog jezika zaposlen u državnom tijelu ili ovlaštena škola stranih jezika. Ocjena bi se u tom slučaju temeljila na činjeničnoj osnovi, budući da bi stručna osoba utvrdila razinu znanja engleskog jezika. Poznavanje engleskog jezika u ovom je slučaju vrednovano i utjecalo je na ocjenu kandidata za intervju. Za svaku odluku u natječajnom postupku mora postojati mogućnost njezinog preispitivanja u sadržajnom smislu. Ocjene kandidata u intervjuu ne mogu se preispitati u ovom dijelu budući da ne postoje egzaktni pokazatelji na kojima je Komisija temeljila ocjenu o znanju stranog jezika te je time narušena transparentnost natječajnog postupka…"

„Neovisno o tome što su oba kandidata ostvarila jednak broj bodova u intervjuu, sve prethodno navedeno pobuđuje sumnju da je ocjena obaju kandidata za intervju donesena prema jasnim kriterijima vrednovanja. Mišljenja smo da izneseni argumenti i obrazloženja ukazuju na vjerojatnost da se odluka o izabranoj kandidatkinji temelji na subjektivnim ocjenama članova Komisije za oba kandidata, bez činjeničnih pokazatelja za zauzimanje određenog stava i odlučnih razloga za izbor kandidatkinje. Prema stanju spisa ne možemo zaključiti da je ovaj postupak i način odabira kandidata nakon objavljenog javnog natječaja proveden prema točno određenim područjima procjene koja su bitna za izvršavanje poslova radnog mjesta sudskog savjetnika u Kaznenom odjelu i jasnim kriterijima vrednovanja kako bi se omogućila maksimalna transparentnost kod zapošljavanja i ista dostupnost svim zainteresiranim kandidatima pod jednakim uvjetima. Upravo netransparentnost natječajnog postupka posljedično dovodi do nemogućnosti utvrđivanja je li došlo do uskrate prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima…"

Pravobraniteljica je utvrdila da **nedostaju jasni kriteriji vrednovanja u odnosu na radno mjesto**, pa stoga i mogućnost da se ispita pritužba u cijelosti te je o ovom slučaju obavijestila predsjednika Vrhovnog suda RH koji je povodom pritužbe kandidata za izbor sudskog savjetnika u Županijskom sudu u B. i mišljenja Pravobraniteljice podnio pritužbu sudačkom vijeću Županijskog suda u B. na postupanje predsjednika toga županijskog suda. Ocijenjeno je da je prijavljeni svojim potpisom o izboru i prijemu u službu odobrio provedeni postupak javnog natječaja koji predsjednik Dobronić ocjenjuje u cijelosti neetičnim i u kojemu nisu primijenjena najviša etička načela u skladu sa standardima profesionalne i opće kulture navodeći: *„Naime, potpuno je jasno da ovakva provedba umanjuje povjerenje šire javnosti u rad sudova, ali i samih djelatnika unutar pravosuđa jer se stječe dojam da ni unutar sudstva ne postoji red, a taj pojam reda u praksi znači da unutar sudstva glavni i jedini kriteriji izbora i napredovanja trebaju biti rad, znanje, iskustvo i poštenje. Uostalom, u ovom konkretnom slučaju o ovom načinu izbora kandidata bilo je negativnih napisa u dnevnom listu „Večernji list" i može se reći da je i ovaj pojedinačni slučaj dodatno narušio ionako poljuljano povjerenje javnosti u rad sudova. Stoga, ako je nadležna Državna komisija potvrdila provedeni natječaj kao zakonit, to još ne znači da je provedeni postupak bio etičan odnosno u skladu s Kodeksom sudačke etike. On to nije bio i neprihvatljiv je budući da se na ovaj način u objektivnom smislu ne stvara sustav koji omogućuje izbor najboljih kadrova u sudstvo, a koji istovremeno s vanjske strane potencira dojam o sudstvu kao zatvorenom sustavu u koji je trećoj osobi, koja nema neke veze i poznanstva unutar sustava sudbene vlasti, sve teže ili gotovo nemoguće ući. To treba dovesti u vezu s uvodno izrečenom tvrdnjom da je sudstvo javna služba par excellence i sve i da se u drugim granama vlasti svi natječaji provode na ovakav način, sudstvo od toga mora biti izuzeto i u njemu moraju prevladavati viši ili znatno viši kriteriji od ovih koji su primijenjeni u ovom konkretnom slučaju. Kriteriji kojima se vodio Odbor za državnu službu prilikom odlučivanja o žalbi g. … u konkretnom su slučaju relevantni samo utoliko što ovom izboru daju formalnu zakonitost, ali izloženi kriteriji i razlozi*

navedeni u obrazloženju rješenja Odbora za državnu službu ne mogu provedeni izbor učiniti etičnim…". Cijelo priopćenje objavljeno je na službenim stranicama VSRH, SU VI-666/2021.

Pravobraniteljica upozorava da je zakonsko pravo prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima proklamirano pravo bez stvarne mogućnosti njegovog ostvarenja u praksi. Prema sadašnjem zakonskom uređenju pravo prednosti pri zapošljavanju podložno je manipulacijama na štetu OSI.

O tome je svoj stav iznio Visoki prekršajni sud RH u presudi, Posl. br.: Gž 1249/2017-0 od 10. srpnja 2019.: *„ Kako su okrivljenici bili upoznati da je jedan od kandidata i osoba koja se poziva na pravo prednosti pri zapošljavanju iz članka 9. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom, to subjektivne ocjene članova Povjerenstva ne mogu biti odlučne za donošenje odluke o izboru kandidata, budući da Zakonom ustanovljeno pravo ne može biti iluzorno i ovisiti o subjektivnoj ocjeni članova Povjerenstva, bez ijednog egzaktnog pokazatelja za zauzimanje određenog stava, jer bi na taj način navedeno pravo ostalo na razini proklamiranog prava bez stvarne mogućnosti njegovog ostvarenja u praksi. Naime, S. M. ispunio je sve uvjete natječaja – visoka stručna sprema, poznavanje rada na računalu i aktivno poznavanje engleskog jezika (s tim da u tekstu natječaja nije bilo navedeno da će prednost pri zapošljavanju imati kandidati koji dokažu da su imali radnog iskustva na sličnim poslovima, a niti oni koji dokažu osobnu motivaciju za rad na predmetnom radnom mjestu), te je uz prijavu na natječaj priložio i presliku rješenja Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje o stupnju invaliditeta i pozvao se na čl. 9. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom. Slijedom navedenog, zaključenjem ugovora o radu za predmetno radno mjesto s V. K., kandidatu S. M. uskraćeno je pravo prednosti pri zapošljavanju."*

Preporuka:

Pravobraniteljica preporučuje da nadležna ministarstva u suradnji s inspekcijama u području zapošljavanja identificiraju prepreke u ostvarivanju prava prednosti pri zapošljavanju s ciljem iniciranja potrebnih zakonskih izmjena koje će omogućiti da ovo pravo bude doista ostvarivo u praksi i služi svojoj svrsi.

Pravobraniteljica je za potrebe izrade izvješća o radu anketirala županije u RH o zaposlenim osobama s invaliditetom u upravnim tijelima županija, ustanovama i trgovačkim društvima u potpunom ili djelomičnom vlasništvu županija. Cilj ankete bio je dobiti uvid u informacije, stavove i mišljenja ispitanika ankete o pravima osoba s invaliditetom u postupku zapošljavanja i na radnom mjestu. U anketi je sudjelovalo 657 ispitanika. Većina ispitanika su obveznici kvotnog zapošljavanja sukladno Pravilniku o utvrđivanju kvote za zapošljavanje osoba s invaliditetom, a svoju obvezu ispunjavaju uglavnom uplaćivanjem novčane naknade zbog neispunjenja obveze kvotnog zapošljavanja osoba s invaliditetom ili kombinacijom zapošljavanja i uplaćivanja novčane naknade. Kao najčešći razlog neudovoljavanja kvotnoj obvezi zapošljavanjem osoba s invaliditetom ispitanici su naveli da se osobe s invaliditetom nisu javljale na natječaje i oglase za zapošljavanje. Međutim, znatan broj ispitanika izrazio je mišljenje da kod njih ne postoji radno mjesto na koje bi se osoba s invaliditetom mogla zaposliti jer je riječ o mjestima koja se ne mogu prilagoditi, poslovima s posebnim uvjetima rada ili radnim mjestima koja zahtijevaju samostalnost u radu. Postoji vjerojatnost da će poslodavci i komisije za provedbu natječaja s unaprijed zauzetim negativnim stavom prema zapošljavanju osoba s invaliditetom postupati diskriminatorno prema kandidatima koji su osobe s invaliditetom. Ne bismo trebali govoriti o identificiranju poslova prikladnima za osobe s invaliditetom i drugih koji to nisu. Model ljudskih prava ukazuje na to da svaki posao može biti prikladan ako je osoba s invaliditetom profesionalno kvalificirana za takvo radno mjesto i ako joj se pruži razumna prilagodba potrebna za obavljanje njezinih zadaća u punom potencijalu.

Na pitanje jesu li prilikom provedbe postupaka zapošljavanja prilagođavali provedbu testiranja i/ili intervjua za kandidate koji su osobe s invaliditetom, sukladno nacionalnom zakonodavstvu i Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom po načelu razumne prilagodbe i na koji način, ispitanici su

odgovorili većinom potvrdno, misleći pritom uglavnom na tjelesni invaliditet, navodeći da su se testiranja i intervjui održavali u pristupačnim prostorijama. Osim vidljivih oštećenja, kod velikog broja osoba prisutan je i tzv. nevidljivi invaliditet. **Jedna od najvećih prepreka za kandidate s nevidljivim invaliditetom jest nedostatak razumijevanja i prihvaćanja. Kada invaliditet nije jasno vidljiv, nažalost, mnogi ljudi brzo prosuđuju ili umanjuju ozbiljnost stanja. Pojedine osobe s invaliditetom ne žele otvoreno razgovarati o svom invaliditetu, bojeći se diskriminacije, stigmatizacije ili negativnih komentara. Poteškoće koje proizlaze iz invaliditeta također mogu, ako se za to ukaže potreba, biti osnova za prilagodbu testiranja i intervjua u okviru natječajnog postupka.** Jedno trgovačko društvo odgovorilo je da *„nije obvezno provoditi javne natječaje, pa stoga ni osigurati razumnu prilagodbu“*. Stav ovog ispitanika je diskriminirajući prema mogućim kandidatima koji su osobe s invaliditetom, budući da se iz odgovora zaključuje da ispitanik nije upoznat s odredbama Zakona o suzbijanju s diskriminacije koji se primjenjuje na postupanje svih pravnih i fizičkih osoba, osobito u području rada i radnih uvjeta, uključujući i kriterije za odabir i uvjete pri zapošljavanju, uz obvezu osiguravanje razumne prilagodbe osobama s invaliditetom sukladno odredbi čl. 4. Zakona. Pristupačno radno mjesto je više od puke fizičke dostupnosti radnog mjesta. Značajna prepreka zapošljavanju osoba s invaliditetom jesu stavovi drugih ljudi. Štetni stavovi, kao što je pretpostavka da osobe s invaliditetom ne mogu raditi isti posao kao osoba bez invaliditeta, utječu na zapošljavanje, razvoj karijere i zadržavanje osoba s invaliditetom u svijetu rada.

Na upit jesu li zaposlenici koji su članovi natječajnih komisija u postupcima zapošljavanja upoznati s odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Zakona o suzbijanju diskriminacije te provode li se edukacije s ciljem suzbijanja diskriminacije na osnovi invaliditeta u natječajnim postupcima i na radnom mjestu, zanimljivo je da je gotovo polovica ispitanika odgovorila negativno i izrazila želju za edukacijama. Prema iskustvima ovog Ureda temeljenog na pritužbama stranaka, ali i upitima poslodavaca, poslodavci još uvijek nisu upoznati s pravima osoba s invaliditetom, slijedom čega su često odluke koje su se u konačnici odrazile negativno na prava osoba s invaliditetom u području zapošljavanja i rada bile odraz neznanja, a ne izravne namjere da se osobu diskriminirana. Međutim, i „nesvjesna diskriminacija“ i dalje je diskriminacija. **Poslodavci mogu svoje radno okruženje učiniti inkluzivnim za osobe s invaliditetom edukacijom svih zaposlenika, a posebno rukovodećeg kadra, kroz radionice i obuku. Osigurati da svi zaposlenici imaju znanje o pravima osoba s invaliditetom i smjernice o tome kako surađivati s osobama s invaliditetom ključan je korak za inkluzivna radna mjesta. Potrebno je osvijestiti da su inkluzivno okruženje i različitost radnog kolektiva vrijednosti koje pridonose uspješnijem poslovanju.**

Ispitanici koji su odgovorili da su upoznati s pravima osoba s invaliditetom u području zapošljavanja i rada naveli su da održavaju edukacije, najčešće u suradnji s lokalnim udrugama osoba s invaliditetom i udrugama koje djeluju u korist osoba s invaliditetom i Hrvatskim zavodom za zapošljavanje.

Na upit javljaju li se osobe s invaliditetom na natječaje i oglase za posao, ispitanici su uglavnom odgovorili negativno i/ili da kandidati koji su osobe s invaliditetom nisu udovoljavali natječajnim uvjetima. Na pitanje koje bi korake, prema njihovom mišljenju, mogli poduzeti kako bi se više zainteresiranih osoba s invaliditetom javljalo na natječaje i oglase za zapošljavanje, većina ispitanika je smatrala da ništa nije potrebno u tom smjeru poduzimati i/ili da ne mogu ništa poduzeti. **Suprotno takvim stavovima, danas su na Internetu dostupni različiti primjeri dobre prakse kroz koje poslodavci nastoje približiti drugim poslodavcima svoje iskustvo stvaranja inkluzivnoga radnog okruženja za osobe s invaliditetom, počevši od procesa zapošljavanja.** Na primjer, prilikom izrade oglasa za posao i opisa radnog mjesta, pristupačnost i inkluzivnost potencijalnog poslodavca može se očitovati kroz izjavu koja potiče prijave osoba s invaliditetom za oglašeno radno mjesto; osiguravanje da svi oglasi za posao potiču kandidate da zatraže razumnu prilagodbu, ako je potrebna, kako bi im se pomoglo u procesu prijave i zapošljavanja (na primjer, *„kandidati mogu zatražiti razumnu prilagodbu u bilo kojoj fazi tijekom procesa zapošljavanja kontaktiranjem osobe za kontakt“*), pokazujući spremnost da se radno mjesto prilagodi izabranom kandidatu; podatke o osobi za kontakt kako bi

podnositelji prijave za posao mogli stupiti u kontakt telefonom ili e-poštom itd. Pravobraniteljica preporučuje: inkluzivne prakse počinju i prije nego što kandidati osobe s invaliditetom kontaktiraju potencijalnog poslodavca. Sve više poslodavaca u svijetu razvija kulturu pristupačnosti i čini pristupačnost vlastitim „brandom“ unutar tvrtke kako bi promovirali inkluzivno zapošljavanje. Politike pristupačnosti tvrtke trebale bi biti pažljivo osmišljene i primjenjivane te široko poznate izvan i unutar tvrtke.

Na upit na koji način ispitanici osiguravaju transparentnost intervjua u okviru natječajnog postupka zaprimili smo različite odgovore. Najčešće su ispitanici odgovorili da imenuju komisiju za provedbu natječaja koju sačinjava više osoba, odluke se objavljuju na mrežnim stranicama ispitanika, a svaki kandidat prijavljen na natječaj ima pravo na uvid u natječajnu dokumentaciju i zapisnik o provedenom testiranju. Tek manji broj ispitanika odgovorio je da transparentnost intervjua osigurava kroz postavljanje unaprijed definiranih i istih pitanja svim kandidatima i jasne kriterije vrednovanja te omogućavanje uvida u zabilješke vođene tijekom intervjua. Diskriminaciju na osnovi invaliditeta tijekom razgovora za posao najteže je dokazati, ali unatoč tomu ona je prisutna kroz negativne stavove članova komisija da OSI upravo zbog invaliditeta nije sposobna izvršavati radne zadatke jednako uspješno kao osobe bez invaliditeta. Pravobraniteljica upozorava da članovi komisija za zapošljavanje ne smiju pretpostavljati da zbog činjenice da pojedinac ima invaliditet također mora imati i teškoće u području radne učinkovitosti i uspješnog izvršavanja radnih zadataka. To je najčešća zabluda i istovremeno prepreka u zapošljavanju OSI, budući da se članovi komisija oslanjaju na stereotipe pri donošenju odluka o zapošljavanju, čak i u svjetlu dokaza koji sugeriraju da su ti stereotipi nevažeći. **Pravobraniteljica preporučuje poslodavcima: invaliditet nije zapreka za rad. Strukturirajte procese intervjua tako da se fokusiraju na stvarnu sposobnost pojedinca da izvrši zadatke vezane uz posao. Pružite kandidatu koji je OSI priliku da stvarno pokaže svoju sposobnost obavljanja radnih zadataka.**

Zaključno, ispitanici su bili pozvani da iznesu svoje prijedloge za koje smatraju da bi pridonijeli većem zapošljavanju, citiramo neke od njih: *„zaposlenici ustanova trebali bi više sudjelovati na edukacijama za osobe s invaliditetom kako bi imali više saznanja o mogućnostima njihovog zapošljavanja“, „veća informiranost i osvješćivanje javnosti kako bi se smanjila stigma – poslodavci obično misle da će zaposlenici koji su OSI imati određene komplikacije u radu“, „govoriti više o ostalim područjima djelatnosti u kojima su zaposlene OSI kao sastavni dio radno aktivnih zaposlenika“*, *„značajnije promicanje ravnopravnosti i prava na rad i zarađivanje za život od rada OSI, izmjene zakonodavstva u korist osoba s invaliditetom“*, *„navesti u natječaju da primamo osobe s invaliditetom i prilagoditi radno mjesto“, „izmjena sistematizacije radnih mjesta u ustanovama, prilagodba, sistematično razmišljanje o mogućnostima zapošljavanja“, „poticati osobe s invaliditetom da se jave na natječaj“.*

Velik broj upita upućenih Pravobraniteljici odnosio se na informiranje o **pravu na novčanu pomoć za nezaposlene osobe s invaliditetom.** Prema odredbama Zakona o socijalnoj skrbi i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o tržištu rada došlo je do promjene nadležnosti za priznavanje prava na „Naknadu do zaposlenja“ te o navedenom pravu umjesto centara za socijalnu skrb odlučuje Hrvatski zavod za zapošljavanje sukladno propisima o zapošljavanju. Naknada do zaposlenja promijenila je naziv u „Novčana pomoć za nezaposlene osobe s invaliditetom“. Postupak za ostvarivanje prava na novčanu pomoć za nezaposlene osobe s invaliditetom pokreće se na zahtjev nezaposlene osobe s invaliditetom. U prvom stupnju o zahtjevu odlučuje područna služba/područni ured, a o žalbi protiv prvostupanjskog rješenja Središnji ured HZZ. Za korisnike naknade do zaposlenja koji su to pravo ostvarivali po propisima o socijalnoj skrbi Zavod je po službenoj dužnosti preuzeo dokumentaciju i pokrenuo postupke radi utvrđivanja ispunjavanja uvjeta za priznavanje prava na novčanu pomoć prema Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o tržištu rada. Prema podatcima HZZ-a, krajem 2022. godine Zavod je imao 5.539 aktivnih rješenja o pravu na novčanu pomoć za nezaposlene osobe s invaliditetom. Podneseno je 1.288 zahtjeva za prevođenje naknade do zaposlenja, a od tog broja 1.180 zahtjeva je riješeno pozitivno. Novih zahtjeva za ostvarivanje prava

na novčanu naknadu za nezaposlene OSI bilo je 4.801 i od te brojke izdano je 4.359 rješenja. U 2022. godini pravo su ostvarile ukupno 5.384 osobe s invaliditetom.

Broj nezaposlenih osoba prijavljenih u evidenciju HZZ-a, nakon pada pošle godine, ove godine ponovno je veći. Jedan od razloga povećanja zasigurno su i zakonske izmjene i prelazak prava na novčanu naknadu do zaposlenja iz sustava socijalne skrbi u sustav zapošljavanja. Upravo je posljednjih mjeseci vidljiv značajan upis takvih osoba u evidenciju HZZ-a s ciljem ostvarivanja navedenog prava, a ne zapošljavanja. Prema povratnim informacijama kojima raspolaže Pravobraniteljica, stranke nisu nailazile na poteškoće u ostvarivanju ovog prava.

2.15.2. Diskriminacija na radnom mjestu

Pritužbe zbog diskriminacije na radnom mjestu pretežno su se odnosile na uskratu razumne prilagodbe radnog mjesta, uvjeta i organizacije rada.

Primjer iz prakse: Pravobraniteljici za osobe s invaliditetom obratio se otac malodobnog djeteta koji koristi pravo na rad s polovicom punoga radnog vremena za njegu djeteta s teškoćama u razvoju, jer smatra da je diskriminiran na temelju povezanosti i uskratom razumne prilagodbe. Otac je uputio poslodavcu zahtjev za razumnu prilagodbu kojom bi se njegovo radno vrijeme i mjesto rada uskladili s izvršavanjem potreba koje proizlaze iz djetetovog teško narušenog zdravstvenog stanja, uz istodobno omogućavanje izvršavanja svih radnih obveza. Poslodavac je odbio očev zahtjev budući da je smatrao da predložena prilagodba predstavlja nerazumno i neprimjereno opterećenje jer bi udovoljavanje zahtjevu izazvalo nepremostive, negativne učinke na radne procese i dostupnost pružanja njegovih usluga korisnicima. Poslodavac je potom donio odluku o radnom vremenu i mjestu rada koja po njegovom mišljenju omogućuje ocu uredno izvršavanje svih radnih obveza i skrb za dijete. Budući da je otac smatrao da ga novo radno vrijeme i mjesto rada i dalje onemogućuju u izvršavanju svih zahtjeva roditeljske skrbi u odnosu na malodobno dijete čije zdravstveno stanje, uzrokovano malignom bolešću, zahtijeva stalno multidisciplinarno praćenje liječnika u Kliničkom bolničkom centru u Zagrebu, učestala putovanja u Zagreb na preglede i medicinske terapije, najčešće u jutarnjim satima, te da je protivno svrsi prava koje koristi za dijete, pokrenuo je sudski spor. U sudskom postupku, u kojem je Pravobraniteljica sudjelovala kao umješač, donesena je prvostupanjska sudska odluka kojom je utvrđeno da je odluka poslodavca kojom se ne udovoljava zahtjevu oca za razumnom prilagodbom radnog vremena i mjesta rada diskriminatorna, nepravilna i nezakonita te da je citiranom odlukom poslodavac povrijedio načelo razumne prilagodbe. Osim pozivom na nacionalno zakonodavstvo, sud svoju odluku obrazlaže pozivom na odredbe Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Trenutno se čeka odluka višeg suda povodom uložene žalbe poslodavca na predmetnu presudu.

Mišljenje:

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom ukazala je Odboru za prava osoba s invaliditetom na potrebu proširenja načela razumne prilagodbe na radnom mjestu i na članove obitelji koji skrbe o osobama s invaliditetom, a razlog širokog tumačenja jest iskorjenjivanje i suzbijanje svih situacija u kojima dolazi do diskriminacije i/ili diskriminatornog ponašanja povezanog s invaliditetom. Odbor za prava osoba s invaliditetom izdao je 2022. godine Komentar broj 8 kojemu je cilj pojasniti obveze država potpisnica u pogledu prava na rad i zapošljavanje kako je utvrđeno u čl. 27. KPOSI. U svom komentaru Odbor pojašnjava da se zaštita od diskriminacije proteže i na diskriminaciju na temelju povezanosti, do koje može doći kada su članovi obitelji ili osoba koja je povezana s osobom s invaliditetom diskriminirani na poslu zbog tog odnosa, a uskraćivanje prava člana obitelji ili povezane osobe **ima izravan ili neizravan utjecaj na život osoba s invaliditetom** (CRPD Bellini v. Italy).

Pravobraniteljici su se redovito obraćali **roditelji koji koriste pravo na rad s polovicom punog radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama u razvoju** zbog nemogućnosti postizanja dogovora s poslodavcem o rasporedu radnog vremena. Roditelji su se prituživali da im raspored radnog vremena onemogućuje izvršavanje zahtjeva roditeljske skrbi u odnosu na dijete za koje koriste navedeno pravo. Osim toga, prituživali su se da poslodavci podrazumijevaju da rad s polovicom punog radnog vremena podrazumijeva rad od četiri sata dnevno svaki radni dan te su u tim slučajevima roditelji primorani i dalje, uz korištenje prava na rad s polovicom punog radnog vremena radi njege djeteta, koristiti pravo na godišnji odmor ili bolovanje radi odlaska na liječničke preglede s djetetom, terapije, vježbe i ostalo.

Primjer iz prakse: Područnom uredu Osijek obratio se otac djeteta s teškoćama u razvoju kojemu je priznato pravo na rad s polovicom punog radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama u razvoju. U svom obraćanju stranka se pritužuje da način na koji poslodavac odnedavno raspoređuje njegovo radno vrijeme onemogućuje adekvatnu brigu i skrb za dijete, a za posljedicu ima i nemogućnost djetetovog pohađanja odgojno-obrazovne ustanove u koju je upisano (Centar za autizam Osijek). Opisujući problem stranka navodi sljedeće: *„… Do sada sam radio dok je dijete u školi i to je funkcioniralo bez problema, a sad poslodavac traži drugo radno vrijeme. Dijete pohađa Centar za autizam u Osijeku. Prva smjena od 8,00 do 12,00, druga smjena od 13,15 do 17,15 sati. Prema ovom novom rasporedu smjena, nemam kome ostaviti dijete dok sam na poslu niti ga tko ima voziti iz Đakova u Osijek u školu. Smatram da je dosadašnji raspored smjena funkcionirao bez problema, svoje radne obveze sam ispunjavao u potpunosti i radni proces nije bio ugrožen, stoga ne vidim razloga da tako ne bude i dalje, odnosno da mi se ne omogući briga i skrb za dijete s teškoćama u razvoju, zbog čega mi je i priznato pravo na rad s polovicom punog radnog vremena…“.* Pravobraniteljici se obraća zbog toga što njegova zamolba za usklađivanjem radnog vremena na način koji bi omogućio potrebnu skrb o djetetu nije uvažena od strane poslodavca. Uz obraćanje stranke priložena je i dokumentacija iz koje je nedvojbeno kako se radi o ocu djeteta kojemu je u aktivnostima svakodnevnog življenja zbog teškoća u razvoju potrebna pojačana skrb i nadzor roditelja te koje ne može samostalno izvoditi aktivnosti primjerene svojoj dobi i ovisi o pomoći druge osobe kod oblačenja i svlačenja, obavljanja osnovnih životnih potreba, korištenja lijekova i odlazaka na terapije, kretanja, obavljanja svakodnevnih životnih aktivnosti i drugog.

Slijedom navedenog, Pravobraniteljica se obratila poslodavcu upozorivši da je svrha priznavanja prava na rad s polovicom punog radnog vremena za njegu djeteta s teškoćama u razvoju upravo osiguranje kontinuirane, neprekidne pomoći i podrške, odnosno usklađenje obiteljskog i poslovnog života, a primarno radi interesa djeteta i osiguravanja njemu primjerene skrbi. Poslodavcu je također ukazano da je radno vrijeme roditelja koji koristi ovo pravo nužno prilagoditi upravo potrebama djeteta, inače korištenje ovog prava gubi samu svoju svrhu. Iz odredbi Zakona vidljiva je intencija zakonodavca prema zaštiti korisnika ovih prava, poboljšanju njihovog položaja i anuliranju eventualnih negativnih posljedica koje bi mogli imati u odnosu na njihove poslodavce, radne zadatke i radno vrijeme, a kroz mogućnosti koje Zakon dopušta. Pravobraniteljica je izrazila mišljenje kako je ocu koji koristi pravo na rad s polovicom punog radnog vremena, s obzirom na potrebu za pojačanom skrbi i nadzorom nad djetetom te potrebu za omogućavanjem pohađanja odgojno-obrazovne ustanove, nužno omogućiti potrebne prilagodbe u odnosu na njegovo radno vrijeme s potrebama koje proizlaze iz roditeljske njege za dijete, a na način da se omogući ostvarivanje zajamčenog prava na pola satnice i da se ne izazove negativni učinak na radne procese. Zaključno, Pravobraniteljica je poslodavcu uputila preporuku da se u ovom konkretnom slučaju zaposleniku osigura potrebna razumna prilagodba radnog vremena, na takav način da mu se omogući korištenje prava na rad s polovicom punog radnog vremena prema potrebama koje proizlaze iz skrbi i njege djeteta. Preporučeno je da se u dogovoru sa zaposlenikom iznađe adekvatno rješenje kojim će se omogućiti nesmetano izvršavanje njegovih radnih obveza i zadovoljiti forma u odnosu na pola satnice, a ujedno dati mogućnost da u cijelosti izvršava sve zahtjeve roditeljske skrbi u odnosu na dijete. Poslodavac je

uvažio preporuku i prilagodio organizaciju radnog vremena na način koji omogućava brigu o djetetu i njegovo pohađanje Centra za autizam.

Slijedom velikog broja zaprimljenih pritužbi ove vrste još 2020. godine Pravobraniteljica se obratila i HZZO-u sa sljedećim mišljenjem: *„Ni ovaj Zakon kao ni Pravilnik o uvjetima i postupku za stjecanje prava zaposlenog roditelja ili samozaposlenog roditelja djeteta s težim smetnjama u razvoju na dopust ili na rad u skraćenom radnom vremenu radi njega ne propisuje da je korisnik ovog prava obvezan odrađivati polovicu punog radnog vremena na način da svaki radni dan radi četiri sata, odnosno ne propisuje „rad od pola radnog vremena dnevno“ … Iako će slučajevi u kojima korisnik ovog prava svakog radnog dana radi pola radnih sati kako bi se zadovoljila forma u odnosu na pola satnice u praksi biti najčešći, raspored radnog vremena mora biti u najvećoj mogućoj mjeri fleksibilan i prilagođen konkretnim okolnostima svakog slučaja, kako bi se roditelju dala mogućnost da u cijelosti izvršava sve zahtjeve roditeljske skrbi u odnosu na dijete kojemu je potrebna pojačana njega. Primarno radi zadovoljenja potreba djeteta smatramo da treba omogućiti roditelju koji koristi ovo pravo da u pojedine dane radi dulje ili kraće od četiri sata dnevno ili da u pojedine dane ne radi, ako to opravdane okolnosti slučaja zahtijevaju i priroda posla to dozvoljava, a na način da se odradi polovica punog radnog vremena. Pri tom ne smije doći do onemogućavanja svrhe ovog prava odnosno njegove zlouporabe, a koje je okolnosti i činjenično stanje svakog slučaja Zavod u svakom konkretnom slučaju ovlašten i obvezan ispitivati.“*

HZZO usuglasio se s mišljenjem Pravobraniteljice potvrdivši: *„Svrha ovog prava je omogućiti korisniku da, uz obavljanje posla temeljem ugovora o radu, efikasno i potpuno može brinuti o svom djetetu kojemu je potrebna njega radi postojanja težih smetnji u razvoju. Upravo radi zaštite djece radi kojih se koristi ovo pravo i roditelja koji, iako u radnom odnosu, skrbe o potrebama i njezi svoje djece, ovo pravo je propisano kako bi se omogućilo usklađenje obiteljskog i poslovnog života na način da roditelje oslobađa rada u punom radnom vremenu i omogućuje im da uz rad od pola radnog vremena, preostalo vrijeme koriste za brigu o djetetu kojem je neophodna… Stoga, način na koji će radnik i poslodavac dogovoriti raspored radnog vremena nije u nadležnosti Zavoda, već se konkretno određivanje radnog vremena i korisnika ovog prava treba prepustiti korisniku i njegovom poslodavcu, kako bi se u potpunosti omogućilo usklađenje obiteljskog i poslovnog života. Pri tome smo suglasni s Vašim mišljenjem da se, s obzirom da odredbe Zakona i Pravilnika to ne priječe, takav rad s polovicom punog radnog vremena može organizirati i na način da radnik ne mora raditi svaki dan četiri sata dnevno, pod uvjetom da sveukupno njegov rad iznosi polovicu punog radnog vremena sukladno Zakonu.“*

Mišljenje:

Pri određivanju konkretnoga radnog vremena potrebno je primarno uzeti u obzir interese djeteta i osiguravanja njemu primjerene skrbi, a što je sada zakonodavac i naglasio odredbom st. 5. čl. 59. Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama kroz izmjene i dopune Zakona iz 2022. godine: *„Pri utvrđivanju rasporeda dnevnog odnosno tjednog radnog vremena zaposlenog roditelja korisnika prava na rad s polovicom punog radnog vremena radi pojačane njege djeteta iz članka 20. ovoga Zakona ili zaposlenog roditelja djeteta s teškoćama u razvoju koji pravo iz članka 28. stavka 2. ovoga Zakona koristi kao pravo na rad s polovicom punog radnog vremena poslodavac mora uzeti u obzir svrhu korištenja pripadajućeg prava u skladu s ovim Zakonom, osim ako to zbog organizacije rada nije moguće.“*

Nerazumijevanje pojma razumne prilagodbe na radnom mjestu od strane poslodavaca i uskrata ovog prava bili su tema velikog broja pritužbi upućenih Pravobraniteljici. Tijekom rada po ovim pritužbama utvrdili smo da je kod poslodavaca i dalje često prisutan negativan stav prema zahtjevu za ostvarenje ovog prava i ne smatraju ga zakonskim pravom, iako je ono zakonski uređeno kroz više propisa. U praksi se smatra da osoba traži povlašteni status, da on ovisi o volji poslodavca te da osoba treba biti

zahvalna poslodavcu jer joj je omogućio traženu prilagodbu. Nerazumijevanje kolega posebno teško pogađa osobu koja je zatražila prilagodbu radnog mjesta zbog invaliditeta. Nakon što osoba podnese nadređenoj osobi zahtjev za razumnu prilagodbu često je meta ogovaranja, a njezine radne navike i odnosi s kolegama prikazuju se negativno, što se često koristi kao izgovor za uskratu ovog prava. Osoba također nailazi na nerazumijevanje svojih kolega. Ako osoba nema mogućnosti tužiti, poslodavac ne trpi sankciju jer je osobi uskratio pravo koje joj pripada. U nekim slučajevima razumna prilagodba neće funkcionirati bez suradnje s drugim radnicima unutar kolektiva. Kolege na radnom mjestu imaju važnu ulogu u provođenju razumne prilagodbe u praksi. Preporuka je Pravobraniteljice da se provode edukacije za zaposlenike s ciljem podizanja razine svijesti o pravu osoba s invaliditetom na rad bez diskriminacije. Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom redovito sudjeluje na događanjima na temu ostvarivanja prava osoba s invaliditetom u području zapošljavanja i rada.

2.15.3. Zaposlenost i nezaposlenost osoba s invaliditetom

Pojašnjenje vezano uz praćenje statističkih podataka. U području zapošljavanja i rada osoba s invaliditetom, a za potrebe naših godišnjih izvješća, službene podatke tražimo od Hrvatskog zavoda za zapošljavanje i Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom. HZZ vodi podatke samo o osobama s invaliditetom iz njihovih evidencija. Prijava u evidenciju nezaposlenih HZZ-a nije obvezna, a osoba se može prijaviti kada se odluči za aktivno i sustavno traženje posla. Osobe s invaliditetom se zapošljavaju ne samo posredstvom HZZ-a, nego i na druge načine (npr. samostalno traženje posla) te u svojim evidencijama HZZ nema na primjer osobe koje invaliditet steknu tijekom rada i koje su u radnom odnosu. Važno je naglasiti da ZOSI prati ukupan broj zaposlenih osoba s invaliditetom upisanih u Očevidnik zaposlenih osoba s invaliditetom koji vodi HZMO. Stoga ukupan broj zaposlenih osoba s invaliditetom prema podatcima iz Očevidnika zaposlenih osoba s invaliditetom ne može biti identičan podacima HZZ-a iz njihovih evidencija. Prilikom analize ovih podataka potrebno je imati na umu da je riječ o različitim evidencijama. Za dodatna pojašnjenja i druge evidencije iz nadležnosti ovih zavoda preporučujemo obratiti se izravno nadležnoj ustanovi.

STATISTIČKI PODACI O OSOBAMA S INVALIDITETOM IZ NADLEŽNOSTI HRVATSKOG ZAVODA ZA ZAPOŠLJAVANJE ZA 2022. GODINI[12]

Zaposlenost osoba s invaliditetom

Tijekom 2022. godine iz evidencije Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje **zaposleno je ukupno 13.938 osoba, od čega 3.065 osoba s invaliditetom.** U odnosu na prošlu godinu, kada je zaposleno 2.740 osoba s invaliditetom, to je povećanje za 11,9%. Najviše zaposlenih ima u dobi između 20 i 24 godine, njih 610 (19,9%), slijede osobe u dobi od 25 do 29 godina (504 ili 16,4%) i u dobi od 30 do 34 godine (417 ili 13,6%). Najveći broj zaposlenih osoba s invaliditetom ima završenu srednju školu, njih 2.448 (79,9% od ukupnog broja zaposlenih osoba s invaliditetom). Zaposlenih visokoobrazovnih osoba s invaliditetom ima ukupno 296, odnosno 9,7%, što je povećanje za 1,3% u odnosu na prošlu godinu. Najveći broj zaposlenih osoba s invaliditetom prije zaposlenja bio je u evidenciji Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje do godinu dana, ukupno 2.229 osoba s invaliditetom, tj. 72,7% od ukupnog broja zaposlenih osoba s invaliditetom. Najbrže su se zapošljavale osobe koje su bile kraće u evidenciji Zavoda (do tri mjeseca), njih 1.153 ili 37,6%. Podatci pokazuju da osobe s invaliditetom kao i osobe u općoj populaciji s duljim ostankom u nezaposlenosti, posebice više od dvije godine, teže dolaze do posla te dolazi do gubitka već usvojenih znanja i vještina stečenih tijekom školovanja ili rada, što posljedično dovodi do sve veće isključenosti, a time i otežanoga ponovnog pristupa tržištu rada.

[12] Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje.

Prema vrsti invaliditeta najveći broj zaposlenih osoba s invaliditetom čine osobe s intelektualnim teškoćama (879 ili 28,4%), slijede osobe s višestrukim kombiniranim teškoćama (689 ili 22,5%) te osobe s tjelesnim invaliditetom (647 ili 21,1%). Osobe s invaliditetom su se tijekom 2022. godine najviše zapošljavale u sljedećim zanimanjima: radnik/ica u održavanju, pomoćni kuhar/ica, čistač/ica, administrativni službenik/ica, radnik/ica za pomoć u kući, vrtlarski radnik/ica, ručni pakirer/ka, kuhinjski radnik/ica, radnik/ica na proizvodnoj liniji i ekonomski službenik/ica.

Gledajući kretanje zaposlenosti i nezaposlenosti osoba s invaliditetom kroz posljednjih deset godina vidljiv je rast broja zaposlenih osoba s invaliditetom do 2017. godine, kada je uslijedio pad. Nakon tri godine pada, na što je svakako utjecala i pandemija koronavirusa, broj zaposlenih osoba s invaliditetom u posljednje dvije godine ponovno raste.

Provedbene mjere iz nadležnosti Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje (potpore za zapošljavanje, potpore za usavršavanje, financiranje obrazovanja nezaposlenih i zaposlenih osoba, zapošljavanje u javnim radovima i ostale mjere iz nadležnosti HZZ-a) temelje se na čl. 34. - 36. Zakona o tržištu rada (Narodne novine, br. 118/18, 32/20 i 18/22). **U mjere aktivne politike zapošljavanja u 2022. godini uključeno je ukupno 1.708 osoba s invaliditetom, što je za 9,48% više od 2021. godine, kada ih je uključeno 1.560.**

Od 1. siječnja 2022. u mjere su novouključene 943 osobe s invaliditetom. U odnosu na prošlu godinu, broj novouključenih osoba s invaliditetom u mjere aktivne politike zapošljavanja povećao se za 23,2% (u 2021. godini su novouključene 765 osobe s invaliditetom).
Najviše osoba s invaliditetom i u ovoj godini zaposleno je putem financiranja/sufinanciranja javnih radova, njih 402 (42,6% od ukupnog broja novouključenih osoba s invaliditetom u mjere). U potporu za zapošljavanje uključene su ukupno 240 osobe s invaliditetom (25,4%), što je 23,7% više nego prošle godine. U obrazovanju nezaposlenih novouključenih osoba s invaliditetom bilo je 139. U 2022. godini ukupno je 36 osoba s invaliditetom koristilo *Potporu za samozapošljavanje*, od čega je novouključenih osoba od 1. siječnja bilo 12. Djelatnosti u kojima su osobe s invaliditetom najviše registrirale svoje poslovne subjekte koristeći potporu za samozapošljavanje jesu djelatnosti iz područja *građevinarstva*. Za 943 novouključene osobe s invaliditetom u mjerama aktivne politike zapošljavanja utrošeno je 35.609.454,62 kuna, a koristilo ih je 484 poslodavaca.

Od ukupnog broja zaposlenih osoba s invaliditetom, 2.965 osoba (96,7%) zaposleno je na temelju zasnivanja radnog odnosa, a 100 osoba (3,3%) na temelju drugih poslovnih aktivnosti (registriranje trgovačkog društva, obrta, ugovor o djelu i dr.). Prema djelatnosti zaposlenja, najviše osoba s invaliditetom u 2022. godini zaposleno je u *prerađivačkoj industriji* (465 osoba, 15,7%), zatim u *djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane* (379 odnosno 12,8%) te *javnoj upravi i obrani; obveznom socijalnom osiguranju (368 osoba odnosno 12,4%).*
Prema vrsti invaliditeta, najveći broj zaposlenih osoba s invaliditetom na temelju radnog odnosa jesu osobe s intelektualnim teškoćama.

Nezaposlenost osoba s invaliditetom
Na dan 31. prosinca 2022. u evidenciji Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje registrirano je ukupno 117.816 nezaposlenih osoba. Od tog broja, 7.196 su osobe s invaliditetom, što iznosi 6,1% od ukupne populacije nezaposlenih osoba prijavljenih u evidenciji Zavoda. U 2021. godini bilo je prijavljeno 6.179 osoba s invaliditetom, odnosno 16,5% manje nego ove godine.

Najviše prijavljenih osoba s invaliditetom jest u dobi između 55 i 59 godina (12,1% nezaposlenih osoba s invaliditetom), slijede osobe s invaliditetom u dobi od 20 do 24 godine, njih 867 (12%) i osobe u dobi od 25 do 29 godina, njih 803 (11,2%). Većina nezaposlenih osoba s invaliditetom prijavljenih u evidenciji Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje ima završenu srednju školu. Od ukupnog broja nezaposlenih osoba s invaliditetom, 401 (5,6%) osoba s invaliditetom ima više (180 osoba) ili

visoko (221) obrazovanje, što je mali postotak u odnosu na opću populaciju gdje visokoobrazovane nezaposlene osobe čine 15,5% ukupnog broja nezaposlenih osoba.

Kao i dosadašnjih godina, najveći broj osoba s invaliditetom je dugotrajno nezaposlen, što za posljedicu ima gubitak stečenih znanja i vještina te uz invaliditet dodatno doprinosi njihovoj nekonkurentnosti na otvorenom tržištu rada. Gledajući nezaposlenost osoba s invaliditetom s obzirom na njihovo prethodno radno iskustvo, vidljivo je da 2.017 osoba ili 28% osoba s invaliditetom uopće nema radnog iskustva. **Nedostatak radnog iskustva osobama s invaliditetom predstavlja još jednu prepreku prilikom njihovog zapošljavanja na otvorenom tržištu rada.**

Prema vrsti invaliditeta, u evidenciji HZZ-a najviše je nezaposlenih osoba s intelektualnim teškoćama, njih 1.837, odnosno 25,5% od ukupnog broja nezaposlenih osoba s invaliditetom.

Nakon niza godina kada su u evidenciji prevladavale osobe s intelektualnim teškoćama, vidljiv je porast broja osoba koje su kategorizirane kao *ostale osobe s invaliditetom*, što se može povezati s činjenicom zakonskih izmjena i preuzimanja nadležnosti za pravo na novčanu pomoć za nezaposlene osobe s invaliditetom te proširenjem kategorija osoba koje mogu ostvariti ovo pravo ako su prijavljene u evidenciju nezaposlenih.

Zapošljavanje osoba s invaliditetom u 2022. godini[13]

Na dan 31. prosinca 2022. prema podatcima Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom evidentirano je **15.513 zaposlenih osoba s invaliditetom, koji podatak pokazuje porast u zapošljavanju od 3.819 osoba s invaliditetom više u odnosu na 31. prosinca 2021. godine** (11.694 osoba s invaliditetom). Ovaj porast nije u cijelosti pokazatelj isključivo rasta zaposlenosti osoba s invaliditetom, već je dijelom uzrokovan i zbog usklađenja s novim Zakonom o Registru zaposlenih osoba s invaliditetom (Narodne novine, br. 63/22) te ažuriranjem baza podataka u Registru osoba s invaliditetom.

Tablica 23. Broj zaposlenih osoba s invaliditetom po poslodavcima (stanje u Očevidniku na dan 31. prosinca 2022.)

Poslodavac	Broj zaposlenih OSI
Privatni sektor	8.429
Javni sektor	5.095
Zaštitne radionice	459
Integrativne radionice	264
Poslodavci koji zapošljavaju više od 50% OSI u odnosu na ukupan broj zaposlenih	480
Organizacije civilnog društva	257
NKD C 13-16,31	516
Agencije za privremeno zapošljavanje	13
Ukupno	**15.513**

U prosincu 2022. godine ZOSI je evidentirao 9.793 obveznika kvotnog zapošljavanja, od kojih je 2.707 obveznika iz javnog sektora, 6.970 obveznika iz privatnog sektora te 116 obveznika koji su organizacije civilnog društva.

[13] Izvor: Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom.

Tablica 24. Broj obveznika i zaposlenih osoba s invaliditetom po sjedištu poslodavca, na dan 31. prosinca 2022., te kod izuzetih poslodavaca po NKD-u, u zaštitnim i integrativnim radionicama te Agencijama za privremeno zapošljavanje

	A	B	C	D	E	F	G
Republika Hrvatska	15.513	9.793	5.435	2.041	3.317	3.394	12.196
Županije:							
Grad Zagreb	6427	2892	1445	480	572	965	5855
Zagrebačka	593	661	334	118	123	216	470
Dubrovačko-neretvanska	273	275	154	62	68	92	205
Splitsko-dalmatinska	1072	911	475	168	176	307	896
Šibensko-kninska	206	215	100	24	37	76	169
Zadarska	338	337	170	60	63	110	275
Osječko-baranjska	755	558	304	98	109	206	646
Vukovarsko-srijemska	283	303	153	49	52	104	231
Virovitičko-podravska	138	133	70	28	34	42	104
Požeško-slavonska	246	129	106	37	48	69	198
Brodsko-posavska	256	271	136	44	45	92	211
Međimurska	278	289	168	66	74	102	204
Varaždinska	430	424	216	64	65	152	365
Bjelovarsko-bilogorska	324	202	172	69	84	103	240
Sisačko-moslavačka	402	241	191	80	92	111	310
Karlovačka	265	246	141	45	52	96	213
Koprivničko-križevačka	291	185	106	43	51	63	240
Krapinsko-zagorska	279	262	129	40	41	89	238
Primorsko-goranska	825	658	350	138	141	212	684
Istarska	505	508	255	102	127	153	378
Ličko-senjska	75	93	43	9	11	34	64
NKD C 13-16, 31	516		181	181	516	n/p	n/p
Zaštitne i Integrativne radionice	723		27	27	723	n/p	n/p
Agencije za privremeno zapošljavanje	13		9	9	13	n/p	n/p

LEGENDA:

A - Broj zaposlenih OSI
B - Broj obveznika kvote
C - Broj poslodavaca koji zapošljavaju OSI
D - Broj poslodavaca koji nisu obveznici kvote, a zapošljavaju OSI
E - Broj zaposlenih OSI kod poslodavaca koji nisu obveznici
F - Broj obveznika koji zapošljavaju OSI
G - Broj OSI zaposlen kod obveznika

Do 31. prosinca 2022. godine zaprimljeno je 1.942 najava ispunjenja kvotne obaveze zamjenskim putem, od kojih su 1.142 najave obrađene, a 800 najava nije obrađeno. Od 1.142 obrađenih najava, 995 najava je potvrđeno, 147 najava je odbijeno zbog dostave dokumentacije izvan propisanog roka, sve sukladno čl. 8. st. 4. Pravilnika o kvoti.

Primjer iz prakse: Pravobraniteljici za osobe s invaliditetom obratila se samozaposlena osoba s invaliditetom zbog poteškoća u realizaciji ugovora o poslovnoj suradnji sa školama koje su obveznici kvotnog zapošljavanja osoba s invaliditetom. Prema navodima stranke, pojedine škole su iskazale interes za proizvod koji nudi, ali ne znaju na koji način realizirati ugovore o poslovnoj suradnji. O navedenim teškoćama stranka je u više navrata s ciljem pronalaženja rješenja obavijestila nadležna ministarstva i institucije. Ministarstvo znanosti i obrazovanja je informiralo stranku o tome da materijal koji želi ponuditi školama mora proći propisani postupak vrednovanja od strane nadležne agencije te da će u slučaju pozitivne odluke svoj materijal moći ponuditi školama te da je u nadležnosti školskog odbora donošenje odluka, uključujući i onih odluka koje se odnose na zapošljavanje i sklapanje ugovora o poslovnim suradnjama. Prethodno je Ministarstvo odgovorilo stranci i da je, citiramo: *„Odredbom članka 142. Zakona o odgoju i obrazovanju propisano je u kojim slučajevima se u državnom proračunu osiguravaju sredstva za financiranje školskih ustanova. Slijedom toga, a budući da takva opcija nije zakonom propisana Ministarstvo nije u mogućnosti samoinicijativno odobriti isplatu traženih sredstava u svrhu zamjenskog zapošljavanja, odnosno u konkretnoj situaciji zaključivanja jednog ili više ugovora o poslovnoj suradnji s osobom s invaliditetom koja se samozapošljava.“*

ZOSI potvrdio je da su osim upita ove stranke imali sličnih upita i od integrativnih radionica koje su svoje proizvode nudile školama, no škole ih nisu mogle kupiti i na taj način ispuniti svoju obvezu kvotnog zapošljavanja, već su škole plaćale novčanu naknadu zbog neispunjavanja kvote i plaćale te iste proizvode od drugih proizvođača. Zavod je predložio da se ponuditeljima zamjenske kvote i školama uputi konkretan odgovor kako bi im se omogućilo sklapanje ugovora o poslovnoj suradnji i time ispunjenje kvotne obveze. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike u svom odgovoru stranki navodi da problem očito nastaje kod osiguravanja potrebnih sredstava za podmirenje ugovornih obveza. Ministarstvo smatra da bi planirana financijska sredstva za nabavu roba i usluga za škole trebalo biti moguće preraspodijeliti u svrhu ispunjenja zamjenske kvote. Budući da zamjenska kvota ima dodatnu vrijednost, sklapanjem ugovora o poslovnoj suradnji škole koje su obveznici kvotnog zapošljavanja ispunjavaju svoju zakonsku obvezu, nabavljaju potrebne proizvode i usluge, a istovremeno osiguravaju održivost subjekata koji zapošljavaju osobe s invaliditetom, Ministarstvo je mišljenja da je potrebno pronaći odgovarajuće rješenje i podržati sklapanje ugovora o poslovnoj suradnji. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom održala je sastanak s predstavnicima MZO, MROSP i ZOSI. Prema podatcima koje je Pravobraniteljici za osobe s invaliditetom dostavio Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom od 2015. do 2021. godine ukupno je 30 škola koristilo zamjenski način ispunjenja kvote (24 primanjem na obavljanje prakse, četiri sklapanjem ugovora o poslovnoj suradnji sa zaštitnim radionicama, jedna sklapanjem ugovora o poslovnoj suradnji s trgovačkim društvima u kojima više od polovine radnika čine osobe s invaliditetom, te jedna primanje na stručno osposobljavanje za rad bez zasnivanja radnog odnosa). Većina škola ima ispunjenu kvotnu obvezu na takav način da zapošljavaju osobe s invaliditetom ili plaćaju obvezu kvotnog zapošljavanja. Iz dostavljenih podataka o zamjenskom načinu ispunjavanja kvotne obveze u školama, razvidno je da sklapanje ugovora o poslovnoj suradnji sa školama nije zastupljen način ispunjavanja kvotne obveze u praksi.

Tijekom sastanka zaključeno je da škole nisu dovoljno informirane te da je mogući problem pri realizaciji ovih ugovora u prenamjeni sredstava predviđenih za plaćanje novčane naknade odnosno načinu da se ta sredstva preusmjere za izvršavanje obveza koje proizlaze iz mogućeg ugovora o poslovnoj suradnji. Budući da je na sastanku zaključeno da je potrebno iznaći odgovarajuće rješenje za škole koje su zainteresirane za sklapanje ugovora o poslovnoj suradnji, Pravobraniteljica je uputila

preporuku Ministarstvu znanosti i obrazovanja: *„Budući da postoji više načina ispunjavanja obveze kvotnog zapošljavanja i da su škole obveznici, školama također mora biti omogućeno ispunjenje kvotne obveze na odabrani način, uključujući i zamjenski način sukladno odredbama čl. 6. Pravilnika o utvrđivanju kvote za zapošljavanje osoba s invaliditetom. Slijedom toga,* ***preporučujemo da se identificiraju prepreke i pronađe odgovarajuće rješenje, koje će omogućiti školama da obvezu kvotnog zapošljavanja, ukoliko su zainteresirane za sklapanje ugovora o poslovnoj suradnji sa subjektima iz čl. 6. Pravilnika, ispune i na zamjenske načine.*** *Zavod za vještačenje profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom svim obveznicima nudi podršku i daje informacije vezano uz način kako treba ispravno dostaviti dokumentaciju za najavu ili ispunjenje zamjenske kvote, slijedom čega preporučujemo* ***informirati škole da se u vezi svih pitanja u vezi ispunjenja kvotne obveze na zamjenski način mogu obratiti Zavodu.***

Na obveznike kvotnog zapošljavanja ne može se utjecati u vezi načina na koji žele ispuniti svoju kvotnu obvezu i Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom podržava svaki propisani način ispunjenja obveze kvotnog zapošljavanja osoba s invaliditetom, a posebno zapošljavanjem osoba s invaliditetom, budući da Konvencija o pravima osoba s invaliditetom povećanje broja osoba s invaliditetom na tržištu rada predviđa prvenstveno kroz zapošljavanje osoba s invaliditetom te bi zapošljavanje uvijek trebalo biti konačni cilj i imati prednost pred drugim načinima ispunjenja obveze kad god je to moguće. Vrijednosti sustava zamjenskih kvota leži u činjenici da njihovo korištenje pridonosi povećanju zapošljivosti osoba s invaliditetom i očuvanju postojećih radnih mjesta na kojima rade osobe s invaliditetom, ali i njihovoj raznolikosti, pa stoga zainteresirani poslodavci mogu odabrati ispunjenje ove obveze na način koji im najviše odgovara s obzirom na njihovu djelatnost i financijske mogućnosti. Premda poslodavci u javnom sektoru prema dobivenim podatcima obvezu kvotnog zapošljavanja ispunjavaju u najvećem broju plaćanjem novčane naknade zbog nezapošljavanja osoba s invaliditetom, mišljenja smo da bi se kad god je to moguće trebalo poticati ispunjavanje ove zakonske obveze zapošljavanjem osoba s invaliditetom i na zamjenski način, sukladno mogućnostima koje propisuje Pravilnik. Osobe s invaliditetom koje se samozapošljavaju, zaštitne i integrativne radionice, trgovačka društva, zadruge ili udruge u kojima više od polovine radnika čine osobe s invaliditetom izrazito su motivirane za sklapanje ugovora o poslovnoj suradnji. Nesporna je činjenica da se osobe s invaliditetom i dalje u našem društvu suočavaju s duboko ukorijenjenim predrasudama, a što posebno dolazi do izražaja u području zapošljavanja i rada osoba s invaliditetom, uključujući ***i poduzetništvo osoba s invaliditetom****. Prepoznavanje ove kategorije poduzetnika kao aktivnih nositelja poslovnih obveza u tržišnom poslovanju, između ostaloga, nastoji se ostvariti i putem ugovora o poslovnoj suradnji, što je i bila intencija zakonodavca kada je ove poslovne subjekte izrijekom naveo kao moguće stranke ugovora koji se sklapaju s poslodavcima u okviru kvotnog sustava.“*

Na ime novčane naknade za nezapošljavanje osoba s invaliditetom u 2022. godini obveznici kvotnog zapošljavanja uplatili su sredstva u ukupnom iznosu od 154.956.593,42 kn. Tijekom 2022. godine povećan je broj poslodavaca koji nisu obveznici, a zapošljavaju osobe s invaliditetom, kao i broj zaposlenih osoba s invaliditetom kod takvih poslodavaca.

Tijekom 2022. godine nisu donesene izmjene važećih propisa, no bilježe se veće promjene u ispunjenju kvotne obaveze. Jedan dio promjena odnosi se na visok porast zaposlenih osoba s invaliditetom, a što je posljedica ažuriranja zaposlenih osoba s invaliditetom pri Hrvatskom zavodu za javno zdravstvo, odnosno ne radi se o novom zapošljavanju u navedenom broju. Trend korištenja zamjenske kvote i nadalje je u porastu. Raste broj zaprimljenih ugovora u svrhu ispunjenja zamjenske kvote, ali raste i broj pravnih osoba koje mogu nuditi zamjensku kvotu i to broj integrativnih radionica i pravnih osoba koje zapošljavaju više od 50% osoba s invaliditetom u odnosu na ukupan broj zaposlenih osoba.

U 2022. godini ukupno su za zapošljavanje 2.603 osobe s invaliditetom, od čega 1.869 na otvorenom tržištu te 734 u zaštićenim uvjetima, isplaćeni poticaji koje dodjeljuje Zavod prema 788 poslodavaca

(762 na otvorenom tržištu te šest zaštitnih i 20 integrativnih radionica), u ukupnom iznosu od 135.824.946,54 kuna / 18.027.068,36 EUR.

Tablica 25. Broj poslodavaca korisnika poticaja i ukupan broj osoba s invaliditetom za koje su traženi poticaji od 2020. do 2022. godine

Godina	2020.	2021.	2022.
Broj poslodavaca	476	630	788
Broj OSI	1.513	2.155	2.603

U 2022. godini ukupno isplaćeno više sredstava nego u 2021. godini, a razlog tomu je što je u 2022. godini došlo do povećanja broja zahtjeva za gotovo sve vrste poticaja.

NOVINE U ZAKONU O RADU

Tijekom redefiniranja Zakona o radu (Narodne novine, br. 93/14, 127/17, 98/19 i 151/22), Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom uputila je Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike prijedloge koji se tiču prava osoba s invaliditetom u radnom odnosu. Prijedlozi su bili usmjereni na položaj osoba s invaliditetom tijekom radnog vijeka, prvenstveno na definiranje mogućnosti rada od kuće i fleksibilno radno vrijeme, što za mnoge osobe predstavlja razumnu prilagodbu radnog mjesta, uvjeta i organizacije rada, odnosno samu mogućnost ostanka u svijetu rada i rad na ravnopravnoj osnovi. Osim toga, naglašena je i potreba usklađivanja poslovnih i obiteljskih obveza koja je nužno potrebna kada govorimo o skrbi za članove obitelji koji su osobe s invaliditetom i specifičnostima koje proizlaze iz invaliditeta radnika ili radnice.

Neke od novina u Zakonu o radu na tragu su dostavljenih prijedloga i pozitivan su iskorak prema poboljšanju položaja osoba s invaliditetom na radnom mjestu. Vidjet ćemo kako će ta rješenja zaživjeti u praksi i hoće li uroditi izjednačavanjem položaja osoba s invaliditetom u svijetu rada.

Jedan od prijedloga Pravobraniteljice odnosio se na mogućnost rada na izdvojenom radnom mjestu za osobe s invaliditetom i tijekom redovnih okolnosti poslovanja, odnosno kada se ne radi o slučajevima naglih promjena u poslovnom i radnom okruženju ili kod nastanka izvanrednih ili nepredvidivih okolnosti, ako to potrebe iz invaliditeta zahtijevaju, a narav posla dozvoljava. Stoga je Pravobraniteljica predlagala da se propiše obveza poslodavca da je dužan razmotriti zahtjev osobe s invaliditetom u kontekstu načela razumne prilagodbe i poduzeti sve odgovarajuće mjere, uključujući savjetovanje sa stručnjacima za profesionalnu rehabilitaciju, kako bi osobi s invaliditetom omogućio rad od kuće, vodeći računa o potrebama radnika i potrebama radnog mjesta. Navedeni prijedlog je obrazložen time što za mnoge osobe s invaliditetom rad od kuće puno radno vrijeme ili dio radnog vremena predstavlja razumnu prilagodbu organizacije i uvjeta rada koja im omogućava da poslove svoga radnog mjesta izvršavaju ravnopravno u odnosu na ostale zaposlenike uz veće mogućnosti usklađivanja profesionalnih s osobnim potrebama koje proizlaze iz invaliditeta. Pritužbe ukazuju da osobe s invaliditetom teško ostvaruju mogućnost rada od kuće i u slučajevima u kojima narav radnog mjesta to u potpunosti dozvoljava. Odgovarajuća i učinkovita zakonska uređenja i stvarna mogućnost realizacije razumne prilagodbe radnog mjesta omogućit će veći broj zaposlenih osoba s invaliditetom odnosno fleksibilizaciju radnog odnosa u skladu sa specifičnostima invaliditeta i radnog mjesta.

Prema odredbi čl. 17.c Zakona o radu radnik koji radi u prostoru poslodavca može, radi usklađivanja radnih i obiteljskih obveza te osobnih potreba, zatražiti od poslodavca izmjenu ugovora o radu kojim bi se na određeno vrijeme ugovorio rad na izdvojenom mjestu rada, i to u slučaju: zaštite zdravlja uslijed dijagnosticirane bolesti ili utvrđenog invaliditeta, trudnoće ili roditeljskih obveza prema djeci do navršene osme godine života i pružanja osobne skrbi koja je, zbog ozbiljnog zdravstvenog razloga,

potrebna članu uže obitelji ili je potrebna osobi koja s radnikom živi u istom kućanstvu. Radnik koji je s poslodavcem ugovorio izmjenu ugovora o radu privremenog trajanja može zatražiti od poslodavca da prije isteka vremena na koji je sklopljen izmijenjeni ugovor o radu poslove ponovno obavlja u prostoru poslodavca. U oba slučaja poslodavac je dužan zahtjev radnika razmotriti, uzimajući u obzir potrebe radnika i potrebe organizacije rada, te je u slučaju odbijanja ili njegova usvajanja s odgodnim početkom primjene dužan radniku u razumnom roku, a najkasnije u roku od 15 dana od dana podnesenog zahtjeva, dostaviti obrazloženi pisani odgovor.

Pravobraniteljica je predložila da se **zakonom uredi postupak nakon što radnik uputi zahtjev poslodavcu za razumnu prilagodbu, uključujući i učinkovite, proporcionalne i odvraćajuće sankcije**. Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom redovito je u svojim izvješćima upozoravala da se osobe s invaliditetom pritužuju da poslodavci ignoriraju zahtjeve radnika koji su osobe s invaliditetom, odbijaju zahtjev za razumnu prilagodbu, a o zahtjevu ne donose obrazloženu odluku u kojoj bi naveli zbog kojeg razloga ne žele osigurati razumnu prilagodbu ili smatraju da prilagodba nije moguća.
Prema sadašnjem zakonskom uređenju u provedbi inspekcijskog nadzora u području rada inspektor će usmenim rješenjem u zapisniku poslodavcu narediti da u ostavljenom roku radniku dostavi pisano obrazloženje o nemogućnosti izmjene ugovora o radu kojim bi se na određeno vrijeme ugovorio rad na izdvojenom mjestu rada, odnosno o nemogućnosti ponovnog obavljanja poslova u prostoru poslodavca i prije isteka vremena na koji je sklopljen izmijenjen ugovor ili o mogućnosti izmjene ugovora o radu s odgodnim početkom primjene (čl. 17.c st. 4.).

Pravobraniteljica je predložila propisati da osoba s invaliditetom može uputiti zahtjev za **fleksibilnom organizacijom rada i fleksibilnim radnim vremenom** i tijekom redovnih okolnosti poslovanja, odnosno da je poslodavac dužan razmotriti zahtjev osobe s invaliditetom u kontekstu načela razumne prilagodbe i poduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi udovoljio zahtjevu ako to potrebe koje proizlaze iz invaliditeta zahtijevaju, a narav posla uz prilagodbe omogućava. Kako bi se radnike koji su osobe s invaliditetom potaknulo da ostanu na tržištu rada, tim bi radnicima trebalo omogućiti da svoje rasporede rada prilagode osobnim potrebama koje proizlaze iz invaliditeta.

Prema odredbi čl. 68. Zakona radnik koji pruža osobnu skrb iz čl. 17.c ovoga Zakona, a koji je kod poslodavca u radnom odnosu proveo šest mjeseci, bez obzira na to je li ugovor o radu sklopljen na određeno ili na neodređeno vrijeme, zbog svojih osobnih potreba može od poslodavca, za određeno vremensko razdoblje, zatražiti izmjenu ugovora o radu kojim se mijenja ugovoreno puno radno vrijeme radnika na nepuno radno vrijeme, odnosno zatražiti promjenu ili prilagodbu rasporeda radnog vremena. Poslodavac je dužan, uzimajući u obzir potrebe organizacije rada, razmotriti mogućnost izmjene ugovora o radu, odnosno promjene ili prilagodbe rasporeda radnog vremena radnika iz st. 3. ovoga članka te mu u razumnom roku, a najkasnije u roku od 15 dana od dana podnesenog zahtjeva, odgovoriti pisanim putem, uz obrazloženje u slučaju odbijanja zahtjeva ili njegova usvajanja s odgodnim početkom primjene.

U provedbi inspekcijskog nadzora u području rada inspektor će usmenim rješenjem u zapisniku poslodavcu narediti da u ostavljenom roku radniku dostavi pisani i obrazloženi odgovor o mogućnosti izmjene ugovora o radu, odnosno promjene ili prilagodbe rasporeda radnog vremena (čl. 68. st. 5. i 7.). Slijedom navedenog, prema sadašnjem zakonskom uređenju provedba razumne prilagodbe na radnom mjestu potpada u nadležnost inspekcijskog nadzora u dijelu koji se odnosi na donošenje odluke poslodavca o zahtjevu za prilagodbom ili promjenom rasporeda radnog vremena.

Pravobraniteljica je predložila **dane plaćenog dopusta** za radnike koji su osobe s invaliditetom i radnike koji skrbe o članovima obitelji, a koji su osobe s invaliditetom ili djeca teškoćama u razvoju u trajanju od pet dana godišnje. Uporište za navedene prijedloge nalazi se u Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom te Direktivi 2000/78 od 27. studenoga 2000. o uspostavi općeg okvira za jednako postupanje pri zapošljavanju i obavljanju zanimanja i Direktivi EU 2019/1158 Europskog

parlamenta i Vijeća o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i pružatelja skrbi. Prema mišljenju Pravobraniteljice radi se o mjeri kojom se pridonosi ravnoteži profesionalnih i osobnih/obiteljskih obveza, budući da se pokazalo kako skrb o bolesnom ili funkcionalno ovisnom članu obitelji ima negativan učinak na zaposlenost pružatelja skrbi i često za posljedicu njihovo potpuno isključivanje s tržišta rada.

Zaključak i preporuke:

Pravobraniteljica preporučuje Vladi Republike Hrvatske provođenje kampanje radi podizanja razine svijesti o pravima osoba s invaliditetom u svijetu rada i njihove pune afirmacije u skladu s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom. Tržište rada još uvijek ne djeluje po smjernicama koje daje Konvencija, ali ni drugim međunarodnim dokumentima koje smo se obvezali ispoštovati. Uočavamo da broj zaposlenih osoba s invaliditetom raste, a da su tomu značajno pridonijeli osigurani poticaji i drugi vidovi podrške. S druge pak strane, rast broja zaposlenih i promjene se događaju suviše sporo, kako iz perspektive društva u cjelini tako i iz perspektive osoba s invaliditetom koje su motivirane za rad, ali im je to onemogućeno zbog vidljivih i nevidljivih barijera, zbog čega još uvijek čekaju da postanu dio radno aktivnog stanovništva i time su diskriminirane.

Zaključujemo kako je pravovremeno osiguravanje odgovarajućih prilagodbi osobama s invaliditetom koje imaju poteškoće u odnosu na rad preduvjet uspješnog izvršavanja radnih zadataka i dugotrajnog ostanka u svijetu rada. U slučajevima u kojima su se osobe s invaliditetom više puta obraćale zbog diskriminacije na radnom mjestu, u svom očitovanju Pravobraniteljici poslodavci su isticali da je riječ o osobi koja ne cijeni što za nju poslodavac čini, osobi koja pravi probleme na radnom mjestu i slično, a kao potvrdu toga, između ostaloga, navode da joj je osigurana razumna prilagodba. Pravobraniteljica u tim slučajevima uvijek iznova upozorava da je razumna prilagodba zakonsko pravo osobe s invaliditetom na radnom mjestu, da ona mora biti odgovarajuća kako bi bila uspješna u praksi odnosno u funkciji radnog mjesta i prilagođena uvjetima rada koje zahtijeva određeno radno mjesto na kojemu je zaposlena osoba s invaliditetom. Kroz rad na pritužbama ove vrste uočavamo često patronizirajući odnos poslodavca prema zaposlenoj osobi s invaliditetom, a česta je i emotivna manipulacija kroz imputiranje nezahvalnosti, pa osobe s invaliditetom odustaju od svog zahtjeva ili se boje zatražiti druge ili dodatne prilagodbe. Uočili smo da je teret priznavanja i ostvarenja prava na razumnu prilagodbu isključivo na osobi s invaliditetom koja tu prilagodbu traži. Naime, ako izostane dobra volja poslodavca da radniku na radnom mjestu osigura potrebne prilagodbe, a nije nastupilo umanjenje radne sposobnosti, osoba je primorana zaštitu zatražiti putem suda, budući da uskrata predstavlja diskriminaciju na osnovi invaliditeta, a što podrazumijeva financijske kapacitete osobe s invaliditetom koji često nedostaju. Ako osoba nema mogućnosti tužiti, poslodavac ne trpi sankciju jer je osobi uskratio pravo koje joj pripada.

2.16. PRISTUPAČNOST, STANOVANJE I MOBILNOST

Pristupačnost i mobilnost su područja u kojima su se najčešće utvrđivale povrede prava na osnovi invaliditeta po pritužbama fizičkih i pravnih osoba. Radilo se o povredama prava koja su zajamčena zakonom, zatim Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom, a u većem broju pritužbi utvrđivala se povreda prava u kojima smo sumnjali na diskriminaciju. Osobe s invaliditetom, udruge osoba s invaliditetom i roditelja djece s teškoćama u razvoju, ali i savjesni građani svojim pritužbama ukazuju na brojne prepreke koje i dalje otežavaju kretanje i uključenost osoba s invaliditetom u život zajednice te ravnopravno sudjelovanje u svim životnim aktivnostima. Tijekom 2022. godine povodom takvih pritužbi u više od 256 slučajeva ispitivali smo pritužbe te upućivali preporuke i upozorenja s ciljem uklanjanja prepreka, kako u privatnom tako i u javnom sektoru, sve kako bi se osobama s invaliditetom osigurala dostupnost sadržaja, proizvoda i usluga, kao i mogućnost nesmetanog kretanja, mobilnosti i pristupačnog stanovanja.

U području pristupačnosti i dalje su najčešće pritužbe koje se odnose na nepristupačnost građevina javne i poslovne namjene, javnih površina, stambenih zgrada te pojedinih usluga. Mobilnost osoba s invaliditetom nije osigurana na ravnopravnoj razini s ostalim građanima zbog toga što javni željeznički, pomorski i cestovni prijevoz u RH i dalje nisu u zadovoljavajućoj mjeri dostupni i pristupačni osobama s invaliditetom. Pritužbe iz mnogih sredina ukazuju na nepristupačnost vozila u javnom prometu (autobusa, vlakova, plovila), nedostatak prilagođenih kombi vozila, nepristupačnost autobusnih i željezničkih kolodvora, nedostatak parkirališnih mjesta za vozila OSI, kao i na nepropisno parkiranje i zlouporabu znaka pristupačnosti. Značajan problem i dalje predstavlja pristupačno stanovanje – od fizičkih prepreka do predrasuda sustanara i predstavnika suvlasnika, kao i pitanja stambenog zbrinjavanja. Tijekom 2022. godine provedeno je savjetovanje sa zainteresiranom javnosti, a Pravobraniteljica je sudjelovala i na sastancima koje je Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine organiziralo s predstavnicima osoba različitih vrsta invaliditeta o donošenju Tehničkog propisu o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti koji će zamijeniti važeći Pravilnik o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (Narodne novine, br. 78/13). Ovaj je propis donesen i objavljen je u Narodnim novinama, br. 12/03, početkom 2023. godine sa stupanjem na 28. lipnja 2025. Pravobraniteljica je više puta iznosila svoje prijedloge i komentare koji su tijekom postupka konzultacija prihvaćeni, međutim činjenica je kako od šest prijedloga/komentara iznesenih i u e-Savjetovanju njih dva je primljeno na znanje, a četiri nisu prihvaćeni. Među iznesenim prijedlozima je prema mišljenju Pravobraniteljice najvažniji bio prijedlog uvođenje konkretnih zakonom propisanih sankcija u slučaju neosiguravanja pristupačnosti građevina.

2.16.1. Pristup dobrima i uslugama

PRISTUPAČNOST DRŽAVNIH TIJELA

Pravobraniteljica kontinuirano od 2017. godine prati osiguravanje elemenata pristupačnosti u građevinama i poslovnim prostorima u kojima se provode usluge od javnog značaja, prije svega usluge iz sustava socijalne skrbi, zdravstvenog osiguranja, mirovinskog osiguranja i vještačenja. Određene pozitivne pomake uočavamo iz godine u godinu, a dalje u tekstu prikazujemo podatke prikupljene tijekom 2022. godine.

Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (u daljnjem tekstu: HZZO) – O podatcima tijekom 2022. godine, između ostalog se navodi: *„… Zavod prilikom rekonstrukcija i održavanja građevina te poslovnih prostora nastoji osigurati sve elemente pristupačnosti osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti, ako je tehnički moguće izvesti elemente pristupačnosti… velik dio građevina i prostora koje Zavod koristi je upisano u Registar zaštićenih kulturnih dobara ili se nalazi unutar zaštićene povijesne cjeline gradova te je rješavanje pristupačnosti takvim zgradama i prostorima u skladu sa svim propisima koji se u tim slučajevima primjenjuju, vrlo zahtjevno, često tehnički gotovo nemoguće te financijski neisplativo. Otežavajuću okolnost prilikom rekonstrukcija i održavanja građevina te poslovnih prostora predstavlja i ishođenje potrebnih suglasnosti, sudjelovanje i sufinanciranje ostalih suvlasnika prilikom uređenja i prilagodbe prostora… izvješćujemo kako će Zavod i u narednom razdoblju rješavati predmetnu problematiku u okviru raspoloživih sredstava i tehničkih mogućnosti izvođenja elemenata pristupačnosti.“*

Iz dostavljenoga tabličnog prikaza s podatcima o osiguravanju pristupačnosti razvidno je kako su se tijekom 2022. godine dogodili pozitivni pomaci u osiguranju pristupačnosti na pojedinim lokacijama HZZO-a. U zgradi Područne službe Slavonski Brod (Regionalni ured Osijek) u 2022. godini izvedeni su radovi rekonstrukcije zgrade koji su uključivali ugradnju dizala i ostalih elemenata pristupačnosti. U Ispostavi Ploče (Regionalni ured Split, Područna služba Dubrovnik) završeni su svi radovi na uređenju prostora te su izvedeni svi elementi pristupačnosti. Također, krajem 2022. godine dovršena je obnova zgrade Regionalnog ureda Osijek s ugradnjom dizala, dok je početkom 2022. godine Područna služba

Zadar (Regionalni ured Split) preselila u nove prostore koji imaju sve elemente pristupačnosti. Iz dostavljenih podataka razvidno je kako su projekti uređenja prostora za Regionalni ured Rijeka, Područna služba Pazin, Ispostava Poreč te Regionalni ured Split, Područna služba Dubrovnik, Ispostava Metković, prolongirani za 2023. godinu. Područna služba Sisak i dalje je izmještena te je u tijeku izrada projektne dokumentacije za obnovu zgrade nakon potresa. Za Područnu službu Šibenik (Regionalni ured Split) i Ispostavu Klanjec (Regionalni ured Zagreb, Područna služba Krapina) ističe se kako su izrađeni projekti, odnosno započeli radovi kojima će se osigurati elementi pristupačnosti.

Mišljenje:

Uz primjere pozitivnih pomaka u osiguranju pristupačnosti (završeni radovi i projekti, najave novih mjera) prostora HZZO-a, uočavamo kako su pojedine mjere i aktivnosti ponovno prolongirane za buduće razdoblje. Uvažavajući sve izazove navedene u izvješću HZZO-a, izražavamo zabrinutost zbog novih odgoda za pojedine lokacije za koje je bilo najavljivano da će osiguranje pristupačnosti biti završeno još prijašnjih godina.

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (u daljnjem tekstu: HZMO) – U izvješću koje je MRSOSP dostavilo Pravobraniteljici navodi se, između ostaloga: *„…HZMO obavlja svoje poslovanje u poslovnim prostorima različitih površina i namjena na području RH. Rad službi organiziran je u Središnjoj službi u Zagrebu, pet područnih službi, 14 područnih ureda i 92 ispostave sa sjedištima u gradovima i općinama na području RH. Poslovne zgrade u kojima se obavlja djelatnost HZMO-a vrlo često su smještene u neadekvatnim prostorima koji ne zadovoljavaju uvjete modernog poslovanja i u većoj mjeri slabo održavanima zbog nedostatka financijskih sredstava. S obzirom na veliki broj građevina, stručne službe u fazama rješavaju pristupačnost zgradama u kojima su smješteni poslovni prostori za rad sa strankama, a osnovni princip planiranja je rješavanje arhitektonskih barijera pri adaptaciji i rekonstrukciji pojedinih prostora. Veći broj poslovnih prostora u prethodnom razdoblju prilagođen je osobama s invaliditetom te se svake godine podižu standardi. U prosincu 2022. godine završena je kompletna obnova poslovne zgrade u Osijeku, u sklopu koje je osiguran pristup OSI i osobama smanjene pokretljivosti do svih etaža objekta. Ujedno je započeta izrada projektne dokumentacije za sanaciju štete nakon potresa i unutarnje uređenje za poslovnu zgradu u Pakracu. U planu nabave za 2023. godinu osigurana su i sredstva za izvođenje radova na rekonstrukciji poslovne zgrade u Bjelovaru, kojim se predvidjela ugradnja dizala kako bi se osigurao pristup OSI i osobama smanjene pokretljivosti do svih etaža koje koristi HZMO, prilagođena šalterska mjesta te ugradnja adekvatnog sanitarnog čvora. Također je pokrenut postupak nabave izvođenja radova na uređenju poslovne zgrade HZMO-a i HZZO-a u Šibeniku, koji obuhvaćaju pristupnu rampu do nivoa prizemlja, zatim dizalo kojim bi se osigurao pristup OSI do svih etaža objekta te prilagođena šalterska mjesta. Ujedno se planira izvođenje radova na uređenju poslovnih prostora HZMO-a u Dubrovniku, u sklopu kojih je predviđeno izmještanje dvorane za prijem stranaka u zonu prizemlja, radi lakše pristupačnosti OSI te osobama smanjene pokretljivosti. Za poslovni objekt HZMO-a i HZZO-a u Koprivnici i Gospiću planom nabave za 2023. godinu predviđena su sredstva za izradu novog projekta rekonstrukcije, kojim bi se kvalitetno riješilo i pitanje pristupa OSI… je u tijeku zamjena postojeće koso podizne platforme na poslovnoj zgradi u Zagrebu na adresi Mihanovićeva 3. S obzirom da je dio objekata HZMO-a registriran kao zaštićeni spomenik kulture te da u pojedinim zgradama gdje se nalaze poslovni prostori HZMO-a građevinski nije moguće osigurati pristup OSI i osobama smanjene pokretljivosti, HZMO, ovisno o prostoru i uvjetima nastoji prilagoditi prostor, izgradnjom rampe, ugradnjom vertikalne platforme, skalamobilima, ugradnjom dizala i sl… HZMO i nadalje planira kontinuirano provoditi mjere radi otklanjanja prepreka u poslovnim objektima u svom vlasništvu ovisno o mogućnostima odnosno građevinskim karakteristikama poslovnih prostora, njihovom pravnom odnosno zemljišnoknjižnom statusu i u skladu s raspoloživim financijskim sredstvima.“*

Mišljenje:

Završetak projekta i radova kojima je osigurana pristupačnost zgrade HZMO-a u Osijeku predstavlja značajan korak i pozitivan pomak za osiguranje pristupa uslugama HZMO-a za osobe s invaliditetom koje žive na tom području. Primjećujemo da je to jedini izneseni primjer završenih, odnosno realiziranih aktivnosti protekle godine, a i ove godine najavljene su aktivnosti na lokacijama za koje je prethodnih godina bilo najavljivano da će se osigurati pristupačnost (npr. poslovnice, odnosno uredi u Šibeniku i Dubrovniku). Stoga, ponavljamo kako je zabrinjavajuće što osobama s invaliditetom još uvijek nije na svim područjima osiguran pristup na ravnopravnoj razini s ostalim građanima, posebno uzimajući u obzir kako velik broj osoba s invaliditetom koje su korisnici usluga HZMO-a i koji zbog različitih okolnosti (npr. nedovoljna informatička pismenost, želja za izravnim razgovorom sa službenikom i dr.) i dalje radi ostvarivanja svojih prava moraju osobno pristupiti u prostore HZMO-a. Uvažavajući sve objektivne okolnosti i izazove prilikom realizacije ovakvih projekata, mišljenja smo da je potrebno učinkovitije koristiti postojeće kapacitete i dostupna financijska sredstva iz svih izvora, kako bi se ubrzali postupci osiguranja pristupačnosti svih prostora HZMO-a.

Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom (u daljnjem tekstu: ZOSI) – Kao i prijašnjih godina, u izvješću ZOSI-a navodi se da: „…*ZOSI obavlja poslove iz svoje nadležnosti u Središnjem uredu u Zagrebu, područnim uredima u Zagrebu, Varaždinu, Osijeku, Rijeci i Splitu, te u izdvojenim mjestima rada u Bjelovaru, Karlovcu, Sisku, Koprivnici, Požegi, Virovitici, Slavonskom Brodu, Vukovaru, Puli, Gospiću, Dubrovniku, Šibeniku i Zadru. ZOSI u najvećem broju slučajeva posluje u prostorima koji su dodijeljeni na korištenje od strane Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, ostali prostori se koriste temeljem ugovora…*“

Tablica 26. Dostavljena tablica s podacima o pristupačnosti ZOSI-a

Područni uredi i izdvojena mjesta rada	Pristup osobama s invaliditetom
Zagreb, Tvrtkova 5	pristupačno sanitarni čvor nije prilagođen osobama s invaliditetom
Zagreb, Mihanovićeva 3	pristupačno
Karlovac	pristupačno
Bjelovar	pristupačno sanitarni čvor nije prilagođen osobama s invaliditetom
Sisak	pristupačno sanitarni čvor nije prilagođen osobama s invaliditetom
Varaždin	pristupačno
Koprivnica	pristupačno
Osijek	pristupačno
Vukovar	pristupačno
Požega	nije pristupačno
Virovitica	pristupačno
Slavonski Brod	pristupačno
Rijeka	pristupačno
Pula	pristupačno
Gospić	pristupačno
Split	pristupačno
Zadar	pristupačno
Šibenik	nije pristupačno
Dubrovnik	pristupačno

Središnji ured, Radnička cesta 1	pristupačno
Središnji ured, Mihanovićeva 3	pristupačno

Mišljenje:

Uspoređujući prikazane podatke s prethodnom godinom primjećujemo da nije došlo do pozitivnih pomaka na pojedinim lokacijama koje nisu pristupačne, odnosno nisu u potpunosti pristupačne. Uzimajući u obzir činjenicu kako su upravo vještačenja koja se provode u ZOSI-u jedan od temeljnih preduvjeta za ostvarivanje prava na temelju invaliditeta, ponavljamo kako je zabrinjavajuće da prostori u kojima se obavljaju vještačenja nisu pristupačni i dostupni na jednak način svim osobama s invaliditetom u cijeloj RH.

Hrvatski zavod za zapošljavanje (u daljnjem tekstu: HZZ) – U izvješću koje smo zaprimili u veljači 2023. godine, između ostalog se navodi: *„… HZZ javna je ustanova u vlasništvu RH, ustrojena… sa zadaćom rješavanja pitanja iz problematike vezane uz zapošljavanje i nezaposlenost u najširem značenju tih pojmova. Zavod obavlja poslove iz svoje djelatnosti kroz Središnji ured, 4 područne službe i 18 područnih ureda, i 99 Ispostava te na taj način omogućuje dostupnost svojih usluga na cijelom prostoru RH. Prema podacima dobivenim od strane područnih službi i ureda Zavoda vidljivo je da postoji mjesta za napredak i unaprjeđenje kako bi se osobama s invaliditetom osigurala informacijska, komunikacijska i arhitektonska pristupačnost usluga, što bi svakako još više doprinijelo njihovoj pripremi i integraciji na tržište rada. Od 4 područne službe sa sjedištem u Rijeci, Osijeku, Splitu i Zagrebu osnovne elemente pristupačnosti osobama s invaliditetom nema jedino područna služba Rijeka, no za 2023. predviđena su sredstva u iznosu od 67.300 EUR potrebnih za izgradnju prilaza za osobe s invaliditetom. Od 18 područnih ureda Zavoda, njih 15 (83,3%) prilagođeno je ili je djelomično prilagođeno osobama s invaliditetom na način da je ulaz u prostorije pristupačan (najčešće postavljanjem kosina ili izgrađenom rampom). Od 99 ispostava Zavoda, njih 27 (27,3%) ima osiguran prilaz osobama koje se kreću uz pomoć ortopedskih pomagala i osobama smanjene pokretljivosti. Zaključno, od ukupno 121 poslovnog prostora u kojima se pružaju usluge Zavoda (ne računajući Centre za informiranje i savjetovanje o karijeri, u daljnjem tekstu: CISOK) u 46 objekta (38,01%) su osigurani osnovni elementi pristupačnosti osobama s invaliditetom prema Pravilniku… Pristup katovima i prilagođen sanitarni prostor omogućen je samo u 7 ureda. U većini ureda rad je organiziran na način da se usluge osobama s invaliditetom pružaju u prizemlju objekta ili se, ukoliko je to potrebno savjetnici prilagode na način da aktivnosti s osobama s invaliditetom zakazuju i odrađuju u prostorima CISOK-a, partnerskih institucija (npr. Pučka otvorena učilišta, gradovi i dr.). Taktilne crte za slijepe i slabovidne osobe postavljene su u prostoru Ispostave Petrinja, Područnog ureda Sisak. Područni ured Sisak također planira u okviru sredstava namijenjenih za energetsku obnovu poslovnog prostora u Sisku izraditi dizalo za pristup poslovnom prostoru na katu i tavanskim prostorijama, a u periodu od 2023. – 2026. godine planiraju u svim poslovnim prostorima samostalno ili u suradnji s najmodavcima izraditi podizne platforme, WC za OSI te taktilne crte vođenja. Kao pozitivan primjer uz Sisak ističemo i Područnu službu u Rijeci koja je za ovu godinu osigurala sredstva za izgradnju prilaza za OSI. Napominjemo da neke arhitektonske prilagodbe iziskuju velika ulaganja, a također jedan od razloga ne osiguravanja pristupačnosti jest taj da prostorije u kojima Zavod pruža usluge nisu sve u vlasništvu Zavoda, već se pružaju u iznajmljenim prostorima. Također, neki prostori su pod zaštitom Ministarstva kulture i medija, pa je tako primjerice Područni ured u Puli u procesu ishodovanja dozvole konzervatora za rekonstrukciju postojećeg prostora…“.*

Osim prikupljanja podataka od strane nadležnih tijela, Pravobraniteljica je postupala i povodom zaprimljenih pritužbi na nepristupačnost pojedinih objekata HZZ-a.

<u>Primjer iz prakse:</u> Područnom uredu Rijeka obratile su se osobe s invaliditetom i lokalne udruge osoba s invaliditetom ukazujući na nepristupačnost Područne službe HZZ-a Rijeka. U svojim

pritužbama istaknuli su kako zbog arhitektonske nepristupačnosti nisu u mogućnosti ravnopravno kao ostali građani koristiti usluge HZZ-a vezane za zapošljavanje, traženje posla, informiranje i savjetovanje o uvjetima i mogućnostima zapošljavanja. Navedene usluge osobama s invaliditetom pružaju se „na ulici“ te se takvim postupanjem OSI stavljaju u nepovoljniji položaj u odnosu na ostale građane. Povodom opisanih pritužbi Pravobraniteljica je HZZ-u uputila preporuku kojom je ukazano na nezaobilaznu i važnu ulogu koju savjetnici za zapošljavanje OSI pri HZZ-u imaju u pripremi za zapošljavanje i posredovanje pri zapošljavanju OSI i na kraju njihovog uključivanja na tržište rada, ali i u upućivanju OSI u postupke profesionalne rehabilitacije i mogućem poduzimanju daljnjih mjera koje su na raspolaganju s ciljem radnog osposobljavanja, obrazovanja, održavanja i usavršavanja radnih vještina i sposobnosti OSI u razdoblju do zapošljavanja. Preporukom je ukazano na antidiskriminacijske propise i normativni okvir koji uređuje obvezu osiguranja pristupačnosti te je preporučeno poduzimanje radnji usmjerenih na uklanjanje prepreka i osiguranje pristupačnosti Područne službe HZZ-a Rijeka.
Iz odgovora HZZ-a, ali i podataka koji su dostavljeni u prethodno citiranom izvješću proizlazi kako je HZZ uvažio preporuku Pravobraniteljice i osigurao potrebna financijska sredstava za osiguranje pristupačnosti na ovoj lokaciji.

Mišljenje:

Osobe s invaliditetom ne smiju biti zaustavljene već na prvoj prepreci uključivanja na tržište rada – pristupačnosti ustanove nadležne za posredovanje i pomoć pri zaposlenju koje je preduvjet osiguranja životne egzistencije, socijalne uključenosti, bolje kvalitete života i na kraju osobnog zadovoljstva i samopoštovanja. Smatramo potrebnim i nužnim da se u što kraćem roku osigura pristupačnost svih prostora u kojima HZZ obavlja aktivnosti iz svog djelokruga, s posebnim naglaskom na brojne nepristupačne ispostave, jer je upravo svrha postojanja ispostava omogućavanje dostupnosti usluga HZZ-a svima, pa tako i nezaposlenim osobama s invaliditetom u manjim sredinama.

Hrvatski zavod za socijalni rad (u daljnjem tekstu: HZSR) – MROSP dostavio je izvješće o pristupačnosti prostora u kojima svoju djelatnost obavlja HZSR (centri za socijalnu skrb prestali su s radom s 31. prosinca 2022. i od 1. siječnja 2023. godine njihove poslove preuzeo je HZSR, a Obiteljski centar je postao samostalna javna ustanova). U izvješću se između ostaloga navodi: „*HZSR djeluje s ukupno 94 područna ureda (dalje: PU) na ukupno 126 lokacija, a područni uredi u sjedištu županije ustrojeni su kao županijske službe… Korisnici prava i usluge iz sustava socijalne skrbi ostvaruju u područnim ustrojstvenim jedinicama Zavoda, nadležnima prema adresi svoga prebivališta… 50 lokacija područnih ureda je potpuno pristupačno osobama s invaliditetom (53 lokacije su djelomično pristupačne, a 23 su nepristupačne). Na 70 lokacija ulaz je potpuno pristupačan osobama s invaliditetom, na 27 je djelomično pristupačan, a na 29 lokacija ulaz nije pristupačan osobama s invaliditetom. Vezano uz pristup područnim uredima napominjemo i da 95 lokacija ima u blizini parkirno mjesto za OSI. Pristupačan sanitarni čvor je na 58 lokacija, dok je na njih 68 sanitarni čvor nepristupačan. Na 79 lokacija prostorije područnih ureda se nalaze i na katu te od toga njih 46 nema dizalo do kata, a na 18 lokacija unutar prostorija postoje taktilne staze namijenjene samostalnom kretanju slijepih osoba. Dodatno ističemo da 40 područnih ureda imaju plan osiguravanja pristupačnosti osobama s invaliditetom. Na upit kako rade sa strankama koje su OSI u područnim uredima koji nisu u potpunosti pristupačni, područni uredi izvještavaju da sa strankama komuniciraju telefonskim putem, elektroničkom poštom, stručni radnik prima stranku u prizemlju zgrade ili ispred ulaza u područni ured, odlaskom stručnog radnika na teren i ulaskom u zgradu uz pomoć stručnog radnika i/ili zaštitara. U 2022. godini ovo je Ministarstvo uložilo sredstva iz Državnog proračuna za početak radova: na izgradnji novog poslovnog objekta za PU Imotski, na rekonstrukciji građevine za potrebe novog poslovnog objekta PU Sinj, na rekonstrukciji građevine za potrebe novog poslovnog objekta PU Karlovac, izrade projektne dokumentacije za rekonstrukciju objekta za potrebe novog poslovnog objekta PU Knin, izrade projektne dokumentacije za rekonstrukciju objekta za potrebe*

novog poslovnog objekta PU Ivanić-Grad, izrade projektne dokumentacije za rekonstrukciju objekta za potrebe novog poslovnog objekta PU Rijeka (na lokaciji Delnice). U 2023. godini na aktivnosti HZSR planirana su sredstva za završetak započetih izgradnji i rekonstrukcija novih građevina područnih ureda Imotski, Sinj i Karlovac te za izvođenje radova na rekonstrukciji područnih ureda Knin, Ivanić-Grad i Rijeka (na lokaciji u Delnicama). Također su planirana sredstva za sufinanciranje izgradnje građevine za potrebe osiguranja prostora PU Crikvenica, za završetak izrade projektne dokumentacije za izgradnju te početak izvođenja radova nove građevine PU Hrvatska Kostajnica i za izradu projektne dokumentacije za izgradnju PU Ogulin… Pozivom „Unapređenje infrastrukture centara za socijalnu skrb kao podrška procesu deinstitucionalizacije – faza 1" sufinanciranim iz fonda za regionalni razvoj, u fazi I ugovoreno je 10 projekata namijenjenih poboljšanju infrastrukture i opremanju centara za socijalnu skrb te u fazi II ugovorena su 4 projekta namijenjena poboljšanju infrastrukture i opremanju centara za socijalnu skrb. U okviru projektnih aktivnosti provode se i mjere osiguranja pristupačnosti za osobe s invaliditetom (prilagodba sanitarnih čvorova, taktilne crte vođenja, ugradnja rampi, platformi ili dizala, postavljanje natpisa ispred ureda i sl.). U fazi I završeno je devet projekata, a u fazi II završen je jedan projekt. Preostali projekti završit će se do kraja 2023. godine… Zaključno napominjemo da su na portalu e-Građani dostupne e-Usluge Socijalna skrb kako bi se svim građanima RH, a posebno OSI olakšao pristup naknadama i uslugama iz sustava socijalne skrbi. Trenutno je u sklopu navedene usluge moguće dobiti potvrdu da li je građanin korisnik naknada i usluga iz sustava socijalne skrbi te podnijeti zahtjev za priznavanje prava na osobnu invalidninu i doplatak za pomoć i njegu za sebe osobno i za dijete… navedene usluge moguće je koristiti bez potrebe dolaska u područni ured HZSR budući se zahtjev poslan na navedeni način automatski dostavlja u rad u informacijski sustav urudžbenog zapisnika nadležnog područnog ureda HZSR. Ovo Ministarstvo intenzivno radi na razvoju postojećih usluga unutar portala e-Građani i na razvoju novih, upravo s ciljem osiguravanja dostupnosti svih naknada i usluga socijalne skrbi, između ostalih, i najosjetljivijoj skupini društva odnosno osobama s invaliditetom."

Primjer iz prakse: Neprilagođenost vanjskog i unutrašnjeg prostora školskih ustanova ili ustanova socijalne skrbi u kojima se školuju, borave li žive OSI i DTUR posebno je problematična budući da takvi prostori koji su upravo namijenjeni populaciji koja je nepokretna ili slabije pokretna moraju ispunjavati sve uvjete pristupačnosti. Kao jedan od primjera izdvajamo Centar za odgoj i obrazovanje Slava Raškaj iz Splita, koji je ustanova socijalne skrbi čiji je osnivač RH. Navedena ustanova ima problem s nedostatkom prostora za rad, ali i s neprilagođenošću prostora i opreme potrebama OSI i DTUR. Povodom jednog obraćanja COO Slava Raškaj Split zaprimili smo odgovor: *„… sadašnji prostor ustanove čini stara zgrada, neprilagođena potrebama naših učenika koji imaju višestruke teškoće. Pritom mislimo na neadekvatne toalete u koje i ne stanu invalidska kolica, umivaonike neprilagođene visine, premalu kvadraturu učionica i toaleta. Dizalicu za podizanje korisnika ne posjedujemo niti imamo prostora za nju."* Tim povodom obratili smo se MROSP-u navodeći da COO Slava Raškaj kao druga najveća ustanova socijalne skrbi na području grada Splita, odnosno njeni korisnici, pa i djelatnici, trebaju prostorije u kojima se socijalne usluge kao i djelatnost odgoja i obrazovanja mogu pružati sukladno osnovnim civilizacijskim i zakonskim standardima, te smatramo da postoji nesporna potreba za iznalaženjem drugoga odgovarajućeg prostora za obavljanje djelatnosti ustanove. Odgovornost za osiguranje primjerenih i zakonitih uvjeta za djelovanje i rad ustanove prvenstveno je na RH kao osnivaču, odnosno Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike koje obnaša ulogu i dužnosti osnivača ustanove, te smo stoga preporučili resornom Ministarstvu da u suradnji s Ministarstvom prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine i eventualno u suradnji s Gradom Splitom i/ili Splitsko-dalmatinskom županijom poduzme sve potrebne mjere i aktivnosti radi iznalaženja odgovarajućeg prostora za rad ustanove koji bi udovoljavao svim potrebnim uvjetima pristupačnosti i primjerenim uvjetima za pristup kretanje i boravak osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.
Povodom navedene preporuke MROSP je odgovorio da su u Državnom proračunu 2023. – 2025. planirana sredstva za uređenje II. faze centralne zgrade i potkrovlja Centra te uređenje novog prostora ili početak izgradnje nove građevine, iako isto nije vidljivo kao zasebna aktivnost, već se

nalazi u okviru planiranih sredstava za aktivnost *K-618350 – poboljšanje infrastrukture u sustavu socijalne skrbi*.

Mišljenje:

Pozdravljamo pozitivne pomake i navedene projekte usmjerene na osiguranje pristupačnosti sustava socijalne skrbi osobama s invaliditetom, ali uzimajući u obzir još uvijek značajan broj nepristupačnih ili djelomično pristupačnih objekata ukazujemo na potrebu za ubrzanjem postupaka osiguranja pristupačnosti i maksimalno korištenje resursa i sredstava koji su na raspolaganju za ovu svrhu.
Pristupačnost prostora ministarstava – Nastavno na provedeno anketno ispitivanje o pristupačnosti prostora ministarstava, a rezultati kojega su prikazani u Izvješću o radu za 2021. godinu (tablica na str. 176), tijekom 2022. godine ponovno smo se obratili svim ministarstvima radi provjere u kojoj mjeri su učinjeni pozitivni pomaci u osiguranju pristupačnosti. Naime, prema podatcima iz 2021. godine niti jedno od šesnaest ministarstava nije u potpunosti pristupačno za osobe s tjelesnim i osjetilnim oštećenjima, a samo njih šest je pristupačno za osobe s tjelesnim oštećenjima te imaju osigurana označena mjesta za parkiranje vozila osoba s invaliditetom. Jedno ministarstvo ima osiguran pristupačan ulaz, pristup katu te pristupačan sanitarni čvor, ali nema osigurano označeno parkirališno mjesto. Samo jedno ministarstvo imalo je postavljene taktilne staze za osobe s oštećenjem vida. Samo četiri ministarstva su navela da imaju u planu poduzeti mjere kako bi osigurali elemente pristupačnosti i za to će iskoristiti sredstva iz EU fondova ili državnog proračuna. Slijedom navedenog, u ožujku 2022. godine svim ministarstvima je upućena preporuka kojom je ukazano na potrebu ulaganja značajnijih napora da sva državna tijela na čelu s ministarstvima imaju osigurane elemente pristupačnosti kako bi se osobe s invaliditetom, bez obzira jesu li zaposlene ili posjetitelji određenih državnih tijela, mogle nesmetano kretati i obavljati određene poslove. Tijekom 2022. godine zaprimljeni su odgovori ministarstava iz kojih izdvajamo sljedeće. Ugradnju taktilnih staza za slijepe osobe, kako navode, u idućem periodu planira ugraditi Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, za što *„planira osigurati sredstva u slijedećem proračunskom razdoblju“* (odgovor iz svibnja 2022. godine), te Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture i to *„kada iste budu postavljene na javnoj površini u perimetru oko Ministarstva što bi omogućilo smisleno povezivanje tih traka s mrežom na javnoj površini“* (odgovor iz svibnja 2022. godine). Ministarstvo pravosuđa i uprave također navodi da će *„u narednom razdoblju pristupiti postavljanju taktilnih crta vođenja s planiranim rokom realizacije do kraja trećeg kvartala 2022. godine*“, dok Ministarstvo hrvatskih branitelja navodi da će *„u ulaznom holu čije je uređenje u završnoj fazi biti postavljene taktilne crte vođenja za slijepe osobe*“. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike odgovara da *„planira tijekom ove godine nabavu i postavljanje taktilnih crta vođenja slijepim i slabovidnim osobama*“, kao i Ministarstvo zdravstva koje *„iz sredstava proračuna planira postaviti taktilne staze unutar zgrade ministarstva*“. Nekoliko ministarstava nas je izvijestilo da su poslovne zgrade u kojima djeluju oštećene u potresu te da u postupku obnove ujedno planiraju uvesti pojedine elemente pristupačnosti. Ministarstvo obrane nas je obavijestio da je pristupačan ulaz u zgradu navedenog ministarstva osiguran na ulazu Ulice Marka Stančića br. 4, kao i da je nakon obnove od potresa, koja je u tijeku, planirano osposobljavanje dodatnog ulaza i ugradnje dizala. Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine, koje je prema dosadašnjim podatcima bilo na začelju po osiguranju pristupačnosti poslovnih prostorija u kojima djeluje, izvijestilo nas je da su prilikom obnove zgrade u Ulici Ivana Dežmana br. 10 predvidjeli ugradnju koso podizne platforme, novog dizala i sanitarnog čvora prilagođenog za OSI. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova navodi da ima tri objekta koja trenutno koristi i u kojima je potrebno provesti obnovu oštećenja nastalih tijekom potresa, te da će se prilikom izrade projekata za obnovu i tijekom same obnove voditi računa kako bi se dodatno olakšalo nesmetano kretanje i obavljanje određenih poslova za osobe s invaliditetom. I Ministarstvo financija planira posvetiti pažnju osiguranju pristupačnosti tijekom obnove zgrade nakon potresa. Ministarstvo zdravstva planira ujedno urediti parkirališna mjesta za OSI, kao i Ministarstvo pravosuđa i uprave, koje planira izvođenje građevinskih radova koji će obuhvatiti cjelokupno postojeće parkiralište Ministarstva te će se po završetku radova, predviđenih

do kraja 2022. godine, pristupiti osiguranju parkirališnog mjesta za osobe s invaliditetom najbliže pristupačnom ulazu, dok Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja planira prilagoditi sanitarni čvor, za što planiraju osigurati sredstva u sljedećem proračunskom razdoblju. Dva ministarstva (Ministarstvo unutarnjih poslova i Ministarstvo pravosuđa i uprave) do zaključenja ovog izvješća nisu odgovorila na postavljeni upit o poboljšanjima pristupačnosti.

Mišljenje:

Pozdravljamo ugradnju najavljenih dodatnih elemenata pristupačnosti u zgradama ministarstava, posebice za slijepe i slabovidne osobe, s obzirom na to da je osiguranje pristupačnosti za osobe s osjetilnim oštećenjima do sada bilo najslabije zastupljeno. Obnova zgrada u kojima djeluju pojedina ministarstva nakon potresa također je od nekoliko ministarstava prepoznata kao prilika za unapređenje razine arhitektonske pristupačnosti, što je svakako pohvalno. Ministarstva kao temeljne poluge izvršne vlasti trebaju biti primjeri dobre prakse u izgradnji pristupačnog okruženja, stoga je poželjno da se najavljene i planirane aktivnosti realiziraju u predviđenom roku, kao i da se planiraju daljnja poboljšanja kako bi se osobe s invaliditetom – bilo kao zaposlenici ili posjetitelji – mogle neometano kretati i obavljati potrebne poslove u svim prostorima ministarstava RH.

Pristupačnost objekata sudbene vlasti i pravosudne mreže – Pravobraniteljica je od Ministarstva pravosuđa i uprave zatražila informacije o pristupačnosti sudskih tijela (upravnih, općinskih, županijskih, prekršajnih i kaznenih sudova) i objekata pravosudne mreže osobama s invaliditetom. *Analiza odgovora i trenutnog stanja prikazana je u ovom Izvješću u poglavlju 2.3. Pristup pravosuđu.*

Zaključak i preporuke:

Opisana izvješća državnih tijela i nadležnih ministarstava ukazuju na pozitivne pomake u osiguranju pristupačnosti prostora javnopravnih tijela, ali pritužbe i iskustva osoba s invaliditetom potvrđuju već prijašnjih godina izraženo mišljenje kako su tempo prilagodbe, dinamika i realizacija radova i projekata kojima se osigurava pristupačnost i dalje nezadovoljavajući. Naime, **prilagodba građevina javne namjene, posebice prostora javnopravnih tijela** kojima osobe s invaliditetom moraju periodično pristupiti radi ostvarivanja pojedinih prava, **od prioritetne su važnosti kada govorimo o unaprjeđenju arhitektonske, ali i komunikacijske pristupačnosti**. Sustav u kojemu osobe s invaliditetom trebaju podnositi zahtjeve, komunicirati sa službenicima, savjetovati se i obavljati druge radnje vezane za ostvarivanja prava na temelju invaliditeta u nepristupačnim objektima i prostorima nerazuman je i predstavlja logički paradoks. Također, nepristupačnost objekata javnopravnih tijela u većini slučajeva onemogućava osobe s invaliditetom u natjecanju za zaposlenje i obavljanje poslova u tim tijelima, čime ih se stavlja u neravnopravan položaj u odnosu na ostale građane. Smatramo neuvjerljivim učestala opravdanja da su građevine zaštićene (kao kulturna dobra/kulturna baština i sl.) te se zbog toga ili ne mogu učiniti pristupačnim ili vrlo teško dobivaju suglasnosti nadležnih konzervatora. Navedeno ne može biti opravdanje za nečinjenje i propuštanje osiguranja pristupačnosti nekim drugim oblicima prilagodbe, jer ako se neki objekt ili prostor ne može učiniti pristupačnim zbog zahtjeva konzervatora ili iz drugih razloga, moguće je organizirati pružanje usluga na drugim, pristupačnim lokacijama, bilo u suradnji s nadležnim ministarstvima, bilo u suradnji s JLP(R)S-ima. Ponavljamo kako je propust da se osobama s invaliditetom omogući korištenje javno dostupnih resursa jedan od oblika diskriminacije utuživ prema odredbama Zakona o suzbijanju diskriminacije. Posljedično je RH kao osnivač javnopravnih tijela pred kojima se ostvaruju prava po osnovi invaliditeta izravno odgovorna za ovaj oblik diskriminacije prema osobama s invaliditetom, a time i potencijalno obvezna nadoknaditi imovinsku štetu žrtvama diskriminacije. Slijedom svega navedenog, **preporučujemo svim javnopravnim tijelima žurno poduzimanje svih radnji** (obnove, rekonstrukcije, izgradnje, preseljenja i drugog po potrebi) **usmjerenih na osiguranje pristupačnosti prostora i objekata u kojima obavljaju poslove iz svog djelokruga**. Ponavljamo preporuku o potrebi

dodatnih ulaganja u osiguranje pristupačnosti te preporučujemo povećanje učinkovitosti u korištenju raspoloživih sredstava namijenjenih u ovu svrhu, kako onih osiguranih u državnom proračunu tako i onih koja su dostupna iz drugih izvora (npr. EU fondova).

ULOGA JEDINICA LOKALNE I REGIONALNE SAMOUPRAVE U OSIGURANJU PRISTUPAČNOSTI

Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave imaju iznimno važnu ulogu u osiguravanju pristupačnosti izgrađenog okruženja. Naime, osnivačkom ulogom u javnim predškolskim, školskim, zdravstvenim i drugim ustanovama te djelokrugom rada koji podrazumijeva obavljanje poslova koji se odnose na uređenje naselja i stanovanje, prostorno i urbanističko planiranje, komunalno gospodarstvo i promet na svom području, upravo JLP(R)S svojim mjerama i aktivnostima mogu znatno doprinijeti izjednačavanju mogućnosti i osiguravanju ravnopravnog položaja osoba s invaliditetom u društvu. Proteklih godina, posebno nakon otvaranja područnih ureda Pravobranitelja za osobe s invaliditetom u Osijeku, Splitu i Rijeci, intenzivirana je suradnja s općinama, gradovima, županijama i lokalnim udrugama usmjerena na uklanjanje prepreka te osiguranje pristupačnosti javnih površina, objekata i usluga namijenjenih javnosti. Pojedini primjeri pritužbi po kojima je Pravobraniteljica postupala, inicijative Pravobraniteljice na lokalnoj razini te primjeri dobre prakse koji su uslijedili povodom upućenih preporuka Pravobraniteljice prikazani su dalje u tekstu.

Primjer iz prakse: Područnom uredu Rijeka obratile su se lokalne udruge, ali i pojedine OSI, građani grada Rijeke, pritužujući se na prepreke na javnim površinama na pojedinim lokacijama u užem središtu grada. Pritužbama se ukazalo na previsoke rubnjake na pješačkim prijelazima, različite prepreke (npr. stupići, rampe i sl.) na nogostupima, prepreke koje otežavaju korištenje i pristup parkiralištnim mjestima za vozila OSI i slično. Povodom opisanih pritužbi Pravobraniteljica je Gradu Rijeci uputila preporuku kojom je ukazano na normativni okvir koji obvezuje na osiguranje pristupačnosti, kao i na antidiskriminacijske propise prema kojima je propust osiguranja pristupačnosti jedan od oblika diskriminacije. Također, preporučeno je uspostavljanje otvorene komunikacije i suradnje Grada s lokalnim udrugama i predstavnicima OSI kako bi se zajednički osmislila i realizirala rješenja kojima će se osigurati pristupačnost. Grad Rijeka uvažio je preporuke Pravobraniteljice te smo obaviješteni o osnivanju Radne skupine Grada Rijeke koja će obići i pregledati sve relevantne lokacije i prikupiti potrebne podatke kako bi se moglo pristupiti planu sanacije i uklanjanja prepreka, sve u svrhu osiguravanja pristupačnosti osobama s invaliditetom u gradu Rijeci. Također, imenovano je Povjerenstvo za provedbu projekta „Otklonimo barijere“ koje se sastoji od predstavnika gradske uprave i lokalnih udruga koje okupljaju OSI. Zadaća Povjerenstva je detektiranje i otklanjanje barijera na javno-prometnim površinama grada Rijeke, a prvo okupljanje Povjerenstva planira se početkom 2023. godine, kada će biti poznati i detaljniji planovi realizacije adekvatnih rješenja za uklanjanje barijera i prepreka pristupačnosti. Navedeno je primjer pozitivne prakse uspostavljanja suradnje lokalne vlasti i predstavnika OSI, kao i primjer prepoznavanja važne uloge JLS-a u osiguravanju pristupačnosti izgrađenog okruženja. Ured POSI će u predstojećem razdoblju pratiti provedbu navedenih aktivnosti te biti na raspolaganju za pružanju podrške svim dionicima uključenim u procese osiguranja pristupačnosti.

Primjer iz prakse: U ožujku 2022. godine Područnom uredu Osijek obratili su se predstavnici lokalnih udruga, ali i pojedine OSI, građani, ukazujući na medijske objave koje se odnose na radove vezane za projekt *Rekonstrukcije i dogradnje bazenskog kompleksa Copacabana* (popularna „Kopika“). U svojim obraćanjima iskazuju zadovoljstvo zbog najava da će se prilikom obnove osigurati pristupačnost kupališta i bazena osobama s invaliditetom, ali poučeni životnim iskustvima u sličnim situacijama iskazuju zabrinutost i upozoravaju na iskustva prema kojima su brojni slični objekti i sadržaji nepristupačni za OSI. Posebno ističu kako vrlo često u praksi – a to potvrđuju i učestale pritužbe Pravobraniteljici – unatoč namjeri investitora da se neki objekt/površina/sadržaj/usluga učini pristupačnim osobama s invaliditetom, određeni propusti u projektiranju, izboru materijala/opreme, samoj izvedbi radova ili kasnijem načinu korištenja dovedu do toga da unatoč formalnom

ispunjavanju obveze osiguranja pristupačnosti ostanu brojne prepreke koje osobe s invaliditetom onemogućavaju u kretanju ili korištenju svih sadržaja na ravnopravnoj razini s drugim građanima. Povodom opisanih obraćanja Pravobraniteljica se obratila Gradu Osijeku kao investitoru ovog projekta ukazavši na to da je osobama s invaliditetom koje se kreću pomoću invalidskih kolica, osim barem dviju opcija prilagođenog i pristupačnog ulaska u bazen, potrebno osigurati pristupačne sanitarne čvorove, tuševe, prostore za presvlačenje, nogostupe i dovoljan broj pristupačnih parkirališnih mjesta za vozila OSI. Također, ukazano je na obvezu osiguranja pristupa i svim ostalim popratnim sadržajima koji će biti na raspolaganju posjetiteljima (npr. ugostiteljski i trgovački sadržaji, igrališta za djecu i sl.), kao i o osiguranju pristupačnosti prilaznih javnih površina, prije svega nogostupa (šetališta), ali i mostova, javnog prijevoza te osječke kompe. Naglašeno je kako je prilikom obnove potrebno voditi računa i o osobama s oštećenjem vida, oštećenjem sluha, odnosno o svim vrstama oštećenja, kao i o djeci s teškoćama u razvoju. Preporukom Pravobraniteljice naglasak je stavljen na rješenja koja su u skladu s načelima razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna te je preporučeno uključivanje predstavnika osoba s invaliditetom u procese planiranja i izvođenja radova na obnovi osječke „Kopike“.
Grad Osijek uvažio je preporuke Pravobraniteljice te je uspostavljena otvorena komunikacija s Područnim uredom Osijek i lokalnim udrugama. Uz dostavu opisa projekta i omogućavanja uvida u planirane elemente pristupačnosti, nakon završetka prve faze radova proveden je i zajednički obilazak obnovljenog „Rekreacijskog centra Copacabana Osijek“. Tijekom obilaska predstavnici Grada i Športskih objekata d.o.o. predstavili su do tada završene radove i rješenja kojima je osigurana pristupačnost osobama s invaliditetom. Članovi lokalnih udruga na taj način su imali mogućnost provjeriti razinu pristupačnosti sadržaja (nogostupi, bazeni, ugostiteljski objekti, svlačionice, toaleti, parkirališta i ostali sadržaji) te iznijeti konkretne prijedloge za uklanjanje manjih nedostataka i prepreka koje su tijekom obilaska uočene. Unatoč tim preprekama na koje je ukazano i koje će se bez odgode ukloniti, sudionici obilaska izrazili su zadovoljstvo odgovarajućim rješenjima koja su odabrana i do tada realiziranim radovima. Također, s obzirom na najavljeni i planirani nastavak radova u drugoj fazi obnove „Kopike“, osobe s invaliditetom koje su sudjelovale u obilasku iznijele su konstruktivne prijedloge o rješenjima koja bi razinu pristupačnosti podigla na još višu razinu. Opisane aktivnosti, prije svega međusobna suradnja, otvorena komunikacija i konzultacije tijela lokalne vlasti s osobama s invaliditetom primjer su dobre prakse i mogu biti smjernica ostalim sredinama prilikom osmišljavanja i provedbe projekata u kojima je potrebno odabrati odgovarajuća i kvalitetna rješenja kojima će se osigurati pristupačnost.

<u>Primjer iz prakse:</u> Područnom uredu Osijek obratile su se udruge osoba invaliditetom s područja grada Požege pritužujući se na *„… izgrađenu rampu/kosinu koja se nalazi na šetnici uz Orljavu u Cerničkoj ulici prije mosta preko Orljave (zapadni ulaz u Požegu, u blizini trgovačkog centra Supernova…“*. Uz pritužbama se navodi, a isto je razvidno i iz priloženih fotografija, kako se *„… radi o rampi koja je izrazito strma i predstavlja veliku prepreku prilikom kretanja šetnicom te uključivanja na pješački nogostup…“*. Ističe se kako je *„… nagib veći od propisanog te je zbog toga navedena rampa/kosina u potpunosti neuporabljiva za osobe s invaliditetom, ali i roditelje s malom djecom u kolicima i općenito osobe koje se otežano kreću iz bilo kojeg razloga...“*.
Povodom opisanih pritužbi Pravobraniteljica se obratila Gradu Požegi, Hrvatskim cestama i Hrvatskim vodama, ukazavši na iste te uputivši preporuku o radnjama koje je potrebno poduzeti radi osiguranja pristupačnosti na toj lokaciji. Grad Požega uvažio je preporuku te poduzeo radnje usmjerene na utvrđivanje nadležnosti za rješavanje predmetnog problema. Budući da niti nekoliko mjeseci nakon upućivanja preporuke nije zaprimljen odgovor Hrvatskih voda (izvođači radova), Pravobraniteljica je ponovila preporuku i uputila upozorenje kojim je ukazano na činjenicu da su pristupačnost i mobilnost osnovni preduvjeti za provođenje svih aktivnosti svakodnevnog življenja osoba s invaliditetom i njihovog uključivanja u zajednicu. Nakon upućenog upozorenja Hrvatske vode dostavile su očitovanje u kojemu je navedeno sljedeće: *„… Hrvatske vode su 2019. godine na zahtjev Grada Požega izvele uređenje pristupnog puta kruni nasipa rijeke Orljave uz naselje 'Babin vir' u Požegi uz sufinanciranje Grada Požege, sve za potrebe preventivne obrane od poplava. U*

međuvremenu je u blizini otvoren trgovački centar „Supernova" te su građani Grada Požege počeli koristiti krunu nasipa kao šetnicu i pogodan put do istog trgovačkog centra… Hrvatske vode su prihvatile preporuke POSI te planiraju izvođenje radova potrebnih za prilagodbu pristupa predmetnom putu osobama s invaliditetom. Prethodno izvođenju radova dogovoren je sastanak s predstavnicima Grada Požege, kao sudionika u projektu, i Hrvatskih cesta d.o.o. kao nositelja prava na nekretnini preko koje treba izvesti predmetnu rampu, kako bi se prethodno riješila imovinsko-pravna pitanja…".
Pravobraniteljica će u predstojećem razdoblju u suradnji s lokalnim udrugama pratiti provedbu najavljenih aktivnosti.

Primjer iz prakse: Na temelju iskustava i saznanja stečenih kroz četiri godine rada Područnog ureda Osijek, Pravobraniteljica je i tijekom 2022. godine svim općinama, gradovima i županijama Slavonije, Baranje i Srijema (pet županija u kojima živi preko 110.000 OSI i DTUR) upućivala preporuke kojima je ukazivano na mjere i aktivnosti koje mogu i trebaju poduzimati kako bi osigurali pristupačnost javnih površina te objekata i usluga javne namjene na svom području i na taj način doprinijeli izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom. Između ostaloga, upozoreno je na brojne pritužbe koje se odnose na nepristupačnost javnih površina (nogostupi, trgovi, pješački prijelazi, rubnjaci, parkirališta, prometna signalizacija), nepristupačnost objekata u kojima se nalaze općinske, gradske i županijske ustanove i institucije koje pružaju različite usluge i važne su za svakodnevni život građana (npr. ljekarne, domovi zdravlja, komunalne tvrtke, upravni odjeli i dr.) te nepristupačnost različitih usluga i sadržaja u svim životnim područjima (sport, kultura, zabava, turizam i dr.). U odnosu na opisane probleme ukazano je na obvezu bezuvjetnog poštivanja važećih propisa kojima su određeni obvezni elementi pristupačnosti te je preporučeno provođenje strožeg nadzora nad izvođačima radova. Također, predloženo je osiguranje posebne proračunske stavke putem koje će biti dostupna financijska sredstva za uklanjanje građevinskih i drugih prepreka te je ukazano na mogućnosti koje se pružaju kroz sredstva europskih i nacionalnih fondova. Preporučeno je da jedinice kroz otvorenu komunikaciju s predstavnicima OSI (npr. osnivanjem lokalnih povjerenstava za OSI) u svojoj sredini identificiraju prioritete u rješavanju pristupačnosti i zajednički osmisle i realiziraju rješenja kojima će se osigurati neometano kretanje i pristup OSI. Posebna preporuka upućena je nakon objave Javnog poziva Ministarstva hrvatskih branitelja putem kojega je, kao i svake godine, bilo moguće osigurati financijska sredstva za sufinanciranje projekata rješavanja pristupačnosti objektima osoba s invaliditetom sredstvima Državnog proračuna RH. Tim povodom, svim JLP(R)S-ima preporučeno je da navedeni javni poziv uzmu u obzir kao jedan od načina osiguranja pristupačnosti na svom području. Budući da su opisane preporuke upućivane prema JLP(R)S-ima Slavonije, Baranje i Srijema kontinuirano u protekle četiri godine, u listopadu 2022. godine od općina, gradova i županija s tog područja zatražene su informacije i podatci o mjerama i aktivnostima provedenim povodom preporuka upućenih prijašnjih godina, odnosno zatraženi su odgovori na sljedeća pitanja:
1. Imate li izrađen i usvojen strateški dokument (npr. strategiju, plan razvoja) s mjerama za izjednačavanje mogućnosti za OSI?
2. Imate li imenovano regionalno/lokalno povjerenstvo za OSI koje se bavi koordiniranjem, poticanjem i praćenjem provođenja mjera i aktivnosti usmjerenih na poboljšanje položaja OSI i identificiranjem njihovih potreba na području pojedinog grada, općine i županije?
3. Imate li posebnu proračunsku poziciju na kojoj se planiraju i iskazuju utrošena financijska sredstva za osiguranje pristupačnosti uklanjanjem građevinskih i drugih prepreka uz primjenu načela univerzalnog dizajna?
4. Jeste li tijekom 2022. godine prijavili projekt rješavanja pristupačnosti pojedinih objekata putem Javnog poziva Ministarstva hrvatskih branitelja?
5. *Molimo informacije o eventualnim aktivnostima/projektima kojima se uz pomoć nekih drugih izvora (npr. EU fondovi) pristupilo uklanjanju prepreka i osiguravanju pristupačnosti nepristupačnih objekata i javnih površina osobama s invaliditetom*.

Opisane preporuke i pitanja (uz preporuke i pitanja vezana za druga životna područja koja su opisana u drugim poglavljima ovog Izvješća) upućeni su prema 132 JLP(R)S-a (pet županija, 22 grada i 105 općina) s područja Slavonije, Baranje i Srijema, a do pisanja ovog izvješća svoje odgovore Pravobraniteljici je dostavilo njih 87 (65%).

Odgovori i podatci vezano za osnivanje lokalnih povjerenstava za osobe s invaliditetom i strateške dokumente prikazani su u ovom izvješću u poglavlju 2.23. Suradnja s organizacijama civilnog društva.
U odnosu na pitanje o posebnoj proračunskoj poziciji za financijska sredstva za osiguranje pristupačnosti i uklanjanje prepreka, četiri jedinice su odgovorile da imaju predviđenu takvu stavku u svom proračunu, dvije navode da će istu otvoriti u budućem proračunskom razdoblju, a četiri jedinice ističu kako sredstava za uklanjanje arhitektonskih barijera/osiguranje pristupačnosti imaju u sklopu drugih proračunskih pozicija. Analizirajući dostavljene odgovore i izvješća primjećujemo pozitivne pomake u smislu većeg broja projekata kojima jedinice kroz infrastrukturne zahvate ujedno i osiguravaju pristupačnost za OSI. Ipak, poražavajuća je činjenica da je samo osam jedinica s područja Slavonije, Baranje i Srijema (od ukupno 132) odgovorilo da su se prijavile na Javni poziv Ministarstva hrvatskih branitelja. Iako iz podataka koje smo zaprimili od MHB-a proizlazi kako su sredstava odobrena za nešto više jedinica s područja ovih pet županija (njih 12), to je još uvijek nedovoljno prijavljenih projekata u odnosu na pritužbe i saznanja o brojnim preprekama na javnim površinama i objektima na tom području. Brojne jedinice koje uopće nisu odgovorile Pravobraniteljici, kao i one koje su navele kako ne provode nikakve projekte usmjerene na osiguranje pristupačnosti, potvrda su kako je kod donositelja odluka na lokalnoj razini i dalje prisutan nedostatak senzibiliteta i prepoznavanja važnosti osiguravanja pristupačnog i inkluzivnog okruženja kao temeljnog preduvjeta za uključivanje OSI u život zajednice. Primjeri manjih jedinica koje unatoč slabijem fiskalnom kapacitetu i manjem broju OSI na svom području provode projekte kojima se uklanjaju prepreke i osigurava pristupačnost javnih površina, objekata i usluga, potvrđuju da za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom nisu nužna velika financijska sredstva, nego prije svega volja i otvorenost za analiziranje i uvažavanje potreba svojih građana. Također, uočili smo kako osiguranje pristupačnosti vrlo često ovisi o razini proaktivnosti, kreativnosti i senzibiliteta donositelja odluka i izvršnih vlasti na lokalnoj i regionalnoj razini. Pozitivni primjeri potvrđuju kako uz dostupne izvore sredstava (vlastiti proračun, MHB, nacionalni i EU fondovi) svaka jedinica može, uz pomoć lokalnih udruga osoba s invaliditetom, osmisliti i realizirati projekte, mjere i aktivnosti kojima će se uz primjenu načela razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna osigurati pristupačnost okruženja i izjednačiti mogućnosti za osobe s invaliditetom u svim krajevima Republike Hrvatske.

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom sa zamjenicima sastala se 23. studenog 2022. u Gradskoj upravi s gradonačelnikom Grada Zagreba Tomislavom Tomaševićem i njegovim suradnicima. Tijekom sastanka s gradonačelnikom razgovaralo se o aktualnim i važnim temama za osobe s invaliditetom. Pravobraniteljica je upoznala gradonačelnika i njegove suradnike s teškoćama s kojima se svakodnevno susreću osobe s invaliditetom i članovi njihovih obitelji, kao i OSI koje žive ili borave na području grada Zagreba. Razgovaralo se i o temama vezanim za pristupačnost javnih prostora osobama s invaliditetom, o problemima parkiranja, nedostatcima pristupačnog javnog prijevoza i prijevoza studenata, mogućnostima i prilikama koje nudi pristupačni turizam, novom modelu odvoženja otpada, opremanju zagrebačkih bolnica, nedostatku usluga u zajednici te sadašnjim i budućim mogućnostima stambenog zbrinjavanja OSI. Gradonačelnik Tomašević je između ostalog istaknuo kako je Grad Zagreb nabavio 65 novih autobusa koji će zamijeniti stare, od kojih su neki u prometu preko dvadeset godina. Svi novi autobusi su opremljeni rampama kojima se osigurava potpuna pristupačnost osobama s invaliditetom. Planira se izmjena pravilnika koji se odnosi na korištenje javnoga gradskog prijevoza prilagođenim kombi vozilima. Grad Zagreb je prihvatio i razmatranje prijedloga da se osiguraju vozila za prijevoz turista s invaliditetom, odnosno osoba koje su iz različitih razloga u potrebi za korištenjem prilagođenog taksi prijevoza u Zagrebu. Vezano za stambeno zbrinjavanje gradonačelnik Tomašević kao poseban problem navodi činjenicu da Grad Zagreb ima na raspolaganju sve manje stambenih jedinica i drugih prostora koji bi se mogli namijeniti

za potrebe osoba s invaliditetom (zbog povrata državnim nekretninama i prodaje prema posebnim propisima). Istaknuto je kako će Grad Zagreb i dalje raditi na osiguravanju pristupačnosti gradskih prostora i razvoju usluga osobama s invaliditetom kako bi sve to bilo na jednaki način pristupačno svim našim građanima.

Zaključak i preporuke:

Iskustva stečena postupanjima u opisanim primjerima iz prakse, ali i ostala saznanja koja smo tijekom 2022. godine prikupili postupanjima prema zaprimljenim pritužbama i inicijativama Pravobraniteljice, potvrđuju kako **jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave imaju ključnu ulogu u izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom u smislu stvaranja pristupačnog i inkluzivnog okruženja** u kojemu će osobe s invaliditetom biti ravnopravne s ostalim građanima svakog pojedinog grada, općine i županije. Unatoč uočenim pozitivnim pomacima i uvažavanju pojedinačnih preporuka Pravobraniteljice u slučajevima kojima smo se bavili povodom pritužbi na konkretne prepreke, možemo zaključiti kako je kod donositelja odluka na lokalnoj i područnoj razini i dalje prisutna niska razina svijesti o tome da se neosiguravanjem pristupačnosti krše temeljna ljudska prava osoba s invaliditetom. Stoga je potrebno ponovno istaknuti kako osiguranje pristupačnosti javnih površina (npr. nogostupa, trgova, pješačkih prijelaza, parkirališta i dr.), kao i pristup pojedinim objektima i zgradama u kojima se nalaze općinske, gradske i županijske ustanove i institucije koje pružaju različite usluge i/ili su važne za ostvarivanje prava građana (npr. ljekarne, škole, domovi zdravlja, komunalne tvrtke, upravni odjeli i dr.), nije važno samo zbog osoba s invaliditetom kao potencijalnih posjetitelja i stranaka, nego i zbog činjenice da njihova nepristupačnost znači i onemogućavanje osobama s invaliditetom da pod jednakim uvjetima sudjeluju u obavljanju javnih poslova te im je na taj način uskraćena mogućnost i prilika za zapošljavanje i rad u županijskim, gradskim, općinskim službama i ustanovama na ravnopravnoj osnovi s osobama bez invaliditeta. Pozitivni primjeri s kojima smo upoznati potvrđuju da lokalne i područne vlasti koje žele i znaju učinkovito odgovoriti na potrebe osoba s invaliditetom na području svoje zajednice na taj način stvaraju i održavaju nerazdvojnu spregu djelovanja u zaštiti osoba s invaliditetom na lokalnoj razini.

Potaknuti primjerima dobre prakse, kao i iskustvima stečenim kroz suradnju s pojedinim JLP(R)S-ima, **preporučujemo svim jedinicama intenzivnije osmišljavanje i provođenje projekata kojima bi se sredstva dostupna putem nacionalnih i EU natječaja koristila za osiguranje pristupačnosti javnih površina i objekata javne namjene koji su u vlasništvu ili kojima upravljaju JLP(R)S**. Također, iznimno je važno da se prilikom osmišljavanja projekata, rješenja i radova kojima će se osiguravati pristupačnost uspostavi otvorena komunikacija i suradnja s predstavnicima osoba s invaliditetom svih vrsta oštećenja. Ponovo ukazujemo na načelo Konvencije o pravima osoba s invaliditetom „Ništa o nama bez nas“, kojim je propisana obveza uključivanja udruga civilnog društva, posebice osoba s invaliditetom u procese planiranja i odlučivanja o svim pitanjima od njihova interesa. Skrećemo pažnju na ovo načelo prilikom rješavanja problema pristupačnosti objektima javne namjene budući da suradnja, komunikacija i konzultacija tijela lokalne i područne vlasti s OSI o ovakvim pitanjima dovodi do odgovarajućih i kvalitetnijih rješenja na obostrano zadovoljstvo i uz manje troškove.

Uzimajući u obzir propisane procedure i objektivne okolnosti koje vrlo često usporavaju uklanjanje prepreka na javnim površinama i objektima, ponavljamo preporuku o **osiguranju posebne proračunske pozicije na kojoj bi JLP(R)S mogla planirati i iskazivati utrošena financijska sredstva za uklanjanje građevinskih i drugih barijera** uzevši u obzir uvođenje i poštivanje načela univerzalnog dizajna. Navedeno bi omogućilo brže i učinkovitije osiguranje pristupačnosti, posebno u onim slučajevima kada nije potrebno provoditi veće infrastrukturne ili građevinske radove, već se pristupačnost može osigurati uz minimalne intervencije uz neznatne troškove.

Zaključno, naglašavamo važnost propisa kojima se uređuju uvjeti i elementi pristupačnosti javnih površina i objekata javne namjene te preporučujemo JLP(R)S-ima da u okviru svog djelokruga rada osiguraju poštivanje tih propisa. Pritom ističemo kako se poštivanje istih treba osigurati ne samo prilikom izgradnje, nego i prilikom svake sanacije i/ili obnove. Navedeno se očekuje kao nezaobilazni standard te stoga **preporučujemo da prilikom ugovaranja radova** (izgradnje, obnove, rekonstrukcije)

općine, gradovi i županije obvežu izvođače na poštivanje obveza osiguranja pristupačnosti kao obveznog uvjeta. Ujedno je održavanje ugrađenih elemenata pristupačnosti na javnim površinama bezuvjetna obveza (najčešće) tijela lokalne samouprave kako bi se ostvarila stvarna pristupačnost, a ne samo formalno zadovoljenje obveze. Uz navedeno, potrebno je i kontinuirano podizati razinu svijesti građana o važnosti očuvanja i pravilne uporabe ugrađenih elemenata pristupačnosti kako sredstva uložena u svrhu njihove nabave ne bi bila uzaludno potrošena, a osobe s invaliditetom ne bi ostale bez mogućnosti kretanja i pristupa javnim površinama, objektima i uslugama.

PROJEKTI RJEŠAVANJA PRISTUPAČNOSTI OBJEKATA ZA OSOBE S INVALIDITETOM – REZULTATI JAVNOG POZIVA MINISTARSTVA HRVATSKIH BRANITELJA ZA 2022. GODINU

Prateći provođenje osiguravanja pristupačnosti u JLP(R)S-ima, Pravobraniteljica je od Ministarstva hrvatskih branitelja zatražila podatke o rezultatima Javnog poziva za sufinanciranje projekata rješavanja pristupačnosti objektima osoba s invaliditetom provedenog tijekom 2022. godine. MHB u svom odgovoru Pravobraniteljici između ostaloga navodi sljedeće: *„… u 2022. godini Ministarstvo je objavilo Javni poziv za sufinanciranje projekata rješavanja pristupačnosti objektima osoba s invaliditetom sredstvima Državnog proračuna Republike Hrvatske u 2022. godini na području Republike Hrvatske… koji je bio otvoren od 10. ožujka do 8. travnja 2022. godine. S 27 podnositelja zahtjeva – jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave koji su odobreni za sufinanciranje sklopljeni su ugovori i isplaćena su financijska sredstva za sufinanciranje 27 projekata prilagodbe objekata javne namjene osobama s invaliditetom ukupne vrijednosti 2.492.000,00 kuna/330.745,24 eura.“*
Ministarstvo je dostavilo i tablicu s prikazom odobrenih projekata za sufinanciranje u 2022. godini te istu možete vidjeti na mrežnoj stranici:
https://branitelji.gov.hr/UserDocsImages//Dokumenti%202023//Rezultati%20JP%202022_.pdf .

PRISTUPAČNOST OSOBAMA S INVALIDITETOM GRAĐEVINAMA JAVNE I POSLOVNE NAMJENE – PODATCI GRAĐEVINSKE INSPEKCIJE DRŽAVNOG INSPEKTORATA

Kao i prijašnjih godina zatraženi su podatci o postupanjima iz nadležnosti građevinske inspekcije Državnog inspektorata. U odnosu na pitanje o broju prijava zbog nepristupačnosti sukladno Pravilniku o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (Narodne novine, br. 78/13) te koliko su od tog broja prijavile same osobe s invaliditetom i udruge osoba s invaliditetom, u odgovoru DIRH-a navodi se sljedeće: *„… Tijekom 2022. godine građevinska inspekcija zaprimila je samo dva podneska koje su podnijele osobe s invaliditetom. U oba slučaja nije se radilo o prijavama vezano za pristupačnost osobama smanjene pokretljivosti, nego se jedna prijava odnosila na nezakonito građenje na susjednoj parceli i po kojoj je postupano, dok se u drugoj prijavi nije radilo o nadležnosti građevinske inspekcije. Također je krajem 2022. godine zaprimljena prijava koja nije podnesena od strane osobe s invaliditetom, a koja se odnosi na građenje rampe i po kojoj će građevinska inspekcija postupiti…“.*

U odnosu na pitanje o broju izvršenih intervencija na novim građevinama u kojima nisu bili osigurani elementi pristupačnosti za neovisno življenje osoba s invaliditetom, kao i na postojećim građevinama, dostavljeni su sljedeći podatci: *„… Tijekom 2022. godine obavljena su 33 nadzora u svezi pristupačnosti građevina povodom prijava početka građenja u kojima je nadzirana usklađenost građenja s građevinskom dozvolom i elementima pristupačnosti. Građevinska inspekcija u nadzorima nije utvrdila nepravilnosti zbog nepoštivanja odredbi o pristupačnosti. Iz analize podataka građevinske inspekcije razvidno je da sudionici u gradnji tijekom projektiranja i građenja te rekonstrukcije postojećih poštuju propise u svezi pristupačnosti građevina. U slučajevima kada se uoči nepravilnost u glavnom projektu, nadležni inspektor dostavlja prijavu protiv projektanta nadležnoj strukovnoj komori, najčešće komori arhitekata, ali tijekom 2022. nije bilo takvih slučajeva. Građevinska inspekcija je ustrojena u pet Područnih ureda Državnog inspektorata (PU), te su podaci*

razvrstani sukladno navedenom ustrojstvu: PU Osijek – 3 nadzora, PU Rijeka – 0 nadzora, PU Split – 1 prijava, 12 nadzora, PU Varaždin – 8 nadzora, PU Zagreb – 2 prijave, 10 nadzora. Ukupno RH – 3 prijave, 33 nadzora."

Mišljenje:

Podatci Ministarstva hrvatskih branitelja pokazuju kako se u odnosu na prethodne dvije godine, tijekom 2022. godine za nešto manje od 500.000,00 kuna **povećao iznos odobrenih sredstava** za sufinanciranje ove vrste projekata. Također, uočeno je i **povećanje broja jedinica** s kojima je sklopljen ugovor o sufinanciranju te povećanje broja projekata prilagodbi (2020. godine 23 jedinice i 25 projekata, 2021. godine 19 jedinica i 21 projekt, a 2022. godine 27 jedinica i 27 projekata prilagodbe). Uzimajući u obzir i kontekst oblika prilagodbi koje se sufinanciraju (npr. više projekata ugradnje dizala, uređenje sanitarnog čvora, pristupne rampe) ove vrste projekata smatramo iznimno vrijednim za osobe s invaliditetom te pozdravljamo povećanje iznosa odobrenih sredstava. Ujedno, **ponavljamo preporuku jedinicama lokalne i područne samouprave** da kao nositelji vlasti koji su najbliži svojim građanima – i kao takvi su u najboljoj poziciji da učinkovito odgovore na njihove potrebe – još **aktivnije osmišljavaju i prijavljuju svoje projekte na ovaj Javni poziv Ministarstva hrvatskih branitelja** te tako doprinesu uklanjanju prepreka koje otežavaju svakodnevicu OSI u njihovim sredinama.

PRISTUPAČNOST JAVNIH USLUGA I SADRŽAJA

Osobe s invaliditetom svakodnevno se suočavaju s preprekama koje im onemogućavaju pristup i korištenje javnih usluga, proizvoda i sadržaja koji bi trebali biti dostupni svim građanima. U daljnjem tekstu opisujemo nekoliko pritužbi ove vrste povodom kojih je Pravobraniteljica postupala tijekom 2022. godine.

Primjer iz prakse: Kao i prethodnih godina, tijekom 2022. godine ponovno smo zaprimali pritužbe na neprimjerena rješenja kojima se formalno ispunjava obveza osiguranja pristupačnosti za osobe s invaliditetom, ali u stvarnosti pristupačnost ne bude osigurana. Pritužbe ove vrste u velikoj mjeri se odnose na odabir i način korištenja koso podiznih sklopivih platformi kao elementa pristupačnosti za svladavanje visinskih razlika prostora kojim se kreću osobe smanjene pokretljivosti. Iskustva stečena postupanjima iz djelokruga rada Pravobraniteljice potvrđuju da odabir koso podizne sklopive platforme, odnosno nefunkcionalno organiziran način korištenja iste, u velikom broju slučajeva objekte i/ili javne površine na kojima su postavljene ostavlja nepristupačnima za osobe s invaliditetom. Dalje u tekstu izdvajamo neke od pritužbi kojima se ukazuje na prepreke na koje nailaze osobe s invaliditetom prilikom pokušaja korištenja koso podiznih sklopivih platformi:

„… u novoizgrađenom pothodniku postavljena je koso podizna platforma koja je u potpunosti neprihvatljivo i neuporabljivo rješenje. Platformom je iznimno komplicirano rukovati i nemoguće je da ju osoba s invaliditetom sama koristi. Elektromotorna kolica i kolica većih dimenzija ne stanu na platformu te je samim time osobe koje se kreću na taj način ne mogu niti koristiti. Potrošena su velika financijska sredstva, a mi koji se krećemo pomoću invalidskih kolica ne možemo prolaziti pothodnikom…"

„… za korištenje platforme potrebno je imati ključ koji je Grad dostavio pojedinim udrugama. Što je s osobama s invaliditetom koje nisu članovi udruga? Što je s osobama koje kao gosti, turisti ili posjetitelji dođu u naš grad i ne znaju kome se obratiti da bi došle do ključa i prošle pothodnikom?"

„… na platformi stoji obavijest da se ključ za korištenje može preuzeti u prostorijama gradske uprave. Te prostorije nalaze se upravo iza pothodnika kroz koji moram proći, a da bih ga prošla moram koristiti platformu. Također, što ako mi ključ treba popodne, navečer ili subotom i nedjeljom kada gradska uprava ne radi?"

„Došao sam u Dom zdravlja na pregled i da bih ušao moram koristiti platformu… na njoj je telefonski broj osobe koja ima ključ… zvao sam gotovo sat vremena i nitko mi se nije javio…"

„Župnik sam u velikoj župi i na ulazu u crkvu smo ugradili koso podiznu sklopivu platformu. Žao mi je što nas nitko nije upozorio da je to u potpunosti nepraktično rješenje, jer dio vjernika u svojim kolicima uopće ne mogu koristiti tu platformu, a i za one koji mogu uvijek moramo imati prisutnu osobu koja treba pomoći prilikom korištenja. Problem je i kako osigurati mogućnost korištenja posjetiteljima i turistima koji žele ući u crkvu kada nije misa i kada osoba s ključem nije dostupna…"
„… došao sam do platforme i na njoj je velika, teška i prljava cerada. Kako da ju skinem, gdje da ju stavim dok koristim platformu?"
Također, primili smo i velik broj pritužbi kojima se upozorava na brojne uništene i nefunkcionalne koso podizne sklopive platforme (iščupani kablovi, pokidan zaštitni pokrov i sl.), a najčešće se radi o javnim površinama na otvorenom (npr. pothodnici, nathodnici i sl.). Slijedom navedenog Pravobraniteljica je uputila preporuku svim županijama, gradovima, općinama, pravnim osobama u njihovom vlasništvu te tvrtkama zaduženim za građenje, rekonstrukciju i održavanje javne infrastrukture (HŽ Infrastruktura d.o.o., Hrvatske ceste d.o.o.), kojom je ukazano na ovu vrstu pritužbi i iskustva osoba s invaliditetom prema kojima su koso podizne sklopive platforme vrlo često neprimjereno rješenje za svladavanje visinskih razlika prostora kojim se kreću osobe smanjene pokretljivosti te su brojni objekti i javne površine unatoč uloženim znatnim financijskim sredstvima i formalno ispunjenoj obvezi osiguranja pristupačnosti postavljanjem takve platforme u stvarnosti i dalje nepristupačni OSI. Preporučeno je da se prilikom osmišljavanja i realizacije projekata građenja, obnove i rekonstrukcije objekata javne namjene i/ili javnih površina vodi računa o opisanim problemima i preprekama na koje osobe s invaliditetom nailaze prilikom pokušaja korištenja koso podiznih sklopivih platformi. S tim u vezi, preporučeno je da se prilikom osmišljavanja rješenja kojim će se osigurati pristupačnost primjenjuje načelo univerzalnog dizajna, jer će se na taj način osim olakšavanja svakodnevice osoba s invaliditetom osigurati pristupačnost i drugim kategorijama građana koje su slabije pokretne zbog dobi, trudnoće, privremenih povreda ili drugih razloga, kao i osobama koje upravljaju dječjim kolicima. Također, ukazano je na brojne primjere u kojima se, unatoč namjeri investitora da se neki objekt/površina učini pristupačnim osobama s invaliditetom, određeni propusti u projektiranju, izboru materijala/opreme, samoj izvedbi radova ili kasnijem načinu korištenja dovedu do toga da unatoč formalnom ispunjavanju obveze osiguranja pristupačnosti ostanu brojne prepreke koje osobe s invaliditetom onemogućavaju u kretanju na ravnopravnoj razini s drugim građanima. Stoga, preporučeno je u procese planiranja i izvedbe infrastrukturnih radova uključiti i predstavnike OSI (npr. lokalne udruge, općinska, gradska, županijska povjerenstva za osobe s invaliditetom). Na taj način osobe s invaliditetom mogu se upoznati s planiranim radovima koji se odnose na osiguranje pristupačnosti te iznijeti eventualne konstruktivne primjedbe i prijedloge. Za one slučajeve u kojima se kao element pristupačnosti ipak odabere koso podizna sklopiva platforma, ili ondje gdje je ona već ugrađena, preporučeno je da se u suradnji s predstavnicima OSI osmisli i primjenjuje sigurno i funkcionalno rješenje koje će osigurati stalnu mogućnost neometanog korištenja iste svim osobama koje imaju potrebu koristiti platformu. Primateljima preporuke ukazano je da s istom trebaju upoznati sve svoje stručne službe, odjele, pravne osobe kojima su osnivači i sve one koji sudjeluju u osmišljavanju i provođenju projekata u sklopu kojih se provode aktivnosti usmjerene na gradnju, obnovu i rekonstrukciju objekata javne namjene i javnih površina. U predstojećem razdoblju pratit će se u kojoj su mjeri preporuke Pravobraniteljice uvažene.

Primjer iz prakse: Osoba s invaliditetom obratila se Područnom uredu Rijeka pritužujući se na nepristupačnost javnih sanitarnih čvorova namijenjenih osobama s invaliditetom u RH i ujedno iznoseći prijedlog o uporabi univerzalnog europskoga ključa za korištenje javnih sanitarnih čvorova namijenjenih OSI. Povodom navedenog prijedloga Pravobraniteljica se obratila SOIH-u, krovnoj organizaciji osoba s invaliditetom u Hrvatskoj koja okuplja 15 nacionalnih saveza osoba s invaliditetom u svrhu prikupljanja dodatnih informacija o danom prijedlogu uporabe univerzalnog europskog ključa.
Prikupljenim informacijama i iskustvenim znanjima, potvrdila su se ranija saznanja Pravobraniteljice u svezi pristupačnosti javnih sanitarnih čvorova namijenjenih osobama s invaliditetom u RH, a

povodom kojih su upućene brojne preporuke i upozorenja ukazujući na važnost pristupačnosti javnih sanitarnih čvorova za osobe s invaliditetom. Navedena saznanja ukazuju da se korištenjem europskog ključa ne bi osigurala potpuna pristupačnost javnih sanitarnih čvorova osobama različitih oštećenja. Osobe s određenim vrstama oštećenja mogu imati različite poteškoće pri funkcioniranju, a stupanj ograničenja i funkcioniranja razlikuje se među pojedincima, primjerice otežanost korištenja ključa osobama s tjelesnim oštećenjima, ograničene mobilnosti udova. Zbog navedenih razloga mišljenja smo da se prilikom osiguravanja pristupačnosti javnih sanitarnih čvorova osobama s invaliditetom treba težiti osiguravanju potpune pristupačnosti koja se omogućava univerzalnim dizajnom. Univerzalni dizajn označava oblikovanje proizvoda, okruženja, programa i usluga na takav način da ih mogu koristiti svi ljudi u najvećoj mogućoj mjeri, bez potrebe prilagođavanja ili posebnog oblikovanja, te se sastoji od načela koja služe kao vodič prilikom oblikovanja okoliša, proizvoda i usluga, a kojima se osigurava upotrebljivost u najvećoj mogućoj mjeri svim osobama. Pritužbe koje primamo i saznanja stečena postupanjem povodom istih potvrđuju da se načelo univerzalnog dizajna još uvijek ne koristi u dovoljnoj mjeri prilikom dizajniranja proizvoda, usluga ili okoliša na takav način da ih mogu koristiti svi ljudi bez obzira na dob, veličinu, sposobnost ili invaliditet. Stoga, Pravobraniteljica je i tijekom 2022. godine ukazivala na predmetnu problematiku nadležnim adresatima te se zalagala za osiguravanje pristupačnosti korištenjem alata univerzalnoga dizajna i razumne prilagodbe, a koji su posebno propisani i uređeni Konvencijom o pravima osobama s invaliditetom.

Primjer iz prakse: Područni ured Split zaprimio je pritužbu osobe s invaliditetom iz Splita zbog nepristupačnosti novopostavljenih polupodzemnih spremnika za komunalni otpad na području grada Splita. Određeni broj polupodzemnih spremnika postavljen je na podestima zbog kojih osobe u invalidskim kolicima i slabije pokretne osobe ne mogu pristupiti spremnicima i odložiti komunalni otpad. Iako je ugradnja podzemnih spremnika za otpad pohvalna inicijativa koja ima višestruki pozitivni utjecaj na problem gomilanja otpada, higijenu okoliša, recikliranje otpada, prevenciju vandalizma na klasičnim nadzemnim spremnicima i slično, neophodno je da moderni sustav odlaganja otpada bude pristupačan i prilagođen za uporabu za sve građane, pa tako i za osobe s invaliditetom. Posebice u kontekstu najavljene ugradnje otpadomjera i naplate troškova odvoza otpada prema količini, kao i najave sankcioniranja nepoštivanja obveze razvrstavanja otpada.
Pravobraniteljica je uputila preporuku Gradu Splitu i Čistoći d.o.o. kojom je ponovno ukazala na obvezu osiguranja pristupačnosti javnih usluga i *„korištenju univerzalno dizajniranih roba, usluga, opreme i objekata“*, pri čemu univerzalni dizajn označava oblikovanje proizvoda, okruženja, programa i usluga na takav način da ih mogu koristiti svi ljudi u najvećoj mogućoj mjeri, bez potrebe prilagođavanja ili posebnog oblikovanja. Pravobraniteljica je dodala da Grad Split koji je izdao odobrenja za postavljanje spremnika i/ili Čistoća d.o.o. zadužena za ugradnju nisu vodili računa o pristupačnosti istih za osobe s invaliditetom, iako su trebali i bili dužni voditi računa o dostupnosti predmetnih spremnika za sve građane grada Splita, pa tako i za OSI (za pristup podestu na kojemu su postavljeni spremnici nisu napravljena ukošenja niti je predviđena dovoljna širina podesta kako bi osobe koje se koriste invalidskim kolicima mogle samostalno i sigurno pristupiti spremniku i odložiti otpad). S obzirom na najavljenu daljnju ugradnju polupodzemnih spremnika za otpad, Pravobraniteljica je preporučila Gradu Splitu i Čistoći d.o.o. da predvide ugradnju polupodzemnih spremnika na lokacijama i na način koji će biti pristupačan i za OSI, kao i da se već postavljeni nepristupačni spremnici maksimalno prilagode za uporabu OSI izgradnjom ukošenja za pristup podestu i/ili proširenjem podesta gdje je to moguće. Čistoća d.o.o. se očitovala da je u tijeku proces postavljanja polupodzmenih spremnika na 85 lokacija u gradu Splitu, te da je posebna pozornost posvećena pristupu osoba s teškoćama i invaliditetom. Kao dokaz dostavljene su fotografije dviju lokacija na kojima je uređen pristup i koje će biti u funkciji po završetku svih radova na području tog gradskog kotara. *„Tada ćemo po Vašoj preporuci pozvati predstavnike lokalnih udruga za zaštitu prava osoba s invaliditetom i testirati učinkovitost. Na osnovu tih iskustava ćemo ukloniti i nedostatke s nekoliko lokacija koje su ranije izgrađene*.“

PRISTUPAČNOST BANKARSKIH USLUGA

Pritužbe na **nepristupačnost bankarskih usluga** osobama s invaliditetom zaprimali smo i tijekom 2022. godine.

Primjeri iz prakse: Područni ured Osijek zaprimio je pritužbe kćeri i skrbnice svoje majke, osobe s invaliditetom koja je u tom trenutku boravila u Velikoj Britaniji i kojoj je poslovna banka u RH „zamrznula“ sredstva na računu, odnosno onemogućila raspolaganja sredstvima na majčinom tekućem računu od kolovoza 2021. godine. Banka navedeno postupanje obrazlaže potrebom dopune osobnih podataka klijenta, što osoba s invaliditetom (majka osobe koja nam se obratila) nije bila u mogućnosti učiniti osobnim dolaskom u zadanom roku, s obzirom na zdravstveno stanje i nemogućnost dolaska u RH. U pritužbi se pojašnjava kako kći sa svojom majkom živi u Londonu od 2014. godine te da je pred sudom Velike Britanije imenovana skrbnicom majci, a ista je odluka priznata i pred Općinskim sudom u Osijeku. Također, iz priložene dokumentacije razvidno je kako je stranka dostavila banci svu traženu i propisanu dokumentaciju (punomoći, sudska rješenja i dokaze o skrbništvu, identifikacijske isprave i dr.), ali banka je i dalje inzistirala na osobnom dolasku u poslovnicu, ne prihvaćajući alternativna rješenja (npr. dolazak u banku brata koji živi u Osijeku i ima specijalnu punomoć, komunikacija putem videolinka i dr.).

Primjeri iz prakse: Područni ured Rijeka zaprimio je pritužbu osobe s invaliditetom koja se otežano kreće i koja nije u mogućnosti pristupiti poslovnici svoje banke zbog nepristupačnosti predviđene sigurnosne kabine. U pritužbi se navodi kako je osoba s invaliditetom zatražila pomoć bankarskog službenika kako bi mogla pristupiti poslovnici te je odbijena zbog *„nedostatka vremena“*.

Povodom prethodno opisanih pritužbi Pravobraniteljica je uputila pojedinačne preporuke bankama na koje su se pritužbe odnosile. Uz ukazivanje na konkretan problem, Pravobraniteljica je banke upoznala s međunarodnim i nacionalnim dokumentima koji definiraju i propisuju obvezu osiguranja pristupačnosti svih proizvoda i usluga osobama s invaliditetom na ravnopravnoj osnovi s drugima, posebno skrenuvši pažnju na činjenicu da je prema antidiskriminacijskim propisima uskraćivanje razumne prilagodbe osobama s invaliditetom jedan od oblika diskriminatornog postupanja. Pravobraniteljica je bankama preporučila da žurno i bez odgode u svakom opisanom slučaju osiguraju razumnu prilagodbu i iznalaženje primjerenog rješenja na način koji će osobama s invaliditetom osigurati pristup bankarskoj usluzi koja im je bila uskraćena (npr. korištenje videolinka i *online* komunikacije, pomoć službenika banke i sl.). Također, ukazano je da se o preporukama Pravobraniteljice treba voditi računa i u svim budućim situacijama u kojima osoba s invaliditetom nije u mogućnosti npr. osobno pristupiti u banku ili joj treba prilagodba načina korištenja usluge banke, te je preporučeno da se u svim takvim slučajevima uspostavi otvorena komunikacija s pojedinom osobom s invaliditetom i poštujući načelo razumne prilagodbe osigura ostvarivanje prava i pristup bankarskim uslugama na jednakoj osnovi s drugima.

Preporuke Pravobraniteljice uvažene su u oba opisana slučaja, a izdvajamo odgovor banke iz prvog primjera: *„… na temelju Vašeg dopisa u kojem dajete preporuku za razumnu prilagodbu radi ostvarivanja bankarskih usluga… uvažili smo primjedbe i Uprava Banke je odobrila jednokratnu prilagodbu procedura Banke kako bi Skrbnici omogućili raspolaganje sredstvima s računa Štićenice, a koja sredstva su joj potrebna za njeno uzdržavanje. Prije donošenja odluke o načinu rješavanja, Skrbnici je bio iznijet prijedlog načina rješavanja i ona se s njime usuglasila. Prilagodba procedura Banke uključuju sljedeće, a sve u dogovoru sa Skrbnicom: 1) Da se udaljenim putem, bez fizičkog potpisa tj. videopozivom provede unos Skrbnice u Bazu klijenata kako bi u sustavu Banke mogla biti označena kao Skrbnica, te kako bi mogla ažurirati podatke Štićenice u svrhu dubinske analize, a nakon čega će joj biti omogućeno raspolaganje sredstvima sa računa Štićenice. 2) Skrbnici će se omogućiti podnošenje pisanog naloga (koji mora biti ovjeren kod notara u UK, uz apostilu suda), a temeljem kojeg će Banka konvertirati kune s računa Štićenice u Addiko banci u britanske funte i dostaviti ih na*

njen račun u UK i potom zatvoriti račun budući da od srpnja 2022. godine Štićenica mirovinu više ne prima na račun u ovoj banci, već na novi račun u UK. Skrbnica je danas obaviještena o odluci Uprave Banke, poslan joj je nacrt Naloga iz točke 2, te će temeljem odluke Nalog biti izvršen odmah po primitku izvornika, ovjerenog od strane notara u Ujedinjenom Kraljevstvu i uz Apostilu suda…"

Zaključak i preporuke:

Opisani primjeri i iskustva stečena postupanjima iz djelokruga rada Pravobranitelja za osobe s invaliditetom tijekom 2022. godine ukazuju na to da u našoj okolini još uvijek nije dovoljno razvijena razina svijesti društva o tome da nije oštećenje osobe ono što joj onemogućava sudjelovanje u životnim aktivnostima, već su to upravo prepreke u okolini. Naime, nemogućnost da osoba s invaliditetom uđe u stambeni objekt, zgradu, javni objekt ili sredstvo javnog prijevoza, nemogućnost da koristi sanitarni čvor ili da uz pomoć dizala dođe do sadržaja koji su na višim etažama, prepreke na javnim površinama (nogostupi, trgovi, pješački prijelazi, dječja igrališta i dr.), samo su neki od elemenata u okolini koji osobama s invaliditetom svakodnevno onemogućuju nesmetano kretanje, izlazak iz vlastitog doma, socijalni kontakt, pristup javnim uslugama, obavljanje svakodnevnih poslova i pristup proizvodima i uslugama koje koriste osobe bez invaliditeta. Suočavanje s takvim nebrojenim i svakodnevnim preprekama, a posebno kada pogoršavaju zdravstveno stanje, u velikom dijelu doprinosi gubitku samopouzdanja te odricanju od vlastitih motiva, ciljeva i htijenja i na kraju pasiviziranja i odustajanja od mukotrpnih pokušaja da se usprkos oštećenju i teškom zdravstvenom stanju vodi aktivan i ispunjen život. U opisanim slučajevima preporuke Pravobraniteljice u pravilu su uvažene te su banke, poslovni subjekti, javne ustanove i drugi kojima smo se obratili vrlo brzo reagirali i osigurali pristupačnost prostora, odnosno dostupnost svojih usluga osobama s invaliditetom. Navedeno potvrđuje i prijašnjih godina izneseno mišljenje kako **vrlo često diskriminacija osoba s invaliditetom uskraćivanjem razumne prilagodbe i neosiguravanjem pristupačnosti proizlazi iz neznanja onih koji su je dužni osigurati**. Nepoznavanje načina pružanja podrške te predrasude ili strah od susreta s nepoznatim sputavaju ljude da slobodno komuniciraju i nude podršku, a izneseni primjeri pokazuju da takav odnos često prepreke čini većima i otežava svakodnevicu osoba s invaliditetom. Kako bi se takvi slučajevi prevenirali i kako do njih ne bi uopće dolazilo, potrebno je da svi poslovni subjekti koji pružaju proizvode i usluge građanima, a posebno javne ustanove i institucije, upoznaju sve svoje djelatnike s obvezom osiguranja pristupačnosti i prilagodbe načina pružanja usluge osobama s invaliditetom, ovisno o potrebama koje proizlaze iz invaliditeta.

Ponavljamo kako je **pristupačnost jedan od osnovnih preduvjeta za provođenje svih aktivnosti svakodnevnog življenja osoba s invaliditetom i njihovog uključivanja u zajednicu, a neosiguravanje pristupačnosti, osim što predstavlja povredu međunarodnih dokumenata i nacionalnih propisa, ukazuje i na omalovažavajući odnos prema osobama s invaliditetom**. Primjeri koje smo prikazali u ovom poglavlju pokazuju da je potrebno intenzivnije raditi na podizanju opće svijesti i osvješćivanju empatije cjelokupnog društva s obzirom na osnovne potrebe i ljudska prava osoba s invaliditetom. Stoga će u predstojećem razdoblju Pravobraniteljica nastaviti s aktivnostima usmjerenim upravo na podizanje razine svijesti društva o ulozi svakog pojedinca u stvaranju društva jednakih mogućnosti. Također, smatramo iznimno važnima najave o početku postupka za izradu *Nacrta prijedloga zakona o zahtjevima za pristupačnost proizvoda i usluga* u svrhu usklađivanja s Direktivom (EU) 2019/882 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. travnja 2019. godine o zahtjevima za pristupačnost roba i usluga, a u cilju poboljšanja pristupa proizvodima i uslugama široke potrošnje koji svojim prvotnim dizajnom ili naknadnim prilagodbama zadovoljavaju potrebe osoba s invaliditetom. Uzimajući u obzir značaj ovog propisa preporučujemo u postupak donošenja uključiti predstavnike osoba s invaliditetom svih vrsta oštećenja, kako bi konačno zakonsko rješenje osiguralo neovisnost, društvenu i profesionalnu uključenost te sudjelovanje osoba s invaliditetom u životu zajednice.

2.16.2. Cestovni prijevoz

Mobilnost je jedan od osnovnih preduvjeta za uključivanje osoba s invaliditetom u svakodnevne životne aktivnosti, odnosno u život zajednice neovisno o oštećenju i dobi, a nepristupačnost i nedostupnost javnog prijevoza za osobe s invaliditetom i tijekom 2022. godine bili su predmet brojnih pritužbi upućenih Pravobraniteljici.

U odnosu na cestovni prijevoz, pritužbe su se u najvećem dijelu odnosile na nedostupnost pristupačnog i prilagođenog prijevoza za osobe s invaliditetom, zatim na prepreke vezane za parkiranje (nedostatak parkirališnih mjesta označenih za vozila OSI, nepropisno parkiranje na ta mjesta i zlouporabu znaka pristupačnosti, normativni okvir koji uređuje pravo na znak pristupačnosti), a kao i prijašnjih godina ukazivano je na nepristupačnost vozila javnog prijevoza i autobusnih stajališta. Nadalje su prisutni nedostatci u normativnom okviru koji uređuje uvjete i postupak ostvarivanja prava na oslobađanje plaćanja cestarine za uporabu autocesta i objekata s naplatom (*Smart* kartica) kao iznimno važne kompenzacijske mjere zbog nepostojanja pristupačnoga javnog cestovnog prijevoza.

JAVNI PRIJEVOZ I PRIJEVOZ PRILAGOĐENIM (KOMBI) VOZILIMA

U manjim mjestima, zaleđima, ruralnim sredinama i otocima OSI se suočavaju s izostankom usluge javnog prijevoza općenito, što je otežavajuća okolnost koja uvelike otežava kretanje OSI i njihovo uključivanje u društvo te uzrokuje izoliranost i ovisnost OSI o vlastitom prijevozu (koji si u velikom broju slučajeva ne mogu priuštiti), prijevozu članova obitelji, prijevozu prijatelja i/ili poznanika ili ovisnost o prijevozu prilagođenim vozilima za osobe s najtežim invaliditetom koji se realizira najčešće preko udruga. Navedeni problemi bili su povod za preporuke Pravobraniteljice prema donositeljima odluka na svim razinama, a u daljnjem tekstu prikazujemo primjere iz prakse vezano za ovu problematiku.
Primjer iz prakse: JLP(R)S imaju iznimno važnu ulogu u osiguranju mobilnosti za OSI. Stoga, na temelju iskustava i saznanja stečenih kroz četiri godine rada Područnog ureda Osijek, Pravobraniteljica je i 2022. godine svim općinama, gradovima i županijama Slavonije, Baranje i Srijema (pet županija u kojima živi više od 110.000 OSI i DTUR) uputila preporuku kojom je ukazano na važnost osiguranja mobilnosti i dostupnog prijevoza za osobe s invaliditetom te je preporučeno organiziranje besplatnog prijevoza prilagođenim kombi vozilima te omogućavanje korištenja besplatnoga javnog gradskog i međugradskog prijevoza, uz osiguranje pristupačnosti vozila, stajališta i informacija potrebnih za neometano korištenje javnog prijevoza. Budući da su opisane preporuke upućivane prema JLP(R)S Slavonije, Baranje i Srijema (njih 132 JLP(R)S – pet županija, 22 grada i 105 općina) kontinuirano u protekle četiri godine, u listopadu 2022. godine od općina, gradova i županija s tog područja zatražene su informacije i podatci o mjerama i aktivnostima provedenim povodom preporuka upućenih prijašnjih godina, odnosno zatraženi su odgovori na sljedeća pitanja:
- *Na koji način Vaša jedinica ima osiguran prilagođen prijevoz za OSI koje se otežano kreću (npr. uz pomoć invalidskih kolica ili dr. pomagala), odnosno imate li prilagođeno vozilo u svom vlasništvu ili na neki drugi način pružate podršku eventualnoj pravnoj osobi koja ima takvo vozilo i pruža uslugu prijevoza OSI*?
- *Postoje li olakšice/povlastice za OSI prilikom korištenja javnog prijevoza na Vašem području? Ako postoje molimo navedite ih*.

Do pisanja ovog izvješća svoje odgovore Pravobraniteljici je dostavilo njih 87 (65%).

Na pitanje o prilagođenom prijevozu pristiglo je **66 odgovora** iz kojih proizlazi kako samo deset jedinica ima organiziran prijevoz za OSI prilagođenim kombi vozilima u vlasništvu jedinice. Pet jedinica sufinancira prijevoz za OSI prilagođenim kombi vozilom u vlasništvu lokalnih udruga OSI, a jedna jedinica odgovorila je kako u predstojećem razdoblju planira nabavku prilagođenog kombi vozila. Preostalih 50 jedinica navelo je kako na njihovom području ne postoji prilagođen prijevoz za OSI, a 66 jedinica nije odgovorilo na ovo pitanje.

Grafikon 6. Odgovori na pitanje o načinu na koji JLP(R)S ima osiguran prilagođen prijevoz za osobe s invaliditetom koje se otežano kreću (npr. uz pomoć invalidskih kolica ili dr. pomagala)

U odnosu na pitanje o olakšicama/povlasticama za OSI prilikom korištenja javnog prijevoza većina jedinica (općine i manji gradovi) navode kako nemaju organiziran javni prijevoz za svoje građane, a od onih koje imaju javni prijevoz samo pojedine previđaju povlastice (npr. povoljniju ili besplatnu kartu) za OSI. Također, većina jedinica ističe kako financiraju prijevoz DTUR u odgojno-obrazovne ustanove. Kao najčešći oblik povlastica jedinice navode sufinanciranje cijene mjesečne karte pojedinim skupinama građana među kojima su kod pojedinih jedinica i osobe s invaliditetom.

U poglavlju 2.13.3. Visoko obrazovanje opisali smo **probleme prijevoza studenata s invaliditetom** kao značajne prepreke u ostvarivanju prava na obrazovanje te je stoga, a vodeći se i saznanjima prikupljenim prethodno opisanim istraživanjem na području istočne Hrvatske, **Pravobraniteljica uputila preporuku svim JLP(R)S u cijeloj RH**. Preporukom je ukazano na problem pristupačnog/prilagođenog prijevoza za OSI te je naglašeno kako bi s obzirom na poznavanje svih osobitosti vlastite lokalne zajednice **osiguranje ove vrste prijevoza trebalo biti jedan od prioriteta lokalnih i regionalnih vlasti u cijeloj RH**, a jedan od načina osiguranja istog može biti njihovo povezivanje i suradnja prilikom osmišljavanja primjerenih rješenja. Iz odgovora koji su zaprimljeni do pisanja ovog izvješća proizlazi kako je prilagođeni/pristupačan prijevoz najčešće osiguran putem udruga OSI. Pojedine JLP(R)S sufinanciraju rad tih udruga i na taj način pružaju podršku, ali prema dostavljenim podatcima nedovoljno kako bi udruge uvijek mogle kvalitetno pružati navedenu uslugu, pri čemu to znači i nabavu i održavanje prilagođenih kombi vozila, financiranje rada vozača i slično. Pojedine JLP(R)S na temelju svojih vlastitih akata (Odluka o socijalnoj skrbi) financiraju i karte javnog prijevoza OSI te sufinanciraju ili u potpunosti financiraju različite modele prijevoza učenika s teškoćama u razvoju do škole. JLP(R)S u svojim odgovorima ističu kako se brinu o uređenjima pristupačnosti stajališta.

Primjer iz prakse: Provodeći aktivnosti iz djelokruga rada Pravobraniteljice upoznati smo s brojnim primjerima iz svakodnevnog života u kojima su članovi, djelatnici i volonteri *Udruge paraplegičara i tetraplegičara Osječko-baranjske županije* (u daljnjem tekstu: UPIT) svojim radom, stručnim znanjem,

entuzijazmom i iskustvom uvelike poboljšali kvalitetu života OSI i članova njihovih obitelji. Visoka razina kvalitete usluga koje pružaju (osobna asistencija, prijevoz, savjetodavna pomoć i dr.) omogućuje brojnim OSI obavljanje svakodnevnih aktivnosti u kojima bez tih usluga ne bi mogli sudjelovati. Pozitivna iskustva OSI potvrđuju, između ostaloga, važnost usluge prijevoza prilagođenim kombi vozilom za sve one koji zbog težine i vrste invaliditeta nisu u mogućnosti koristiti javni ili privatni prijevoz. Zahvaljujući ovoj usluzi koju UPIT pruža već nekoliko godina, brojne OSI s područja OBŽ mogu sudjelovati u svakodnevnim životnim aktivnostima, a pojedine osobe su zahvaljujući UPIT-u po prvi puta nakon 20 godina bile u mogućnosti „izaći iz kuće“ i otići izvan mjesta u kojem žive. Osim s pozitivnim iskustvima korisnika koji koriste usluge prijevoza kombijem UPIT-a, Pravobraniteljica je upoznata i s brojnim izazovima s kojima se UPIT susreće kako bi osigurali nastavak pružanja usluge prijevoza. Popravci i održavanje kombija, kupnja novijeg vozila neke su od radnji koje je nužno provesti kako bi se osigurao kontinuitet pružanja usluge koja je od životne važnosti za brojne osobe s područja OBŽ. Zbog svega navedenog Pravobraniteljica je tijekom 2022. godine pružila aktivnu podršku UPIT-u u aktivnostima usmjerenim na nabavku novijega prilagođenog vozila. Uz savjetovanje Udruge o normativnom okviru koji JLP(R)S-u omogućuje sufinanciranje nabavke takvog vozila, svim onim jedinicama na čijem području žive OSI koje koriste uslugu prijevoza koju pruža UPIT, ali i ustanovama i institucijama kojima se UPIT obrati sa zamolbom za pomoć i podršku, Pravobraniteljica je uputila preporuku kojom je ukazano na važnost osiguranja pristupačnog prijevoza te je preporučena otvorenost prema članovima i predstavnicima udruge te uspostavljanje aktivne suradnje koja će omogućiti njihov neometani rad i djelovanje u interesu OSI i članova njihovih obitelji. Ukazano je na ulogu i doprinos UPIT-a u projektima pojedinih jedinica (npr. OBŽ, Grad Osijek) i činjenicu da je upravo korištenje prilagođenog vozila Udruge omogućilo uspješnu provedbu, ali i održivost tih projekata kojima se osobama s invaliditetom omogućilo uključivanje u brojne životne aktivnosti (sport, kultura, turizam, obrazovanje). Stoga je Pravobraniteljica ujedno preporučila poduzimanje potrebnih radnji kojima će se u skladu s potrebama, financijskim mogućnostima i raspoloživim kapacitetima pružiti podrška UPIT-u i osigurati financijska sredstva pomoću kojih će se nabaviti novije prilagođeno vozilo kojim će se omogućiti pristupačan prijevoz za OSI. Prema saznanjima koja smo prikupili do pisanja ovog izvješća pojedine jedinice (npr. OBŽ i nekoliko općina) uvažile su preporuku i odlučile sudjelovati u sufinanciranju nabavke novijega prilagođenog kombi vozila UPIT-a, a u predstojećem razdoblju pratit ćemo provedbu tih odluka.

UNAPRJEĐENJE SUSTAVA KORIŠTENJA PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM U PODRUČJU MOBILNOSTI

Pravobraniteljica je tijekom 2021. i 2022. godine upoznata s planiranjem i pripremom projekta za Nacionalni program oporavka i otpornosti oznake C1.4. R1-I2 *naziva „Unapređenje sustava korištenja prava osoba s invaliditetom u području mobilnosti“.* Područje mobilnosti je inače područje u kojem se osobe s invaliditetom najčešće pritužuju na sustavne nedostatke i prepreke. U izvješću o radu za 2021. godinu kao posebni izazovi prepoznati su sankcioniranje slučajeva zloupotreba znaka pristupačnosti, nedovoljan broj parkirališnih mjesta na odgovarajući način uređenih, označenih i namijenjenih za parkiranje vozila kojima se prevoze osobe s invaliditetom, pravni formalizam uvjetovanja vlasništva vozila kod ostvarivanja prava na oslobađanje od plaćanja cestarine za uporabu autocesta i objekata s naplatom i godišnje naknade za uporabu javnih cesta, načini kontrola korištenja *Smart* kartica te konačno neujednačenost zakonodavstva u području mobilnosti s važećom Uredbom o metodologijama vještačenja. Sve su ove teme predmet preporuka Pravobraniteljice koje se ne provode dovoljno ažurno i zbog toga se ponavljaju iz godine u godinu. Zbog svega navedenog mišljenja smo kako je za osobe s invaliditetom u RH u cilju omogućavanja jednostavnijeg i bržeg načina ostvarivanja prava, kao i osiguravanja suštinskih kontrola ostvarivanja i korištenja tih prava u području mobilnosti, potrebno provesti unaprjeđenje postojećeg sustava u kojemu se ostvaruju. Pojednostavljivanje procesa ostvarivanja prava iznimno je važno za OSI, što naglašavaju i brojni europski dokumenti te je Pravobraniteljica zbog toga izrazila potporu i podržala uvođenje europske iskaznice za osobe s invaliditetom koje je bilo predviđeno projektom *C1.4. R1-I2 Unaprjeđenje*

sustava korištenja prava osoba s invaliditetom u području mobilnosti. Međutim, prema saznanjima Pravobraniteljice, bez uvođenja ovog dokumenta u hrvatsko zakonodavstvo, što je moguće novim Zakonom o registru osoba s invaliditetom, navedeni projekt teško da će moći biti realiziran jer to predstavlja ključan preduvjet zadan od strane Europske komisije. Slijedom navedenog Pravobraniteljica je dala u postupku e-Savjetovanja Ministarstva zdravstva o Nacrtu prijedloga Zakona o registru osoba s invaliditetom, koje je održano od 14. listopada do 14. studenog 2021., ukupno četiri prijedloga od kojih je jedan primljen na znanje, a tri nisu prihvaćena. Između ostalog nije prihvaćen prijedlog kojim je predloženo: *„…da se novim Zakonom o registru osoba s invaliditetom predvidi i propiše izrada i donošenje Pravilnika o sadržaju, načinu prikupljanja podataka i vođenja evidencija u Registru osoba s invaliditetom".* Sadržaj predloženih čl. 8., 9., 10., 11. i 12. detaljnije bi se uredio kroz predloženi Pravilnik. Pravilnikom bi se detaljnije uredila pravila i procesi prikupljanja podataka, sadržaj evidencija kao i pravila za korisnike podataka, a u svrhu ispunjavanja svih zahtjeva koji se odnose na zaštitu osobnih podataka. U svrhu pojednostavljivanja procesa ostvarivanja prava osoba s invaliditetom potrebno je uvesti europsku iskaznicu za osobe s invaliditetom, a što je sukladno dokumentu Europske unije *Unija ravnopravnosti: Strategija o pravima osoba s invaliditetom za razdoblje 2021.-2030.* kao i projektnim ciljevima iz Nacionalnog plana opravak i otpornosti za projekt *C1.4. R1-I2 Unaprjeđenje sustava korištenja prava osoba s invaliditetom u području mobilnosti*. Za stvaranje potrebnih preduvjeta potrebno je Zakonom o registru osoba s invaliditetom predvidjeti i propisati donošenje *Pravilnika o europskoj iskaznici za osobe s invaliditetom,* kojim bi se detaljnije uredila pravila izdavanja i korištenja same iskaznice. Na ovaj način omogućilo bi se usklađivanje provedbenog dijela propisa s drugim propisima kojima su regulirana prava osoba s invaliditetom, sve i s ciljem pravovremene provedbe projekta iz *Nacionalnog plana opravka i otpornosti 2021.-2026*. Prema spomenutom dokumentu Europske unije *Unija ravnopravnosti: Strategija o pravima osoba s invaliditetom za razdoblje 2021. - 2030.* jedna od vodećih inicijativa jest do kraja 2023. godine uvesti europsku iskaznicu za osobe s invaliditetom, koja bi trebala biti priznata u svim državama članicama. Ova iskaznica temeljit će se na iskustvu iz pilot-projekta iskaznice EU-a za osobe s invaliditetom koji se provodi u osam država članica i na europskoj parkirnoj karti za osobe s invaliditetom. Na osnovi ovih dvaju strateških dokumenata te zbog ostvarivanja zadanih ciljeva Nacionalnog plana oporavka i otpornosti u prijavljenom vremenu preporučili smo u predloženom Nacrtu prijedloga Zakona o registru osoba s invaliditetom dodati članak s odredbom o uvođenju europske iskaznice osoba s invaliditetom. Prijedlog konačnog nacrta Zakona o registru osoba s invaliditetom koji je u daljnji postupak donošenja uputilo Ministarstvo zdravstva ne uvodi ovaj jedinstveni dokument, već samo formalno pravno propisuje kako se podatci o istom mogu dojavljivati u centralni registar osoba s invaliditetom koji vodi nadležno tijelo, Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Slijedom svega navedenog, ovim putem preporučili smo i upozorili Ministarstvo zdravstva kao predlagatelja Zakona o registru osoba s invaliditetom i Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture kao nadležno tijelo kod kojega se ostvaruju različita prava iz područja mobilnosti, da je potrebno ponovno razmotriti predložena rješenja kojima bi se novim Zakonom o registru osoba s invaliditetom predvidjelo i propisalo donošenje *Pravilnika o europskoj iskaznici za osobe s invaliditetom.* Upozorili smo i kako bi se na ovaj način omogućilo usklađivanje provedbenog dijela propisa s drugim propisima kojima su regulirana prava osoba s invaliditetom i u konačnici se ne bi dovodila u pitanje realizacija planiranog projekta. Prijedlozi Pravobraniteljice nisu prihvaćeni.

Mišljenje:

Opisani primjeri potvrđuju važnost uloge jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u omogućavanju pristupa sigurnom i dostupnom prijevoznom sredstvu te omogućavanju slobode kretanja, odnosno kretanja na način i u vrijeme koje OSI sami izaberu, što je jedna od obveza koje proizlaze iz odredbi KPOSI te Nacionalnog plana izjednačavanja mogućnosti za OSI za razdoblje od 2021. do 2027. godine. Provedeno istraživanje na području Slavonije, Baranje i Srijema pokazuje pozitivne pomake kroz činjenicu kako su 2018. godine prilagođeno vozilo u svom vlasništvu imale samo tri jedinice, a 2022. godine takvo vozilo u svom vlasništvu ima deset jedinica. Ipak, pritužbe koje

svakodnevno zaprimamo upozoravaju kako je to još uvijek nedovoljno u odnosu na stvarne životne potrebe osoba s invaliditetom na ovom području. Osim malog broja prilagođenih vozila u vlasništvu JLP(R)S-a, poražavajući su podatci prema kojima samo pet jedinica sufinancira uslugu prilagođenog prijevoza koju pružaju lokalne udruge, unatoč činjenici da su upravo udruge te koje su na sebe preuzele pružanje ove usluge i da OSI ovise upravo o kapacitetima i opstojnosti djelovanja tih udruga. Udruge se javljaju s projektima na različite natječaje te na taj način osiguravaju sredstva za prijevoz uz sufinanciranje. Ako se zajednica oslanja na to da udruge pružaju javne usluge, smatramo da bi u tom slučaju trebalo **osmisliti primjeren način njihovoga sustavnog financiranja** (npr. kroz stalnu stavku u proračunu jedinice samouprave) koje bi osiguralo kontinuitet njihova djelovanja i kontinuitet dostupnosti usluge prijevoza koju pružaju, neovisno o projektnom financiranju. Uz navedeno, do sada prikupljeni odgovori na preporuku upućenu jedinicama u cijeloj RH također ukazuju da je **kod donositelja odluka i dalje prisutan nedostatak senzibiliteta i prepoznavanja važnosti osiguravanja pristupačnog i prilagođenog prijevoza kao temeljnog preduvjeta za uključivanje osoba s invaliditetom u život zajednice, a uočili smo i nedostatak proaktivnosti, kreativnosti te iznalaženja ideja i uspostavljanja suradnje s drugim lokalnim zajednicama u užoj ili široj okolini.** Primjeri manjih jedinica koje su unatoč slabijem fiskalnom kapacitetu i manjem broju OSI na svom području ipak odlučile nabaviti prilagođeno vozilo ili sufinancirati udrugu koja ima takvo vozilo potvrđuju kako za izjednačavanje mogućnosti OSI nisu nužna velika financijska sredstva, nego prije svega volja i otvorenost za analiziranje i uvažavanje potreba svojih građana, a tako i osoba s invaliditetom. Pozitivni primjeri potvrđuju kako uz dostupne izvore sredstava (vlastiti proračun, nacionalni i EU fondovi) **svaka jedinica može** (sama ili u partnerstvu s drugim jedinicama) **nabaviti vlastito vozilo ili barem kontinuirano sufinancirati udrugu koja obavlja uslugu prijevoza** prilagođenim vozilom, kako bi se sve OSI, neovisno o tome imaju li svoje vozilo ili ne i neovisno o tome jesu li članovi neke udruge ili ne, mogle ravnopravno uključiti u društvo bez prepreka i diskriminacije na temelju invaliditeta.

KORIŠTENJE PRAVA NA ZNAK PRISTUPAČNOSTI

Tijekom 2022. godine nastavljen je trend povećanja broja pritužbi na nepropisno parkiranje na parkirališnim mjestima rezerviranim (i posebno označenim) za parkiranje vozila OSI i pritužbi na kršenje propisa koji uređuju uvjete i način korištenja znaka pristupačnosti. Naime, znak pristupačnosti omogućava parkiranje vozila kojim se prevoze OSI (s 80% tjelesnog oštećenja ili više, odnosno osobe koje imaju oštećenja donjih ekstremiteta 60% ili više) na parkirališna mjesta koja su za tu svrhu posebno obilježena. Znak pristupačnosti važi u slučaju kada vozilom upravlja OSI ili ako se OSI nalazi u vozilu. Kao i prijašnjih godina, pritužbe OSI, ali i drugih savjesnih građana, ukazuju na nesavjesne vozače koji neovlašteno (nemaju znak pristupačnosti) parkiraju na mjestima označenim za vozila OSI, ali i na osobe koje (zlo)upotrebljavaju tuđe znakove pristupačnosti (najčešće članovi obitelji i prijatelji OSI) i parkiraju svoja vozila na označenim mjestima iako se OSI koja je nositelj prava (na koju glasi znak pristupačnosti) tom prilikom ne služi ili ne prevozi tim vozilom.

Primjer iz prakse: Područni ured Osijek zaprimio je pritužbu OSI kojom se ukazuje na pojedine lokacije na kojima se na parkirališna mjesta označena za vozila kojima se prevoze OSI učestalo parkiraju vozila čiji vozači koriste tuđi znak pristupačnosti i na taj način zlorabe pravo na znak pristupačnosti. Kao jedna od „kritičnih“ lokacija u pritužbi se navodi parkiralište u blizini zgrade na adresi Trg Lavoslava Ružičke 3 u Osijeku na kojemu se nalaze dva uređena i označena parkirališna mjesta za vozila kojima se prevoze OSI. Građanin koji nam se obratio ističe kako je osoba s invaliditetom koja se kreće pomoću invalidskih kolica i živi u blizini te lokacije te svakodnevno svjedoči korištenju tih parkirališnih mjesta od strane osoba za koje sumnja da koriste tuđi znak pristupačnosti. S obzirom na to da su mu zbog korištenja invalidskih kolica označena parkirališna mjesta nužna za korištenje automobila, svaka zlouporaba znaka pristupačnosti ili nepropisno parkiranje na ova parkirališna mjesta otežava mu obavljanje svakodnevnih životnih aktivnosti. Pritužbom je ukazano i na parkirališna mjesta za OSI koja se nalaze na parkiralištu u blizini željezničkog kolodvora u Osijeku, za koja je upozoreno da su na

istima: *„… gotovo svakodnevno parkirani sivi Suzuki swift i Peugeot…“,* za koje pritužitelj sumnja da vozači također zlorabe tuđi znak pristupačnosti.

Slijedom opisane pritužbe Pravobraniteljica se obratila nadležnoj policijskoj upravi ukazavši na istu te je preporučeno preispitivanje navoda iz pritužbe i poduzimanje radnji kojima bi se utvrdila i sankcionirala eventualna nepropisna postupanja. Policijska uprava osječko-baranjska dostavila je izvješće o radnjama provedenim povodom preporuke Pravobraniteljice, a iz izvješća proizlazi kako su policijski službenici uvažili preporuku te izvršili obilazak navedenih lokacija i utvrdili je na jednoj od njih *„… na parkirališnom mjestu rezerviranom za parkiranje vozila koje koriste OSI nalazi parkirano vozilo marke Suzuki Sx4…“.* U izvješću policije dalje se opisuje kako je u vozilu bio istaknut znak pristupačnosti, ali se dodatnim provjerama utvrdilo kako osoba koja je koristila vozilo nije bila nositelj znaka, a osoba na čije ime znak glasi u tom se trenutku nalazila u obiteljskom domu izvan područja grada Osijeka. Zbog opisanog prekršaja izdana je Obavijest o počinjenom prekršaju za koji se izriče novčana kazna u iznosu od 700,00 kuna. O utvrđenoj zlouporabi znaka i postupanju policije obaviješten je i pritužitelj koji je ujedno savjetovan o mogućnosti izravne prijave policiji svaki put kada uoči i sumnja na opisani prekršaj. Naime, s obzirom na prirodu prekršaja i činjenicu da prekršitelj (npr. osoba koja koristi tuđi znak pristupačnosti) mora biti zatečen u prekršaju kako bi se sankcionirao, jedan od načina prevencije i učinkovitog sankcioniranja istog jest prijavljivanje policiji u trenutku kada se prekršaj uoči. Budući da svaki građanin ima mogućnost prijaviti policiji događaje u čiju zakonitost sumnja, pritužitelju je ukazano na mogućnost izravnih prijava telefonskim putem, ali i putem aplikacije za pametne telefone pomoću koje se može brzo i anonimno poslati prijava, fotografija te geografske koordinate i opis potencijalnog prekršaja ili kaznenog djela.

Opisani način (zlo)uporabe znaka vrlo često je predmet pritužbi upućenih Pravobraniteljici. Kroz dugogodišnju suradnju s policijskim upravama upoznati smo s iskustvima prema kojima je tu vrstu prekršaja, unatoč učestalosti i negativnom utjecaju koji ima na mobilnost i općenito kvalitetu života osoba s invaliditetom iznimno teško utvrditi i sankcionirati, budući da onoga tko koristi tuđi znak pristupačnosti policijski službenik ili komunalni/prometni redar moraju zateći prilikom korištenja vozila, odnosno prilikom ulaska ili izlaska. Stoga, osim izravnih pritužbi i prijavi policiji u svakom pojedinom slučaju sumnje na prekršaj, kao učinkovit način prevencije i sankcioniranja ove vrste prekršaja pokazale su se ciljane zajedničke akcije policije, gradova i udruga OSI kojima se podiže razina svijesti građana o ovom problemu, ali istovremeno i sankcioniraju prekršitelji. Preporuku o provođenju ove vrste akcija Pravobraniteljica je 2019. godine uputila svim gradovima i policijskim upravama u RH, a tijekom 2022. godine nastavljena je višegodišnja suradnja i sudjelovanje Pravobraniteljice u takvim akcijama. Pojedine policijske uprave kontinuirano nam dostavljaju izvješća o provedenim akcijama, a izdvajamo *primjer dobre prakse suradnje Područnog ureda Split, Grada Splita i Policijske uprave splitsko-dalmatinske*. Naime, 26. rujna 2022. Područni ured Split u suradnji s Policijskom upravom splitsko-dalmatinskom, Splitsko-dalmatinskom županijom te Gradom Splitom, proveo je preventivno-represivnu akciju usmjerenu na utvrđivanje prekršaja nepropisnog parkiranja na parkirališnim mjestima rezerviranim za parkiranje vozila OSI, kao i utvrđivanje prekršaja neovlaštenog korištenja znaka pristupačnosti. Nadzor je proveden na području policijske uprave u vremenu od 8,00 do 11,00 sati, a policijski službenici u suradnji s prometnim redarstvima utvrdili su 21 prekršaj nepropisnog parkiranja na mjestu rezerviranom za osobe s invaliditetom. Tijekom akcije se putem medijskih izjava i priloga u lokalnim medijima kao i razgovorima s vozačima koji su zatečeni u prekršaju utjecalo na podizanje razine svijesti vozača i društva o ovoj problematici. Upozoravano je na teškoće koje takvo nesavjesno ponašanje u prometu uzrokuje OSI te u kojoj mjeri nesavjesno i nepropisno parkiranje OSI onemogućava obavljanje svakodnevnih aktivnosti, jer mjesto označeno za parkiranje automobila OSI nije povlastica besplatnog parkiranja, već olakšica koja omogućava osobi s invaliditetom mobilnost, svakodnevno funkcioniranje i integraciju u društvo.

Opisani primjer, ali i podatci i iskustva iz sličnih akcija u drugim dijelovima RH potvrđuju učestalost nepropisnog parkiranja na parkirališnim mjestima za parkiranje vozila OSI, kao i činjenicu da se

prekršaji zlouporabe znaka pristupačnosti (korištenje tuđeg znaka) najučinkovitije utvrđuju i sankcioniraju upravo za vrijeme provođenja ciljanih akcija te se i na taj način potvrdilo kako je s aktivnostima ove vrste potrebno nastaviti i u budućnosti.

Ured POSI provodio je i druge aktivnosti usmjerene na podizanje razine svijesti o preprekama na koje OSI nailaze u prometu, a izdvajamo *primjer edukativne radionice na temu „Sigurnost i kultura u prometu“.* Naime, 27. rujna 2022. najavljen je novi ciklus edukativnih radionica *Sigurnost i kultura u prometu* u osnovnim školama grada Rijeke. Direkcija za prometno redarstvo Odjela gradske uprave za komunalni sustav Grada Rijeke inicijator je provođenja radionica, a cilj je učenicima drugih razreda osnovnih škola ukazati na osnove ponašanja u prometu, educirati ih o razumijevanju situacija u prometu, a posebice podići svijest o problemu pristupačnosti s kojim se svakodnevno susreću OSI. Edukativne radionice provest će se u svim osnovnim školama grada Rijeke, a uz edukaciju o prometnoj sigurnosti i kulturi učenike obuhvaćene ovom radionicom posebno će se educirati i o pravima OSI u svezi pristupačnosti i o poštivanju prometnih pravila, odnosno onih prometnih pravila i propisa koji omogućuju osobama s invaliditetom ravnopravno sudjelovanje u prometu. U tu svrhu je Pravobraniteljica ustupila i videomaterijale te će pružati aktivnu podršku u provođenju ovoga projekta.

U prosincu 2022. godine stupio je na snagu Pravilnik o izmjenama Pravilnika o uporabi parkirališne karte za osobe s invaliditetom (Narodne novine, br. 139/21) kojim je odgođeno (za dodatnih 12 mjeseci) stupanje na snagu Pravilnika kojim se propisuju uvjeti za stjecanje i korištenje znaka pristupačnosti, prava koja se na temelju njega mogu ostvariti, ovlaštenja i nadležnosti u postupku izdavanja, izgled i sadržaj, organizacijske, tehničke i sigurnosne mjere u postupku njegova izdavanja te način obilježavanja parkirališnog mjesta, u dijelu koji se odnosi na uporabu parkirališne karte za OSI. S razlogom ne možemo biti zadovoljni odgodom stupanja na snagu ovoga provedbenog propisa kojim su najavljena značajna poboljšanja načina i postupaka izdavanja znaka pristupačnosti. Također, Pravobraniteljica je zaprimila i više predstavki građana i udruga osoba s invaliditetom koji su također izražavali svoje nezadovoljstvo odgodom stupanja na snagu ovog Pravilnika. Zbog navedenog Pravobraniteljica je zatražila očitovanje od nadležnog Ministarstva mora, prometa i infrastrukture, a kako bi i s konstruktivnim komentarima doprinijeti poboljšanju ovog podzakonskog okvira te iz osnovnog razloga što nikakvo obrazloženje nije priloženo predmetnom prijedlogu odgode u postupku savjetovanja sa zainteresiranom javnošću. Također, istaknuto je kako smo mišljenja da daljnje odgode ne mogu i neće utjecati na poboljšanje situacije vezano za probleme osiguravanja i omogućavanja parkiranja vozila koje koriste osobe s invaliditetom. Slijedom navedenog zaprimljeno je sljedeće očitovanje MMPI: *„… Prijedlog Pravilnika o izmjeni Pravilnika o uporabi parkirališne karte za osobe s invaliditetom bio je objavljen na središnjem državnom portalu za javna savjetovanja sa zainteresiranom*
javnošću u trajanju od 31. listopada do 30. studenog 2022. godine, pri čemu je naveden razlog odgode predmetnog Pravilnika. Naime, Nacionalnim planom oporavka i otpornosti 2021 - 2026 uspostavlja se jedinstveni sustav invalidskih prava u području mobilnosti i pristupačnosti, uključujući izdavanje parkirališnih karata, kojim se omogućuje osobama s invaliditetom jednostavnije podnošenje zahtjeva za sva prava na području mobilnosti, brža obrada podataka zahtjeva, jedinstveni dokument kojim se ista prava ostvaruju na cijelom području Hrvatske – invalidska e-kartica. S obzirom da još nije uspostavljen informacijski sustav za primjenu Pravilnika o uporabi parkirališne karte za osobe s invaliditetom predložili smo odgodu primjene tog Pravilnika za još jednu godinu.“
Unatoč višegodišnjim upozorenjima Pravobraniteljice i apelima predstavnika OSI, niti izmjenama i dopunama Zakona o sigurnosti prometa u cestama do kojih je došlo tijekom 2022. godine nije se pristupilo potrebnom suštinskom rješavanju problema korištenja prava na parkiranje na mjesta označena za vozila kojima se prevoze OSI. Ponavljamo kako iskustva stečena postupanjima Pravobraniteljice ukazuju da trenutno normativno uređenje ne omogućuje stvarno ispunjenje svrhe

prava na znak pristupačnosti, a to je da se OSI koje zbog prirode svog invaliditeta trebaju pristupačna parkirališna mjesta olakša mobilnost, svakodnevno funkcioniranje i integracija u društvo.

Na ovakav zaključak ukazuju brojne pritužbe koje smo primali i tijekom 2022. godine te stoga izdvajamo neke od njih:
„… osoba sam s invaliditetom, točnije u invalidskim kolicima. Živim u samom centru Osijeka gdje ima, navodno, dovoljno parkirnih mjesta za osobe s invaliditetom, no međutim, ta mjesta koriste osobe koje su, opet navodim "navodno" invalidne osobe, te su ta mjesta većinom zauzeta… može li se promijeniti zakon da samo, ako su osobe u invalidskim kolicima ili drugim pomagalima za kretanje dobiju oznaku za parkirno mjesto za osobe s invaliditetom… uvijek strepim hoću li moći stati normalno s oznakom ili ću morati stati na zelenu površinu ili pješačku zonu kako bih izašao iz automobila… često se nađem u situaciji da viđam osobe dvadesetih godina, izvrsnog zdravlja, u punoj snazi kako koriste parking za osobe s invaliditetom, a oznaka u autu je navedena pod drugim imenom… Prijavio sam nekoliko osoba i ispostavilo se da su krivotvorili oznake u automobilima, što me izrazito ljuti… ispada da država dozvoljava takvo što jer kazne su očito premale da bi ih natjerale da prestanu tako kršiti zakon… što više pričam s osobama s invaliditetom, to je sve češća pojava, problem parkinga za osobe s invaliditetom… volio bih, i molio, da ovaj moj upit bude korak u rješavanju problema i mijenjaju zakona. Vjerujem da se može…“.

„… Apeliram. Naime, parking za osobe s invaliditetom je postao sprdnja. Da osobe koje su u izvrsnom fizičkom stanju parkiraju na mjesto za osobe s invaliditetom, nevjerojatno. Danas sam upozorio dvojicu mladića da su stali pored mene na parking, inače osoba sam u invalidskim kolicima, i nisam mogao izaći van iz vozila jer će samo "na brzinu" obaviti nešto... Iz torbice su obje osobe izvadile iskaznicu da su osobe s invaliditetom, ni po čemu nisu invalidi... Toliko sam ljutit da Vam ne mogu objasniti. Sva parkirna mjesta za osobe s invaliditetom su puna i svi imaju iskaznice, dok iste te osobe hodaju kao gazele i ništa im nije. Kakva je to država kada se takvim osobama daje pravo da koriste parkirno mjesto na kojem su, jasno nacrtano i naglašeno – invalidska kolica! Mi, koji imamo potrebu za većim parkirnim mjestom, da možemo rasklopiti kolica, da možemo na donekle normalan način izaći iz automobila, to ne možemo uraditi jer dotična gospoda koja samo da ne moraju plaćati parking, staju na parking za osobe s invaliditetom, žalosno. Apeliram, kao građanin ove zemlje i kao osoba s invaliditetom, da se zakoni promjene. Ovo je već prevršilo svaku mjeru!“.

Prethodno citirana obraćanja samo su dva primjera odabrana od brojnih sličnih pritužbi i apela koje godinama upućuju osobe s invaliditetom iz cijele RH. Naime, kriteriji i uvjeti za ostvarivanje prava na znak pristupačnosti/parkirališnu kartu i dalje nisu usklađeni s važećom Uredbom o metodologijama vještačenja, odnosno i dalje su kao uvjet propisani „postotci“ tjelesnog oštećenja umjesto utvrđivanja kriterija koji bi bili povezani sa stvarnim funkcionalnim potrebama OSI za pristupačnim parkirališnim mjestom te koji bi na taj način doprinijeli pravednijem ostvarivanju ovog prava i ispunjavanju njegove svrhe. Također, niti tijekom 2022. godine nije se postrožilo sankcioniranje zlouporabe prava na znak pristupačnosti, za što smatramo da bi uvelike doprinijelo prevenciji situacija prethodno opisanih u ovom poglavlju. Slijedom navedenog preostaje i dalje pratiti provedbe zaista potrebnih i najavljenih promjena od kojih se očekuje poboljšanje načina korištenja i načina kontrole korištenja znaka pristupačnosti.

NEDOVOLJAN BROJ OZNAČENIH PARKIRALIŠNIH MJESTA REZERVIRANIH ZA VOZILA KOJIMA SE PREVOZE OSOBE S INVALIDITETOM

Unatoč normativnom okviru koji propisuje minimalan broj parkirališnih mjesta za vozila osobe s invaliditetom, kao i elemente pristupačnosti koje moraju ispunjavati takva mjesta, pritužbe koje smo zaprimali tijekom 2022. godine ukazuju da je broj parkirališnih mjesta za vozila OSI i dalje značajno manji u odnosu na stvarne potrebe, a zabrinjavajuće je da i dalje zaprimamo pritužbe na neprimjerenu arhitektonsku izvedbu takvih mjesta (npr. neravna podloga neprimjerena za kretanje

uz pomoć ortopedskih pomagala, tzv. betonske osmice s rupama, previsoki rubnjaci koji onemogućavaju prijelaz na nogostup i sl.). Postupajući po navedenim pritužbama Pravobraniteljica je i tijekom 2022. godine ispitivala svaku od njih i sukladno utvrđenom činjeničnom stanju po potrebi upućivala preporuke prema onima koji su dužni osigurati dovoljan broj parkirališnih mjesta za vozila OSI (općine, gradovi, ustanove, poslovni subjekti i dr. na koje su se pritužbe odnosile) i osigurati da ta mjesta budu propisno uređena. Preporukama Pravobraniteljice ukazivalo se na činjenicu da je mogućnost korištenja parkirališnih mjesta za OSI jedna od pretpostavki mobilnosti i pristupačnosti koje se RH obvezala osigurati potpisivanjem i ratifikacijom KPOSI. Jedinice lokalne samouprave posebno su upozoravane da nedostatak dovoljnog broja uređenih i označenih parkirališnih mjesta za vozila kojima se prevoze OSI u znatnoj mjeri otežava i onemogućuje uključivanje OSI u aktivnosti svakodnevnog življenja. Donositeljima odluka na lokalnoj razini ukazivano je kako velikom broju OSI, posebno onima koje se otežano kreću ili se kreću pomoću pomagala poput štaka, štapova, invalidskih kolica i dr., osobni automobil jedino prijevozno sredstvo kojim odlaze na radno mjesto, k liječniku ili obavljati razne poslove, čime im je olakšano kretanje i neovisno življenje. Ukazano je na potrebu uređivanja i označavanja dovoljnog broja parkirališnih mjesta, posebno u blizini sadržaja koji su važni za svakodnevni život građana (npr. bolnice, vrtići, domovi zdravlja, škole, fakulteti, središta naselja, HZZ, CZSS, HZMO, HZZO, Općina, Grad, Županija, groblja i sl.), ali i u blizini različitih vrsta uslužnih djelatnosti, kako bi OSI mogle nesmetano ući/izaći iz automobila i obaviti određene poslove. Preporukama Pravobraniteljice istaknuto je kako nepostojanje takvoga parkirališnog mjesta ili postojanje neadekvatno uređenog označenog parkirališnog mjesta za OSI znači nemogućnost obavljanja svakodnevnih obveza (odlazaka na posao, kod liječnika, kupovine i sl.), odnosno nemogućnost neovisnog sudjelovanja u svakodnevnom životu zajednice, što predstavlja kršenje temeljnih ljudskih prava.

S obzirom na to da su od otvaranja Područnog ureda Osijek (u studenom 2018. godine) prethodno opisane preporuke u više navrata upućivane prema svim jedinicama lokalne samouprave u pet županija Slavonije, Baranje i Srijema, krajem 2022. godine (listopad) od općina i gradova s tog područja zatražene su informacije i podatci o mjerama i aktivnostima provedenim povodom tih preporuka, odnosno zatraženi su odgovori na sljedeća pitanja:
- *Koliko je parkirališnih mjesta pod upravljanjem Vaše jedinice i/ili eventualnog koncesionara uređeno i označeno kao parkirališna mjesta za vozila OSI te koliko je to u odnosu na ukupni broj parkirališnih mjesta?*
- *Ako na Vašem području postoje parkirališna mjesta u sustavu naplate, molimo informaciju o eventualnim povlasticama/olakšicama za OSI.*

Od 127 JLS-a (22 grada i 105 općina) s područja Slavonije, Baranje i Srijema do pisanja ovog izvješća svoje odgovore Pravobraniteljici su dostavile 64 jedinice (50,4%). Iz zaprimljenih odgovora proizlazi da od devet gradova koji su naveli da imaju sustav naplate parkinga na svom području, kod svih devet je parkiranje na mjesta označenim za vozila OSI besplatno. U odnosu na ostala parkirališna mjesta u sustavu naplate, osam gradova opisuje različite vrste „popusta“ i mogućnosti kupovine „povlaštene“ karte za OSI (najčešće u iznosu 50% od uobičajene cijene npr. mjesečne karte), ali posebno izdvajamo odgovore, odnosno mjere pojedinih gradova donesene u skladu s preporukama Pravobraniteljice da se osobama s invaliditetom omogući besplatno parkiranje i na mjestima koja nisu posebno označena za vozila osoba s invaliditetom:
„… na javnim parkiralištima u parkirališnim zonama naplate koja nisu posebno obilježena kao mjesta rezervirana za parkiranje vozila osoba s invaliditetom, OSI koje na vozilu imaju istaknut važeći znak pristupačnosti imaju pravo parkirati bez plaćanja naknade najduže dva sata tijekom jednog dana…“ (Grad Požega);
„… u slučaju zauzetosti parkirnih mjesta označenih za OSI, vozila s posebnom oznakom imaju besplatno parkiranje na svim parkirnim mjestima na kojima se vrši naplata…“ (Grad Slavonski Brod).
Prema našim saznanjima praksa i odluke da, ukoliko nema slobodnih mjesta za parkiranje vozila na parkirališnom mjestu označenome za OSI, vozilo u kojem se prevozi OSI može se bez naplate, uz

isticanje znaka pristupačnosti, parkirati na najbližem parkirnom mjestu u odnosu na mjesto označeno za parkiranje vozila OSI, postoje u još nekim gradovima u RH (npr. Zagreb, Pula, Virovitica…), a povratne informacije od strane OSI i lokalnih udruga ukazuju da su takve odluke primjer pozitivne prakse koji bi trebale slijediti i ostale jedinice lokalne samouprave u RH.

Iz odgovora na pitanje o broju parkirališnih mjesta proizlazi kako većina jedinica u odnosu na ukupni broj parkirališnih mjesta na svom području ima **između 3% i 5% parkirališnih mjesta označenih za vozila osoba s invaliditetom**, a samo rijetke jedinice imaju više od 5% takvih mjesta (npr. Općina Nuštar ima 21% parkirališnih mjesta označenih za vozila OSI). Također, uočavamo kako su pojedine jedinice upravo kroz aktivnu suradnju s Pravobraniteljicom i uvažavanje preporuka u proteklom periodu povećale broj parkirališnih mjesta za osobe s invaliditetom. Izdvajamo jedan od zaprimljenih odgovora:
„… na području Grada Osijeka izgrađeno je ukupno oko 16.000 parkirališnih mjesta. Stručna služba ovog Upravnog odjela… će s posebnom pažnjom nastojati riješiti svaki zahtjev ili prijedlog za poboljšanje uvjeta korištenja javnih površina OSI, naravno u skladu sa zakonskim propisima. Trenutno na području Grada Osijeka ima obilježeno 583 parkirališta za OSI na 299 lokacija, taj se broj konstantno povećava ukoliko zahtjevi za obilježavanje novih mjesta ispunjavaju potrebne uvjete… Ispred većine objekata koje privlače građane i osobe s invaliditetom postoje obilježena i prilagođena parkirališta. Činjenica je da u određenim trenucima taj broj vjerojatno ne zadovoljava (na grobljima za vrijeme pokopa, ispred bolnica u vrijeme posjeta i sl.), no za takove povremene vršne događaje ne može se infrastruktura planirati da zadovolji potrebe u tom trenutku. Naime, vidljivo je i iz dopisa od prije dvije godine prema Vama, a vezano za ovu problematiku da se broj parkirališta za osobe s invaliditetom od tada povećao za 77 parkirališnih mjesta...“.

Napominjemo da će se, uzimajući u obzir zaprimljene odgovore, nastaviti s aktivnostima iz djelokruga rada Pravobraniteljice (preporuke, terenski obilasci, sastanci) kojima će se poticati donositelje odluka na lokalnoj i područnoj razini da u svojim sredinama osiguraju veći broj parkirališnih mjesta za vozila osoba s invaliditetom, s posebnim naglaskom na važnost odabira lokacije takvih mjesta te na važnost propisnog uređivanja i označavanja istih.

S obzirom na to da se opisanim istraživanjem dobio podatak o broju parkirališnih mjesta za području Osječko-baranjske županije – **ukupno 787 parkirališnih mjesta označenih za vozila OSI**, od nadležnog Upravnog odjela OBŽ zatraženi su podatci o broju važećih znakova pristupačnosti na području njihove nadležnosti. OBŽ u svom odgovoru Pravobraniteljici navodi kako je na dan 31. prosinca 2022. u Osječko-baranjskoj županiji bilo **2.666 važećih znakova pristupačnosti**, a tijekom 2022. godine nadležni Upravni odjel izdao je 489 novih znakova. Gotovo 3,5 puta veći broj nositelja prava na znak pristupačnosti od broja parkirališnih mjesta za OSI, uz činjenicu kako je OBŽ sve popularnija destinacija kontinentalnog turizma, zbog čega sve veći broj OSI iz drugih krajeva RH učestalo posjećuje to područje, potvrđuje da su pritužbe OSI o nedostatku parkirališnih mjesta u gotovo svim lokalnim sredinama opravdane.

Primjer iz prakse: Kao i prijašnjih godina, zaprimali smo pritužbe o problemu parkiranja u blizini zdravstvenih ustanova. Ističemo pritužbe OSI iz Šibensko-kninske županije i predstavnika organizacija civilnog društva za zaštitu prava OSI zbog nemogućnosti pristupa osobnim automobilom parkiralištu u krugu Opće bolnice Šibenik. Prituženici su navodili da su teško pokretni ili nepokretni, da su nositelji valjanog znaka pristupačnosti koji ih ovlašćuje na korištenje parkirališnih mjesta za osobe s invaliditetom, no da im nije omogućen ulazak osobnim automobilom na parkiralište OB Šibenik za potrebe odlaska na specijalističke preglede. Pojedini prituženici naveli su da su se obratili upravi OB Šibenik tražeći pojašnjenje za ovakvo postupanje, na što im je rečeno da je ulazak osobnim automobilom u krug bolnice dopušten samo onkološkim bolesnicima, pacijentima na dijalizi, korisnicima fizikalne terapije i djeci. Jedna prituženica navela je da joj je rečeno da u krugu OB Šibenik ne postoje posebno označena parkirališna mjesta predviđena za parkiranje vozila kojima se prevoze

OSI. Nastavno na zaprimljene pritužbe Pravobraniteljica je uputila preporuku Općoj bolnici Šibensko-kninske županije u kojoj je naglasila kako je korištenje parkirnih mjesta za OSI jedna od pretpostavki mobilnosti i pristupačnosti koje se RH obvezala osigurati potpisivanjem i ratifikacijom KPOSI, a ukazano je i na propise kojima se uređuje minimalan broj parkirališnih mjesta za vozila OSI na javnom parkiralištu koji je uz građevinu zdravstvene namjene (minimalno 5% u odnosu na ukupni broj parkirališnih mjesta). Nadalje, OB Šibenik je upozorena da prema postojećim zakonskim i podzakonskim propisima nije predviđeno razlikovanje pojedinih ovlaštenika parkirališne karte, odnosno nisu predviđena ograničenja u korištenju parkirališnih mjesta rezerviranih za vozila kojima se prevoze OSI za pojedine kategorije ovlaštenika. Pravobraniteljica je preporučila OB Šibenik da isključi iz primjene uvedena ograničenja na uporabu parkirališta za pojedine kategorije pacijenata, odnosno da uskladi svoju praksu s postojećim zakonskim okvirom i osobama s invaliditetom koji su ovlaštenici parkirališne karte omogući pristup parkirališnim mjestima rezerviranim za OSI.
Opća bolnica Šibensko-kninske županije u svom je izvješću navela da kao neprofitna javna ustanova nema komunalnu djelatnost pružanja usluga parkiranja niti u sklopu bolnice postoji javno parkiralište te da u krugu Ustanove postoji mogućnost parkiranja za djelatnike bolnice te pacijente koji dolaze u Ustanovu na specijalističke preglede te se stoga čl. 50. Pravilnika, pa podredno i odredbe Zakona o sigurnosti prometa na cestama u ovom slučaju ne primjenjuju. Nadalje, da će trajno dopuštenje za ulazak u krug bolnice imati samo djelatnici bolnice, dok će pacijenti koji dolaze na fizikalne ili onkološke terapije, pacijenti koji dolaze na hemodijalizu te svi ostali pacijenti koji dolaze na učestale terapije imati mogućnost parkiranja u krugu bolnice dok im traju terapije. Za sve ostale pacijente biti će instaliran interfon na glavnom kolničkom ulazu u bolnicu gdje će pacijenti koji dolaze na zakazane specijalističke preglede moći jednokratno ući u krug bolnice. Također navode da će sve OSI imati mogućnost kao i do sada koristiti bolnički krug za parkiranje osobnog automobila kada koriste usluge bolnice. Zaključno, OB Šibensko-kninske županije navodi da u krugu Ustanove postoje dva parkirališna mjesta za OSI, a da će u sljedećem periodu osigurati dodatna dva parkirališna mjesta za OSI.

Zaključak i preporuke:

Prikupljeni i prikazani podatci, kao i primjeri iz prakse opisani u prethodna dva potpoglavlja, potvrđuju da su prepreke koje osobama s invaliditetom onemogućavaju parkiranje na označenim pristupačnim parkirališnim mjestima rezerviranim za vozila osoba s invaliditteom i dalje prisutne svuda, a posebno u urbanim sredinama u Republici Hrvatskoj. Prikazana iskustva i primjeri potvrđuju da je i dalje potrebno **podizati razinu svijesti i aktualizirati ovu problematiku,** a posebno je važno **upozoravati i poticati na poštivanje propisa vezanih za mobilnost i pristupačnost,** kako god građana, tako i kod donositelja odluka na svim razinama (nacionalna, područna i lokalna).

S tim u vezi, ponavljamo preporuke za intenzivnijim provođenjem zajedničkih akcija kojima će udruge, gradovi i policijske uprave uz medijsku podršku zajedno nastaviti podizati razinu svijesti društva i ukazivati kako mjesto označeno za parkiranje automobila osoba s invaliditetom nije povlastica besplatnog parkiranja, kako to mnogi pogrešno smatraju, nego olakšica koja omogućava osobi koja se otežano kreće mobilnost, svakodnevno funkcioniranje i integraciju u društvo. Ponavljamo preporuku policijskim i lokalnim upravama o potrebi **učestale provedbe ciljanih akcija usmjerenih na sankcioniranje nepropisnog parkiranja na parkirališnim mjestima rezerviranim za vozila osoba s invaliditetom, a preporučujemo i intenzivnije i dosljednije svakodnevno sankcioniranje prekršitelja** ove vrste prekršaja i u vrijeme kada se takve akcije ne provode.
Budući da izmjene propisa u 2022. godini i dalje nisu riješile suštinski problem prava na parkiranje na mjestima označenim za vozila kojima se prevoze OSI, ponavljamo kako je nužna promjena Zakona o sigurnosti prometa na cestama, na način da se **kriteriji i uvjeti za ostvarivanje ovog prava usklade s važećom Uredbom o metodologijama vještačenja** te da se **povećaju sankcije za prekršitelje**. Samo na taj način može se osigurati pravednije ostvarivanje ovog prava i učinkovita zaštita za njegove nositelje.

S obzirom na to da je primjena novog Pravilnika o uporabi parkirališne karte za osobe s invaliditetom odgođena za kraj 2023. godine, ponavljamo preporuku da se službenicima županijskih ureda koji će obavljati poslove vezano za izdavanje parkirališnih karata izda uputa da prilikom uručivanja nove parkirališne karte nositeljima prava ukažu na pravilan način korištenja iste te izrijekom dodatno upozore na posljedice zlouporaba.

Jedinicama lokalne samouprave preporučujemo da prilikom određivanja i uređivanja parkirališnih površina na svom području, kao i prilikom sklapanja ugovora s koncesionarima, **osiguraju dovoljan broj parkirališnih mjesta za vozila osoba s invaliditetom**, ne ograničavajući se time samo poštivanjem formalno propisanog minimuma broja mjesta, nego vodeći računa o stvarnim potrebama osoba s invaliditetom na svom području.

PRAVO NA OSLOBAĐANJE PLAĆANJA GODIŠNJE NAKNADE ZA UPORABU JAVNIH CESTA (KOD REGISTRACIJE) I PRAVO NA OSLOBAĐANJE PLAĆANJA CESTARINE ZA UPORABU AUTOCESTA I OBJEKATA S NAPLATOM (*SMART* KARTICA)

Pravobraniteljica je od nadležnog MMPI-ja zatražila i zaprimila podatke o ostvarivanju prava na oslobađanje plaćanja godišnje naknade za uporabu javnih cesta i prava na oslobađanje plaćanja cestarine za uporabu autocesta i objekata s naplatom tijekom 2022. godine:

*„1. Na dan 17. siječnja 2023. godine sveukupno je aktivno **38.522** korisnika oba prava odnosno **37.174** korisnika ima pravo oslobađanja plaćanja godišnje naknade kod registracije vozila i **17.030** korisnika prava oslobađanje plaćanja cestarina za uporabu autocesta i objekata s naplatom. Po važećim izdanim rješenjima **15.682** korisnika koriste oba prava, kod **6.249** korisnika je usvojena registracija, a odbijena autocesta, **1.348** korisnika ima besplatnu autocestu i **15.243** korisnika ima izdano besplatnu godišnju naknadu kod registracije vozila. Na dan 17. siječnja 2022. godine sveukupno je bilo aktivno **34.379** korisnika obaju prava odnosno **33.088** korisnika ima pravo na oslobađanje plaćanja godišnje naknade kod registracije vozila, a **15.210** korisnika ima pravo na besplatnu autocestu – cestarinu za uporabu autocesta i objekata s naplatom. Po važećim izdanim rješenjima **13.919** korisnika koriste oba prava, kod **5.492** korisnika je usvojena registracija, a odbijena autocesta, **1.291** korisnik ima besplatnu autocestu, a **13.677** korisnika ima usvojenu godišnju naknadu. Iz navedenih podataka može se zaključiti kako je do 17. siječnja 2023. u odnosu na 17. siječanj 2022. godine zabilježeno povećanje broja korisnika prava na oslobađanje plaćanja godišnje naknade i prava oslobađanja plaćanja cestarina za uporabu autocesta i objekata s naplatom.*

*2. U razdoblju od 1. siječnja 2022. godine do 31. prosinca 2022. godine ukupno je podneseno ovom Ministarstvu **4.616** zahtjeva korisnika za ostvarivanje prava na oslobađanje plaćanja godišnje naknade za uporabu javnih cesta i prava na oslobađanje plaćanja cestarine za uporabu autocesta i objekata s naplatom – osoba s tjelesnim oštećenjem, od toga je odbijen **51** zahtjev, poništeno je **2.275** rješenja, usvajanje obaju prava **1.759** korisnika, usvajanje registracije i odbijanje autoceste izdano za **749** korisnika, usvajanje autoceste 56 korisnika te usvajanje registracije **1.569** korisnika.*

*3. U 2023. godini Državnim proračunom Republike Hrvatske planirana su financijska sredstva u iznosu od **3.450.793 eura,** dok je u 2022. godini izvršen povrat sredstava u iznosu od **3.305.933,77 eura.***

4. Tijekom 2021. godine Služba inspekcije sigurnosti cesta i žičara nije zaprimala obavijesti o nepravilnom korištenju Smart kartice niti je bilo postupanja po pritužbama poštivanja prava oslobađanja plaćanja cestarina za uporabu autocesta i objekata s naplatom.

5. Tijekom 2022. godine Služba inspekcije sigurnosti cesta i žičara zaprimila je dvije obavijesti o nepravilnom korištenju Smart kartice. Po prvoj obavijesti je izdan obavezni prekršajni nalog kojim je izrečena novčana kazna u iznosu od 2.000,00 kn, a za drugu obavijest u tijeku je postupanje po utvrđenoj nepravilnosti.“

Unatoč višegodišnjim upozorenjima i prijedlozima i Pravobraniteljice i osoba s invaliditetom i organizacija koje predstavljaju osobe s invaliditetom, kojima se upozorava i ukazuje na nužnost izmjena zakonodavnog okvira, isti se nije mijenjao niti u 2022. godini. Zbog toga ponovno upozoravamo da ovakvo zakonsko rješenje: (1) izravno diskriminira osobe s invaliditetom koje ne

posjeduju vlastito vozilo, a imaju oštećenje koje im omogućava ostvarivanje prava na oslobođenje od plaćanja cestarina, (2) u neravnopravan položaj dovodi i obitelji/kućanstva u kojima živi više osoba s invaliditetom kada pravo na ostvarivanje oslobađanja od plaćanja cestarine može ostvariti samo jedna osoba s invaliditetom i (3) nepotrebno otežava život obitelji djece s teškoćama u razvoju koje i dalje zbog ostvarivanja prava na oslobađanje od plaćanja cestarine i prava na oslobađanje od plaćanja godišnje naknada vlasništvo nad vozilom moraju upisati na dijete. Ovakva ista rješenja kojima je propisano ostvarivanje prava na temelju činjenice vlasništva i dalje prate automobil, a ne nositelja prava. Osim što je ovakav način ostvarivanja prava nepravedan i diskriminirajući, u svakodnevnom životu osoba s invaliditetom koja ostvaruju ova prava stvara brojne poteškoće zbog kojih smo i tijekom 2022. godine zaprimali njihove pritužbe i upite.

Tijekom 2022. godine Pravobraniteljica je zaprimila i više predstavki osoba s invaliditetom vezano za ostvarivanje prava na oslobađanje od plaćanje cestarine i najava o uvođenju suvremenog sustava elektroničke naplate cestarine sa slobodnim prolaskom vozila na cijelom području RH. Nastavno na ranije upućene preporuke Pravobraniteljice nadležnom MMPI-ju ističemo i ponavljamo kako je navedeno pravo propisano kao kompenzacijska mjera iz razloga nepostojanja odgovarajućeg i osobama s invaliditetom pristupačnoga međugradskog i međužupanijskog javnog prijevoza. Mnoge osobe s invaliditetom kao i djeca s teškoćama u razvoju žive u ruralnim i nedostupnim sredinama, što im značajno otežava mogućnost uključivanja u život njihove zajednice. Također, njihov invaliditet uvjetuje povremene odlaske na terapijske i rehabilitacijske postupke u specijalizirane zdravstvene ustanove. Republika Hrvatska je 2007. godine pristupila KPOSI koja u čl. 5. st. 1., 2. i 3. propisuje: *„JEDNAKOST I NEDISKRIMINACIJA – 1. Države stranke prihvaćaju da su sve osobe jednake pred zakonom te imaju jednako pravo, bez ikakve diskriminacije, na jednaku zaštitu i jednaku korist na temelju zakona. 2. Države stranke će zabraniti bilo kakvu diskriminaciju na osnovi invaliditeta i jamčit će osobama s invaliditetom jednaku i djelotvornu zaštitu od diskriminacije po svim osnovama. 3. Da bi promicale jednakost i ukinule diskriminaciju, države stranke će poduzeti sve primjerene korake radi osiguranja provedbe razumne prilagodbe."* Nadalje, čl. 20. KPOSI propisuje: *„OSOBNA POKRETLJIVOST.*
Države stranke ove Konvencije će poduzeti djelotvorne mjere osiguranja slobode kretanja s najvećom mogućom neovisnošću za osobe s invaliditetom, uključujući: (a) olakšavanje slobode kretanja osoba s invaliditetom na način i u vrijeme koje one same izaberu, i po pristupačnoj cijeni, (b) olakšavanje dostupnosti osoba s invaliditetom kvalitetnim pomagalima za kretanje, napravama, potpornim tehnologijama, te svim oblicima osobne asistencije i posrednicima, uključujući i to da su svi ovi oblici pomoći pristupačnih cijena, (c) pružanje obuke u vještinama kretanja osobama s invaliditetom, kao i specijalističkom osoblju koje radi s osobama s invaliditetom, (d) poticanje poduzeća koja proizvode pomagala za kretanje, naprave i potporne tehnologije, da uzmu u obzir sve aspekte pokretljivosti osoba s invaliditetom." Budući da se pravo na oslobađanje plaćanja cestarine za uporabu autocesta i objekata s naplatom ostvaruje samo uz predočenje *Smart* kartice prilikom fizičke kontrole na naplatnim postajama, i to isključivo kada osoba s invaliditetom ili fizički upravlja ili je fizički nazočna kao putnik u osobnom automobilu koji ima u svom vlasništvu, odnosno koji koristi na temelju ugovora o *leasingu*, mišljenja smo i preporučujemo na vrijeme razmotriti na koji će se način u slučaju uvođenja novog beskontaktnog sustava kontrole naplate cestarine moći nastaviti ostvarivati ovo pravo.

I dalje je zabrinjavajuće da, unatoč pritužbama i preporukama Pravobraniteljice u izvješćima o radu od 2016. do 2022. godine, normativni okvir kojim se uređuje ovo pravo nije promijenjen, a samim time nije bilo niti tijekom 2022. godine pozitivnih pomaka vezano za ostvarivanje ovog prava.

Zaključak i preporuke:

1. Preporučujemo Ministarstvu mora, prometa i infrastrukture da se način ostvarivanja oslobađanja od plaćanja cestarine uredi tako da ovo pravo slijedi nositelja prava, a ne automobil kao sredstvo prijevoza.
2. Preporučujemo Ministarstvu mora, prometa i infrastrukture razmotriti i unaprijediti način kontrole korištenja *Smart* kartice, budući da su tijekom 2022. godine evidentirana samo dva prekršaja pravilnog korištenja *Smart* kartice.
3. Preporučujemo Ministarstvu mora, prometa i infrastrukture pravovremeno razmotriti na koji će se način u slučaju uvođenja beskontaktnog sustava kontrole naplate cestarine moći u budućnosti nastaviti ostvarivati pravo oslobađanja od plaćanja cestarine kao kompenzacijske mjere zbog nepostojanja odgovarajućeg pristupačnoga cestovnog javnog prijevoza.

Sudjelovanje na događanjima

Okrugli stol *Osobe s invaliditetom u prometu – HEKUP `22*

Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) organizirala je 5. srpnja 2022. *online* okrugli stol *Osobe s invaliditetom u prometu – HEKUP `22* o temi *Vizija pristupačnog prijevoza za osobe s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. Ova je tema prepoznata kao iznimno važna zbog unaprjeđenja usluga svih vrsta prijevoza za osobe s invaliditetom. Tema je važna i zbog osiguravanja izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom i za savladavanje svakodnevnih izazova s kojima žive osobe s invaliditetom i njihove obitelji prilikom korištenja javnog prijevoza. Tijekom okruglog stola najviše je riječi bilo o (ne)pristupačnosti javnoga cestovnog prijevoza. Nažalost, brojne veće i manje sredine danas nemaju na odgovarajući način osiguran pristupačan javni prijevoz kojim bi se mogle bez određenih ograničenja koristiti osobe s invaliditetom. Posebno je teška situacija u ruralnim sredinama, mjestima udaljenim od većih urbanih sredina i na otocima. Činjenice ukazuju da osobe s invaliditetom dijele sudbinu društva, ali je više puta tijekom okruglog stola istaknuto da se u Hrvatskoj nedovoljno primjenjuju rješenja temeljena na načelima univerzalnog dizajna. Također, istaknuto je kako u pojedinim sredinama postoji razumijevanje za potrebe osiguravanja pristupačnog prijevoza koji se najčešće rješava kroz angažmane udruga osoba s invaliditetom. Međutim, najčešći oblik takvih realizacija ostvaruje se kroz korištenje kombi vozila, što svake godine iziskuje značajna financijska sredstva. Isto tako, podatci nam otkrivaju kako je sadašnji vozni park kojim udruge raspolažu prilično star. Vezano za osiguravanje pristupačnoga javnog cestovnog prijevoza iznesen je i prijedlog o razmatranju mogućnosti izmjene važećeg Zakona o prijevozu u cestovnom prometu na takav način da se udruge osoba s invaliditetom prepozna kao prihvatljive gospodarske subjekte za obavljanje i pružanje usluga pristupačnog prijevoza. Iz Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom uvodno se sudionicima obratila Pravobraniteljica, trenutno stanje je komentirao zamjenik, a okrugli stol pratili su i savjetnici pravobraniteljice.

2.16.3. Pomorski prijevoz

Stupanjem na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o prijevozu u linijskom i povremenom obalnom pomorskom prometu (Narodne novine, br. 121/19) znatno je proširena kategorija OSI s povlasticom besplatnog prijevoza u pomorskom prometu na državnim trajektnim linijama. Donošenje novog Zakona o prijevozu u linijskom i povremenom obalnom pomorskom prometu (Narodne novine, br. 19/22) nije bitno utjecalo na uvedene povlastice te su zadržani istovjetni kriteriji tjelesnog oštećenja i funkcionalnih sposobnosti za ostvarenje spomenute povlastice, pa tako povlasticu besplatnog prijevoza u pomorskom prometu na državnim trajektnim linijama mogu ostvariti:

• osobe s invaliditetom kod kojih je utvrđeno tjelesno oštećenje donjih ekstremiteta 80% ili više, hrvatski ratni vojni invalidi sa 100% tjelesnog oštećenja, osobe kojima je utvrđeno tjelesno oštećenje osjetila vida od 100% i gluhoslijepe osobe sa 100% tjelesnog oštećenja te osobe s invaliditetom

kojima je utvrđen III. ili IV. stupanj funkcionalnog oštećenja, na trajektnim linijama, uključujući i osobno vozilo kojim se navedene osobe prevoze
• djeca s teškoćama u razvoju s prebivalištem na otoku te sva djeca s teškoćama u razvoju kojima je utvrđen III. ili IV. stupanj funkcionalnog oštećenja, bez obzira na mjesto prebivališta i osobno vozilo kojim se ta djeca prevoze, na trajektnim linijama
• pratitelj osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju ostvaruje pravo na besplatan prijevoz, osim kada ostvaruje pravo na besplatan prijevoz u skladu s posebnim propisima.
Ni provedbeni akti, poput Pravilnika o uvjetima i načinu ostvarivanja prava na povlašteni prijevoz na linijama u javnom pomorskom prijevozu (Narodne novine, br. 41/17 i 122/20), kojim su detaljnije propisani uvjeti i način ostvarivanja prava na povlašteni javni pomorski prijevoz za, među ostalim, osobe s invaliditetom na trajektnim linijama s obvezom javne usluge te uvjeti za izdavanje pomorske iskaznice za osobe s invaliditetom, nisu u međuvremenu mijenjani, tako da je normativni okvir neizmijenjen u odnosu na prethodno izvještajno razdoblje.

POMORSKE ISKAZNICE ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Ostvarivanje povlastice besplatnoga pomorskog prijevoza za osobe s invaliditetom od 1. listopada 2021. na državnim trajektnim linijama postalo je moguće isključivo na temelju izdane pomorske iskaznice za osobe s invaliditetom, čije je izdavanje u nadležnosti Agencije za obalni linijski pomorski promet (u daljnjem tekstu: Agencija). Sve relevantne informacije kao i obrazac zahtjeva za izdavanje iskaznice dostupni su na mrežnim stranicama Agencije: https://agencija-zolpp.hr/iskaznica-za-osi/ .

Od Agencije zaprimili smo podatak da je od dana uvođenja pomorskih iskaznica za osobe s invaliditetom do 31. prosinca 2022. **izdano ukupno 4.299 pomorskih iskaznica** za osobe s invaliditetom, od čega ih je **tijekom 2022. godine** (od 1. siječnja do 31. prosinca 2022.) **izdano ukupno 2.289.** Tijekom 2022. godine odbačena su 134 zahtjeva (2021. ih je bilo 135) uz obrazloženje da podnositelj zahtjeva nije u evidenciji Registra osoba s invaliditetom ili je zahtjev podnesen na pogrešnog korisnika, dok je 300 zahtjeva odbijeno zbog neispunjavanja uvjeta za ostvarenje prava na povlašteni prijevoz.

I ove je godine određeni broj zahtjeva za izdavanjem pomorske iskaznice za osobe s invaliditetom odbačen uz obrazloženje da podnositelj zahtjeva nije evidentiran u Registru osoba s invaliditetom, za što se potiču stranke da, ukoliko „trajni“ nalaz nije bilo moguće „prevesti“ u podatak u Registru osoba s invaliditetom koji bi bio iskoristiv za Agenciju kod izdavanja pomorske iskaznice za osobe s invaliditetom, pokrenu novi postupak vještačenja radi utvrđenja uvjeta za ishođenje pomorske iskaznice te potom ponovno zatraže izdavanje pomorske iskaznice. O problemu neodgovarajućih podataka evidentiranih u Registru osoba s invaliditetom detaljno smo izvijestili u prošlogodišnjem izvješću (*vidi Izvješće o radu za 2021., str. 201*). Tijekom 2022. godine Pravobraniteljica nije zaprimila pritužbe građana vezano za ishođenje pomorskih iskaznica za osobe s invaliditetom, a Agencija također navodi da u 2022. godini nije bilo neosnovanih primjedbi korisnika na rad sustava pomorskih iskaznica za osobe s invaliditetom.

PRISTUPAČNOST FLOTE

U odnosu na pristupačnost flote oba državna brodara, stanje je nepromijenjeno u odnosu na 2021. godinu. Jadrolinija d.d. se očitovala da tijekom 2022. nije došlo do nabavke novih brodova te da je stanje pristupačnosti identično kao u 2021. godini (više o tome u tablici 27.):

Kao i prethodnih godina, od ukupno 54 plovila u floti Jadrolinije d.d., na 15 plovila je omogućen ukrcaj putnika pomagalima – eskalatorima, samo četiri plovila imaju ugrađena dizala za ukrcaj putnika, 12 plovila imaju sklopive platforme ili skalamobile, a 27 plovila imaju pristupačne sanitarne čvorove za osobe s invaliditetom. Od 54 plovila u floti Jadrolinije čak je 35 u cijelosti nepristupačno za OSI.

Tablica 27. Stanje pristupačnosti plovila flote Jadrolinija d.d. osobama s invaliditetom i osobama smanjene pokretljivosti

Rb.	Ime broda	Ukrcaj/iskrcaj putnika na više od jednog ulaza / izlaza	Ukrcaj putnika pomagalima – eskalatori	Ukrcaj putnika pomagalima – dizala	Postoje sklopive platforme ili skalamobil	Posebni sanitarni prostori
1.	MARKO POLO	DA	NE	DA	DA	DA
2.	DUBROVNIK	DA	NE	DA	DA	DA
3.	BRAČ	DA	DA	NE	DA	DA
4.	SIS	DA	NE	NE	NE	NE
5.	VLADIMIR NAZOR	DA	NE	NE	NE	NE
6.	ZADAR	DA	DA	DA	NE	DA
7.	ILOVIK	DA	NE	NE	NE	DA
8.	BOL	DA	NE	NE	NE	NE
9.	SVETI JURAJ	DA	NE	NE	NE	NE
10.	BRESTOVA	DA	NE	NE	NE	NE
11.	STON	DA	NE	NE	NE	DA
12.	SUPETAR	DA	NE	NE	NE	DA
13.	VALUN	DA	DA	NE	NE	NE
14.	SV. KRŠEVAN	DA	NE	NE	NE	DA
15.	JADRAN	DA	DA	NE	NE	DA
16.	MATE BALOTA	DA	NE	NE	NE	NE
17.	KIJEVO	DA	NE	NE	NE	DA
18.	HANIBAL LUCIĆ	DA	NE	NE	NE	NE
19.	JURAJ	DA	DA	NE	NE	DA
20.	LASTOVO	DA	NE	NE	NE	NE
21.	HRVAT	DA	DA	NE	NE	DA
22.	PETAR	DA	DA	DA	NE	DA
23.	ŠOLTANKA	DA	NE	NE	NE	NE
24	BIOKOVO	DA	DA	NE	NE	DA
25.	CRES	DA	NE	NE	NE	DA
26.	KORNATI	DA	DA	NE	DA	DA
27.	KRK	DA	DA	NE	DA	DA
28.	BARTOL KAŠIĆ	DA	NE	NE	NE	NE
29.	LASLOVO	DA	NE	NE	NE	DA
30	KORČULA	DA	DA	NE	DA	DA
31.	MLJET	DA	DA	NE	DA	DA
32.	PELJEŠČANKA	DA	NE	NE	NE	NE
33.	TIN UJEVIĆ	DA	DA	NE	DA	DA
34.	MARJAN	DA	DA	NE	DA	DA
35.	LOŠINJANKA	DA	NE	NE	NE	NE
36.	FAROS	DA	DA	NE	DA	DA
37.	OTOK PAŠMAN	DA	NE	NE	NE	DA
38.	LOŠINJ	DA	NE	NE	DA	DA
39.	UGLJAN	DA	NE	NE	DA	DA
40.	PREMUDA	NE	NE	NE	NE	NE
41.	TIJAT	NE	NE	NE	NE	NE
42.	DORA	DA	NE	NE	NE	NE
43.	POSTIRA	DA	NE	NE	NE	NE
44.	DUBRAVKA	DA	NE	NE	NE	NE
45.	NOVALJA	DA	NE	NE	NE	NE
46.	SILBA	NE	NE	NE	NE	NE
47	OLEA	NE	NE	NE	NE	NE
48.	LARA	DA	NE	NE	NE	NE
49.	KAROLINA	DA	NE	NE	NE	NE
50.	VIDA	DA	NE	NE	NE	NE
51.	JUDITA	DA	NE	NE	NE	NE
52.	ADRIANA	DA	NE	NE	NE	NE
53.	JELENA	DA	NE	NE	NE	DA

U odgovoru **Jadrolinije d.d.** još se navodi da kod starijih brodova, koji nisu prilagođeni i kod kojih nije osigurana pristupačnost, posade uvijek stoje na raspolaganju za sve oblike asistencije. Na svim novijim brodovima u floti osigurana je pristupačnost osobama s invaliditetom. Istim će se voditi i prilikom daljnje obnove flote, gdje se izričito vodi računa da se osobe s invaliditetom i osobe smanjene pokretljivosti na što lakši način uključe u zajednicu te im se olakša njihova svakodnevnica. Također, na snazi je *Radna uputa o postupanju s osobama s invaliditetom i osobama smanjene pokretljivosti* koja je obvezujuća za sve zaposlenike. Navedenom uputom su definirani svi oblici

asistencije od samog početka planiranja putovanja, osiguranja prijevozne karte, pomoći prilikom ukrcaja, tijekom putovanja i iskrcaja.

Ni **Rapska plovidba d.d.** nije nabavljala nova plovila u proteklom periodu te je stanje pristupačnosti plovila nepromijenjeno: *„Najnoviji trajekt u floti „Rapske plovidbe", trajekt „Četiri zvonika" opremljen je najkvalitetnijom dostupnom opremom predviđenom za podizanje kvalitete putovanja osobama s invaliditetom. Na trajektu se nalazi WC za osobe s invaliditetom koji je smješten u salonu putnika, a do palube salona putnika vodi lift sa platformom za osobe s invaliditetom.*
Trajekt „Barbat" opremljen je WC-om za osobe s invaliditetom koji se nalazi na glavnoj palubi, te mu je pristup olakšan pristupnom rampom. Najstariji trajekt u floti, "Sveti Marin", nije opremljen liftom za osobe s invaliditetom, ali se WC nalazi na glavnoj palubi, te je pristupačan osobama s invaliditetom. Na brodici „Maslina" obzirom na male dimenzije plovila i tehničke mogućnosti član posade svojom asistencijom pruža maksimalnu pomoć putnicima s invaliditetom."

PRIORITETNI UKRCAJ VOZILA

Jadrolinijin *online* sustav kupnje i rezervacije karata za prijevoz vozila trajektima na trajektnim linijama (*web* prodaja, mobilna aplikacija, slanje e-karte elektroničkom poštom na osnovi zahtjeva upućenog agenciji Jadrolinije) omogućava da na pojedinim trajektnim linijama kupljena karta za vozilo osigurava ujedno ukrcaj za vozilo za određeno vrijeme polaska. Ovakav način osiguranja ukrcaja za određeno vrijeme polaska od velike je važnosti za putnike s invaliditetom, s obzirom na to da im je dugotrajno čekanje u redu s vozilom po ljetnim vrućinama i gužvama radi osiguranja ukrcaja za određeno vrijeme polaska značajno napornije, a za neke i opasno zbog zdravstvenog stanja.

Trajektne linije Jadrolinije s rezervacijom su sljedeće:
- Valbiska – Lopar
- Zadar (Gaženica) – Rivanj – Sestrunj – Zverinac – Molat – Ist
- Zadar (Gaženica) – Ist – Olib – Silba – Premuda – Mali Lošinj
- Zadar (Gaženica) – Brbinj (Dugi otok)
- Zadar (Gaženica) – Bršanj – Rava – Mala Rava
- Šibenik – Zlarin – Obonjan – Kaprije – Žirje
- Split – Vis
- Trogir – Drvenik Mali – Drvenik Veli
- Split – Stari Grad (Hvar)
- Split – Rogač (Šolta)
- Split – Vela Luka (Korčula) – Ubli (Lastovo)
- Sumartin (Brač) – Makarska.

U odnosu na trajektne linije bez rezervacije (na linijama na kojima kupljena karta za određeno vrijeme polaska ne jamči ukrcaj) Pravobraniteljica je stava da se osiguravanje prioritetnog ukrcaja vozila kojima se prevoze osobe s invaliditetom na ona trajektna može smatrati razumnom mjerom pomoći u lukama putnicima s invaliditetom sukladno Uredbi (EU) Br. 1177/2010 Europskog Parlamenta i Vijeća od 24. studenog 2010. o pravima putnika kada putuju morem ili unutarnjim plovnim putovima i o izmjeni Uredbe (EZ) br. 2006/2004. Pravobraniteljica je ukazala i na pozitivan primjer rješenja prioritetnog ukrcaja putnika s invaliditetom u trajektnom pristaništu u luci Supetar[14] gdje su pred samim ukrcajnim pristaništem označena dva parkirna mjesta rezervirana za osobe s invaliditetom u svrhu osiguranja prioritetnog ukrcaja, te je zatražila očitovanje o mogućnosti uvođenja iste/slične prakse i u drugim trajektnim pristaništima.

[14] Izvor: https://www.vecernji.hr/vijesti/veliki-uspjeh-za-otocane-osobe-s-invaliditetom-prioritet-pri-ukrcaju-na-trajekt-za-supetar-1514497.

Jadrolinija d.d. se očitovala da je za sve trajektne linije bez rezervacije osobama s invaliditetom omogućen direktan ukrcaj na trajekte uz očitavanje iskaznice za osobe s invaliditetom na samom ukrcaju, a da koncesije za područje lučkih pristaništa imaju Lučke uprave (svaka za svoje) te su one nadležne za davanje prioriteta ukrcaja za određene kategorije korisnika. No, dodaju i da svaka osoba kojoj je potrebna pomoć kod ukrcaja, iskrcaja ili smještaja na brodu može najaviti svoj dolazak najkasnije prije početka ukrcaja na javno objavljene e-mail adrese agencije Jadrolinije d.d. s informacijom koja je polazna odnosno dolazna luka broda, ovisno za koju luku je pomoć potrebna. Jadrolinija d.d. nema u planu uvođenje rezervacija niti na jednoj novoj liniji u 2023. godini, dok Rapska plovidba d.d. nema mogućnosti rezervacije karata za određeno vrijeme polaska jer ne postoji odgovarajuća infrastruktura u lukama koja bi omogućila provedbu takve usluge.

Tijekom 2022. godine na temelju prava na povlašteni (brodske i brzobrodske linije)[15] i besplatni (državne trajektne linije) prijevoz plovilima Jadrolinije d.d. putovalo je 73.702 osoba s invaliditetom uključujući njihovu pratnju, što je gotovo dvostruki porast broja putnika s povlasticama u odnosu na prošlu godinu, a prevezeno je 33.324 vozila kojima se prevoze osobe s invaliditetom, što je također gotovo dvostruki porast u odnosu na 2021. godinu. Značajan porast broja putnika s povlasticama po osnovi invaliditeta bilježi i Rapska plovidba d.d., pa je tako tijekom 2022. godine prevezeno 2.307 osoba s invaliditetom uključujući njihovu pratnju i 1.113 vozila kojima se prevoze osobe s invaliditetom. Više se nalazi u tablici 28. u nastavku.

Tablica 28. Broj prevezenih osoba s invaliditetom s pratnjom i vozila kojima se prevoze osobe s invaliditetom

	2020.	2021.	2022.
Jadrolinija d.d. (besplatni i povlašteni pomorski promet)	19.330 OSI + pratnja	37.350 OSI + pratnja 17.342 vozila	**73.702 OSI + pratnja** (72.976 besplatan prijevoz 815 povlašteni prijevoz – objave) **33.324 vozila**
Rapska plovidba d.d. (besplatni pomorski promet)	441 OSI	1.403 OSI + pratnja (994 besplatan prijevoz 409 povlašteni prijevoz) 545 vozila	**2.985 OSI + pratnja** (2.307 besplatan prijevoz 678 povlašteni prijevoz) **1.113 vozila**

S obzirom na podatke iz 2020. i 2021. vidljiv je znatan (dvostruki) porast broja besplatnih i povlaštenih putovanja u pomorskom prometu kod obaju brodara tijekom 2022. godine. S obzirom na trend porasta broja povlaštenih putovanja za osobe s invaliditetom kroz protekle tri godine, očito je sve veća informiranost građana o povlasticama i posljedično veći postotak korištenja povlastice (budući da je proširenje kruga ovlaštenika na povlašteni prijevoz brodom stupilo na snagu s izmjenom Zakona o prijevozu u linijskom i povremenom obalnom pomorskom prometu od 19. prosinca 2019. Navedeno potvrđuje i porast broja izdanih pomorskih iskaznica za osobe s invaliditetom kojih je

[15] Osobe s invaliditetom koje putuju **brodskim i brzobrodskim linijama** mogu, ako ispunjavaju uvjete prema Zakonu o povlasticama u unutarnjem putničkom prometu, ostvariti **pravo na povlašteni prijevoz** u visini od 75% od redovne cijene vozne karte za četiri putovanja godišnje brodom te besplatnu vožnju za pratitelja. Krug ovlaštenika ove povlastice kao i razlike u odnosu na kategoriju besplatnog prijevoza trajektnim linijama detaljnije su pojašnjeni u Izvješću o radu za 2021. (str. 202 i 203).

tijekom 2022. bilo 2.289, što je dvostruko povećanje u odnosu na broj izdanih pomorskih iskaznica od perioda kada su uvedene u travnju 2021., dok su u isključivoj primjeni od 1. listopada 2021.[16]

Zbog znatnog povećanja broja korisnika povlastica porastao je i ukupan iznos iskorištenih prijevoznih karata, pa tako Jadrolinija d.d. bilježi da je naspram 2.177.374,25 kn bruto iznosa besplatnih prijevoznih karata u 2021**., tijekom 2022. godine izdano besplatnih prijevoznih karata u vrijednosti od 6.888.940,19 kn bruto.** Jadrolinija d.d. navodi da je naknada za besplatni prijevoz na državnim neprofitabilnim linijama za koje su na snazi koncesijski ugovori potpisani prije 2022. godine od strane Agencije isplaćena u neto iznosu od 3.229.327,95 kn, dok je preostali iznos direktan trošak brodara. Iako od Rapske plovidbe d.d. nismo dobili podatak o visini troška izdanih besplatnih prijevoznih karata, navode da nisu dobili nikakva sredstva od strane državnog proračuna ili bilo koje druge državne institucije za naknadu troškova besplatnoga trajektnog prijevoza osoba s invaliditetom, pratitelja i vozila, a što je identično podatku koji su iznijeli za 2020. i 2021. godinu.

EDUKACIJA OSOBLJA

U odnosu na edukaciju osoblja vezano za pružanje asistencije osobama s invaliditetom Jadrolinija d.d. navodi da je u ožujku 2022. godine organizirana edukacija prodajnog osoblja i časnika zaduženih za ukrcaj za organiziranje pružanja usluga osobama s različitim vrstama oštećenja. Edukacija je održana u suradnji s udrugama osoba s invaliditetom s područja grada Splita. S njihovom privolom, čitava edukacija je snimljena te će se iste kontinuirano ponavljati kako bi se upoznali i svi djelatnici koji nisu prisustvovali edukaciji. Dodano je i da je pri završetku projekt postavljanja naljepnica u donekle izolirane prostore u salonima trajekta, a koje bi omogućile prvenstvo korištenje navedenog prostora roditeljima s djecom kojima je dijagnosticiran poremećaj iz spektra autizma. U suradnji sa Zavodom Brez ovir (Institut za osobnu asistenciju) iz Ljubljane, u sklopu kojega postoji i turistička agencija koja se profesionalno bavi pristupačnim turizmom, izrađeni su materijali koji olakšavaju putovanja osobama s invaliditetom iz Republike Slovenije. Na snazi je i ranije spomenuta *Radna uputa o postupanju s osobama s invaliditetom i osobama smanjene pokretljivosti* koja je obvezujuća za sve zaposlenike.

Iz Rapske plovidbe d.d. obavještavaju da se redovno provodi osposobljavanje i obuka svih članova posade na brodovima sukladno svim važećim propisima. Tijekom 2022. godine niti Jadrolinija d.d. niti Rapska plovidba d.d. nisu zaprimile reklamacije niti pritužbe vezano za pristupačnost plovila ili načina pružanja asistencije kao ni zbog asistencije oko registriranja kartica za osobe s invaliditetom.
Osposobljavanje za stručnjake i zaposlenike Dubrovačke lučke kapetanije u ophođenju sa slijepim i slabovidnim putnicima provedeno je 27. rujna 2022. u Dubrovniku u okviru projekta DANOVA, a osposobljavanje su provodili stručnjaci iz Hrvatskog saveza slijepih. Kroz isti projekt, koji je detaljnije opisan u dijelu ovog izvješća pod naslovom *2.16.5. Zračni prijevoz,* provedeno je unaprjeđenje pristupačnosti za slijepe i slabovidne osobe Putničkog terminala u luci Dubrovnik – Gruž. U sklopu pilot-mjera projekta DANOVA ukupne vrijednosti **25.876,97 EUR** Lučka kapetanija Dubrovnik postavila je:

- kontrastne oznake za slabovidne osobe
- oznake na brajici za slijepe
- softver za poboljšanje pristupačnosti mrežne stranice za slabovidne osobe.

[16] Od listopada 2021. godine povlastica besplatnog prijevoza državnim trajektnim linijama mogla se ostvariti isključivo uz predočenje pomorske iskaznice za osobe s invaliditetom te je prestala mogućnost ostvarenja ove povlastice na temelju izravnog zahtjeva brodaru uz predočenje dokaza o invaliditetu.

Mišljenje i preporuke:

Pomorski prijevoz je područje u kojemu protekle godine nismo zaprimali pritužbe građana, a isto potvrđuju Agencija za obalni linijski pomorski promet, Jadrolinija d.d. i Rapska plovidba d.d., koji nisu zabilježili pritužbe građana zbog nepristupačnosti plovila ili načina pružanja asistencija osobama s invaliditetom pri ukrcaju, iskrcaju ili tijekom putovanja. Međutim, navedeno ne znači da je stanje pristupačnosti plovila zadovoljavajuće jer i nadalje podaci pokazuju kako je od 54 plovila u floti Jadrolinije d.d. čak 35 u cijelosti nepristupačno osobama s invaliditetom. Podaci Jadrolinije d.d. i Rapske plovidbe d.d. bilježe znatan (dvostruki) porast broja korisnika povlastice besplatnoga trajektnog prijevoza i povlaštenog prijevoza brodskim i brzobrodskim linijama u odnosu na prošlu godinu. U znatnom je porastu i broj izdanih pomorskih iskaznica za osobe s invaliditetom. Navedeni porast broja putnika s povlasticama ujedno znači porast troška iskorištenih prijevoznih karata koji je također udvostručen, te stoga valja voditi računa o održivosti povlastica na koje je zakonom ovlašten široki krug osoba s invaliditetom, posebno s obzirom na primjedbe brodara Rapske plovidbe d.d. da za 2022. godinu nisu dobili nikakva financijska sredstva od strane državnog proračuna ili bilo koje druge državne institucije.

2.16.4. Željeznički prijevoz

Tijekom 2022. godine nastavljeno je s praćenjem provedbi mjera i aktivnosti započetih prošlih godina s ciljem osiguranja pristupačnijega željezničkog prijevoza osobama s invaliditetom. Uvjeti i način osiguranja nesmetanog pristupa, kretanja, boravka i rada osoba s invaliditetom u građevinama javne željezničke infrastrukture i željezničke prometne namjene propisani su Zakonom o gradnji (Narodne novine, br. 153/13, 20/17, 39/19 i 125/19), Pravilnikom o osiguranju pristupačnosti osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (Narodne novine, br. 78/13) i EU uredbama (Uredbom o tehničkim specifikacijama za interoperabilnost: Uredbom Komisije (EU) br. 1300/2014 od 18. studenoga 2014. o tehničkoj specifikaciji za interoperabilnost u vezi s pristupačnošću željezničkog sustava EU osobama s invaliditetom i osobama s ograničenom pokretljivošću i Uredbom Komisije (EU) 2019/772 od 16. svibnja 2019. o izmjeni Uredbe (EU) br. 1300/2014 u pogledu inventara imovine s ciljem identificiranja zapreka pristupačnosti, pružanja informacija korisnicima te nadzora i ocjene napretka u pogledu pristupačnosti).

Od tvrtke HŽ Putnički prijevoz d.o.o. (u daljnjem tekstu: HŽPP) zatraženi su i zaprimljeni podatci o prijevozu osoba s invaliditetom i pratitelja osoba s invaliditetom za 2022. godinu. Prema podatcima tijekom 2022. godine *„…prevezeno je 890 osoba s invaliditetom, 204 pratitelja osoba s invaliditetom te 16 vojnih i civilnih ratnih invalida (ukupno 1.110 putnika). Uz navedene, prevezeno je još 3.588 članova Hrvatskog saveza slijepih, 59 članova Hrvatskog saveza gluhoslijepih „Dodir“ i 386 članova Udruge invalida rada Zagreb. U 2022. pomoć kod ulaska/izlaska iz vlaka zatražilo je 105 osoba s invaliditetom te im je bila osigurana pomoć. HŽPP je sukladno Planu i programu redovnog poučavanja osoblja obavio poučavanje izvršnih radnika vezano uz pristupanje i ophođenje s osobama s invaliditetom u 2022. godini, a navedeno će nastaviti i u 2023. godini. Pravo na povlašteni prijevoz osobe s invaliditetom ostvaruju na temelju Zakona o povlasticama u unutarnjem putničkom prometu* (Narodne novine, *br. 97/00, 101/00 i 98/19) i to predočenjem objave koju izdaje nadležno upravno tijelo. Izdavanje navedene objave nije u nadležnosti HŽPP-a. Trenutno je u prometu 45 niskopodnih vlakova koji su prilagođeni prijevozu osoba s invaliditetom i imaju ugrađene platforme za ulazak/izlazak osoba u kolicima. Tijekom 2023. planira se isporuka još šest niskopodnih vlakova za gradsko-prigradski i 10 niskopodnih vlakova za regionalni prijevoz.“*

Od tvrtke HŽ Infrastruktura d.o.o. (u daljnjem tekstu: HŽINFRA) kao upravitelja željezničke infrastrukture odgovornog za upravljanje, održavanje i obnovu željezničke infrastrukture i sudjelovanje u razvoju željezničke infrastrukture određenom u okviru opće politike razvoja i financiranja željezničke infrastrukture RH zatraženi su odgovori na pitanja koja su zaprimljena s

dodatnim informacijama o njihovim djelatnostima tijekom 2022. godine: *„Slijedom odredbi uredaba o tehničkim specifikacijama izrađen je Nacionalni provedbeni plan za Uredbu Komisije (EU) 1300/2014 od 18. studenog 2014. o tehničkoj specifikaciji za interoperabilnost u vezi s pristupačnošću željezničkog sustava EU osobama s invaliditetom i osobama s ograničenom pokretljivošću. HŽINFRA u provedbi svih projekata na izvedbi novih građevina željezničke infrastrukture kao i već pri izradi studijske dokumentacije provodi odredbe Pravilnika o osiguranju pristupačnosti osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti kao i EU uredbe, u suprotnosti nije moguća provedba postupka ishođenja lokacijskih i građevinskih dozvola."*

1. Jesu li kakvi pomaci učinjeni tijekom 2022. godine radi poboljšanja fizičke, informacijske i komunikacijske pristupačnosti željezničkih kolodvora i postaja u skladu s Uredbom Komisije EUBR. 1300/2014?

Tijekom 2022. god. u sklopu provedbe investicija HŽINFRA je provodila 12 projekata sufinanciranih sredstvima EU na izradi studijske/projektne dokumentacije, te izvođenja radova na prugama RH (Izvedba radova na dionicama: Dugo Selo – Križevci, Zaprešić – Zabok, Vinkovci – Vukovar, Križevci – Koprivnica – DG, Hrvatski Leskovac – Karlovac; te izrada dokumentacije za dionice: Dugo Selo – Novska, Škrljevo – Rijeka – Jurdani, Okučani – Vinkovci, Oštarije – Škrljevo, Karlovac – Oštarije, Hrvatski Leskovac – Zagreb GK i Čvor Zagreb). Izrada dokumentacije, te izvođenje radova uz ostale zakone u skladu je s Pravilnikom o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti i tehničkim specifikacijama za interoperabilnost. Završeni su radovi na izvedbi rekonstrukcije kolodvorske zgrade Rijeka, gdje je prilagođena blagajna osobama smanjene pokretljivosti, gluhim osobama i osobama s oštećenim sluhom, te slijepim i slabovidnim osobama, u prostore za putnike postavljena je taktilna linija za usmjerenje i vođenje slijepih i slabovidnih osoba, a u javnim sanitarijama uređen je sanitarni čvor za osobe s invaliditetom. Završeni su radovi izgradnje željezničkog stajališta Sesvetska Sopnica na pruzi M102 Zagreb GK – Dugo Selo, izgrađen je otočni peron. Površina perona popločena je betonskim opločnicima. Označena je vodoravna signalizacija paralelno sa rubom perona, u vidu žute trake upozorenja širine 100 mm i uz nju taktilna crta upozorenja za slabovidne osobe, širine 400 mm. Pristup peronima osiguran je izgradnjom novog pothodnika sa stubištima i tri dizala za osobe smanjene pokretljivosti sukladno Pravilniku o osiguranju pristupačnosti građevinama osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti. U tijeku su završni radovi u kolodvoru Laslovo – Koroć na pruzi L208 Vinkovci – Osijek. Izgrađen je pothodnik za pristup peronu, predviđena je dobava i montaža pokretne platforme za osobe smanjene pokretljivosti. U cijeni su sadržani svi potrebni radovi dobave i montaže, te atesti i certifikati, kao i tehnički pregled dizala s uporabnom dozvolom. Isto tako u sklopu radova parkirališta i pješačke staze izvode se dijelovi upuštenih rubnjaka sa rampama također za pristup osoba smanjene pokretljivosti kao i taktilni opločnici na peronu za slabovidne i slijepe osobe. Završeni su radovi na izgradnji stajališta Dujmovača na pruzi M604 Oštarije – Knin – Split; tehnička dokumentacija izrađena je sukladno Pravilniku o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti, te je sukladno tome stajalište opremljeno: rampama za pristup osoba s invaliditetom i smanjene pokretljivosti i taktilnim crtama upozorenja za slabovidne osobe.
U tijeku su završni radovi u kolodvoru Vrbovsko na pruzi M202 Zagreb GK – Rijeka, u okviru projekta Obnova dionice Ogulin – Moravice uređuje se površina između 1. i 2. kolosijeka s pristupnim rampama koje su prilagođene pristupu osobama s invaliditetom. Završeni su radovi na projektu obnove dionice Virovitica (isklj.) – Pitomača (uklj.), na bočnim peronima načinjena je prilagodba za osobe smanjene pokretljivosti za pristup invalidskim rampama na sam peron. Izvedeni peroni su 160 m dužine, 2,5 m širine i 55 cm iznad ruba tračnica u stajalištima Virovitica grad, Vukosavljevica, dva komada u kolodvoru Špišić Bukovica i jedan peron i jedna uređena površina u kolodvoru Pitomača na pruzi R202 Varaždin – Dalj. Oko kolodvorskih zgrada asfaltirana je površina, tako da je pristup i do samog perona funkcionalniji i sigurniji, te prilagođen osobama smanjene pokretljivosti. Završeni su radovi u sklopu projekta Obnove dionice Savski Marof – Zagreb ZK, izvedenim radovima omogućena je pristupačnost osobama s invaliditetom u stajalištima Zaprešić Savska, Podsused i Brdovec, te

pristupačnost zgradi i peronima u kolodvoru Savski Marof i stajalištu Kustošija na pruzi M101 DG – S. Marof – Zagreb GK.
Pomaci učinjeni tijekom 2022. godine na izradi dokumentacije – Izrađena je dokumentacija Projekt prilagodba graničnih prijelaza Schengen pravnoj stečevini za šest kolodvora Erdut, Tovarnik, Slavonski Šamac, Volinja, Matković i Drenovci. U tijeku je ishođenje građevinske dozvole za izgradnju stajališta Sesvetska Sela s dva bočna perona duljine 160 m, izgradnjom pješačkog pothodnika s platformom za potrebe osoba smanjene pokretljivosti i za osobe s invaliditetom, izgradnjom peronskih nadstrešnica, parkirališta i pristupnih cesta i rasvjetom.

2. Koliko je osoba s invaliditetom tijekom 2022. godine zatražilo pomoć pri ulasku/silasku s vlaka i tijekom putovanja vlakom i je li im pomoć osigurana?
U 2022. godini 229 osoba je tražilo pomoć i svim osobama je pružena pomoć pri ulasku/silasku s vlaka:

- *kolodvor Zagreb GK 118 osoba*
- *kolodvor Banova Jaruga 20 osoba*
- *kolodvor Volinja pet osoba*
- *kolodvor Sisak dvije osobe*
- *kolodvor Lekenik jedna osoba*
- *kolodvor Majur jedna osoba*
- *kolodvor Bizovac 18 osoba*
- *kolodvor Slavonski Brod pet osoba*
- *kolodvor Osijek pet osoba*
- *kolodvor Vinkovci četiri osobe*
- *kolodvor Nova Kapela-Batrina jedna osoba*
- *kolodvor Split 30 osoba*
- *kolodvor Šibenik dvije osobe*
- *kolodvor Perković dvije osobe*
- *kolodvor Rijeka dvije osobe*
- *kolodvor Bjelovar tri osobe*
- *kolodvor Varaždin dvije osobe*
- *kolodvor Ludbreg jedna osoba*
- *kolodvor Koprivnica sedam osobe*

3. Jesu li tijekom 2022. godine provedeni oblici edukacija i/ili osposobljavanja djelatnika za pristupanje i ophođenje osobama s različitim vrstama tjelesnog oštećenja?
U Okvirni plan i program poučavanja izvršnih radnika HŽINFRA za 2022. godinu uvrštena je Uputa o postupcima kod prijevoza osoba s posebnim potrebama i obavljeno je poučavanje svih izvršnih radnika u Područnim radnim jedinicama prometa Centar, Istok, Jug, Sjever i Zapad prema planu i programu.

4. Koje su planirane aktivnosti za 2023. vezano uz gore navedenu problematiku?
Planirane aktivnosti za 2023. godinu za pristupačnost željezničkim kolodvorima i stajališta i nesmetano korištenje osobama smanjene pokretljivosti su daljnji nastavak provedbe navedenih EU projekata, zatim prema Prijedlogu Plana investicija HŽINFRA za 2023. godinu projekti uređenja kolodvora i stajališta, ovisno o postupcima ugovaranja i dinamici radova u tijeku, te daljnje ugovaranje za izvođenje radova po izrađenoj dokumentaciji. Izvedba radova na pruzi M502-2 V. Gorica – Sisak – Novska, na dionici Sunja – Hrvatska Dubica uređenje tri kolodvora: Šaš, Živaja i Hrvatska Dubica izgradnjom uređenih površina i uređenje dva stajališta: Staza i Papići izgradnjom perona i rampa za pristup osobama smanjene pokretljivost.
Daljnje: izvedba radova na pruzi R202 Varaždin – Dalj na dionici Pitomača – Koprivnica. Predviđeno je uređenje stajališta Solin Širina i Sv. Kajo na pruzi M604 Oštarije – Knin – Split, tehnička dokumentacija izrađena je prema Pravilniku o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti, te će stajališta biti opremljena: rampama za pristup osoba s invaliditetom i smanjene pokretljivosti i taktilnim crtama upozorenja za slabovidne osobe.
Ugovaranje i izvođenje radova na kolodvorima Erdut, Tovarnik, Slavonski Šamac, Volinja, Matković i Drenovci s osiguranjem pristupa za osobe smanjene pokretljivosti, te prilagodba sanitarnih čvorova, prilaza blagajnama prema odredbama Pravilnika za osiguranje pristupačnosti osobama smanjene pokretljivosti. Izrada dokumentacije za M604 Oštarije – Knin – Split za uređenje stajališta Rudine. Daljnja izrada dokumentacije za uređenje stajališta Split HBZ.
U tijeku je nabavka obavijesnih ploča većih dimenzija koje će se postaviti na sva službena mjesta u kojima nedostaju tako da će se sve potrebne obavijesti za putovanje i za pomoć osobama smanjene

pokretljivosti i osobama s invaliditetom kod ulaska/silaska iz vlaka nalaziti u svim službenim mjestima na obavijesnim pločama. U Okvirni plan i program poučavanja izvršnih radnika HŽINFRA za 2023. godinu uvrštena je Uputa o postupcima kod prijevoza osoba s posebnim potrebama."

Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti (HAKOM) je nacionalno regulatorno tijelo za obavljanje regulatornih poslova u području tržišta željezničkih usluga. HAKOM je dužan poduzeti sve primjerene mjere kako bi se ostvarili sljedeći regulatorni ciljevi pa tako osobito promiče tržišno natjecanje na tržištu željezničkih usluga, promiče interese korisnika željezničkih usluga i pridonosi razvoju jedinstvenoga europskog tržišta željezničkih usluga.

HAKOM je sukladno čl. 27. Zakona o regulaciji tržišta željezničkih usluga i zaštiti prava putnika u željezničkom prijevozu (Narodne novine, br. 104/17) proveo redovito savjetovanje kako bi se ispitalo zadovoljstvo korisnika uslugom željezničkog prijevoza. Savjetovanje je provedeno anketiranjem korisnika željezničkog prijevoza putem prethodno definiranih *online* upitnika koji su bili javno objavljeni i dostupni korisnicima željezničkog prijevoza od rujna do studenog 2022. godine. Također, provedeno je i terensko anketiranje korisnika usluga željezničkog prijevoza putnika metodom „licem u lice" na željezničkim kolodvorima u pet gradova (Zagreb, Split, Rijeka, Osijek i Varaždin). U anketiranju je sudjelovalo ukupno 632 putnika. Korisnici usluga ocjenjivali su kvalitetu pristupačnosti i dostupnost, kvalitetu usluge prijevoza te uslužnost prijevoznika i upravitelja infrastrukture.

U zaključcima provedenih savjetovanja definirane su smjernice o najvećim nedostatcima usluge željezničkog prijevoza putnika i tereta, ali isto tako i prednosti koje željeznički prijevoz ima. Rezultati pokazuju kako je, što se tiče dostupnosti informacija o pružanju pomoći osobama s invaliditetom i osobama sa smanjenom pokretljivošću, 27% putnika zadovoljno pružanim informacijama, dok 40% korisnika nije zadovoljno informacijama koje se pružaju putem službenih telefonskih kontakata te je 30% korisnika mobilne aplikacije *HŽPP Planer* izrazilo nezadovoljstvo onemogućavanjem prikaza informacije o kašnjenju vlakova. U zaključku je između ostalog navedeno kako je dostupnost i pristupačnost službenih mjesta, posebice za osobe s invaliditetom i osobe sa smanjenom pokretljivošću, potrebno uskladiti prema tehničkoj specifikaciji za interoperabilnost za osobe s invaliditetom i osobe sa smanjenom pokretljivošću, a s ciljem omogućavanja putovanja željeznicom i korištenja željezničkih usluga. Rezultati analiza savjetovanja s predstavnicima korisnika usluga željezničkog prijevoza putnika dostupni su na mrežnoj stranici HAKOM-a putem poveznice: https://www.hakom.hr/UserDocsImages/2023/dokumenti/Analiza%20savjetovanja_prijevoz_putnika_2022.pdf?vel=1107091

Primjer iz prakse: Pravobraniteljica je zaprimila predstavku osobe s invaliditetom iz Zagreba vezano uz brojne probleme s kojima se susreo kao putnik i kao osoba s invaliditetom prilikom svoja dva putovanja i korištenja željezničkog prijevoza u kolovozu 2022. godine na relacijama Zagreb – Koprivnica – Zagreb i Zagreb – Ljubljana – Zagreb. U svojoj predstavci podnositelj detaljno izlaže pojedinosti svojih iskustava, također ukazujući i na konkretne propuste HŽINFRA i HŽPP-a, čije se nadležnosti prilikom putovanja putnika i prilikom korištenja željezničkog prijevoza međusobno isprepliću, a koje su znatno utjecale na kvalitetu i mogućnost njegovog putovanja (korištenje podiznih platformi na kolodvorima, nepostojanje sustava rezervacija voznih karata, needuciranost osoblja i neispravnost klima uređaja).

Pravobraniteljica je HŽ tvrtkama uputila zahtjev za očitovanje u kojem je navedeno: *„Svjesni napora koje su oba vaša društva ulagali proteklih godina u poboljšanje pristupačnosti željezničkog putničkog prijevoza osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti, uvažavajući pri tome i preporuke ove institucije, bilo je iznenađujuće kako se unatoč brojnim aktivnostima opća situacija i mogućnosti putovanja osoba s invaliditetom i osoba smanjene pokretljivosti u željezničkom prijevozu u Hrvatskoj, čak niti na relaciji iz Zagreba, nisu značajno poboljšale. U predmetnoj predstavci podnositelj je osim što je ukazao na konkretne propuste, ponudio i dostupna moguća rješenja koja predlažemo*

razmotriti, a kako bi se mogli osigurati bolji uvjeti i veća kvaliteta putovanja osoba s invaliditetom željeznicom na području RH. Zaključno, s obzirom da su putovanja osoba s invaliditetom najčešće putovanja na osnovi prethodne najave, sigurni smo kako postoje učinkovitiji načini za pripremu i realizaciju njihovog putovanja kod djelokruga oba vaša društva, jer putnik ne mora biti detaljno upoznat s podjelom nadležnosti i/ili poslova društava koja su odgovorna za odvijanje i kvalitetu odvijanja željezničkog prijevoza u RH.“

U svom odgovoru HŽPP se ispričao podnositelju zbog uvjeta putovanja i u bitnome navodi da su radnici HŽPP prijevoza upozoreni na pravila profesionalne komunikacije i pridržavanja propisanih pravila vezanih uz prijevoz osoba s invaliditetom i smanjenom pokretljivosti. Također, sukladno *Planu i programu redovnog poučavanja osoblja* HŽPP je obavio poučavanje izvršnih radnika vezano uz pristupanje i ophođenje s osobama s invaliditetom u 2022. godini, a navedeno će nastaviti i u 2023. godini. Također, obavještavaju da je trenutno u prometu 40 novih niskopodnih vlakova u kojima je omogućen pristup osobama u invalidskim kolicima. Vezano uz daljnju nabavu vlakova, 3. kolovoza 2022. potpisan je dodatak Ugovoru s KONČAR – Električnim vozilima na temelju kojega će biti isporučeno sedam novih dizel-električnih motornih vlakova koji će voziti u regionalnom prijevozu. Također, u sklopu projekta Obnova voznog parka HŽPP-a novim elektromotornim vlakovima iz Operativnog programa *Konkurentnost i kohezija* 2014.–2020. u 85-postotnom iznosu sufinancira se nabava 21 elektromotornog vlaka za gradsko-prigradski i regionalni prijevoz koji će u promet biti pušteni do kraja 2023. godine. Prvi od ukupno 21 vlaka bit će isporučen u prosincu 2022. godine. Uz to, u sklopu Nacionalnog programa oporavka i otpornosti 2021.–2026. HŽPP će nabaviti dva prototipa baterijskih vlakova koji će voziti na neelektrificiranim prugama i šest stabilnih energetskih priključaka za punjenje pogonskih baterija. Do sredine 2025. na prugama će voziti 70 novih vlakova.

Nezadovoljna dobivenim očitovanjem od HŽ-a, Pravobraniteljica je od HAKOM-a kao nacionalnog regulatora zatražila postupanja zbog utvrđenih propusta željezničkog prijevoznika. Slijedom toga, a u cilju utvrđivanja činjenica i okolnosti iz predstavke putnika o pružanju pomoći u kolodvoru i vlaku osobama s invaliditetom, HAKOM je obavijestio Pravobraniteljicu kako je dodatno zatražio od tvrtki HŽPP i HŽINFRA dostavu podataka i dokaza. Nadalje, HAKOM u svom očitovanju navodi *„Uzimajući u obzir da HAKOM nadzire provedu Uredbe (EZ) br. l37112007 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. listopada 2007. o pravima i obvezama putnika u željezničkom prometu, te je ovom prilikom utvrdio propuste u radu željezničkog prijevoznika, a odnose se na izostanak poučavanja sadržaja dokumenta "Upute o postupcima kod prijevoza osoba s posebnim potrebama i smanjenom pokretljivošću" koji je donio HŽINFRA u suradnji s HŽPP i Uredom Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, te izostanak edukacije o upravljanju platformom vlaka serije 6112. Stoga će HŽPP-u biti ukazano na propuste i naloženo njihovo rješavanje. Zaključno, a slijedom svega navedenog, HAKOM naglašava kako aktivno prati stanje u željezničkom prijevozu te u okviru svojih nadležnosti i ovlasti, proaktivno potiče HŽPP i HŽINFRA na što kvalitetnije organiziranje prijevoza i pružanje kvalitetnije prijevozne usluge putnika.“*

Slijedom navedenog zaključujemo kako je HAKOM kao nacionalno regulatorno tijelo za obavljanje regulatornih poslova u području tržišta željezničkih usluga mjerodavno postupao i uložio određeni trud u okviru svog djelokruga, no nedvojbeno je u predmetnom slučaju utvrđen samo propust u nedostatku potpune edukacije osoblja, dok o ostalom dijelu pritužbi nema konkretnih mjera te se i zbog takvog načina rada ne mogu očekivati značajnije promjene u budućnosti vezano uz kvalitetu i pristupačnost željezničkog prijevoza osobama s invaliditetom.

Preporuke:

1. Ponavljamo preporuku iz Izvješća o radu za 2021. godinu vezano uz potrebne izmjene važećeg Zakona o povlasticama u unutarnjem putničkom prometu (Narodne novine, br. 97/00, 101/00 i 98/19, koji je donesen 2000. i samo jednom neznatno izmijenjen 2019. godine) i odgovarajućih provedbenih akata kako u svrhu izmjene korištene terminologije tako i u pogledu pojednostavljenja postupka za ostvarivanje prava na povlašteni prijevoz željeznicom. Sam postupak je potrebno digitalizirati, ali ujedno i nadležnim tijelima (HŽ-u, mjesno nadležnim županijskim uredima i uredu Grada Zagreba) omogućiti izravno korištenje podataka o invaliditetu Registra osoba s invaliditetom.

2. Preporuka nadležnom Ministarstvu mora, prometa i infrastrukture da se razmotri promjena trenutnog načina korištenja objava za povlašteni prijevoz osoba s invaliditetom željeznicom koju izdaje nadležno upravno tijelo za četiri putovanja u odlasku i povratku u godinu dana uz 75% popusta u 1. ili 2. razredu putničkog i brzog vlaka. Preporuka je da se umjesto dosadašnje prakse izdavanja nove objave za svako putovanje (četiri puta tijekom jedne kalendarske godine za četiri putovanja) izdaje jedna objava s rokom od 365 dana za ukupno četiri putovanja. Na ovaj način osobe s invaliditetom ne bi morale svaki put dolaziti kod nadležnih upravnih tijela po ovjeru predmetne objave za putovanje kao što je to sada slučaj četiri puta godišnje, a u određenim slučajevima i više puta ako imaju poništenja ili neku drugu izvanrednu situaciju koja utječe na mogućnost ostvarivanja njihovog putovanja u roku od 60 dana. Istovjetno, prijedlog se odnosi i na pratitelja osobe s invaliditetom.

Sudjelovanje na događanjima

Savjetovanje s korisnicima usluga željezničkog prijevoza putnika

Pravobraniteljica je na svojoj službenoj stranici objavila obavijest i poziv osobama s invaliditetom na aktivno uključivanje u savjetovanje o uslugama željezničkog prijevoza putnika koje Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti (HAKOM) provodi sukladno članku 27. Zakona o regulaciji tržišta željezničkih usluga i zaštiti prava putnika u željezničkom prijevozu (Narodne novine, br. 104/17). Radi se o redovitom savjetovanju s predstavnicima korisnika usluga željezničkog prijevoza putnika u cilju unaprjeđenja usluge željezničkog prijevoza u RH. Savjetovanje se provodilo od rujna do studenoga 2022. putem *online* obrasca.

Međunarodna konferencija *Pristupačna budućnost*

Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti (HAKOM) organizirala je 14. lipnja 2022. godine u Zagrebu međunarodnu konferenciju *Pristupačna budućnost* u cilju razmjene iskustava i ideja kako poboljšati digitalnu pristupačnost sadržaja za osobe s invaliditetom. Kao jedan od ciljeva konferencije postavljeno je podizanje razine i utjecaj na razvoj svijesti društva kako svi moramo težiti traženju i korištenju univerzalnih rješenja u vidu univerzalnog dizajna te da je tehnologija u mnogim slučajevima rješenje za mnoge izazove s kojima žive osobe s invaliditetom. Jedna od temeljnih zadaća HAKOM-a, kao nacionalnog regulatora tržišta (elektroničke komunikacije, željezničke i poštanske usluge) jest zaštita interesa krajnjih korisnika koja uključuje i odgovarajuću zaštitu ranjive društvene skupine potrošača među kojima su i osobe s invaliditetom. U digitalnom okruženju važno je svima omogućiti pristup uslugama, sadržaju i općenito pristup informacijama. Na konferenciji su sudjelovali predstavnici udruga za osobe s invaliditetom, predstavnici Međunarodne telekomunikacijske unije (ITU), predstavnici europskih regulatornih tijela iz područja elektroničkih komunikacija, profesori Fakulteta elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu, profesori Tehničkog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, stručnjaci za tehnologiju i standardizaciju, predstavnici ministarstava te operatora tržišta elektroničkih komunikacijskih usluga. Sudionicima se uvodno obratio i zamjenik pravobraniteljice.

2.16.5. Zračni prijevoz

U RH postoji osam zračnih luka[17] koje su arhitektonski većinom prilagođene kretanju i boravku OSI, imaju odgovarajući broj prilagođenih sanitarnih čvorova za osobe s invaliditetom kao i parkirališnih mjesta označenih i rezerviranih za parkiranje vozila kojima se prevoze osobe s invaliditetom. Većina zračnih luka koje su odgovorile na postavljeni upit Pravobraniteljice (MZL Zagreb, ZL Split, ZL Brač, ZL Zadar, ZL Pula i ZL Osijek) o učinjenim **poboljšanjima arhitektonske pristupačnosti zračne luke** u

[17] Zračna luka Franjo Tuđman MZLZ (Upravitelj Međunarodna Zračna luka Zagreb d.d.), Zračna luka Split (Zračna luka Split d.o.o.), Zračna luka Zadar (Zračna luka Zadar d.o.o.), Zračna luka Dubrovnik (Zračna luka Dubrovnik d.o.o.), Zračna luka Rijeka (Zračna luka Rijeka d.o.o.), Zračna luka Pula (Zračna luka Pula d.o.o.), Zračna luka Osijek (Zračna luka Osijek d.o.o.) i Zračna luka Brač (Aerodrom Brač d.o.o.).

proteklom periodu očitovalo se da nije bilo potreba za time jer da je zračna luka u potpunosti prilagođena za OSI, dok su pojedine zračne luke provele ili planiraju određena poboljšanja i to:

ZL Osijek - *„Tijekom 2023. planira se rekonstrukcija – prilagodba putničke zgrade schengenskoj pravnoj stečevini. Izrađen je Glavni projekt rekonstrukcije putničke zgrade ZL Osijek te je projektom predviđeno osiguravanje pristupa putničkoj zgradi i kretanje putničkom zgradom osobama s invaliditetom. U planu je na određenim lokacijama postaviti adekvatnu opremu, dizajniranu na način da bude jasna i vidljiva u odnosu na neposrednu okolinu, upotrebom koje će PRM putniku (engl. Passengers with Reduced Mobility – putnici smanjene pokretljivosti) biti omogućen jednostavan kontakt (poziv putem telefona) dežurnom u službi koji je zadužen za prihvat i otpremu PRM putnika:*

- *na parkingu za automobile,*
- *na stajalištu lokalnog autobusa ili taksi službe,*
- *neposrednim kontaktom ispred ulaza u putnički terminal te*
- *prostorom ispred check-in-a.*

Na nosivoj konstrukciji te opreme ili na posebnim plakatima postavljenim uz tu opremu, PRM putnicima će biti dostupne osnovne informacije o obvezatnim zaštitnim mjerama u zračnoj luci, pravima putnika i slično, napisane na hrvatskom i engleskom jeziku.“

ZL Pula - *„U svezi planiranog uređenja terase osposobit će se i lift koji će na istu moći dovoziti i osobe s invaliditetom. Planirana realizacija 2024.“*

ZL Zadar - *„Budući da se planira dogradnja i proširenje terminala u narednim godinama, projekt također sadrži odgovarajuća rješenja kako bi svi dijelovi zračne luke bili i u budućnosti pristupačni osobama s invaliditetom.“*

Značajnom iskoraku u osiguranju **pristupačnosti zračnih luka za slijepe i slabovidne osobe** doprinijele su aktivnosti projekta **DANOVA** koji se provodio u periodu od 1. srpnja 2020. do 31. prosinca 2022., posebno u odnosu na **ZL Dubrovnik** koja je predvodila konzorcij od 14 projektnih partnera. Radi se o transnacionalnom projektu koji je financiran iz Europskog fonda za regionalni razvoj u okviru cilja Europske teritorijalne suradnje koji pruža podršku regionalnoj suradnji između država Dunavske regije tijekom programskog razdoblja 2014. – 2020. Cilj projekta DANOVA jest poboljšati pristupačnost zračnih luka, luka, željezničkih i autobusnih stanica slijepim i slabovidnim osobama razvijanjem niza novih usluga i kompetencija kako bi im se omogućio puni pristup svim informacijama i uslugama prijevoza. Više o samom projektu dostupno je putem poveznice:
https://www.airport-dubrovnik.hr/poslovni/projekt-danova-s89

U sklopu projekta DANOVA, ZL Dubrovnik je značajno poboljšala pristupačnost za slijepe i slabovidne osobe na takav način da je tijekom prvog polugodišta 2022.:

- ugrađeno 387 metara vanjske i unutarnje taktilne trake vodilje (prije provedbe projekta bilo je 55 metara traka)
- ugrađeno 55 vanjskih i unutarnjih taktilnih polja upozorenja (prije provedbe projekta nije bilo ugrađenih taktilnih polja upozorenja)
- ugrađeno šest taktilnih orijentacijskih planova
- postavljeni su znakovi na Brailleovom pismu na sanitarnim čvorištima
- održan jedan transnacionalni trening
- održano pet lokalnih treninga s ciljem osvještavanja zaposlenika zračne luke i Lučke uprave Dubrovnik te svih njenih dionika oko ophođenja sa slijepim i slabovidnim osobama
- mrežna stranica ZL Dubrovnik prilagođena je slijepim i slabovidnim osobama.

Prethodnih godina ZL Rijeka i ZL Osijek identificirane su kao zračne luke koje nisu osigurale taktilne crte vođenja ili neki drugi prilagođeni pristup za vođenje za slijepe i slabovidne osobe. U odnosu na prošlogodišnje izvješće, ZL Osijek je dodao da je rekonstrukcijom putničke zgrade tijekom 2023. planirana ugradnja taktilnih crta za vođenje za slijepe i slabovidne osobe, kao i da je u prosincu 2022. godine u suradnji s Hrvatskim savezom slijepih održana edukacija svih djelatnika koji rade s putnicima

o *Pravilnom pristupu i komunikaciji s osobama oštećenog vida – za osoblje u putničkom prometu* i to u sklopu projekta DANOVA – *Inovativne usluge prijevoza za slijepe i slabovidne putnike u Dunavskoj regiji*.

Identična edukacija provedena u okviru projekta DANOVA osigurana je i za djelatnike MZL Zagreb 7. prosinca 2022., a MZL Zagreb je dodatno, uz redovna inicijalna i ponovljena osposobljavanja djelatnika, tijekom 2022. proveo i osposobljavanja pod nazivom *Pristup osobama s invaliditetom* koje je proveo ZOSI u periodu 19. – 20. svibnja 2022.

Organizacija **pristupačnog *shuttle* prijevoza** u organizaciji zračne luke odnosno osiguranju pristupačnosti **gradskog/međugradskog javnog prijevoza do/od zračne luke** i dalje ostaje kao jedan od ključnih problema za osobe s invaliditetom u zračnom prijevozu, na što smo i ranije upozoravali.

Primjer iz prakse: Navedeno potvrđuje i pritužba koju smo zaprimili u svibnju 2022. godine u kojoj se, među ostalim navodi: *„Nadam se da mi možete pomoći s pitanjem u vezi prijevoza osoba s invaliditetom do zračnih luka u Hrvatskoj. Konkretno, radi se o Zagrebu i Splitu u kojem taj posao obavlja tvrtka Pleso prijevoz d.o.o. autobusima koji ne pripadaju u 2022. godinu. Naime, jutros sam na splitskom kolodvoru gledao kako čovjeka u kolicima guraju unutra kao vreću krumpira. Kako to nisam do sada vidio nigdje u svijetu, pa ni u zabačenim zračnim lukama trećeg svijeta, htio sam pitati postoji li zakonsko uporište u kojem koncesionar te linije mora osigurati adekvatan prijevoz osobama s invaliditetom i slabo pokretnim osobama? Standard za autobuse u svakoj pristojnoj zemlji trenutno je niskopodni autobus s rampom na izvlačenje, prostorom za invalidska kolica i prtljagu, dok god nas već tri desetljeća voze isti turistički autobusi s uskim ulazom i visokim pragom.“*

Pritužitelju smo odgovorili da nam problem koji opisuje nije nepoznat budući da svake godine iznova upozoravamo zračne luke i prijevoznike na obvezu osiguranja pristupačnog *shuttle* prijevoza, odnosno obvezu osiguranja *shuttle* prijevoza niskopodnim autobusima koji su prilagođeni za prijevoz putnika s invaliditetom. Navedeni problem istaknuli smo i u Izvješću o radu za 2021. (str. 210–212).

Tablica 29. Do sada prikupljeni podatci o pristupačnosti prijevoza od/do zračnih luka u Republici Hrvatskoj

	Pristupačan *shuttle* prijevoz	**Pristupačan javni gradski/međugradski prijevoz**
MZL Zagreb	NE	DA
ZL Split	NE	Djelomično
ZL Brač	Nema uopće organiziran *shuttle* prijevoz	Nema javnog prijevoza
ZL Dubrovnik	DA	NE
ZL Osijek	Nema uopće organiziran *shuttle* prijevoz	Nema javnog prijevoza
ZL Rijeka	NE	NE
ZL Pula	NE	NE
ZL Zadar	NE	DA

Prema navedenom, ZL Osijek i ZL Brač nemaju uopće organiziran *shuttle* prijevoz, a nije osiguran ni redovan javni prijevoz od/do zračne luke. ZL Rijeka i ZL Pula nemaju organiziran pristupačan *shuttle*

prijevoz od/do zračne luke niti je na tim relacijama bio osiguran pristupačan gradski/međugradski javni prijevoz. ZL Zadar je odgovorila da *„putnici koji koriste usluge ZL Zadar mogu koristiti uslugu javnog autobusnog prijevoznika Liburnija d.o.o. koji svi imaju rampu za osobe s invaliditetom“,* dok je MZL Zagreb naveo da je od/do područja MZL Zagreb osiguran redovit javni gradski prijevoz (ZET) s niskopodnim autobusima na liniji Kvaternikov trg – Velika Gorica sa stajalištem ispred zgrade terminala.
Na relaciji Split – Zračna luka – Trogir (linija broj 37) prometuje više autobusa od kojih su samo neki prilagođeni prijevozu osoba koje se kreću u invalidskim kolicima (niskopodni). ZL Dubrovnik je pristupačan prijevoz prilagođenim kombijem do nedavno obavljala isključivo na prethodni na zahtjev, no od 2021. je s najpovoljnijim ponuditeljem sklopila Ugovor o *shuttle* prijevozu putnika na razdoblje do 15. siječnja 2029., te je *„s prijevoznikom dogovorila konstantno osigurani specijalni kombi s rampom koji će biti na lokaciji ZL Dubrovnik, te će u slučaju potrebe osoba s invaliditetom obavljati prijevoz do grada, bez prethodnih zahtjeva.“* Iz gornje tablice je razvidno da **od šest zračnih luka u RH koje imaju organiziran *shuttle* prijevoz od/do zračne luke, samo ZL Dubrovnik ima raspoloživ pristupačan *shuttle* prijevoz**, a do dvije zračne luke (MZL Zagreb i ZL Zadar) vozi prilagođen redovni javni gradski prijevoz, dok je od/do ZL Split to pitanje djelomično riješeno pojedinim niskopodnim međugradskim autobusima koji prometuju na relaciji Split – Zračna luka – Trogir.

Navedeni problem i gore iznesena pritužba bili su poticaj da se ponovno obratimo resornom MMPI s preporukom da odgovarajućim izmjenama Zakona o prijevozu u cestovnom prometu (Narodne novine, br. *41/18, 98/19, 30/21 i 89/21) i podzakonskih propisa predvide kao jedan od uvjeta za izdavanje licence za shuttle prijevoz da vozilo na koje licenca glasi bude prilagođeno za prijevoz osoba s invaliditetom i osoba smanjene pokretljivosti, a z*račnim lukama smo ponovili preporuku da prilikom sklapanja ugovora s prijevoznikom o pružanju usluga *shuttle* prijevoza prednost daju onim prijevoznicima koji prijevoz obavljanju vozilima prilagođenim za prijevoz osoba s invaliditetom (pristupačni, niskopodnim).

MMPI nije odgovorio na dostavljenu preporuku do dana zaključenja ovog izvješća, dok su pojedine zračne luke odgovorile, u pravilu da lokalni prijevoznici koji bi se mogli uzeti u obzir za suradnju *„na žalost ne posjeduju resurse, odnosno ili nemaju prilagođena vozila za prijevoz osoba s invaliditetom ili rade s vrlo ograničenim kapacitetima… S obzirom na navedenu situaciju i nemogućnost sklapanja ugovora s lokalnim prijevoznicima u kojem bi stajala odredba o obavezi posjedovanja vozila prilagođenih osobama s invaliditetom, ZL Pula planira nabaviti transportno vozilo koje bi zadovoljilo potrebe putnika s invaliditetom i to čim se za to stvore financijske mogućnosti.“* (ZL Pula). I ZL Osijek navodi da trenutno nema organizirani prijevoz od zračne luke do grada i natrag, ali da će prilikom eventualnog sklapanja ugovora s određenim prijevoznicima svakako dati prednost pristupačnim, niskopodnim vozilima. ZL Split je također podržala inicijativu Pravobraniteljice da se izmjenama propisa bolje uredi *shuttle* prijevoz te navela da će od prijevoznika zatražiti raspolaganje vozilima prilagođenim za prijevoz osoba s invaliditetom, dok je MZL Zagreb odgovorila da će se u budućnosti, kad bude razvijala uslugu *shuttle* prijevoza, svakako voditi preporukama Pravobraniteljice i voditi računa o uvjetima za prijevoznike i uvjetima za vozila prijevoznika kojima se prevoze putnici.

Naspram iznesenom prihvaćanju problema s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom te iskazivanju namjere i dobre volje da se problem riješi na prihvatljiv način, od **ZL Rijeka** zaprimili smo odgovor da ***„nema niti planira kupovati niskopodne autobuse naprosto iz razloga ekonomske neisplativosti ili neučinkovitosti i iz razloga što je ljudska snaga nezamjenjiva u pomoći osobama s invaliditetom.*** *Shuttle prijevoz nije obveza zračnih luka već stvar tržišnog interesa. Ljubazno molim da se ne nameću zakonske obveze niskopodnosti autobusa jer tada će to za nas kao tvrtku s ograničenim prihodima predstavljati nesavladivu prepreku u poslovanju ili ugovaranju takvih aranžmana s vanjskim tvrtkama pa kada to nitko ne bude htio raditi jer su takva rješenja skupa imati ćemo još veći problem. Predlažemo uspostaviti proceduru na isti način kako to svi mi na zračnim lukama činimo, vlastitom snagom, u samom zrakoplovu, a za što ne postoji mehanizirana alternativa. Zbog uskog prolaza*

unutar zrakoplova i među sjedalima prijenos i pomaganje osobama s invaliditetom možete učiniti isključivo vlastitom snagom. Zrakoplovi imaju također uske prolaze kao autobusi pa ipak svakog putnika s invaliditetom ukrcamo i iskrcamo vlastitom snagom na obostrano zadovoljstvo i najsigurniji način za osobu s invaliditetom.“

Iz navedenog odgovora ZL Rijeka uviđamo nerazumijevanje zakonske obveze koja proizlazi iz Konvencije o pravima osoba s invaliditetom te Zakona o suzbijanju diskriminacije, a koja podrazumijeva omogućavanje korištenja javnih resursa osobama s invaliditetom prilagodbom infrastrukture i prostora i korištenjem opreme, kao i da „ručno“ unošenje/iznošenje osoba s invaliditetom u prijevozna sredstva predstavlja povredu dostojanstva osoba s invaliditetom i u suprotnosti je s preporukama i smjernicama EU o pravima osoba s invaliditetom u prijevozu.

Mišljenje i preporuke:

Iz gornjih podataka je vidljivo da su u proteklom periodu uloženi i planirani dodatni napori za osiguranje pristupačnosti infrastrukture i informacija u zračnim lukama za slijepe i slabovidne osobe, kao i da su provedene dodatne edukacije za osoblje zračnih luka kod ophođenja s osobama s tom vrstom invaliditeta. Navedenom je posebno doprinio projekt DANOVA čiji je nositelj bila ZL Dubrovnik. ZL Dubrovnik, osim što je znatno unaprijedila pristupačnost infrastrukture i sadržaja za slijepe i slabovidne osobe, dodatno je osigurala i dostupan pristupačan *shuttle* prijevoz od/do zračne luke, što je posebno važno uzevši u obzir da je Dubrovnik vrlo važno turističko središte te da više od 65% turista u Dubrovnik dolazi zrakoplovima. Dubrovnik je tako jedina ZL u RH koja ima osiguran pristupačan *shuttle* prijevoz od/do zračne luke, dok do dvije ZL vodi pristupačan redovni javni prijevoz (MZL Zagreb i ZL Zadar, a ZL Split je to pitanje djelomično riješila pojedinim niskopodnim međugradskim autobusima koji prometuju na relaciji Split – Zračna luka – Trogir. Problem prijevoza osoba koje se koriste invalidskim kolicima od/do zračnih luka tako ostaje najveći izazov čije rješavanje zahtijeva zajednički angažman JL(R)S i zračnih luka, te valja nastaviti poticati buduća ulaganja u tom smjeru.

2.16.6. Pristupačan turizam

Smanjivanje utjecaja pandemije COVID-19 na turistički sektor utjecalo je na još intenzivnije provođenje aktivnosti usmjerenih na osiguranje pristupačnosti turističkih proizvoda i usluga osobama s invaliditetom. Navedene aktivnosti i tijekom 2022. godine podrazumijevale su postupanja prema zaprimljenim pritužbama, ali i pružanje podrške te sudjelovanje u brojnim inicijativama i projektima kojima se podizala razina svijesti cijelog društva, ali prije svega dionika koji sudjeluju u kreiranju turističke ponude, o tome da je **osiguranje pristupačnosti turističkih proizvoda i usluga osobama s invaliditetom važan preduvjet za izjednačivanje mogućnosti i njihovo ravnopravno sudjelovanje u svakodnevnim životnim aktivnostima, ali ujedno i prilika za razvoj turizma i cijelog društva**. Isto tako nastavljeno je s provođenjem mjera i aktivnosti poduzimanih povodom preporuka koje je Pravobraniteljica upućivala prethodnih godina.

POSTUPANJA PO PRITUŽBAMA

Unatoč pozitivnim pomacima u osiguranju pristupačnosti turističke ponude, pritužbe koje smo primali tijekom 2022. godine upozoravaju kako u Hrvatskoj, unatoč tomu što je popularna i poželjna turistička destinacija i dalje postoje brojne prepreke zbog kojih su turistički sadržaji nedostupni i nepristupačni osobama s invaliditetom.

Kao i prijašnjih godina, zaprimali smo pritužbe kojima je ukazivano na **nepristupačnost i neprilagođenost plaža** osobama s invaliditetom.

Primjer iz prakse: Udruga građana obratila se Područnom uredu Rijeka s pritužbom na nemogućnost realizacije projekta – osiguravanja pristupačnosti plaže kroz postavljanje uređaja liftera za osobe s invaliditetom, a sve zbog izostanka suglasnosti nadležne jedinice lokalne samouprave za njegovo postavljanje. Udruga je uz suglasnost jedinice lokalne samouprave održala i humanitarnu akciju u cilju prikupljanja financijskih sredstava za nabavu prijeko potrebnog liftera kako bi njihovi članovi, sugrađani, kao i turisti s invaliditetom, imali mogućnost kupanja u moru kao i drugi građani bez invaliditeta. Jedinica lokalne samouprave u izvješću dostavljenom Pravobraniteljici navodi da se „nikako ne može govoriti o nabavci prijeko potrebne opreme", već isključivo „ugradnji tehnički naprednijeg rješenja u odnosu na postojeće" budući da je osigurana pristupačnost ulaza/izlaska u more na predmetnoj plaži. Smatraju da udruga može realizirati svoj projekt samo dobivanjem koncesije za posebnu uporabu koja bi im omogućila pravo postavljanja opreme na pomorskom dobru – plaži.

Pravobraniteljica je ukazala jedinici lokalne samouprave da je osiguranje pristupačnosti svih javnih sadržaja, pa tako i plaža, obveza koja proizlazi iz međunarodnih dokumenata koje je RH potpisala i ratificirala, kao i obveza koju propisuju nacionalni zakoni i propisi. Istaknuto je kako je obilježje ovog projekta upravo osiguranje pristupačnosti kao ljudskoga prava i omogućavanje da osobe s invaliditetom na ravnopravnoj osnovi sudjeluju s drugima u svim aktivnostima i područjima života. Preporuke Pravobraniteljice odnosile su se sadržajno na konkretan primjer nepristupačnog ulaza/izlaza u more, što je neposredno utvrđeno terenskim izvidom plaže, te je predloženo realiziranje ponuđenog rješenja osviještenih građana u vidu postavljanja liftera. Ukazano je na važnu ulogu jedinice lokalne samouprave u osiguravanju jednakosti, podrške i nediskriminacije svih svojih sumještana, predloženi su modaliteti realizacije projekta (npr. donacija liftera i/ili novčanih sredstava udruge) te je ukazano na normativni okvir prema kojemu je moguće realizirati predložene aktivnosti i osigurati pristupačnost ove plaže. Po upućenim preporukama Pravobraniteljice obaviješteni smo od strane jedinice lokalne samouprave da će se pristupiti sanaciji rampe u cilju osiguravanja pristupačnosti ulaza/izlaza u more te su ujedno iskazali spremnost na daljnju suradnju s udrugom u iznalaženju rješenja na obostrano zadovoljstvo, uzimajući u obzir potrebe i dobrobiti osoba s invaliditetom.

Primjer iz prakse*:* Područni ured Rijeka upoznat je s pritužbama osoba s invaliditetom i lokalnih udruga kojima se ukazuje na neredovito održavanje plaže za osobe s invaliditetom koje je dovelo do toga da oni za koje je plaža namijenjena – osobe s invaliditetom – istu zbog nemogućnosti i nesigurnosti uporabe ne mogu koristiti.

Pravobraniteljica je povodom opisanih pritužbi jedinici lokalne samouprave ukazala na problem te preporučila provođenje radnji usmjerenih na rješavanje istog na način da se preispitaju pritužbe i prijedlozi lokalnih udruga i osoba s invaliditetom te osigura funkcionalno korištenje i održavanje elemenata pristupačnosti nužnih za pristup osoba s invaliditetom svim sadržajima plaže. Obaviješteni smo kako je jedinica lokalne samouprave upoznata s nedostatcima predmetne plaže i da će se isti sanirati u najbržem mogućem roku sukladno raspoloživim financijskim sredstvima. U cilju poboljšanja uvjeta plaže planirana je i nabavka nove opreme te obnova sanitarnoga čvora prije početka kupališne sezone 2023. godine.

Mišljenje:

Prethodno opisani primjeri potvrđuju kako prilikom donošenja odluka koje utječu na živote građana (pa tako i odluka o upravljanju i uređenju plaža) treba uključiti i predstavnike osoba s invaliditetom te kroz participiranje građana u odlučivanju, partnerstvo između lokalnih vlasti, organizacija civilnog društva i stručnjaka izabrati ona rješenja koja će odgovarati potrebama građana. Samo kroz zajedničku suradnju svih zainteresiranih dionika na području jedinica lokalne samouprave i međusobnom razmjenom znanja i iskustva može se doći do obostrano zadovoljavajućih rješenja, budući da su osobe s invaliditetom odnosno njihovi predstavnici najbolji poznavaoci svojih potreba,

ali i specifičnosti koje proizlaze iz invaliditeta i potreba za primjerenom prilagodbom, a predstavnici jedinica lokalne samouprave upućeni su u raspoložive mogućnosti, postojeće resurse te druge relevantne činjenice. Na nužnost osiguranja pristupačnosti plaža upozoravamo godinama, kako pojedinačnim preporukama, tako i u našim izvješćima o radu. Prethodno opisani primjeri pokazuju da **otvorenost jedinica lokalne samouprave za suradnju s lokalnim udrugama i osluškivanje potreba svojih građana može dovesti do odgovarajućih rješenja** kojima će se **osigurati pristupačnost plaža**, pri čemu je potrebno voditi računa ne samo o ulazu u more, nego i o ostalim sadržajima poput sanitarnih čvorova, sunčališta, površina za kretanje, parkirališta, ugostiteljske ponude i drugog. Opisani slučajevi pokazuju kako nije dovoljno samo izgraditi pristupačnu plažu i elemente pristupačnosti, nego je **iste potrebno i održavati i osigurati njihovu funkcionalnost**, a poželjno je svake godine predsezonske aktivnosti usmjeriti na analizu stanja i potreba te poboljšanje pristupačnosti svake plaže i osobama s invaliditetom.

Postupajući po ostalim pritužbama zaprimanim tijekom 2022. godine, ali i sudjelujući u nekoliko projekata i istraživanja, dolazimo do zaključka kako unatoč manjim pozitivnim pomacima koji su svakako vidljivi, **osobe s invaliditetom i dalje nailaze na brojne prepreke zbog kojih im turistički sadržaji nisu u potpunosti dostupni**. Navedene prepreke za turiste s invaliditetom pojavljuju se već prilikom pokušaja pronalaska smještaja odnosno planiranja putovanja i boravka. Naime, **nepostojanje informacija o razini pristupačnosti smještajnog objekta i ostalih sadržaja** na željenoj destinaciji, a ponekad i pogrešne ili nepotpune informacije odnosno oglašavanje nekog objekta pristupačnim iako to u stvarnosti nije tako, uvelike otežavaju planiranje putovanja osobama s invaliditetom.

Prijašnjih godina smo upozoravali – a stanje se nije znatno popravilo niti tijekom 2022. godine – kako je u većem dijelu RH iznimno teško, gotovo nemoguće, pronaći u potpunosti pristupačan smještajni objekt. Naime, **arhitektonske prepreke** koje onemogućavaju kretanje invalidskim kolicima, npr. visoki pragovi, stepenice, nepostojanje dizala ili pristupačne kosine, nepristupačan krevet, neadekvatne površine za kretanje, nepostojanje pristupačno uređenoga parkirališnog mjesta i slično, još uvijek su obilježje većine smještajnih objekata. Tamo gdje pristupačan smještaj postoji najčešće se radi o skupljim hotelskim objektima, dok je u potpunosti pristupačan privatni ili jeftiniji hotelski/motelski smještaj po prihvatljivim cijenama iznimno teško, a u nekim dijelovima RH i gotovo nemoguće pronaći.

Osim na nepristupačnost smještajnih objekata, godinama upozoravamo na fizičke (arhitektonske) barijere koje onemogućavaju npr. ulazak u more i/ili bazen, kretanje plažom, javnim površinama i prilaz znamenitostima, ulazak u objekte (ugostiteljske, trgovačke i dr.), a i dalje nailazimo na **rješenja kojima se formalno ispunjava obveza osiguranja pristupačnosti**, međutim **u stvarnosti nisu primjenjiva** (npr. nisu univerzalno rješenje za osobe svih vrsta oštećenja) ili se zbog neodržavanja često nalaze u kvaru i nisu na raspolaganju za korištenje. Takve pritužbe najčešće se odnose na korištenje koso podiznih platformi umjesto betonskih rampi, na zaključane pristupačne sanitarne čvorove, nepristupačno izgrađena parkirališna mjesta za osobe s invaliditetom i slično.

U mjestima u kojima je prijašnjih godina Pravobraniteljica upućivala pojedinačne preporuke vezano za osiguranje pristupačnih sanitarnih čvorova uočili smo manje pozitivne pomake, pa su tako na pojedinim manifestacijama na području Slavonije, Baranje i Srijema i tijekom 2022. godine jedinice lokalne samouprave inzistirale da organizatori osiguraju i prijenosne toalete za osobe s invaliditetom, ali takvi pozitivni primjeri i dalje su iznimka, a ne pravilo.

Kroz komunikaciju s osobama s oštećenjem vida, osobama s oštećenjem sluha te roditeljima djece s teškoćama u razvoju upoznati smo kako su i dalje iznimno rijetke prilagodbe prostora i sadržaja koje bi omogućile uživanje u turističkoj ponudi svima, neovisno o vrsti oštećenja koje imaju. Takve prilagodbe bile bi npr. natpisi na Brailleovom pismu, taktilni indikatori, glasovni vodiči, reljefni prikazi i različiti interaktivni sadržaji, a ravnopravnijem položaju osoba s invaliditetom kao turista svakako bi doprinijelo osoblje koje bi bilo bolje educirano o specifičnosti i potrebama koje proizlaze iz invaliditeta.

Postojanje opisanih prepreka i učestalost pritužbi kojima se na njih upozorava potvrđuju i pružatelji turističkih usluga, posebice oni koji pružaju usluge smještaja (npr. vlasnici apartmana, OPG-ova) koji i dalje ne uočavaju priliku za privlačenje turista s invaliditetom te zanemaruju činjenicu da je ova kategorija najveća manjinska skupina turista na svijetu, da su turisti s invaliditetom u pravilu „vjerni“ gosti koji se često vraćaju na destinacije na kojima budu zadovoljni uslugom, često putuju „izvan sezone“ i ostvaruju više noćenja. Kod privatnih iznajmljivača nedvojbeno još uvijek postoji nezainteresiranost, ali i predrasude i stereotipi kako su tehnički zahtjevi za osiguranje pristupačnosti brojni i skupi, iako brojni primjeri i iskustva iz prakse pokazuju da se u velikom broju slučajeva samo manjim preinakama i zahvatima može osigurati pristupačnost i olakšati korištenje turističkih sadržaja (npr. apartmana) osobama s invaliditetom. Upravo pozitivni primjeri kojima smo svjedočili tijekom 2022. godine potvrđuju kako preinake izvedene prema načelu univerzalnog dizajna nisu osigurale samo pristupačnost osobama s invaliditetom, nego su tako uređeni smještajni objekti postali atraktivniji i privlačniji za sve kategorije gostiju, od prosječnog turista, obitelji s malom djecom u dječjim kolicima, obitelji s više djece, starijih osoba, osoba koje imaju privremene fizičke teškoće pa u konačnici do gostiju koji koriste invalidska kolica.

Zbog svega navedenog, potrebno je nastaviti s aktivnostima kojima će se sve one koji sudjeluju u kreiranju turističke ponude osvještavati o tome kako je **pristupačan turizam širok pojam koji uz pristupačne i točne informacije o destinaciji podrazumijeva pristupačnost smještajnih kapaciteta, kao i pristupačnost svih drugih sadržaja** koji su uključeni u turističku ponudu (znamenitosti, plaže/bazeni, sportski, rekreacijski, kulturni i umjetnički objekti i sadržaji, javne površine, objekti javne namjene, trgovački i ugostiteljski sadržaji, prijevoz i drugo).

PODIZANJE RAZINE SVIJESTI

S obzirom na to da su nedostatna osviještenost i prethodno opisane predrasude i stereotipi uzrok većine prepreka zbog kojih turistička ponuda još uvijek nije pristupačna za osobe s invaliditetom, tijekom 2022. godine nastavili smo s intenzivnim provođenjem **aktivnosti kojima se radilo na podizanju razine svijesti svih relevantnih dionika u turizmu o važnosti osiguranja pristupačnosti turističke ponude** te **potencijalu koji se nalazi u turističkim proizvodima i uslugama koji su pristupačni osobama s invaliditetom**. Cilj tih aktivnosti bio je poticanje i motiviranje donositelja odluka, turističkih djelatnika, poduzetnika i stručnjaka u različitim područjima, da svatko u svom području doprinese osiguranju pristupačnosti cjelokupne turističke ponude. Dalje u tekstu navedeni su primjeri spomenutih aktivnosti i projekata u kojima je sudjelovao Pravobranitelj za osobe s invaliditetom i koji mogu poslužiti kao smjernice i primjeri dobre prakse.
Pravobranitelj za osobe s invaliditetom i Ministarstvo turizma i sporta uspostavili su proteklih godina suradnju usmjerenu na poboljšanje pristupačnosti turističke ponude osobama s invaliditetom. Uzimajući u obzir pozitivne rezultate uspostavljene suradnje i zajedničkih aktivnosti Pravobraniteljica je krajem 2021. godine uputila preporuku kojom je predloženo zajedničko organiziranje događanja kojima bi se pružatelje turističkih usluga upoznalo s preprekama s kojima se osobe s invaliditetom susreću kao turisti, ukazalo na potencijal turizma obogaćenog ponudom koja je pristupačna za osobe s invaliditetom, kao i na učinkovite i ekonomski prihvatljive načine uklanjanja tih prepreka primjenom načela razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna, a tom prilikom ukazalo bi se i na mogućnosti koje proizlaze iz poticajnih programa. Predloženo je da se takva događanja usmjere na pružatelje turističkih usluga (npr. vlasnici i zaposlenici hotela, hostela, apartmana, OPG-a i sl.), na djelatnike turističkih zajednica, ali i druge koji sudjeluju u kreiranju turističke ponude (npr. JLP(R)S).

Tijekom 2022. godine Ministarstvo turizma i sporta u suradnji s Pravobraniteljem za osobe s invaliditetom održalo je ukupno pet regionalnih radionica (u Osijeku, Splitu, Dubrovniku, Opatiji i Puli) s nazivom *Turizam – pristupačan za sve* koje su se bavile različitim temama važnim za turizam pristupačan osobama s invaliditetom (pojam pristupačnog turizma, benifiti, razumna prilagodba,

bonton, univerzalni dizajn i održivi razvoj), a koje su bile namijenjene svima onima koji sudjeluju u kreiranju i realizaciji turističkih aktivnosti. Naime, kada govorimo o izazovima gostiju, domaćih i stranih turista s invaliditetom, s kojima se oni susreću prilikom dolaska na naše turističke destinacije, moramo znati kako se oni ne razlikuju od svakodnevnih izazova s kojima se susreću i s kojima žive osobe s invaliditetom i njihove obitelji u svim tim mjestima. Važnost pristupačnog turizma prepoznata je i u novoj *Strategiji razvoja održivog turizma do 2030. godine*, kao i kroz *Nacionalni plan oporavka i otpornosti* te nedavno doneseni *Višegodišnji financijski okvir*. Veliku pažnju privukli su lokalni primjeri dobre prakse koje su predstavili sami akteri koji su svoj turistički proizvod (smještaj, prostor, uslugu, projekt i dr.) učinili u potpunosti pristupačnim gostu s invaliditetom. Ovogodišnji ciklus radionica završen je konferencijom *Pristupačni turizam – održivi turizam* koja je povodom obilježavanja Međunarodnog dana osoba s invaliditetom održana u Zagrebu 2. prosinca 2022. Ove aktivnosti nastavak su uspješne suradnje s Ministarstvom turizma i sporta koje je tijekom 2022. godine zajedno s Pravobraniteljem za osobe s invaliditetom uložilo značajne napore u širenje ideje i predstavljanje potencijala turizma pristupačnog svima, a uz primjenu univerzalnog dizajna i razumne prilagodbe i turizma pristupačnog i osobama s invaliditetom i njihovim obiteljima. Materijali i snimke s održanih regionalnih radionica dostupne su i putem mrežnih stranica Ministarstva turizma i sporta.

Važnost ovih opisanih događanja i pozitivan utjecaj koji su oni imali na sudionike potvrđuju povratne reakcije koje su uslijedile od strane sudionika. Kao neke od primjera izdvajamo **inicijative predstavnika pojedinih ustanova i udruga** koje su upravo održane radionice potaknule na njihov dodatni angažman na područjima na kojima djeluju. Tako je npr. Nacionalna udruga malih i obiteljskih hotela u prosincu 2022. godine organizirala *online* radionicu na temu *Pristupačnost hotelskih usluga za osobe s invaliditetom*. Tijekom ove edukativne radionice vlasnicima malih i obiteljskih hotela, članovima spomenute udruge, prezentiran je među ostalim primjer dobre prakse iz Splita. Na radionici je aktivno sudjelovala savjetnica pravobraniteljice iz Područnog ureda Split koja je sudionicima približila pojam pristupačnosti i univerzalnog dizajna, obveze, ali i mogućnosti koje postoje za iznajmljivače kod prilagodbe objekata za OSI te ukazala na druge primjere dobre prakse.

Također, potaknuti radionicom održanom u Osijeku, predstavnici Ugostiteljsko-turističke škole Osijek inicirali su i organizirali ciklus od pet edukativnih radionica koje je vodio savjetnik pravobraniteljice iz Područnog ureda Osijek i na kojima je sudjelovalo stotinjak učenika te škole. Učenici završnih razreda (smjer: konobar, turističko-hotelijerski komercijalist i hotelijersko-turistički tehničar) koji će tijekom svoga rada biti u kontaktu s gostima i obavljati poslove kroz koje će biti u prilici osmišljavati i pružati ugostiteljske i turističke proizvode i usluge, između ostaloga i za osobe s invaliditetom, tijekom radionica su kroz teorijsko predavanje, međusobnu komunikaciju i vježbe upoznati s promjenom u načinu gledanja na invaliditet i osobe s invaliditetom te im je kroz primjere modela prikazivanja invaliditeta pojašnjeno što znači odnositi se prema OSI kao prema nositeljima ljudskih prava, a ne kao prema primateljima milosrđa.
Osim prethodno navedenih aktivnosti, istaknuli bismo i suradnju s Fakultetom za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji te s Fakultetom ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“ u Puli koji su prihvatili inicijativu Područnog ureda Rijeka te su u listopadu 2022. godine za svoje studente organizirali predavanja na temu pristupačnog turizma. Predavanjima savjetnice i savjetnika pravobraniteljice studentima ekonomije i turizma pružena su dodatna znanja i informacije o obvezi osiguranja pristupačnosti turističkih usluga za osobe s invaliditetom te im je kao budućim kreatorima turističke ponude ukazano na potencijale i benefite pristupačnog turizma.

Kao i prijašnjih godina, Pravobraniteljica je aktivno pružala **podršku i sudjelovala u provedbi projekata** usmjerenih na osiguranje pristupačnosti turističke ponude u RH. Kao **primjer pozitivne prakse koji može biti smjernica i putokaz** drugim sredinama i ove godine izdvajamo projekt ADOBE – *pristupačna turistička odredišta i usluge u pograničnim područjima* koji je uspješno završen u kolovozu 2022. godine. Naime, uvažavajući preporuku Pravobraniteljice, Osječko-baranjska županija (u daljnjem tekstu: OBŽ) preuzela je na sebe ulogu nositelja projekta i zajedno sa Županijom Baranja

iz Mađarske prijavila i provela projekt prekogranične suradnje u sklopu *programa Interreg V-A Hungary-Croatia Co-operation Programme 2014-2020*. Ured pravobraniteljice pružao je aktivnu podršku prilikom osmišljavanja i provođenja svih projektnih aktivnosti od kojih izdvajamo **istraživanje o pristupačnosti 100 odabranih objekata turističke namjene** u OBŽ (kulturna i prirodna baština, imanja, proizvođači vina i mesnih delicija, iznajmljivači privatnog smještaja, seljačka domaćinstva, hotelski smještaj, javni, sakralni i ugostiteljski objekti) te izrađenu **Analizu pristupačnosti turističkih atrakcija OBŽ** koja je javno dostupna putem mrežne stranice projekta i mobilne aplikacije. Zahvaljujući navedenom osobe s invaliditetom imaju pristup iscrpnim i relevantnim informacijama o razini pristupačnosti objekata i usluga na tom području, a dostupne su i preporuke za poboljšanje pristupačnosti pojedinih objekata koje daju kvalitetan temelj za povećane pristupačnost turističke ponude, ne samo OBŽ, već i svih ostalih područja RH. Analiza i informacije o projektu te **mobilna aplikacija** dostupni su putem poveznica:
https://adobe-huhr.com/pristupacna-odredista/
https://adobe-huhr.com/wp-content/uploads/2021/05/analiza_pristupacnosti_ADOBE.pdf
https://play.google.com/store/apps/details?id=com.adobe.huhr&hl=hr&gl=US
Vrijednost ovog projekta ogleda se i u **nabavljenim prijenosnim kosinama/rampama za objekte** (restorani, OPG-ovi, muzeji, kulturni centri) u kojima se to pokazalo potrebnim radi osiguranja pristupačnosti. Kroz projekt je nabavljena i vrijedna **oprema koja je na raspolaganju turistima s invaliditetom i pružateljima turističkih usluga** na području OBŽ (motorni skuter i elektromotorni dodatci za invalidska kolica, elektromotorni krevet, lifter za krevet, sklopiva elektromotorna kolica, hodalice, štapovi, prijenosne kosine) koji ju **mogu posuditi i besplatno koristiti** te tako imati ugodniji i aktivniji boravak na tom području. Tijekom provođenja projekta organizirane su i **edukacije dionika u turizmu**, a posebno je zanimljiva bila **informativna kampanja** za povećanje razine svijesti cijeloga društva o važnosti pristupačnog turizma. Medijski tekstovi, intervjui, spotovi i informacije o ostalim promotivnim aktivnostima projekta, kao i informacije o načinu posuđivanja opreme dostupni su putem mrežnih stranice i društvenih mreža projekta:
https://adobe-huhr.com/
https://www.facebook.com/adobehuhr/
https://www.instagram.com/adobe_interreg_hu_hr/
https://www.youtube.com/channel/UCDAaEhYq4Oxw1qYbs1WwMOQ/videos
https://www.youtube.com/watch?v=It-1gBIgyrA
https://www.youtube.com/watch?v=f5Tk-Gh_Lyc

Nakon završetka projekta Pravobraniteljica je o rezultatima i svemu prethodno navedenom obavijestila Hrvatsku turističku zajednicu, preporučivši da se korisne informacije i alati kreirani kroz projekt proslijede svim turističkim zajednicama i turističko-informativnim centrima u Republici Hrvatskoj, odnosno predstavništvima i ispostavama na globalnoj razini.

Projekt ADOBE pokazao se kao primjer dobre prakse koji je potvrdio kako **otvorena komunikacija, uz osluškivanje i uvažavanje prijedloga osoba s invaliditetom, suradnja institucija, a u ovom slučaju i međunarodna suradnja, mogu dovesti do poboljšanja kvalitete života osoba s invaliditetom**. Povratne informacije turista, agencija, vodiča i pružatelja usluga u turizmu već su pokazale kako dokumenti poput Analize pristupačnosti, u kombinaciji s mogućnosti najma vrhunske opreme mogu presuditi o dolasku pojedinaca ili skupine turista na određeno područje. Ohrabrujuće je što su projektni partneri, ali i predstavnici brojnih drugih dionika koji su sudjelovali u projektnim aktivnostima iskazali zainteresiranost i volju za nastavkom suradnje i provođenja zajedničkih projekata i aktivnosti kojima će se pristupačnost ovih destinacija podići na još višu razinu. To je posebno značajno zbog najava sljedećeg INTERREG programa, prema kojima će se putem projekata međunarodne suradnje moći osigurati sredstva za arhitektonske zahvate usmjerene na uklanjanje prepreka i osiguranje pristupačnosti za OSI.
Važnost ovakvih projekata i aktivnosti usmjerenih na podizanje razine svijesti ogleda se i u činjenici da su se upravo nakon svake pojedine aktivnosti Područnom uredu Osijek obraćali vlasnici

smještajnih objekata, ugostitelji i upravitelji pojedinih javnih ustanova kako bismo ih detaljnije savjetovali o tome što konkretno oni mogu učiniti kako bi osigurali pristupačnost svojih sadržaja.

PRAĆENJE PROVEDBE PREPORUKA UPUĆENIH PRETHODNIH GODINA

Kao i prethodnih godina, uz aktivnu suradnju s Ministarstvom turizma i sporta, nastavljeno je praćenje implementacije mjera i aktivnosti predloženih prijašnjih godina od strane Odbora za turizam Hrvatskog sabora (iz 2015. godine) i Pravobraniteljice.

U tu svrhu od Ministarstva turizma i sporta su zatraženi podatci o ukupnom broju kategoriziranih objekata vrste: Hotel baština (*heritage*), Difuzni hotel, Hotel, Aparthotel, Turističko naselje, Turistički apartmani i Integralni hotel (udruženi), za koje je na temelju odredbi čl. 46. Pravilnika o razvrstavanju, kategorizaciji i posebnim standardima ugostiteljskih objekata iz skupine Hoteli (Narodne novine, br. 56/16 i 120/19) utvrđen posebni standard pod nazivom „ZA OSOBE S INVALIDITETOM“. Također, zatražene su informacije o projektu *Hrvatski digitalni turizam – e-Turizam* i općenito o tome da li MINTS ili neko drugo tijelo prikuplja, obrađuje i objavljuje podatke o broju pristupačnih hotela, plaža i drugih turističkih objekata i usluga za osobe s invaliditetom te postoji li način na koji građani i turisti imaju mogućnost pomoću razvijenoga aplikativnog rješenja (e-usluga / aplikacija / *web* rješenje) pristupiti relevantnim informacijama o pristupačnosti destinacija, objekata, turističkih usluga i proizvoda? Nadalje, u odnosu na prethodno u tekstu opisane zajedničke regionalne radionice i konferenciju namijenjenu svim akterima turističkog sektora, od MINTS-a je zatražena informacija o ukupnom broju sudionika svih događanja te podatak o broju predstavnika iz privatnog sektora (iznajmljivači, vlasnici, djelatnici smještajnih i ugostiteljskih objekata i dr.). Zaključno, zatražene su i informacije o poticajnim mjerama koje je tijekom 2022. godine MINTS osiguralo s ciljem povećanja razine pristupačnosti turističkih proizvoda i usluga osobama s invaliditetom.

Kao i protekle tri godine, **MINTS je dostavilo iscrpan odgovor i detaljno izvješće** iz kojega su razvidne konkretne mjere i aktivnosti poduzimane tijekom 2022. godine te dalje u tekstu izdvajamo dio zaprimljenih odgovora i traženih podataka.

Unatoč mogućnosti prema kojoj ugostiteljski objekti iz skupine „Hoteli“ mogu ishoditi <u>poseban standard pod nazivom „ZA OSOBE S INVALIDITETOM</u>“, iz odgovora MINTS-a proizlazi kako od 936 kategoriziranih objekata vrste: Hotel baština (*heritage*), Difuzni hotel, Hotel, Aparthotel, Turističko naselje, Turistički apartmani i Integralni hotel (udruženi) „…*Trenutno niti jedan hotel nema oznaku posebnog standarda „Za osobe s invaliditetom*“.

<u>Na pitanje o projektu *Hrvatski digitalni turizam – e-Turizam* i prikupljanju te mogućnosti pristupa informacijama o pristupačnosti destinacija, objekata, turističkih usluga i proizvoda</u>, MINTS ističe da kao nositelji projekta isti provode s partnerima (Hrvatska turistička zajednica, Turistička zajednica Splitsko- dalmatinske županije te Splitsko-dalmatinska županija), a projekt se (su)financira iz Europskih strukturnih i investicijskih fondova. Navode kako je „c*ilj projekta poboljšati komunikaciju između građana i javne uprave u turizmu te povećati učinkovitost i transparentnost javne uprave u pružanju javnih usluga u turizmu prema građanima kroz uspostavu kvalitetnih, brzih i korisnički orijentiranih elektroničkih usluga. U okviru projekta uspostavljaju se Središnji turistički registar, sustav za registraciju obavljanja djelatnosti i pokretanje poslovanja u području turizma i ugostiteljstva, sustav za pregled i dodjelu dostupnih potpora u turizmu, sustav za prijavu i odjavu gostiju, turističko-informacijski portal za promociju hrvatskog turizma, središnji portal za podršku razvoja turizma, te odgovarajuće mobilne aplikacije. Usluga Središnji turistički registar omogućuje prijavljenim korisnicima pretraživanje registarskih zapisa koji se na njih odnose. Podaci u Središnji turistički registar upisuju se na temelju prethodno provedenih postupaka registracije. Središnji turistički registar nije javno dostupan u kontekstu kako se navodi u upitu obzirom da isti sadržava zapise koji nisu prošli postupak verifikacije…“*

MINTS detaljno opisuje kompleksnost postupka verifikacije i činjenicu kako je sadržaj istog vezan izričito uz važeći zakonodavni okvir te napominje da se *„…podaci iz Središnjega turističkog registra mogu razmjenjivati po službenoj dužnosti s drugim javnopravnim tijelima koji za to imaju pravni interes…“*.
MINTS dalje u svom odgovoru ističe i sljedeće: *„Turističko-informacijski portal 'croatia.hr', u nadležnosti Hrvatske turističke zajednice, na jednom centralnom mjestu pruža turističke informacije i podatke te provodi promociju hrvatskog turizma. Turistima se omogućuje pristup informacijama i sadržajima relevantnim za pripremu i planiranje njihovog posjeta i boravka u Hrvatskoj. Sustav turističkih zajednica u suradnji s HTZ-om zadužen je za unos informacija na portal croatia.hr ukoliko pojedini pružatelj usluge nudi sadržaj i usluge prilagođene osobama s invaliditetom. Projekt sagledava segment socijalne inkluzije osoba s invaliditetom s dva aspekta kao korisnika: aplikacije prilagođene potrebama određenih invaliditeta s jedne strane te informacije o pristupačnosti destinacija, objekata, turističkih usluga i proizvoda, s druge strane. Sva aplikativna rješenja razvijena kroz ovaj projekt imaju prilagođen dizajn osobama s invaliditetom odnosno ugrađene tehnološke alate za prilagodbu sadržaja kao prilagodba veličine pisma, prilagodba disleksiji i prilagodba slabovidnosti…“.*

U odnosu na pitanje <u>o ukupnom broju sudionika na zajedničkim radionicama i konferenciji te posebno o broju predstavnika iz privatnog sektora</u> MINTS izvješćuje kako je svih pet radionica i konferencija provedeno po hibridnom modelu s ciljem uključivanja većeg broja sudionika. Nadalje se ističe kako su pozivi poslani *„…u suradnji s krovnim udrugama (Udruga poduzetnika u hotelijerstvu Hrvatske, Nacionalna udruga obiteljskih i malih hotela, Udruga hrvatskih putničkih agencija, Kamping udruženje Hrvatske) koje su ih proslijedile svim svojim članicama. U diseminaciji poziva sudjelovala je i Hrvatska gospodarska komora po istom modelu kao i strukovne udruge. Slano je dva puta – kao najava i konačni poziv s mogućnošću prijave. Također, Ministarstvo je neposredno slalo pozive na uključivanje poduzetnicima u turizmu i ugostiteljstvu koji su partneri Ministarstvu na drugim programima i projektima. Pozivi su poslani i turističkim zajednicama, razvojnim agencijama, jedinicama lokalne i područne samouprave, fakultetima, srednjim strukovnim školama te potencijalno zainteresiranim udrugama. Ministarstvo je najave objavljivalo i na mrežnim stranicama. Prema raspoloživim evidencijama na radionicama i konferenciji sudjelovalo je 184 sudionika: osam djelatnika smještajnih i ugostiteljskih objekata, četiri predstavnika općina, gradova, županija, 22 predstavnika regionalnih i/ili razvojnih agencija i javnih ustanova, šest predstavnika krovnih udruga u turizmu, 15 vlasnika/građana iznajmljivača, 23 predstavnika turističkih zajednica (općina, gradova županija), 10 predstavnika turističkih agencija, dva predstavnika zračnih luka, 54 predstavnika škola, obrazovnih institucija, regionalnih centara kompetentnosti i 20 službenika MINTS-a.*
MINTS u svom odgovoru ističe kako imaju povratnu informaciju da je *„…Nacionalna udruga obiteljskih i malih hotela već implementirala u program usavršavanja zaposlenika svojih članica modul o pristupačnom turizmu…“,* a posebno se ističe da su zaprimljene i *„…pisane povratne informacije o uspješnosti konferencije*“ te da se *„…kroz komunikaciju s drugim dionicima u pripremi i provedbi javnih politika može utvrditi da je projekt radionica bio učinkovit i postavio dobar temelj za daljnje aktivnosti na jačanju svijesti o pristupačnom turizmu…*“.

Posebno iscrpan odgovor MINTS je dostavilo na <u>pitanje o poticajnim mjerama usmjerenim na povećanja razine pristupačnosti turističkih proizvoda i usluga</u> osobama s invaliditetom. Iz odgovora izdvajamo sljedeće: *„…MINTS je tijekom 2022. godine nastavilo s poticajnim kriterijima/bodovanjima projekata s ciljem jačanja ponude za turiste s invaliditetom. Tako je kroz program potpora male vrijednosti „Konkurentnost turističkog gospodarstva“, MINTS imalo prihvatljivu aktivnost – povećanje ili poboljšanje standardnih i propisanih uvjeta za OSI, uključujući i dizala. U svom troškovniku tri prijavljena i prihvaćena projekta su implementirala ovu aktivnost i dodijeljena im je potpora u ukupnom iznosu od 335.000,00 kn (44.488 EUR). Nadalje, sredstvima strukturnih fondova, MINTS je objavilo dva poziva usmjerena povećanju razine pristupačnosti turističkih proizvoda i usluga osobama s invaliditetom. (1. 3. 2017. i 19. 3. 2021.): „Poboljšanje pristupa tržištu rada u sektoru turizma i*

ugostiteljstva 1“ te „Poboljšanje pristupa tržištu rada u sektoru turizma i ugostiteljstva 11“ po kojima je u 2022. godini isplaćeno 11.031.594,87 kuna (1.464.144,26 EUR). Tijekom 2022. godine u projektima koji su financirani unutar navedenih poziva sudjelovalo je 186 OSI. Glavne aktivnosti uključenja OSI u navedenim pozivima su: formalno i/ili neformalno obrazovanje OSI u sektoru turizma i ugostiteljstva sukladno Zakonu o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru (Narodne novine, br. 22/13, 41/16, 64/18 i 47/20), stručno usavršavanje predavača i mentora za rad s OSI, stručna podrška i profesionalno usmjeravanje OSI u sektoru turizma i ugostiteljstva, promocija zanimanja u sektoru turizma i ugostiteljstva za OSI kroz organizaciju različitih događanja, provedba programa osposobljavanja i/ili usavršavanja prilagođenih ranjivim skupinama. Ministarstvo je za radionice i konferenciju na temu pristupačnog turizma u 2022. godini iz državnog proračuna izdvojilo ukupno 162.820 kn (21.610 EUR). Napominjemo kako su sve radionice snimane i objavljene kao edukativni materijal, zajedno s prezentacijama, na mrežnim stranicama Ministarstva u posebno izdvojenoj rubrici Pristupačni turizam. Također, otvorena je mail adresa (pristupacniturizam@mints.hr) te su pozvani svi zainteresirani da se obrate Ministarstvu s prijedlozima, komentarima, izazovima i preprekama na koje nailaze.

U sklopu Nacionalnog plana oporavka i otpornosti izrađen je Poziv na dodjelu bespovratnih sredstava Regionalna diversifikacija i specijalizacija hrvatskog turizma kroz ulaganja u razvoj turističkih proizvoda visoke dodane vrijednosti… …kao jedan od uvjeta prihvatljivosti projekta je navedena i usklađenost projekta s horizontalnim EU i nacionalnim politikama o …nediskriminaciji i pristupačnosti za OSI… …u poglavlju Pristupačnost za OSI propisano je da projekt treba ispuniti minimalne zakonske uvjete u pogledu promicanja pristupačnosti za OSI da bi se smatrao neutralnim. Također, projekt može doprinijeti promicanju pristupačnosti OSI. Prijavitelji mogu na razini projektnih prijedloga osmisliti aktivnosti pri promicanju pristupačnosti OSI koje osiguravaju poboljšanu dostupnost za OSI povrh zakonskih zahtjeva… …kroz sve tri grupe projekata (Infrastruktura u funkciji razvoja Iječilišnog i wellness turizma, Infrastruktura aktivnog turizma i Posjetiteljska infrastruktura), u skupini kriterija „Društvena održivost“ bodove će ostvariti projektni prijedlozi koji su utvrdili barem jednu specifičnu aktivnost koja doprinosi promicanju pristupačnosti za OSI povrh propisanog minimuma poštivanja zakonskih odredbi. Poziv je otvoren do 1. ožujka, a odluka o financiranju će se donijeti u 2023. godini.

Pozivom za dodjelu bespovratnih sredstava Jačanje održivosti te poticanje zelene i digitalne tranzicije poduzetnika u sektoru turizma koji se provodi u sklopu NPOO, a u nadležnosti je MINTS-a, horizontalnim načelima koja su propisana dokumentacijom Poziva aktivnosti su usmjerene na promicanje horizontalnih politika EU s obzirom na to da se potiču dodatne aktivnosti uz propisani minimum poštivanja zakonskih odredbi. Slijedom navedenog, u cilju postizanja većeg broja bodova kod ocjenjivanja projektnih prijedloga, prijavitelji su pozvani doprinijeti promicanju pristupačnosti OSI na način da osmisle aktivnosti za navedenu svrhu. Kao primjer navedene su sljedeće aktivnosti: korištenje načela univerzalnog dizajna, radna mjesta prilagođena osobama s invaliditetom, Brailleovo pismo za slijepe osobe, zvukovna rješenja za slijepe osobe, znakovni jezik za gluhe osobe, educirani prevoditelji za gluhoslijepe osobe koji poznaju sve oblike komunikacije koje koriste gluhoslijepe osobe (taktilni znakovni jezik, pisanje na dlanu i sl.), edukacija zaposlenika za ophođenje s OSI, tekstovi jednostavni za čitanje i razumijevanje za osobe s intelektualnim teškoćama, dostupnost informacijsko-komunikacijske tehnologije za OSI… …bodovi se ostvaruju ukoliko se planira zapošljavanje OSI iznad zakonski propisanog minimuma, kao i dodatni bodovi za usavršavanje radnika s invaliditetom…

…U 2022. godini Javni natječaj za sufinanciranje projekata udruga u turizmu u 2022. podijeljen je na dva programska područja pa su na taj način, kroz drugo programsko područje (PP2) ciljano sufinancirani projekti razvijanja svijesti o pristupačnom turizmu. Također, udruge čije je djelovanje vezano uz izjednačavanje mogućnosti OSI bile su prihvatljive kao prijavitelji (ne više samo kao partneri). Sredstva u PP2 bila su namijenjena sufinanciranju projekata koji doprinose uključivanju OSI na tržište rada u turizmu, poticanju poslodavaca i turističkih zajednica u turizmu na razvoj pristupačnog turizma kroz aktivnosti kako slijedi: programi usavršavanja i osposobljavanja djelatnika u turizmu, prvenstveno onih koji dolaze u neposredan kontakt s OSI na temu brige o gostu s invaliditetom, programi osposobljavanja i usavršavanja OSI za rad u turizmu i ugostiteljstvu, seminari, radionice i drugi oblici stjecanja novih kompetencija, znanja i vještina na temu izjednačavanja

mogućnosti OSI… …ukupna vrijednost Javnog natječaja je 4.000.000,00 kuna, od čega je za PP2 ugovoreno 9 projekata u vrijednosti 1.195.233,28 kn. Također, u PP1 (poticanja na razvoj karijere u turizmu) ugovoren je projekt s udrugom u turizmu koja provodi projekt osposobljavanja OSI za rad u ugostiteljstvu te u vrijednosti 200.000 kuna pa je iz državnog proračuna po ovom javnom natječaju za jačanje pristupačnosti turizma izdvojeno ukupno 1.395.233,28 kuna (185.179,28 EUR)… …Ministarstvo i za buduće razdoblje planira mjere poticanja jačanja svijesti o pristupačnom turizmu pa sa zadovoljstvom ističemo daje kroz ESF+ planirana objava Poziva Turizam za sve (pristupačnost), u modalitetu otvorenog poziva. Okvirno planirana objava je IV. kvartal 2024. godine, a iznos dostupan za ovaj Poziv je 7.000.000 EUR. Planirane aktivnosti su: razvoj turističkih proizvoda i usluga koja će omogućiti jednake prilike za OSI, adaptacija i prilagodba infrastrukture u turizmu za osobe s invaliditetom prilagodba poslovnih procesa potrebama osoba s invaliditetom, priprema i prilagodba zahtjevima međunarodnih standarda vezanih uz pristupačnost u turizmu (npr. UNE-ISO 21902) i labeling*, aktivnosti podizanja svijesti (edukacija kako pristupiti osobama s invaliditetom) među zaposlenima, poticanja primjene inovativnih tehnologija i usvajanje održivih i pristupačnih rješenja, pružanje informacija o mogućnosti korištenja proizvoda i usluga OSI, podizanje javne svijesti o značaju ovog oblika turizma. Sredstvima državnog proračuna, Ministarstvo nastavlja s istim programom potpora male vrijednosti „Konkurentnost turističkog gospodarstva“, koji će imati prihvatljivu aktivnost – povećanje ili poboljšanje standardnih i propisanih uvjeta za OSI, uključujući i dizala u svim mjerama programa. Proračunska vrijednost cijelog Programa KTG-a je 2,65 mil. EUR za sve mjere i moguće prihvatljive aktivnosti, među kojima je i prethodno navedena aktivnost vezana za osiguranje pristupačnosti osobama sa invaliditetom. Nadalje, Ministarstvo nastavlja s javnim natječajem za udruge po modelu iz 2022. godine ukupne vrijednosti 530.890 EUR te s regionalnim radionicama i konferencijom, za što je osigurano 53.000 EUR. U Fondu za turizam DPRH osiguravaju se sredstva namijenjena razvoju javne turističke infrastrukture i očuvanju turističke resursne osnove. Program je namijenjen javnom sektoru te su predmetni javni pozivi uključivali i kriterij prilagođenosti projekata osobama s invaliditetom, a koji je donosio dodatne bodove (u onim točkama gdje je to i moguće – npr. plaže i kupališta te centri za posjetitelje i interpretacijski centri). Tako se kod projekata plaža i kupališta dodatno bodovala pristupačnost projekta osobama s invaliditetom, omogućen pristup i kretanje OSI ili smanjenom pokretljivošću (rampe/liftovi za invalide, sanitarni čvorovi za invalide) i prilagođenost projekta drugim ranjivim skupinama. Kod centara za posjetitelje i interpretacijskih centara dodatno se bodovala pristupačnost projekata osobama s invaliditetom: omogućen pristup i kretanje osobama s invaliditetom ili smanjenom pokretljivošću (rampe/liftovi za OSI, sanitarni čvorovi za OSI, oznake na Brailleovom pismu, taktilne crte vodilje, pristupačnost projekta informacijama i komunikaciji za gluhe i slijepe osobe)… …u sljedećem razdoblju sredstva će se ulagati namjenski u razvoj javne turističke infrastrukture i gdje će god biti primjenjivo, koristit će se, između ostaloga, kriteriji odabira vezani uz prilagodbu i promicanje pristupačnosti za osobe s invaliditetom…“.*

Osim prethodno navedenih informacija i podataka prikupljenih od strane MINTS-a, Pravobraniteljica je **od turističkih zajednica s područja četiriju dalmatinskih županija u listopadu 2022. godine zatražila podatke** o broju obitelji ili samih osoba s invaliditetom koji su u pojedinoj TZ zatražili informacije o pristupačnom smještaju i koliko ih je uspješno realizirano, zatim podatke o pristupačnom smještaju na području djelovanja TZ te podatke o broju pristupačnih agencija i turističkih ureda. Također, zatraženi su i podatci o edukacijama na temu pristupačnosti turističkih proizvoda i usluga osobama s invaliditetom u 2022. godini. Zaprimljeni odgovori izneseni su u tablici koja slijedi u nastavku teksta:

Tablica 30. Podatci turističkih zajednica o usluga osobama s invaliditetom, broju pristupačnog smještaja, broju pristupačnih agencija i turističkih ureda koji su adaptirani/novootvoreni i edukacijama na temu pristupačnosti turističkih proizvoda i u 2022. godini.

Turistička zajednica	Broj obitelji ili samih OSI u 2022. koji su u vašoj TZ zatražili informacije o pristupačnom smještaju i koliko ih je uspješno realizirano?	Broj pristupačnog smještaja na vašem području djelovanja, a koji je adaptiran ili novo izgrađen u 2022. godini?	Broj pristupačnih agencija i turističkih ureda na vašem području djelovanja, a koji su tijekom 2022. g. adaptirani i novootvoreni?	Jesu li provedene i koliko edukacija na temu pristupačnosti turističkih proizvoda i usluga OSI u 2022. godini?
Biograd na Moru	nije odgovoreno	nije odgovoreno	nije odgovoreno	nije odgovoreno
Dubrovnik	ne raspolažu traženim podatcima	ne raspolažu traženim podatcima	svi turistički uredi su pristupačni	projekt *Dubrovnik na dlanu*; projektom *Turizam+* Lokrum unaprijedio uslugu za slabovidne osobe
Imota	nije bilo upita	jedan	nije odgovoreno	nije bilo edukacija
Vodice	bilo je upita, ne vodi se evidencija	ne raspolažu traženim podatcima	nema novootvorenih ureda, postojeći Centar Vodice je pristupačan	nije bilo edukacija
Supetar	nije bilo upita	dva, jedan apartman u privatnom smještaju i jedan hotel	nema novih i novoadaptiranih ureda	nije bilo edukacija, ali planirano je održavanje u sljedećem razdoblju
Opuzen	nije bilo upita	nije bilo takvih objekata	nema novih i novoadaptiranih ureda	provedene u kontekstu cikloturizma i mogućnosti bicikliranja osoba s invaliditetom
Zadar	nekoliko upita	nije odgovoreno	Turističko-informativni centar u Zadru je potpuno pristupačan za osobe s invaliditetom	nije odgovoreno
Nin	nije bilo upita	ne raspolažu traženim podatcima	Turistička zajednica grada Nina je pristupačna za osobe s invaliditetom	nije bilo edukacija
Hvar	nekoliko upita	novootvoreni hotel	nije odgovoreno	predavanje 16.10.2022. u organizaciji TZ Hvar na temu *Regenerativni turizam za našu održivu budućnost* (dio će biti posvećen pristupačnosti turističkih proizvoda i usluga osobama s invaliditetom)

Makarska	ne raspolažu traženim podatcima	novootvoreni hotel	ne raspolažu traženim podatcima	nije bilo edukacija
Komiža	nije bilo upita	ne raspolažu traženim podatcima	većina ureda je pristupačna za osobe s invaliditetom	nije bilo edukacija
Knin	nije bilo upita	dva smještaja	nije bilo novootvorenih ureda	nije bilo edukacija
Vrlika	nije bilo upita	ne raspolažu traženim podatcima	turistički ured je pristupačan za osobe s invaliditetom	nije bilo edukacija

Zaključak i preporuke:

Prikupljeni podatci, kao i primjeri iz prakse te iskustva opisana u ovom poglavlju pokazuju kako su **u proteklom razdoblju stvoreni dobri preduvjeti za uklanjanje prepreka** koje i dalje u znatnoj mjeri onemogućavaju osobama s invaliditetom ravnopravan pristup turističkoj ponudi u Republici Hrvatskoj.
Naime, prijašnjih godina isticali smo da je diskriminacija neosiguravanjem pristupačnosti i uskraćivanjem razumne prilagodbe najčešće uzrokovana nedostatnom educiranošću, niskom razinom svijesti o preprekama na koje osobe s invaliditetom nailaze kao turisti te predrasudama kako uklanjanje tih prepreka i osiguranje pristupačnosti podrazumijeva velike financijske izdatke. **Povratne reakcije sudionika opisanih radionica i drugih aktivnosti usmjerenih na podizanje razine svijesti i uklanjanje opisanih predrasuda i stereotipa** potvrđuju prethodno navedenu tvrdnju i **ukazuju kako je s istima potrebno nastaviti i u predstojećem razdoblju**.

Analizirajući podatke koje nam je dostavilo MINTS i dovodeći ih u vezu s iskustvima stečenim kroz rad Pravobraniteljice, dolazimo do zaključka kako su predstavnici onih organizacija koje su bile u najvećoj mjeri prisutne na edukativnim radionicama (obrazovne ustanove, razvojne agencije) pokazali najveći interes i odmah nakon tih radionica poduzeli konkretne aktivnosti usmjerene na osiguranje pristupačnosti turističke ponude (prijave na projekte za osiguranje pristupačnosti, organiziranje vlastitih edukativnih radionica, suradnja s lokalnim udrugama osoba s invaliditetom, dodatno informiranje o pravima osoba s invaliditetom i sl.). S druge strane, primjećujemo kako je unatoč naporima MINTS-a usmjerenim na pozivanje vlasnika i djelatnika iz privatnog turističkog i ugostiteljskog sektora, izostao njihov odaziv u broju koji bi mogao doprinijeti većim pozitivnim pomacima. Napominjemo da su slična iskustva doživljena i na ostalim aktivnostima i događanjima koje su organizirane kroz druge projekte i od strane drugih subjekata. Stoga, svjesni kompleksnosti i izazova prisutnih kod pripreme ovakvih aktivnosti, **preporučujemo osmišljavanje i provođenje aktivnosti kojima će se upravo privatni iznajmljivači, voditelji i djelatnici turističkih i ugostiteljskih objekata dodatno motivirati i animirati za sudjelovanje** na istima. Značaj njihova odaziva ogleda se u činjenici da unatoč malom broju predstavnika privatnog sektora koji je sudjelovao na edukacijskim radionicama i drugim aktivnostima, većina koja je bila prisutna zahvaljujući informacijama koje su dobili poduzeli su konkretne radnje usmjerene na osiguranje pristupačnosti.

Iz odgovora MINTS-a razvidne su brojne **mjere i mogućnosti koje su za osiguranje pristupačnosti i uključivanje osoba s invaliditetom u turizam** na raspolaganju svima koji sudjeluju u kreiranju turističke ponude. S tim u vezi, **preporučujemo nastavak i intenziviranje aktivnosti kojima će se sve dionike u sektoru turizma upoznati s tim mogućnostima i motivirati na korištenje raspoloživih mjera i potpora**.
Ponavljamo preporuku da se u sve aktivnosti kojima se osmišljavaju i realiziraju rješenja za osiguranje pristupačnosti uključe i osobe s invaliditetom (svih vrsta oštećenja). Naime, upravo njihova iskustva i prijedlozi mogu na najbolji način ukazati na prepreke koje treba ukloniti, ali i na učinkovite i

ekonomski prihvatljive načine uklanjanja tih prepreka primjenom načela razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna.

U odnosu na informacije o Turističko-informacijskom portalu „croatia.hr“ **preporučujemo da se putem istog učine dostupnima informacije i materijali o pristupačnosti** te druge informacije koje osobama s invaliditetom mogu biti korisne prilikom planiranja putovanja i boravka u RH. Naime, unatoč upućenoj obavijesti i preporuci Pravobraniteljice, pregledom navedenog portala nismo pronašli nikakve informacije o pristupačnosti pojedinih odredišta u RH, niti druge informacije koje bi mogle koristiti osobama s invaliditetom koje žele putovati u RH (npr. mogućnost posudbe opreme i sl.). Važnost dostupnosti ovih informacija putem *web* portala ogleda se i kroz odgovore koje smo zaprimili od pojedinih turističkih zajednica prema kojima se može zaključiti kako se turisti u velikom broju pouzdaju u samostalno pretraživanje i informiranje o pristupačnosti digitalnim putem, stoga je važno takve informacije učiniti dostupnima i na ovaj način.

Tijekom 2022. godine uspostavljena je izvrsna suradnja s Ministarstvom turizma i sporta, Sektorom za posebne oblike turizma i analitiku, inovacije i održivi razvoj, koje je uložilo značajne napore u pripremu i realizaciju pet regionalnih radionica (u Osijeku, Splitu, Dubrovniku, Opatiji i Puli) i završne konferencije (u Zagrebu) o turizmu pristupačnom osoba s invaliditetom. Nadalje, **mišljenja smo kako je i sadržaj koji je Ministarstvo turizma i sporta postavilo na svoje *mrežne* stranice u dijelu *Pristupačan turizam* (dostupan na poveznici: https://mints.gov.hr/turizam-za-sve/pristupacni-turizam/23043) iznimno vrijedan i može doprinijeti većoj osviještenosti djelatnika turističkih zajednica i turističkih djelatnika o njihovoj ulozi u osiguranju dostupnosti informacija i približavanju turističke ponude Hrvatske osobama s invaliditetom.** Stoga, preporučujemo upoznavanje svih djelatnika turističkih zajednica s navedenim sadržajem kako bi se i na taj način doprinijelo njihovom prepoznavanju pristupačnosti kao važnog segmenta turističke ponude.

2.16.7. Digitalna pristupačnost

Digitalna pristupačnost danas označava suštinsku pristupačnost mrežnih stranica i mobilnih aplikacija. Naglašeni trendovi rada u digitalnom okruženju započeti tijekom pandemijskih godina nastavili su se i tijekom 2022. godine, posebno kada govorimo o mogućnostima korištenja digitalnih tehnologija za rad na daljinu, odnosno najčešće kao rad od kuće. Kada govorimo o Republici Hrvatskoj, javni je sektor prijašnjih godina učinio značajan iskorak na koji je bio obvezan Direktivom (EU) 2016/2102 Europskog parlamenta i Vijeća o pristupačnosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora (OJ L 327/1, 2. prosinca 2016.), odnosno u svrhu usklađivanja s ovom Direktivom i donošenjem Zakona o pristupačnosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora (Narodne novine, br. 17/19; u daljnjem tekstu: Zakon o pristupačnosti). Obveznici primjene Zakona o pristupačnosti su tijela državne uprave, druga državna tijela, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i druga javna tijela definirana zakonskim okvirom kojim se uređuje javna nabava, kao i udruženja koje su osnovala neka od navedenih tijela ukoliko su takva udruženja uspostavljena u posebnu svrhu zadovoljavanja potreba od općeg interesa i nemaju neki industrijski ili trgovački značaj.

Tijelo nadležno za praćenje usklađenosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora u RH sa zahtjevima pristupačnosti, kao i nadzor nad provedbom Zakona o pristupačnosti, odnosno za sudjelovanje u provedbi mjera i aktivnosti osposobljavanja i promicanja te izvješćivanju Europske komisije u suradnji sa Središnjim državnim uredom za razvoj digitalnog društva Vlade RH i drugim tijelima je Povjerenik za informiranje. Upravo na mrežnim stranicama ove institucije mogu se na vrlo jednostavan i pristupačan način pronaći sve relevantne informacije o digitalnoj pristupačnosti sadržaja osobama različitih vrsta invaliditeta, ali i korisni promotivni materijali kao na primjer*: Promotivni letak – digitalna pristupačnost, Digitalna pristupačnost za čitače ekrana, Digitalna pristupačnost za korisnike s autizmom, Digitalna pristupačnost za korisnike s*

disleksijom, Digitalna pristupačnost za korisnike s motoričkim poteškoćama, Digitalna pristupačnost za korisnike s oštećenjima sluha i Digitalna pristupačnost za slabovidne korisnike, kao i zvučni zapis Zakon o pristupačnosti, što ističemo kao odličan primjer dobre prakse[18].

O velikoj važnosti digitalnog okruženja za današnji život govori i odluka Europske komisije koja je 2022. proglasila *Europskom godinom mladih* s jednim od postavljenih ciljeva da se mlade ohrabriti i predstave im se novi aspekti i prilike zelene i digitalne Europe.

Vezano za daljnje unapređenje normativnog okvira i praktične primjene digitalne pristupačnosti u Europskoj uniji, Europski parlamenta je 13. prosinca 2022. godine usvojio rezoluciju *Prema jednakim pravima za osobe s invaliditetom (2022/2026(INI))*[19] u kojoj se između ostalog navodi:
- Budući da bi institucije EU-a trebale ojačati strukturirani postupak savjetovanja s osobama s invaliditetom i organizacijama koje ih predstavljaju jamčenjem prava na informacije i pristupačnost takvih postupaka, kako u pogledu digitalne pristupačnosti internetskih platformi te vremenskog okvira za povratne informacije tako i u pogledu osiguravanja traženja doprinosa u fazama zakonodavnog postupka u kojima se doprinos i dalje može promijeniti; budući da još uvijek nije jasno kako se ti doprinosi obrađuju i kako se odražavaju u konačnim prijedlozima; budući da bi države članice i zemlje izvan EU-a, posebno države kandidatkinje, također trebale učiniti više u tom pogledu (L.);
- Europski parlament čvrsto smatra da bi uklanjanje prepreka promicanjem i usvajanjem mjera pristupačnosti i specifičnih komunikacijskih formata, kao što su lako čitljiv jezik, Brailleovo pismo i znakovni jezik, bio velik korak prema omogućivanju istinskog sudjelovanja osoba s invaliditetom u političkom i javnom životu; naglašava potrebu da digitalne usluge budu pristupačnije osobama s invaliditetom (46.);
- Europski parlament poziva Komisiju da osigura dostupnost digitalnog okruženja za sve; konstatira da su titlovanje u stvarnom vremenu, lako čitljive informacije, prevođenje na znakovni jezik i pristupačne internetske stranice ključni za organiziranje obrazovanja i pružanje informacija osobama s invaliditetom (60.);
- Europski parlament poziva države članice da osiguraju da osobe s invaliditetom imaju jednake mogućnosti na tržištu rada, pristup uključivom i redovnom obrazovanju i zdravstvenim uslugama te ravnopravan pristup prijevozu na način da se uklone osnovne prepreke društvenom životu i da se u infrastrukturnim i digitalnim ulaganjima diljem EU-a integriraju načela univerzalnog dizajna (65.);
- Europski parlament napominje da je kriza uzrokovana bolešću COVID-19 rezultirala povećanjem rada na daljinu i da bi takav način rada mogao pomoći u povećanju zaposlenosti osoba s invaliditetom kao oblik prilagodbe za osobe s invaliditetom i alat za postizanje bolje ravnoteže između poslovnog i privatnog života te smanjenje prepreka na tržištu rada povezanih s bolovima i umorom; međutim, upozorava na to da poslodavci ne bi trebali koristiti rad na daljinu kako bi izbjegli razumne prilagodbe ili stvaranje uključivih kultura na radnom mjestu za radnike s invaliditetom (58) jer bi ih to moglo izolirati i utjecati na njihovo mentalno zdravlje; naglašava da bi buduće politike rada na daljinu trebalo razvijati uz primjenu perspektive prava osoba s invaliditetom i uključenost osoba s invaliditetom u njihovo osmišljavane, pregovore o novim kolektivnim ugovorima o radu na daljinu i reviziju politika rada na daljinu kako bi se osiguralo da su prilagođene osobama s invaliditetom; podsjeća da je za osobe s invaliditetom potreban jednak pristup obrazovanju i osposobljavanju, stjecanje digitalnih vještina i pristupačnost povezane digitalne infrastrukture, kako u urbanim tako i u ruralnim i udaljenim područjima, da bi se ljudima omogućilo da iskoriste nove mogućnosti zapošljavanja koje donosi digitalizacija; ističe da je razumna prilagodba pravo radnika s invaliditetom i smatra da bi javna tijela trebala promicati mjere i programe za podizanje razine osviještenosti u pogledu vještina i sposobnosti osoba s invaliditetom te pismenosti privatnih i javnih poslodavaca u pogledu razumne prilagodbe kako bi se suzbio ableizam i osiguralo da nositelji dužnosti imaju alate za zapošljavanje, potporu i zadržavanje radnika s invaliditetom (79.);

[18] Izvor: https://pristupinfo.hr/pristupacnost-web-stranica-i-mobilnih-aplikacija/ .
[19] Izvor: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0435_HR.html .

- Europski parlament ponavlja svoj poziv Komisiji i državama članicama da ocijene ključne trendove za budućnost rada iz perspektive invaliditeta kako bi se utvrdile i pokrenule posebne mjere za povećanje uključivosti tržišta rada i smanjenje digitalnog jaza; naglašava važnost boljeg korištenja inovativnih tehnologija kako bi se osigurali jednaki uvjeti i uklonile prepreke obrazovanju, osposobljavanju i zapošljavanju, posebno na digitalnom tržištu rada, te kako bi se osobama s invaliditetom pomoglo ostvariti pristup digitalnim alatima i softveru koji su im neophodni za samostalan život; naglašava da osobe s invaliditetom treba zaštititi od diskriminacije povezane s umjetnom inteligencijom u kontekstu odluka o zapošljavanju, odabiru, napredovanju i prestanku rada; poziva države članice da unaprijede tečajeve osposobljavanja u području digitalnih vještina za skupine osoba kojima prijeti isključenost, među ostalim, osobe s invaliditetom i starije osobe, kako bi se bolje integrirale u društveni život i tržište rada te kako bi im se omogućio bolji pristup e-uslugama i upravi (85.);

U prosincu 2021. godine Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva i Povjerenik za informiranje objavili su *I. Izvješće Republike Hrvatske Europskoj komisiji o usklađenosti mrežnih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora sa zahtjevima pristupačnosti*[20] čiji smo sadržaj predstavili i analizirali u Izvješću o radu za 2021. godinu. Odredbom čl. 11. st. 2. Zakona o pristupačnosti propisano je da središnje tijelo državne uprave nadležno za razvoj digitalnog društva, na temelju podataka koje mu dostavi Povjerenik za informiranje, svake tri godine podnosi Europskoj komisiji izvješće o rezultatima praćenja, uključujući izmjerene podatke, kao i informacije o nadzoru. Slijedom navedenog sljedeće izvješće možemo očekivati krajem 2024. godine.

Tijekom 2022. godine u Republici Hrvatskoj nije bilo značajnijih promjena u području digitalne pristupačnosti.

Sudjelovanje na događanjima

Europski summit o pristupačnosti

U organizaciji Europskog foruma osoba s invaliditetom (EDF) i pod pokroviteljstvom Microsofta, 31. svibnja i 1. lipnja 2022. godine u Bruxellesu je održan online *Europski summit o pristupačnosti* na kojem je sudjelovao zamjenik pravobraniteljice. Ovaj je događaj organiziran je s ciljem podizanja opće razine svijest o važnosti pristupačne tehnologije u radu, obrazovanju i slobodnom vremenu za osobe s invaliditetom u Europi. Tijekom dva radna dana ključne teme ssummita u bile: (1) Europski zakon o pristupačnosti (EAA) i njegov utjecaj na proizvode i usluge, (2) Uloga nacionalnih dionika u provedbi EAA i (3) Strategija EU-a za prava osoba s invaliditetom i zajednički prioriteti za zapošljavanje i obrazovanje. Konferencija je organizirana na način da je bila u potpunosti dostupna osobama svih vrsta invaliditeta s prijenosom na međunarodnom znakovnom jeziku i titlovanjem uživo. Europski zakon o pristupačnosti (EAA) punim nazivom Direktiva (EU) 2019/882 o zahtjevima za pristupačnost proizvoda i usluga[21] ima za cilj povećati dostupnost pristupačnih proizvoda i usluga unutar Europske unije (EU) koje koriste osobe s invaliditetom i to kroz uklanjanje različitih pravila specifičnih za pojedine države. Drugog dana događaja glavna su tema bili pametni gradovi kao rezultat napretka i digitalne transformacije. Zaključeno je da to istovremeno ne mora značiti da su takvi gradovi inkluzivniji i pristupačniji za osobe s invaliditetom. Kao primjeri dobrih i najboljih praksi digitalno pristupačnih gradova osobama s invaliditetom u svijetu istaknuti su: Chicago (SAD), Tel Aviv (Izrael) i Rio de Janeiro (Brazil). Više puta tijekom izlaganja pojedinih panelista istaknuta je potreba šire i bolje primjene univerzalnog dizajna koji u najvećoj mjeri svim ljudima omogućava korištenje usluga i/ili proizvoda bez posebnih prilagođavanja.

[20] Izvor: https://pristupinfo.hr/wp-content/uploads/2021/12/2021-12-22-1.-IZVJESCE-REPUBLIKE-HRVATSKE-O-DIGITALNOJ-PRISTUPACNOSTI.pdf?x57830 .

[21] Više o ovoj Direktivi možete pronaći na poveznici: https://eur-lex.europa.eu/HR/legal-content/summary/accessibility-of-products-and-services.html .

Konferencija „Pristupačna budućnost“

Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti - HAKOM organizirala je 14. lipnja 2022. godine u Zagrebu međunarodnu konferenciju *„Pristupačna budućnost“* u cilju razmjene iskustava i ideja kako i na koji način poboljšati digitalnu pristupačnost sadržaja za osobe s invaliditetom. Kao jedan od ciljeva konferencije postavljeno je podizanje razine i utjecaj na razvoj svijesti društva kako svi moramo težiti traženju i korištenju univerzalnih rješenja u vidu univerzalnog dizajna te da je tehnologija u mnogim slučajevima rješenje za mnoge izazove s kojima žive osobe s invaliditetom. Na konferenciji su sudjelovali predstavnici udruga za osobe s invaliditetom, predstavnici Međunarodne Telekomunikacijske Unije (ITU), predstavnici europskih regulatornih tijela iz područja elektroničkih komunikacija, profesori Fakulteta elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu, profesori Tehničkog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci, stručnjaci za tehnologiju i standardizaciju, predstavnici ministarstava te operatora tržišta elektroničkih komunikacijskih usluga, a uvodno se okupljenima obratio i zamjenik pravobraniteljice. Izlaganja su se bavila i temom novog zakonodavnog okvira na području elektroničkih komunikacija, kao što su Direktiva (EU) 2016/2102 o pristupačnosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora i Direktive (EU) 2019/882 o zahtjevima za pristupačnost proizvoda i usluga čije se transponiranje u nacionalno zakonodavstvo RH tek očekuje. Zaključci konferencije javno će biti predstavljeni Europskom vijeću, Europskoj komisiji, Tijelu europskih regulatora za elektroničke komunikacije (BEREC), Europskoj radiodifuzijskoj uniji (ITU), kao i nadležnim ministarstvima i drugim institucijama.

Okrugli stol „Digitalna pristupačnost od zakona do prakse“

Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva u suradnji s Povjerenikom za informiranje, krovnim nacionalnim organizacijama osoba s invaliditetom i Državnom školom za javnu upravu, organizirao je 3. virtualni okrugli stol pod nazivom *„Digitalna pristupačnost od zakona do prakse“.* Panelisti su iz različitih perspektiva govorili o pozitivnim pomacima koju su postignuti proteklih godina, upozorili su na brojne izazove osiguravanja pristupačnosti digitalnih sadržaja, a izlaganja su ponudila i korisne odgovore za prevladavanje tih izazova. Tijekom predstavljanja studija i analiza o primjeni Direktive o pristupačnosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora u Europskoj uniji, istaknuto je kako rezultati provedenih istraživanja pokazuju da je Direktiva donijela brojne pozitivne pomake i internetske stranice učinila pristupačnijima osobama s invaliditetom. U velikom broju država kao problem se ističe isključenost predstavnika osoba s invaliditetom u praćenje provedbe Direktive i nacionalnih propisa, dok RH može poslužiti kao pozitivan primjer u kojemu su u cijeli proces osiguravanja digitalne pristupačnosti od samog početka uz institucije i akademsku zajednicu uključene organizacije civilnog društva koje okupljaju osobe s invaliditetom svih vrsta oštećenja. Iskustva u svim državama potvrđuju kako je potrebno promijeniti odredbe koje pojedinim tijelima javnog sektora (npr. škole, mediji) omogućavaju da budu izuzeti od obveze osiguranja digitalne pristupačnosti. Svim takvim subjektima preporučuje se da osiguraju pristupačnost svojih digitalnih sadržaja, bez obzira postojala obveza ili ne.

Panelisti su i ove godine predstavili rezultate Istraživanja o pristupačnosti mrežnih stranica te istaknuli dobre i loše primjere iz prakse. Upozoreno je da su pojedina javna tijela unatoč modernizaciji svojih web stranica (npr. Pravni fakultet Zagreb), iste učinili još manje pristupačnima nego prije, a neka tijela (npr. Lučka uprava Dubrovnik) su unatoč projektu usmjerenom upravo na osiguranje digitalne pristupačnosti, izradili nepristupačne web stranice. Kao primjeri loše prakse istaknuti su još npr. HZZO i Grad Zagreb čije web stranice unatoč njihovoj važnosti također nisu pristupačne osobama s invaliditetom. Navedeni primjeri potvrđuju kako je kod kreiranja digitalnih sadržaja ključno konzultirati stručnjake i predstavnike osoba s invaliditetom, jer samo na taj način konačni rezultat može biti zadovoljavajući. Sudionicima su predstavljeni i primjeri dobre prakse, npr. web stranice Povjerenika za informiranje, Pravnog fakulteta Osijek, CZSS-a Zagreb te Pravobranitelja za osobe s invaliditetom, Pučkog pravobranitelja i dr. Sudionicima je predstavljena i platforma Hrvatskog saveza gluhih i nagluhih za prevođenje/tumačenje na hrvatski znakovni jezik na daljinu – Slavica Web VRI. Naime, kada korištenje usluge prevoditelja/tumača na licu mjesta nije dostupno, ova platforma pruža rješenje u obliku usluga video-tumačenja, odnosno prevođenja pomoću interneta. Istaknuta je važnost platforme za uključenost gluhih osoba u društvo i zajednicu, a cilj je uključiti u korištenje

”Slavice” što veći broj institucija i ustanova čije usluge bi na taj način bile pristupačnije i dostupnije. Tijekom predstavljanja asistivne tehnologije prikazani su primjeri različitih vrsta komunikatora kojima se upravlja npr. pogledom i/ili mislima, prilagođene tipkovnice, miševi, različiti softweri i druga rješenja koja omogućuju kvalitetniji život osoba s invaliditetom. Kao veliki izazov za sve one koji su izradili različita rješenja (softweri, aplikacije i dr.) ističu se poteškoće (npr. nedostatak financijskih sredstava) za održavanje i daljnje unaprjeđivanje tih rješenja. Zaključci ovog skupa koji je svake godine sve posjećeniji i brojniji (2020. godine 150 sudionika, 2021. godine 240 sudionika, 2022. godine preko 250 sudionika) poslužiti će kao temelj i smjernice za provođenje daljnjih aktivnosti, jačanje suradnje svih dionika te intenziviranje aktivnosti usmjerenih na povećanje razine digitalne pristupačnosti i podizanje razine svijesti cijelog društva o ovoj temi. S tim ciljem i ove godine ponavljamo geslo pod kojim se i ovaj okrugli stol održao: „Nema uspješnog digitalnog društva ako svi njegovi građani nisu uključeni“.

2.16.8. Pristupačno stanovanje

Socijalno i priuštivo, pristupačno, dostupno stanovanje - teme su koje godinama zaokupljaju javni prostor, predmet su stručnih rasprava i članaka, ali bez očekivanih pozitivnih pomaka, ako se izuzme državno subvencioniranje koje određenim kategorijama građana olakšava stjecanje „krova nad glavom“. Međutim, sve više cijene nekretnina nadilaze realne mogućnosti većine građana da vlastitim snagama i sredstvima riješe svoje stambeno pitanje bilo da se radi o kupnji ili izgradnji vlastitog prostora za stanovanje ili najmu nekretnine u vlasništvu države ili jedinica lokalne samouprave. Ovako nepovoljnom stanju pridonose manjkava zakonska regulativa, nepostojanje strateškog dokumenta kao podloge za razvoj politika socijalnog stanovanja, te smanjenje stambenog fonda u vlasništvu države ili jedinica lokalne samouprave. S obzirom da je rješavanje stambenih pitanja građana u nadležnosti jedinica lokalne samouprave i iako iste svojim odlukama kojima definiraju uvjete za dodjelu gradskih stanova u najam i osobama s invaliditetom daju prioritet, nužno je da ti stanovi budu pristupačni i prilagođeni za kretanje i boravak osoba s invaliditetom što predstavlja razlog zbog kojega je mnogim osobama s invaliditetom stambeni prostor nedostižan san.

I onda kada postoji spremnost i razumijevanje jedinice lokalne samouprave, nedostatak raspoloživih stambenih jedinica je objektivna zapreka za rješavanje konkretnih problema kao što pokazuje jedan primjer iz prakse: peteročlana obitelj s troje malodobne djece s teškoćama u razvoju koja živi na rubu egzistencije mora napustiti unajmljeni stan. Unatoč činjenici da je obitelji bila na samom vrhu liste prioriteta za dodjelu gradskog stana, nedostatak raspoloživih stambenih jedinica pokazao se nepremostivom preprekom.

Kako bi se istaknulo značenje ove životno važne teme za osobe s invaliditetom, u drugoj polovici 2021. godine trinaest nacionalnih saveza osoba s invaliditetom uključenih u 8. centar znanja, u okviru Razvojne suradnje u području unapređenja kvalitete življenja započelo je s provođenjem Kampanje *„Je li osobama s invaliditetom u RH Primjereno stanovanje lutrija“,* a s ciljem donošenja odgovarajućeg pravnog okvira socijalnog stanovanja u RH - Zakona o socijalnom stanovanju i Strategije stambene politike Republike Hrvatske do 2030. godine.

Prema rezultatima istraživanja provedenog u sklopu kampanje u kojoj je sudjelovalo 526 osoba s invaliditetom, 97% osoba s invaliditetom smatra da Republika Hrvatska treba donijeti odgovarajući pravni okvir za socijalno stanovanje, njih 51,1% smatra da su im preniska primanja najčešća zapreka za rješavanje stambenog pitanja, a shodno tome isti postotak njih smatra da bi im visina najma bila najvažnija prilikom ostvarivanja prava na socijalno stanovanje, 64% osoba s invaliditetom izjasnilo se kako bi im prilagođenost prostora bila najvažnija prilikom ostvarivanja prava na socijalno stanovanje, 66,7% osoba s invaliditetom smatra da bi RH trebala izgraditi više stambenih jedinica prilagođenih osobama s invaliditetom. Nadalje, 60,5 % osoba s invaliditetom smatra da bi se postojeće nekretnine u javnom vlasništvu trebale prenamijeniti u socijalno stanovanje.

Pravobraniteljica se tijekom 2022. godine obratila 44 građana od čega smo pisanim putem zaprimili 35 podnesaka osoba s invaliditetom koje su se ticali područje stanovanja, a većina njih se odnosila na zamolbe za žurnu dodjelu stana u slučajevima iznenadnog nastanka posebno teških životnih okolnosti, zamjenu nepristupačnog stana za prilagođeni prostor ili odgode već zakazanog sudskog iseljenja.

Primjer iz prakse: Pravobraniteljica je je zaprimila pritužbu majke djeteta s teškoćama u razvoju za preispitivanjem zakonitosti kriterija propisanih općim aktom jedinice lokalne samouprave za kupnju stanova iz Programa društveno poticane stanogradnje. S obzirom da su neki drugi kriteriji bili vrednovani s više bodova od zdravstvenog stanja invaliditeta ili razvojne teškoće, obitelj neće moći steći odgovarajući potreban broj bodova kako bi bili prvi vrhu liste prioriteta, budući da je veći broj godina prebivanja na području lokalne jedinice nosio više bodova.
Uvjete, mjerila i postupak određivanja reda prvenstva na kupnju stanova iz Programa društveno poticane stanogradnje, propisuje odlukom predstavničko tijelo jedinice lokalne samouprave ovisno o lokalnim potrebama i prilikama svojih sugrađana.

Mišljenje:

S obzirom da je predmetno bodovanje u nadležnosti jedinca lokalne samouprave, preporučujemo jedinicama lokalne samouprave da se prilikom donošenja mjerila za utvrđivanje liste prvenstva te načina bodovanja po pojedinim mjerilima, bez obzira na vrstu potpore, vode potrebama i specifičnostima svojih građana koje trebaju sačinjavati polazni princip u pomoći realizacije njihove prve nekretnine za stanovanje pri čemu bi se invaliditetu i zdravstvenom stanju kao kriterijima vrednovanja trebalo pridavati posebno značenje.

Propitujući razloge nedostatka stanova slobodnih i raspoloživih za dodjelu građanima koji zbog socijalnih, zdravstvenih ili drugi nepovoljnih životnih okolnosti nisu u mogućnosti samostalno riješiti svoje stambeno pitanje, a uzimajući u obzir činjenicu da je najveći broj zamolbi Pravobraniteljica zaprimala s područja grada Zagreba, održan je u studenom 2022. godine sastanak s gradonačelnikom Grada Zagreba Tomislavom Tomaševićem i njegovim suradnicima na kojemu je jedna od tema bila i mogućnost odgovarajućeg stambenog zbrinjavanje osoba s invaliditetom. Gradonačelnik je istaknuo da je na samom vrhu liste reda prvenstva deset osoba s invaliditetom za dodjelu stana koji moraju biti prilagođeni te da stanove prilagođavaju za potrebe osoba s invaliditetom ukoliko te preinake nisu neprimjeren teret za grad. Međutim, poseban problem je je taj što se u većini radi o stambenim jedinicama u starim višestambenim objektima u vlasništvu Grada Zagreba koje nije moguće učiniti pristupačnim za stanovanje osoba koje se kreću u invalidskim kolicima i osoba otežane pokretljivosti, dok istovremeno Grad nema mogućnosti izgradnje novih stambenih jedinica za potrebe najma kategorijama građana koji ne mogu na drugi način riješiti svoje stambeno pitanje. Gradonačelnik je upoznat s pritužbom M.G. na temelju koje su zatražena očitovanja i Grada Zagreba i u ovom slučaju nadležnog Ministarstva hrvatskih branitelja. Naime, ova se stranka pritužila Pravobraniteljici smatrajući da je u predmetu otkupa gradskog stana koji koristi na temelju ugovora o najmu diskriminiran u odnosu na hrvatske ratne vojne invalide iz Domovinskog rata (HRVI) navodeći da on koji je rođenjem stekao invaliditet mora platiti Gradu tržišnu cijenu otkupa dok hrvatski ratni vojni invalidi stanove koje koriste po istoj osnovi (najmu) više od pet godine imaju mogućnost otkupa stana po cijeni koja je i do 20 puta niža od one tržišne. Stambeno zbrinjavanje sudionika Domovinskog rata regulirano je Zakonom o hrvatskim braniteljima Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji (Narodne novine, br. 121/17, 89/19 i 84/21; u daljnjem tekstu: Zakon) i Uredbom o stambenom zbrinjavanju članova obitelji smrtno stradalih i nestalih hrvatskih branitelja te hrvatskih ratnih vojnih invalida i dragovoljaca iz Domovinskog rata (Narodne novine, br. 57/18 i 147/20; u daljnjem tekstu: Uredba). Kako se radi o velikom nesrazmjeru između tržišne cijene i izračuna cijene stana kojeg otkupljuje HRVI, a na osnovu izračuna Ministarstva hrvatskih branitelja, povodom predmetne pritužbe zatraženo je očitovanje ovog Ministarstva i Grada Zagreba vezano za postupak otkupa

stanova u vlasništvu Grada. Iz zaprimljenog odgovora Ministarstva razvidno je da pravo na kupnju stana u državnom vlasništvu ili u vlasništvu jedinica lokalne samouprave u kojoj pet godina neprekidno prebivaju imaju slijedeće kategorije: (1) članovi uže i šire obitelji smrtno stradalog hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata, (2) članovi uže i šire obitelji nestalog hrvatskog branitelja iz Domovinskog rat, (3) hrvatski vojni invalidi iz Domovinskog rata od I do X skupine i (4) članovi uže obitelji umrloga hrvatskog ratnog vojnog invalida iz Domovinskog rata s istim oštećenjem organizma. Istim Zakonu slijedećim kategorijama priznaje se pravo na stambeno zbrinjavanje u novčanom iznosu i opsegu koji je propisima predviđen za hrvatskog ratnog vojnog invalida iz Domovinskog rata s 30% oštećenja organizma: (1) dragovoljcima iz Domovinskog rata koji nemaju ostvaren status hrvatskog ratnog vojnog invalidi iz Domovinskog rata, a koji su u obrani suvereniteta RH sudjelovali od dvije do tri godine u borbenom sektoru u novčanom iznosu i opsegu koji je propisima predviđen za hrvatskog ratnog vojnog invalida iz Domovinskog rata s 20% oštećenja organizma te (2) dragovoljcima iz Domovinskog rata, pripadnicima borbenog sektora koji nemaju ostvaren status hrvatskog ratnog vojnog invalida iz Domovinskog rata a koji su u obrani suvereniteta RH sudjelovali tri godine i više u borbenom sektoru. Nadalje, Ministarstvo se poziva i na Uredbu koja propisuje da Ministarstvo može pružati tehničku pomoć jedinicama lokalne samouprave oko utvrđivanja izračuna cijene stana ili kuće iz čega se zaključuje kako Ministarstvo autonomno određuje cijenu otkupa te da jedinice lokalne samouprave nemaju utjecaj na izračun iste. Ujedno pojašnjavaju da se pri izračunu cijene primjenjuju odredbe i popusti iz čl. 13. navedene Uredbe iako taj članak definira - *Način obračuna i dodjele stambenih kredita i financijskih potpora.*

Iz zaprimljenog odgovora Gradskog ureda za upravljanje imovinom Grada Zagreba, proizlazi da je u postupcima otkupa stanova prema ranije navedenom Zakonu Grad Zagreb samo posrednik kojemu se predaju zahtjevi za otkup stanova u njihovom vlasništvu. Ukoliko se potencijalni otkupitelji pozivaju na status hrvatskog branitelja, Grad Zagreb prosljeđuje zahtjeve s dokazom o statusu i ostalom dokumentacijom Ministarstvu hrvatskih branitelja koje provodi cjelokupni postupak i obavlja izračun kupoprodajne cijene; tako Grad Zagreb unatoč tome što je stvarni vlasnik stanova – nema utjecaj na formiranje njihove otkupne cijene.

Vezano za pitanje kompenzacije razlike iznosa jedinicama lokalne samouprave između povlaštene i tržišne vrijednosti predmetnih stanova Ministarstvo navodi da ne sudjeluje u kompenzaciji nastale razlike u cijeni jedinicama lokalne samouprave navodeći citiramo: *„…postoji zakonska obveza da se stradalnicima iz Domovinskog rata, a koji su u velikom broju hrvatski ratni vojni invalidi, omogući stambeno zbrinjavanje po povoljnijim uvjetima nego na tržištu…*“. Zakon niti Uredba u tom smislu ne propisuju tko snosi nastalu razliku s obzirom da je konačna otkupna cijena stanova za krajnje korisnike, odnosno za stradalnike Domovinskog rata, nadasve višestruko niža u odnosu na tržišnu cijenu i stvarnu vrijednost stanova. Gradonačelnik potvrđuje da je upoznat s pritužbom M.G. jer se imenovani obraćao izravno i Gradu te da je u tom smislu od Ministarstva hrvatskih branitelja više puta zatraženo detaljno očitovanje o formiranju cijena, što je Ministarstvo i učinilo, te je utvrđeno da je to sukladno pozitivnim propisima. Pravobraniteljica u konkretnom slučaju nije utvrdila sumnju na diskriminaciju na osnovi invaliditeta budući da je osnova za ostvarivanje prava na povlaštenu kupnju stambenih jedinica u vlasništvu jedinica lokalne samouprave sudjelovanje u Domovinskom ratu. Međutim, gradonačelnik ukazuje na ozbiljan problem gubitka, odnosno značajnog smanjenja stambenog fonda i zbog povrata, prodaje i uknjižbe RH na tim stanovima te iznosi da se razmatraju različiti modeli stanovanja, ne samo socijalnog nego i priuštivog.

O problemu gubitka stambenog fonda kojim jedinice lokalne samouprave mogu odgovoriti na potrebe sugrađana po pitanju stambenog zbrinjavanja svjedoči i Grad Rijeka koji u jednom od odgovora na preporuku Pravobraniteljice navodi da je jedinca lokalne samouprave predala Ministarstvu prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine, odnosno Državnim nekretninama, 174 stana kojim je ranije upravljala. Naime, na temelju Zakona o upravljanju državnom imovinom (Narodne novine, br. 52/18) vlasništvo nad stanovima koja društvena poduzeća

u procesu pretvorbe nisu unijela u kapital poduzeća stječe RH. Nadalje, RH stječe vlasništvo nad stanovima i na temelju Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (Narodne novine, br. 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15 i 94/17) te Zakona o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine (Narodne novine, br. 92/96, 39/99, 42/99, 92/99, 43/00, 131/00, 27/01, 34/01, 65/01, 118/01, 80/02, 81/02 i 98/19). U potonjem slučaju riječ je o stanovima koji mogu biti predmet naknade prema navedenom Zakonu, a za koje nije podnesen zahtjev za naknadu ili je podnositelj zahtjeva pravomoćno odbijen. Primjenom navedenih zakona, stambeni fond jedinica lokalnih samouprava se neprekidno umanjuje te su stoga one u još manjoj mogućnosti zadovoljiti potrebe svih osoba, odnosno obitelji kojima je potrebno rješenje stambenog pitanja.

Zaključak:

Pitanje dostupnog stanovanja mora biti sastavni dio razvojnih strategija Republike Hrvatske i promišljene stambene politike s težištem na poticanje i razvoj prakse najma stanova. Navedeno iziskuje donošenje cjelovitog strateškog okvira socijalnog stanovanja, odnosno Strategije socijalnog stanovanja, te pravno uređenje najma stanova na način da najmodavcima i najmoprimcima jamči sigurnost i bolju zaštitu. S obzirom da je stambeno zbrinjavanje u nadležnosti jedinica lokalne samouprave, potrebno je planirati sredstva te iznalaziti različite mogućnosti i izvore sredstava za potrebe gradnje priuštivih i dostupnih stanova poštujući načela univerzalnog dizajna – pristupačnih za sve osoba.

2.17. RIZIČNE SITUACIJE I HUMANITARNA KRIZNA STANJA

2.17.1. Sigurnost i zaštita osoba s invaliditetom u rizičnim situacijama

Odredbe čl. 11. KPOSI propisuju da će države potpisnice u skladu sa svojim obvezama proisteklim iz međunarodnog prava, uključujući međunarodno humanitarno pravo i međunarodno pravo koje obuhvaća ljudska prava, poduzeti sve potrebne mjere za osiguranje zaštite i sigurnosti OSI u rizičnim situacijama, uključujući situacije oružanog sukoba, humanitarnih kriza i prirodne katastrofe.

Temeljni propis koji u RH uređuje područje zaštite i spašavanja jest *Zakon o sustavu civilne zaštite* (Narodne novine, br. 82/15, 118/18, 31/20, 20/21 i 114/22). Provedbeni podzakonski akt koji proizlazi iz ovog Zakona – *Pravilnik o nositeljima, sadržaju i postupcima izrade planskih dokumenata u civilnoj zaštiti te načinu informiranja javnosti o postupku njihovog donošenja* (Narodne novine, br. 66/21) danas, kao i *Državni plan djelovanja civilne zaštite*, uzima u obzir i potrebe OSI i nužnost prilagodbe postupaka OSI. Navedenim Pravilnikom je određeno na koji način i što sve moraju sadržavati planovi djelovanja JLP(R)S-a kako bi se na odgovarajući način između ostalog pružila zaštita i osigurala sigurnost OSI. Konkretno, odredba čl. 25. određuje da planovi djelovanja civilne zaštite jedinica područnih (regionalnih) samouprava obvezno sadrže razradu zadovoljavanja potreba skupina ili kategorija OSI, dok planovi djelovanja civilne zaštite lokalnih samouprava moraju sadržavati osiguravanje specifičnih potreba svake OSI.

Za OSI strateški važan dokument *Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. do 2027.* godine (donesen 23. prosinca 2021.) u točki pod naslovom *4. Opis prioriteta javne politike u srednjoročnom razdoblju* prepoznaje potrebu osiguranja zaštite i sigurnosti OSI u rizičnim situacijama. Naime, provedbom *Posebnog cilja 6: Poboljšanje pristupačnosti sadržaja javnog života i jačanje sigurnosti u kriznim situacijama* implementira se KPOSI u pogledu općih načela te u pogledu pristupačnosti informacijske i komunikacijske tehnologije i sustava, sudjelovanja u rekreaciji, razonodi, sportu i turizmu, kao i osiguranju zaštite i sigurnosti OSI u rizičnim situacijama.

Ovim dokumentom utvrđeno je kako je RH sukladno čl. 11. KPOSI već u prethodnom aktu strateškog planiranja (Nacionalnom strategijom izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2017. do 2020. godine) prepoznala potrebu i obuhvatila mjere za osiguranje zaštite i sigurnosti OSI u rizičnim situacijama i humanitarnim kriznim stanjima, a iskustva stečena uslijed epidemije COVID-19 i potresa potvrdila su važnost daljnjeg jačanja kompetencija operativnih snaga civilne zaštite i ostalih dionika prilikom postupanja s OSI u takvim situacijama i stanjima.

Za stvarno povećanje sigurnosti osoba s invaliditetom u situacijama prirodnih katastrofa, drugim nepogodama i izvanrednim situacijama potrebno je kontinuirano podizati svijest svih građana, kao i samih OSI o načinima reagiranja, uključujući pritom i samopomoć, što bolje definirati protokole, nadležnosti i odgovornosti, zaštitu i načine evakuacija OSI. Iz tih su razloga OSI i njihove organizacije prepoznate kao korisne i važne u procjenama rizika od katastrofa, a posebno u postupcima osmišljavanja i izrade planova prilagođenih njihovim specifičnim potrebama. Možemo zaključiti kako su tijekom 2022. godine i Pravobraniteljica i predstavnici organizacija OSI bili od strane nadležnih tijela, Ministarstva unutarnjih poslova, Ravnateljstva civilne zaštite, ali i pojedinih JLP(R)S-a uključivani u postupke donošenje planova i druge aktivnosti koje su se provodile u ovom području.

Prikupljena iskustva u postupanjima Pravobraniteljice tijekom rizičnih situacija izazvanih prirodnim katastrofama (poplavom u istočnoj Hrvatskoj 2014. te zagrebačkim i petrinjskim potresima u 2020. godini) pokazuju kako se izazovi evakuacije i privremeni smještaj svih OSI, kao i svih drugih ranjivih skupina stanovništva, mogu olakšati isključivo pravovremenim i kvalitetnim planiranjem takvih evakuacija, a takvo planiranje ne može se provesti bez kvalitetnih informacija. Postupci provedbe evakuacije ne mogu se ubrzati ako je nepoznata lokacija OSI (na kojoj adresi, na kojem katu, u kojem stanu i sl.) te ukoliko nije za to planiran odgovarajući prijevoz i odgovarajući nužni smještaj. Zbog toga nisu dovoljni samo općeniti (statistički) pregledni podatci o broju OSI na određenom području. Svaki životni prostor mora se promatrati s obzirom na mogućnosti evakuacije teško pokretnih ili nepokretnih osoba te osoba s kojima se teško ili teže može komunicirati. Mnoge stambene zgrade u urbanim sredinama niti danas nemaju odgovarajući pristup za osobe sa smanjenim mogućnostima kretanja pa je tijekom evakuacije takve osobe potrebno nositi, što zahtijeva i dodatno vrijeme i dodatni angažman ljudskih i tehničko-materijalnih kapaciteta. Neosporno je kako je potrebno izraditi funkcionalnu bazu podataka u svrhu planiranja spašavanja OSI u RH kao posebno ranjive skupine stanovništva. Izradom i korištenjem takve operativne baze podataka omogućila bi se veća pripravnost hitnih službi te lakša postupanja prilikom intervencija i djelovanja operativnih snaga civilne zaštite u slučajevima većih nesreća i katastrofa. Moramo pritom istaknuti kako je RH jedna od rijetkih europskih država i/ili država uopće koja na vrlo detaljan, sustavno od 2002. godine izgrađivani način prikuplja i obrađuje podatke o OSI u okviru Registra osoba s invaliditetom koji vodi HZJZ kao vodeća javnozdravstvena ustanova u zemlji i regiji. Slijedom toga potrebno je učiniti dodatne administrativne i druge napore kako bi se postojeći podatci objedinili i povezali na takav način da osnovni podatci o što detaljnijoj lokaciji osoba i vrsti mogućih teškoća vezanih za proces evakuacije s obzirom na vrstu invaliditeta budu dostupni onima kojima trebaju, a da pritom bude ostvarena i zaštita drugih osobnih podataka (imena i prezimena, OIB-a, vrsta ostvarenih prava i sl.) koji nisu niti nužno potrebni hitnim službama tijekom rada i postupanja na terenu.

Primjer iz prakse: POSI su se obratile su udruge s područja Brodsko-posavske županije (u daljnjem tekstu: BPŽ) sa zamolbom za dodatnim informacijama o ciljevima i načinima prikupljanja podataka o OSI, podatcima koji se prikupljaju za potrebe civilne zaštite radi zbrinjavanja OSI u slučaju velikih nesreća ili katastrofa. Predstavnici udruga navode kako su zaprimili zamolbu privatne tvrtke kojom se traži dostava podataka radi unosa u planove civilne zaštite. Prema informacijama i dokumentaciji koju smo zaprimili proizlazi kako navedena tvrtka podatke prikuplja na temelju ugovora koji je sklopila s BPŽ, ali nije razvidno prikupljaju li se podatci isključivo putem organizacija civilnog društva (udruga) ili se istovremeno koriste i službeni registri i evidencije nadležnih institucija. Uzimajući u obzir važnost, relevantnost, ažurnost i točnost podataka koji će se koristiti za izradu dokumenata

kojima će se osiguravati zaštita i zbrinjavanje OSI u slučaju velikih nesreća ili katastrofa, POSI je od BPŽ zatražila informacije o krajnjem cilju i svrsi prikupljanja podataka o OSI, tko su sudionici prikupljanja podataka i na koji način se podatci prikupljaju. Također, zatražena je informacija o tome koriste li se tijekom prikupljanja podataka službeni registri i evidencije nadležnih institucija (npr. Registar osoba s invaliditetom HZJZ-a, evidencije centara za socijalnu skrb, Ministarstva hrvatskih branitelja i dr.), tko će sve imati pristup takvoj bazi podataka i na koji način će se ista koristiti u praksi. BPŽ je dostavila iscrpno izvješće u kojemu se navodi kako je svrha prikupljanja i obrade podataka izrada plana evakuacije za svaku OSI koja ima prebivalište ili boravište na području BPŽ, pod uvjetom da je osoba za to dala svoju privolu. Pojedinačni planovi evakuacije bit će dio planova djelovanja civilne zaštite pojedinačne JLS, a zbirni podatci biti će sadržani u planu djelovanja BPŽ. Navedenim se ispunjavaju obveze propisane Zakonom o sustavu civilne zaštite (Narodne novine, br. 82/15, 118/18, 31/20, 20/21 i 114/22) i Pravilnikom o nositeljima, sadržaju i postupcima izrade planskih dokumenata u civilnoj zaštiti (Narodne novine, br. 66/21) te način informiranja javnosti u postupku njihovog donošenja, odnosno priprema se razrada zadovoljavanja potreba skupina ili kategorija OSI, dok će planovi djelovanja civilne zaštite lokalnih samouprava sadržavati osiguravanje specifičnih potreba svake OSI. Također, BPŽ ističe kako se opisane radnje provode i s ciljem uvažavanja preporuke POSI-ja da se u planskoj dokumentaciji unutar sustava civilne zaštite što kvalitetnije i operativnije razrade planovi postupanja za svaku OSI te da se osigura ista kvaliteta zbrinjavanja u slučaju velike nesreće i katastrofa svim stanovnicima koji imaju prebivalište ili boravište na području BPŽ, odnosno izbjegavanje diskriminacije na temelju invaliditeta. U odnosu na način prikupljanja podataka BPŽ ističe kako službene registre i evidencije nadležnih institucija nisu koristili s obzirom na to da im nije omogućen pristup istima. Navedeno obrazlažu kolizijom važećih Zakona o sustavu civilne zaštite i Zakona o hrvatskom registru o osobama s invaliditetom, odnosno odredbama prema kojima se podatci iz ovog Registra smiju koristiti isključivo kao zbirni statistički pokazatelji, zbog čega je nemoguće osigurati specifične potrebe svake OSI. Uzimajući u obzir navedeno, kao i mišljenje AZOP-a o opisanoj problematici, BPŽ je pokrenula inicijativu za izradu pojedinačnih planova evakuacije za OSI kao dio planova djelovanja civilne zaštite isključivo na dobrovoljnoj bazi, odnosno uz privolu OSI. Kako bi se to postiglo BPŽ je uspostavila otvorenu komunikaciju s lokalnim udrugama kako bi iste bile kontaktna točka za OSI i kako bi se omogućilo uključivanje što većeg broja OSI i dobilo što bolje povratne informacije, prvenstveno uvažavajući mišljenja i želje samih OSI. U svom izvješću BPŽ detaljno opisuje sve provedene radnje koje su uključivale komunikaciju i sastanke s udrugama, angažiranje tvrtke koja obavlja stručne poslove za potrebe civilne zaštite, a posebno su pojašnjene sve radnje poduzete kako bi se prilikom prikupljanja i obrade podataka poštivale obveze koje se tiču zaštite osobnih podataka. Kao konačni cilj ističe se izrada pojedinačnih evakuacijskih planova, a BPŽ je dostavila i detaljnu razradu njihova korištenja u slučaju potrebe. Iz dostavljenog izvješća i priložene dokumentacije razvidno je kako je inicijativa BPŽ naišla na pozitivne reakcije i velik interes OSI, a hvalevrijedna je uspostavljena otvorena komunikacija i suradnja s organizacijama civilnog društva. Uzimajući u obzir navode kako se podatci iz službenih registara i evidencija nadležnih institucija ne koriste jer tim podatcima nije omogućen pristup, mišljenja smo kako je potrebno iznaći primjerenije rješenje kojim će se osigurati da podatci o OSI kojima bi moglo biti potrebno zbrinjavanje u slučaju velikih nesreća ili katastrofa ne ovise isključivo o podatcima prikupljenima od strane udruga i njihovih članova, budući da postoji velik broj OSI koje nisu članovi udruga. Korištenje informacija i resursa udruga može biti dodatni element kojim će se osigurati kvalitetnija baza podataka, ali mišljenja smo kako temelj za izradu protokola kojim će se osigurati sigurnost svih OSI u kriznim situacijama moraju biti službeni registri i podatci nadležnih tijela.

S tim u vezi, ističemo kako je trenutno u tijeku provedba EU projekta *SEE ME – Sigurni i jednaki u hitnim situacijama* (više o tome u nastavku teksta). U ovom trenutku možemo pretpostaviti kako će i ovaj projekt potaknuti ostvarivanje odgovarajućeg načina umrežavanja i korištenja dostupnih podataka kako bi operativni planovi i planovi civilne zaštite sadržavali potrebne podatke i protokole koji će osigurati pravovremenu i primjerenu brigu i skrb u kriznim situacijama za sve OSI.

Posjet kontejnerskom naselju u Petrinji: *Mi smo ovdje već svi osobe s invaliditetom*

Dana 22. rujna 2022. u Petrinji je održan regionalni sajam kulture razvojne suradnje pod sloganom *Zajedno za održivo sutra*. Sajam su partnerski organizirali Zaklada SOLIDARNA, Srpsko narodno vijeće, udruga Iks, Regionalna Zaklada ZAMAH i ACT Grupa te suradničke organizacije i institucije. Sajam je održan pod pokroviteljstvom Grada Petrinje i Turističke zajednice Grada Petrinje, uz inicijalnu financijsku potporu Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH i Fonda 5.5 i partnera.

Svrha sajma bila je umrežavanje, informiranje te edukacija lokalnih proizvođača i zajednica za održivi razvoj. Posebni fokus stavljen je na one poslovne i društvene aktivnosti i programe koji doprinose revitalizaciji i održivosti lokalnih zajednica Sisačko-moslavačke županije pogođene potresom i razvojnim teškoćama. Na sajmu su sudjelovali svi pravobraniteljski uredi, a Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom predstavljala je savjetnica pravobraniteljice.

Savjetnica pravobraniteljice je uz druženje s predstavnicima udruge osoba s invaliditetom Sisačko-moslavačke županije i udruge osoba s intelektualnim teškoćama „Anđeoska srčeka“ iz Letovanića obišla prostor Male kuće u Petrinji u koju su nakon potresa smještene prostorije za provođenje programa rane intervencije: terapije senzorne integracije, radne terapije, programi male škole, individualne i grupne psihosocijalne podrške, igraonice, proslave rođendana i sportske igraonice.

Posjetila je i kontejnersko naselje u kojemu i gotovo dvije godine nakon potresa živi oko 150 osoba koje su u potresu ostale bez svojih domova. Jedan od stanovnika slikovito je opisao situaciju kazavši da su nakon tolikog vremena svi oni ondje osobe s invaliditetom, referirajući se na teško psihičko stanje ljudi koji ondje žive i koji su izgubili nadu da će se za njih pronaći adekvatno stambeno rješenje. Radi se uglavnom o starijim osobama. U naselju im je organiziran topli obrok jednom dnevno, zadovoljni su hlađenjem i grijanjem. Prema informacijama koje smo dobili, u naselju nema mlađih osoba s invaliditetom, ali je određen broj smanjene pokretljivosti i narušena zdravlja uslijed dobi.

Upravitelj Zaklade ZAMAH istaknuo je da više od 70% stanovništva SMŽ čine osobe starije od 50 godina. Nakon rata Županija je imala 240.000 stanovnika, da bi danas taj broj bio 140.000.

Više govornika se složilo da je ključni problem manjak ljudskih resursa kako na poslovima obnove tako i općenito za revitalizaciju i regeneraciju zajednice na svim razinama. Problem u obnovi su i nerazriješeni imovinsko-pravni odnosi i nepostojanje dokumentacije koja je potrebna za odobravanje projekata obnove. Osobe s invaliditetom u najvećem su riziku i ne mogu ostvariti usluge koje su mogle ostvariti prije potresa, a i tada im je bilo otežano. Direktorica Europske banke za obnovu i razvoj istaknula je kako je očito da obnove nema. Mnogo je novaca dostupno, ali se rezultati ne vide. Civilno društvo je učinilo daleko više od institucija. Zaključak je da je potrebno raditi na ljudskim resursima. Predstavnica Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike najavila je nastavak projekta *Zaželi* kroz koji se osigurava podrška za starije i nemoćne osobe u ruralnim krajevima. U ovom programskom razdoblju za taj program osigurano je 130 milijuna kuna. Županije će biti obvezne izraditi socijalni plan u kojemu će trebati prikazati realne potrebe za socijalnim uslugama. Trideset milijuna eura osigurano je u ESF-u za širenje usluga u zajednici, a taj se program nalazi u fazi planiranja. Najavila je i donošenje Zakona o osobnoj asistenciji. Zamjenica pučke pravobraniteljice posebno je naglasila situaciju osoba u kontejnerskom naselju i nadležnima preporučila da način na koji komuniciraju treba biti jasniji i prilagođen krajnjim korisnicima koji se slabo služe internetom i nije im dostupan javni prijevoz pa im je samim time i otežan pristup informacijama. Preporučila je i da im se odobri besplatna pravna pomoć. U odnosu na mjere vezane uz otpis potraživanja za energente istaknuto je kako paket mjera nije ciljao posebna područja, nego posebne kategorije stanovništva kao što su starije osobe. Međutim, upitno je hoće li jednokratna pomoć moći ublažiti posljedice inflacije koja je svakodnevna.

Preporuke:

1. Preporučujemo Ravnateljstvu civilne zaštite i Hrvatskom zavodu za javno zdravstvo uspostavljanje međusobnih kontakata radi omogućavanja korištenja podataka Registra osoba s invaliditetom jedinstvenom operativno-komunikacijskom centru broja 112 (odnosno svih 20 županijskih centara) u cilju osiguravanja mogućnosti pristupanja i dostupnosti postojećih podataka za postupanja hitnih službi na terenu.

2. Preporučujemo Ravnateljstvu civilne zaštite da se u suradnji s Hrvatskim zavodom za javno zdravstvo i Agencijom za zaštitu osobnih podataka omogući odgovornim osobama sustava zaštite i spašavanja način pristupa određenim i potrebnim postojećim podatcima Registra osoba s invaliditetom kako bi civilne zaštite jedinica lokalnih samouprave mogle izraditi realne i ostvarive planove osiguravanja specifičnih potreba svake OSI na svom području u slučajevima izvanrednih situacija.

3. Preporučujemo Ravnateljstvu civilne zaštite i organizacijama osoba s invaliditetom povećavanje prisutnosti u medijima provođenjem medijskih kampanja o položaju OSI u izvanrednim situacijama i provođenje aktivnosti povećanja opće razine svijesti društva u cilju stjecanja znanja o načinima reagiranja, pružanja pomoći i samozaštite/samopomoći.

4. S obzirom na to da su OSI u kontekstu izvanrednih situacija ranjiva skupina društva koja zahtijeva posebnu brigu i pristup, u sljedećem razdoblju preporučujemo posebnu pozornost usmjeriti na dodatnu edukaciju pripadnika operativnih snaga sustava civilne zaštite i pripadnika drugih hitnih službi. U suradnji s organizacijama OSI trebaju se organizirati potrebni oblici edukacija na temu postupanja s OSI različitih vrsta invaliditeta.

Sudjelovanje na događanjima

Prevencija, sprječavanje i odgovor na rodno uvjetovano nasilje u kontekstu azila i migracija. U organizaciji UNHCR-a i Vijeća Europe održana je 28. travnja 2022. *online* konferencija na temu: *Prevencija, sprječavanje i odgovor na rodno uvjetovano nasilje u kontekstu azila i migracija*. Cilj koji se želio postići okupljanjem stručnjaka koji se bave tematikom azila, osoba bez državljanstva i izbjeglica jest jačanje kapaciteta za bolje prepoznavanje, sprječavanje i odgovor na rodno uvjetovano nasilje kojemu su navedene osobe izvrgnute te podizanje svijesti o pitanju rodno uvjetovanog nasilja u kontekstu raseljenja. Zbog brzog dolaska velikog broja izbjeglica iz Ukrajine, pitanje rodno uvjetovanog nasilja postalo je još značajnije. Na konferenciji su predstavljeni važni nacionalni i međunarodni standardi u vezi sa zaštitom od rodno uvjetovanog nasilja i odgovorom na njega, uključujući sudsku praksu Europskog suda za ljudska prava, te je istaknuta potreba za uključivanjem tražitelja azila i izbjeglica u sustave nacionalne zaštite od rodno uvjetovanog nasilja.

Panel rasprave o projektu *SEE ME – Sigurni i jednaki u hitnim situacijama*

U sklopu natječaja za projekte prevencije i pripravnosti Mehanizma Europske unije za civilnu zaštitu, Ravnateljstvu civilne zaštite Ministarstva unutarnjih poslova odobrena su sredstva za financiranje projekta na temu izjednačavanja mogućnosti osoba s invaliditetom u hitnim situacijama pod nazivom S*EE ME* (engl. *Safe and Equal in Emergencies*). Provedba projekta je započela 1. ožujka 2022., a projekt će trajati 18 mjeseci. Glavni koordinator projekta je Ravnateljstvo civilne zaštite RH, a partneri su Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore i Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje. Jedna od prvih aktivnosti koje su provedene u okviru projekta jest učinjena analiza specifičnih potreba i nedostataka u postupanjima s OSI u hitnim situacijama, kao i analiza trenutnih praksi postupanja s OSI u takvim situacijama na razini EU, čime su obuhvaćeni i rezultati sličnih projekata na ovu temu te prikupljene najbolje međunarodne prakse. Sve informacije, rezultati analiza, najbolje prakse, prijedlozi i preporuke prikupljeni kroz procjenu postojećeg stanja bit će raspravljeni na panel diskusijama organiziranima u sve tri zemlje i na završnoj međunarodnoj konferenciji te evaluirani u Smjernicama.

Na održanim trima panel raspravama predstavnici udruga OSI (osoba sa senzornim, tjelesnim te mentalnim i intelektualnim oštećenjima) iznijeli su svoja razmišljanja i probleme s kojima su se njihovi članovi susretali u različitim kriznim situacijama. S druge strane, predstavnici žurnih službi – Crvenog križa, Centra 112, Hrvatske gorske službe spašavanja, Hrvatskog zavoda za hitnu medicinu i Ravnateljstva policije predstavili su svoja iskustva u postupanjima prema OSI. Planirano je da preporuke koje će proizaći iz projekta budu obrađene u Smjernicama i potom budu prezentirane putem tri različita modela primjene: (1) GIS karte na kojima će postojati prikaz lokacija građana s invaliditetom kako bi se u slučajevima intervencije žurnim službama omogućilo pružanje učinkovite pomoći OSI te upute za postupanje prema vrsti invaliditeta; (2) razvoj pilot-programa obuke za hitne intervencije sukladno procedurama navedenim u Smjernicama te (3) protokoli koji omogućavaju uključivanje OSI u aktivnosti prevencije i planiranja u sustavu civilne zaštite na lokalnoj i regionalnoj razini kao pomoć lokalnoj razini pri izradi planskih dokumenata. Svi modeli će se praktično pokazati u demonstracijskoj vježbi. Iz Ureda POSI na panel raspravama održanim 20. listopada 2022. sudjelovao je savjetnik pravobraniteljice.

Također u svrhu prikupljanja podataka pripremljen je kratki *online* upitnik koji se ispunjavao putem *Google* obrasca o teškoćama i izazovima s kojima se suočavaju OSI. POSI je putem svoje mrežne stranice pozvala sve osobe s invaliditetom da se uključe u projekt ispunjavanjem ovog obrasca kako bi se prikupile što kvalitetnije informacije važne za projekt.

Međunarodna konferencija *Sigurni i jednaki u izvanrednim situacijama*

U sklopu projekta *SEE ME*, u Podgorici (Crnoj Gori) od 12. do 14. prosinca 2022. održana je međunarodna konferencija *Sigurni i jednaki u izvanrednim situacijama*. Domaćini konferencije bili su Direktorat za zaštitu i spašavanje Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore, koji su konferenciju organizirali zajedno s Ravnateljstvom civilne zaštite Republike Hrvatske i Upravom za zaščito in reševanje Republike Slovenije. Na konferenciji su sudjelovali predstavnici nadležnih državnih tijela i institucija iz Crne Gore, Slovenije i Hrvatske, OSI, predstavnici organizacija civilnog društva, predstavnici akademske zajednice i pripadnici različitih žurnih službi. Iz Ureda POSI na konferenciji je sudjelovao zamjenik pravobraniteljice koji je odgovarao na pitanja sudionika i izlagao temu *Korištenje podataka o osobama s invaliditetom u izvanrednim situacijama*. Tijekom izlaganja predstavljeni su podaci o OSI Registra za osoba s invaliditetom, kao i preporuke POSI upućivane nadležnim tijelima u slučajevima izvanrednih situacija i događaja, od poplava 2014. do potresa 2020. godine. Tako su uslijed katastrofalnih posljedica poplave 2014. godine stradale i brojne obitelji čiji su članovi osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju. Iako su nadležna tijela, udruge, kao i druge različite organizacije pomogle da se osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju s obiteljima smjeste u najpovoljnije oblike smještaja te se zbrinu, bilo je vidljivo da je bilo potrebno učiniti još više kako bi ova populacija građana s izrazito velikim potrebama bila adekvatno zbrinuta i što je to moguće prije vraćena u svoje domove. Tada je Pravobraniteljica preporučila da se napravi analiza provedenih postupaka tijekom poplava kako bi se što kvalitetnije razradili operativni planovi i planovi za civilnu zaštitu koji sadrže odredbe o evakuaciji i spašavanju OSI i DTUR te da se za takve nepredvidljive situacije unaprijed osiguraju financijska sredstva koja bi omogućila jednoj od najosjetljivijih populacija građana mogućnost povratka u svakodnevne aktivnosti što prije od trenutka nastanka nesreće. Vezano za situacije nastale nakon potresa, istaknuto je kako je neovisno radi li se o kontejnerima ili zbrinjavanju u organiziranim uvjetima smještaja zbog izrazitih teškoća prilagodbe na drugačije okruženje potrebno da osobe s invaliditetom u obnovi stradalih stambenih objekata imaju prioritet. Iako je impresivna snaga solidarnosti građana Hrvatske u situacijama prirodnih i/ili drugih katastrofa, kada nastradala područja doslovce u kratkom vremenu preplavi „val dobrote“, isto ne smije postati jedinim supstitutom u bilo kojem području za sustavne, koordinirane i ciljane mjere i aktivnosti koje moraju poduzimati nadležna tijela – od lokalnih do nacionalnih – već treba biti okvirom za izradu i razradu kratkoročnih i dugoročnih planova djelovanja. Vezano za posljedice potresa Ministarstvu unutarnjih poslova je upućena preporuka da se prilikom programiranja mjera i aktivnosti za korištenje sredstava iz fondova EU u sljedećem financijskom razdoblju (2021. – 2027.) predvidi aktivnost kojom će se omogućiti financiranje digitalnog rješenja kao potrebnoga pomoćnog sredstva

žurnim službama, koje će sadržavati potrebne podatke o OSI u slučaju potrebe za njihovim spašavanjem.

2.17.2. Osobe s invaliditetom raseljene iz Ukrajine u Hrvatskoj

Republika Hrvatska je od ožujka 2022. godine zbrinjavala osobe raseljene iz Ukrajine među kojima su bile i osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju. Pravobraniteljica je od samog je početka bila uključena u brojne aktivnosti koje su poduzimane kako bi se osiguralo adekvatno zbrinjavanje osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju raseljenih iz Ukrajine. Dali smo prijedlog podataka koji bi se trebali unijeti u obrazac za evidenciju osoba koji je pripremio Crveni križ kako bi se osiguralo ispravno prepoznavanje osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju prilikom ulaska u Hrvatsku. Uključili smo se i u rad Međuresorne radne skupine za prihvat i zbrinjavanje osoba raseljenih iz Ukrajine. Ministarstvu unutarnjih poslova i Ravnateljstvu civilne zaštite preporučili smo da mobiliziraju kapacitete koje je moguće staviti u funkciju smještaja osoba s invaliditetom te smo se zalagali da se u evidencijama pristiglih osoba utvrđuje specifičnost potreba koje proizlaze iz invaliditeta. Potrebno je osigurati opskrbu ortopedskim pomagalima i ispitati postoje li posudionice pomagala. Ukazali smo i na organizacije osoba s invaliditetom kao na važan resurs u osiguravanju podrške osobama s invaliditetom te predlagali da udruge budu uključene u planiranje aktivnosti prihvata.

Iako postoji prostor za unaprjeđenje reagiranja u kriznim situacijama, zbrinjavanje osoba raseljenih iz Ukrajine pokazalo je da je Republika Hrvatska žurno i spremno odgovorila na kriznu situaciju, organizirala odgovarajuće službe i pristupila hitnoj izmjeni zakonodavnog okvira kako bi se omogućilo osiguravanje prava raseljenih osoba. Vlada RH već je 28. veljače 2022. godine osnovala Međuresornu radnu skupinu za provedbu aktivnosti prihvata i zbrinjavanja izbjeglog stanovništva iz Ukrajine. Rad skupine koordiniralo je Ministarstvo unutarnjih poslova, dok je Ravnateljstvo civilne zaštite MUP-a obavljalo stručne, tehničke i administrativne poslove za rad skupine. Pravobraniteljica je sudjelovala u radu radne skupine, odnosno na tjednim sastancima koji su se održavali do polovice svibnja, kada je prestala potreba za tjednom koordinacijom. Izmijenjeni su Zakoni o obveznom zdravstvenom osiguranju i zdravstvenoj zaštiti stranaca u RH i Zakon o socijalnoj skrbi kako bi se omogućilo priznavanje prava na zajamčenu minimalnu naknadu, pripremljena je mrežna stranica *Hrvatska za Ukrajinu* s najvažnijim informacijama, kao i letci na ukrajinskom o pravima iz socijalne skrbi i mogućnostima zapošljavanja. Dana 4. ožujka 2022. godine Vijeće EU-a usvojilo je Provedbenu odluku 2022/382 o utvrđivanju postojanja masovnog priljeva raseljenih osoba iz Ukrajine u smislu čl. 5. Direktive 2001/55/EZ koja ima učinak uvođenja privremene zaštite.
Dana 22. ožujka 2022. u Republiku Hrvatsku je stiglo 35 osoba s invaliditetom i sedam osoba u njihovoj pratnji. Petnaest osoba s invaliditetom koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica i šest osoba u njihovoj pratnji smješteno je u Centar za rehabilitaciju Stančić, 14 pokretnih osoba s invaliditetom i jedna pratnja smješteni su u Centar za pružanje usluga u zajednici Ozalj, a šest osoba u Centar za rehabilitaciju Zagreb. Dio tih osoba živio je u svojim domovima, a dio u ustanovama. Predstavnice Pravobraniteljice posjetile su osobe s invaliditetom raseljene iz Ukrajine i smještene u motelu Plitvice, Centru za rehabilitaciju Stančić i Centru za usluge u zajednici Jaškovo, o čemu će više biti rečeno u nastavku.

Osobe s invaliditetom raseljene iz Ukrajine smještene u motelu Plitvice u Zagrebu
Zamjenica i savjetnice Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom obišle su 22. travnja 2022. godine motel Plitvice u Zagrebu u kojem je u tom trenutku bila smještena 131 osoba raseljena iz Ukrajine, od kojih je bilo nekoliko osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. Održale su sastanak s djelatnicima i volonterima Crvenog križa koji im osiguravaju podršku i posjetile obitelj djevojčice s većim teškoćama u razvoju koja je smještena u motelu.
Motel je prema riječima djelatnika Crvenog križa iz prihvatnog, trijažnog centra prenamijenjen u mjesto za trajni smještaj izbjeglicama kojima on nije osiguran na drugi način. Takvo rješenje ocijenili

su neprimjerenim i neadekvatnim budući da su u to vrijeme većinu smještenih osoba činile majke s mlađom djecom i djecom školske dobi, a objekt se nalazi uz autoput, izoliran je i prometno nepovezan s gradom. U okolici objekta nema nikakvih sadržaja koji bi majkama s djecom pomogli da se osjećaju uključeno i prihvaćeno kao što su trgovine, parkovi, pošta, ljekarna, banka, tržnica – sve ono što čini sadržaj života u gradu, a koji bi im omogućio sklapanje poznanstava i prevladavanje teške situacije u kojoj se nalaze. Grad je uveo novu autobusnu liniju, međutim ona je prometovala samo jednom dnevno, što smještenim osobama ne omogućava da obavljaju potrebne aktivnosti kao što je npr. posjet liječniku, otvaranje računa u banci ili konzumiranje kulturno-umjetničkih, rekreacijskih i drugih sadržaja. Djelatnici Crvenog križa maksimalno su se trudili, često ulažući svoja osobna sredstva i poznanstva da im omoguće sve potrebno i osiguraju sve ono za što bi se očekivalo da bude sustavno osigurano. Djeca nisu bila uključena u dječje vrtiće jer mjesta nema, a nije ni jasno tko bi im i kako osigurao prijevoz. O tome smo obavijestili Pravobranitelja za djecu. Smještene osobe posjećivao je liječnik, ali se nisu mogle upisati kod liječnika opće prakse. Djelatnici Crvenog križa poslali su upite i tražili upis na temelju Zelene karte, ali nisu dobili odgovor i osobe nemaju pristup zdravstvenoj zaštiti.

Primjer iz prakse: U motelu je bilo i nekoliko osoba s invaliditetom: gluha osoba, osoba starije životne dobi koja se kreće uz pomoć invalidskih kolica i dementna je, više osoba s dijabetesom, a u najsloženijoj situaciji bila je djevojčica s težim višestrukim teškoćama kojoj je potrebna medicinska njega, oprema i lijekovi. Djevojčica je s majkom i bratom ušla u Hrvatsku 6. travnja 2022., a do 22. travnja nije joj bio osiguran specijalistički liječnički pregled niti dani lijekovi koje treba uzimati. Djelatnici Crvenog križa uspjeli su iz donacija osigurati aspirator. I dalje je ostao velik problem s nabavkom posebne hrane. Djevojčici je što hitnije bila potrebna medicinska obrada i dijagnostika kako bi se mogli ordinirati potrebni lijekovi, oprema i provoditi terapijski postupci. Djelatnici Crvenog križa osigurali su prevođenje njezine medicinske dokumentacije, kontaktirali Specijalnu bolnicu koja se složila da je prihvati pod uvjetom da Ministarstvo zdravstva da svoje odobrenje. Dokumentacija i molba za odobrenje poslani su Ministarstvu, ali odgovor je došao tek 25. travnja. Djevojčica je tada gotovo tri tjedna živjela u neodgovarajućim uvjetima, bez prilagođenog kreveta, majka i djelatnici Crvenog križa borili su se da joj osiguraju odgovarajuću hranu, lijekove je ponijela sa sobom. Nikakvi rehabilitacijski ni habilitacijski postupci nisu se provodili. Obišla ih je djelatnica centra za socijalnu skrb koja je predložila smještaj u Specijalnoj bolnici za kronične bolesti dječje dobi u Gornjoj Bistri. Za rješavanje situacije u kojoj se našla djevojčica s teškoćama urgiralo se i u međuresornoj skupini, tako da je ubrzo zakazan pregled u specijaliziranoj bolnici za dječje bolesti i osigurano mjesto u Specijalnoj bolnici, dok je za obitelj osiguran smještaj u privremenom najmu prometom povezan s bolnicom kako bi je majka mogla redovito posjećivati.

Preporuke:

Vezano uz situaciju i općenito prihvat osoba s invaliditetom izbjeglih iz Ukrajine preporučili smo sljedeće: Potrebno je što hitnije na razini Ministarstva zdravstva i Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike imenovati osobe koje će biti kontakt za ova pitanja i uspostaviti posebne kanale komuniciranja kao i brze i učinkovite procedure kroz koje bi djelatnici Crvenog križa i ostale osobe koje pružaju podršku izbjeglim osobama koje su u situaciji humanitarne krize mogle komunicirati njihove potrebe i tako omogućiti pravodobno ostvarivanje prava.
Potrebno je dati upute nadležnim institucijama (centrima za socijalnu skrb, liječnicima opće medicine, bolnicama) kako postupati prema zahtjevima osoba s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju i žurno osigurati ispunjavanje njihovih potreba.
Pratili smo i situaciju majke s djecom s cerebralnom paralizom koja je do potrebnih kolica, hodalice, obuće, odjeće i drugih potrepština došla putem donacije. Osiguran joj je privatni smještaj i uključivanje djece u školu, ali je došlo do kvara na prilagođenom vozilu kojim prevozi djecu i potrebna su joj veća sredstva. Tražila je jednokratnu pomoć centra za socijalnu skrb, ali ni tu nisu bili uspostavljeni žurni kanali i postupci koji bi bili operativni. Pomoć je osigurana u manjem obimu od

traženog i nakon čekanja. Djelatnici Crvenog križa istaknuli su i ostale probleme s kojima su suočene osobe s invaliditetom izbjegle iz Ukrajine:

- još uvijek im nisu bile osigurane socijalne naknade budući da nije bila donesena izmjena zakona koja bi to omogućila; nije se znalo pod kojim uvjetima će ih ostvarivati
- ne zna se na koji će im se način moći osigurati osobni asistenti
- ocjenjivanje adekvatnosti smještaja prebačeno je na djelatnike Crvenog križa koji se ne smatraju dovoljno stručnim za tu ulogu
- niti jedna ambulanta opće medicine nije odgovorila na upit da kao pacijente upiše osobe raseljene iz Ukrajine
- nisu znali mogu li se učlaniti u udruge osoba s invaliditetom i pod kojim uvjetima; Zajednica saveza osoba s invaliditetom je odgovorila da su osobe raseljene iz Ukrajine dobrodošle u sve udruge bez posebnih uvjeta
- nisu postojali kontakt brojevi i posebni kanali komuniciranja kao ni brze i učinkovite procedure kroz koje bi djelatnici Crvenog križa i ostale osobe koje pružaju podršku izbjeglim osobama mogle komunicirati potrebe izbjeglica pri nadležnim ministarstvima; djelatnici su se uglavnom oslanjali na neslužbene kanale i koristili standardne putove, što je dovodilo do kršenja, između ostalih, prava na zdravstvenu zaštitu, rehabilitaciju, obrazovanje, uključenost u zajednicu…
- postavilo se i pitanje na koji način će se iskoristiti sredstva iz Programa koherentnost i kohezija namijenjena osobama s invaliditetom raseljenima iz Ukrajine, tj. hoće li udruge osoba s invaliditetom razviti projekte kojima bi adresirali njihove potrebe; s tim u vezi predloženo je da POSI pošalje obavijest o toj mogućnosti i poveže s osobama koje imaju uvid u potrebe.

Na preporuke upućene Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike kao i traženje podataka o broju osoba s invaliditetom raseljenih iz Ukrajine niti nakon dva ponavljanja nismo dobili odgovor.

Obilazak osoba s invaliditetom raseljenih iz Ukrajine smještenih u Centru za rehabilitaciju Stančić

Dana 24. kolovoza 2022. savjetnice pravobraniteljice obišle su osobe s invaliditetom raseljene iz Ukrajine u Centru za rehabilitaciju Stančić, gdje su smještene od 22. ožujka 2022. godine. U posjetu su sudjelovale i predstavnica Isusovačke službe za izbjeglice te psihologinja i časna sestra iz Ukrajine. U ožujku 2022. godine u Centar je došlo 50 osoba, od kojih je jedna homogena skupina preseljena u Centar za pružanje usluga u zajednici Ozalj, a jedan dio je smješten u Centar za rehabilitaciju Zagreb. U Centru Stančić smješteno je 20 osoba, dok se jedna osoba vratila u Ukrajinu te ih je sada 19, od čega je 15 osoba s invaliditetom, a pet osoba čine njihovu pratnju (članovi obitelji). Svi su osobe s tjelesnim invaliditetom te ne čine homogenu skupinu, odnosno došli su iz različitih krajeva Ukrajine te su različitih životnih okolnosti. Neki od njih živjeli su u ustanovama, a neki su imali svoja kućanstva. Ove osobe smještene su u poseban objekt koji je preuređen i namijenjen boravku studenata i volontera. Sastoji se od blagovaonice, kuhinje i nekoliko višekrevetnih soba, opremljenih potrebnim namještajem.

Posebno su nabavljeni antidekubitalni madraci. Prostor je pristupačan u potpunosti. Radi brige o novim korisnicima zaposleno je i dodatno medicinsko osoblje, međutim ravnateljica je istaknula problem nedostatka psihologa za čije zapošljavanje je izdana suglasnost i otvoren natječaj na koji se međutim nitko nije javio. Ravnateljica naglašava kako zapošljavanje psihologa koji ne govori ukrajinski jezik ne bi ispunilo svoju svrhu te je nužno zaposliti osobu koja uz potrebnu kvalifikaciju poznaje i ukrajinski jezik. Iako smo upoznati kako se među samim raseljenim osobama nalaze i psiholozi, njihovo zapošljavanje u RH nije trenutno moguće zbog nepriznavanja njihovih obrazovnih kvalifikacija. S obzirom na proživljene traume te promjenu životnih okolnosti, zbog nenaviknutosti na režim života u ustanovi te izoliranost ustanove koja se nalazi u ruralnoj sredini, nemogućnosti komunikacije s osobljem, ali i pojedincima izvan ustanove (primjerice liječnicima i drugim medicinskim osobljem) uočene su brojne frustracije korisnika te njihova međusobna netolerancija, sukobi, pa i nasilje. Stoga je stručna pomoć psihologa u ustanovi neophodna. Pravobraniteljici je

ukazano i na ugrožavanje sigurnosti i dobrobiti svih korisnika ustanove od strane jednog pojedinca koji nije poštovao kućni red ustanove, izlazio je iz ustanove proizvoljno u selo otkuda se u vidno alkoholiziranom stanju vraćao u ustanovu u noćnim satima, uznemiravao osoblje i druge korisnike, prijetio te i fizički napadao osoblje i druge korisnike. Zbog navedenog pozivana je policija više puta, ali nisu poduzete daljnje radnje, osim upute oštećenima na mogućnost pokretanja postupka utvrđivanja kaznene odgovornosti imenovanoga privatnom tužbom. Odbijao je razgovor s osobljem i liječnicima, komunicirao neprimjereno, vrijeđajući ženski dio osoblja.

Mišljenja smo kako je radi sigurnosti drugih korisniku potrebno pronaći drugi adekvatniji smještaj, odnosno prekinuti mu smještaj u ustanovi jer ugrožava zdravlje i sigurnost drugih korisnika te osoblja ustanove. U slučaju nasilnog ponašanja prema osobi s invaliditetom treba poduzimati jednake radnje kakve bi se poduzimale i protiv osobe bez invaliditeta. Svi su korisnici smješteni na temelju rješenja Centra za socijalnu skrb. Prilikom obilaska ustanove doznali smo i da neki od korisnika nemaju odgovarajuća ortopedska pomagala, međutim ne mogu ih dobiti putem HZZO-a s obzirom na to da su u RH manje od jedne godine. Ostale sadržaje zdravstvene zaštite koriste kao i građani RH koji imaju zdravstveno osiguranje. S obzirom na navedeno, valjalo bi ispitati mogućnost za izmjenom ili prilagodbom relevantnih propisa, a s obzirom na to da se radi o izvanrednoj situaciji i da se osobe koje su se kao raseljene uslijed ratnih zbivanja našle u RH treba razlikovati od drugih osoba sa statusom stranca koje u RH borave kreće od jedne godine.
Iako osoblje tvrdi da je međusobna komunikacija moguća i da ulažu velik trud u nju, jasno je da je ipak jezična barijera značajna te osobe ne mogu izraziti svoje potrebe. Prilikom obilaska vidjeli smo knjige za učenje hrvatskog jezika, međutim rečeno nam je kako kod većine pojedinaca za to nema interesa iako su im u Centru osigurani uvjeti za učenje. Dogovoreno je kako će volonteri govornici ukrajinskog jezika redovito obilaziti korisnike u Centru Stančić. Nadležnom ministarstvu preporučeno je zapošljavanje psihologa govornika ukrajinskog jezika za potrebe korisnika u Centru Stančić, a ispitana je mogućnost nabavke potrebnih ortopedskih pomagala za korisnike.

Predstavnici Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom u tri su se navrata sastali s predstavnicama **Ureda visokog povjerenika za izbjeglice UNHCR-a.** Na sastanku su sudjelovale i predstavnice SOIH-a i isusovačke službe za izbjeglice. Na sastanku održanom u ožujku razgovaralo se o mogućnostima suradnje između predstavništva UNHCR-a u Hrvatskoj i Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom na unaprjeđenju prihvata izbjeglica s invaliditetom iz Ukrajine. Posebno je istaknuta potreba za unaprjeđivanjem prikupljanja podataka o izbjeglicama s invaliditetom kako bi se mogle ciljano planirati potrebe i zagovarati za potrebna sredstva i druge resurse. Kao drugo moguće područje suradnje spomenuta je izrada brošure s osnovnim informacijama za izbjeglice s invaliditetom o tome kako mogu pristupiti potrebnim uslugama i doći do nužnih informacija. Razgovaralo se i o suradnji na razvoju dijela internetske stranice UNHCR-a u Hrvatskoj s informacijama za izbjeglice s invaliditetom.

Pojedinačnih pritužbi i obraćanja Uredu pravobraniteljice od strane osoba s invaliditetom raseljenih iz Ukrajine bilo je vrlo malo. Radilo se o gluhoj osobi kojoj je najveći problem bio najam stana u Zagrebu, o aktivnostima u koje bi se mogla uključiti osoba s intelektualnim teškoćama te o smještaju djece s teškoćama u razvoju tijekom rehabilitacije. Ured je obišao osobe smještene u CR Stančić, motelu Plitvice i Centru za usluge u zajednici Jaškovo i postupao na temelju uvida tijekom tih obilazaka.

Pravobraniteljica je u suradnji sa SOIH-om izradio obrazac **ankete o osobama s invaliditetom raseljenim iz Ukrajine** koju smo u dogovoru sa Zajednicom saveza osoba s invaliditetom Hrvatske poslali svim savezima i udrugama osoba s invaliditetom na području cijele Hrvatske. Anketu je ispunilo 11 udruga i saveza, od čega je samo jedna udruga izvijestila da su primili jedno dijete s Downovim sindromom, dok u drugim udrugama i savezima nisu registrirane osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju, što usprkos nedostatku službenih brojki pokazuje da se radilo o malom

broju osoba. To je potvrdila i predsjednica udruge Ukrajinaca u Hrvatskoj *Svoja*, prema čijim saznanjima su osobe s invaliditetom odlazile iz Hrvatske u treće zemlje gdje mogu doći do većeg opsega prava na osnovi invaliditeta u kraćem vremenu nego u Hrvatskoj.

Iako su na stranicama Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike objavljene informacije o pravima koja mogu ostvariti osobe s invaliditetom raseljene iz Ukrajine, iskustvo udruge koja je pružala podršku djetetu s Downovim sindromom pokazalo je da su osobe raseljene iz Ukrajine upoznate s time kako *ostvariti status privremene zaštite za raseljene osobe, ali ne i kako ostvariti prava na osnovi invaliditeta: kako djeca s teškoćama u razvoju mogu upisati školu, dobiti pomoćnika koji govori ukrajinski, mogu li ostvariti invalidninu, neku dodatnu pomoć, terapije, ostvaruju li posebna prava kao osobe s invaliditetom (iako su iz druge zemlje) a ne samo kao Ukrajinci; idu li na vještačenja, gdje, je li procedura ista kao za osobe u Hrvatskoj itd.*
Vezano uz ova pitanja važno je istaknuti da se prava na temelju invaliditeta ostvaruju na temelju nalaza vještačenja koje je potrebno obaviti u Hrvatskoj prema istoj proceduri koja vrijedi za osobe s invaliditetom u Hrvatskoj. Nažalost, kao i za ostale osobe s invaliditetom u Hrvatskoj ti postupci znaju biti dugotrajni zbog velikog obujma posla. Škole se također upisuju pod jednakim uvjetima, ali je situacija s iznalaženjem pomoćnika na ukrajinskom složena jer je zahtjevno doći do takve osobe, a dijete bi s druge strane imalo ograničene benefite inkluzije koja bi se provodila na jeziku različitom od sredine u koju je uključen, stoga su stručne službe predložile školovanje u posebnim uvjetima dok ne svlada hrvatski jezik. Nakon izmjena Zakona o socijalnoj skrbi osobe s invaliditetom raseljene iz Ukrajine mogu ostvariti sva prava koja imaju i osobe s invaliditetom iz Hrvatske pod jednakim uvjetima i kroz iste procedure.

Predsjednica SOIH-a predložila je da se osobe iz Ukrajine uključe u pružanje usluga kao što su pomoć u kući i osobna asistencija. S tim u vezi organiziran je sastanak s Udrugom *Svoja* koja okuplja Ukrajince u Hrvatskoj kako bi ih se upoznalo s mogućnošću rada kao osobni asistenti. Najveći problem za osobe raseljene iz Ukrajine jest smještaj koji osigurava Civilna zaštita. Predloženo je da one osobe koje se zaposle kao osobni asistenti imaju prioritet u osiguravanju kolektivnog smještaja ili sufinanciranju od strane države. Iz UNHCR-a su istaknuli da se prema njihovom iskustvu prilikom ulaska u Hrvatsku ne događa ispravna identifikacija osoba s invaliditetom. Osobe iz motela Plitvice prebacit će se u Jastrebarsko – Jasku. Više od 85% raseljenih iz Ukrajine u privatnom je smještaju koji moraju sami sufinancirati jer iznos koji osigurava država nije dostatan. Istaknut je problem nedostatka i neosiguravanja financiranja za prevoditelje ukrajinskog jezika koji bi osobe pratili na preglede i vještačenja. Hrvatski pravni centar osigurava besplatnu pravnu pomoć koja se može dobiti na broj 091 235 5522 ili na mail hpc@hpc.hr.

Sudjelovanje na događanjima

Konferencija *Borba za ljudska prava. Krim. Ukrajina. Svijet.*

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom i zamjenik pravobraniteljice sudjelovali su 26. listopada 2022. na *online* konferenciji ombudsmanskih i nacionalnih institucija u okviru prvoga parlamentarnog samita Krimske platforme koju su zajedno pod nazivom *Borba za ljudska prava. Krim. Ukrajina. Svijet.* organizirali Pučki pravobranitelj Republike Hrvatske i Ombudsman Ukrajine. Konferencija je bila posvećena aktualnim događanjima u kojima se kršenja ljudska prava na Krimu i drugim teritorijima Ukrajine, a koje je privremeno nasilno okupirala Rusija, te ulozi pravobraniteljskih i nacionalnih institucija za ljudska prava u situaciji međunarodnih oružanih sukoba. Posebna pozornost posvećena je i temi prihvaćanja i poštivanja ljudskih prava onih koji bježe od ratnih zbivanja. Na konferenciji su pučka Pravobraniteljica Republike Hrvatske Tena Šimonović Einwalter i ombudsman Ukrajine Dmytro Lubinets potpisali deklaraciju koju je u ime Pravobranitelja za osobe s invaliditetom potpisala i pravobraniteljica Anka Slonjšak.

Radni sastanak o pružanju podrške i pomoći osobama s invaliditetom iz Ukrajine

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom i Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) organizirali su 23. ožujka 2022. *online* radni sastanak o načinu pružanja podrške i pomoći raseljenim osobama s invaliditetom iz Ukrajine. Sastanak je održan s ciljem uspostave zajedničke strukturirane koordinacije predstavnika državne vlasti, Pravobranitelja za osobe s invaliditetom, UNHCR-a te Saveza i udruga osoba s invaliditetom. Na sastanku je sudjelovao 21 sudionik/sudionica, a iz Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom sudjelovali su pravobraniteljica i zamjenici pravobraniteljice.

Webinar *Osobe s invaliditetom u Ukrajini*

U organizaciji EASPD-a 1. travnja 2022. održan je webinar: *Osobe s invaliditetom u Ukrajini: Kako im možemo pomoći*, na kojem je sudjelovalo više od 300 sudionika iz Europe i Sjeverne Amerike. Iz Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom na webinaru je sudjelovao zamjenik pravobraniteljice.

Forum virtualnog učenja – *Usudimo se saznati*

U organizaciji Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) 8. travnja 2022. održan je skup kojim je nastavljen Forum virtualnog učenja *Usudimo se saznati* s temom čl. 11. KPOSI *Rizične situacije i humanitarna krizna stanja*, a vezano za inicijative pomoći i podrške raseljenim osobama iz Ukrajine. Kako su prve osobe s invaliditetom izbjegle iz ratom zahvaćenih područja u Ukrajini već bile stigle u Hrvatsku, cilj ove edukacije bio je educirati tim, ali i ostale predstavnike udruga o mogućnostima pružanja pomoći i djelovanja radi sustavne podrške kao i ostvarivanja bolje suradnje s lokalnim zajednicama. Naime, pri SOIH-u je u suradnji s Uredom pravobraniteljice za osobe s invaliditetom osnovan tim za krizna stanja s po jednim predstavnikom saveza i jednim predstavnikom udruga članica.

Objavljen je i *Hrvatsko-ukrajinski razgovorni priručnik*: https://hsuti.hr/web/prirucnik.pdf , a Hrvatski savez gluhih i nagluhih zajedno s Europskom unijom gluhih te ostalim europskim nacionalnim savezima gluhih napravio je video uratke pristupačne za gluhe i nagluhe osobe, korisnike znakovnog jezika. Video uradci sadrže informacije o pravima koja osobe raseljene iz Ukrajine imaju u pojedinim europskim državama. Video uradak HSGN-a snimljen je na međunarodnom znakovnom jeziku.

2.18. NEOVISNO ŽIVLJENJE I ŽIVOT U ZAJEDNICI

Čl. 19. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom o pravu na neovisno življenje i uključenost u zajednicu obvezuje države potpisnice na poduzimanje učinkovitih i ogovarajućih mjera kako bi olakšao osobama s invaliditetom uživanje ovog prava. Pritom je nužno osigurati pristup širokom rasponu usluga kao potporu življenju u zajednici te radi sprječavanja izolacije ili segregacije iz zajednice.

Opći komentar br. 5 (2017.) o neovisnom življenju i uključenosti u zajednicu, kada definira neovisno življenje navodi sljedeće:

„Neovisno življenje/neovisni život znači da se svim pojedincima s invaliditetom pružaju sva potrebna sredstva kako bi im se omogućilo da imaju izbor i vrše kontrolu nad svojim životom i donose sve odluke o svojem životu. Osobna autonomija i samoodređenje od temeljne su važnosti za neovisno življenje, uključujući pristup prijevozu, informacijama, komunikaciji i osobnoj asistenciji, mjesto boravišta, dnevnu rutinu, navike, dostojanstveni rad, osobne odnose, odjeću, prehranu, higijenu i zdravstvenu skrb, vjerske aktivnosti, kulturne aktivnosti te seksualna i reproduktivna prava. Ove su aktivnosti povezane s razvojem identiteta i osobnosti: gdje živimo i s kime, što jedemo, volimo li dugo spavati ili kasno lijegati, biti unutra ili na otvorenom, imati stolnjak i svijeće na stolu, imati kućne ljubimce ili slušati glazbu. Ovakve radnje i odluke čine nas onim što jesmo. Neovisno življenje ključni je dio autonomije i slobode pojedinca i ne znači nužno da osoba živi sama. Također se ne bi trebalo tumačiti samo kao sposobnost samostalnog obavljanja dnevnih aktivnosti. Treba se smatrati

slobodom na izbor i kontrolu, u skladu s poštovanjem urođenog dostojanstva i osobne autonomije, kako je utvrđeno člankom 3. točkom (a) Konvencije. Neovisnost kao oblik osobne autonomije znači da osobi s invaliditetom nije uskraćena mogućnost izbora i kontrole u pogledu vlastitog stila života i dnevnih aktivnosti.“

2.18.1. Povreda prava na život u zajednici

Obraćanja ovom Uredu i analiza aktivnosti nadležnih institucija i tijela vlasti jasno ukazuju da na području ostvarivanja prava na život u zajednici nismo daleko odmaknuli. Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom intenzivno se zalaže da se na državnoj i lokalnim razinama osigura takav sustav usluga koje će omogućiti svakoj osobi s invaliditetom, neovisno o težini invaliditeta, ostanak u vlastitom domu dokle god je to izbor same osobe. U Republici Hrvatskoj više od 10.000 odraslih osoba s invaliditetom koristi socijalnu uslugu smještaja. Ipak bismo trebali razmisliti: je li usluga smještaja osobni izbor baš svake od 10.000 smještenih osoba ili zar zaista niti jedna od smještenih osoba nema dovoljno različitih usluga, mobilnih timova, osobnih asistenata koji bi im bili dostupni u mjeri koja je potrebna da bi ona doista i ostvarila svoje pravo življenja u svom domu?

Zabrinjavajuće je što čak i uz optimalne uvjete i obiteljsku podršku postupci prekida smještaja gotovo bez iznimke završavaju negativnim ishodom ili se postupak prekida smještaja vodi izvan svakog razumnog roka. Slučaj korisnika otpuštenog iz ustanove o kojemu smo govorili u prošlogodišnjem izvješću do danas nije završen donošenjem rješenja o prekidu smještaja, iako korisnik uredno živi u vlastitoj obitelji uz podršku majke i dobro funkcionira.

Postupke smještaja u dom kao i prekida smještaja vode nadležni centri za socijalnu skrb. Uobičajena je praksa centara za socijalnu skrb da se osobe s ciljem smještaja u instituciju prethodno liši poslovne sposobnosti u dijelu odlučivanja o smještaju, kao što se i odluka o prekidu smještaja uvjetuje prethodnim vraćanjem poslovne sposobnosti. To je također u suprotnosti s Konvencijom i preporukama Odbora za prava osoba s invaliditetom: *„U svrhu potpunog ostvarenja prijelaza na potpomognuto donošenje odluka i ostvarenja prava utvrđenih člankom 12., od ključne je važnosti da osobe s invaliditetom imaju mogućnost razvoja i izražavanja svojih želja i preferencija kako bi ostvarivale svoju poslovnu sposobnost na jednakoj osnovi kao i ostale osobe. U tu svrhu moraju biti dijelom zajednice. Nadalje, potpora u ostvarivanju poslovne sposobnosti treba se pružati primjenom pristupa koji se temelji na zajednici, čime se poštuju želje i preferencije pojedinaca s invaliditetom*.“

U praksi se sudska odluka o lišenju poslovne sposobnosti u dijelu odlučivanja o smještaju doslovno izjednačava s obvezom boravka u ustanovi, čak i unatoč urednom višegodišnjem dobrom funkcioniranju štićenika, podršci obitelji, stambenoj i financijskoj sigurnosti. U prethodnim izvješćima detaljnije smo obrazlagali utjecaj postupaka lišavanja poslovne sposobnosti na odluke o smještaju odnosno prekidu smještaja. Osoba lišena poslovne sposobnosti u dijelu odlučivanja o smještaju također ima pravo živjeti izvan ustanove, ako to nije protivno njezinim interesima te ukoliko se o istom izjasni imenovani skrbnik.

Unazad više godina ovaj Ured provodi ispitne postupke u slučajevima zahtjeva osobe s invaliditetom za izlazak iz institucije, koji u pravilu završavaju odbijanjem tih zahtjeva s paušalnim obrazloženjem da je *„smještaj u najboljem interesu korisnika*“. To što društvo nije stvorilo mogućnosti i mehanizme podrške životu u zajednici nije odgovornost centra za socijalnu skrb, ali odgovornost centra jest da na potrebe svojih štićenika odgovori uz puno uvažavanje njihove osobne perspektive. Najmanje što centar za socijalnu skrb može učiniti jest zagovaranje temeljnih prava svojih klijenata i ukazivanje na ograničenja na koja i sam nailazi u pokušaju da svojim klijentima osigura uživanje tog prava. Iz naših postupanja uvjereni smo da centri za socijalnu skrb nemaju takvu perspektivu.

Primjer iz prakse: Pravobraniteljici se obratila stranka ukazujući na povrede prava njezine majke koja je osoba s invaliditetom, lišena poslovne sposobnosti, pod skrbništvom centra za socijalnu skrb, trajno smještena u udomiteljskoj obitelji od 1994. godine. Kći bi svojoj majci željela omogućiti život

na slobodi, bez ograničenja koja sa sobom nosi život u udomiteljskoj obitelji. Navodi kako je u mogućnosti osigurati joj život u vlastitoj nekretnini te svu potrebnu pomoć vezano uz njezino svakodnevno funkcioniranje. Kći ističe kako je s majkom u vrlo bliskim odnosima, kako svakodnevno telefonski kontaktiraju te da joj je u tom smislu velika podrška. Majka jako dobro funkcionira u svakom smislu. Redovito povremeno boravi kod kćeri i njezine obitelji. Unatoč tomu i svim preduvjetima za život u zajednici, od strane skrbnice, stručne radnice centra za socijalnu skrb obaviještena je da to nije moguće, odnosno da nema osnove za prekid stalnog smještaja za majku jer ista treba „24-satnu njegu".

Iz dokumentacije koja nam je dostavljena razvidno je kako odluka o lišenju poslovne sposobnosti nije preispitana od 1997., a 2022. godine u prijedlogu centra za socijalnu skrb sudu da se preispita odluka o lišenju poslovne sposobnosti imenovane navodi se kako je ista pokretna, orijentirana u vremenu i prostoru, samostalna i odgovorna u uzimanju terapije i redovito se kontrolira. Iz socijalne anamneze sačinjene za potrebe vraćanja poslovne sposobnosti stoji kako je posjetila kćer u inozemstvu te da uredno pije terapije pod nadzorom udomiteljice, kao i da je pokretna, komunikativna, suradljiva. Unatoč očito dobrom funkcioniranju korisnice, sud je donio rješenje kojim se imenovana lišava poslovne sposobnosti u dijelu raspolaganja i upravljanja imovinom i novčanim sredstvima većim od 500,00 kuna, davanja izjava i provođenja radnji koje se odnose na osobna stanja, samostalnog poduzimanja radnji pred sudskim, upravnim i drugim tijelima te sklapanja pravnih poslova i poduzimanja pravnih radnji te odlučivanja o liječenju i smještaju.

S obzirom na pravo osoba s invaliditetom da žive u zajednici, kao i da same izaberu gdje će i s kim živjeti te da ne žive nametnutim načinom života, a uzevši u obzir i temeljna načela skrbništva o nužnosti poštivanja želje i osobnih stavova štićenika ukoliko nisu u suprotnosti s njegovom dobrobiti, Pravobraniteljica je preporučila centru za socijalnu skrb da utvrdi volju i želje štićenice o tome gdje i s kim želi živjeti, te želi li živjeti u udomiteljskoj obitelji ili instituciji, ili u zajednici, uz podršku, što joj je kći prema njezinim riječima u mogućnosti u potpunosti osigurati. Nakon što je pritužiteljici predočen ovakav odgovor, obavijestila nas je kako je imenovana za skrbnicu majci, kako majka živi s njom i njezinom obitelji već pet mjeseci, ali smještaj u udomiteljstvu nije prekinut te joj udomiteljica šalje lijekove (redovnu terapiju).

Iz navedenog primjera vidljiva je nedostatna usmjerenost centra za socijalnu skrb na činjenicu da njihovi štićenici imaju pravo na život u zajednici uz podršku. U svim takvim slučajevima uočavamo da uvelike nedostaje promišljanje o tome koje bi konkretne usluge trebalo osigurati štićenicima kao podršku funkcioniranju u zajednici.

Primjer iz prakse: Stranka sa psihosocijalnim teškoćama živjela je u obiteljskom stanu s ocem, a nakon njegove smrti u izvanbračnoj zajednici s partnerom te je nakon pogoršanja funkcioniranja liječena u psihijatrijskoj bolnici, a potom dugotrajno smještena u ustanovu socijalne skrbi, u dobi od 51 godine. Visoko je obrazovana, korisnica prava na invalidsku mirovinu koju je stekla nakon pet godina radnog staža, suvlasnica je stana u Zagrebu, s bratom koji u istome ne živi. Navodi kako ne želi živjeti u ustanovi, već želi živjeti u svom stanu. Lišena je poslovne sposobnosti u svim važnim segmentima, uključujući i donošenje odluka „o smještaju", a skrbničku dužnost obavlja stručna radnica centra za socijalnu skrb. Brat u svom obraćanju ovom uredu navodi kako njezino „protivljenje životu u instituciji, nezadovoljstvo koje pokazuje smatraju pogoršanjem zdravstvenog stanja te se ista hospitalizira u psihijatrijsku bolnicu, gdje joj je korigirana terapija uslijed koje je oslabljena (mršava), bez snage u rukama, s odsutnim staklenim pogledom u očima. Takav pogled nikad ranije nije imala bez obzira na dugogodišnju bolest".

Nadalje navodi: *„ njezina nezainteresiranost za aktivnosti ponuđene u domu je samo još jedan dokaz da ona tamo ne želi biti smještena. Na terapiji na kojoj je bila izbačena iz bolnice u dom… , a kasnije u dom … svoje neslaganje s prisilnim smještajem izražavala je na verbalno i fizički aktivniji način. To je bio glavni razlog što je prebačena u … (psihijatrijsku bolnicu) gdje joj je prepisana terapija za utrnjivanje osjećaja, koje osoblje doma smatra jedinim prihvatljivim emotivnim stanjem za nju."*

U nekoliko rečenica ovaj član obitelji opisao je sudbinu mnogih osoba sa psihosocijalnim teškoćama koje su prisilno smještene u institucije socijalne skrbi, umjesto da im je osigurana potrebna podrška za život u zajednici. Boravkom štićenika u ustanovi socijalne skrbi neće se postići takvo zdravstveno stanje da bi on mogao funkcionirati bolje, odnosno prilagođenije u društvenom okruženju iz kojega je došao jer „rehabilitacijski“ postupci koji se provode u ustanovi nisu niti usmjereni na postizanje ovog cilja, nego na prilagodbu životu unutar institucije. Ustanove provode svoj program i pružaju svoje usluge, pri čemu se odsutnost agresivnog ili „povišenog“ ponašanja, prituživanja, nezadovoljstva, uz sudjelovanje u aktivnostima koje institucija nudi smatra poboljšanjem funkcioniranja korisnika, prilagodbom institucionalnim uvjetima života i ne povezuje se s mogućnošću izlaska na slobodu i povratka društvenom okruženju iz kojega je osoba došla/dovedena. Jednom kada osoba uđe u instituciju, iz nje više u velikoj većini slučajeva nikada ne izađe.

S druge strane, svako odbijanje programa i aktivnosti koji se nude u instituciji te izražavanje nezadovoljstva i isticanje želje za puštanjem na slobodu, želje i osnovne potrebe svih živih bića, pa tako i osoba sa psihosocijalnim teškoćama, smatra se problematičnim ponašanjem koje se mora neutralizirati, odnosno korigirati, uglavnom hospitalizacijom čiji će cilj biti, upravo kako je to ovaj član obitelji jednostavno rekao: „utrnjivanje osjećaja“, s ciljem nasilnog suzbijanja normalne ljudske potrebe za životom na slobodi i kontroliranjem vlastitog života.

U konkretnom slučaju stranka je prije smještaja u instituciju neko vrijeme uz neformalne usluge podrške uspijevala adekvatno živjeti u zajednici, stoga je zatraženo od CZSS-a da dostavi individualni plan promjene za stranku kao korisnicu usluge stalnog smještaja, kao i procjenu koje bi usluge štićenici bilo potrebno osigurati da bi živjela u zajednici, u svom stanu. Pravobraniteljica je preporučila u skladu s utvrđenim razmotriti mogućnosti osiguravanja štićenici usluga u zajednici koje bi omogućile njezin izlazak iz institucije. U odnosu na mogućnost izlaska iz institucije centar za socijalnu skrb je naveo kako s obzirom da štićenica nije u mogućnosti samostalno brinuti o sebi i o svojim potrebama koje uključuju redovito uzimanje lijekova, pripreme obroka, pomoć oko higijene, potrebna joj je konstantna odgovarajuća skrb. Uzimajući u obzir trenutne obiteljske i imovinske prilike štićenice, mišljenje je područnice centra za socijalnu skrb da izvaninstitucionalna skrb ne bi bila za dobrobit i interes štićenice.

Strah od odgovornosti stručnog radnika CZSS-a kao skrbnika i gubitka „mjesta“ u instituciji vidljiv je čak i u onim slučajevima kada je moguće vlastitim sredstvima ili uz pomoć članova obitelji osigurati podršku osobi s invaliditetom, pa i u onim malobrojnim slučajevima kada osobe s invaliditetom uz pristanak i svojevrsno jamstvo članova obitelji napuste stalni smještaj u instituciji/udomiteljstvu.

Prvi korak na putu stvaranja potrebnih promjena jest svijest o tome da je smještaj posljednja opcija za svakog čovjeka, da se boravkom u instituciji ne osigurava oporavak, a prvenstveno da smještaj protivno volji osobe predstavlja diskriminaciju.

2.18.2. Život osoba s invaliditetom u instituciji

Nesmanjivanje broja osoba s invaliditetom koje žive u različitim oblicima institucionalnog smještaja rezultat je neodgovarajuće provedbe Plana deinstitucionalizacije i nepostojanja usluga podrške za život u zajednici, ali i nedostatka svijesti svih stručnjaka koji su izravno ili neizravno uključeni u donošenje odluka o trajnom smještaju u instituciju da takvo postupanje predstavlja povredu prava osobe na život u zajednici. Odgovornost je nadležnog ministarstva osigurati sustavnu izvaninstitucionalnu podršku uz koju bi osobe s invaliditetom izbjegle dugotrajni smještaj u instituciju ili udomiteljsku obitelj, čime bi se zaustavilo daljnje kršenje njihovih prava. Istovremeno je potrebno provesti adekvatne edukacije spomenutih stručnjaka kako bi se o osobama s invaliditetom odlučivalo sukladno njihovim željama i interesima, kako to jamči Konvencija o pravima osoba s invaliditetom.
U Izvješću o rdu za 2021. preporučili smo nadležnom ministarstvu da statistička izvješća o korisnicima, pravima i uslugama budu jasna i pravovremena. Posljednja obrada statističkih podataka odnosi se na 2021. godinu. Prema objavljenim podatcima, trenutno se u RH na dugotrajnom

smještaju nalazi **8.378** osoba s invaliditetom, tjelesnim, mentalnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjem. U udomiteljstvu se na smještaju nalazi **2.172** odraslih osoba s invaliditetom.

Tablica 31. Broj korisnika na dugotrajnom smještaju u Republici Hrvatskoj[22].

Dugotrajni smještaj	Broj korisnika/osoba (period 1.1.-31.12.2021.)
Odrasle osobe s tjelesnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjem	4.003
Državni dom	1.522
Nedržavni dom	784
Druga pravna osoba koja obavlja djelatnost socijalne skrbi	168
Obiteljski dom	152
Centar za pružanje usluga u zajednici	66
Udomiteljska obitelj	1.311
Odrasle osobe s mentalnim oštećenjem (psihički bolesna odrasla osoba)	4.375
Državni dom	2.348
Nedržavni dom	776
Druga pravna osoba koja obavlja djelatnost socijalne skrbi	99
Obiteljski dom	245
Centar za pružanje usluga u zajednici	46
Udomiteljska obitelj	861
Ukupno odrasle osobe s invaliditetom na dugotrajnom smještaju u instituciji	8.378
Ukupno odrasle osobe s invaliditetom u udomiteljstvu	2.172
Ukupno	**10.550**

Iz tablice je vidljivo da su **2.172** osobe s invaliditetom smještene u udomiteljske obitelji. Ranijih godina također smo apelirali da nedostatak usluga ne može biti nadomješten udomiteljstvom, koje je po svojim karakteristikama i zakonskom uređenju u suprotnosti s načelima neovisnog življenja. Pritužbe iz podnesaka koji se odnose na smještaj u udomiteljstvu odnose se upravo na gore navedeno – krutost rutine, paternalistički pristup, nadzor nad uređenjem življenja, ograničeni izbori u svakodnevnom životu, uključujući i izbor odjeće, frizure.

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom u suradnji sa Studijem socijalnog rada provela je 2015./2016. godine istraživanje kvalitete udomiteljstva naziva *Poštivanje prava osoba s invaliditetom smještenih u udomiteljskim obiteljima i obiteljskim domovima*, a rezultati pilot-projekta ukazuju na nepoštivanje prava osoba s invaliditetom smještenih u udomiteljskim obiteljima i obiteljskim domovima. U publikaciji je naglašeno da *„formalno definiranje ovog oblika smještaja izvan vlastite obitelji kao izvaninstitucijskih, ne znači da je u realitetu postignut pomak s institucionalne prakse skrbi o osobama s invaliditetom.“*[23] O navedenom isto tako jasno govori i spomenuti Opći komentar br. 5 u kojemu je pojašnjen pojam institucionalne kulture i neovisnog življenja:

[22]Izvor: https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Odluke/Godisnje%20statisti%C4%8Dko%20izvje%C5%A1%C4%87e%20za%202021.%20godinu.pdf .

[23] Odlomak iz publikacije *Poštivanje prava osoba s invaliditetom smještenih u udomiteljskim obiteljima i obiteljskim domovima,* autori: M. Buljevac, M. M. Babić, Z. Leutar.

„… Nije riječ „samo“ o življenju u određenoj zgradi ili okruženju; ponajprije je riječ o očuvanju osobnog izbora i autonomije uslijed nametanja određenog načina života i stanovanja. Velike ustanove s više od sto štićenika i manji domovi s pet do osam pojedinaca, pa čak ni pojedinačni domovi ne mogu se nazivati uređenjima neovisnog življenja ako imaju neke druge elemente koji odgovaraju definiciji ustanova ili institucionalizacije. Iako se institucionalizirani oblici skrbi mogu razlikovati s obzirom na veličinu, naziv i način na koja su organizirana, postoje određeni određujući elementi, kao što su obvezno dijeljenje asistenata s drugim osobama i nepostojanje ili ograničeni utjecaj na to od koga se mora prihvatiti pomoć… manjak kontrole nad svakodnevnim odlukama; manjak izbora kod odluke s kim će se živjeti; krutost rutine neovisno o osobnoj volji i preferencijama; istovjetne aktivnosti na istom mjestu za skupine osoba pod autoritetom određene osobe; paternalistički pristup pružanju usluga; nadzor nad uređenjem življenja; te često također nerazmjer osoba s invaliditetom koje zajedno žive u istom okruženju. Institucionalna okruženja također mogu pružati osobama s invaliditetom određeni stupanj izbora i kontrole; međutim, ovi su izbori ograničeni na određena područja života i ne mijenjaju segregacijsku narav ustanova…“[24]

Osim već godinama nepromijenjene brojke više od 10.000 smještenih osoba s invaliditetom (ukupni broj smještaja za sve kategorije djece i odraslih i sve vrste i oblike smještaja jest 18.480), konstantni su i brojevi nerealiziranih zahtjeva za smještaj. Prema podatcima MROSP-a u 2021., još 2.917 osoba s invaliditetom nije realiziralo smještaj, odnosno njihovi su zahtjevi na čekanju.

Tablica 32. Nerealizirani zahtjevi za smještaj[25].

Državni domovi socijalne skrbi za djecu s teškoćama u razvoju i odrasle osobe s tjelesnim, intelektualnim i osjetilnim oštećenjima - stanje na dan 31. prosinca 2021. godine	**Broj nerealiziranih zahtjeva (na čekanju)**
Dugotrajni smještaj	608
Organizirano stanovanje	75
Državni domovi socijalne skrbi za odrasle osobe s mentalnim oštećenjem (psihički bolesne odrasle osobe) - stanje na dan 31. prosinca 2021. godine	**Broj nerealiziranih zahtjeva (na čekanju)**
Dugotrajni smještaj	2.212
Organizirano stanovanje	22
Ukupno	**2.917**

I u nekoliko prethodnih izvješća ukazivali smo da se broj smještenih osoba ne smanjuje, a da velike liste čekanja za smještaj upućuju na nedostatak usluga koje bi omogućile ostanak u vlastitom domu i odustajanje od smještaja. Brojke smještenih osoba i nerealiziranih zahtjeva za smještaj upućuju na potrebu ubrzanog razvoja usluga koje bi omogućile ostanak u obitelji, a time i poštivanje temeljnih ljudskih prava osoba s invaliditetom. Nakon desetljeća od donošenja Nacionalnog plana transformacije i deinstitucionalizacije domova socijalne skrbi, vidimo više nego slab napredak u provedbi istog.

INSTITUCIJE I POVREDE PRAVA

Tijekom 2022. Pravobraniteljica je provela 13 obilazaka domova i drugih pružatelja smještaja i organiziranog stanovanja. Obilaskom smo željeli dobiti uvid u uvjete života korisnika i razinu

[24] Opći komentar br. 5 (2017.) o neovisnom življenju i uključenosti u zajednicu.

[25] Izvor: https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Odluke/Godi%C5%A1nje%20statisti%C4%8Dko%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20domovima%20i%20korisnicima%20socijalne%20skrbi%20u%202021.%20godini.pdf

poštivanja njihovih individualnih prava na slobodu kretanja, raspolaganja novcem, sadržaja slobodnog vremena i drugog.

Općenito nakon obilazaka uočavamo izvjesne razlike u razini poštivanja prava na autonomiju i individualni pristup potrebama korisnika između pružatelja (državnih domova) u kojima se ostvaruje pravo na dugotrajni smještaj i onih u kojima je osigurano organizirano stanovanje, *u korist potonjih.*

Najčešće primjedbe Ureda odnosile su se na način provođenja vremena korisnika, pravo na slobodu kretanja te usmjerenost na aktivnosti i sudjelovanje korisnika u zajednici:

„… Primjećujemo definiranu strukturu dana i manje mogućnosti za slobodan izlazak iz Doma, što se obrazlaže nemogućnošću osiguravanja pratnje svakome kome je potrebna … Izlasci su, kako navode od 8,15 do 11 sati, radnim danom. Vikendom nema izlazaka, a ne znaju reći zašto…"

„… izvan doma samostalno se kreću oni korisnici koji su za to sposobni, a individualna potreba za izlaskom korisnika kojemu je potrebna podrška se ne može zadovoljiti. … nije moguće da primjerice netko od stručnih radnika sa sobom poveze nekoga od korisnika, primjerice kada obavlja neki posao … nikako nije moguće realizirati inače sasvim životnu situaciju da npr. stručni radnik u službenom vozilu … istovremeno poveze jednoga ili nekolicinu korisnika koji za to vrijeme mogu otići u dućan ili prošetati i sl. …na kupanje na more odlazi se 4 puta godišnje, na način da se unajmi autobus koji onda prevozi veći broj korisnika na kupanje…"

„… Korisnici ni na koji način nisu uključeni u zajednicu, ne sudjeluju u događanjima u gradu ili okolici ili da odlaze na izlete, šetnje u okolici i sl. … nisu uključeni u vjerske sadržaje (odlazak na misu), nisu korisnici knjižnice, ne odlaze samostalno niti u pratnji u ugostiteljske objekte ili trgovine, u Dom ne dolaze gosti – umjetnici, volonteri, nema suradnje sa sličnim ustanovama. Ulazna vrata doma su zaključana te niti jednom korisniku nije dozvoljeno napustiti prostor doma, neovisno o njegovom zdravstvenom stanju i sposobnostima… samostalan izlazak moguć samo ako se s istim usuglasi skrbnik, odnosno neki član obitelji, potpisnik ugovora o plaćanju… izvan ustanove izlaze isključivo radi korištenja zdravstvenih usluga u pratnji osoblja ili u pratnji svojih posjetitelja – članova obitelji … postoji nepisani, ali zadani raspored prema kojem korisnici odlaze na dnevni ili noćni odmor, pa se najčešće ne podržava npr. gledanje TV-a u boravku iza određenog vremena – svi moraju biti u svojim sobama iza večere, odnosno u pravilu nije dozvoljeno zadržati se u prostoru dnevnog boravka iza 20 sati, radi npr. gledanja televizije ili međusobnog druženja…"

U odnosu na navedeno preporučili smo:
U odnosu prema korisnicima preporučuje se primjenjivati socijalni model invaliditeta, koji podrazumijeva inkluziju osoba s invaliditetom u zajednicu, te je usmjeren prema osposobljavanju, normalizaciji i participaciji, stjecanju samopouzdanja i samopoštovanja te samoodređenju i samozastupanju.
Cjelokupni stručni rad i programske aktivnosti potrebno je usmjeriti na ostvarivanje visokog stupnja socijalne inkluzije uz primjenu principa neovisnog življenja. Treba napustiti patronizirajući odnos prema korisnicima. Mjere sigurnosti (a one su po svojoj prirodi ograničavajuće) potrebno je primjenjivati individualizirano, te je u većoj mjeri potrebno računati na osobnu odgovornost korisnika i poticati njihovu samostalnost i odgovornost. Zabrinjava vrlo tanka granica između zaštite i sigurnosti s jedne i stigmatizacije i ograničavanja njihovih prava (na slobodu kretanja, izbore i sl.) s druge strane. Sva ograničenja u odnosu na korisnika trebaju biti razmjerna, treba ih provoditi u najkraćem vremenu i najmanjem opsegu koliko god je to moguće uz istovremeno poštivanje institucijske organizacije rada.

Iako su ustanove socijalne skrbi po zakonu otvorene institucije te nema ustavne niti zakonske osnove za ograničavanje slobode kretanja osobama s invaliditetom kojima sloboda nije oduzeta na temelju sudske odluke, praksa nadzora i ograničavanja slobode i slobode kretanja korisnika s obrazloženjem brige za njihovu sigurnost i zdravlje učestala je. Smještenim osobama kod kojih postoji stvarna i aktualna opasnost od ugrožavanja vlastitog zdravlja i sigurnosti ili zdravlja i sigurnosti drugih ljudi moguće je pružiti individualnu podršku u ostvarivanju njihovog prava na slobodu i slobodu kretanja

(pratnja, asistent), što se u ustanovama uglavnom ne prakticira. Kod onih osoba kod kojih nije utvrđena takva opasnost nema osnove za ograničavanjem njihovog kretanja.

U jednom domu korisnici nemaju zadovoljeno pravo na osobnu autonomiju, sigurnost, privatnost:

„… ne sudjeluju u nabavci odnosno izboru odjeće. Korisnici se odijevaju u domsku odjeću, na kojoj stoji vidljiva oznaka naziva ustanove. Neki detaljno svjedoče da se takvi natpisi stavljaju i na njihovu privatnu odjeću, ukoliko se ona pere u zajedničkoj praonici. Domska odjeća se ne „zadužuje" te nikada ne postaje osobna, tako da korisnici zapravo vlastitu odjeću nemaju, osim ukoliko je sami peru i održavaju. Korisnici koji za to nemaju kapaciteta, nose isključivo odjeću s natpisom, te nije omogućeno odvojeno pranje odjeće u organizaciji ili uz pomoć zaposlenika."

„… Mnogi korisnici svjedoče o učestalim krađama osobnih stvari iz ormara (duhan, odjeća, naočale, mobiteli). Iako smo vidjeli da ormari imaju bravice i korisnici nose ključeve oko vrata, ovim načinom se samo donekle mogu spriječiti krađe." „… korisnici svjedoče i o nasilju koje je ostavilo značajnije posljedice na pojedine korisnike, odnosno rezultiralo je lakšim ili težim ozljedama koje su zahtijevale bolnički tretman. Nažalost, niti u takvim slučajevima nasilnik nije primjereno sankcioniran niti je žrtva dobila neku satisfakciju. Stručni radnici ističu kako ne mogu stati na kraj nasilju, kako su metode koje primjenjuju slabe učinkovitosti. Nakon epizode nasilja, nasilnik najčešće bude hospitaliziran u psihijatrijskoj bolnici, međutim ubrzo bude i otpušten, bez pozitivnih pomaka u njegovom ponašanju, a povratkom u istu sredinu (odjel, kat) žrtva ostaje uznemirena i bez osjećaja sigurnosti…" „… Verbalni sukobi su učestali, rješavaju se između korisnika, pojedina pitanja razmatraju se na terapijskim zajednicama, ali korisnici ne osjećaju pomake. Izvjestan broj korisnika iskazuje da se nema smisla niti pritužiti, jer odgovor nije učinkovit."

U tom smislu preporučeno je domu da poradi na osiguravanju osobnog identiteta korisnika nošenjem vlastite odjeće, neovisno o tome je li osobna ili osigurana od strane ustanove. Iako je briga o vlastitoj odjeći i sada dio programa rada radnog terapeuta, predlažemo da se pojača terapijski rad na osvješćivanju vlastitog identiteta i dostojanstva, te veći broj korisnika osposobiti za samostalnu brigu o odjeći. Korisnicima koji ne mogu samostalno održavati svoju odjeću također treba omogućiti da nose osobnu odjeću.

Što se tiče prava na sigurnost preporučeno je poduzeti učinkovite mjere sprječavanja i borbe protiv svih oblika nasilja. Osobito je potrebno unaprijediti sustav zaštite žrtve od nasilnika. Po potrebi ostvariti dodatno kvalitetniju suradnju s policijom. Veći naglasak treba staviti na psihosocijalnu rehabilitaciju i podizanje svijesti o potrebi da se prepozna i prijavi nepoželjno ponašanje kao i svi oblici nasilja i zlostavljanja (a ne samo oni najdrastičniji) na koje, čini se, postoji visoki prag tolerancije.

Isto tako, naglašeno je da bi svaka pojava takvih ponašanja trebala voditi preispitivanju intervencije i načina pružanja skrbi. *Ne može se ignorirati da su takva nasilna ponašanja često rezultat prenapučenosti, nedostatka smislenih aktivnosti, dosade i u konačnici gubitka bilo kakvog utjecaja nad vlastitim životom.*

U području praćenja produktivnih aktivnosti i aktivnosti slobodnog vremena te uključenosti u život zajednice uočili smo manjak aktivnosti i korištenja sadržaja u zajednici te istovremeno i vrlo mali odaziv korisnika u aktivnostima koje nudi dom. U jednom domu kroz dva dana obilaska u svim ponuđenim aktivnostima sudjelovalo je svega po nekoliko korisnika. Veći broj korisnika sudjeluje u radnim aktivnostima čišćenja prostorija i okoliša, radu u voćnjaku i slično, često isključivo zbog naknade koju za takav rad dobivaju. Radni terapeut navodi da su korisnici puno motiviraniji za one aktivnosti za koje dobiju novčanu nagradu ili kroz koje sudjeluju u natjecanjima, nastupima ili prodajnoj izložbi i slično. U tom smislu naglasili smo značaj osmišljavanja aktivnosti koje su za korisnike zanimljive i poticajne i koje imaju svrhu koja je za korisnike motivirajuća. Aktivnosti koje su im ponuđene u sklopu radne terapije i aktivnosti slobodnog vremena čine se nedovoljno svrhovitima i usmjerenima na oblikovanje i unaprjeđivanje osobnog života korisnika.

„… Zatekli smo korisnike kako sjede u blagovaonici za stolovima, ne radeći ništa. Nekoliko korisnika imalo je probu zbora. Nismo dobili informacije o sudjelovanju zbora izvan ustanove. Upaljen je televizor kojega međutim nitko ne gleda. Korisnici međusobno ne komuniciraju, iako sjede zajedno za stolom. Prema riječima osoblja, ponekad s njima radi radni terapeut, ali čini se da na ovom odjelu zapravo nema nikakvih aktivnosti, osim individualne terapije koju pružaju fizioterapeuti, koji ujedno prema navodima osoblja ponekad izvedu korisnike ispred zgrade, na zrak. Ovi korisnici ne idu na izlete, ne izlaze izvan zgrade doma, osim ukoliko vikendom idu u posjete obitelji.“

Preporuka je korisnike prema vlastitim interesima pokušati uključiti u aktivnosti u lokalnoj zajednici, a preporučujemo i intenzivniju uključenost ustanove u događanja u široj lokalnoj zajednici, kako bi se doprinijelo vidljivosti korisnika i njihovoj destigmatizaciji te kako bi se njima pružio osjećaj zadovoljstva, svrhe.
Preporuka je više napora uložiti kako bi se razvila autonomija i neovisnost korisnika u različitim aktivnostima svakodnevnog života, kao što su samostalno sudjelovanje u aktivnostima u koje su okupljeni građani, potaknuti ih i osigurati podršku za uključivanje npr. u crkveni ili neki drugi zbor, priključiti se hodočašćima na koja idu vjernici iz mjesta, uključiti se u planinarska i druga društva i slične aktivnosti.
Potrebno je u što većoj mjeri koristiti sve kulturne, turističke i prirodne sadržaje šire okolice te pomno istražiti i njegovati sve sposobnosti i talente korisnika, poticati ih na učenje novih znanja i vještina, kako bi u što većoj mjeri realizirali životnu svrhu. Radne aktivnosti i druge oblike rada valja koncipirati tako da rezultiraju vidljivim osobnim benefitima te u većoj mjeri utječu na okolinu i širu zajednicu.

Smatramo da oduzimanje prava na izbor u apsolutno svim područjima i svim segmentima života predstavlja povredu osobne autonomije korisnika. Preporučujemo intenzivno razvijati oblike stručnog rada s korisnicima usmjerene na jačanje kapaciteta korisnika, te sudjelovanja u sadržajima zajednice, npr. zajedničkim ili pojedinačnim izlascima/šetnjama, posjetima kulturnim i drugim događanjima u gradu te otvaranjem ustanove suradnji s drugim institucijama i vanjskim suradnicima radi osiguravanja različitih aktivnosti i događanja unutar doma. Isto tako, preporučuje se izraditi konkretizirane individualne planove za svakog korisnika kojima će se utvrditi ciljevi i metode stručnog rada te potrebe korisnika uključujući i mogućnost izlaska, samostalno ili u pratnji. Individualne planove potrebno je izraditi uz sudjelovanje korisnika te stručnog radnika nadležnog centra za socijalnu skrb odnosno skrbnika i članova obitelji.

Usluga smještaja u domu socijalne skrbi ograničena je uvjetima prostora, opreme i djelatnika, a temelji se prvenstveno na zaštiti korisnika i zadovoljavanju osnovnih životnih potreba – smještaju, prehrani, brizi o zdravlju. Rehabilitacijski programi usmjereni su na funkcioniranje i adaptaciju na život u ustanovi te se ne njeguje individualni pristup u zadovoljavanju potreba korisnika.

Nedovoljno je vidljiv pristup korisniku kao cjelovitom biću koje unatoč smještaju u ustanovu socijalne skrbi ima svoje potrebe, interese i prava. Previše zaštitnički pristup u pružanju socijalne usluge predstavlja rizik od narušavanja slobode i prava na osobnu autonomiju i privatnost korisnika. Želja korisnika da npr. popije kavu u kafiću na rivi ne uzima se ozbiljno, a opravdava „nedostatkom vremena“ djelatnika koji bi ga trebao odvesti i pričekati. Isto je i s odlaskom u crkvu ili trgovinu.

INSTITUCIONALNI UVJETI I PRINCIPI NEOVISNOG ŽIVLJENJA

Kada je usluga smještaja koncipirana po principima neovisnog življenja, čak i u institucionalnim uvjetima primjećuje se drugačiji odnos prema korisnicima i značajno veća kvaliteta života. U domu koji je među prvima i gotovo potpuno transformiran za pružanje usluga u zajednici velika većina korisnika boravi u stambenim zajednicama organiziranog stanovanja. Ova ustanova na potpuno drugačiji način pristupa korisniku i ostvaruje svrhu smještaja te pruža uslugu koja se temelji na filozofiji neovisnog življenja i individualnog pristupa korisniku: *„…Korisnici nemaju čvrsto određena pravila kojih bi se trebali pridržavati. Navode da imaju izlazak do 22,00 sata, ali ako bi željeli mogli bi*

ostati i duže. U stanu dijele zaduženja i svi se toga drže. Imaju interese kojima se posvećuju, odlaze na aktivnosti u Centar jer žele, a žele i zaraditi. Sami odlaze frizeru kojem žele, kupuju robu po izboru 2x godišnje, dobiju po 400 kuna za ljetnu i zimsku garderobu i taj iznos smiju potrošiti isključivo na odjeću. Sve kućanske poslove obavljaju po dogovoru. Samostalno odlaze u grad na kavu ili događanja. Zastupnicama su uglavnom zadovoljni, jednom tjedno imaju zajednički sastanak i sva sporna pitanja uglavnom riješe. Odlaze na izlete, na kupanje, a izvjestan broj korisnika ima veliku motivaciju za rad na otvorenom tržištu rada, te u odnosu na to imaju niz pitanja koja se tiču njihovog daljnjeg statusa u Centru ukoliko bi se zaposlili… Obim podrške u organiziranom stanovanju prilagođen je stvarnim potrebama korisnika – svega oko 10 stambenih jedinica ima sveobuhvatnu podršku, a većinom je osigurana povremena podrška…

Nakon izvršenog obilaska zaključili smo da ova ustanova njeguje visoku razinu izvaninstitucionalne kulture, što držimo značajnom kvalitetom pružatelja usluge organiziranog stanovanja – poštuju se prava korisnika na izbor, individualne preferencije korisnika i interesi, te velika većina korisnika izražava zadovoljstvo pruženom uslugom. Ova ustanova je u proteklom razdoblju bila usmjerena i na praćenje mogućnosti oporavka korisnika te su predlagali i izlazak iz programa organiziranog stanovanja, ali u tom smislu nailaze na probleme s centrima za socijalnu skrb koji vrlo teško donose rješenja o prekidu smještaja ili ti postupci predugo traju. Voditelj programa psihosocijalne podrške predstavio je primjer korisnika za kojega se pripremao otpust iz ustanove kroz neprihvatljivo dugotrajan proces.

VAŽNOST EDUKACIJE ZA KVALITETU USLUGE

Uočavamo da se kvaliteta usluge smještaja temelji prvenstveno na razumijevanju principa neovisnog življenja, socijalnog modela invaliditeta, normalizacije i socijalne inkluzije. Drugi značajan čimbenik jest edukacija asistenata u organiziranom stanovanju i dobro organizirana/strukturirana podrška.
Činjenica da korisnici žive u stanovima, a ne u velikoj zgradi ne utječe na kvalitetu njihovog života koliko odnos prema korisniku i način na koji se usluga pruža. O tome smo se osvjedočili u domu koji je u procesu transformacije također uspostavio uslugu organiziranog stanovanja, ali je u nedovoljnoj mjeri usvojio navedene principe, a što je utvrđeno obilaskom ustanove još 2021. godine. Tada je ustanovi upućen velik broj preporuka:

- napustiti stavove koji potječu iz medicinskog modela poimanja invaliditeta te uspostaviti način stručnog rada zasnovan na socijalnom modelu, odnosno modelu ljudskih prava te napuštanju patronizirajućeg odnosa osoblja prema korisnicima;
- veću pažnju posvetiti edukaciji radnika u organiziranom stanovanju, prvenstveno s ciljem promjene njihovih stavova o osobama s invaliditetom, njihovim pravima i potrebama, pravu na osobni izbor, vrijednosne stavove i navike, autonomiju, samoodređenje;
- intenzivirati aktivnosti donošenja individualnih planova zajedno s korisnicima (eventualno osobno usmjereno planiranje) i time definirati kratkoročne i dugoročne ciljeve za svakog korisnika, a individualne planove korisnika bazirati na korisnikovom sudjelovanju u izradi plana, a ne samo potvrditi ga njegovim formalnim potpisom;
- kontinuirano preispitivati potrebnu razinu podrške u svakom od stambenih jedinica organiziranog stanovanja, poštujući princip uvažavanja potreba i snaga korisnika, stečenih vještina i kompetencija;
- uspostaviti učinkovite mjere zaštite korisnika i ostvarivanje prava na žalbe i prigovore.

Tijekom 2022. godine proveli smo kontrolni nadzor u istoj ustanovi te uočili niz pozitivnih promjena u odnosu prema korisnicima i podršci njihovom osamostaljivanju. Vidljiva je pozitivna promjena u ostvarivanju prava korisnika na izbor u svim segmentima života, u većoj mjeri se nastoji poticati korisnike na uključivanje u svakodnevne aktivnosti umjesto da ih obavlja isključivo asistent umjesto korisnika.

INSTITUCIONALNA KULTURA U ORGANIZIRANOM STANOVANJU

Prihvaćanje principa neovisnog življenja važno je i kod pružatelja usluge organiziranog stanovanja. I u takvom obliku skrbi život korisnika može imati sve odlike institucionalnog smještaja. To nam potvrđuju različiti pristupi kod pružatelja iste usluge – organiziranog stanovanja, neovisno o tome radi li se o transformiranom domu ili nedržavnom pružatelju usluge. Tako u jednoj nedržavnoj ustanovi koja je tek započela s pružanjem usluge organiziranog stanovanja stječemo dojam da je život u zajednici organiziran s previše institucionalnih momenata – zadane su aktivnosti, premalo podrške za samostalno obavljanje svakodnevnih aktivnosti, premalo dozvoljenih osobnih izbora korisnika (npr. što će obući, na što potrošiti, kamo želi ići).

„… Korisnici u razgovoru navode da je točno određeno vrijeme za jelo, kupanje, izlaske i sl., da postoje i neka ograničenja za kontakte između korisnika iz različitih stambenih jedinica, pa nam tako korisnice ženske stambene zajednice navode kako im je zabranjeno odlaziti u mušku stambenu zajednicu koja se nalazi u istoj kući, na katu iznad njih, iako bi se s nekim stanarima rado družile. Rečeno im je da svatko ima svoju zajednicu i međusobno se ne druže. Iznimka je kad je vrijeme za čišćenje, tada im je dozvoljeno otići u drugu zajednicu, te zajedničko pijenje kave u 17 sati u zajedničkoj blagovaonici…“

„… Iako su u ovoj zajednici korisnici koji… su u velikoj mjeri samostalni… i oni slijede određena pravila vezano uz kontakte s drugim korisnicima ili korištenje mobitela. Mobiteli se nalaze kod asistenata i korisnici ih imaju kod sebe samo u točno određeno vrijeme – sat vremena dnevno, od 17 – 18 sati.“

U razgovoru sa stručnim timom o navedenom obaviješteni smo da sva uvedena ograničenja proizlaze iz potrebe za zaštitom korisnika čija oštećenja i osobine ličnosti zahtijevaju strukturu i nadzor, zbog njihovih osobina ličnosti, različitih disfunkcionalnih ponašanja i stilova života. Zabrinjava čvrsta struktura, ali i brojna ograničenja koja predstavljaju povredu konvencijskih prava osoba s invaliditetom u gotovo svim segmentima života korisnika, neovisno o njihovim individualnim osobinama. Korisnici su različitih funkcionalnih sposobnosti te je teško prihvatiti da niti jedan korisnik nije sposoban za preuzimanje odgovornosti, npr. u korištenju mobitela, ili učenje za samostalnu brigu o odjeći ili samostalnoj pripremi kave u vremenu kada im odgovara. Čak i manje funkcionalni korisnici možda mogu naučiti samostalno otići u dućan po neku namirnicu ili izabrati s kim i kada se žele družiti u kući.

Usluga organiziranog stanovanja treba korisniku osigurati podršku u vršenju vlastitih izbora, a ne vršiti izbore za njega. U socijalno inkluzivnom okruženju više napora trebalo bi usmjeriti na partnerski odnos, savjetovanje, podržavanje i podršku u postizanju izabranog cilja. Korisnik u organiziranom stanovanju treba podršku u ostvarivanju njegovih ciljeva, on nikako ne smije biti objekt skrbi, nego aktivni sudionik i njegovo mišljenje i želje treba uvažavati kod planiranja daljnjih aktivnosti. Kompleksnost oštećenja kod korisnika organiziranog stanovanja kao i poštivanje ovih principa zasigurno zahtijeva stručniji pristup i specifična znanja u iznalaženju mogućnosti koje su u najboljem interesu korisnika, stoga je kadrovsko i stručno kapacitiranje pružatelja usluga organiziranog stanovanja nužnost. Stavovi djelatnika i metode rada s korisnikom trebaju biti usklađeni s principima organiziranog stanovanja koji proizlaze iz potrebe osiguravanja prava na neovisno življenje osoba s invaliditetom na jednakoj osnovi s drugima, u čemu je nužna kontinuirana edukacija osoblja.

Kompleksnost oštećenja kod korisnika organiziranog stanovanja uz istovremeno poštivanje principa neovisnog življenja zahtijeva intenzivan stručni rad usmjeren na iznalaženje mogućnosti koje su u najboljem interesu korisnika, uz razvijanje odgovornosti korisnika, a s optimalnom razinom ograničenja.

Usluga organiziranog stanovanja treba korisniku osigurati podršku u vršenju vlastitih izbora, uz uvažavanje korisnika i njegovih individualnih snaga. U socijalno inkluzivnom okruženju više napora trebalo bi usmjeriti na podršku korisniku u postizanju izabranoga osobnog cilja, u skladu s individualnim planom podrške, kako bi korisnik postao aktivni sudionik u procesu skrbi. Raspored dnevnih aktivnosti i način provođenja vremena, vrijeme obroka, druženja i slično potrebno je

prilagoditi individualnim potrebama i željama svakog pojedinca te odustati od grupnih pravila koja se jednako odnose na sve, već ih je potrebno prilagoditi svakog pojedincu, uzevši u obzir njegove individualne osobine i potrebe, jake i slabe strane i mogućnosti.

Suprotno ovome, jedan drugi pružatelj njeguje visoku razinu izvaninstitucionalne kulture, što držimo značajnom kvalitetom pružatelja usluge organiziranog stanovanja:

„… Korisnici su aktivni u opisivanju načina života, sudjelovanju u zanimljivim događajima u gradu i okolici odnosno sadržajima koje koriste. Stanove zajednički održavaju korisnici dijeleći zaduženja prema sposobnostima ili afinitetima… Slobodno iznose svoje želje i životne planove… nekoliko korisnika jasno je definiralo osobne životne ciljeve u okviru smještaja u Centru ili eventualnog odlaska i nastavka samostalnog života. Osim iskazanih ciljeva, korisnici akceptiraju svoje mogućnosti i ograničenja te koje korake trebaju poduzeti kako bi u budućnosti ostvarili svoje ciljeve… Neki korisnici ostvaruju partnerske odnose s drugim korisnicima s kojima stanuju zajedno u istom stanu, ali i s osobama izvan Centra. U stanovima tijekom razgovora nismo zatekli asistente, ali iz razgovora s korisnicima jasno je vidljivo da oni podršku osjećaju, te da im se ona pruža sukladno potrebama… Svi korisnici koji imaju osobni problem iskazuju da su im podrška, razgovor ili savjetovanje u svakom trenutku dostupni, te se na djelatnike oslanjaju s velikim povjerenjem.

Temeljna odrednica usluge organiziranog stanovanja jest individualizirana podrška i osobno usmjereno planiranje. U odnosu na druge pružatelje ove usluge, čiji korisnici često nemaju ni osobni uvid u vlastite ciljeve i snage, u navedenom centru za inkluziju uočavamo usmjerenost stručnog tima i asistenata prema ovoj dimenziji stručnog rada kojoj očigledno posvećuju dužnu pažnju.

PROBLEM FINANCIJSKE ODRŽIVOSTI NEVLADINIH PRUŽATELJA SOCIJALNIH USLUGA

Posljednjih nekoliko godina Pravobraniteljica zaprima zamolbe i pritužbe udruga za osobe s intelektualnim oštećenjima zbog financijske neodrživosti programa i nemogućnosti sklapanja ugovora o međusobnim odnosima s Ministarstvom, što bi im omogućilo sustavno financiranje programa i usluga koje pružaju. Radi se o relativno brojnoj populaciji osoba s invaliditetom koje u najmanjoj mjeri imaju pristup obrazovanju za tržište rada, najteže se zapošljavaju, u najmanjoj mjeri imaju pristup državnim mjerama i programima zapošljavanja te su u najvećoj mjeri upućeni na podršku i različite socijalne usluge.

Osim teškoća u sklapanju ugovora problem su i cijene postojećih usluga, za koje navode da im ne omogućavaju angažiranje kvalitetnijega stručnog kadra, bez kojega nema niti kvalitetnih programa. Nadležnom Ministarstvu iskazivali smo našu zabrinutost zbog razlika u financiranju istovjetnih programa koje provode državni domovi, pri čemu su ovi u daleko povoljnijem položaju. Apelirali smo, s obzirom na to da se radi o velikoj populaciji osoba s invaliditetom, da je roditeljska populacija sve starija te bi potencijalno sužavanje aktivnosti udruga vodilo prema izolaciji, a onda i institucionalizaciji tih osoba, što je protivno UN-ovoj Konvenciji i zadanim ciljevima socijalne politike u području prava osoba s invaliditetom.

Više pružatelja usluge organiziranog stanovanja ukazuje na problem raspoloživih sredstava koja dobivaju po ugovoru o međusobnoj suradnji s nadležnim Ministarstvom, a koja ne pokrivaju stvarne troškove usluge. Upozoravaju da ograničena ugovorena sredstva ne omogućavaju isplatu primjerene plaće radnicima/asistentima te je izrazit odljev njihovih kadrova, koji odlaze raditi kod državnih pružatelja iste usluge čije se plaće financiraju iz proračuna ustanove, odnosno sredstava Ministarstva. U tom smislu njihovi su radnici u daleko nepovoljnijem položaju u odnosu na radnike državnih pružatelja. Upoznati smo i s problemom financijske održivosti u kontekstu povećanja cijene energenata koje su višestruko uvećane u stambenim jedinicama, obračunate kao za poslovne subjekte, a ne kućanstva, te o pregovorima s resornim ministarstvom u svrhu rješavanja ovog pitanja.

Savez udruga pružatelja usluga organiziranog stanovanja dostavio nam je apel za pomoć u njihovom traženju prihvatljive cijene socijalne usluge organiziranog stanovanja. Naime, pružateljima članovima

Saveza ponuđen je Ugovor o pružanju socijalnih usluga, kako navode *,,primjena kojeg ima štetne posljedice kako za nas kao pružatelje usluge tako i za osobe s invaliditetom koje koriste našu uslugu".* Udruge članice Saveza udruga pružatelja usluge organiziranog stanovanja prvenstvo su nezadovoljne ponuđenom cijenom usluge po korisniku kojom, kako navode, ne mogu pokriti stvarne troškove usluge, već iznos do 60% punog troška, što ne samo da utječe na kvalitetu pružanja usluge, već i na samu održivost iste, zbog čega se dovodi u pitanje budućnost osiguranja usluge organiziranog stanovanja za oko 400 korisnika kojima udruge članice Saveza pružaju ovu uslugu.

Pravobraniteljica je u svrhu utvrđenja osnovanosti navoda pritužitelja izvršila uvid u predloženi ugovor i usporedila predložene visine „glavarine" s cijenama ove socijalne usluge za državne pružatelje iste usluge koje su propisane Odlukom Ministarstva od 1. siječnja 2023. o cijenama socijalnih usluga pružatelja socijalnih usluga čiji je osnivač Republika Hrvatska, a koji usluge pružaju u mreži. Usporedbom „glavarina" utvrdili smo da su cijene ove usluge za državne pružatelje u mreži identične iznosu kao što su navedene u ugovorima čije je sklapanje ponuđeno pojedinim udrugama, nedržavnim pružateljima ove usluge i to:

- za uslugu organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku u iznosu od 1.130 EUR/mj po korisniku
- za uslugu organiziranog stanovanja uz svakodnevnu intenzivnu podršku u iznosu od 900,00 EUR/mj po korisniku
- za uslugu organiziranog stanovanja uz svakodnevnu kratkotrajnu podršku u iznosu od 670,00 EUR/mj po korisniku
- za uslugu organiziranog stanovanja uz povremenu podršku u iznosu od 605,00 EUR/mj po korisniku.

No, izjednačenost položaja državnih i nedržavnih pružatelja usluge u pogledu financiranja usluge samo je prividna jer ne uzima u obzir različitosti između ovih kategorija pružatelja iste usluge koje su evidentne u praksi, a na što ukazuju i pritužitelji. Tako se primjerice ne uzima u obzir da iz navedenog iznosa „glavarine" nedržavni pružatelji ove usluge moraju podmiriti sveukupni trošak usluge koja uključuje isplatu plaća zaposlenicima u broju određenom mjerilima Pravilnika, najam stana u kojem se provodi usluga, režijske troškove, prijevoz, prehranu, higijenske i druge kućne potrepštine i druge neizravne troškove. S druge strane, državni pružatelji usluge određene (značajne) troškove poput plaća zaposlenicima u organiziranom stanovanju, materijalnih troškova i kapitalnih investicija podmiruju iz sredstava državnog proračuna, a ne iz glavarine.

Ugovorena cijena sveobuhvatne usluge organiziranog stanovanja (koju koristi većina osoba s intelektualnim teškoćama) za nevladine pružatelje usluga ne pokriva realne troškove te ne omogućuje zapošljavanje dovoljnog broja osoblja sukladno Pravilniku čak niti uz minimalne plaće asistenata.

Naime, sukladno Pravilniku za pružanje sveobuhvatne podrške za pet ljudi u jednom stanu potrebno je pet asistenata, 0,25 zastupnika, 0,125 voditelja, 0,05 socijalnog radnika, 0,05 voditelja računovodstva i 0,05 računovodstvenog referenta. S predloženom cijenom od 1.130,00 EUR po korisniku jednostavno nije moguće pokriti troškove ove usluge za stan u kojem živi prosječno pet korisnika. Samo trošak osoblja (uz minimalnu plaću) za pet ljudi u jednom stanu uz sveobuhvatnu podršku iznosi 1.038,79 EUR po korisniku, što uz cijenu od 1.130,00 EUR po osobi ostavlja nešto manje od 92,00 EUR za troškove života osobe i neizravne troškove usluge. S ukupno preostalih 460 EUR mjesečno nije moguće pokriti trošak hrane, higijene, odjeće/obuće, najma, režija i lijekova te neizravne troškove usluge za pet odraslih osoba u jednom stanu.

Kroz predloženu glavarinu nisu vrjednovani ni drugi bitni segmenti pružanja ove usluge: primjerice, neki pružatelji uslugu osiguravaju u stambenim jedinicama koje su u državnom ili vlasništvu jedinica lokalne samouprave, dok su pojedini pružatelji, najčešće nedržavni, primorani uslugu pružati u iznajmljenoj nekretnini za koju plaćaju najam koji također podmiruju iz iznosa glavarine. Također je kod plaćanja iznosa najma nekretnine važan čimbenik u kojem području Republike Hrvatske se pruža usluga. Osim što je u priobalju, u gradovima gdje je razvijen turizam puno zahtjevnije pronaći

raspoloživu nekretninu za najam (uza sve dodatne uvjete prostora i opreme propisane Pravilnikom čl. 14. – 16., 20. i 64.), ujedno je i cijena najma nekretnine znatno veća od cijene najma nekretnine iste kvadrature primjerice u Slavoniji.

Pritužitelji dodaju da iznosom glavarina nije moguće pokriti plaću svih zaposlenika prema uvjetima koje postavlja Pravilnik te da ujedno asistentima, koje je na tržištu ionako vrlo teško pronaći zbog niske plaće i zahtjevnosti posla, mogu ponuditi plaću koja je i preko 30% niža od plaće asistenata kod državnih pružatelja usluga. Predloženom glavarinom stoga ne samo da ne mogu pružati kvalitetnu uslugu, nego je upitno mogu li je uopće pružati, s obzirom na niske plaće zaposlenika i općenito nedostatak radne snage zainteresirane za ovu vrstu posla, visoke cijene najma stambenih jedinica, visoke troškove života koji su u daljnjem porastu i slično.

Iako se donošenjem novog Pravilnika o mjerilima za pružanje socijalnih usluga, Pravilnika o metodologiji za utvrđivanje cijena socijalnih usluga (Narodne novine, br. 136/21) i Odluke od 1. siječnja 2023. godine očekivalo osiguranje jednakosti i transparentnosti u financiranju usluga za sve pružatelje usluga u mreži, isto je nažalost izostalo, budući da je, kako je gore pojašnjeno, jednakost u položaju pružatelja ostvarena samo prividno. Organizirano stanovanje kao dio usluge domova socijalne skrbi svakako se lakše nosi s postojećim cijenama te usluge, za razliku od nedržavnih pružatelja usluge. Da bi socijalne usluge pa tako i usluga organiziranog stanovanja bile održive, potrebno je da iznosi glavarina prate stvarne troškove kako bi ista usluga bila osigurana na korist pružatelja i korisnika usluga. Zadovoljavajuća kvaliteta usluge ne može se postići s ograničenim resursima pružatelja ovih usluga.

Još u Izvješću o radu za 2020. godinu Pravobraniteljica je istaknula da se u teškoj situaciji nalazi cijeli nevladin sektor zbog financijske neodrživosti provedbe programa i usluga koje pružaju. Zabrinjava što mnoge udruge osoba s invaliditetom u svojim obraćanjima naglašavaju da će *„ako se tako nastavi, daljnji rad biti nemoguć“*, dok se s druge strane u svim strateškim dokumentima naglašava „potreba razvoja i širenja mreže socijalnih usluga u zajednici u svrhu povećanja njihove dostupnosti i kvalitete, vodeći računa o regionalnoj ravnomjernosti i unaprjeđenju zakonodavnog okvira“ pri čemu su organizacije civilnog društva prepoznate kao značajan partner u tom smislu.

Unatoč deklariranom opredjeljenju za proces deinstitucionalizacije, nedostatno financiranje organizacija civilnog društva kod pružanja usluge organiziranog stanovanja šalje upravo suprotnu poruku i prijeti prestankom pružanja ove usluge. U slučaju takvog scenarija, na koji način i gdje resorno ministarstvo planira zbrinuti korisnike koji su već godinama naviknuti na život u organiziranom stanovanju i prilagodili su se životu u zajednici u svojoj sredini? Povrat u instituciju bio bi nedopustiv korak natrag, suprotan svim deklariranim i strateški određenim ciljevima deinstitucionalizacije. A da ne naglašavamo posebno kakav bi razorni učinak povratak u instituciju imao na život svakog pojedinog korisnika.

Pravobraniteljica naglašava da deklarativno opredjeljenje za deinstitucionalizaciju treba biti vidljivo u stvarnoj podršci pružateljima izvaninstitucionalnih usluga, logističkoj i materijalnoj, kako bi se osigurala kvalitetna i održiva usluga za sve korisnike i to neovisno pružaju li uslugu državni ili nedržavni pružatelji usluga u mreži.

Konačno, Pravobraniteljica je uputila preporuku nadležnom Ministarstvu da revidira predložene ugovore i uskladi predložene cijene troškova usluge sa stvarnim i realnim troškovima usluge te ujedno u ugovorima predvidi indeksne klauzule, a sve kako bi se osigurala održivost usluge organiziranog stanovanja koja predstavlja jedan od najvažnijih načina za osiguranje konvencijskih načela življenja u zajednici osoba s invaliditetom.

RAZLIČITI POLOŽAJ KORISNIKA NA TEMELJU PARTICIPACIJE U CIJENI USLUGA

Na različiti položaj državnih i nedržavnih pružatelja usluge organiziranog stanovanja i smještaja nadovezuje se i pitanje nejednakog položaja korisnika tih usluga u dijelu njihovog sudjelovanja u

cijeni usluge. Kod državnih pružatelja participacija korisnika određuje se u odnosu na „glavarinu“ koju određuje osnivač ustanove (Ministarstvo, op. a.), dok se kod nedržavnih pružatelja „glavarina“ definira kao ukupna cijena usluge, prema ostvarenom Ugovoru o međusobnoj suradnji. Kod udomiteljstva, participacija se određuje samo u odnosu na opskrbninu, a ne i u dijelu troška naknade za rad udomitelja. Kada korisnik participira iz svojih prihoda smještaj u organiziranom stanovanju nekog nedržavnog pružatelja usluge, plaćat će punu cijenu usluge prema sklopljenom ugovoru, što će u konačnici dovesti do većeg osiromašivanja korisnika samo zbog činjenice da istu uslugu dobiva od nedržavnog pružatelja. Savez udruga pružatelja usluga organiziranog stanovanja stoga predlaže ujednačeni kriterij za određivanje sudjelovanja korisnika socijalnih usluga prema kojemu bi korisnici iste usluge bili u istom položaju, neovisno o pružatelju. U odnosu na navedeno potrebno je donijeti novi Pravilnik o sudjelovanju korisnika u cijeni socijalne usluge (zadnji pravilnik je iz 1998. s izmjenama 2002., u kojemu nije definirana usluga organiziranog stanovanja).

2.18.3. Zakon o osobnoj asistenciji

Radi ostvarivanja prava na uključenost u zajednicu i neovisno življenje, nadležnom Ministarstvu kontinuirano smo upućivali preporuke za žurno donošenje Zakona o inkluzivnom dodatku i Zakona o osobnoj asistenciji. Zakon o inkluzivnom dodatku pridonosio bi primjerenom životnom standardu i boljoj socijalnoj zaštiti te izjednačavanju mogućnosti osoba s invaliditetom za sudjelovanje u svakodnevnom životu zajednice na ravnopravnoj osnovi s osobama bez invaliditeta. Osobna asistencija je jedan od najvažnijih instrumenata za ostvarivanje jednakosti svih osoba i stvaranje mogućnosti za njihovo ravnopravno sudjelovanje u svim sferama života. Uvođenje usluge osobnog asistenta kroz parcijalno odobravanje usluge putem projekata ne može biti krajnji domet naših aktivnosti u ostvarenju ovih osnovnih ljudskih prava. Konačno, u prosincu 2022. u javnu raspravu upućen je Prijedlog Zakona o osobnoj asistenciji (u nastavku: ZOA), što predstavlja prvi ozbiljniji akt za ispunjavanje obveza države za osiguravanje prava osoba s invaliditetom iz čl. 19. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom – prava na neovisno življenje i uključenost u zajednicu. Osobni asistent, osim navedenih prava, omogućava osobama s najtežim invaliditetom ostvarivanje i drugih temeljnih prava osoba s invaliditetom, prije svega jednakost, nediskriminaciju, pristupačnost, zaštitu osobnog integriteta osobe, pravo na obrazovanje, osposobljavanje te rad i zapošljavanje. Upravo iz ovih razloga s pravom očekujemo da predloženi Zakon bude samo početak uređenja cjelovite podrške osobama s invaliditetom, uključujući i podršku u području rada i osposobljavanja.
Odbor za prava osoba s invaliditetom, u Općem komentaru br. 5. (2017.) o neovisnom življenju jasno navodi što je usluga osobne asistencije i kako ju treba urediti:
(d) Osobna asistencija odnosi se na ljudsku potporu usmjerenu na osobu „korisnika” i koja je dostupna osobi s invaliditetom i alat je za neovisno življenje. Iako se načini pružanja osobne asistencije mogu razlikovati, postoje određeni elementi koji je razlikuju od ostalih oblika osobne asistencije, kako slijedi:
(i) Sredstva za financiranje osobnog asistenta moraju se dodjeljivati na temelju personaliziranih kriterija i moraju se uzeti u obzir norme ljudskih prava za dostojanstveno zapošljavanje. Sredstva za financiranje dodjeljuju se osobi s invaliditetom u svrhu plaćanja potrebne asistencije i ona upravlja sredstvima. Temelji se na procjeni pojedinačnih potreba i na životnim okolnostima pojedinca. Individualizirane usluge ne smiju dovesti do smanjenog proračuna i/ili većeg osobnog plaćanja;
(ii) Uslugu mora kontrolirati osoba s invaliditetom, što znači da može ugovoriti pružanje usluge s različitim pružateljima usluga ili djelovati kao poslodavac. Osobe s invaliditetom imaju mogućnost prilagodbe svoje usluge, odnosno, osmisliti uslugu i odlučiti od koga, kako, kada, gdje i na koji se način usluga pruža te davanja uputa i usmjeravanja pružatelja usluga;
(iii) Osobna asistencija predstavlja odnos jedan-na-jedan. Osobne asistente mora angažirati, obučiti i nadzirati osoba kojoj je dodijeljena osobna asistencija. Osobni asistenti ne bi se trebali „dijeliti“ bez potpune i slobodne privole osobe kojoj je dodijeljena osobna asistencija. Dijeljenje usluga osobnih asistenata može ograničiti i onemogućiti spontano sudjelovanje u zajednici koje se temelji na samoodređenju;

(iv) Vlastito upravljanje pružanja usluge. Osobe s invaliditetom koje zahtijevaju osobnu asistenciju mogu slobodno birati stupanj osobne kontrole nad pružanjem usluga u skladu sa svojim okolnostima i preferencijama. Čak iako su odgovornosti poslodavca ugovorene s vanjskim pružateljem, osoba s invaliditetom uvijek će ostati u središtu odluka koje se odnose na pomoć, bit će osoba kojoj se upućuju upiti i čije se osobne preferencije moraju poštovati.

Prema našem mišljenju, Prijedlog ZOA koji je bio u javnoj raspravi u velikoj mjeri odstupa od navedenih načela te velik broj odredbi treba uskladiti s konvencijskim načelima. Iako je u uvodnim odredbama usluga osobne asistencije opisana kao osnova za ostvarivanje većeg stupnja samostalnosti i uključenosti u zajednicu, zaštite i osiguravanja ljudskih prava, neka zakonska rješenja ne odražavaju tako definirane ciljeve.

Uvjeti za priznavanje prava na uslugu definirani su ovim Prijedlogom isključivo u odnosu na stupanj težine invaliditeta – oštećenja funkcionalnih sposobnosti prema propisima o vještačenju (3. i 4. stupanj), a konkretna razrada opsega usluge bazira se gotovo isključivo na Barthelovom indeksu, koji je neprikladan mjerni instrument za utvrđivanje potreba za pomoći, što uostalom tvrdi i cjelokupna zajednica osoba s invaliditetom. Zabrinjavajući je bio prijedlog da se opseg usluge stavlja u korelaciju s obiteljskim i radnim statusom; smatramo to diskriminatornim. Ove okolnosti trebaju biti vrjednovane kroz bodovanje prema Listi procjene potreba. Lista za procjenu potreba treba biti standardizirani obrazac koji će sadržavati ključne odrednice za odluku o vrsti i opsegu usluge. On treba uključivati i utvrđenu težinu invaliditeta, okruženje korisnika, njegove potrebe, asistivnu i drugu tehnologiju, te definirati zadatke asistenta i raspored obavljanja tih zadataka.

Stoga smo predložili da procjena potrebe za osobnom asistencijom treba obuhvatiti ne samo korisnikove individualne osobne potrebe, već i njegovo okruženje, životne okolnosti, s ciljem omogućavanja života u vlastitom domu, ali i olakšavanja njegovog funkcioniranja u socijalnom, obrazovnom i radnom okruženju. Na taj način osigurala bi se individualizacija ove usluge, a time i racionalizacija i učinkovitost pružene usluge. Smatramo u potpunosti racionalnim i nužnim osigurati u iznimnim slučajevima uslugu i 24 sata dnevno za osobu čija vrsta i težina invaliditeta, kao i okolišne okolnosti to zahtijevaju.

Nadalje, Prijedlog ZOA manjkavo je, po našem mišljenju, razradio poslove koje obuhvaća osobna asistencija, izostaje područje praćenja načina na koji se provodi ova usluga, a zamjerka je i što će se niz značajnih pitanja urediti tek podzakonskim aktima (kao npr. iznos sudjelovanja korisnika u plaćanju osobne asistencije), bez imalo naznaka u kojim će se rasponima kretati buduća rješenja. Potrebno je daleko detaljnije regulirati područje različitih oblika rada asistenta kod pružatelja usluge.

Što se tiče financiranja usluge, kao i participacije korisnika u cijeni usluge, prijedlog je POSI-ja da se usluga osobne asistencije ostvaruje na teret sredstava Ministarstva. Usluga osobne asistencije omogućit će osobama s invaliditetom da u što manjoj mjeri budu ovisni (o društvu/obitelji), a s druge strane omogućit će im i da postanu aktivni, obrazovani, zaposleni, stoga na financiranje ove usluge treba gledati kao ulaganje u ljudske resurse na koje do sada nismo u dovoljno mjeri (ili uopće) računali. S druge strane, nužno je respektirati činjenicu da niz svojih potreba osobe s invaliditetom podmiruju sami, jer se sustavno ne osiguravaju. Invaliditet može doprinijeti porastu siromaštva.

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom definira pravo OSI na odgovarajući životni standard za njih i njihove obitelji, uključujući i uživanje tog prava bez diskriminacije na osnovi invaliditeta, stoga je jasno da je uvođenje participacije od strane OSI, a pogotovo i obveznika uzdržavanja, primjer nepoštivanja ovih odredbi KUN-a. Budući da se radi o osobama s najtežim invaliditetom (3. i 4. stupanj), a nedvojbeno je da te osobe imaju dodatne velike troškove, smanjene mogućnosti stjecanja prihoda, vlasništva, imovine i sl., a time i opasnost da nakon višegodišnjeg participiranja za usluge osobnog asistenta ostanu bez ikakvih sredstava, pri čemu im preostane jedino opcija smještaja u instituciju, potrebno je potpuno odustati od predloženih odredbi.

Zapreke za uslugu osobne asistencije preširoko su definirane, zbog čega će velik dio OSI koji ispunjavaju kriterij težine invaliditeta ostati bez nužno potrebne usluge. Stoga očekujemo da ZOA

odredi osnovna načela na kojima će se temeljiti ova usluga, s naglaskom na osiguravanje neovisnosti i dostojanstva, slobode izbora i odlučivanja, osiguravanja socijalne inkluzije, jednakih mogućnosti i individualnog pristupa.

Isto tako, u našim komentarima naglasili smo problem izostanka odredbi koje se odnose na osobnog asistenta i način njegova rada – odredbe koja definira da se osobna asistencija provodi u prisutnosti korisnika i prema njegovim uputama, odredbe o obvezi zaštite korisnikovih osobnih podataka, privatnosti i osobnog integriteta korisnika, odredbe koja naglašava da osobni asistent radi prema planu/listi procjene potreba korisnika, a koja je sastavni dio rješenja o priznavanju usluge. Prijedlog ZOA nije definirao postupanje u slučaju zahtjeva za promjenom osobnog asistenta ili pružatelja, ali ni odredbu kojom se štite prava osobnog asistenta. Tijekom dosadašnje projektne provedbe ove usluge, a o kojoj organizacije osoba s invaliditetom nedvojbeno imaju detaljnih saznanja, a u manjem dijelu poznate su i ovom Uredu, upoznati smo i s određenim izazovima za pružatelje usluge, kao što su npr. spor između asistenta i člana obitelji oko poslova koje treba obavljati, neprimjereni postupci prema asistentu/osobi s invaliditetom, izbor i promjene osobnog asistenta na zahtjev korisnika i drugo. ZOA treba predvidjeti mogućnost izbora osobe asistenta (izbor OA vrši korisnik u dogovoru s pružateljem).

Što se tiče uloge centara za socijalnu skrb, oni u smislu provedbe ovog Zakona osim administrativno-upravne trebaju imati naglašenu stručnu ulogu u dijelu izrade Liste za procjenu potreba, ali i u kasnijem praćenju provedbe, te osnaživanju korisnika za upravljanje uslugom. U tom smislu predložili smo predvidjeti dodatno kapacitiranje centara radnicima zaduženima isključivo za navedene poslove, što bi olakšalo njihovu edukaciju i jačanje njihovih stručnih kompetencija bez kojih se ne može očekivati niti kvalitetna provedba ovog Zakona.

Preporučili smo da se u nastavku procesa donošenja konačnog Prijedloga ZOA puna pažnja posveti pitanju edukacije budućih osobnih asistenata, ali i svih ostalih uključenih u proces odobravanja usluge. Pitanje provedbe Zakona krucijalno je pitanje, poznato je kako i dobar zakonski tekst može „pasti“ na provedbi i time ne polučiti željeni ishod. Smatramo potrebnim educirati članove Komisije za procjenu potreba i izradu Liste procjene potreba zajedno s korisnikom, nužno je educirati buduće osobne asistente, videće pratitelje i komunikacijske posrednike, ali ne treba zaboraviti educirati i korisnike usluge OA koji trebaju naučiti upravljati uslugom i kreirati je u vlastitom najboljem interesu. Očekivali smo da se obveza edukacije navedenih sudionika kao i samog korisnika OA naznači i u zakonskom tekstu.

Zbog svega navedenog skrenuli smo pozornost i na rokove za reguliranje pitanja koji će se urediti kroz podzakonske akte, te smo ukazali na vremensku dimenziju cijelog procesa koji bi prema našem mišljenju trebalo prilagoditi nužnim pripremama za provedbu, postupcima licenciranja pružatelja i sve potrebne edukacije.

ZAŠTO TREBAMO ZAKON O OSOBNOJ ASISTENCIJI?

Usluga osobne asistencije, unatoč njezinoj iznimnoj važnosti za samostalnost i kvalitetu života osoba s invaliditetom, unazad gotovo dvadeset godina (od 2006.) pružala se isključivo putem projekata udruga. Navodimo samo neke od niza problema koji su posljedica izostanka zakonskog okvira za ovu uslugu, a to su nepostojanje kvalitetnog i učinkovitog mehanizma kontrole i nadzora rada osobnih asistenata, neujednačen i načelno nereguliran postupak angažiranja osobnih asistenata, ali ujedno i vrlo niske naknade i nestalnost zaposlenja osobnih asistenata, što dovodi do otežanog izbora pružatelja usluge, ali i privlačenja kadra s neprovjerenim i nezadovoljavajućim kompetencijama. Kao najdrastičnija posljedica navedenog može doći i do raznih oblika napada, zlostavljanja i/ili zanemarivanja kojima su posebno izložene žene s invaliditetom i koji po svom karakteru prelaze okvire kršenja temeljnih ljudskih prava osoba s invaliditetom i ulaze u domenu kaznenog djela, o čemu je izvještavano i u medijima.
Osobni asistenti i pružatelji pomoći i njege jesu osobe koje pružaju individualiziranu pomoć i podršku osobama s invaliditetom u svakodnevnom životu. Nekima su osobni asistenti „produžena ruka“, nekome pratitelj, vodič, a nekome sve to i ujedno jedina opcija ostanka u vlastitom domu i preduvjet

za što samostalniji život. Osobni asistenti ulaze u najintimniju sferu života osobe s invaliditetom te su za ostvarenje kvalitete ove specifične usluge neophodni osjećaj sigurnosti i uspostava povjerenja između korisnika i osobnog asistenta. Osobe s invaliditetom su zbog povećane ovisnosti o skrbi drugih, nesposobnosti samozaštite i niza drugih razloga u povećanom riziku za sve oblike nasilja. Stoga je iznimno važno da se osobni asistent kojega korisnik s punim povjerenjem pušta u svoj dom odnosi prema njemu s poštovanjem i empatijom i da posjeduje profesionalne i ljudske kvalitete za obavljanje ovog posla.

Iskustva prikupljena kroz projektno uređenje usluge daju dovoljno spoznaja o tome što bi tim zakonom trebalo definirati, kako će se definirati kriteriji za dobivanje usluge, kako će se provoditi zakon te tko će biti nadležan za njegovu provedbu i nadzor.

Svjesne kompleksnosti svih okolnosti koje treba urediti ovim zakonom, udruge i zajednice osoba s invaliditetom naglašavaju da konačni tekst zakona i njegova provedba u praksi moraju precizno i jasno urediti odlučivanje, odobravanje, financiranje i nadzor nad provođenjem usluge, urediti i poboljšati radnopravni status osobnih asistenata, a pristup usluzi treba biti omogućen svakome tko je u potrebi, po definiranim kriterijima (prema socijalnim modelu), prvenstveno u odnosu na individualnu potrebu svake osobe s invaliditetom, ovisno o težini invaliditeta (po potrebi i 24 sata i uključujući vikende). Također, potrebno je urediti uvjete i standarde za obavljanje posla osobne asistencije – utvrđivanje provjerenih i zadovoljavajućih kompetencija (zanimanje uvrstiti u NKD), ujednačiti i regulirati postupak angažiranja osobnih asistenata te uspostaviti kvalitetan i učinkovit mehanizam educiranja, kontrole i nadzora svih dionika u pružanju usluge (korisnika, pružatelja, asistenata).

Preporuke:

1. U cilju osiguravanja prava na neovisno življenje i uključenost u zajednicu u užem smislu potrebno je žurno poduzeti odgovarajuće mjere usmjerene na prevenciju institucionalizacije, transformaciju ustanova te razvoj i širenje usluga u zajednici.
2. U cilju veće zaštite prava osoba smještenih u institucijama potrebno je redefinirati svrhu smještaja i stručne programe usmjeriti na oporavak korisnika.
3. Veću pažnju posvetiti kapacitetima svih pružatelja usluga, osigurati dostatan broj djelatnika te njihovu edukaciju o socijalnom modelu invaliditeta i pravima osoba s invaliditetom.
4. Omogućiti financijsku održivost nedržavnih pružatelja socijalnih usluga te širenje mreže pružatelja.

2.19. PRIMJERENI ŽIVOTNI STANDARD I SOCIJALNA ZAŠTITA

2.19.1. Novi Zakon o socijalnoj skrbi

Kraj 2021. i početak 2022. godine obilježila je javna rasprava vezano uz donošenje novog Zakona o socijalnoj skrbi, koji je na snazi od 17. veljače 2022. godine, a imao je do sada već dvije izmjene.

Prijedlog Zakona izazvao je velik interes zainteresirane javnosti, udruga, stručnih organizacija; brojni prijedlozi bili su usmjereni na potrebu ozbiljne reforme sustava socijalne skrbi, smanjenja javnih ovlasti centara za socijalnu skrb, a veliko je protivljenje struke/zaposlenika u centrima, kao i strukovnih udruženja u socijalnoj skrbi, izazvala planirana statusna promjena centara za socijalnu skrb i formiranje Hrvatskog zavoda za socijalni rad s podružnicama. Ukazivalo se na činjenicu da djelatnost socijalne skrbi ne treba centralizirati, upravo obratno, kako bi se centrima za socijalnu skrb/područnim zavodima omogućilo efikasno zadovoljavanje potreba njihovih klijenata.

Novim Zakonom osniva se Hrvatski zavod za socijalni rad koji će se sastojati od središnje službe, područnih službi (21 centar za socijalnu skrb u sjedištima županija), 75 područnih ureda (75 centara za socijalnu skrb) i ispostava (22 podružnica centara za socijalnu skrb). Radi provođenja preventivnih programa, individualnog i grupnog savjetovanja za razne korisničke skupine ili korisnike s različitim problemima, obiteljsku medijaciju, savjetodavni rad i druge stručne aktivnosti osniva se Obiteljski centar koji će svoju djelatnost obavljati u središnjoj i 21 područnoj jedinici u sjedištima županija. Novim Zakonom osniva se i Akademija socijalne skrbi kao javna ustanova u svrhu organiziranja i provođenja stručnog usavršavanja stručnih i drugih radnika u sustavu socijalne skrbi te standardizacije obveznih i specijaliziranih programa stručnog usavršavanja. Također, novina u Zakonu jest i osnivanje Povjerenstva za odlučivanje o osnovanosti pritužbe podnositelja koji nije zadovoljan odgovorom nadležnog Ministarstva, a vezano za postupak ili propuštanje postupanja osoba u djelatnosti socijalne skrbi.

U javnoj raspravi Pravobraniteljica je davala prijedloge koji se odnose prvenstveno na prava i usluge za osobe s invaliditetom. Što se tiče samog Zakona, on je donio određena poboljšanja u odredbama koje se odnose na prava za osobe s invaliditetom – kao što smo i predložili, u potpunosti su ukinuti prihodovni i imovinski cenzus za ostvarivanje osobne invalidnine, a iznos osobne invalidnine je povećan na 350% osnovice za socijalna davanja; kod prava na status roditelja njegovatelja i status njegovatelja proširen je krug mogućih njegovatelja, sukladno našem prijedlogu čak i na osobe izvan obiteljskog kruga, uz uvjet da žive u zajedničkom kućanstvu s osobom s invaliditetom.

Predloženi Nacrt u odredbama koje se odnose na ostvarivanje osobne invalidnine nije otklonio dvojbe za osobe koje ovo pravo ostvaruju i u nekim drugim sustavima, ali neovisno o iznosu osobne invalidnine ne mogu niti na koji način ostvariti ovo pravo u sustavu socijalne skrbi ako je ono iznosom povoljnije. Stoga smo predložili da analogno odredbi čl. 64. Zakona o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji (Narodne novine, br. 121/17, 98/19 i 84/21) i odredbi čl. 65. Zakona o civilnim stradalnicima iz Domovinskog rata (Narodne novine, br. 84/21) korisnici mogu zadržati prava ostvarena prema tim zakonima, a da istovremeno u sustavu socijalne skrbi mogu ostvariti *razliku do iznosa osobne invalidnine u sustavu socijalne skrbi.* Prijedlog ide u smjeru ujednačavanja sustava i izjednačavanja položaja osoba s invaliditetom neovisno o uzroku invaliditeta na takav način da korisnik osobne invalidnine koji to pravo ostvaruje po drugim propisima ima pravo na razliku iznosa osobne invalidnine po ovom Zakonu, ako takva razlika postoji. Na isti način predložili smo urediti i odredbe koje se odnose na doplatak za pomoć i njegu. Nažalost, ovi prijedlozi Pravobraniteljice nisu prihvaćeni.

Dvojbena je po nama i odredba prema kojoj se naknada za status uvećava ako se osoba s invaliditetom zbog svojega zdravstvenog stanja ne može uključiti u programe i usluge u zajednici. Smatrali smo da je upitna mogućnost objektivnog dokazivanja ove ključne činjenice koja je pretpostavka za uvećanu naknadu. Uključivanje u programe i usluge u zajednici i osmišljavanje različitih usluga za sve osobe u potrebi treba biti prioritetni cilj socijalne politike, uz istovremeno omogućavanje nesmetanog funkcioniranja obitelji. Nažalost, već u početnoj primjeni ove odredbe zaprimili smo više pritužbi roditelja djece s invaliditetom koji su tražili uvećanu naknadu za dijete koje u programe u zajednici ne može biti uključeno jer takvih programa nema. Centri za socijalnu skrb na različite načine utvrđuju ovu ključnu činjenicu. Nadalje, nije prihvaćen niti naš prijedlog odredbe prema kojoj sama osoba s invaliditetom može zatražiti prestanak prava na status. Pravobraniteljica je do sada zaprimila više upita osoba s invaliditetom o mogućnostima da osobno utječu na prestanak statusa, najčešće zbog njihove namjere sklapanja bračne zajednice, ali i drugih razloga (odlazak na studij, preferirano korištenje usluge osobnog asistenta i sl.). Nemogućnost da sama osoba s invaliditetom na bilo koji način odlučuje o prestanku prava na status roditelja njegovatelja ili status njegovatelja ili izbor njegovatelja u izravnoj je suprotnosti s člancima 12., 17., 19., 21. i 22. KPOSI. Ovo će se pitanje pogotovo multiplicirati donošenjem Zakona o osobnoj asistenciji kojim će se zasigurno ograničiti mogućnost dobivanja osobnog asistenta osobama koje u sustavu socijalne skrbi ostvaruju

pravo na status roditelja njegovatelja ili status njegovatelja. Izrazito je važno da se pravo na status stoga uredi na konvencijski i nediskriminirajući način. Društvo je dužno jačati sve politike koje će svakoj osobi pa i onoj s najtežim invaliditetom jamčiti pravo na izbor, na život u obitelji, na aktivno uključivanje sukladno sposobnostima i mogućnostima. Treba se kloniti potencijalne opasnosti da ostvarivanje prava njegovatelja osobu s invaliditetom udalji od ovih procesa i pozitivnih promjena koje su društvo i država dužni provoditi. Invaliditet ne smije sam po sebi biti razlog za smještaj u instituciju, ali nepostojanje prava i usluga koje podržavaju ostanak u obitelji dovode do smještaja, što je najlošiji izbor. Iako pravo na status njegovatelja držimo kvalitetnijom alternativom smještaju u instituciju, potreban je veliki oprez kako se zakonskim rješenjima ne bi onemogućilo pravo na izbor usluga koje osoba želi, a pogotovo onih usluga koje su u njezinom najboljem interesu (posebno kad se radi o djetetu).

POTKAPACITIRANOST CENTARA ZA SOCIJALNU SKRB

Tijekom javne rasprave o prijedlogu novog Zakona o socijalnoj skrbi Pravobraniteljica je naglasila potrebu zapošljavanja dovoljnog broja stručnjaka i posvećivanja pažnje njihovoj dodatnoj edukaciji; u protivnom reforma ne može imati pozitivan učinak na građane u potrebi. Za osobe s invaliditetom najznačajnija je potreba za kvalitetnom i sveobuhvatnom informacijom – o pravima, o postupku, o uslugama i sl., kao i pravodobno ostvarivanje prava.
Iz pritužbi koje zaprimamo čini se da do tih informacija dolaze teško, da im njihovi socijalni radnici nisu dostupni, a broj upita o pojedinim temeljnim pravima i naknadama ukazuje na izvjesno nepovjerenje u dobivene informacije u centrima za socijalnu skrb:
„… socijalna me jedva primi… ništa mi ne objasni…“
„… primi me na hodniku…“
„… na telefon se na javlja, ako se ne naručim ne mogu do nje… stalno je na terenu…“
„… to mi je i ona rekla, ali ipak da provjerim… znate, njima ništa ne vjerujem…“

U sustavu je prisutna dugogodišnja potkapacitiranost kao i, po mišljenju struke, neprimjereni standard potrebnih stručnih djelatnika u centrima za socijalnu skrb određen važećim Pravilnikom o minimalnim uvjetima prostora, opreme i broja potrebnih stručnih i drugih radnika centra za socijalnu skrb i podružnice (Narodne novine, br. 57/14). Člankom 15. ovog Pravilnika određeno je da u odjelu za odrasle na svakih 200 osoba radi 1,5 socijalni radnik, jedan pravnik, 0,5 psihologa. Rad s osobama s invaliditetom i djecom s teškoćama u razvoju podrazumijeva intenzivan stručni rad ne samo s ovim korisnicima, nego i njihovim obiteljima, skrbnicima i užim i širim okruženjem. Stoga smatramo da uspješnost stručnog rada s osobama s invaliditetom nije moguća ako ne obuhvaća nužno i rad s njihovim obiteljima, drugim službama i stručnjacima te užom i širom socijalnom okolinom, te bi i broj stručnih radnika na ovim poslovima trebalo izjednačiti s normom odjela za djecu – stručni tim na 100 korisnika.

Objektivna je činjenica da stručnih radnika u centrima za socijalnu skrb nedostaje čak i prema mjerilima navedenog Pravilnika. Medijski eksponirani slučajevi i najavljena reforma potaknuli su nadležno Ministarstvo na dodatno zapošljavanje, te je u 2021. bilo zaposleno oko 200 stručnih djelatnika više nego u 2020. godini. Iz ovih podataka o broju stručnih djelatnika i broju socijalnih radnika u centrima za socijalnu skrb i podružnicama proizlazi da je broj socijalnih radnika od 2018. do 2021. godine povećan za 122![26]

[26] Izvor: https://mrosp.gov.hr/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/4165

Tablica 33. Broj stručnih radnika centara za socijalnu skrb u RH u 2021. godini[27]

Godina	Broj stručnih djelatnika	Broj socijalnih radnika
2018.	1.811	1.147,5
2019.	1.828	1.158
2020.	1.894,5	1.216
2021.	2.044.	1.269,5

Tablica 34. Broj zaposlenih stručnih radnika u centrima za socijalnu skrb u RH u 2021. prema zanimanjima[28]

Zanimanja	Neodređeno	Određeno (porodni i sl.)	Određeno (poznato trajanje)	Pripravnici	Ukupno
Socijalni radnik VSS	1.050	88	28	48	1.214
Socijalni radnik VŠS	54	1,5			55,5
Pravnik	356,5	28,5	14	12	411
Upravni pravnik	17				17
Psiholog	210	23	6	6	245
Defektolog	7,5				7,5
Socijalni pedagog	78	6	1	2	87
Sociolog	1				1
Ostali	6				6
Ukupno	**1.780**	**147**	**49**	**68**	**2.044**

Podaci u tablici se odnose na 82 CZSS-a, 36 podružnica CZSS-a i 20 podružnica CZSS-a Obiteljski centar.

Iz ovih podataka proizlazi da je u svim centrima za socijalnu skrb i obiteljskim centrima u Republici Hrvatskoj (njih ukupno 136) zaposleno prosječno oko 14 stručnih djelatnika po ustanovi, odnosno svega osam socijalnih radnika po ustanovi.

Tablica 35. Izvod iz Izvješća o primijenjenim pravima socijalne skrbi, zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u RH u 2021. godini

	Broj prava u razdoblju od 1. 1. do 31. 12. 2021.	Broj korisnika (osoba)
Zajamčena minimalna naknada	30.701	50.151
Naknada za osobne potrebe korisnika smještaja	9.097	
Jednokratna naknada u 2021. godini (ukupno)	100.769	
Naknade u vezi s obrazovanjem		196

[27] Izvor: https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Odluke/Godi%C5%A1nje%20statisti%C4%8Dko%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20zaposlenicima%20u%20ustanovama%20socijalne%20skrbi%20za%202021.%20godinu.pdf

[28] Izvor: https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Odluke/Godi%C5%A1nje%20statisti%C4%8Dko%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20zaposlenicima%20u%20ustanovama%20socijalne%20skrbi%20za%202021.%20godinu.pdf

Osobna invalidnina		40.513
Doplatak za pomoć i njegu		88.257
Status roditelja njegovatelja ili status njegovatelja		5.337
Prva socijalna usluga, savjetovanje i pomaganje	20.365	49.841
Pomoć u kući	16.461	5.416
Psihosocijalna podrška	3.127	3.002
Rana intervencija	1.021	1.074
Pomoć pri uključivanju u programe odgoja i obrazovanja	323	265
Boravak		3.411
Smještaj		18.480
Broj obitelji kojima je pružena stručna pomoć u vezi s brakom, obitelji i zaštitom prava djeteta	31.023	
Skrbništvo	3.396	13.790
Ovlasti CZSS-a u poslovima skrbništva		14.322
Zaštita djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom		**126.410**
Djeca, maloljetnici i mlađi punoljetnici s problemima u ponašanju		14.145

Podatci o broju usluga, korisnika i priznatih prava potvrđuju tezu da je sveobuhvatnu stručnu uslugu klijentima sustava socijalne skrbi nemoguće pružiti s postojećim brojem djelatnika i drugim resursima (prostor, vozila i dr.). Na ovo jasno upućuju strukovne udruge i sindikati zaposlenika u socijalnoj skrbi te smatramo da njihove apele nadležno Ministarstvo treba vrlo ozbiljno shvatiti.

PRITUŽBE NA CENTRE ZA SOCIJALNU SKRB

Što se tiče ostvarivanja prava na temelju invaliditeta, Pravobraniteljica zaprima velik broj pritužbi kojima se ukazuje na prepreke i teškoće na koje osobe s invaliditetom nailaze prilikom pokušaja ostvarivanja prava iz sustava socijalne skrbi, a kojima se od osoba s invaliditetom traži dostavljanje dokumentacije i dokaza koje bi mogli pribaviti po službenoj dužnosti, odnosno dokumentacije i dokaza za koje nije jasno koji je razlog i pravni temelj njihova traženja. Izdvajamo neke od pritužbi osoba s invaliditetom koje su nam se obratile:

„… nisu mi dozvolili da podnesem zahtjev za invalidninu bez uvjerenja iz katastra, a ja u katastar ne mogu ući jer sam u invalidskim kolicima, a zgrada katastra je nepristupačna. U Centru mi kažu da to nije njihov problem…“

„… živim sama, teško hodam pomoću hodalice, u gruntovnicu se ne mogu popeti, katastar i ne znam gdje je… …nisu mi htjeli pomoći sa ispunjavanjem obrasca, a ja sam nepismena, kako da to ispunim… pitala sam jer mogu usmeno kod njih, kažu da ne može… …na kraju sam odustala od podnošenja zahtjeva za invalidninu, živjet ću dok mogu sa ovih 600,00 kuna doplatka…“

„… suprug i ja živimo sami, poslala sam poštom zahtjev za osobnu invalidninu. Nazvali su me i rekli da trebam donijeti nekakve potvrde iz katastra i gruntovnice, izvatke o primanjima i da ovaj zahtjev ne vrijedi, da moram ispuniti njihov obrazac…“

„… zbog bolesti mi se ruke jako tresu i ne mogu pisati, pa sam zamolila da zahtjev za invalidninu predam usmeno na zapisnik, čula sam da se tako može… …u Centru su mi se smijali i rekli da filozofiram i da samo lijepo ispunim taj obrazac pa se onda vratim…“

„… korisnica sam osobne invalidnine, nazvali su me iz Centra i rekli da moram podnijeti zahtjev za preispitivanje prava. Nije mi jasno, zar ne bi oni to trebali pokrenuti po službenoj dužnosti? I još traže da donesem potvrde iz katastra i gruntovnice, nekakve potvrde o prihodima, a znaju da sam u invalidskim kolicima, živim sama i nema šanse da sve to prikupim…“.

PRIBAVLJANJE DOKUMENTACIJE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

Iz citiranih i sličnih pritužbi zaključeno je kako osobe s invaliditetom nailaze na prepreke prilikom ostvarivanja prava iz sustava socijalne skrbi na temelju prakse pojedinih centara za socijalnu skrb koja se ogleda u sljedećem: (1) inzistiranju na prilaganju dokaza/dokumentacije koju je pojedinim osobama s invaliditetom teško, a ponekad i nemoguće samima pribaviti, a radi se o dokazima koje je moguće pribaviti po službenoj dužnosti; (2) inzistiranju na prilaganju dokumentacije/dokaza za koje nije jasno koji je razlog, odnosno pravni temelj traženja istih (npr. dokazi o mjesečnim prihodima ili potvrde iz gruntovnice i katastra u postupcima ostvarivanja prava na osobnu invalidninu); (3) odbijanju primanja i urudžbiranja zahtjeva ako uz isti nisu priloženi prethodno navedeni dokazi; (4) neuvažavanju činjenice da stranka zbog svog oštećenja ili nepismenosti nije u mogućnosti ispuniti obrazac ili napisati zahtjev te odbijanju primanja zahtjeva usmeno na zapisnik.

Prethodno opisana praksa u velikom broju slučajeva dovodi do odgađanja predaje zahtjeva, što za posljedicu ima i kasniji datum početka ostvarivanja prava, a pojedine osobe s invaliditetom zbog navedenih razloga i odustaju od predaje zahtjeva za ostvarivanje prava. Uz zaprimanje opisanih pritužbi, izvršen je pregled mrežnih stranica centara za socijalnu skrb te je uočeno da se na većini javno dostupnih obrazaca zahtjeva za priznavanje prava na osobnu invalidninu i dalje traži upisivanje brojnih podataka koji prema odredbama važećeg Zakona o socijalnoj skrbi nisu odlučujući za donošenje odluke o ovom pravu. Također, na većini obrazaca i dalje se kao dokumentacija koju je potrebno priložiti uz zahtjev navode dokazi o primanjima, uvjerenje iz katastra i izvadak iz gruntovnice, iako prema trenutnom normativnom uređenju za ostvarivanje prava na osobnu invalidninu više nema imovinskog cenzusa, odnosno prihodi i posjedovanje nekretnine ne predstavljaju zapreku za ostvarivanje prava na osobnu invalidninu, ali i prava na doplatak za pomoć i njegu u punom iznosu. U pojedinim centrima, iako su njihovi obrasci usklađeni s novim zakonskim odredbama i na njima nije navedeno da je potrebno priložiti opisanu dokumentaciju, usmenim putem i dalje se od osoba s invaliditetom traži prilaganje iste.

Nadležnom MROSP-u je ukazano na opisani problem, uz skretanje pažnje na načela i odredbe Zakona o općem upravnom postupku (Narodne novine, br. 47/09 i 110/21) i Zakona o socijalnoj skrbi, prema kojima javnopravna tijela pri rješavanju upravne stvari stranki moraju omogućiti što lakšu zaštitu njezinih prava, odnosno primijeniti mjeru koja je za stranku povoljnija. Upozoreno je da je službena osoba dužna brinuti da neznanje, odnosno neukost stranke i drugih osoba koje sudjeluju u postupku ne budu na štetu prava koja im po zakonu pripadaju, a ukazano je i na obvezu javnopravnog tijela da u upravnim stvarima postupa što je moguće jednostavnije, bez odgode te uz što manje troškova za sudionike postupka. Posebno su naglašene odredbe Zakona o općem upravnom postupku kojima je propisano da prilikom utvrđivanja činjeničnog stanja službena osoba utvrđuje sve činjenice i okolnosti bitne za rješavanje o upravnoj stvari, a tom prilikom podatke o činjenicama o kojima službenu evidenciju vodi javnopravno tijelo kod kojeg se vodi postupak, odnosno drugo javnopravno tijelo ili sud, pribavit će službena osoba sama, odnosno neće tražiti da to učini stranka. Naglašeno je da zahtjev za pokretanje postupka stranka može neposredno podnijeti javnopravnom tijelu u pisanom obliku ili usmeno na zapisnik, a posebno je istaknuto kako se postupanje u skladu s navedenim načelima i ispunjavanje svrhe rada centara za socijalnu skrb odražava upravo u aktivnom nastojanju da svaki korisnik u socijalnoj skrbi ostvari ono što mu po zakonu pripada.

Pravobraniteljica je izrazila mišljenje da je uskraćivanje mogućnosti podnošenja zahtjeva, traženje dokumentacije koja nije potrebna za donošenje odluke o zahtjevu, kao i inzistiranje na tome da isključivo stranka mora dostaviti dokumentaciju koja se može pribaviti po službenoj dužnosti, posebno kada se radi o osobi koja zbog invaliditeta nije u mogućnosti obilaziti druge institucije, u suprotnosti s načelima i odredbama propisa koji uređuju upravno postupanje i sustav socijalne skrbi. Također, upućena je preporuka za poduzimanje radnji kojima će se osigurati otklanjanje opisanih nepravilnosti i ujednačiti postupanja centara za socijalnu skrb prilikom provođenja postupaka

ostvarivanja prava na temelju invaliditeta. Preporučeno je da se centre za socijalnu skrb upozori na neopravdanost opisane prakse te provođenje radnji koje će osigurati da svi djelatnici centara za socijalnu skrb postupaju u skladu s navedenim zakonskim odredbama i načelima. Preporučeno je izdavanje jasne upute o postupanju te obvezivanje centara za socijalnu skrb da na svojim stručnim vijećima rasprave ovu problematiku i osiguraju da sa sadržajem upute budu upoznati svi djelatnici svih centara za socijalnu skrb u RH. Predloženo je i usklađivanje sadržaja obrazaca za podnošenje zahtjeva s odredbama važećih propisa kako bi se ujednačilo postupanje i rasteretilo kako same osobe s invaliditetom, tako i djelatnike centara za socijalnu skrb.

POTREBA UJEDNAČENE PRIMJENE PROPISA

Pravobraniteljica je nadležnom MROSP-u uputila i preporuku za ujednačavanje prakse svih centara za socijalnu skrb sukladno presudi Upravnog suda u postupku priznavanja prava na status roditelja njegovatelja roditelju s utvrđenom nesposobnošću za rad prema propisima iz mirovinskog osiguranja.

U konkretnom slučaju, centar za socijalnu skrb odbio je zahtjev za ostvarivanje prava na status roditelja njegovatelja majci koja se nalazi u mirovini zbog opće nesposobnosti za rad, pri tome se pozivajući na odredbu čl. 70. al. 2. Zakona o socijalnoj skrbi (Narodne novine, br. 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20 i 138/20), a koji govori o psihofizičkoj sposobnosti roditelja za pružanje njege djetetu. Stranka je od strane Pravobraniteljice savjetovana da centar može u postupku odlučivanja o zahtjevu za status roditelja njegovatelja eventualno utvrđivati psihofizičku sposobnost roditelja za pružanje njege djetetu, ako postoji sumnja da roditelj takvu sposobnost nema. Međutim, činjenica *opće nesposobnosti za rad* nije dokaz o (ne)postojanju psihofizičke sposobnosti za pružanje njege djetetu, a radna sposobnost roditelja nije uvjet predviđen Zakonom o socijalnoj skrbi. Nemogućnost za pružanje potrebne njege djetetu zbog psihofizičkog stanja ne može se formalno izjednačiti s utvrđenom nesposobnosti za rad.

Ove su činjenice u cijelosti potvrđene i presudom Upravnog suda u Zagrebu, Posl. br.: 32 Usl-1625/2021-11 donesenoj 16. ožujka 2022. Međutim, Pravobraniteljica ima saznanje da centri za socijalnu skrb potencijalnim podnositeljima zahtjeva za status roditelja njegovatelja ili njegovatelja i dalje daju informacije da je rješenje Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje o utvrđenoj općoj nesposobnosti za rad zapreka za ostvarivanje traženih prava, čime ih se odvraća od podnošenja takvih zahtjeva. Važeći Zakon o socijalnoj skrbi u čl. 64. st. 1. izričito definira uvjete na strani roditelja njegovatelja ili njegovatelja, pri čemu nije navedeno da bi radna sposobnost bila jedan od uvjeta odnosno zapreka za ostvarivanje tih prava. Očekujemo da će nadležno Ministarstvo postupiti po preporuci Pravobraniteljice te sačiniti uputu o primjeni predmetne odredbe čl. 64. st. 1. Zakona o socijalnoj skrbi te isto dostaviti i centrima za socijalnu skrb u svrhu ujednačavanja prakse i postupanja centara u postupku utvrđivanja psihofizičke sposobnosti roditelja/njegovatelja u ostvarivanju prava na status roditelja njegovatelja ili status njegovatelja za osobe u invalidskoj mirovini.

MEĐUSOBNA SURADNJA I OVLASTI CENTARA ZA SOCIJALNU SKRB

Centri za socijalnu skrb u svojem djelovanju nužno surađuju s drugim institucijama, pružateljima usluga, a ta suradnja u nekim slučajevima nije najkvalitetnija, pri čemu centri za socijalnu skrb trebaju izričito postupati u potpunosti u okviru svojih ovlasti. Problemi nastaju kada ustanove/domovi socijalne skrbi na neformalan način preuzimaju ovlasti koje nemaju. Posebno se to odnosi na uslugu smještaja, odnosno prekida smještaja.

Primjer iz prakse: O tome govori i slučaj pokrenut povodom obraćanja Psihijatrijske bolnice Lopača, a vezano uz postupanje jednog centra za socijalnu skrb i ustanove socijalne skrbi u postupku prekida smještaja korisnika. Psihijatrijska bolnica u svojem dopisu navodi da je korisnik ustanove socijalne

skrbi bio upućen na liječenje, a da po prestanku potrebe liječenja i svih indikacija za bolničko liječenje nije mogao biti otpušten jer mu u socijalnoj skrbi nije osiguran drugi smještaj.

U izvješću socijalnog radnika navedeno je: *„korisnik je u ustanovi u organiziranom stanovanju… od 2019. godine… Tamo je bio vrlo zadovoljan i brzo se prilagodio. Bio je uključen u razne sadržaje u Domu i lokalnoj zajednici. Naglo i bez prethodnih obavijesti da je već kršio kućni red te konzumirao opojna sredstva, otkazali su mu smještaj u stambenoj zajednici."* Nadalje se navodi u izvješću da su od strane Doma pozvane stručne radnice Centra da se *„hitno odazovu na sastanak jer je… ponovo počeo konzumirati droge… Odmah nakon sastanka upućen je na liječenje u KBC Rijeka, a potom na produženo liječenje u PB Lopača".* Nadalje Centar navodi: *„… Bili smo uvjerenja da će po uspješno okončanom liječenju … biti omogućen smještaj u … jer je već bio korisnik usluge organiziranog stanovanja pri istom Domu, te da … nije bilo nikakvih naznaka da će po uspješno okončanom liječenju korisniku biti onemogućen nastavak smještaja u ustanovi. Kada smo bili informirani da ga više ne namjeravaju primiti u isti Dom, pokrenuli smo na zahtjev skrbnice postupak traženja smještaja u neki od domova za odrasle osobe…".*

Ovdje se radi o jednostranom prekidu usluge organiziranog stanovanja od strane doma socijalne skrbi te propustu nadležnog centra za socijalnu skrb da donese odluku vezano uz prijedlog za prekidom smještaja sukladno najboljem interesu korisnika, uzevši u obzir sve okolnosti. Ovdje se nedvojbeno radilo o izostanku suradnje ustanove i centra, na što upućuje činjenica da prije navedenog timskog sastanka centar nije bio obaviješten o kršenjima kućnog reda ustanove. Hitno sazvani timski sastanak trebao je poslužiti da se u zajedničkoj stručnoj raspravi utvrde okolnosti, mjere i aktivnosti u najboljem interesu korisnika, potrebe korisnika u budućnosti te da se utvrde daljnji postupci nakon dovršenog liječenja, uključujući i mišljenje korisnika o istom. Činjenica je da se usluga organiziranog stanovanja ili smještaja ne pruža samo korisnicima koji besprijekorno poštuju pravila kućnog reda pružatelja, nego je potrebno razumijevanje zdravstvenih, socijalnih i razvojnih aspekata osobnosti korisnika. Korisnik u organiziranom stanovanju treba imati jednaku poziciju kao i sve ostale osobe, pa stoga i pravo na rizike, pogreške i njihove posljedice. Korisniku treba pružiti podršku u ostvarivanju njegovih ciljeva, potreban je zajednički stručni rad u smislu podupiranja korisnika u postizanju zadanih ciljeva vlastitim tempom. U konkretnom slučaju nije vidljivo da su dvije ustanove socijalne skrbi prethodno zajednički radile na pitanju prihvaćanja pravila kućnog reda, tim više što je korisnik bio dobro adaptiran i uklopljen u život ustanove i zajednice, stoga je to trebao biti potencijal na kojemu će se graditi buduće odluke. Smatramo da se teži problemi vezani uz korisnike uvijek kvalitetnije rješavaju zajednički, suradnjom stručnih djelatnika ustanove i nadležnog centra za socijalnu skrb, što je, čini se, u ovom slučaju gotovo potpuno izostalo.

SMJEŠTAJ UMJESTO USLUGA

Iz podnesaka stranaka uočavamo da su centri za socijalnu skrb usmjereni na osiguravanje usluge smještaja prije nego što pokušaju na neki drugi način pomoći u prevladavanju životnih teškoća.

Primjer iz prakse: Pritužba stranke iz Vukovara odnosila se na smještaj bez pristanka. Ista se nadležnom centru obratila radi podnošenja zahtjeva za doplatak za pomoć i njegu, pri čemu je navela da živi sama, a da je nakon razgovora o njezinim potrebama istog trenutka dobila na potpis nekoliko dokumenata, a onda ju je socijalna radnica odvezla u obiteljski dom/udomiteljsku obitelj koju nikada prije nije vidjela, iz koje se drugog dana na vlastiti zahtjev vratila kući.

S obzirom na nadležnosti i ovlasti centra za socijalnu skrb i način na koji se vode pojedini postupci, iz očitovanja centra za socijalnu skrb Pravobraniteljica nije mogla utvrditi da bi u konkretnom slučaju došlo do povrede pravila postupanja ili povrede načela u socijalnoj skrbi niti prava stranke na izbor usluge socijalne skrbi. Naime, nakon provedenoga ispitnog postupka utvrdili smo da je stranka bila upoznata s prijedlogom socijalne radnice za smještaj, da je svojom voljom i s razumijevanjem

potpisala zapisnik kojim pristaje ići na smještaj koji je predložen nakon što je iznijela da *„ne može sama kuhati, da joj pomaže susjeda i donosi ručak, da se kupa jednom tjedno uz pomoć susjede, te plakala i iskazivala da ne može živjeti sama u kućanstvu“*. Zbog svega navedenog socijalna radnica stječe dojam da je smještaj potreban, te stranku istoga dana smještava na temelju usmenog rješenja. Hitan smještaj (u konkretnom slučaju realiziran u svega nekoliko sati) po svojoj prirodi ne omogućava da se stranka prethodno upozna s uvjetima te bira razne vrste smještaja. Stranka je na hitan smještaj otišla vozilom centra, u pratnji socijalne radnice, nakon potpisanih zapisnika, te nismo mogli zaključiti da je socijalna radnica stranku *„bukvalno isporučila u dom“*. Međutim, odlazak na smještaj iz svojeg doma, neovisno o teškim životnim okolnostima, za svaku osobu je velika životna prekretnica te se socijalna radnica ovom aspektu trebala detaljnije posvetiti, detaljnije ispitati osjećaje i misli stranke u vezi navedenog, a radi potvrde opravdanosti daljnjih aktivnosti koje poduzima. Činjenica da neka osoba živi sama u kućanstvu i teško zadovoljava svoje potrebe trebala bi biti poticaj centru za socijalnu skrb da se usmjeri na osiguravanje usluga u domu korisnika koje su joj potrebne, a ne da se odmah usmjeri na smještaj izvan vlastite obitelji.

Primjer iz prakse: Kao što smo već naveli i u javnoj raspravi prilikom donošenja novog Zakona o socijalnoj skrbi, roditelji koji ostvaruju pravo na status imat će problem kod ostvarivanja uvećane naknade prema članku Zakona kojim pravo na povećanu naknadu roditelj njegovatelj može ostvariti za dijete s teškoćama u razvoju ili za osobu s invaliditetom koja se zbog zdravstvenog stanja ne može uključiti u programe usluge u zajednici. Međutim, u konkretnom slučaju roditelja koji nam se obratio, centar za socijalnu skrb je utvrdio da takva okolnost ne postoji, odnosno da dijete ima sposobnost uključiti se u neki od programa u zajednici. Prema tumačenju nadležnog MROSP-a glede provedbe spornog članka koje nam je trenutno dostupno ove se činjenice procjenjuju na temelju *„sredstava prikladnih za dokazivanje*“, pri čemu je svakako potrebno ocijeniti najbolji interes djeteta s teškoćama u razvoju/osobe s invaliditetom, a ne osobe koja ostvaruje pravo na status. Uključivanje u programe i usluge u zajednici najbolji je interes djeteta/osobe s invaliditetom, ako takva mogućnost postoji. Povećana naknada namijenjena je samo za roditelja/njegovatelja za dijete/osobu s invaliditetom koja ima takav invaliditet/zdravstveno stanje koji mu onemogućuju sudjelovanje u bilo kojoj aktivnosti izvan obitelji.

Pitanje najboljeg interesa djeteta ključno je pitanje i slučaju roditelja koji nam se obratio zbog povrede njegovih prava i prava njegovog sina s autističnim poremećajem. Navodi da su nakon razvoda od bivše supruge djeca povjerena njemu. Opisuje teškoće u komunikaciji s bivšom suprugom u vezi njezinih kontakata s djetetom koje je ona izbjegavala, kao i plaćanje alimentacije, i općenite nebrige za djecu i izvršavanje svojih roditeljskih obaveza. Navodi nadalje da je ostvarivao pravo na status roditelja njegovatelja koje mu je ukinuto zbog izrečene mjere stručne pomoći roditeljima u zaštiti prava i dobrobiti djeteta. Ishod svih postupanja centra za socijalnu skrb jest da je *„dijete ionako kod njega, majka ionako ne brine o djeci, njemu je prekinuto pravo na status roditelja njegovatelja te o djetetu brine njegova sadašnja supruga, a obzirom da on mora raditi, djetetu su odlučili tražiti smještaj.“*

Od centra za socijalnu skrb na naše traženje nismo dobili detaljno obrazloženje razloga za određivanje mjere obiteljskopravne zaštite, niti razloga zbog kojih je za dijete s teškoćama u razvoju odlučio tražiti smještaj izvan obitelji, unatoč činjenici da je roditelju u razvodu dijete povjereno te da otac ima utjecaj na dijete koje bolje reagira u njegovoj blizini. Ispitni postupak u konkretnom slučaju još je u tijeku, ali svakako trebamo rasvijetliti je li centar za socijalnu skrb donesenim odlukama poštivao obvezu donošenja odluka u najboljem interesu djeteta, stoga i pomno razmotriti potrebu za određivanje mjere obiteljskopravne zaštite prema ocu koji o djetetu skrbi. U konkretnom slučaju, mjera je izrečena radi poboljšanja komunikacije između roditelja i uspostavljanja redovitih odnosa djece i majke. Tijelo koje odlučuje o mjerama prikladnim za zaštitu dobrobiti djeteta treba se rukovoditi načelom razmjernosti, kako bi se u najmanjoj mogućoj mjeri ograničilo pravo roditelja na

skrb o djetetu, stoga o istome treba odlučiti i u kontekstu propisane zapreke za ostvarivanje prava roditelja/njegovatelja na status.

NEUSKLAĐENOST PROPISA

Primjer iz prakse: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom zaprimila je pritužbu roditelja djece s poremećajima iz autističnog spektra na postupke priznavanja prava na status roditelja njegovatelja zbog utvrđivanja težine invaliditeta. Naime, jedan od uvjeta za ostvarivanje prava na status roditelja njegovatelja ili njegovatelja jest istovremeno postojanje više vrsta teških oštećenja. Roditelji djeteta s autizmom smatraju se prikraćenim u priznavanju navedenog prava zato što se ovaj složeni poremećaj tretira kao jedno oštećenje, negirajući da se radi o više najtežih oštećenja. Štoviše, u nalazima i mišljenjima jedinstvenog tijela vještačenja navode se činjenice postojanja više vrsta teških oštećenja, uz poremećaj iz autističnog spektra najčešće mentalnog ili intelektualnog oštećenja. No pozivanjem na čl. 61. st. 1. toč. 3. Zakona o socijalnoj skrbi (Narodne novine, br. 18/22, 46/22 i 119/22) koji uz tjelesna, mentalna, intelektualna i osjetilna oštećenja ne navodi poremećaj iz autističnog spektra kao oštećenje za koje se priznaje pravo na status roditelja njegovatelja, roditelji bivaju odbijeni u predmetnom priznavanju prava.

Mišljenja smo da su takva uska tumačenja zakonskih odredbi nelogična i protivna svrsi samog prava. Ono se posebice ogleda u postupcima priznavanja djeci s poremećajima iz autističnog spektra prava na osobnu invalidninu koja se priznaje djetetu i osobi kod koje je utvrđen četvrti stupanj težine invaliditeta – oštećenja funkcionalnih sposobnosti prema propisima o vještačenju i metodologijama vještačenja koje su i sadržajno identično obuhvaćene nalazom i mišljenja istoga tijela vještačenja u postupcima priznavanja prava na status roditelja njegovatelja. Važno je postići da se osoba s bilo kojom vrstom teškog oštećenja zdravlja (neovisno o njihovom broju i vrsti), a koje za posljedicu ima potpunu ovisnost o pomoći i njezi i brizi druge osobe, neće neizravno staviti u nepovoljniji položaj. Osoba može imati teško intelektualno oštećenje zbog kojega joj je potrebna intenzivna pomoć, njega i briga, iako nije nepokretna ili nema drugo teško oštećenje zdravlja. Stoga je preporučeno izmijeniti sadašnje uređenje prema kojemu se status može ostvariti za dijete ili osobu koja je potpuno nepokretna ili se kreće uz pomoć ortopedskih pomagala (pri čemu se ovisnost o drugoj osobi u održavanju osobne higijene i obavljanju fizioloških potreba, te pri hranjenju, oblačenju i svlačenju očigledno podrazumijeva), dok se kod utvrđenog postojanja poremećaja iz autističnog spektra postavlja dodatni uvjet postojanja dviju ili više vrsta teškog oštećenja, unatoč tomu što poremećaj iz spektra autizma može na jednak način utjecati na funkcionalnu (ne)sposobnost djeteta/osobe. Stoga bi bilo neživotno i sasvim nelogično primijeniti isključivo formalističke odredbe čl. 61. st. 1. toč. 3. Zakona o socijalnoj skrbi, bez međusobnog povezivanja i tumačenja u skladu sa smislom i svrhom ovoga prava. Izvedenom analogijom priznavanja prava po osnovi poremećaja iz autističnog spektra, četvrtog stupnja težine invaliditeta – oštećenja funkcionalnih sposobnosti prema propisima o vještačenju i metodologijama vještačenja, potrebno je interpretirati sa smislom i svrhom ovoga prava i posljedično primijeniti u postupcima. O navedenom je zatraženo očitovanje resornog MROSP-a koje do kraja izvještajnog razdoblja nismo zaprimili.

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom zaprimila je i više pritužbi i upita od strane građana i stručnjaka u sustavu socijalne skrbi o pravilnoj primjeni odredaba članka 55. i 58. Zakona o socijalnoj skrbi (Narodne novine, br. 18/22, 46/22 i 119/22; u daljnjem tekstu: ZSS), kojima se pravo na doplatak za pomoć i njegu priznaje djetetu s teškoćama u razvoju i osobi s invaliditetom… (čl. 55. ZSS), kojima unatoč utvrđenom stupnju težine invaliditeta u *Nalazu i mišljenju o težini i vrsti invaliditeta – oštećenju funkcionalnih sposobnosti* u t. 16. nije označeno da je osoba s invaliditetom, odnosno označeno je NE, pa takva osoba ne može ostvariti pravo na doplatak za pomoć i njegu u punom opsegu.

U odnosu na ovo pitanje ukazujemo na sljedeće činjenice i okolnosti:
1. Odredbama članka 15. st. 1. toč. 11. ZSS propisano je sljedeće:
„… osoba s invaliditetom je osoba koja ima dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprječavati njezino puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima.“
2. Uredba o metodologijama vještačenja (Narodne novine, br. 67/17, 56/18 i 16/22) u čl. 23. propisuje sljedeće: *„(1) Osoba s invaliditetom je osoba koja ima dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprječavati njezino puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima.*
(2) Status osobe s invaliditetom ima osoba (starija od 15 godina) kojoj je u postupku vještačenja utvrđeno barem jedno oštećenje iz Liste I i najmanje stupanj 1. iz Liste težine i vrste invaliditeta – oštećenja funkcionalnih sposobnosti.
(3) Pod postupkom vještačenja iz stavka 2. ovoga članka smatra se vještačenje oštećenja organizma, težine invaliditeta – oštećenja funkcionalnih sposobnosti i radne sposobnosti…“.
3. Također, ukazujemo i na činjenicu da je Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike centrima za socijalnu skrb dostavilo dokument *„Zakon o socijalnoj skrbi 18/22, odgovori na dio pitanja – 8. ožujka 2022.“,* kojim su pojašnjene dvojbe vezano za provedbu pojedinih odredbi novog Zakona o socijalnoj skrbi.

U odnosu na čl. 55. i 58. ZSS-a postavljeno je pitanje o tome moraju li za priznavanje prava na doplatak za pomoć i njegu kumulativno biti ispunjeni uvjeti: 3. stupanj invaliditeta i odgovor „DA“ u t. 16. Nalaza. Ministarstvo u svom odgovoru navodi sljedeće: *„… S obzirom na to da se pravo priznaje osobi s invaliditetom, mora biti utvrđen invaliditet, tj. moraju biti ispunjena oba uvjeta. Prema Uredbi o metodologijama vještačenja status osobe s invaliditetom ima osoba kojoj je utvrđen najmanje stupanj I. iz Liste težine i vrste invaliditeta oštećenja funkcionalnih sposobnosti. U pojedinim slučajevima se moglo uočiti da npr. osoba s III. stupnjem oštećenja „nije osoba s invaliditetom“ budući da je tijelo vještačenja u toč. 19. Nalaza zaokružilo NE. Kako se očito radi o omašci tijela vještačenja takve Nalaze bi trebalo slati tijelu vještačenja na ispravak.“*
Iz gore navedenog može se zaključiti da u ovom pitanju postoje određene dvojbe koje proizlaze ili iz nedorečenosti pravne norme ili zbog krivog tumačenja pojmova „osoba s invaliditetom“ i „status osobe s invaliditetom“ kod vještaka u postupku vještačenja. Naime, ZSS ne poznaje pojam „status osobe s invaliditetom“, a Uredba o metodologijama vještačenja opisuje pojam „osoba s invaliditetom“ u čl. 23. st. 1. na isti način na koji je to navedeno i u ZSS-u kada tumači pojedine pojmove (15. st. 1. toč. 11.), međutim daje i odrednicu pojma „status osobe s invaliditetom“, sukladno kojemu je izdano i tumačenje nadležnog Ministarstva prema kojem bi označivanje oznake „NE“ u t. 19. Nalaza za osobu s II. ili III. stupnjem oštećenja funkcionalnih sposobnosti ukazivalo ustvari na omašku vještaka.

S obzirom na potrebu da se eventualne dvojbe o ovom pitanju u potpunosti razriješe i time omogući jednoznačna primjena propisa te sprječavanje utjecaja eventualne omaške tijela vještačenja na ostvarivanje prava na temelju invaliditeta, zatraženo je obrazloženje i mišljenje o gore navedenom te poduzimanje aktivnosti kojima bi se ujednačila praksa svih tijela vještačenja u pogledu definiranja „osobe s invaliditetom“ u t. 19. nalaza i mišljenja u postupcima ostvarivanja prava iz socijalne skrbi od Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom. Zavod se na navedeno očitovao na sljedeći način*: „… Važno je istaknuti kako nisu ispunjeni uvjeti za primjenu jedinstvene metodologije koja bi omogućila da se provođenjem jednog vještačenja donese jedan nalaz i mišljenje, koji će korisniku vještačenja osigurati dostupnost prava u svim sustavima… Temeljem važeće Uredbe o metodologijama vještačenja oštećenje organizma izražava se u postocima prema Listi oštećenja organizma Listi I i podrazumijeva TRAJNO stanje… Prije stupanja na snagu novog Zakona o socijalnoj skrbi, za utvrđivanje prava iz njihove nadležnosti, vještačenje se provodilo sukladno Listi težine i vrste invaliditeta – oštećenja funkcionalnih sposobnosti. U skladu s predmetnom listom funkcionalno oštećenje utvrđuje se kao PRIVREMENO ili TRAJNO.“* Slijedom navedenog, ZOSI je

pravovremeno upozoravao nadležne na „dvojbe“ u novom Zakonu uslijed kojih će korisnici biti onemogućeni u ostvarivanju određenoga socijalnog prava jer njihovo bolesno stanje koje je obuhvaćeno Listom funkcionalnih sposobnosti nije nužno obuhvaćeno i Listom oštećenja organizma. ZOSI je po stupanju ovih okolnosti poduzeo raspoložive mjere kako bi se nadogradila informatička povezanost s Registrom osoba s invaliditetom, čime će biti omogućeno da se toč. 16. Obrasca funkcionalnih sposobnosti ispiše direktno prema podatcima iz Registra osoba s invaliditetom, čime osobe koja se vještače mogu na temelju prethodnog vještačenja za drugi sustav i pravo biti upisana u Registar i time steći status osobe s invaliditetom. Očekuje se u izmijenjenoj Uredbi o metodologijama vještačenja izmijeniti čl. 23. koji bi omogućio da se status OSI stječe upisom osoba u Registar osoba s invaliditetom.
U nastavku rada Pravobraniteljica će zajedno sa svim dionicima potaknuti što žurnije razrješavanje ovih dvojbi izmjenom propisa te jasnim definiranjem pojedinih odrednica nužnih za utvrđivanje prava na temelju invaliditeta.

Zaključak i preporuka:

Centri za socijalnu skrb temeljne su ustanove u sustavu socijalne skrbi s izuzetno velikim brojem ovlasti u okviru kojih postupaju prema stotinama tisuća korisnika i poduzimaju jednako toliko mjera i postupaka u ostvarivanju njihovih prava. Ne može se očekivati da će ove ustanove provoditi tako kompleksnu ulogu, baviti se najdelikatnijim pitanjima građana u najvećoj potrebi, u uvjetima zabrinjavajuće potkapacitiranosti i ostalih nedostatnih radnih uvjeta.

Kako bi se potrebe korisnika mogle zadovoljiti sukladno svim načelima socijalne skrbi i pravilima profesije, u najboljem interesu korisnika, potrebna je promjena odnosa nadležnog Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike prema ovoj ustanovi – prvenstveno, izmjenom propisanih minimalnih uvjeta prostora, opreme i zaposlenika, odnosno značajnim povećanjem broja stručnih radnika, posebno socijalnih radnika. Posebno je potrebno percipirati da osim zakonskih ovlasti centri za socijalnu skrb/zavodi imaju i obvezu provedbe različitih stručnih poslova koji se odnose na preventivni rad u zajednici. Ova činjenica ni na koji način nije normirana Pravilnikom o minimalnim uvjetima. Stoga nadležno Ministarstvo treba promptno djelovati u jačanju kapaciteta stručnjaka u centrima za socijalnu skrb/zavodima.

2.20. JEDINSTVENO TIJELO VJEŠTAČENJA

Pravobraniteljica je u 2022. godini zaprimila 105 podnesaka vezano uz postupke vještačenja odnosno neostvarivanje prava, od čega je 60 pritužbi zaprimljeno pisanim putem, dok su u 45 slučajeva stranke savjetovane telefonskim putem o razlozima upućivanja na vještačenje te propisanim procedurama u postupcima vještačenja. Najveći broj pritužbi na postupke vještačenja odnosio se na područje socijalne skrbi zbog neostvarivanja, gubitka ili smanjivanja određenih prava, potom na područje mirovinskog osiguranja zbog utvrđenog postotka oštećenja organizma ili procjene radne ne/sposobnosti u upravnim postupcima po zahtjevima stranaka za ostvarivanje prava. Budući da nalaz i mišljenje jedinstvenog tijela vještačenja predstavlja ključni dokaz u upravnim postupcima u kojima se odlučuje o životno važnim pravima OSI i DTUR, ne čudi pojačani interes osoba s invaliditetom, obitelji djece s teškoćama u razvoju i organizacija civilnog društva upravo za područje vještačenja, a nezadovoljstvo odlukama tijela kojima se odbija određeno pravo - usmjereno je najčešće na način vještačenja i odnos vještaka kojemu nalaze brojne propuste smatrajući odgovornima upravo vještake za uskraćivanje traženog prava o čemu govore slijedeće dvije pritužbe osoba s iskustvom vještačenja:

Primjeri iz prakse: *„…skrenula bih pozornost na sam postupak vještačenja koji je za mene kao osobu s invaliditetom bio ponižavajući i omalovažavajući i zasigurno nije u skladu sa niz propisa. Samog pregleda u stvarnom smislu nije ni bilo s obzirom da liječnik nije samnom želio/htio/mogao uspostaviti*

komunikaciju, odnosno nije me ni pogledao ni komentirao ni jedno od mojih pojašnjenja vezano uz pogoršanje zdravlja ni vezano uz medicinsku dokumentaciju koju sam donijela na sam dan pregleda. Uz to što je takvo ponašanje za medicinskog djelatnika nedopustivo navela sam i to i iz razloga jer je u Nalazu i mišljenju naveden netočan podatak da mi nedostaje ruka od laktu, dok ja nemam ruku od ramena. Da je liječnik pokazao imalo interesa da me posluša ili barem pogledao, vidio bi postoji li ta ruka ili ne.“

„…odbile su preuzeti dokumentaciju koju sam donio sukladno pozivu, odbile su me saslušati jer su rekle kako u deset minuta one to ne mogu, iako nije bilo drugih stranaka u čekaonici koji su čekali na red, a pauza je počinjala tek za 20 min, te ono što je najgore, nakon mojeg izlaganja o tome što je uzrok i izvor mojih duševnih bolesti, uznemirenosti i što je to što me onemogućava u životu i ostvarivanju mojih ljudskih prava ista rekla da se trebam iseliti iz države, da trebam otići negdje drugdje i da je najbolje da odem, te je potom rekla da će moj zahtjev biti odbijen, a na moj upit da li sam dobro razumio što je rekla, nadležna osoba mi je odgovorila da ja čujem ono što sam naučio čuti i da ona nije ništa rekla…iste su se odnosile i ponašale neljudski, s ciljem da me ponize i uznemire, te da me onemoguće u ostvarivanju mojih prava…“

Navedene pritužbe ukazuju na važnost osobnog odnosa vještak-vještačena osoba. Stoga se vještačenje ne može svoditi na pregled same osobe, već se mora promatrati u kontekstu detaljnog objašnjavanja elemenata vještačenja te načina stjecanja uvida u zdravstveno stanje, propisanih kriterija procjene stanja i ono što je najvažnije – utjecaja bolesti/oštećenja organizma na izvršavanje različitih životnih aktivnosti osobe koja se vještači, a to je u samim temeljima doktrine vještačenja i ono po čemu se klasičan pregled liječnika vještaka u bitnome razlikuje od pregleda kojima je svrha dijagnostika, liječenja ili rehabilitacija. Iz brojnih primjera se može razabrati da su osobe koje pristupaju vještačenju - bilo da se radi o odraslim osobama s invaliditetom, djeci s teškoćama u razvoju ili njihovim roditeljima, ranjive i uplašene, zabrinute pa ne iznenađuje takvo doživljavanje samog postupka što pothranjuje osobna uvjerenja da upravo vještačenje određuje njihovu „sudbinu“, odnosno, hoće li ostvariti zatraženo pravo ili hoće li im se u kontrolnom vještačenju ranije stečeno pravo oduzeti pa je ovoj činjenici potrebno posvetiti posebnu pozornost.

Pravobraniteljica je i prethodnih godina upozoravala na važnost načina na koji se obavlja pregled i načina ophođenja vještaka s osobama koje se vještačenje preporučivši da ZOSI kontinuirano provodi edukacije u tom smislu te je također preporučivala i da se uredbom strukturira postupak na način da se propiše trajanje pojedinih faza postupka (od pregleda dokumentacije, timskih konzultacija, pregleda, izrade nalaza i sl.).

Premda su vještačenja branitelja i HRVI izmjenama Zakona o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji (Narodne novine, br. 84/21) prešla u nadležnost povjerenstava Ministarstva hrvatskih branitelja, postupci započeti prije ovih izmjena Zakona dovršavali su se sukladno ranijim propisima. Pravobraniteljica je zaprimila više pritužbi nezadovoljnih HRVI zbog nepriznavanja većeg postotaka oštećenja organizma kao uvjeta za povećanje naknade na osnovi invaliditeta unatoč dokumentaciji koja potvrđuje pogoršanje zdravstvenog stanja. Iako je pogoršanje zdravstvenog stanja bilo priznato i iskazano povećanim postotkom oštećenja organizma, stranka je odbijena u zahtjevu za povećanje naknade iz razloga što vještačenjem nije utvrđeno da je pogoršanje zdravlja bilo posljedica pogoršanja stanja ili povrede nastale sudjelovanjem u Domovinskom ratu. Navedeno je potvrđeno i u drugostupanjskom postupku po žalbi stranke.

Iskustvo Pravobraniteljice u postupanju po pritužbama nerijetko potvrđuje da složene i teške životne okolnosti OSI generiraju bijes i nezadovoljstvo prema tijelu koje smatraju odgovornim u slučajevima kada ne postoje zakonski uvjeti za priznavanje određenog prava i kada je pritužba neosnovana.

Preporuka:

Ponovno naglašavamo potrebu stjecanja specifičnih komunikacijskih vještina stručnjaka u tijelima vještačenja vodeći računa o specifičnostima pojedinih vrsta invaliditeta i oštećenja zdravlja.

Valjani dokaz invaliditeta i Zakon o sudskim pristojbama

Iskustvo Pravobraniteljice upućuje na zaključak da neke neprecizne odredbe pojedinih zakona postavljaju pred ZOSI zahtjeve koji izazivaju određene dileme kao što je slučaj u narednom primjeru.

Primjer iz prakse: Odredbom čl. 11. st. 1. toč. 5. Zakona o sudskim pristojbama (Narodne novine, br. 118/18) kojim su osobe s invaliditetom oslobođene plaćanja sudskih pristojbi na temelju citiramo *„…valjanog dokaza Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom*“, a da ni u spomenutom zakonu, a niti u drugom podzakonskom aktu nije precizirano što se to smatra **valjanim dokazom invaliditeta**. Ovako nejasna odredba imala je za posljedicu neujednačeno postupanje ovisno o stavovima pravosudnih dužnosnika/službenike i njihovoj procjeni što se smatra valjanim dokazom invaliditeta. Tako se npr. rješenje HZMO-a o utvrđenom postotku oštećenja organizma/tjelesnog oštećenja kod nekih sudova priznavalo kao valjani dokaz invaliditeta, a neki drugi sudovi isto nisu priznavali. Isto je i u slučaju rješenja o pravu u sustavu socijalne skrbi, iako se radi o pravima koja se ostvaruju na temelju teškog invaliditeta. Iako je Pravobraniteljica na nepreciznost spomenute odredbe upozorila i u vrijeme donošenja Zakona te predlagala da se jasnije odredi koje su to isprave kojima se dokazuje invaliditet – isto nije uvaženo što potvrđuje naredna pritužba.

Primjer iz prakse: Pravobraniteljici se pritužila stranka s invaliditetom kojoj je na rješenje Ministarstva pravosuđa i uprave (u drugostupanjskom postupku po žalbi imenovanog) odbijen zahtjev za povrat novčanih sredstava uplaćenih na ime sudske pristojbe. Stranka je podnijela tužbu Upravnom sudu u Zagrebu pozivajući se na čl. 11. st. 1. toč. 5. Zakona o sudskim pristojbama na temelju kojega su osobe s invaliditetom oslobođene plaćanja sudskih pristojbi. S obzirom na primjenu različitih praksi u postupanjima sudova po ovom pitanju (sudovi su kao valjene isprave o invaliditetu kao osnove za oslobađanje od sudskih pristojbi uzimali u obzir različita rješenja, potvrde i ostalu dokumentaciju) u konkretnom slučaju sud nije priznao rješenje HZMO-a o utvrđenom postotku oštećenja organizma te je Pravobraniteljica zatražila očitovanje da li ZOSI izdaje odgovarajuću „valjanu“ ispravu kojom se dokazuje invaliditet te koji su kriteriji za utvrđivanje ove činjenice. U svom odgovoru ZOSI navodi da izdaje takve potvrde te da je u ovim postupcima ovlašten kontaktirati HZJZ, odnosno Registar osoba s invaliditetom zbog provjere statusa podnositelja zahtjeva te da je u konkretnom predmetu iz HJZJ potvrđeno da je isti upisan u Registar, ali da ne ispunjava kriterije za oslobađanje od plaćanja sudskih pristojbi s osnova invaliditeta. Prema dokumentaciji koju prilaže spisu razvidno je da je u konkretnom slučaju HZJZ pri utvrđivanju postojanja invaliditeta primjenjivao kriterije propisane Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja očevidnika zaposlenih osoba s invaliditetom (Narodne novine, br. 157/13, 152/14 i 39/18). Navedeno je u neskladu sa svrhom zbog koje se zatražila potvrda o postojanju invaliditeta, tj. zbog oslobađanja od plaćanja sudskih pristojbi budući da navedeni Pravilnik propisuje kriterije za utvrđivanje invaliditeta u odnosu na rad - dok se status OSI utvrđuje na temelju kriterija propisanih Uredbom o metodologijama vještačenja (Narodne novine, br. 67/17 i 56/18). S obzirom da Uredba u čl. 23. st. 3 definira …(3) Osim osobe iz stavka 2. ovoga članka, ***status osobe s invaliditetom ima osoba (starija od 15 godina) kojoj je u postupku vještačenja utvrđeno barem jedno oštećenje iz Liste I i najmanje stupanj 1. iz Liste težine i vrste invaliditeta – oštećenja funkcionalnih sposobnosti…***, smatramo da ako se ova činjenica utvrđuje vještačenjem (i sadržana je u Nalazu i mišljenju) odnosno ukoliko su bili ispunjeni propisani kriteriji, nema zapreke da ZOSI autonomno izdaje potvrdu o navedenome**.** Međutim, i Ministarstvo pravosuđa i uprave kao drugostupanjsko tijelo kao i Upravni sud, odbivši žalbu i tužbu stranke, svoje su odluke temeljili na očitovanjima ZOSI i HZJZ.

S obzirom na učestalost pritužbi po ovom pitanju, Pravobraniteljica je ponovno Ministarstvu pravosuđa i uprave krajem 2022. godine ukazala na potrebu jasnijeg određenja navedene odredbe

kako bi se postiglo ujednačeno postupanje u svim postupcima oslobađanja osoba s invaliditetom od plaćanja sudskih pristojbi te zatražila očitovanje. U svom odgovoru dostavljenom u veljači 2023. godine, Ministarstvo navodi: *„… Prijedlog zakona o izmjenama Zakona o sudskim pristojbama koji je upućen u zakonsku proceduru prvog čitanja, sadržajno je izmijenjen u odnosu na tekst objavljen u javnom savjetovanju. Prijedlogom zakona o izmjenama Zakona o sudskim pristojbama predviđa se i izmjena čl. 11. st. 1. toč. 5. Zakona o sudskim pristojbama (Narodne novine, br. 118/18) na način da se propisuje da su od plaćanja sudskih pristojbi oslobođene osobe s invaliditetom na temelju odgovarajućih isprava kojima dokazuju svoj status. Na ovaj se način jasno propisuje da su od plaćanja sudskih pristojbi oslobođene sve osobe s invaliditetom, neovisno o vrsti, stupnju ili težini invaliditeta. Također, kako bi se otklonile dvojbe koje su se pojavile u praksi te eventualna ograničenja u ostvarenju priznatog prava na oslobođenje propisuje se da se status osoba s invaliditetom dokazuje odgovarajućim ispravama nadležnih tijela, ne ograničavajući se pri tome na izričito propisivanje nadležnih tijela niti na izričito navođenje vrste isprave kojima se dokazuje status osobe s invaliditetom. Također, ovakvim zakonskim prijedlogom institut oslobođenja od plaćanja sudskih pristojbi usklađen je s istovjetnim rješenjem sadržanim u čl. 10. st. 1. toč. 3. Zakona o javnobilježničkim pristojbama (Narodne novine, br. 72/04, 74/95, 87/96, 112/12, 110/15 i 10/23), a glede isprava kojima se dokazuje invaliditet i sa institutom oslobađanja od plaćanja upravnih pristojbi sadržanim u čl. 8. st. 1. toč. 6. Zakona o upravnim pristojbama (Narodne novine, br. 115/16 i 114/22)“*

Dinamika vještačenja

Prema dostavljenim podatcima ZOSI, na početku 2022. godine ukupni broj neriješenih predmeta iz prethodnog perioda bio je 15.637 (15.321 + 316 HRVI), a na kraju godine 36.943.

Tijekom 2022. godine ukupno je zaprimljeno **126.450** (124.595 + 1.855 HRVI) zahtjeva u prvom stupnju, a riješeno je ukupno **104.951.** u usporedbi s 2021. godinom kada je bilo zaprimljeno **118.212. zahtjeva.** Zamjetan je porast zahtjeva za vještačenjem u svim područnim uredima ZOSI, a posljedično se bilježi smanjenje broja riješenih zahtjeva (u 2021. godini bilo ih je 116.045).

Vještačenje u prvom stupnju

Vještačenje u prvom stupnju provodi se u područnim uredima Zagreb, Osijek, Rijeka, Split i Varaždin, te u 13 izdvojenih mjesta rada.

Tablica 36. Područni uredi i izdvojena mjesta rada

Područni ured	Zagreb	Osijek	Rijeka	Split	Varaždin
Izdvojeno mjesto rada	Bjelovar Sisak Karlovac	Požega Slavonski Brod Vukovar Virovitica	Gospić Pula	Zadar Dubrovnik Šibenik	Koprivnica
Udio zaprimljenih zahtjeva vještačenjem (%)	40,5	17,6	10,4	20	11,5
Udio riješenih zahtjeva (%)	37,7	19,2	10,5	22,1	10,5
Broj zaprimljenih zahtjeva	51.246	22.312	13.031	25.290	14.571
Broj riješenih zahtjeva (1. ST - 114.329)	39.553	20.066	11.066	23.224	11.042

Broj obavljenih kućnih posjeta	3	2	32	8	-
Broj neobavljenih kućnih posjeta	-	-	-	-	-

Postotak riješenih zahtjeva za vještačenje na temelju uvida u medicinsku i drugu dokumentaciju tijekom 2022. godine iznosi 42%, a na temelju uvida u medicinsku i drugu dokumentaciju i uz osobni pregled 58%. Prema preporukama Vlade RH, ZOSI je, u svrhu zaštite zdravlja, prvenstveno korisnika vještačenja, za vrijeme trajanja epidemije COVID-19 do 1. ožujka 2022. godine, izdao preporuke da se vještačenje prvenstveno obavlja na temelju uvida u dostavljenu medicinsku dokumentaciju, bez dolaska na pregled. Ukoliko dostavljena medicinska dokumentacija nije bila dostatna, korisnika se poziva da traženo dostavi poštom ili ga se pozivalo na osobni pregled uz obavezno pridržavanje mjera i preporuka HZJZ radi prevencije i širenja epidemije COVID-19. Vještačenjem medicinske dokumentacije, bez pregleda korisnika, znatno je smanjeno trajanje postupka vještačenja.

Tablica 37. Trajanje postupka vještačenja - Prosječno trajanje postupka vještačenja po mjestima rada (u mjesecima)

	HZMO RS bolovanja	HZMO RS izvan radnog odnosa	HZMO obiteljska mirovina	HZMO RS kontrolni pregled	HZMO doplatak za djecu	HZMO tjelesno oštećenje	HZZO SRV Dopust radi njege	ŽUP.UR. ZZ	CZSS Socijalna prava
SU ZAGREB (II.) STUPANJ)	15 dana	15 dana	10 dana	15 dana	10 dana	15 dana	0	0	15 dana
Zagreb	9 mj	9 mj	4 mj	4 mj	8 mj	8 mj	2 mj	2 mj	10 mj
Karlovac	4 mj	6 mj	1 mj	2 mj	6 mj	9 mj	1 mj	1 mj	8 mj
Bjelovar	5 mj	4 mj	4 mj	5 mj	4 mj	5 mj	1 mj	1 mj	8 mj
Sisak	8 mj	8 mj	3 mj	4 mj	12 mj	5 mj	2 mj	1 mj	10 mj
INZ	4 mj								
Varaždin	6 mj	6 mj	1 mj	7 mj	5 mj	6 mj	1 mj	3 mj	6mj
Koprivnica	5 mj	5 mj	2 mj	5 mj	2 mj	4 mj	1 mj	3 mj	5 mj
Osijek	1 mj	2 mj	½ mj	2 mj	2 mj	2 mj	odmah	odmah	2-3 mj
Požega	1 mj	1-2 mj	1 mj	1-2 mj	2-3 mj	1-2 mj	1	1	3-4 mj
Sl. Brod	1 mj	1 mj	1 mj	2mj	3 mj	1 mj	odmah	odmah	4mj
Vukovar	1 mj	2mj	1 mj	2 mj	3mj	3mj	1 mj	1 mj	4mj
Virovitica					2mj	3mj	1 mj	1 mj	3 mj
Rijeka	1 mj	1 mj	/	1 mj	3,5 mj	3,5 mj	/	/	3,5mj
Pula	5 mj	5 mj	2mj	2mj	3,5 mj	5 mj	1 mj	1 mj	6mj
Gospić	3 mj	2 mj	1 mj	1 mj	3,5 mj	3 mj_	2mj	1 mj	3,5mj
Split	2 mj	2 mj	2 mj	2 mj	1 mj	2 mj	1 mj	1 mj	3,5mj

Dubrovnik	3 mj	3mj	3 mj	3mj	3mj	3 mj	1 mj	3 mj	3mj
Šibenik	2mj	2 mj	1 mj	1 mj	2mj	2mj	odmah	2mj	3mj
Zadar	2mj	2 mj	1 mj	2 mj	3 mj	2mj	1 mj	1 mj	3mj

Gotovo u svim područnim uredima bilježi se produljenje vremena trajanja postupka vještačenja u usporedbi sa 2021. godinom i to naročito u predmetima vještačenja za potrebe ostvarivanja prava u sustavu socijalne skrbi. Razloge za produljenje trajanja postupka valja tražiti prvenstveno u porastu zahtjeva za vještačenje upućenih od strane centara za socijalnu skrb uvjetovanih promjenom Zakona o socijalnoj skrbi od veljače 2022. godine (Narodne novine, br. 46/22) i obvezi preispitivanja prava. Pravobraniteljica je zaprimala pritužbe OSI korisnika prava na osobnu invalidninu i doplatka za pomoć i njegu u slučajevima kada se radilo o osobama s trajnim i ireverzibilnim stanjima kod kojih se liječenjem ili rehabilitacijom nije moglo očekivati poboljšanje. Mišljenja smo da u postupku radi utvrđivanja ispunjava li osoba uvjete za priznavanje prava na temelju ovog Zakona na temelju odredbe čl. 312. toč. 3. Zakona o socijalnoj skrbi (Narodne novine, br. 18/22) nije potrebno provoditi vještačenja ako su okolnosti koje se odnose na zdravstveno stanje ostale nepromijenjene. Nesumnjivo je da je postupanje u kojemu se sukladno navedenoj odredbi upućivalo na vještačenje i u slučajevima kada nije bilo potrebno utvrđivati činjenice koje su ostale nepromijenjene - dovelo do porasta broja zahtjeva za vještačenje za potrebe ostvarivanja prava iz socijalne skrbi.

Tablica 38. Broj i udio predmeta prema naručiteljima vještačenja

Naručitelj usluge	Broj zaprimljenih predmeta	Udio %	Broj riješenih predmeta	Udio %
HZMO (+radna sposobnost hrvatskih branitelja i pripadnika HVO-a)	54.889 (1.747 HRVII 108 HVO)	43,4	47.650 (1870 HRVII 108 HVO)	45,4
HZZO	8.369	6,6	8.331	7,9
CZSS	61.719	48,8	47.623	45,4
JLP(R)S (zdravstvena zaštita i zahtjevi hrvatskih branitelja)	1.473	1,2	1.347	1,3
Ukupno	**126.450**	**100**	**104.951**	**100**

Tablica 39. Stanje HRVI predmeta u 2022.g. na razini Zavoda

Status/Stanje	Ukupno	HZMO (RS)	HZMO (HVO)
Zaprimljeno	1.855	1.747	108
Riješeno	1.978	1.870	108

Vještačenje u drugom stupnju

U drugom stupnju vještačenje se provodi u Središnjem uredu, u žalbenom postupku i u postupku revizije (vojne i civilne žrtve rata), a viši vještaci aktivno sudjeluju u sudskim postupcima, očituju se, po zahtjevu suda, na sudske vještake, sudjeluju u izmjeni Uredbe, izradi Uputa za postupanje u

postupcima vještačenja, participiraju u međuresornoj suradnji i poslovima koordinacije sa sustavima za koje se vrše usluge vještačenja.

Tablica 40. Vještačenja u 2022. godinu u Središnjem uredu

Status/Stanje	Ukupno	HZMO	HZZO	MROSP	MZ
Zaprimljeno	6.094	3.090	111	2.893	0
Riješeno	6.409	3.418	110	2.881	0

Tablica 41. Broj vještačenja HRVI u Središnjem uredu

Status/Stanje	Ukupno	HZMO (RS)	HVO	MHB
Zaprimljeno	473	386	80	7
Riješeno	552	421	124	7

Tablica 42. Udio mišljenja o utvrđenim ne/pravilnostima nalaza i mišljenja u drugom stupnju

Pravilno	Nepravilno	Pravilno - uz dopunu	Nepravilno - drugi razlozi
51,2%	12,5%	24,6%	11,7%

Najveći broj pritužbi upućen je na nalaze i mišljenja prvostupanjskih tijela vještačenja zbog neostvarivanja prava na osobnu invalidninu u postupcima za priznavanje navedenog prava. ZOSI smatra da isto nije posljedica nestručnog rada vještaka, već činjenice što je osobna invalidnina u nominalnom iznosu znatno povoljnija naknada od doplatka za pomoć i njegu, ali predstavlja osnovu za ostvarivanje nekih drugih prava (kao što je status zaštićenog kupca energenata i drugih povlastica i kao što su vladine interventne mjere jednokratnih naknada).

U 2022. godini kao i prethodnih godina zaprimane su pritužbe o višekratnim upućivanjima na vještačenje za ostvarivanje prava u različitim resorima pa nije postignut konačni cilj postavljen uspostavom sustava vještačenja kakvog imamo danas – a to je jedan nalaz i mišljenje koje će vrijediti za sve sustave. Razloge za navedeno nalaze u zakonskoj regulativi koja osigurava ostvarivanje prava u raznim sustavima, a koja nije usklađena s Uredbom o metodologijama vještačenja.
Također smatraju da je i sada u sustavima nadležnima za priznavanje prava iz socijalne skrbi, zdravstvenoga i mirovinskog osiguranja omogućena razmjena nalaza i mišljenja kako bi se izbjeglo da se jednu osobu upućuje na vještačenje više puta, ali se ta mogućnost ne koristi dovoljno često ističući da se svi nalazi i mišljenja nalaze u aplikaciji MIA u kojoj je osigurana i funkcionalnost za preuzimanje zahtjeva i medicinske dokumentacije u elektroničkom obliku, kao i dostava nalaza i mišljenja tijelu koje je zatražilo vještačenje i osigurava prava korisnika.

Broj vještaka i kvalifikacijska struktura, edukacije i uvjeti rada u 2022. godini

Prema dobivenim podatcima ukupan broj vještaka je na kraju 2022. godine bio 194 (114 vještaka u stalnom radnom odnosu i 80 vještaka na ugovor o djelu), od čega je vještaka specijalista 116 (49 u stalnom radnom odnosu i 67 na ugovor o djelu), a stručnih savjetnika 78 (65 u stalnom radnom odnosu i 13 na ugovor o djelu). Kvalifikacijska struktura vještaka specijalista (zaposlenici i ugovor o djelu) u prvostupanjskim postupcima vještačenja zadovoljava i u ukupnom broju nalaze se zastupljene sve specijalizacije.
U Središnjem uredu zastupljene su specijalizacije: medicina rada, fizijatar, psihijatar, internista, neurolog, anesteziolog, školska medicina, pedijatar. Od vještaka stručnih savjetnika po područnim

uredima i u Središnjem uredu zastupljeni su: socijalni radnici, psiholozi, rehabilitatori, logopedi, defektolozi i pedagozi, te je svuda osiguran rad u vijećima prema naravi navedenih bolesnih stanja korisnika uz zahtjeve za vještačenje.
Tijekom 2022. kontinuirano se provodila edukacija i sustav mentoriranja za nove vještake, a sastojao se od neposrednog rada jedan vještak - jedan mentor, te kontrole izrade nalaza i mišljenja. Također, tijekom 2022. godine provedene su i određene edukacije zaposlenika ZOSI. Dana 24. studenog 2022. godine održana je radionica pod nazivom „Ujednačavanje kriterija vještačenja“ koja je bila organizirana u Zagrebu, a sudionici su bili vještaci ZOSI. Krajem 2022. godine održane su i dvije zajedničke radionice vještaka ZOSI i stručnih radnika centara za socijalnu skrb, u organizaciji resornog MROSP.

Radni prostori ZOSI većim dijelom su smješteni u prostorijama HZMO, a ostali prostori se koriste na temelju ugovora i većinom udovoljavaju potrebama ZOSI, kako veličinom tako i pristupačnošću osobama s invaliditetom.

Uočene poteškoće u funkcioniranju tijela vještačenja

U ZOSI ističu da je osiguravanje stručnog liječničkog kadra i tijekom 2022. godine ostao najsloženiji proces i predstavljao najveći rizik, a to je problem s kojim će se ZOSI sretati i u predstojećem razdoblju. Nedostatak liječničkog kadra tijekom 2022. godine rješavao se pojačanim angažmanom liječnika na ugovor o djelu, koliko je to omogućavao postojeći radni prostor.
Vještaci na ugovor o djelu su u 2022. godini odradili 38% zaprimljenih zahtjeva za vještačenje.
- prekovremenim radom za vještake u prvom stupnju,
- prekovremenim radom za vještake u drugom stupnju.

Cijelu 2022. godinu obilježio je porast zahtjeva za vještačenje radi ostvarivanja prava iz nadležnosti socijalne skrbi, nakon stupanja na snagu Zakona o socijalnoj skrbi u veljači 2022. godine. Dok je do tada udio takvih zahtjeva u ukupnom broju iznosio oko 30%, tijekom prošle godine taj udio je prešao 50%, uz porast mirovinskih zahtjeva za utvrđivanje tjelesnog oštećenja, a vezano na ostvarivanje određenih prava iz nadležnosti socijalne skrbi.

Početkom 2022. godine stupila je u primjenu izmijenjena Uredba o metodologijama vještačenja, a izmjena se odnosila samo na usklađivanje sa Zakonom o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji. Ubrzo nakon toga izrađen je i upućen u proceduru prema Vladi RH Prijedlog uredbe o metodologijama vještačenja s većim izmjenama i poboljšanjima, usmjerenim na približavanje metodologija vještačenja i ostvarivanja zadanog cilja jedinstvenog tijela vještačenja. ZOSI smatra kako je izmjena u Prijedlogu, a to je mogućnost vještačenja bez obaveznog pregleda korisnika, dobar put k skraćivanju vremena trajanja vještačenja uz zadržavanje iste kvalitete navodeći da je takav način vještačenja, tijekom pandemije COVID-19, pokazao dobre rezultate pojašnjavajući da neposredni pregled korisnika na vještačenju obuhvaća osnovni klinički pregled bez upotrebe dijagnostičkih metoda i sredstava s obzirom da je osnova vještačenja specijalistička medicinska dokumentacija iz zdravstvenog sustava, koja odgovara psihofizičkom, odnosno zdravstvenom stanju osobe koja se vještači. Stoga drže da je neposredni pregled potreban samo iznimno, u slučajevima kada je potrebno izvršiti provjeru činjeničnog stanja, ali ne i u svakom postupku vještačenja. S druge strane ističu da organizacija neposrednog pregleda zahtijeva određeno vrijeme, što u konačnici rezultira dugotrajnijim postupkom vještačenja, pa samim time i produljuje rok za ostvarivanje prava.

Zaključak i preporuke:

Porast zahtjeva za vještačenje te produljenje vremenskog trajanja postupaka vještačenja u 2022. godine bio je izravna posljedica izmjena Zakona o socijalnoj skrbi. Ne iznenađuje pojačani interes za postupke vještačenja od strane osoba s invaliditetom, roditelja djece s teškoćama u razvoju i

organizacija civilnog društva budući da je nalaz i mišljenje temeljni dokaz u ostvarivanju brojnih značajnih prava u različitim sustavima. Stoga je važno kontinuirano unapređivati kvalitetu samih postupaka kao i sadržaja nalaza i mišljenja kako bi isti predstavljali cjelovit i objektivan prikaz vještačene osobe te graditi otvorenost i povjerenje između stručnjaka i vještačenih osoba. Vodeći se primarno potrebama, perspektivom i interesima vještačenih osoba, a u cilju bolje protočnosti sustava i dostupnosti prava i usluga, moguće je suradnjom i koordinacijom Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike i Ministarstva zdravstva, dogovoriti protokole kako bi se izbjegla opetovana vještačenja, a cijeli sustav učinio ekspeditivnim i racionalnim. Smatramo da bi u sljedećem razdoblju trebalo potaknuti bolju suradnju između resora za čije potrebe se provode vještačenja i Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom u smislu razmjene nalaza i mišljenja, a kako bi se izbjegla višestruka vještačenja u svrhu ostvarivanja različitih prava. Ovakvim pristupom približili bismo se ideji jedinstvenosti na temelju koje je i uspostavljen postojeći sustav vještačenja, koji se treba razvijati uz poštivanje autonomije nepristranosti, stručnosti i interdisciplinarnosti.

2.21. MIROVINSKO OSIGURANJE

Mirovinsko osiguranje je i dalje jedno od područja s najviše obraćanja građana. Tijekom 2022. godine Pravobraniteljici se obratilo ukupno 195 građana postavljajući upite i podnoseći pritužbe vezano za prava iz sustava mirovinskog osiguranja. Najčešće su se upiti građana odnosili na općenite uvjete i načine ostvarivanja i zaštite prava iz sustava mirovinskog osiguranja, posebno u pogledu uvjeta za ostvarivanje invalidske i obiteljske mirovine, utvrđivanja postotka tjelesnog oštećenja, odnosno naknade za tjelesno oštećenje, te doplatka za djecu. Iznesene pritužbe građana odnosile su se na male mirovine, dugotrajnost postupka donošenja rješenja od strane HZMO-a, nepriznavanje prava na invalidsku mirovinu, tumačenje Zakona o mirovinskom osiguranju (u daljnjem tekstu: ZOMO) na štetu osoba s invaliditetom, uskraćivanje prava na obiteljsku mirovinu, nepriznavanje staža osiguranja s povećanim trajanjem (beneficiranog radnog staža) za određeno razdoblje.

Invalidska mirovina je jedno od najčešće primjenjivih prava iz sustava mirovinskog osiguranja koji se odnosi na osobe s invaliditetom. Prema statističkim podacima HZMO-a o mirovinama isplaćenim u 2022. godini ukupan broj svih korisnika invalidske mirovine je **96.878** s prosječnom neto mirovinom od 244.18 EUR i to:

- **58.086** osobe s invaliditetom u radno aktivnoj dobi (18-65 godina) koji su korisnici invalidske mirovine zbog **profesionalne nesposobnosti za rad** prema ranijim propisima, odnosno invalidske mirovine zbog **djelomičnog gubitka radne sposobnosti** prema važećem ZOMO-u, a **koje nisu osiguranici**. Prosječna svota neto mirovine za prosinac 2022. godine s isplatom u siječnju 2023. iznosila je 293,41 EUR (2.210,70 kuna).

- **4.238** osobe s invaliditetom u radno aktivnoj dobi (18-65 godina) koje su korisnici invalidske mirovine **zbog profesionalne nesposobnosti za rad** prema ranijim propisima**,** odnosno invalidske mirovine zbog **djelomičnog gubitka radne sposobnosti** prema ZOMO-u, koji se nalaze **u sustavu rada**, odnosno koje su osiguranici (mirovinski faktori 0,5, 0,3334-0,4999, 0,5001-0,666, 0,6667 i 0,1667). Prosječna svota neto mirovine za prosinac 2022. godine s isplatom u siječnju 2023. iznosila je 137,66 EUR (1.037,20 kuna).

- **34.554** osobe s invaliditetom do 65. godina starosti koje su korisnici invalidske mirovine zbog **opće nesposobnosti za rad** prema prijašnjim propisima, odnosno invalidske mirovine zbog **potpunog gubitka radne sposobnosti.** Prosječna svota neto mirovine za prosinac 2022. godine s isplatom u siječnju 2023. iznosila je 355,48 EUR (2.678,36 kuna).

Naspram tome, **prema izravno zaprimljenim podacima HZMO-a** broj korisnika starosne mirovine u 2022. bio je 617.351, s prosječnom svotom neto mirovine za prosinca 2022. s isplatom u siječnju 2023. godine u iznosu od 412,61 EUR (3.108,81 kuna). Prosječna mirovinska primanja korisnika invalidske mirovine manja su u odnosu na prosječna mirovinska primanja korisnika starosnih mirovina, no posebno zabrinjava konstantan pad mirovina u odnosu na prosječnu plaću u RH (izuzev 2019. godinu) iako je u 2022. godini takva razlika bila manja u odnosu na prethodne godine:
U 2018. se prosječna neto mirovina ostvarena prema ZOMO-u (2.365,09 kuna) povećala za 3,43%, a prosječna mjesečna isplaćena (neto) plaća po zaposlenom u pravnim osobama RH (6.242 kuna) povećala za 4,29%.
U 2019. se prosječna neto mirovina ostvarena prema ZOMO-u (2.459,48 kuna) povećala za 3,99%, a prosječna mjesečna isplaćena (neto) plaća po zaposlenom u pravnim osobama RH (6.457 kuna) povećala za 3,44%.
U 2020. se prosječna neto mirovina ostvarena prema ZOMO-u (2.537,16 kuna) povećala za 3,16%, a prosječna mjesečna isplaćena (neto) plaća po zaposlenom u pravnim osobama RH (6.763 kuna) povećala za 4,74%.
U 2021. se prosječna neto mirovina ostvarena prema ZOMO-u (2.605,41 kuna) povećala za 2,69%,a prosječna mjesečna isplaćena (neto) plaća po zaposlenom u pravnim osobama RH (7.129 kuna) povećala za 5,41%.
U 2022. se prosječna neto mirovina ostvarena prema ZOMO-u (2.763,96 kuna) povećala za 6,09%, a prosječna mjesečna isplaćena (neto) plaća po zaposlenom u pravnim osobama RH (7.632 kuna) povećala za 7,06%.

Naglašavamo da su gore navedeni podaci pribavljeni izravno od Središnje službe HZMO-a, te Pravobraniteljica ne odgovara za eventualno razliku u odnosu na podatke iznesene u Statističkim informacijama HZMO-a. Ujedno napominjemo da je HZMO prilikom dostave traženih podataka naveo da se podaci o prosječnoj neto plaći u RH za 2022. odnose na razdoblje I-XI. 2022. budući još nisu dostupni službeni podaci o prosječnoj neto plaći u RH za 2022., koje objavljuje Državni zavod za statistiku.

Tijekom 2022. godine u HZMO-u ukupno je podneseno **28.945 zahtjeva za priznanje prava na osnovi smanjenja radne sposobnosti uz preostalu radnu sposobnost, djelomični gubitak radne sposobnosti i potpuni gubitak radne sposobnosti** (čl. 39. ZOMO-a). Od navedenog broja bilo je **12.116 odnosno 41,86% zahtjeva za čije rješavanje nije bilo potrebno provesti vještačenje** radne sposobnosti. Vještačenje radne sposobnosti se među ostalim ne provodi po zahtjevima korisnika invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad ili djelomičnog gubitka radne sposobnosti kojima se samo mijenjao mirovinski faktor koji utječe na invalidsku mirovinu zbog zaposlenja ili prestanka zaposlenja. Tijekom 2022. godine doneseno je ukupno **18.912 rješenja za priznanje prava** na osnovi smanjenja radne sposobnosti uz preostalu radnu sposobnost, djelomični gubitak radne sposobnosti i potpuni gubitak radne sposobnosti u prvom stupnju, dok je **vještačenje radne sposobnosti provedeno u 11.903 predmeta** (9.326 rješenja temeljila su se na provedenim postupcima vještačenja, a 9.586 bez nalaza i mišljenja). Tijekom 2022. godine podneseno je **2.725 žalbi** na prvostupanjsko rješenje o priznanju prava na osnovi smanjenja radne sposobnosti uz preostalu radnu sposobnost, djelomični gubitak radne sposobnosti i potpuni gubitak radne sposobnosti, a odlučeno je povodom 1.869 žalbi podnesenih protiv rješenja donesenih u prvom stupnju.

Za **utvrđivanje postotka tjelesnog oštećenja** HZMO-u je tijekom 2022. godine podneseno **18.162 zahtjeva**, a radi ostvarivanja prava na naknadu zbog tjelesnog oštećenja i ostvarivanja drugih prava izvan sustava mirovinskog osiguranja (pravo na znak pristupačnosti, odnosno parkirališne karte za osobe s invaliditetom, oslobođenja od naplate cestarina i sl.). U odnosu na 18.162 podnesena zahtjeva provedeno je 12.670 postupaka vještačenja i donesenih nalaza i mišljenja vezano za

utvrđivanje postotaka tjelesnog oštećenja, te je doneseno **14.566 rješenja o tjelesnom oštećenju.** Protiv prvostupanjskog rješenja o tjelesnom oštećenju podnesena je **1.061 žalba.**

Glede zahtjeva za priznanje prava za koje je potrebno provesti postupak vještačenja posebno je važna okolnost **dugotrajnosti postupka vještačenja** u slučajevima kada se pravo priznaje od dana donošenja nalaza i mišljenja. Tako se na primjer pravo na invalidsku mirovinu priznaje od dana utvrđenja djelomičnog ili potpunog gubitka radne sposobnosti, dakle od datuma donošenja nalaza i mišljenja u postupku vještačenja (čl. 59. st. 1. i čl. 128. st. 1. ZOMO-a), a samo iznimno može biti utvrđeno prije obavljenog osobnog pregleda u postupku vještačenja kako je određeno odredbama čl. 128. st. 2. ZOMO-a u vezi s čl. 19. st. 2. i 4. Uredbe o metodologijama vještačenja). S obzirom da se u pravilu priznanje prava veže za dan obavljenog pregleda u postupku vještačenja, iznimno je važno da se postupak vještačenja, odnosno da se osobni pregled obavi u što kraćem roku od dana pokretanja postupka za priznanje prava. Na naš upit HZMO-u o prosječnom proteku vremena od njihovog zahtjeva za vještačenje ZOSI-u pa do dostave nalaza i mišljenja HZMO je odgovorio da: *„…prema raspoloživim podacima prosječno vrijeme od dostavljanja zahtjeva za vještačenje ZOSI-u pa do povrata nalaza i mišljenja je **više od tri mjeseca**, uvažavajući činjenicu da je za vještačenje prema Uredbi o metodologijama vještačenja (Narodne novine, br. 67/17, 56/18 i 16/22) potrebno pozvati osiguranika na neposredan pregled. Pri tome treba imati na umu da je provođenje epidemioloških mjera zbog epidemije korona virusom utjecalo na dulje trajanje postupka."* U usporedbi s prijašnjim odgovorima zaključujemo da su postupci vještačenja jednako dugotrajni kao i ranijih godina, a o razlozima dugotrajnosti postupka vještačenja više je rečeno u ovom izvješću u poglavlju pod nazivom *2.20. Jedinstveno tijelo vještačenja*.

Od strane HZMO-a, Središnje službe u Zagrebu zatražili smo i podatke o broju osoba s invaliditetom upisanih u **Očevidnik zaposlenih i samozaposlenih osoba s invaliditetom** koji vodi HZMO sukladno Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja očevidnika zaposlenih osoba s invaliditetom (Narodne novine, br. 75/18) sa stanjem na dan 31. prosinca 2022. godine.

Tablica 43. Broj osoba s invaliditetom upisanih u Očevidnik zaposlenih i samozaposlenih osoba s invaliditetom koji vodi HZMO

Broj zaposlenih i samozaposlenih osoba s invaliditetom - stanje na dan 31. prosinca 2022.	Žene	Muškarci	Ukupno
Zaposleni u javnom sektoru (bez udruga)	4.064	2.091	6.155
Udruge	290	186	476
Zaposleni u privatnom sektoru	3.095	6.201	9.296
Samozaposlene osobe	123	180	303
Osiguranici koji su izgubili status invaliditeta	0	0	0
Ukupno	7.572	8.658	16.230

Iz baze podataka matične evidencije HZMO-a nije bilo moguće izvesti podatak o broju zaposlenih osoba s invaliditetom u zaštitnim radionicama jer Odlukom o nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti (Narodne novine, br. 58/07 i 72/07) nije predviđena djelatnost zaštitnih radionica. Osim navedenog, zaštitne radionice su prema čl. 1. st. 2. Pravilnika o utvrđivanju kvote za zapošljavanje osoba s invaliditetom (Narodne novine, br. 75/18) isključene iz kvote, a Očevidnik osoba s invaliditetom, u skladu s čl. 2. st. 2. Pravilnika sadrži podatke o osobama koje se ubrajaju u kvotu.

Pravo na profesionalnu rehabilitaciju

koje je uređeno odredbama čl. 44. do 55. ZOMO-a kao skup mjera i aktivnosti, a koje se provode radi osposobljavanja invalida rada za rad uz očuvanje njegove preostale radne sposobnosti, pravo je koje se i dalje rijetko, gotovo nikada ne koristi u mirovinskom osiguranju.

Tijekom 2022. godine pravo na profesionalnu rehabilitaciju je priznato za dvoje osiguranika te su oba ugovora o provedbi profesionalne rehabilitacije sklopljena s Centrom za profesionalnu rehabilitaciju Osijek:

- jedna usluga na koju je pravo priznato u Područnoj službi u Osijeku, započela je 2. listopada 2022. i prestala je 16. listopada 2022. godine zbog smrti korisnika, a provodila se u Pučkom otvorenom učilištu Poetika u Osijeku;
- druga usluga na koju je pravo priznato u Područnom uredu u Slavonskom Brodu, tijekom 2022. godine provodila se na Fakultetu agrobiotehničkih znanosti u Osijeku.

S obzirom da smo i u 2021. od HZMO zaprimili informaciju o sklapanju ugovora o profesionalnoj rehabilitaciji s Centrom za profesionalnu rehabilitaciju Osijek, na Fakultetu agrobiotehničkih znanosti Osijek, nije jasno da li se radi o provedbi ranije priznate usluge ili o usluzi na temelju novog ugovora sklopljenog u 2022. godini. No, neovisno da li su tijekom 2022. godini priznata jedna ili dvije usluge profesionalne rehabilitacije, i dalje ostaje kao nesporna činjenica da se radi o pravu koje se u praksi gotovo i ne primjenjuje.

Troškove profesionalne rehabilitacije invalida rada u 2022. godini podmirivali su centri za profesionalnu rehabilitaciju koji su u suradnji s obrazovnom ustanovom bili provoditelji usluge profesionalne rehabilitacije za osobe koje je uputio Zavod koji kao naručitelj usluge profesionalne rehabilitacije ima obvezu plaćanja naknade korisniku profesionalne rehabilitacije, u skladu s odredbama čl. 51. do 54. ZOMO-a. Zavod ujedno obavlja poslove u vezi s profesionalnom rehabilitacijom te obavlja nadzor provedbe profesionalne rehabilitacije u skladu sa ZOMO-om i sklopljenim ugovorom.

HZMO smo ujedno upitali s kojim su se teškoćama susretali u postupanju i provedbi profesionalne rehabilitacije ali i mjerama koje su primjenjivali odnosno koje predlažu primjenjivati u svrhu poboljšanja usluge profesionalne rehabilitacije (u normativnom smislu ili provedbe usluge u praksi). HZMO je na postavljeni upit odgovorio *„Smatramo da je postupak uređen i da se odvija na zadovoljavajući način te za sada nemamo prijedlog za poboljšanje.“*

<u>Prijedlozi Pravobranitelja za osobe s invaliditetom i novine u Zakonu o mirovinskom osiguranju</u>

Zakon o mirovinskom osiguranju (Narodne novine, br. 157/13, 151/14, 33/15, 93/15, 120/16, 18/18, 62/18, 115/18, 102/19, 84/21 i 119/22) doživio je u 2022. godini još jednu izmjenu i dopunu, jedanaestu od dana stupanja na snagu. Posljednje izmjene i dopune ZOMO-a od 12. listopada 2022. koje stupaju na snagu 1. siječnja 2023. godine (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o mirovinskom osiguranju, br. 118/22) odnose se na izmjene određenih uvjeta za stjecanje obiteljske mirovine i povećanje mirovinskog faktora za izračun ove mirovine.

<u>Izmjena uvjeta za stjecanje obiteljske mirovine</u>

Naime, posljednjim izmjenama ZOMO-a, uvedena je iznimka od dosadašnje odredbe čl. 98. ZOMO-a prema kojoj je osiguranik, odnosno korisnik mirovine koji stekne pravo na dvije ili više mirovina prema ZOMO-u ili drugom propisu u obveznom mirovinskom osiguranju na temelju generacijske solidarnosti, mogao koristiti samo jednu mirovinu, prema vlastitom izboru, u pravilu onu koja je za njega povoljnija.

Sukladno novoj odredbi ZOMO-a, udovica, odnosno udovac, koji je korisnik starosne, prijevremene starosne ili invalidske mirovine i ispunjava uvjete za stjecanje prava na obiteljsku mirovinu prema ZOMO-u ili drugom posebnom propisu može koristiti i dio obiteljske mirovine ukoliko je jedini korisnik obiteljske mirovine, ako je navršio 65 godina života i ako mu ukupna svota mirovina iz obveznog mirovinskog osiguranja u RH ne prelazi iznos od 80 aktualnih vrijednosti mirovine (Aktualna vrijednost mirovine - AVM od 1. siječnja 2022. godine iznosila je 73,13 kuna, a od 1. srpnja 2022.

godine 77,65 kuna, odnosno 10,31 EUR i podložno je redovnim usklađivanjima). Udovice i udovci će dakle imati pravo birati samo obiteljsku mirovinu koja će za jednog člana obitelji iznositi 77% mirovine pokojnog bračnog/izvanbračnog druga, umjesto dosadašnjih 70% ili nastaviti primati vlastitu mirovinu i još 27% obiteljske mirovine.

U tijeku e-Savjetovanja o prijedlogu Zakona o izmjenama i dopunama ZOMO-a (e-Savjetovanje provedeno u razdoblju od 21. lipnja do 5. srpnja 2022. godine) Pravobraniteljica je uputila prijedlog MROSP-u da se za udovicu/udovca koji je roditelj djeteta s teškoćama u razvoju/osobe s invaliditetom (koje je korisnik obiteljske mirovine po umrlom roditelju), također uvede mogućnost korištenja 27% dijela obiteljske mirovine uz vlastitu mirovinu. Dakle, da se za te situacije uvede iznimka i omogući kumulacija dijela obiteljske i vlastite mirovine i kada udovica/udovac nisu jedini korisnici obiteljske mirovine iza pokojnog osiguranika, a sve iz razloga što se radi o samohranom roditelju koji brine o djetetu, odnosno osobi s invaliditetom. MROSP je u odgovoru od 4. kolovoza 2022. godine odgovorilo da će se prilikom izrade Konačnog prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama ZOMO-a razmotriti navedeni prijedlog, koji je na kraju i prihvaćen. Naime, prema novim izmjenama (čl. 74.a st. 7. ZOMO-a) uz zadržavanje vlastite starosne, prijevremene starosne ili invalidske mirovine, udovica/udovac moći će koristiti do 27% iznosa obiteljske mirovine i ako nije jedini korisnik obiteljske mirovne ukoliko je ostalim članovima obitelji priznato pravo na obiteljsku mirovinu na temelju potpunog gubitka radne sposobnosti ili kao djetetu sa statusom osobe s invaliditetom. Dio obiteljske mirovine u tom slučaju se određuje od prvog dana sljedećeg mjeseca nakon podnošenja zahtjeva. Obiteljska mirovina za dva člana obitelji je ujedno porasla sa 80% na 88%, za tri člana s 90% na 100%, a za četiri člana obitelji sa 100% na 110% mirovine pokojnika. Kod primanja vlastite i 27-postotnog dijela obiteljske mirovine, udio obiteljske mirovine ne može biti niži od tri AVM-a (232,95 kuna od 1. srpnja 2022. godine), ali niti veći od 50% vlastite mirovine, s tim da je gornja granica 80 AVM-a (6.212 kuna, odnosno 824,80 EUR).

Ovim novinama se pod navedenim uvjetima povećava ukupno mirovinsko primanje korisnika starosne, prijevremene starosne i invalidske mirovine, kada navrše 65 godina života, a kojima se u slučaju smrti bračnog/izvanbračnog druga značajno smanjuje prihod, pri čemu zapreka nije ni činjenica da drugi član obitelji koristi obiteljsku mirovinu po osnovi potpunog gubitka radne sposobnosti ili statusa osobe s invaliditetom (prema čl. 69. st. 5. ZOMO-a), čime se po prvi puta uvela zakonska mogućnost kumuliranja dva mirovinska primanja istovremeno.

Pravobraniteljica je osim gore navedenog, iznijela i druge prijedloge izmjena i dopuna ZOMO-a. Naime, Pravobraniteljica je mišljenja da su bez obzira na Ustavnu zaštitu osoba s invaliditetom, te na obveze preuzete Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom donošenjem novog Zakona o mirovinskom osiguranju (Narodne novine, br. 157/13) koji je stupio na snagu 1. siječnja 2014. godine prava osoba s invaliditetom u području mirovinskog osiguranja bitno smanjena.

Donošenjem novog Zakona o mirovinskom osiguranju koji je stupio na snagu 1. siječnja 2014. godine osobe s invaliditetom s profesionalnom nesposobnošću za rad zakinute su za 20% pripadajuće mirovine, navršavanjem dobi za ostvarivanje starosne mirovine (65 godina života i 15 godina staža osiguranja), jer je zakonodavac propisao dodatni uvjet od navršene jedne godine mirovinskog staža. Nepovoljna je okolnost da ih se o tome nije obavijestilo već ih se uvjeravalo, od strane djelatnika HZMO-a, da će se mirovine povećati stjecanjem uvjeta za starosnu mirovinu. Navedeno ograničenje (smanjenje prava) nije postojalo samim donošenjem Zakona, već je naknadno uvedeno[29] i to u čl. 100. st. 7. ZOMO-a kojim je propisano da osobe s invaliditetom koje imaju djelomičnu nesposobnost za rad (ranije profesionalnu nesposobnost za rad) kao dodatan uvjet za ostvarivanje prava na

[29] Uredbom o izmjenama i dopunama Zakona o mirovinskom osiguranju (Narodne novine, br. 151/14), koja je kasnije zamijenjena Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o mirovinskom osiguranju (Narodne novine, br. 33/15) od 1. siječnja 2015. godine.

starosnu mirovinu trebaju navršiti barem jednu godinu staža osiguranja. Time su osobe s invaliditetom stavljene u neravnopravan položaj prema ostalim osobama koje ispunjavaju uvjete za starosnu mirovinu (uvjet za starosnu mirovinu je 65 godina života i 15 godina staža osiguranja) i čime su smanjena njihova dotadašnja prava, a da pritom nisu stvoreni uvjeti da se te osobe uključe u tržište rada pa da navrše dodatno godinu dana staža osiguranja jer se ne radi o zdravim osobama već osobama koje su izvan sustava rada zbog invaliditeta. Na taj način se krše i odredbe Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, konkretno čl. 28. koji propisuje da se dostignuta razina prava neće smanjivati te da će se osigurati ravnopravan pristup osobama s invaliditetom programima i beneficijama vezanim za mirovine.

Prijedlog za izmjenu čl. 100. st. 9. ZOMO

Prijedlog Pravobraniteljice za izmjenu čl. 100. st. 9. ZOMO-a, odnosno da se korisnicima invalidske mirovine koji imaju djelomični gubitak radne sposobnosti (ranije profesionalnu nesposobnost za rad) omogući stjecanje prava na starosnu mirovinu uz priznavanje staža osiguranja nakon umirovljenja i na temelju drugog dohotka, a ne isključivo na temelju radnog odnosa, MROSP ni kroz posljednje izmjene ZOMO-a nije prihvatio. Naime, korisnicima invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad ili djelomičnog gubitka radne sposobnosti moguće je priznati pravo na starosnu ili prijevremenu starosnu mirovinu (i posljedično mogućnost ponovnog određivanje mirovine, sada starosne - ujedno povoljnije) „ako **nastave raditi na drugom poslu** prema preostaloj, odnosno smanjenoj radnoj sposobnosti ili **naknadno stupe u osiguranje** (po osnovi rada) i po toj osnovi navrše najmanje jednu godinu staža osiguranja“ (čl. 100. st. 9. ZOMO-a). S druge strane, korisnicima starosnih mirovina, osim iste mogućnosti propisane čl. 100. st. 1.-7. ZOMO-a (izračun nove mirovine povodom ostvarenja najmanje jedne godine staža osiguranja iz radnog odnosa) omogućeno je prema čl. 100. st. 8. ZOMO-a i ostvarivanje nove mirovine i ako „**ostvare najmanje jednu godinu staža osiguranja po osnovi drugog dohotka za koji su u cijelosti uplaćeni doprinosi**“. Dakle, naspram korisnika starosne, prijevremene starosne mirovine ili starosne mirovine za dugogodišnjeg osiguranika kojima se prema izričitoj zakonskoj odredbi čl. 100. st. 8. ZOMO-a može odrediti nova mirovina **i po osnovi drugog dohotka** za koji su u cijelosti uplaćeni doprinosi (i ako su ispunjeni uvjeti godina života i mirovinskog staža), takva mogućnost prema odredbi čl. 100. st. 9. ZOMO-a **nije predviđena** za korisnike invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad ili zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti. Za potonju kategoriju osiguranika mogućnost ponovnog određivanja mirovine predviđa se isključivo u slučaju da **„nastave raditi na drugom poslu ili naknadno stupe u osiguranje i po toj osnovi navrše najmanje jednu godinu staža *osiguranja“,*** ali samo drugi dohodak nije dovoljan temelj za ostvarivanje prava na mirovinu po osnovi rizika starosti.

Drugim dohotkom prema Zakonu o porezu na dohodak (Narodne novine, br. 115/16, 106/18, 121/19, 32/20, 138/20 i 151/22) smatraju se primici izuzev onih ostvarenih po osnovi nesamostalnog rada, samostalne djelatnosti, imovine i imovinskih prava i kapitala (čl. 39. st. 2.), a posebice se smatraju primicima koje ostvaruju trgovački putnici, akviziteri, osobe koje rade na ugovor o djelu, naknadama koje ostvaruju članovi skupština i nadzornih odbora trgovačkih društava, upravnih vijeća i drugih njima odgovarajućih tijela drugih pravnih osoba, primicima koje ostvaruju članovi povjerenstava i sličnih tijela, sudski vještaci, suci porotnici, sportaši, novinari, prevoditelji, turistički vodiči, konzultanti, autori, umjetnici te svim drugim primicima koje fizičke osobe ostvaruju izvan radnog odnosa i mimo samostalne djelatnosti.

Sukladno izričitoj zakonskoj odredbi čl. 17. ZOMO-a, **osobe koje ostvaruju drugi dohodak** prema propisima o porezu na dohodak na koji se plaća doprinos za mirovinsko osiguranje prema propisima o doprinosima za obvezna osiguranja **su obvezni osiguranici mirovinskog osiguranja** (izuzev što im se ne osiguravaju prava iz osiguranja za slučaj ozljede na radu ili profesionalne bolesti u vezi s poslovima za koje se ostvaruju druge dohotke). Osobe koje ostvaruju drugi dohodak **ostvaruju ujedno i odgovarajući staž osiguranja** budući da čl. 30. st. 1. ZOMO-a jasno propisuje da se u staž osiguranja

računa i razdoblje u kojem su isplaćeni drugi dohoci za koje su plaćeni doprinosi prema čl. 17. istog Zakona. ZOMO inače (koliko nam je poznato) ne sadrži druga posebna ograničenja niti povlastice koje bi ovisile o osnovi ostvarenja staža osiguranja.

Stoga, zakonskim rješenjem sadržanim u čl. 100. st. 9. ZOMO-a prema kojem staž osiguranja ostvaren na temelju drugog dohotka za koji su uplaćeni doprinosi prema (čl. 17. ZOMO-a) **nije izjednačen po učinku** sa stažem osiguranja ostvarenog iz radnog odnosa odnosno drugih osnova iz čl. 9. i 10. ZOMO-a, dovodi korisnike invalidskih mirovina zbog profesionalne nesposobnosti za rad i djelomičnog gubitka radne sposobnosti u **neravnopravan položaj** u odnosu na korisnike starosne mirovine, prijevremene mirovine i starosne mirovine za dugogodišnjeg osiguranika.
Slijedom odredbe čl. 100. st. 9. ZOMO-a korisnici invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad (ili zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti), koji su nakon ostvarivanja radili i ostvarili tzv. drugi dohodak prema propisima o porezu na dohodak i za to vrijeme prema čl. 17. ZOMO-a bili obvezno osigurani u mirovinskom osiguranju, plaćali također doprinose za mirovinsko osiguranje, te u tom svojstvu navršili najmanje jednu godinu staža osiguranja, navršavanjem starosne dobi za mirovinu lišeni su prava na ostvarivanje starosne mirovine iz toga osiguranja, **upravo zbog činjenice što nisu bili u radnom odnosu**, već su navedeni staž osiguranja navršili u tzv. „atipičnim“ oblicima rada.

Osiguranici s profesionalnom nesposobnosti za rad/djelomičnim gubitkom radne sposobnosti ionako se zbog smanjenja radne sposobnosti nalaze u nepovoljnom položaju na tržištu rada i teže su zapošljivi, a uz ostvarenje niskih mirovinskih primanja po osnovi invalidske mirovine, postojeće zakonsko ograničenje ih postavlja u dodatno otegotni položaj što je suprotno zahtjevu socijalne pravde iz čl. 3. Ustava RH i obveze države da posebnu skrb posvećuje zaštiti osoba s invaliditetom i njihovu uključivanju u društveni život iz čl. 58. st. 2. Ustava RH. Naime, predmetni osiguranici koji **nisu imali priliku ili mogućnost stupiti u radni odnos**, ali su **ostvarivali drugi dohodak** te bili obuhvaćeni obveznim mirovinskim osiguranjem **za koji su u cijelosti plaćeni doprinosi**, bez obzira na visinu svojih prihoda i visinu uplaćenih doprinosa, te bez obzira na to što ispunjavaju uvjete starosne dobi te završenog staža osiguranja, prema osporavanom zakonskom uređenju neće moći steći pravo na starosnu mirovinu i novi (povoljniji) izračun mirovine.

S obzirom na suvremenu socijalnu i ekonomsku situaciju u čitavom svijetu generiraju se sve više „atipični“ oblici rada, među ostalim i poslovi na temelju kojih se ostvaruje drugi dohodak. Takvi osiguranici za koje su **uredno uplaćivani doprinosi za mirovinsko osiguranje**, **isključeni su od mogućnosti ostvarivanja navedenog prava iz obveznog mirovinskog osiguranja**, i to usprkos svim naporima i nastojanjima koji se danas poduzimaju za širenje obuhvata osoba osiguranih u mirovinskom osiguranju i poboljšanja njihove opće zaštite od socijalnih rizika.

MROSP na prijedloge za izmjenu odredbe čl. 100. st. 9. ZOMO-a odgovara da se „korisnicima invalidske mirovine zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti, odnosno ranije profesionalne nesposobnosti za rad, mogućnost stjecanja prava na starosnu mirovinu uvjetuje ostvarenjem jedne godine staža osiguranja nakon umirovljenja na poslovima prilagođenim medicinskim kontraindikacijama, kako bi im se osigurao ostanak na tržištu rada, odnosno omogućeno im je zapošljavanje u skladu s njihovom preostalom radnom sposobnošću pa se pretpostavlja da će tu mogućnost i iskoristiti te ostvariti potrebnu jednu godinu staža osiguranja.“

Mišljenje:

Odgovor MROSP-a ukazuje na nerazumijevanje prijedloga Pravobraniteljice. Prijedlog za izmjenu odredbe čl. 100. st. 9. ZOMO-a usmjeren je na omogućavanje korisnicima invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad, odnosno djelomičnog gubitka radne sposobnosti, izjednačavanje u položaju s korisnicima starosnih mirovina u pogledu mogućnosti novog izračuna mirovine.

Odnosno, da im se na jednaki način kako i korisnicima starosnih mirovina prizna godina dana staža osiguranja po osnovi drugog dohotka a ne isključivo na temelju radnog odnosa. Smatramo da ne može biti prihvatljivo, različito postupanje u odnosu na dvije kategorije umirovljenika kada dvije osobe istih godina života i mirovinskog staža i ostalih okolnosti, ali jedna u invalidskoj a druga u nekoj od starosnih mirovina, nisu u istoj situaciji u pogledu novog izračuna mirovine, odnosno kada se jednoj za povećanje mirovine priznaje drugi dohodak a drugoj, onoj s invaliditetom, ne. Sveukupno smatramo da svi dosadašnji navodi MROSP-a zapravo ne sadrže jasno i prihvatljivo objašnjenje za navedeno različito postupanje.

Pravo na rad s polovicom radnog vremena za korisnike invalidske mirovine

Pravobraniteljica je nadalje uputila i prijedlog MROSP-u da se i osobama s invaliditetom s djelomičnom nesposobnošću za rad (u profesionalnoj mirovini) omogući pravo na rad s polovicom punog radnog vremena (četiri radna sata) uz zadržavanje pune mirovine koje pravo je osigurano svim drugim osiguranicima, uključujući i HRVI-ima, a koje im je potrebno kako bi ostale u svijetu rada ali zbog invaliditeta nisu sposobne odraditi puno radno vrijeme. Prijedlog nije prihvaćen bez posebnog osvrta na navedeni prijedlog u odgovoru MROSP-a od 4. kolovoza 2022. godine.

Isplata mirovina putem pošte na kućnu adresu umirovljenika

Nije prihvaćen niti prijedlog Pravobraniteljice da se omogući **isplata mirovina putem pošte za sve umirovljenike koji su slabije pokretni ili nepokretni** uslijed starosti ili bolesti. Naime, od 1. siječnja 2014. godine ukinuta je mogućnost dostave mirovine putem pošte za sve nove umirovljenike (novoumirovljene), pa tako teško pokretne osobe s invaliditetom ne mogu osobno do svoje mirovine. Naime, nakon što je izmjenama ZOMO-a od 1. siječnja 2014. godine propisano da se mirovine i druga primanja iz mirovinskog osiguranja, koja su ostvarena i isplaćivana do 31. prosinca 2013., i dalje isplaćuju putem banaka, odnosno putem pošte na adresu korisnika na teret sredstava državnog proračuna, istovremeno je ukinuto to pravo za umirovljene nakon 1. siječnja 2014. godine, odnosno dopuštena je isplata isključivo putem banaka. Činjenica jest da korisnici koji su pravo na mirovinu ostvarili nakon 1. siječnja 2014. godine mogu s Hrvatskom poštom ugovoriti pružanje usluge isplate mirovine na kućnu adresu, ali pod uvjetom da je korisnik ujedno vlasnik tekućeg računa otvorenog u Hrvatskoj poštanskoj banci d.d. Također, odredba čl. 101. st. 1. ZOMO-a daje mogućnost korisnicima mirovinskih primanja da ovlaste punomoćnika da u njihovo ime prima mirovinu, odnosno naknadu zbog tjelesnog oštećenja. Međutim, nemali broj stranaka koje su nam se obratile u trenutku ostvarenja prava na mirovinu nakon 2014. godinu nije imalo otvoren bankovni račun niti u jednoj banci a zbog nepokretnosti ili teške pokretnosti nisu mogli osobno otići u poslovnicu radi otvaranja računa pa tako ni pristupiti osobno u javnobilježnički ured radi izdavanja punomoći.

Primjer iz prakse: Da je gore opisani problem evidentan i ozbiljan ukazuje i slijedeća pritužba koju smo zaprimili od kćeri umirovljenice koja je ostvarila pravo na obiteljsku mirovinu iza supruga nakon 2014. godine i koja u trenutku ostvarenja uvjeta za mirovinu nije imala otvoren račun u banci na koji bi primala mirovinu a zbog starosti, bolesti i nepokretnosti, pa i početnih znakova demencije ne može otvoriti račun u banci niti ovlastiti članove obitelji za primanje mirovine. Kćer nam se pisano obratila slijedećim riječima: *„Prema zakonu RH, moja majka zadovoljava sve uvjete i ostvaruje pravo na obiteljsku mirovinu, nakon smrti svog supruga. Evo sad će treći mjesec da ona mirovinu ne dobiva. Zbog čega? Zbog odluke bivšeg ministra. Naime, odlukom ministra Mrsića od 2014. godine, HZMO uvjetuje isplatu zaslužne, ostvarene mirovine osobi koja nema otvoren račun u banci. Znači, uskraćuje isplatu zaslužne mirovine svim osobama koje su u stanju kao moja majka: nepokretna, potpuno ovisna o tuđoj pomoći i brizi u svemu, stara i nemoćna, jer ona nije u stanju otvoriti račun u banci, kao što nije u mogućnosti da se sama, na bilo koji način bori i traži svoje pravo, prihod za život. To za nju mora učiniti druga osoba. …Na taj način HZMO diskriminira moju majku i druge osobe koje su u stanju kao ona, jer joj se takvom odlukom uskraćuje zakonski ostvareno pravo koje joj pripada-pravo na obiteljsku mirovinu. Ona joj je ujedno jedini prihod za život, uz osobnu invalidninu koju prima. Što*

radi Centar za socijalnu skrb? …Koliko mi je poznato postoji u Centru praksa djelomičnog, privremenog skrbništva, u vidu otvaranja tekućeg računa. ALI, ona ovisi o odluci pojedinog socijalnog radnika, onog koji vodi postupak. Što na to sve reći? Majka je devet godina nepokretna. Sestra i ja neprekidno vodimo brigu o njoj…što bi se dogodilo da se nas dvije ne bi skrbile o njoj. …Ovakvim odukama i ponašanjem HZMO-a i Centra, koji majci ne omogućuju isplatu mirovine maltretiraju i nas dvije. Majka mora jesti, imati terapiju, od kojih jedan lijek košta preko 200 kuna, režije se trebaju platiti i sve ostalo. Dovodi nas se u nepovoljan financijski položaj. Prisiljene smo da sestra od svog osobnog dohotka a ja od svoje mirovine, podmirujemo sve što je potrebno mami za život... Nama institucije ne daju odgovore, ignoriraju nas, ali Vi možete pitati i tražiti odgovore, te pomoći ne samo mojoj majci, već i svim bespomoćnim osobama za koje nema tko dići glas. Jer ovo je prava diskriminacija, zbog uskraćivanja prava i oduzimanje sredstava za život samo zato što je netko invalidna, nepokretna osoba. Nadam se što skorijem odgovoru i rješavanju ovog i ovakvih problema, na dobrobit onih najranjivijih: nesposobnih za samostalan život, za sve, u potpunosti ovisne o pomoći druge osobe, starci i nemoćni... Hvala“.“

Na prijedlog MROSP-u da se, uvažavajući ovakve okolnosti, za određene iznimne situacije i nadalje omogući isplata mirovine na kućnu adresu korisnika, zaprimili smo slijedeći odgovor: *„Zakonsko rješenje o isplati mirovina putem banaka vezano je prije svega činjenicom da se radi o tehnološki sigurnijem načinu isplate od isplate u gotovom novcu…“*, a da se ujedno *„…postavlja i pitanje dokazivanja činjenice smanjenja mobilnosti uslijed bolesti i/ili starosti, kao i problem utvrđivanja kriterija te posljedično i negativan utjecaj na trajanje postupka ostvarivanja prava na mirovinu. Također, nije moguće predvidjeti broj korisnika koji bi se u slučaju izmjene ZOMO-a eventualno opredijelili za isplatu mirovinskih primanja putem pošte, a samim time, bez odgode, niti predvidjeti buduće troškove državnog proračuna jer bi takva procjena iziskivala analizu na temelju podataka o broju potencijalnih korisnika s narušenim zdravstvenim stanjem, odnosno prethodno definiranje i postavljanje kriterija za provođenje takve analize, u prvom redu uz smanjenje troškova isplate mirovina na teret državnog proračuna. Međutim, napominjemo, kako će se u okviru rada Radne skupine za analizu stanja mirovinskog sustava izraditi zaključci koji će biti svojevrsna podloga za buduće unapređenje sustava i izmjene ZOMO-a te će se analizirati i razmotriti troškovi isplate mirovine putem pošte“.*

Mišljenje:

Navedenim odgovorom nismo zadovoljni jer nije usmjeren na zaštitu interesa umirovljenika koji zbog starosti, bolesti i invaliditeta ne mogu doći do svoje mirovine već se odbijanje prijedloga Pravobraniteljice opravdava eventualnim teškoćama koje bi time nastale za sustav isplate mirovina. Opisani slučaj iz prakse zorno prikazuje ozbiljnost i težinu problema koji u praksi stvara odredba čl. 96. ZOMO-a, a na koji nam ne ukazuju samo stranke već i centri za socijalnu skrb kojima se u ovakvim situacijama obraćaju stranke s molbom za pomoć u ostvarenju prava na mirovinu. Pojedini centri za socijalnu skrb, kako se i navodi u opisanom slučaju, doskaču tom problemu imenovanjem posebnog skrbnika prema odredbi čl. 241. st. 1. toč. 5. Obiteljskog zakona. Međutim, ne postoji usuglašena praksa ni centara za socijalnu skrb u pristupu ovom problemu, a slijedom čega trpe stranke kojima se pod krinkom zaštite njihovih prava i interesa i pojednostavljenja postupka isplate mirovina, uskraćuje pristup sredstvima za život. I dalje smo stava da odredbu čl. 96. ZOMO-a treba izmijeniti i omogućiti isplatu mirovina putem pošte na adresu korisnika i za one umirovljenike koji su pravo na mirovinu ostvarili nakon 1. siječnja 2014. godine, kao što se uostalom i socijalne naknade za sve korisnike mogu isplaćivati putem pošte, bez ograničenja ovisno o preferencijama korisnika.

Promjena formule usklađivanja mirovina

Jedan od prijedloga iznesenih MROSP-u odnosio se i na promjenu formule usklađivanja mirovina, odnosno usklađenja rasta mirovina s rastom plaća, a kako bi se osigurao primjereni životni standard

svim umirovljenicima pa tako i umirovljenicima s invaliditetom. Predloženo je izmijeniti ZOMO u dijelu koji se odnosi na izračun mirovina (pa time i invalidskih mirovina) kako one ne bi bile ispod 50% prosječnih plaća u RH (trenutno su nešto manje od 40%), što ih svrstava među najmanje prosjeke mirovina u cijeloj EU, i ispod svakog životnog standarda. Postoji bojazan, ukoliko se ovakav negativan trend nastavi, da će dovesti do još većeg siromaštva umirovljenika, a posebno osoba s invaliditetom čiji su troškovi iznimno veliki i samom činjenicom nedostatka financijskih sredstava za pokrivanje troškova invaliditeta.

Sadašnje stanje dovodi do toga da su najniže mirovine došle do toga da su izjednačene s mirovinom umirovljenika s prosječnom plaćom u RH, čime se zadire u samu bit mirovinskog sustava i izdvajanja u mirovinski sustav, gdje onaj koji je imao dvostruko manje uplate u mirovinski sustav, odnosno dvostruko manju plaću ima istu mirovinu kao onaj koji je imao dvostruko veću, odnosno prosječnu plaću a time i veće uplate. Još jedna konstatacija devastacije mirovinskog sustava je činjenica da uskoro već polovica umirovljenika koji odlaze u mirovinu ostvaruje pravo na najnižu mirovinu koja nije dostatna za preživljavanje jedne osobe. U razdoblju od 2016. do 2020. udio korisnika najniže mirovine u ukupno umirovljenima popeo se na preko 40%. Prosječna najniža mirovina u studenom 2022. godine iznosila je 1.951,60 kuna (260,21 EUR), dok zona rizika od siromaštva započinje na granici od 2.927 kuna (390,26 EUR). Dakle, prosječna najniža mirovina iznosi oko 66% od iznosa statistički predviđenog za preživljavanje jedne osobe - samca.

U odgovoru MROSP-a od 4. kolovoza vezano za navedeni prijedlog Pravobraniteljice za promjenu formula usklađivanja mirovina navedeno je da je Programom Vlade RH 2020. - 2024. predviđen nastavak mirovinske reforme s ciljem podizanja razine adekvatnosti mirovine, te da je upravo iz tog razloga izmjenama ZOMO-a koji je 15. srpnja 2022. godine usvojen u prvom čitanju u Hrvatskom saboru predviđeno povećanje razine adekvatnosti mirovina za korisnike obiteljskih i najnižih mirovina, ali i omogućavanje korištenja dijela obiteljske mirovine uz osobnu, što će u konačnici doprinijeti povećanju prosječnog iznosa mirovine u prosječnoj plaći u RH. Pozivajući se i na mirovinsku reformu od 1. siječnja 2019. godine kojom je uveden povoljniji model usklađivanja mirovina (1. siječnja i 1. srpnja svake kalendarske godine) s indeksom potrošačkih cijena i indeksom rasta plaća (70:30 ili 30:70 umjesto u omjeru 50:50 kako je bilo prethodno), a uzimajući u obzir i strateško opredjeljenje Vlade RH za unapređenjem položaja umirovljenika, MROSP odgovara da će se u idućem razdoblju provesti odgovarajuće analize, a potom u skladu s gospodarskim mogućnostima i fiskalnim kapacitetima sagledati mogućnost za izmjenu formule usklađivanja mirovina.

Prijedlog izmjene cenzusa za uzdržavanje kod ostvarivanja prava na obiteljsku mirovinu

Prijedlog Pravobraniteljice odnosio se i na izmjenu čl. 23. ZOMO-a u smislu odredbe čl. 69. st. 3. ZOMO-a. Naime, prema odredbi čl. 69. st. 3. ZOMO-a da bi dijete umrlog osiguranika, koje je prije ili u trenutku smrti roditelja (umrlog osiguranika) imalo utvrđenu potpuni gubitak radne sposobnosti, ostvarilo pravo na obiteljsku mirovinu mora biti ispunjen i uvjet da je bilo uzdržavano od strane roditelja u trenutku njegove/njene smrti. Odredbom čl. 23. ZOMO-a, osoba se smatra uzdržavanom ako nema vlastitih prihoda dovoljnih za uzdržavanje ili jer nema dohodak od poljoprivrede, odnosno ako mu drugi stalni prihod u trenutku smrti osiguranika ili korisnika mirovine nije bio veći od 66% svote najniže mirovine za 15 godina mirovinskog staža ako su živjeli u zajedničkom kućanstvu; odnosno ukoliko nisu živjeli u zajedničkom kućanstvu da mu je umrli osiguranik ili korisnik mirovine redovito osiguravao sredstva za uzdržavanje u prosječnoj svoti od najmanje 80% najniže mirovine određene za 15 godina mirovinskog staža. Kako je prema Odluci HZMO-a od 24. kolovoza 2022. (Narodne novine, br. 99/22) najniža mirovina za jednu godinu mirovinskog staža od 1. srpnja 2022. godine iznosila 77,65 kuna/10,31 EUR, to se osoba smatra uzdržavanom ako su joj vlastiti prihodi bili manji od 768,73 kuna /102,07 EUR a živjela je u zajedničkom kućanstvu s umrlim osiguranikom, odnosno ukoliko je umrli osiguranik s kojim uzdržavani član nije živio u zajedničkom kućanstvu i nema vlastitih prihoda redovito doprinio za uzdržavanje u iznosu do 931,8 kuna/123,72 EUR. Ukoliko su

prihodi djeteta umrlog osiguranika s kojim je živio bili veći od 768,73 kuna/102,07 EUR, odnosno ukoliko mu je umrli osiguranik doprinosio za uzdržavanje u svoti većoj od 931,8 kuna/123,72 EUR, isti neće ostvariti pravo na obiteljsku mirovinu, odnosno ostvareno pravo na obiteljsku mirovinu će mu prestati kada mu prihod premaši iznos od 768,73 kuna/102,07 EUR prema aktualnoj odluci HZMO-a. Pravobraniteljica je stava da tako određen cenzus nije realan ni životan, odnosno da je propisan ispod svakog prihvatljivog minimuma uzimajući u obzir troškove života u RH. Primjerice, Državni zavod za statistiku je utvrdio da je prag rizika od siromaštva u 2021. godini za samca iznosio 36.461 kuna na godinu, odnosno 3.038 kuna mjesečno, dok je za kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece mlađe od 14 godina iznosio 76.568 kuna na godinu, odnosno 6.380 kuna mjesečno. U tom smislu ne možemo kao prihvatljiv ocijeniti odgovor MROSP-a kojim je odbijen prijedlog POSI za izmjenu gore spomenutog cenzusa uz obrazloženje koje glasi: *„U vezi prijedloga za izmjenu čl. 23. ZOMO-a kojim je propisano tko se smatra uzdržavanim članom, jer ne odgovara realnoj životnoj situaciji, navodimo kako se cenzus utvrđuje u određenom postotku (66% odnosno 80%) od svote najniže mirovine određene za 15 godina mirovinskog staža prema ZOMO-u, ovisno o tome je li član obitelji živio s osiguranikom ili korisnikom mirovine u zajedničkom kućanstvu ili nije, a visina najniže mirovine određene za 15 godina mirovinskog staža utvrđuje prema aktualnoj vrijednosti mirovine u trenutku smrti osiguranika ili korisnika mirovine. Od 1. srpnja 2019. g. najniža mirovina određuje se u skladu s čl. 90. ZOMO za svaku godinu mirovinskog staža u visini 100% aktualne vrijednosti mirovine na dan određivanja mirovine. Slijedom navedenog, cenzus za utvrđivanje uzdržavanja je promjenjiva vrijednost jer se usklađuje na jednak način kao i mirovine.“*

Mišljenje:

Prema izmjenama ZOMO-a iz listopada 2022. koje stupaju na snagu 1. siječnja 2023. godine povećan je postotak za izračun najniže mirovine koja se nakon izmjena ZOMO-a za svaku godinu mirovinskog staža određuje u visini od 103% aktualne vrijednosti mirovine na dan određivanja mirovine (a ne više u visini od 100% aktualne vrijednosti mirovine na dan određivanja mirovine). Međutim, usprkos navedenom povećanju i dalje je propisani cenzus za uzdržavanog člana obitelji iz čl. 23. ZOMO-a nerealan i daleko ispod prihvatljivog standarda i koji osobe s potpunim gubitkom radne sposobnosti čiji su prihodi ispod granice siromaštva onemogućuje u ostvarivanju prava na obiteljsku mirovinu.

Odluke o isplati jednokratnog novčanog primanja korisnicima mirovine

U svrhu ublažavanja posljedica porasta cijena, Vlada RH je tijekom 2022. godine donijela dvije Odluke o isplati jednokratnog novčanog primanja korisnicima mirovine radi ublažavanja posljedica porasta cijena energenata. Prva Odluka donesena je na sjednici Vlade RH održanoj 9. ožujka 2022. (Narodne novine, br. 31/22) s izmjenom od 6. svibnja 2022. godine (Narodne novine, br. 53/22). Ovlaštenici prava na jednokratno novčano primanje su umirovljenici obveznog mirovinskog osiguranja koji su primali mirovinu u ožujku 2022., pod uvjetom da im ukupno mjesečno mirovinsko primanje isplaćeno u RH za mjesec ožujak 2022. godine nije prelazio iznos od 4.000 kuna i koji nisu zaposleni, odnosno ne obavljaju djelatnost na temelju koje postoji obveza osiguranja. Raspon iznosa jednokratnog novčanog primanja, ovisno o iznosu ukupnog mirovinskog primanja kretao se od 400,00 kuna (za primatelje mirovine u iznosu od 3.000,01 kuna do 4.000 kuna) do 1.200,00 kuna (za primatelje mirovina u iznosu do 1.500,00 kuna). Odlukom o izmjeni gore spomenute Odluke od 6. svibnja 2022. (Narodne novine, br. 53/22) povećan je cenzus te su ovlaštenici prava na ovo jednokratno novčano primanje postali umirovljenici čije ukupno mjesečno mirovinsko primanje isplaćeno u RH za mjesec ožujak 2022. godine nije prelazio iznos od 4.100,00 kuna. U rujnu 2022. godini Vlada RH je donijela još jednu Odluku o isplati jednokratnog novčanog primanja korisnicima mirovine radi ublažavanja posljedica porasta cijena energenata (Narodne novine, br. 104/22) za umirovljenike zatečenima u isplati mirovine za mjesec kolovoz 2022. ako im ukupno mjesečno mirovinsko primanje isplaćeno u RH za mjesec kolovoz 2022. godine nije prelazio iznos od 4.360,00 kuna i koji nisu zaposleni, odnosno ne obavljaju djelatnost na temelju koje postoji obveza osiguranja. Raspon iznosa jednokratnog

novčanog primanja ostao je isti, 400,00 kuna do 1.200 kuna, ovisno o visini ukupnog mirovinskog primanja.

Pravobraniteljica je korisnike mirovina koji su osobe s invaliditetom obavijestila o stupanju na snagu spomenutih odluka posredstvom Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH-a). S obzirom na zaprimljene upite stranaka o uvjetima i načinu provedbe odluka ujedno je na svojim mrežnim stranicama objavila pojašnjenje.

Primjer iz prakse: Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu stranke na uskratu prava na isplatu jednokratnog novčanog primanja na temelju Odluke iz rujna 2022. godine. Prituženica je bila korisnica invalidske mirovine zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti od 2016., pa je tako primila invalidsku mirovinu i u kolovozu 2022. godine. S obzirom da se 1. listopada 2022. zaposlila do polovice punog radnog vremena nije bila evidentirana u sustavu prilikom isplate jednokratnog novčanog primanja koje je provođeno tijekom listopada 2022. godine. Međutim, bez obzira na navedeno, smatrajući da joj navedeno jednokratno novčano primanje ipak pripada sukladno Odluci, podnijela je poseban zahtjev za isplatu, no HZMO, Područni ured u Šibeniku je odbio zahtjev stranke običnim dopisom bez donošenja rješenja.

Pravobraniteljica je nakon obraćanja stranke zbog uskrate jednokratnog novčanog primanja, zatražila pojašnjenje od HZMO, Područnog ureda Šibenik, koji je protupravno postupanje opravdavao zaprimljenom Uputom Središnje službe koja je odaslana svim Područnim službama i uredima HZMO-a i u kojoj se između ostalog navodi da se jednokratno novčano primanje isplaćuje samo osobama koje se nalaze u informacijskom sustavu osiguranika HZMO-a prilikom isplate. Nakon navedenog, obratili smo se upozorenjem HZMO-u, Područnom uredu Šibenik, navodeći slijedeće: 1. Da se jednokratno novčano primanje isplaćuje prema Odluci Vlade RH bez izdavanja pisanog rješenja, međutim da ukoliko pravo nije ostvareno i uložen je poseban zahtjev za isplatu navedenog jednokratnog novčanog primanja dužni su postupiti po navedenom sukladno čl. 96. Zakona o općem upravnom postupku i donijeti rješenje. Ovako su osobu zakinuli u ostvarivanju prava na pristup sudu. 2. Da pogrešno tumače odredbe točke II. i III. Odluke o isplati jednokratnog novčanog primanja korisnicima mirovine radi ublažavanja posljedica porasta cijena, jer navedena ima pravo na isplatu navedenog s obzirom da je u mjesecu kolovozu 2022. bila korisnica invalidske mirovine, odnosno sve do 1. listopada 2022. godine kada se zaposlila na tri radna sata zbog male mirovine. 3. Da uputa Središnje službe HZMO-a u Zagrebu ne može biti isprika za njihovo nezakonito postupanje jer je Odluka Vlade RH o isplati jednokratnog novčanog primanja korisnicima mirovine radi ublažavanja posljedica porasta cijena (Narodne novine, br. 104/2022) po pravnoj snazi iznad svake upute Središnje službe HZMO-a u Zagrebu koja je k tome protuzakonita (pogrešno tumačenje odredbi Odluke Vlade RH). Nakon što je HZMO, Područni ured Šibenik zaprimio pisano upozorenje Pravobraniteljice, stranci je isplaćeno jednokratno novčano primanje, no zbog prijašnjih saznanja da Središnja služba HZMO-a u Zagrebu ima praksu prosljeđivanja svim Područnim službama i Uredima HZMO-a u Hrvatskoj svojih internih uputa (naputaka za postupanje), u kojima se često protupravno tumače odredbe Zakona o mirovinskom osiguranju i drugi pravni propisi, te da ih je do sada bio veći broj[30], Pravobraniteljica je u prosincu 2022. godine MROSP-u podnijela prijedlog za provođenja nadzora nad radom Središnje službe HZMO-a kako bi se ubuduće spriječila slična protupravna postupanja.

[30] Jedan od tih „naputaka“ Središnje službe HZMO-a bila je i uputa područnim uredima da se obrtnicima uskrati pravo na staž osiguranja s povećanim trajanjem, pa su sve područne službe i uredi HZMO-a donosili protupravna rješenja kojima su se ukidali staž osiguranja s povećanim trajanjem obrtnicima i to unatrag po desetak godina premda je njihov status mirovinskog osiguranja izjednačen s radnim odnosom sukladno odredbi čl. 4. Zakona o obrtu.

MROSP nije proveo predloženi nadzor nad radom Središnje službe HZMO-a navodeći da *„…u odnosu na traženje da se provede upravni nadzor nad postupanjem Središnje službe Zavoda u predmetu gospođe P. utvrđeno je kako je Područni ured Zavoda u Šibeniku pogrešno primijenio odredbe Odluke u odnosu na zahtjev gđe P. za isplatu jednokratnog novčanog primanja, međutim navedeni propust ispravljen je postupanjem Središnje službe Zavoda. Također, vezano za navode kako Središnja služba Zavoda prosljeđuje svim područnim službama i uredima svoje interne upute odnosno naputke za postupanje kojima se protupravno tumače odredbe ZOMO-a i drugih propisa, ističemo kako nisu utvrđene nezakonitosti i nepravilnosti u uputama koje pomoćnici ravnatelja dostavljaju područnim službama i područnim uredima Zavoda radi provedbe pojedinih odredbi zakona u cilju ujednačavanja postupanja, jer Zavod o pravima iz mirovinskog osiguranja odlučuje isključivo na temelju pozitivnih pravnih propisa.“*

Zaključak i preporuke:

Unatoč posljednjim izmjenama i dopunama ZOMO-a u 2022. godini, u odnosu na koji smo uputili više prijedloga izmjene i dopuna odredbi, nisu se dogodile priželjkivane značajnije promjene u položaju umirovljenika s invaliditetom, odnosno korisnika drugih prava iz sustava mirovinskog osiguranja. Ponovno nije prihvaćen prijedlog Pravobraniteljice da se umirovljenicima/osobama s invaliditetom omogući zasnivanje radnog odnosa s polovicom radnog vremena, uz primanje pune njihove dotadašnje mirovine kako je to dano drugim kategorijama osiguranika (uključujući HRVI-je), odnosno da se izjednače osobe s invaliditetom koje su ostvarile svoja prava po općem propisu o mirovinskom osiguranju s onima koje su prava iz mirovinskog osiguranja ostvarile prema Zakonu o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji. Nije prihvaćen niti prijedlog da se omogućiti korisnicima invalidske mirovine koji imaju djelomičnu nesposobnost za rad (ranije profesionalnu nesposobnost za rad) da gornji dodatni uvjet jedne godine staža osiguranja mogu ostvariti ne samo po osnovi radnog odnosa, već i po osnovi drugog dohotka (iz atipičnih poslova) za koji su u cijelosti uplaćeni doprinosi, kao što je to primjenjivo kod korisnika starosne mirovine, prijevremene starosne mirovine ili starosne mirovine za dugogodišnjeg osiguranika kod izračuna nove (povoljnije) mirovine. Nisu prihvaćeni ni opetovani prijedlozi za izmjenu neprihvatljivih i neživotnih cenzusa kod ostvarivanja prava na obiteljsku mirovinu djeteta umrlog osiguranika kod kojeg je nastupio potpuni gubitak radne sposobnosti. Također, unatoč višekratnim preporukama i upozorenjima tijekom godina u praksi i dalje nije zaživjelo priznavanje prava na profesionalnu rehabilitaciju za osposobljavanje invalida rada za rad uz očuvanje preostale radne sposobnosti, dok HZMO odgovara da *„smatra da je postupak uređen i da se odvija na zadovoljavajući način te za sada nemamo prijedlog za poboljšanje.“*

Pravobraniteljica će i dalje nastaviti zagovarati normativno poboljšanje položaja umirovljenika s invaliditetom i korisnika drugim prava iz sustava mirovinskog osiguranja u opisanom smjeru, kako bi se osobama s invaliditetom osigurao ravnopravan pristup programima i beneficijama vezanim uz mirovinski sustav.

Dodatno se posebna pozornost skreće na potrebu iznalaženja odgovarajućeg rješenja za isplatu mirovina koje su nepokretne i slabije pokretne osobe kao i osobe koje su nesposobne za rasuđivanje, ostvarile nakon 1. siječnja 2014. godine i koje nisu u mogućnosti primati mirovinu isključivo putem bankovnog računa.

2.22. SURADNJA S ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA

I u ovom izvještajnom razdoblju nastavili smo intenzivnu suradnju s organizacijama, savezima udrugama i inicijativama osoba s invaliditetom koje prepoznajemo kao organizirani glas osoba s invaliditetom. Odazivamo se na događanja koja organiziraju, održavamo sastanke kako bismo

razmijenili iskustva, te ih podržavamo kod donosioca odluka, u inicijativama usmjerenim na unaprjeđenje položaja osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju te u projektima koje prijavljuju i provode. Iz godine u godinu naglašavamo važnost udruga u lokalnim sredinama koje su za osobe s invaliditetom često jedini dostupni izvor informacija i pružatelj usluga od prioritetne važnosti za OSI i DTUR. U vremenima kriza izazvanih pandemijom i potresima pokazala se i njihova velika važnost u brzom reagiranju na krizna stanja kao i uloga posredovanja prilikom rješavanja životnih situacija njihovih članova OSI. Usprkos tome upozoravamo da njihovo sustavno financiranje nije i dalje riješeno niti su one prepoznate kao udruge od prioritetnog značenja.

Primjeri iz prakse Pravobraniteljice kao i neke od aktivnosti koje smo provodili u suradnji s udrugama nalaze se u nastavku, a više u drugim poglavljima ovog Izvješća te u Prilogu 2.

Primjer iz prakse: Na temelju iskustava i saznanja stečenih kroz rad Područnog ureda Osijek, Pravobraniteljica je i 2022. godine svim općinama, gradovima i županijama (u daljnjem tekstu: JLP(R)S) Slavonije, Baranje i Srijema uputila preporuku kojom je ukazano na probleme zbog kojih se OSI najčešće obraćaju Pravobraniteljici te su upućeni **prijedlozi mjera i aktivnosti kojima lokalne i regionalne vlasti mogu osigurati izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom na svom području**.

Između ostaloga, nositeljima područne i lokalne vlasti preporučeno je da donesu strateške dokumente kojima će se odrediti prioriteti i primjerene mjere kojima će se poboljšati položaj OSI u svakoj pojedinoj općini, gradu i županiji. Uzimajući u obzir brojne pritužbe lokalnih udruga kako OSI nisu uključene u procese donošenja odluka na lokalnoj razini, preporukom je naglašeno kako se konkretni ciljevi i primjerene mjere najbolje mogu definirati isključivo kroz otvorenu komunikaciju i suradnju sa samim OSI koje žive na određenom području. Stoga su ponovljene preporuke da se prilikom donošenja strateških dokumenata, ali i prilikom donošenja svih odluka koje se odnose na život građana na lokalnoj razini, u procese donošenja istih uključe predstavnici OSI (lokalne udruge), jer je samo na taj način moguće donijeti odluke i mjere kojima će se osigurati dostojan život svih naših sugrađana. Kao jedan od načina uključivanja predstavnika OSI u procese donošenja odluka preporučeno je osnivanje lokalnih povjerenstava za OSI koja bi se bavila koordiniranjem, poticanjem i praćenjem provođenja mjera i aktivnosti usmjerenih na poboljšanje položaja OSI te identificiranjem njihovih potreba na području pojedinog grada, općine i županije. Preporučeno je da navedena tijela budu poveznica između donositelja odluka i samih građana te na taj način svojim radom doprinesu unaprjeđenju lokalnih i regionalnih politika vezano uz OSI putem kvalitetnih i konstruktivnih prijedloga i preporuka.

Preporukom je posebno naglašena važnost uloge lokalnih udruga koje su na sebe preuzele veliki teret osiguravanja i pružanja svih onih usluga koje nisu osigurane od strane državnih, područnih i lokalnih institucija. S obzirom na probleme s kojima se susreću u svom radu, a vodeći se spoznajom da su upravo aktivnosti i sadržaji koje udruge organiziraju često jedini oblici uključivanja osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju u društveni život, preporučeno je donošenje mjera kojima će se osigurati kontinuitet i opstojnost udruga, ali i kontinuitet i dostupnost usluga koje su od životne važnosti za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju. S obzirom da su opisane preporuke upućivane prema JLP(R)S Slavonije, Baranje i Srijema kontinuirano u protekle četiri godine od otvaranja Područnog ureda Osijek, u listopadu 2022. godine od općina, gradova i županija s tog područja zatražene su informacije i podaci o mjerama i aktivnostima provedenim povodom preporuka upućenih prijašnjih godina, odnosno zatraženi su odgovori na sljedeća pitanja:

- Imate li izrađen i usvojen strateški dokument (npr. strategiju, plan razvoja) sa mjerama za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom?
- Imate li imenovano regionalno/lokalno povjerenstvo za OSI koje se bavi koordiniranjem, poticanjem i praćenjem provođenja mjera i aktivnosti usmjerenih na poboljšanje položaja OSI i identificiranjem njihovih potreba na području pojedinog grada, općine i županije?

- Osim raspisivanja javnih natječaja za dodjelu financijskih sredstava, pružate li na neki drugi način podršku udrugama koje okupljaju osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju, odnosno udrugama koje im svojim djelovanjem (npr. pružanjem socijalnih usluga) pomažu u uključivanju u svakodnevni život zajednice?

Opisane preporuke i pitanja (uz preporuke i pitanja vezana za druga životna područja koja su opisana u drugim poglavljima ovog Izvješća) upućeni su prema 132 JLP(R)S (pet županija, 22 grada i 105 općina) s područja Slavonije, Baranje i Srijema, a do pisanja ovog Izvješća svoje odgovore Pravobraniteljici je dostavilo njih 87 (65%). Na pitanje o postojanju strateškog dokumenta o izjednačavanju mogućnosti za OSI pristiglo je 76 odgovora iz kojih proizlazi kako samo osam jedinica ima strategiju o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom ili neki drugi dokument (npr. socijalni ili razvojni plan) unutar kojega su definirani ciljevi sukladno Nacionalnom planu izjednačavanja mogućnosti za OSI. Devet jedinica odgovorilo je da planiraju donijeti takvu vrstu dokumenta po prvi puta ili nakon analize stanja, s obzirom da su imali strategiju koja je prestala važiti.

Grafikon 7. Omjer JLP(R)S Slavonije, Baranje i Srijema koje imaju strateški dokument o izjednačavanju mogućnosti za OSI u odnosu na one koje nemaju ili ga planiraju donijeti

U odnosu na pitanje o postojanju povjerenstva za OSI, od 71 JLP(R)S koje su dostavile odgovor na ovo pitanje, samo šest (6) ima imenovano povjerenstvo/koordinatora, 61 nema takvo tijelo, a četiri (4) jedinice ističu kako u predstojećem razdoblju planiraju imenovati lokalno povjerenstvo za OSI.

Na pitanje o podršci udrugama u većini odgovora i ove godine navode se projekti koji su financirani ili sufinancirani putem javnih poziva ili natječaja, a ohrabrujuće je što u odnosu na odgovore od prethodnih godina sve veći broj jedinica navodi i konkretne primjere izravne podrške poput: *„…Grad je uzeo u najam i plaća prostor za rad udruge…“*, *„…direktno iz proračunskih stavki se financiraju udruge koje imaju radionice ili boravke za osobe s invaliditetom…“*, *„…pruža savjetodavnu i partnersku pomoć u provedbi projekata…“*, *„…veći dio ovih udruga koristi gradske prostore za svoj rad, koji im se ustupaju na korištenje bez naknade što doprinosi opstojnosti njihovog kontinuiranog djelovanja…“*, *„…Grad podmiruje troškove prijevoza…“* i sl. Također, primjetno je kako sve više jedinica navodi i partnerstvo s udrugama u zajedničkim projektima usmjerenim na poboljšanje položaja OSI u njihovim sredinama.

Grafikon 8. Omjer JLP(R)S Slavonije, Baranje i Srijema koje imaju povjerenstvo za osobe s invaliditetom

Zaključak:

S obzirom na navedeno u ovom primjeru, vidljivo je kako unatoč pozitivnom pomaku u odnosu na podatke prikupljene krajem 2021. godine prema kojima je samo jedna jedinica imala važeći strateški dokument, zabrinjavajuća je spoznaja - uz činjenicu kako čak 45 JLP(R)S nisu dostavile svoje odgovore i tražene podatke - da od onih kojih su odgovorili čak 59 JLP(R)S navodi da nema nikakvu vrstu strateškog dokumenta koji se odnosi na izjednačavanje mogućnosti za OSI. Kao i prijašnjih godina, opet su zaprimljeni odgovori poput: *„…nismo izjednačavali mogućnosti za osobe s invaliditetom jer nismo primili niti jedan zahtjev za isto…“*. Navedeno pokazuje opravdanost brojnih pritužbi OSI i lokalnih udruga kojima se ukazuje na nerazumijevanje nositelja lokalnih vlasti za probleme s kojima se susreću i neprihvaćanje OSI kao ravnopravnih građana. Pozitivno je što pojedine općine u svojim odgovorima ističu kako unatoč tome što nemaju imenovano posebno tijelo, imaju kontinuiranu i otvorenu izravnu komunikaciju s udrugama OSI koje djeluju na njihovom području. Ipak, zabrinjavajuća je činjenica što unatoč višegodišnjim preporukama Pravobraniteljice većina gradova i dalje nema ovakvo tijelo koje bi omogućilo izravniju komunikaciju s osobama s invaliditetom i učinkovitije donošenje mjera za izjednačavanje mogućnosti OSI. U odnosu na županije, upoznati smo s činjenicom da su regionalne razvojne agencije imenovane kao regionalni koordinatori za praćenje i izvještavanje o provedbi Nacionalnog plana izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom 2021.-2027, ali mišljenja smo kako navedeno ne znači da županije i gradovi ne mogu imenovati tijela koja bi bila poveznica između donositelja odluka i samih građana te koja bi svojim radom doprinijela unaprjeđenju regionalnih i lokalnih politika vezano uz osobe s invaliditetom putem kvalitetnih i konstruktivnih prijedloga i preporuka.

Primjer iz prakse: Dana 27. rujna savjetnica pravobraniteljice iz Područnog ureda Split održala je radni sastanak sa načelnikom općine Šolta i Ines Pavić, predsjednicom udruge Osmijeh sa Šolte-udruge za socijalnu integraciju svih dobnih skupina otoka Šolte, na temu suradnje u podršci i promicanju prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. Cilj sastanka bio je razmjena informacija o radu novoosnovane udruge Osmijeh na Šolti kao i upoznavanje predstavnika jedinice lokalne samouprave i udruge s nadležnosti i ovlastima Pravobranitelja za osobe s invaliditetom. Savjetnica pravobraniteljice naglasila je važnost suradnje jedinice lokalne samouprave i lokalne udruge u zaštiti i promicanju prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju, posebice na otocima na kojima su socijalne usluge DTUR i OSI u pravilu nedostupne, odnosno njihova dostupnost uglavnom ovisi o entuzijazmu i angažmanu lokalnih udruga kojima je u tom smislu potreban svaki oblik podrške kako od strane

jedinice lokalne samouprave tako i od cijele zajednice. Skrenuta je pažnja i na važnost uklanjanja prepreka pristupačnosti u komunalnoj infrastrukturi, što je za lokalnu samoupravu posebno težak zadatak u dalmatinskim mjestima s tradicionalnim načinom gradnje i zahtjevnom konfiguracijom terena. Savjetnica pravobraniteljice sastala se i s pojedinim članovima udruge Osmijeh.

Primjer iz prakse: Dana 22. rujna savjetnice pravobraniteljice obišle su prostorije Društva osoba s invaliditetom Rovinj i održale sastanak s predstavnicima i članovima Udruge. Udrugu su osnovale same osobe s invaliditetom i roditelji djece s teškoćama u razvoju radi zaštite prava i dostojanstva OSI i DTUR te njihovog uključivanja u društvo. Osnovna ciljana skupina u provođenju dnevnih aktivnosti Društva su osobe s intelektualnim te višestrukim teškoćama organizirane u vidu strukturiranog provođenja vremena svojih članova. U cilju postizanja samozbrinjavanja te osamostaljenja svojih članova, Društvo provodi projekt usluge osobne asistencije za četvero članova kojima je potrebna pomoć. Savjetnice pravobraniteljice upoznale su predstavnike Društva te članove s djelokrugom i načinom rada Pravobranitelja za osobe s invaliditetom, s posebnim naglaskom na Područni ured Rijeka. Zaključci sastanka i izneseni prijedlozi poslužiti će kao osnova za daljnja postupanja Pravobranitelja za osobe s invaliditetom. Ovim sastankom je ujedno uspostavljena suradnja u provođenju aktivnosti s ciljem poboljšanja položaja OSI i DTUR na području grada Rovinja i okolice.

Preporuke:

1. Preporučujemo da se na razini jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave uspostave tijela koja bi se bavila koordiniranjem, poticanjem i praćenjem provođenja mjera i aktivnosti usmjerenih na poboljšanje položaja osoba s invaliditetom i identificiranjem njihovih potreba na području pojedinog grada, općine i županije, da se u takva tijela imenuju reprezentativni predstavnici OSI i relevantni stručnjaci iz različitih područja te da se osiguraju potrebni preduvjeti za rad ovih tijela i njihovo uključivanje u planiranja i rasprave o donošenju mjera i odluka koje se tiču lokalne i regionalne razine.
2. Preporučujemo općinama, gradovima i županijama otvoreniju komunikaciju s lokalnim udrugama koje svojim djelovanjem pomažu osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju u uključivanju u svakodnevni život zajednice.
3. Općinama, gradovima i županijama preporučujemo intenzivniju suradnju s lokalnim udrugama i pružanje konkretne podrške koja se neće ograničiti samo na (su)financiranje projekata, nego i na aktivna partnerstva kroz koja će se osmisliti i realizirati mjere i aktivnosti kojima će se osigurati kontinuitet njihova djelovanja i opstojnost udruga u razdobljima između pojedinih projekata putem kojih se u pravilu financiraju, a posebno se to odnosi na kontinuitet i dostupnost usluga koje pružaju OSI i DTUR. Uvažavanjem ovih preporuka općine, gradovi i županije svoju vrlo često samo deklarativnu opredijeljenost za prava OSI i DTUR prenijeli bi u konkretne postupke kojima bi pokazali uvažavanje osoba s invaliditetom kao ravnopravnih građana.
4. Preporučujemo da se donese i uredi zakonodavni okvir koji bi omogućio sustavno financiranje i osigurao kontinuiran rad udruga osoba s invaliditetom kako bi se osigurala potrebna sredstva namijenjena opstojnosti i djelovanju udruga, u svrhu očuvanja i razvoja njihove zagovaračke uloge te općenito uloge koju imaju u podizanju kvalitete života osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.
5. Potrebno je osigurati dostupnost socijalnih usluga važnih za život osoba s invaliditetom na način koji će rasteretiti organizacije civilnog društva i omogućiti im neometano djelovanje usmjereno na zagovaranje, zaštitu ljudskih prava i općenito ostvarivanje ciljeva zbog kojih su i osnovane - krajnje dobrobiti i uključenosti u život zajednice osoba s invaliditetom, djece s teškoćama u razvoju i njihovih obitelji kojima su te udruge za sada još uvijek jedini pružatelji usluga.

Podrška i preporuke organizacijama civilnog društva

Udruzi za promicanje stvaralaštva i jednakih mogućnosti Alternator, Zagreb, dali smo podršku za prijavu na natječaj za projekt pod nazivom *Filmom do senzibilizacije* kojim se udruga prijavila na natječaj Ministarstva znanosti i obrazovanja za dodjelu bespovratnih sredstava projektima udruga u području izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja djece i mladih u školskoj godini 2022./2023. Preporuka je prihvaćena.

Udruga OZANA pokrenula je crowdfunding kampanju Za novih 30! U povodu pokretanja kampanje, iz udruge su upozorili na nedovoljne kapacitete vaninstitucionalne skrbi za mlade i odrasle s intelektualnim teškoćama. Potrebe rastu, a broj mjesta u programima radnih aktivnosti i socijalizacije se ne povećava razmjerno potrebama. Kampanja je provedena uspješno.

Projekt SPORT4OSI - Edukacijom kroz sport do aktivnih osoba s invaliditetom za turizam - dali smo podršku Sportskom učilištu PESG koje je kao nositelj prijavilo projekt SPORT4OSI-Edukacijom kroz sport do aktivnih OSI za turizam u partnerstvu s Udrugom za promicanje inkluzije te s termama Jezerčica kao poslodavcem u turizmu. Projekt je sufinanciran iz Europskog socijalnog fonda kroz natječaj Poboljšanje pristupa ranjivih skupina tržištu rada u sektoru turizma i ugostiteljstva II. Projektom se planira povećati zapošljivost OSI s fokusom na područje Zagreba i Zagrebačke županije razvojem i provedbom osposobljavanja u području sportske animacije za OSI i inkluzivnog turizma, povećanja njihovih osobnih vještina potrebnih za pronalazak zaposlenja i rad u ugostiteljstvu i turizmu te senzibilizacijom poslodavaca za zapošljavanje OSI. Pravobraniteljica je podržala ciljeve ovog projekta i opis standarda zanimanja budući da doprinosi rješavanju ključnih problema nekonkurentnosti nezaposlenih OSI, a posebice u sektoru turizma i ugostiteljstva gdje postoji veliki potencijal za njihovo zapošljavanje. Nemamo saznanja jesu li odobrena sredstva za provedbu projekta.

POSI je dao podršku **Udruzi osoba s amputacijom udova Grada Zagreba i Zagrebačke županije** koja je još 2017. godine krenula s inicijativom izmjene i dopune Pravilnika o ortopedskim i drugim pomagalima kako bi se ortopedska pomagala osuvremenila. S ciljem dogovora oko modernijih i svrhovitijih ortopedskih pomagala koji bi služili osobama s amputiranim udovima održani su razni sastanci, kontaktirani su dobavljači i ortopedska društva te liječnici specijalisti. Nemamo saznanja jesu li HZZO i MIZ preporuku prihvatili.

Pravobraniteljica je podržala projekt kojeg je **Društvo multiple skleroze Vukovarske-srijemske županije** prijavilo na natječaj Ministarstva zdravstva. Društvo je upoznalo je Pravobraniteljicu s ciljevima projekta „Svjesno - Zajedno“ kojeg prijavljuju Ministarstvu zdravstva, a predstavljene su i aktivnosti usmjerene na unaprjeđenje psihosocijalnog i tjelesnog zdravlja OSI. Projektom su predviđene aktivnosti psihosocijalne podrške, različite vrste terapija, edukacije i radionice o očuvanju i poboljšanju zdravlja OSI i njihovom uključivanju u društvo, kao i radionice kojim se OSI želi informirati i savjetovati o načinu ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa. Društvo multiple skleroze Vukovarsko-srijemske županije već dugi niz godina provodi brojne aktivnosti kojima podiže kvalitetu života, osnažuje, socijalizira i pruža podršku brojnim osobama s invaliditetom i članovima njihovih obitelji s područja cijele Vukovarsko-srijemske županije. Nemamo saznanja jesu li odobrena sredstva za provedbu projekta.

POSI je dala podršku **Udruzi Snaga kulture** za projekt Digitalna taktilna ploča za osobe oštećenog vida kojeg su prijavili na natječaj za dobivanje bespovratnih sredstava Ministarstvu kulture i medija. Provedbom tog projekta bi se osobama s oštećenjem vida omogućilo da na ravnopravnoj osnovi s drugima imaju pristup kulturnim sadržajima, u konkretnom primjeru reljefnom planu grada Osijeka uz interaktivni višejezični kulturni vodič. Udruga Snaga kulture je proteklih godina provela brojne aktivnosti i bila partner na raznim projektima kojima se podiže kvaliteta života, osnažuje, socijalizira te omogućuje osobama s invaliditetom pristup kulturnim sadržajima na području Osijeka, ali i cijele Osječko-baranjske županije. POSI je zbog svega navedenog podržala provedbu ovog projekta i nada se kako će njegova uspješna realizacija doprinijeti daljnjoj socijalizaciji, uključivanju u društvo i dostupnosti kulturnih sadržaja osobama s invaliditetom koje žive u gradu Osijeku ili koje će ga tek posjetiti. Nemamo saznanja jesu li odobrena sredstva za provedbu projekta.

Tijekom proteklih godina Ured pravobranitelja za osobe s invaliditetom imao je niz aktivnosti vezano uz **Udrugu „Ljubav na djelu“** što je rezultiralo višestrukom koristi za članove – djecu s teškoćama u razvoju, u ovom slučaju djecu koja su maligno i kronično oboljela kao i njihove obitelji.
Kako bi se nastavio kontinuitet u pružanju podrške, a s obzirom da udruga „Ljubav na djelu“, već 12 godina vrlo uspješno provodi program psihosocijalne podrške za DTUR, a naročito maligno i kronično oboljelu djecu, preporučili smo da se osigura daljnje provođenje programa udruge „Ljubav na djelu“ - Savjetovalište i psihosocijalna pomoć za obitelji i djecu oboljelu od malignih i kroničnih bolesti u okviru natječaja Ministarstva zdravstva za prijavu trogodišnjih programa udruga iz područja psihosocijalne potpore za 2022. godinu. Nemamo saznanja jesu li odobrena sredstva za provedbu projekta.

POSI je uputila preporuka s pozitivnim mišljenjem o radu **Streljačkog kluba osoba s invaliditetom „Centar“ iz Siska** koji je osnovan 2016. godine u Sisku na inicijativu OSI i članova Športskog streljačkog kluba „HVIDR-a Sisak“ s ciljem razvoja, širenja, promocije i unapređivanje streljačkog sporta kod osoba s invaliditetom te bavljenja sportskim streljaštvom. Kao glavni cilj prepoznata je potreba omogućavanja treniranja i nastupanja osoba s invaliditetom na natjecanjima u streljaštvu. Iako nemaju vlastiti prostor i opremu za treniranje SKOI „Centar“ je 2019. godine proglašen najtrofenijim klubom hrvatskog prvenstva u streljaštvu, a od početka djelovanja do danas imali su više prvaka i prvakinja države u različitim disciplinama, kao i više članova koji su nastupali za reprezentaciju predstavljajući Republiku Hrvatsku na međunarodnim natjecanjima. Smatramo da će aktivnosti, postavljeni ciljevi i djelatnosti rada i djelovanja Streljačkog kluba osoba s invaliditetom „Centar“ iz Siska pridonijeti promociji i unapređenju streljačkog sporta i općenito sporta OSI te sigurno posljedično utjecati na fizičko i mentalno osnaživanje parasportaša kao njihovih članova koji će kroz bavljenje sportom i nastupanjem na natjecanjima moći i na sportskom planu raditi i ostvariti svoju samoaktualizaciju i imati mogućnosti ostvarivanja jednakih prilika za bavljenjem sportom. Nemamo saznanja da li su odobrena sredstva za provedbu projekta.

Udruzi obitelji djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom Sjena dali smo podršku u svrhu dodjele Nagrade za promicanje prava djeteta. U preporuci smo istaknuli kako je inovativan rad Udruge Sjena od velike je važnosti s obzirom da OSID i DTUR često ističu da im predrasude, stereotipi, neprihvaćanje i nerazumijevanje okoline najteže padaju, teže i od svih drugih prepreka na koje svakodnevno nailaze. Udruga Sjena napravila je iskorak i u pružanju podrške roditeljima DTUR jer se samo osnaženi roditelji mogu zalagati za prava svoje djece čemu najbolje svjedoče svojim primjerom. Udruzi Sjena je dodijeljena nagrada za promicanja prava djeteta.

Povodom 30 godina postojanja **Udruge Ozana**, Pravobraniteljica je izrazila punu podršku njihovom radu. Ured s Udrugom surađuje više od 10 godina na različitim projektima i programima kojima doprinose osiguravanju socijalne inkluzije i veće kvalitete života djece s teškoćama u razvoju i odraslih osoba s intelektualnim, tjelesnim i osjetilnim oštećenjima. Udruga „Ozana“ prepoznatljiva je ne samo u Zagrebu već diljem Hrvatske, a i preko granica, prvenstveno zbog svojeg snažnog usmjerenja prema socijalnom uključivanju osoba s invaliditetom kao i stvaranja programa kroz koje članovi udruge razvijaju svoje talente, vještine, uklanjaju predrasude i doprinose cijeloj zajednici.

Udruzi pomoćnika u nastavi uputili smo podršku u nastojanjima za ostvarivanje radnog statusa i prava pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika kao i svih prava prema važećim kolektivnim ugovorima u školstvu.

Na inicijativu **Udruge obitelji djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom Sjena** kao i partnerskih udruga uputili smo preporuku HZZO-u za uvrštavanje na Osnovnu listu lijekova koje plaća HZZO novih lijekova za sprečavanje epileptičnih napada kod djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom.

Na inicijativu **Hrvatskog saveza gluhoslijepih osoba „DODIR“** uputili smo preporuku HZZO-u da se zakonski regulira pravo na privremenu spriječenost za rad u cilju provedbe psihosocijalne rehabilitacije za osobe sa senzoričkim smetnjama koje se nalaze u radnom odnosu. Više o ovoj problematici može se naći u poglavlju o zdravstvenoj zaštiti.

Sudjelovanje u aktivnostima i događanjima

Sudjelovali smo u brojnim aktivnostima i događanjima koja su organizirale udruge osoba s invaliditetom, a neke od primjera tih aktivnosti i događanja koja smo popratili navodimo u nastavku.

Nazočili smo završnoj konferenciji **Projekta „Širenje usluge uključivanja terapijskih pasa za djecu s teškoćama u razvoju“** koja je održana 28. siječnja 2022. godine. Nositelj Projekta bila je **Hrvatska udruga za školovanje pasa vodiča i mobilitet** koja ga je provela u partnerstvu s Gradom Zagrebom, Udrugom roditelja djece s poteškoćama u razvoju Vukovarski leptirići i Dječjim vrtićem Titti iz Pule. Cilj Projekta bio je širenje znanja i vještina, pomicanje granica edukacije te uključivanje u rad šest terapijskih timova kojeg su činili stručni voditelj i terapijski pas u šest ustanova ili udruga.

Sudjelovali smo na radionici **Saveza društava distrofičara Hrvatske** – SDDH o mišićnoj distrofiji i izazovima s kojima se osobe s mišićnom distrofijom susreću.

Sudjelovali smo na okruglom stolu u organizaciji **Udruge za podršku žrtvama i svjedocima** na temu „Sustav podrške žrtvama i svjedocima kaznenih djela u Osječko-baranjskoj županiji“ .

Predstavili smo *„Instituciju Pravobranitelja za osobe s invaliditetom i prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*“ na radionici koju je za svoje članove i djelatnike organiziralo **Društvo multiple skleroze Vukovarsko-srijemske županije**.

Sudjelovali smo na fokus grupi koju je organizirala **Ženska udruga "IZVOR" Tenja** u sklopu projekta "Razvoj mreže usluga za život u zajednici". U fokus grupi sudjelovali su stručnjaci i predstavnici pružatelja usluga s područja socijalne i zdravstvene zaštite.

Sudjelovali smo na otvaranju izložbe **Udruge spinalno ozlijeđenih** u prostorima Splitsko-dalmatinske županije. Na četvrtoj izložbi predstavilo se deset slikara, sudionika likovne radionice koja djeluje posljednjih 11 godina.

Sudjelovali smo na jednom od sastanaka na **projektu iDemocracy,** Erasmus+ projekta u kojem je uz predstavnike Španjolske, Grčke, Francuske, Portugala i Litve sudjelovala i Hrvatska. iDemocracy je projekt za osobe s intelektualnim teškoćama koji za cilj ima povećanje kapaciteta za korištenje demokratskih prava. U organizaciji **Hrvatske udruge radnih terapeuta** sastanci su se održali u Zagrebu od 29. do 31. ožujka 2022.

Splitska udruga Anđeli u suradnji sa Splitsko-dalmatinskom županijom organizirala je 21. travnja 2022. u Hotelu Park u Splitu predstavljanje idejnog projekta Rehabilitacijskog centra u Dugopolju. Osnivanje i izgradnju navedenog centra inicirala je Udruga Anđeli, a njegovo osnivanje planirano je za pružanje različitog spektra socijalnih i zdravstvenih usluga za DTUR i OSI. Na predstavljanju idejnog projekta koji je bio odlično medijski popraćen, među ostalim sudjelovala je i savjetnica pravobraniteljice iz Područnog ureda Split.

Savjetnica pravobraniteljice iz Područnog ureda Rijeka je 25. travnja 2022. godine obišla prostorije **Opatijskog kutka za inkluziju** i održala sastanak s predstavnicima i članovima, mladim osobama s invaliditetom te njihovim roditeljima. Grad Opatija i **Udruga osoba s invaliditetom**, s ciljem poticanja socijalne uključenosti, povećanja samostalnosti osoba s invaliditetom i poradi poboljšanja kvalitete njihova života, osigurala je izvaninstitucionalnu uslugu poludnevnog boravka otvorenjem Opatijskog kutka za inkluziju.

Dana 12. svibnja 2022. godine održano je svečano otvorenje novih prostorija **udruge Prijatelj** koje se nalaze na adresi Omiš, Punta 1B, na prekrasnoj lokaciji neposredno uz gradsku plažu. Otvorenju su nazočili članovi udruge Prijatelj, njihove obitelji i prijatelji, predstavnici okolnih udruga OSI i DTUR, ravnateljica Centra za socijalnu skrb Omiš, a svečanu vrpcu osobno je prerezao Ivo Tomasović, gradonačelnik Grada Omiša. Iz Ureda pravobraniteljice otvorenju je prisustvovala savjetnica.

Dana 19. svibnja 2022. godine sudjelovali smo na okruglom stolu „Utjecaj i posljedice negativne percepcije društvenih skupina prema hrvatskim braniteljima“. Okrugli stol održan je u organizaciji **Udruge 100%-tnih HRVI I. skupine**, a pod pokroviteljstvom Ministarstva hrvatskih branitelja u Područnom odjelu MHB u Osijeku.

Sudjelovali smo na završnoj konferenciji projekta INKLUZIVNA FARMA – TEMELJ SAMOSTALNOG ŽIVOTA koji je zadnje dvije godine **Udruga osoba s invaliditetom Sisačko-moslavačke županije** provodila u partnerstvu s Društvom za socijalnu ekologiju Zeleno zlato te Gradom Petrinjom . Konferencija je održana 3. lipnja 2022. na prostoru Inkluzivne farme u Hrastovici. Cilj projekta bio je poboljšati socio - ekonomske i životne uvjete OSI, djece i mladih s teškoćama u razvoju kroz razvoj i unaprjeđenje nove socijalne usluge Inkluzivne farme i pripadajućih sadržaja na području grada Petrinje.

Hrvatski savez udruga osoba s tjelesnim invaliditetom HSUTI organizirao je 7. lipnja okrugli stol o seksualnosti i reproduktivnim pravima osoba s invaliditetom. Uvodno su skup pozdravile saborska zastupnica, voditeljica službe za zaštitu osoba s invaliditetom i skrbništvo pri Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, savjetnica pravobraniteljice za osobe s invaliditetom i predsjednica Saveza.

U okviru razvojne suradnje u području unapređenja kvalitete življenja osoba s invaliditetom, 8. Centar znanja za društveni razvoj u okviru zajedničke **kampanje „Inkluzija je ljudsko pravo“** organizirao je 13. lipnja 2022. godine u Domu specijalne policije u Zagrebu, okrugli stol s temom **„Inkluzija kao univerzalno ljudsko pravo“.** Iz Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom događaju je prisustvovao i u raspravama sudjelovao zamjenik pravobraniteljice.

Hrvatski savez slijepih organizirao je 15. lipnja 2022. godine u Kazalištu Vidra u Zagrebu svečanu akademiju povodom **76. obljetnice djelovanja Hrvatskog saveza slijepih.** Iz Ureda pravobraniteljice svečanosti je nazočio i obratio se pozdravnim govorom zamjenik pravobraniteljice.

Dana 1. srpnja 2022. održana je završna konferencija projekta **Hrvatskog saveza udruga cerebralne i dječje paralize** Darovita djeca s teškoćama – DAR-KO. Konferenciju je pratila savjetnica pravobraniteljice. Voditeljica projekta govorila je o odgoju i obrazovanju darovite djece s teškoćama, a projektna asistentica predstavila je faze projekta koje su uključivale radionice s djecom i nastavnicima, kao i poticanje volonterstva i jačanje umrežavanja organizacija civilnog društva. Projekt se provodio na području Grada Zagreba i Zagrebačke županije, a partneri na projektu bili su Udruga Vjetar u leđa, Centri za odgoj i obrazovanje Dubrava i Goljak, Dječji vrtić Žirek i Institut za STEM edukaciju i afterschool programe.

Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) organizirala je 5. srpnja 2022. godine online **okrugli stol „Osobe s invaliditetom u prometu – HEKUP `22“** o temi **„Vizija pristupačnog prijevoza za osobe s invaliditetom u Republici Hrvatskoj“.** Ova je tema prepoznata kao iznimno važna zbog unapređenje usluga svih vrsta prijevoza za OSI. Tema je važna zbog osiguravanja izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom i za savladavanje svakodnevnih izazova s kojim žive osobe s invaliditetom i njihove obitelji prilikom korištenja javnog prijevoza. „HEKUP `22“ je kao događaj nastavak tradicije osiguravanja mjesta za rasprave o temama važnim za osobe s invaliditetom koja je započela još devedesetih godina. Uvodno se sudionicima obratila pravobraniteljica, trenutno stanje je komentirao zamjenik pravobraniteljice, a okrugli stol pratili su i savjetnici iz područnih ureda.

Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH), u suradnji s 11 saveza osoba s invaliditetom i Edukacijsko-rehabilitacijskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu provodi projekt **Platforma 50+.** Projektom se potiče puna primjena svih 50 članaka Konvencije o pravima osoba s invaliditetom s ciljem poboljšanja kvalitete njihova življenja. U okviru projekta Platforma 50+, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu kao partner na projektu proveo je tri znanstvena istraživanja: „Usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom“, „Mapiranje sastavnica neovisnog življenja“ te „Asistivne tehnologije u 21. stoljeću“ čiji su preliminarni rezultati predstavljeni okupljenima među kojima su bile i stručne suradnice pravobraniteljice za osobe s invaliditetom.

Dana 15. studenog 2022. godine predstavnice Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom obišle su prostorije **Udruge roditelja djece s poteškoćama u razvoju „Pčelice“ u Gospiću** i održale sastanak s predstavnicima i roditeljima Pčelica. Udruga roditelja djece s poteškoćama u razvoju „Pčelice“ djeluje već dvanaestu godinu. Udruga je osnovana na inicijativu roditelja djece s teškoćama u razvoju iz Gospića. Ciljevi Udruge su podizanje kvalitete života djece s

teškoćama u razvoju i njihovih obitelji. Udruzi roditelja predstavljen je djelokrug i način rada UPravobranitelja za osobe s invaliditetom s posebnim naglaskom na Područni ured Rijeka koji je nadležan za područje Ličko-senjske županije.

U sklopu projekta **„Pritisak za pristup“** zamjenik pravobraniteljice održao je 15. studenog 2022. godine u Slavonskom Brodu na lokaciji **Udruge osoba s invaliditetom Slavonski Brod „Loco - Moto“** predavanje i radionicu pod naslovom **„**Pravilno postupanje prema osobama s invaliditetom u skladu s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom“. Radionica je bila namijenjena djelatnicima zaposlenim u zdravstvenom sektoru, a sudjelovalo je tridesetak sudionika. Tijekom radionice predstavljen je projekt „Pritisak za pristup“ koji je podržan kroz Fond za aktivno građanstvo, sredstvima Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP grantova. Prijavitelj ovog projekta je Društvo multiple skleroze Brodsko-posavske županije, a partneri su Udruga osoba s invaliditetom Slavonski Brod „Loco - Moto, Policijska uprava brodsko-posavska, Pravobranitelj za osobe s invaliditetom, Društvo oboljelih od multiple skleroze Sisačko-moslavačke županije i Udruga Artepunkt Skandinavia iz Norveške.

2.23. SUDJELOVANJE U KULTURI, REKREACIJI, RAZONODI I SPORTU

2.23.1. Kultura

Prevladavanje arhitektonskih, kognitivnih i osjetilnih barijera na području kulture predstavljalo je posljednjih godina jedan od značajnijih napora. Unatoč zamijećenom napretku u promicanju pristupačnosti kulturnih objekata i sadržaja, u mnogim objektima još nisu uklonjene prepreke koje ugrožavaju slobodu pristupa prostoru od kulturnoga značaja, a sadržajno nije u potpunosti prepoznata problematika osjetilnih i kognitivnih prepreka koje ograničavaju ili ometaju sudjelovanje posjetitelja s kognitivnim, vidnim ili slušnim poteškoćama u kulturnim sadržajima. Promjene su uočene kod nekih institucija, ustanova, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave kao osnivača, koje su prepoznale pristupačnost kao neizostavni element prava osoba s invaliditeta da aktivno, uključivo i dostupno, na jednakoj razini s osobama bez invaliditeta, ostvare svoja prava u odnosu na različite aspekte sudjelovanja u umjetničkom i kulturnom aspektu života. Osiguravanje svima prava na pristup i sudjelovanje u kulturnom životu postiže se i svojevrsnim alatima za lakše prevladavanje arhitektonskih, kognitivnih i osjetilnih prepreka - razumnom prilagodbom i univerzalnim dizajnom. Zamijećeno je da se i u 2022. godini, u svakodnevnom životu, radu i prilikom planiranja događanja, još uvijek ne koriste koncepti razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna, posebno kada govorimo o pristupačnosti usluga u kulturi koje se pružaju u objektima starijeg datuma gradnje, a koji su često kategorizirani i zaštićeni kao nepokretna kulturna dobra. Neosporno je da je potrebno i uvažavanje i međusobna suradnja da bi se mogućnosti i kvalitete života osoba s invaliditetom usmjerile kroz pristup i sudjelovanje u umjetnosti i društvenom životu, no za promicanje pristupačnosti kulturnih sadržaja i stvaranja inkluzivne kulture prakse od ključne je važnosti provedba i poštovanje međunarodnih, ali i nacionalnih dokumenata kao što je i Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. do 2027. godine (Narodne novine, br. 143/21) kojim je naglašena potreba daljnjeg poduzimanja mjera i aktivnosti s ciljem osiguravanja jednakog pristupa i nediskriminacije u svim područjima života, uključujući i kulture.

U svezi navedenog preporučujemo što hitnije pristupiti realizaciji definiranih ciljeva koji vode k poboljšanju standarda kvalitete života OSI, realizacijom pristupačnost infrastruktura, sadržaja i usluga u svim područjima života uključujući i područje kulture i društvenog života.
Ministarstvo kulture i medija je i treću godinu za redom raspisalo „Poziv za predlaganje programa koji omogućuju pristup i dostupnost kulturnih sadržaja za osobe s invaliditetom i djecu i mlade s teškoćama u razvoju u Republici Hrvatskoj u 2022. godini.“ Na Poziv u 2022. godini prijavljeno je

ukupno 86 programa, a Povjerenstvo za provedbu Programa predložilo je 33 projekta za financiranje u ukupnom iznosu od 1.993.600,00 kuna. Najniža dodijeljena potpora iznosi 20.000,00 kuna, dok je najviša 100.000,00 kuna. Ministarstvo kulture i medija navodi da je *„Cilj Poziva OSI, s naglaskom na djecu i mlade s teškoćama u razvoju, omogućiti lakši i prilagođen pristup kulturnim i umjetničkim programima te podržati programe koji aktivno uključuju OSI kao kreatore kulturnog i umjetničkog sadržaja, pridonoseći time podizanju razine kvalitete življenja OSI, jednako kao i društva u cjelini.“*

Tablica 44. Pregled odobrenih programa po predlagatelju za 2022. godinu koji omogućuju pristup i dostupnost kulturnih sadržaja za osobe s invaliditetom i djecu i mlade s teškoćama u razvoju u RH

Naziv predlagatelja	Naziv programa	Odobreno
centar up2date	Lokrum4you	**100.000,00 HRK** / 13.272.28 EUR
Dramski studio slijepih i slabovidnih "Novi život"	„Obogaćivanje duha preko uha"	**60.000,00 HRK** / 7.963.37 EUR
Društvo tjelesnih invalida	Kultura jednakih mogućnosti	**100.000,00 HRK** / 13.272,28 EUR
Hrvatska glazbena mladež	Umjetnost na dlanu za sve	**40.000,00 HRK** / 5.308.91 EUR
Hrvatski Institut za pokret i ples	Predstava TRANSLATIONS - gostovanja	**70.000,00 HRK** / 9.290,60 EUR
Hrvatski savez slijepih	Kultura pod prstima	**40.000,00 HRK** / 5.308,91 EUR
Istra film	INKLUZIVNO KINO	**90.000,00 HRK** / 11.945,05 EUR
Kazališna družina "Boom!teatar"	Boom mogućnosti 2	**80.000,00 HRK** / 10.617,82 EUR
Novi svijet, udruga za djecu i mlade	Znak jednakosti	**55.000,00 HRK** / 7.299.75 EUR
Plesna udruga "Tiramola"	INCLUDE festival	**60.000,00 HRK** / 7.963,37 EUR
Savez gluhih i nagluhih grada Zagreba	Znakovni jezik na kazališno sceni - put prema inkluziji	**50.000,00 HRK** / 6.636,14 EUR
Udruga "Kazalište, audiovizualne umjetnosti i kultura Gluhih - DLAN"	Umjetničko inkluzivno bratstvo i sestrinstvo	**90.000.00 HRK** / 11.945.05 EUR
Udruga "Žuta minuta"	"Preobražaj" u Gradskoj knjižnici i čitaonici Pula	**40.000,00 HRK** / 5.308,91 EUR
UDRUGA ANĐELI SPLIT	"KAD NE MOGU ONI DO NAS - MOŽEMO MI DO NJIH"	**70.000.00 HRK** / 9.290.60 EUR
Udruga distrofičara Krapina	"Umjetnik i kreativac - to mogu biti i ja"	**30.000.00 HRK** / 3 981.68 EUR
Udruga Filmaktiv	Film svima 2022	**100.000,00 HRK** /13.272,28 EUR
Udruga gluhoslijepih osoba Grada Zagreba	PUTEVIMA RUKU	**50.000,00 HRK** / 6.636,14 EUR
Udruga Kozlići	MALO PAPIRNATO KAZALIŠTE ILITI KAMIŠIBAJ - RADIONICE ZA DJECU S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU	**34.000.00 HRK** / 4.512.58 EUR
Udruga Metamedij	U istom filmu - korak dalje	**45.000.00 HRK** /

		5.972.53 EUR
Udruga soba s intelektualnim teškoćama Vretenac, Slatina	KROK- Korak kroz kulturu	**80.000.00 HRK** / 10.617.82 EUR
Udruga roditelja, djece i osoba s poteškoćama šireg autističnog spektra "Mali princ"	Zapleši s Malim princom	**20.000.00 HRK** / 2.654.46 EUR
Udruga za inkluziju i promicanje kvalitete življenja djece i mladih s teškoćama Frendofon	Fendofonske pričaonice	**40.000,00 HRK** / 5.308,91 EUR
Udruga za promicanje stvaralaštva Art studio	Kulturing 2.0 - Kulturom do socijalne uključenosti	**70.000,00 HRK** / 9.290,60 EUR
Udruga za promicanje stvaralaštva i jednakih mogućnosti Alternator	Uključi me kulturno 2022. - predstave za gluhe i nagluhe u Varaždinu i Šibeniku	**60.000,00 HRK** / 7.963.37 EUR
Udruga za razvoj 'uradi-sam' kulture - Radiona	InkluLAB, br 2. - Hibridne umjetnosti, izvedbene prakse i taktilna senzorika likovnosti	**80.000,00 HRK** / 10.617,82 EUR
Udruga Zaželi	Zaželi: i upoznaj hrvatsku književnost!	**50.000,00 HRK** / 6.636,14 EUR
Umjetnička organizacija FILM	Slušam knjigu - JUNAK SLIČAN MENI	**70.000,00 HRK** / 9.290,60 EUR
Umjetnička organizacija Kazališna družina Ritam igre	KAZALIŠTE NAJBOLJI PRIJATELJ	**30.000,00 HRK** / 3.981.68 EUR
Umjetnička organizacija Otvoreni likovni pogon Zagreb	Kad se otvorim kao cvijet	**50.000,00 HRK** / 6.636,14 EUR
Umjetnička organizacija Punctum	Do slušanja	**40.000,00 HRK** / 5.308.91 EUR
UO KD "Smješko'	Gostovanje KD Smješko u centrima za rehabilitaciju djece i mladeži	**49.600,00 HRK** / 6.583,05 EUR
YELO-za interdisciplinarni umjetnički proces	ČITATA - interaktivna-mobilna platforma prilagođena djeci s teškoćama u razvoju	**100.000,00 HRK** / 13.272,28 EUR
Zaklada Čujem, vjerujem, vidim	Čujem, vjerujem, vidim	**50.000,00 HRK** / 6.636,14 EUR
	UKUPNO:	**1.993.600,00HRK** / 264.596,19 EUR

Izvor: Ministarstvo kulture i medija

Osiguravanje pristupačnosti mjestima od kulturnog interesa usko je povezano i sa sektorom turizma te čini prioritetnu zadaću i zajedničke intervencije ovih područja koje vode k napretku, poboljšanju, a time i održivosti pristupačnog turizma. Smatramo bitnim usmjeriti aktivnosti ne samo ka infrastrukturnim intervencijama, već i k aktivnosti edukacija i osposobljavanja administrativnog osoblja, kulturnih djelatnika o načinima komunikacije i odnošenja, nuđenja podrške OSI prilikom posjeta događaja od kulturnog i/ili umjetničkog značaja. Potrebno je poticati promjene s ciljem jamčenja pune uključenosti i sudjelovanja OSI u kulturnim aktivnostima, bez obzira na specifične potrebe i sposobnosti pojedinca.

Primjer iz prakse: Pravobraniteljica je zaprimila pritužbe osoba s invaliditetom i roditelja djece s teškoćama u razvoju na nepristupačnost interaktivne izložbe koja je postavljena u nepristupačnim prostorijama, a čija postava je potom predviđena i u drugim hrvatskim gradovima. Pritužbe su se odnosile na izbor prostora za postavu takve izložbe koja svojom arhitektonskom nepristupačnosti onemogućava DTUR i OSI da bez prepreka pristupe umjetničkoj interaktivnoj izložbi te aktivno sudjeluju u odnosu na različite aspekte ovog umjetničkog programa.

Pravobraniteljica je upoznala organizatora ove izložbe s nizom prepreka na koje nailaze OSI i DTUR kod kulturnih zbivanja koje kontinuirano otežavaju njihovo sudjelovanje u kulturi, vezujući navedeno stereotipima i predrasudama društva da područje kulture nije važno za OSI i DTUR, već isključivo zdravstvena zaštita i socijalna skrb. Podsjetilo se na međunarodne i nacionalne normativne okvire i postulate kada je riječ o dostupnost pod jednakim uvjetima. Preporučeno je da se prilikom daljnjeg izbora prostora i načina postave ove vrijedne izložbe, uzmu u obzir svi elementi pristupačnosti za OSI i DTUR te da se poduzmu aktivnosti pružanja pomoći i podrške kako bi OSI i DTUR omogućili jednakopravno sudjelovanje i u području kulture i umjetnosti i time ova interaktivna izložba bila dostupna svima. Organizator izložbe predmetne preporuke je prihvatio te obavijestio da će se istima voditi prilikom daljnjeg izbora prostora za održavanje predmetne izložbe. Ova interaktivna izložba, unatoč najavama organizatora, nije bila postavljena u ostalim gradovima RH.

Uzimajući u obzir zaprimljene predstavke OSI i članova njihovih obitelji tijekom 2022. godine i dalje možemo tvrditi da je *sudjelovanje u kulturnom životu* pravo koje ni danas često nije zajamčeno. Mnoge kulturne ustanove nisu pristupačne od samoga ulaza, nemaju prilagođene sanitarne čvorove ili opremu za posjetitelje s invaliditetom (npr. rampe, dizala, liftere…). Ne pružaju se usluge pomoći ili podrške za korisnike sa smanjenim motoričkim ili senzornim sposobnostima kao što su taktilne staze i informativni materijali za slabovidne i slijepe osobe.

Primjer iz prakse: Pristupačnost je nedvojbeno jedan od najvažnijih preduvjeta za samostalan i neovisan život OSI, no bitno je pristupačnost razmatrati i sa stajališta proaktivnog doprinosa OSI kulturi i njezinom napretku, a kao *primjer dobre prakse* ističemo *Festival inkluzivne scene.* Projekt kojim *Plesna grupa Magija* (članovi Udruge osoba s cerebralnom i dječjom paralizom Rijeka) osnažena s partnerima projekta i profesionalnim plesačima nastavlja svoj rad u polju inkluzije OSI u suvremenom plesu i izvedbenoj umjetnosti. Cilj projekta je dodati novu dimenziju fizičke raznolikosti u disciplini suvremenog plesa i plesne improvizacije te nastojati osigurati pristup plesu za sve osobe i podržati fizičku raznolikost među plesačima. Umjetnička manifestacija održala se sedmu godinu za redom u Rijeci, a 2022. godine program je proširen i na *Dječje popodne*, u kojem su djeca mogla doživjeti iskustvo plesne inkluzije te razviti senzibilitet i naučiti prihvaćati drugačije od sebe.

Primjer iz prakse: Kao daljnji primjer dobre prakse izdvajamo projekt *Film svima svugdje online* kojeg su Udruga Filmaktiv i Udruga gluhih i nagluhih Primorsko-goranske županije provodili tijekom 2022. godine u osnovnim i srednjim školama na području Rijeke, Istre i Gorskog kotara. Projekt je provođen u suradnji s pet osnovnih škola i njihovih 100 učenika i učenica koji su kroz ukupno 26 online susreta savladali osnove medijske kulture, inkluzivnih kulturnih praksi, hrvatskog znakovnog jezika, izrade scenarija i snimanja mobitelom te svoj ciklus edukacija proslavili izradom vlastitog inkluzivnog filma. Svi izrađeni filmovi opremljeni su snimkom tumača za hrvatski znakovni jezik i inkluzivnim titlovima te prikazani u sklopu *Film svima svugdje online filmskog festivala* na kojem su proglašeni i najbolji inkluzivni filmovi. Ovim projektom su sudionici osnaženi u području inkluzivnih kulturnih praksi s naglaskom na audiovizualnu i medijsku kulturu, a savladali su i osnove hrvatskog znakovnog jezika. Filmovi su dostupni na Vimeo i YouTube kanalima projekta *Film svima svugdje online* te udruge Filmaktiv. Ujedno je predstavljen i izrađeni *Priručnik o online edukaciji na temu medijske kulture s uporištem u filmskoj prilagodbi za gluhe i nagluhe osobe*

Kada govorimo o uključivanja DTUR u umjetničke aktivnosti (glazbene, likovne, dramske radionice…), koje značajno doprinose razvoju njihovih vještina, kreativnosti, osobnosti, a naposljetku i uključenosti u društvo, vidljivo je kako dobrobit ovih aktivnosti i dalje nije prepoznata. Potrebe obrazovanja i stručnog usavršavanja djelatnika o načinu uključivanja djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom u kreativnim/umjetničkim aktivnostima u predškolskom i osnovnoškolskom sustavu i izvannastavnim aktivnosti, Pravobraniteljica je isticala i u svojim ranijim izvješćima.

Primjer iz prakse: Pravobraniteljica je zaprimila zamolbu majke djeteta s oštećenjem sluha za pomoć u uključivanje u likovne radionice jedne kulturne ustanove. Majka prosljeđuje odgovor kulturne ustanove u kojem obrazlažu da unatoč tome što su dijete upisali u program navedenih likovnih radionica nemaju mogućnosti osigurati adekvatan pristup sudjelovanja na programu radionice jer voditelji nisu educirani za rad s djecom s visokim stupnjem invaliditeta. Nakon njezina dva dolaska su se uvjerili, citiramo „da nismo u mogućnosti zadovoljiti potrebe vašeg djeteta te ne možemo dozvoliti da nestručan pristup naše voditeljice koja nije logoped, defektolog niti ima stručne kompetencije za rad s djecom s oštećenjem sluha 4. stupnja, našteti vašem djetetu."

Ustanovu kulture kao i nadležni gradski odjel upoznali smo s normativnim okvirima te preporučili da poduzmu aktivnosti osiguravanja ravnopravnog sudjelovanja DTUR i OSI u aktivnostima ustanove te da se razmotre sve mogućnosti uključivanja djeteta u željenu likovnu radionicu. Odustajanjem majke od vođenih napora priznavanja prava svoga djeteta da sudjeluje u likovnoj radionici, nije iznađeno rješenje za njegovo uključivanje u željenu kreativnu radionicu, a od gradskog odjela smo obavješteni o osviještenosti lokalne jedinice samouprave o potrebama izjednačavanje mogućnosti DTUR.

Iz zaprimljene pritužbe majke DTUR, vidljivo je da napredak u stjecanju kompetencija rada djelatnika u kreativnim/umjetničkim aktivnostima s DTUR i OSI i dalje nije dovoljan. Pozdravljamo napore onih udruga koje svojim članovim pružaju aktivnosti umjetničkog izričaja i stvaralaštva, no smatramo bitnim iste učiniti dostupnima i prilagođenima DTUR i pri ostalim ustanovama i centrima kulture s obzirom da se takvim oblikovanjem aktivnosti od umjetničkog izričaja doprinosi i njihovoj inkluziji.

Preporuke:

1. Slijedom svega navedenog preporučujemo uložiti veće napore da se kultura učini potpuno pristupačnom kroz sinergiju JLP(R)S i nadležnih državnih upravnih tijela, kroz strukturno mapiranje nepristupačnih kulturnih znamenitosti, muzeja, knjižnica, izložbi, intervencijom obuke osoblja na temu pristupačnosti i ciljano djelovati ka uklanjanju fizičkih, senzornih i kognitivnih barijera.

2. Mnoga kulturna mjesta i sadržaji za vrijeme pandemije bolesti COVID-19 prilagodili su ponude virtualnim posjetima, ali danas postoji potreba ići dalje i učiniti više kako bi svako mjesto kulture i umjetnosti postalo u svakom segmentu pristupačno. Društvo koje se želi definirati kao uključivo mora preuzeti odgovornost za promicanje i aktivno sudjelovanje u ovoj promjeni.

3. Ujedno preporučujemo ustanovama i centrima kulture, njihovim osnivačima JLP(R)S koji njima upravljaju, da poduzmu aktivnosti i kroz primjenu načela univerzalnog dizajna osiguraju na svome području pristupačnost kulturnih mjesta i sadržaja DTUR koja su često isključena iz iskustava muzeja, kazališta, kina, ali i umjetničkog izričaja i stvaralaštva kao zabave i razonode, što vodi ka kulturno-obrazovnom siromaštvu djece.

Sudjelovanje na događanjima

Inkluziviraj svoju praksu

Pokrenuta je nova online kampanja *Inkluziviraj svoju praksu* Udruge Filmaktiv kroz inkluzivni program Film svima 2022. i obilježavanja Međunarodnog dana osoba s invaliditetom. Kampanja se sastoji od tri informativna videa kojima se podsjeća na važnost uključivanja svih u kulturne prakse i otvaranja vrata različitosti.

Obilježavanje Svjetskog dana osoba s Downovim sindromom

Povodom obilježavanja Svjetskog dana osoba s Downovim sindromom 21. ožujka 2022. godine u Labinu je održana modna revija u kojoj su manekenke i manekeni bili članovi Centra za inkluziju i podršku u zajednici iz Pule i ostali prijatelji članovi iz Istre u pratnji poznatih osoba iz javnog života. Središnji dio modne revije odnosio se na izlazak korisnika u radnim odjelima koje su korisnici sami

šivali u sklopu radionice Centra za inkluzivnu podršku i zapošljavanje INPROMO, a koji zapošljava osobe s invaliditetom.

Izložbe radova članova Splitsko-dalmatinske Udruge spinalno ozlijeđenih

Dana 30. ožujka 2022. godine u prostorima Splitsko-dalmatinske Udruge spinalno ozlijeđenih otvorena je četvrta izložba u kojoj se predstavilo deset slikara, sudionika likovne radionice koja djeluje posljednjih 11 godina. Na izložbi je prikazano preko 30 radova u raznim tehnikama od pastela, laviranog tuša, akvarela, akrilika i ulja.

Festival Film svima svugdje online

Na online Festivalu održanom putem Zoom platforme 18. svibnja 2022. godine nagrađeni su sudionici *Film svima svugdje online* i prikazani najbolji inkluzivni filmovi prilagođeni gluhim i nagluhim osobama. Riječ je o završnoj aktivnosti, online Festivalu *Film svima svugdje online*, kojim su završene projektne aktivnosti projekta *Film svima svugdje online* Udruge Filmaktiv i Udruge gluhih i nagluhih Primorsko goranske županije.

Festival likovnih radova korisnika Centra za inkluziju i podršku u zajednici

Festival likovnih radova pod nazivom „Doprinosim“ organiziran je tijekom svibnja povodom obilježavanja Nacionalnog dana osoba s intelektualnim teškoćama, a svoju završnicu je imao u Puli 31. svibnja 2022. godine u Gradskoj knjižnici i čitaonici Pula. Festival likovnih radova korisnika Centra za inkluziju i podršku u zajednici prethodno je održan u Bujama, Novigradu, Labinu, Pazinu i Poreču kao aktivnost koja ima za cilj prenijeti poruku i senzibilizirati zajednicu te utjecati na podizanje razine svijesti javnosti i donositelja odluka o pravima osoba s intelektualnim teškoćama. Izložbama je naglašena nužnost uključivanja svih naših sugrađana u sve aspekte života, a ono se prvenstveno odnosi na pravo na život u zajednici, važnosti deinstitucionalizacije, dostupnosti izvaninstitucijskih socijalnih usluga i dr. bez obzira na teškoće koje imaju, uz obvezu cijeloga društva da ukloni prepreke koje im to onemogućavaju.

Izložba „Distancirano socijalni - Želim raditi!“

Udruga Društvo za istraživanje i potporu (DiP) iz Rijeke postavila je izložbu fotografija portreta i životopisa mladih s teškoćama od 19 do 30 godina koji su uključeni u socijalnu uslugu radno-okupacijskog poludnevnog boravka „Dnevni centar Prijatelji“, usmjerene na osvještavanje javnosti i poslodavaca o važnosti rada i zapošljavanja osoba s invaliditetom.

„Rasvijetli mi Konvenciju“

Hrvatski savez gluhih i nagluhih (HSGN) je kroz projekt *„Rasvijetli mi Konvenciju“* preveo Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom na hrvatski znakovni jezik (dostupno na poveznici: https://www.youtube.com/playlist?list=PLEaE1Q8zJr8vNGIgQkhKG68gerkkUWI12).

Promocija slikovnice „Lanina škola“

U sklopu Zagreb book festival-a u prostorima Gradske knjižnice „Bogdan Ogrizović“, 25. svibnja 2022. održana je promocija slikovnice *Lanina škola* mlade autorice Mirne Brođanac, a koja je nedavno objavljena u Nakladi Ljevak. Slikovnica je kako sama autorica kaže nastala s posvetom djevojčici s teškoćama u razvoju Lani, ali i kao prikaz života same autorice koja je također osoba s invaliditetom. Autoričina priča i proces obrazovanja primjer je kvalitetne inkluzije i onog što inkluzija i znači u punom smislu te riječi.

Festival inkluzivne scene

Festival inkluzivne scene projekt je kojim Plesna grupa Magija (članovi Udruge osoba s cerebralnom i dječjom paralizom Rijeka) osnažena s partnerima projekta i profesionalnim plesačima nastavlja svoj rad u polju inkluzije osoba s invaliditetom u suvremenom plesu i izvedbenoj umjetnosti. Ova umjetnička manifestacija održava se sedmu godinu za redom u Rijeci, a otvorena je 2. lipnja 2022. godine inkluzivnom plesnom radionicom *Neko drugo ja.* Ove godine je program proširen i na Dječje popodne, u kojem djeca mogu doživjeti iskustvo plesne inkluzije te razviti senzibilitet i naučiti prihvaćati drugačije od sebe. Plesnoj predstavi namijenjenoj djeci i mladima *Neobične ljubavi* u izvedbi plesnog kolektiva DIVERT prisustvovale su suradnice POSI iz Područnog ureda Rijeka.

Festival jednakih mogućnosti

U Zagrebu je 7. lipnja 2022. godine u organizaciji Društva tjelesnih invalida otvoren jubilarni *20. Festival jednakih mogućnosti (F=M).* Festival se sastoji od glazbeno-scenskog, likovnog, filmskog, edukacijsko-rekreacijskog i sportskog programa koje izvode i čiji su autori osobe s invaliditetom.

Cjelokupni ovogodišnji program održavao se od 7. do 9. lipnja 2022. godine u Zagrebu na prostoru Trga bana Josipa Jelačića.

Forest Art 2022.

Inkluzivna kuća Zvono iz Belišća organizirala je tradicionalni šumski festival umjetnosti, glazbe i kreativnosti – *Forest Art 2022.* Festival je održan 9. i 10. rujna 2022. godine u šumskom predjelu kampa Citadela, u blizini sjeverne dravske obale nedaleko Belišća. U sklopu Festivala održan je Sajam poslova u sklopu kojega su suradnici POSI održali dvije radionice za osobe s invaliditetom, članove njihovih obitelji, poslodavce i predstavnike ustanova i institucija s područja Slavonije i Baranje.

Regionalni sajam kulture razvojne suradnje pod sloganom Zajedno za održivo sutra U Petrinji je 22. rujna 2022. godine održan *Regionalni sajam kulture razvojne suradnje pod sloganom „Zajedno za održivo sutra".* Sajam su partnerski organizirali Zaklada SOLIDARNA, Srpsko narodno vijeće, Udruga Iks, Regionalna Zaklada ZAMAH i ACT Grupa te suradničke organizacije i institucije. Sajam je održan pod pokroviteljstvom Grada Petrinje i Turističke zajednice Grada Petrinje, uz inicijalnu financijsku potporu Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH i Fonda 5.5 i partnera. Posebni fokus stavljen je na one poslovne i društvene aktivnosti i programe koji doprinose revitalizaciji i održivosti lokalnih zajednica potresom i razvojnim teškoćama pogođene Sisačko-moslavačke županije. Na sajmu su sudjelovali svi pravobraniteljski uredi, a Ured POSI predstavljala je savjetnica pravobraniteljice.

Predstavljanje knjige „Kišnut će kišobran"

Predstavljanje *knjige „Kišnut će kišobran"* autorice Maje Muškić održano je dana 12. listopada 2022. godine u Centru za kulturu u Đakovu. *Knjigom „Kišnut će kišobran"* autorica hrabro i otvoreno iznosi iskustva, doživljaje, ali i najintimnije emocije proživljene od trenutka kada kao majka spozna da ima dijete s teškoćama u razvoju, preko njegovog odgoja, svakodnevnih zajedničkih trenutaka i doživljaja sve do odrastanja u mladu osobu s invaliditetom.

Konferencija Kultura svima

Udruga Filmaktiv, zajedno s partnerima Udrugom gluhih i nagluhih PGŽ i Udrugom slijepih PGŽ, održala je 13. listopada 2022. godine u Dječjoj kući u Rijeci konferenciju u sklopu projekta *Kultura svima*. Na samoj konferenciji predstavljen je projekt *Kultura svima* koji potiče inkluziju u kulturi i razvija svijest o važnosti postojanja inkluzivnih kulturnih praksi te je namijenjen mladima od 15 do 30 godina, osobama koje rade s mladima te zaposlenima u kulturi. Na konferenciji su zainteresirani za inkluzivne kulturne prakse mogli saznati više o projektu *Kultura svima*, mogućnostima sudjelovanja i suradnje, te se upoznati s nekim od primjera dobrih inkluzivnih kulturnih praksi. Navedenom prilikom održan je okrugli stol na temu *Što je zapravo inkluzija?* prilikom kojeg se moglo čuti o važnosti inkluzivnih kulturnih praksi i različitim pogledima na iste.

Promocija knjige „Svjetlana – priča o neobičnom djetinjstvu"

U Gradskoj knjižnici Marka Marulića u Splitu 8. studenog 2022. godine održana je promocija knjige „Svjetlana – priča o neobičnom djetinjstvu" autorice Luce Cetinić na temu odrastanja i života s invaliditetom s ciljem senzibilizacije djece i mladih na njihove vršnjake s invaliditetom.

Festival stvaralaštva i postignuća djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom

U Hrvatskom kulturnom domu na Sušaku 2. prosinca 2022. godine obilježen je Međunarodni dan osoba s invaliditetom *Festivalom stvaralaštva i postignuća djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom* u organizaciji Grada Rijeke. U sklopu ovog Festivala, koji od 2003. godine organizira Grad Rijeka kroz projekt "Rijeka – Zdravi grad", u Hrvatskom kulturnom domu na Sušaku postavljena je izložba radova koje su izradili učesnici Festivala, a održane su i priredbe mlađih i starijih sudionika. Na Festivalu su svoja glazbena, plesna, dramska i likovna znanja i umijeća prezentiralo preko 400 učesnika s ciljem inkluzije djece, mladih s teškoćama i osoba s invaliditetom.

2.23.2. Sport

Zbog prestanka značajnog utjecaja COVID-19 te smanjivanja i ukidanja provedbe preventivnih mjera sprečavanja širenja bolesti prestali su i razlozi za neodržavanjem ili ograničavanjem posjećivanja sportskih događanja. Posljedice ograničenja provođenja brojnih sportskih aktivnosti, kako onih profesionalnih tako i onih rekreativnih, sigurno će imati značajne posljedice i na populaciju osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju i bit će vidljive tek u budućnosti. Zbog toga svakako dodatno treba u svi prilikama iskoristiti sve pozitivne učinke koje sport i rekreacija imaju na poboljšanje kvalitete života svake osobe, posebno po pitanjima zdravlja, stjecanja zdravih navika i socijalizacije.

Nastavno na preporuke Pravobraniteljice upućene prethodnih godina, od MINTS su zatraženi podaci o mjerama i aktivnostima usmjerenim na uključivanje DTUR i OSI u sportske aktivnosti. Kao i prošle godine, MINTS je dostavilo iscrpan odgovor te dalje u tekstu prikazujemo pitanja Pravobraniteljice i dijelove odgovora MINTS.

1. Koje mjere i aktivnosti je MINTS tijekom 2022. godine poduzimalo s ciljem uključivanja DTUR i OSI u rekreacijske i sportske aktivnosti i događanja?

„MINTS svake godine raspisuje Natječaj za sufinanciranje sportskih programa poticanja lokalnog sporta i sportskih natjecanja i Natječaj za sufinanciranje sportskih programa obuke neplivača „Hrvatska pliva“… …temeljem jednog od kriterija ocjenjivanja, udruge koje u svoj program uključuju djecu i mlade s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom ostvaruju pravo na dodatne bodove te samim time imaju veću mogućnost dobivanja financijskih sredstava… …MINTS u 2022. godini je putem Natječaja za sufinanciranje poticanja lokalnog sporta i sportskih natjecanja sufinanciralo 134 sportske udruge od kojih je u 111 udruga tijekom 2022. godine, prema njihovim podacima, bilo uključeno više od 3.300 korisnika/sudionika programa, djece i mladih s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom. Također, Ministarstvo je sufinanciralo 31 sportsku udrugu koja je provodila sportske programe obuke neplivača „Hrvatska pliva“ od kojih je 25 udruga u programe obuke neplivača uključilo više od 390 korisnika/sudionika programa, djece i mladih s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom…“.

2. Na koji način MINTS pruža podršku udrugama i klubovima koji provode rekreacijske i sportske aktivnosti u koje su uključena djeca s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom?

Zakonom o sportu propisano je kako radi provođenja sportskih natjecanja i sportsko-rekreativnih aktivnosti osoba s invaliditetom, osobe s invaliditetom mogu osnivati svoje sportske udruge i sportska društva osoba s invaliditetom po sportovima i po vrstama invaliditeta koje utvrđuje Hrvatski paraolimpijski odbor (HPO) i Hrvatski sportski savez gluhih (HSSG). HPO i HSSG skrbe o nastupu hrvatskih sportaša na Paraolimpijskim igrama, odnosno na Olimpijskim igrama gluhih, te sudjeluju u njihovu organiziranju. Čl. 70. Zakona o sportu definirane su javne potrebe u sportu na državnoj razini te se čl. 69. sredstva osiguravaju u Državnom proračunu RH iz općih prihoda i primitaka i iz dijela prihoda od igara na sreću. Između ostaloga, na navedeni način se financiraju programi koji se odnose na djelovanje Hrvatskog olimpijskog odbora, HPO, HSSG, Hrvatskog školskog sportskog saveza i Hrvatskog akademskog sportskog saveza, poticanje i promicanje sporta, osobito sporta djece, mladeži, studenata i osoba s invaliditetom, skrb o vrhunskim sportašima, djelovanje nacionalnih sportskih saveza, međunarodna sportska suradnja te znanstveni i razvojni programi u sportu… …programe zadovoljavanja javnih potreba u sportu koji se odnose na djelovanje HPO i HSSG predlažu HPO i HSSG, svaki u svom djelokrugu i odgovorni su za izvršenje programa za koje su sredstva osigurana… …MINTS sufinancira Programe javnih potreba u sportu državne razine koje provode HPO i HSSG.

Članovi HPO-a su 15 nacionalnih sportskih saveza, 11 županijskih sportskih saveza i deset gradskih sportskih saveza osoba s invaliditetom. U rad HPO-a uključena su 182 sportska kluba s približno 1.400 sportaša. HPO je zadužen za provođenje programa kroz nekoliko odvojenih cjelina od kojih su posebno značajne: redovni programi (provođenje redovnih programskih aktivnosti u sportu osoba s invaliditetom), razvojni programi te posebne programske aktivnosti. Za programe javnih potreba u

sportu državne razine koje provodi HPO u 2022. godini odobrena su i isplaćena proračunska sredstva u ukupnom iznosu od 21.378.000,00 kuna. Članovi HSSG su 15 punopravnih sportskih saveza (12 županijskih saveza i tri saveza po sportovima), šest sportskih društava pridruženih članova, 55 klubova i sedam drugih sportskih udruga, a okuplja ukupno 300-tinjak sportaša. HSSG provodi programe kroz programske skupine koje se mogu podijeliti na zajedničke programske aktivnosti Saveza te sportske programe (redovni programi, razvojni programi za gluhu djecu i mlade, nastupi na međunarodnim natjecanjima, edukacija gluhih polaznika za trenere, pripreme gluhih sportaša, organizacija natjecanja u RH). Za programe javnih potreba u sportu državne razine koje provodi HSSG u 2022. godini odobrena su i isplaćena proračunska sredstva u ukupnom iznosu od 5.037.915,00 kuna. Osim kroz Programe javnih potreba u sportu državne razine koje provode HPO i HSSG, MINTS putem Programa javnih potreba u sportu državne razine koji provodi Hrvatski školski sportski savez, a u skladu s mjerom 2.3.4. Integrirati osobe s invaliditetom u sustav školskog i akademskog sporta Nacionalnog programa športa 2019. - 2026. (Narodne novine, br. 69/19), u sportske programe uključuje i djecu s intelektualnim teškoćama u razvoju te svake školske godine organizira Državno prvenstvo školskih sportskih društava za učenike s intelektualnim teškoćama u razvoju na kojem pravo nastupa imaju svi centri za odgoj djece s intelektualnim teškoćama odnosno sve škole koje imaju odjeljenja učenika s intelektualnim teškoćama u razvoju. U školskoj godini 2021./2022. na završnici Državnog prvenstva… …sudjelovalo je 60 škola/centara s ukupno 500 učenika za što su isplaćena proračunska sredstva u ukupnom iznosu od 525.000,00 kuna.

3. Na koji način MINTS potiče i podupire osiguranje pristupačnosti sportskih građevina i objekata (dvorana, igrališta, bazena i dr.), odnosno općenito sportske infrastrukture kako bi ista bila u potpunosti pristupačna OSI svih vrsta oštećenja?

MINTS od 2019. godine provodi Javni poziv/Natječaj za sufinanciranje izgradnje, građevinskog zahvata i opremanja sportskih građevina. U većini se sufinanciraju građevinski zahvati u smislu rekonstrukcije postojeće građevine iz razloga nedostatnih sredstava JLPRS-a za izgradnjom novih. Naime, sredstva se dodjeljuju JLP(R)S-ima koji su vlasnici nominiranih sportskih građevina. Na nekim od postojećih sportskih građevina, rekonstrukcija u smislu prilagodbe OSI nije uvijek moguća, no nastoji se pješačke komunikacije dimenzionirati da omoguće nesmetan pristup OSI. Naglašavamo da je Ministarstvo u 2022. godini prvi puta sufinanciralo 32 projekta izgradnje novih sportskih građevina. Kada je u pitanju izgradnja istih, u kriterijima bodovanja po više spomenutom Javnom pozivu/Natječaju jasno je definirana pristupačnost OSI, a dodjeljivanje većeg broja bodova gradirano je u smislu od jedne aktivnosti koja doprinosi promicanju pristupačnosti za OSI na više. Također, napominjemo kako MINTS svake godine u svom proračunu osigurava sredstva za subvenciju školarina osvajačima medalja na olimpijskim igrama, paraolimpijskim igrama i olimpijskim igrama gluhih te za dodjelu subvencija školarina za bivše i sadašnje vrhunske sportaše, za trajnu mjesečnu novčanu naknadu i za novčane nagrade za vrhunska sportska postignuće. U 2022. godini putem Natječaja za dodjelu subvencija školarina dodijeljene su dvije subvencije školarina za sportaše s invaliditetom (jedan parasportaš i jedan gluhi sportaš), pravo na trajnu mjesečnu novčanu naknadu ostvarilo je 56 sportaša s invaliditetom (sedam parasportaša i 49 gluhih sportaša) te je doneseno devet odluka kojima se dodjeljuju nagrade za vrhunska sportska postignuća parasportaša i tri odluke kojima se dodjeljuju nagrade za vrhunska sportska postignuća gluhih sportaša.

<u>Primjer iz prakse:</u> Pravobraniteljica je zaprimila prijedlog inicijative Primorsko-goranske županije, Upravnog odjela za kulturu, sport i tehničku kulturu, za oslobođenje plaćanja poreza na dodanu vrijednost (PDV-a) na sportska pomagala, opremu i druge sprave za osobe s invaliditetom.

Pravobraniteljica je izrazila podršku nastojanjima Primorsko-goranske županije koja se poduzimaju s ciljem ostvarivanja poreznog rasterećenja prilikom nabavke navedenih pomagala. Ova inicijativa svakako odražava preuzetu obvezu RH ratifikacijom KPOSI koja u dijelu „Sudjelovanje u kulturnom životu, rekreaciji, razonodi i športu“ propisuje da se države stranke obvezuje na omogućavanja sudjelovanja osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju na ravnopravnoj osnovi s drugima u rekreativnim i športskim aktivnostima te razonodi. Osiguranje pristupa OSI i DTUR sportskim i

rekreacijskim centrima, njihovim aktivnostima, igri i djelu sporta kao obrazovnog sustava i u tu svrhu osiguravanje odgovarajućeg stručnog vodstva i sredstava (sportski asistenti, defektolozi i dr.) omogućuje se potpuno uključivanje u život zajednice na ravnopravnoj osnovi s osobama bez invaliditeta. Za promicanje održivog razvoja sporta za OSI od ključne je važnosti provedba i poštovanje međunarodnih, ali i nacionalnih dokumenata kao što su Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. do 2027. godine (Narodne novine, br. 143/21) kojim je naglašena potreba daljnjeg poduzimanja mjera i aktivnosti s ciljem osiguravanja jednakog pristupa i nediskriminacije u svim područjima života, uključujući i sporta te Nacionalni program športa 2019.-2026. (Narodne novine, br. 69/19) kojim su postavljeni posebni ciljevi u smjeru povećanja uključenosti osoba s invaliditetom i socijalno osjetljivih skupina u sustav športa te potreba poticanja, promicanja i skrbi o športovima i športsko – rekreacijskim aktivnostima za OSI. U kontekstu sporta, OSI moraju prevladati izazove još uvijek u znatnom broju nepristupačnih sportskih objekata, nedostatne opreme za sportske treninge ili usluge potpore bez kojih bavljenje sportom za OSI i DTUR. Kako bi bavljenje sportom OSI bilo omogućeno, a zatim i u potpunosti održivo, nužna su redovita financiranja sportskih udruga, organizacija civilnog društva, klubova, edukacija trenera, stručnjaka, a time i nabavka potrebne sportske opreme, pomagala i sprava. Posebno je važno naglasiti važnost razumijevanja potreba i postojanje svijesti JLP(R)S kojima se značajno utječe na kvalitetu života OSI, DTUR i članova njihovih obitelji.

Pravobraniteljica je izrazila podršku inicijativi Primorsko-goranske županije za oslobođenje plaćanja poreza na dodanu vrijednost (PDV) na sportska pomagala, opremu i druge sprave za OSI. Zaprimljenim se odgovorom MROSP-a koji je POSI dostavljen na znanje Ministarstvo očitovalo da u postupcima izrade nacrta prijedloga zakona i drugih propisa te akata koja na mišljenje dostavljaju druga tijela državne uprave, a koji su usmjereni osiguravanju uvjeta za ravnopravno sudjelovanje OSI u svim segmentima života, daje pozitivna mišljenja.

Zaključak i preporuke:

U odnosu na podatke iz 2021. godine, iz odgovora Ministarstva turizma i sporta razvidno je povećanje iznosa financijskih sredstava koja su tijekom 2022. godine izdvojena za financiranje javnih potreba u sportu, kao i povećanje broja učenika koji su sudjelovali na državnom prvenstvu školskih sportskih društava za učenike s intelektualnim teškoćama u razvoju, također financiranom od strane MINTS. Činjenicu kako MINTS u svojim natječajima za sufinanciranje različitih programa dodatno boduje prijavitelje i programe koji uključuju djecu i mlade s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom smatramo pozitivnim primjerom dobre prakse koji može biti smjernica i drugim javnim tijelima.

1. Stoga, donositeljima odluka na svim razinama (nacionalnoj, područnoj i lokalnoj) preporučujemo da prilikom sufinanciranja projekata i programa u sportu, ali i u svim drugim životnim područjima, dodatnim bodovanjem motiviraju prijavitelje na osmišljavanje aktivnosti kojima će se omogućiti uključivanje osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju u sve životne aktivnosti.

2. Posebno ističemo važnost uloge JLP(R)S u osiguravanju preduvjeta za uključivanje DTUR i OSI u sport, stoga svim donositeljima odluka na područnoj i lokalnoj razini ukazujemo na potrebu osmišljavanja i osiguravanja mjera kojima će se poticati inkluzivni programi i projekti kojima se DTUR i OSI uključuju u rekreativne i sportske aktivnosti zajedno s djecom bez teškoća u razvoju i osobama bez invaliditeta. Kroz svakodnevnu komunikaciju s udrugama i sportskim klubovima upoznati smo kako upravo takvi oblici inkluzivnog rada pozitivno utječu na socijalizaciju i uključivanje, djeca motiviraju jedni druge, a ujedno se podiže razina svijesti djece koja na taj način uče o različitostima kao o bogatstvu. Također, na taj način omogućiti će se uključivanje DTUR i OSI u rekreativne i sportske aktivnosti i u onim krajevima u kojima nema udruga i klubova koji okupljaju isključivo DTUR i OSI.

3. S obzirom da je nepristupačnost sportskih objekata još uvijek velika prepreka uključivanja osoba s invaliditetom u sportske aktivnosti, preporučujemo JLP(R)S intenzivnije korištenje mjera i sredstava koje MINTS osigurava u svrhu izgradnje, građevinskog zahvata i opremanja sportskih građevina, ali i korištenje drugih izvora sredstava (npr. EU fondovi, natječaj Ministarstva hrvatskih branitelja i dr.) kako bi se uklonile prepreke zbog kojih osobe s invaliditetom ne mogu pristupiti i koristiti dvorane, igrališta, bazene i dr. sportske sadržaje.

4. Uzimajući u obzir važnost korištenja sredstava koje su na raspolaganju, preporučujemo intenzivnije promoviranje svih poticajnih mjera (natječaja, javnih poziva) koje će u predstojećem razdoblju osigurati Ministarstvo turizma i sporta, kao i poticanje prihvatljivih prijavitelja na korištenje istih te pružanje podrške u provedbi istih.

5. Ponavljamo preporuku o nužnosti osmišljavanja i provođenja aktivnosti kojima će se svim dionicima u sportu, ali i općenito cijelom društvu, podizati razina svijesti o važnosti omogućivanja uključivanja DTUR i OSI u rekreativne i sportske aktivnosti. Potrebno je sve udruge i sportske klubove dodatno poticati i pružati podršku u provedbi takvih aktivnosti, a posebnu pažnju potrebno je usmjeriti na roditelje DTUR kako bi pravovremeno bili upoznati s time u kojoj mjeri sport pozitivno utječe i koliko je značajan za psihofizički razvoj djece, za njihov osobni razvoj, samoostvarenje i uključivanje u društvo.

Sudjelovanje na događanjima

Suradnja Pravobranitelja za osobe s invaliditetom i Kineziološkog Fakulteta Osijek

U prostorijama i organizaciji Kineziološkog fakulteta u Osijeku (KIFOS) održan je 9. veljače 2022. godine *radni sastanak na kojemu je dogovorena suradnja POSI i KIFOS-a* na budućim projektima i aktivnostima. Dogovorena suradnja podrazumijeva podršku Područnog ureda POSI u Osijeku u projektima KIFOS-a usmjerenima na uključivanje DTUR i OSI u sportske aktivnosti, kao i na projektima usmjerenim na edukacije sportskih i prosvjetnih djelatnika o radu sa DTUR i OSI. Također, dogovoreno je održavanje edukativnih radionica o radu sa DTUR i OSI za studente i djelatnike Fakulteta, pokretanje zajedničke inicijative za poboljšanje sustava profesionalne rehabilitacije OSI i osiguravanje inkluzivnog obrazovanja na svim razinama, a dogovorene su i konkretne aktivnosti usmjerene na povezivanje KIFOS-a sa lokalnim udrugama OSI.

Projekt „IN sport“

Dana 22. veljače 2022. godine, u Hotelu Lav u Vukovaru, u organizaciji Javne ustanove za upravljanje sportskim objektima Grada Vukovara „Sportski objekti Vukovar“, u sklopu EU *projekta „IN sport“* održana je fokus grupa o uključivanju DTUR u sportske aktivnosti. U ime POSI na fokus grupi sudjelovao je savjetnik pravobraniteljice. Javna ustanova za upravljanje sportskim objektima Grada Vukovara “Sportski objekti Vukovar” kao nositelj, te OŠ Josipa Matoša Vukovar, Udruga roditelja DTUR Vukovarski leptirići i Grad Vukovar kao partneri, zajednički su provodili EU projekt „IN sport“. Projektom se doprinijelo inkluziji djece i mladih s teškoćama u razvoju u život zajednice kroz sport te su razvijena dva nova sportska programa za preko 60 DTUR: Škola plivanja i Multisport program. Također, u sklopu projekta nabavljeno je vozilo koje se koristi za prijevoz DTUR na projektne aktivnosti te sobni bicikl i traka za trčanje koji su postavljeni u Osnovnoj školi Josipa Matoša u Vukovaru za provedbu sportskih aktivnosti za djecu i mlade s teškoćama u razvoju (za jačanje muskulature i poboljšavanje kardiovaskularnog sustava korisnika). Kroz projekt je prilagođen sanitarni čvor u sportskoj dvorani kako bi bio pristupačan za OSI te je postavljeno kombinirano igralo za DTUR u sklopu postojećeg dječjeg igrališta u središtu grada Vukovara. U prostorijama Udruge Vukovarski leptirići nabavljen je i postavljen malonogometni kavez koji je na raspolaganju za brojne aktivnosti velikog broja DTUR iz Vukovara i okolice.

Izložba „Tišina na sedmercu“

Hrvatski športski muzej organizirao je povodom 30 godišnjice osnivanja Hrvatskog sportskog saveza gluhih *izložbu „Tišina na sedmercu“* koja prezentira uspjehe hrvatske rukometne reprezentacije gluhih. Autorica izložbe Martina Vargek, kustosica Hrvatskog športskog muzeja, prilikom otvorenja

svoje prve samostalno izložbe istaknula je kako je postav izložbe nastao u suradnji s Kineziološkim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatskim sportskim savezom gluhih, te je za posjet prilagođen slijepim i slabovidnim osobama. Izloženo je ukupno 11 panoa, a uz svaki pano nalazit se QR kod pomoću kojeg slijepa i slabovidna osoba može odabrati temu koja ju zanima. Uz izložbu je tiskan i katalog na Brailleovom pismu. Otvorenju izložbe na Kineziološkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 28. veljače 2022. godine prisustvovao je i zamjenik pravobraniteljice. Izložba je nakon Zagreba bila postavljena i u Rijeci, Osijeku, Varaždinu i Splitu.

Radionica na temu Strategije razvoja Hrvatskog parasporta 2022.-2030.

Hrvatski paraolimpijski odbor (HPO) je u suradnji sa Športskim savezom osoba s invaliditetom grada Splita održao 25. ožujka 2022. godine u Splitu prvu u nizu prezentacija i radionica na temu Strategije razvoja Hrvatskog parasporta 2022.-2030., na kojoj je sudjelovala savjetnica pravobraniteljice iz PU Split.

Smjernice za razvoj parasporta u Osijeku i Osječko-baranjskoj županiji

U Osijeku su 6. travnja 2022. godine Grad Osijek i Zajednica športskih udruga grada Osijeka (ZŽUGOS) organizirali su *radni sastanak na temu „Izrada smjernica za razvoj parasporta u Osijeku i Osječko-baranjskoj županiji“.* Uz organizatore su bili prisutni predstavnici i stručnjaci institucija, ustanova i organizacija zaduženih za razvoj sporta na području Osijeka OBŽ. Tijekom sastanka su predstavljeni glavni strateški ciljevi razvoja parasporta izneseni u Strategiji razvoja Hrvatskog parasporta 2022.-2030. koju je izradio HPO. Na navedenom sastanku prisustvovao je savjetnik pravobraniteljice iz Područnog ureda u Osijeku. Tijekom sastanka su predstavljeni glavni ciljevi Strategije, predstavljeno je trenutno stanje parasporta u Osijeku i OBŽ, te su izneseni konkretni prijedlozi mjera i aktivnosti koje je potrebno poduzeti kako bi se parasport na tom području podigao na višu razinu.

Wings for Life World Run 2022.

Nakon pauze zbog dviju pandemijskih godina, u Zadru je 8. svibnja 2022. godine po sedmi put uživo održana globalna utrka *Wings for Life World Run.* Tako se u isto vrijeme trčalo na šest kontinenata, u 165 različitih zemalja, 12 vremenskih zona, te na sedam službenih utrka. Među jednom od najljepših svakako je bila zadarska utrka na kojoj je sudjelovalo 5.000 trkača, a među njima i predstavnici POSI kao članovi POSI TEAM 2022. Prema informacijama od organizatora, Red Bulla-a 161.892 sudionika globalno je ove nedjelje prikupilo 4,7 milijuna eura, a stopostotna vrijednost startnina i donacija namijenjena je zakladi Wings for Life, koja financira klinička istraživanja ozljeda leđne moždine, s ciljem pronalaska lijeka.

1. sportsko natjecanje u sklopu ESF Projekta „Kreativne terapije u radu s djecom i odraslima s invaliditetom - aktivni i vidljivi u zajednici“ - Gradsko društvo Crvenog križa Zagreb i Mali dom organizirali su 12. svibnja 2022. godine u školskoj sportskoj dvorani Osnovne škole Ivana Filipovića u *Zagrebu 1. sportsko natjecanje u sklopu ESF Projekta „Kreativne terapije u radu s djecom i odraslima s invaliditetom - aktivni i vidljivi u zajednici“.* Cilj ovog događanja bilo je uključiti OSI, korisnike Malog doma te umirovljenike u zajednicu. Iz Ureda POSI natjecanju je prisustvovala savjetnica pravobraniteljice.

Utrka Sriće - nenatjecateljska utrka na 200 metara za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju - Dana 15. svibnja 2022. godine na Međunarodni dan obitelji na splitskom Marjanu je u organizaciji Kolektiva Srce Splita i Udruge Bastion održana ne natjecateljska utrka osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju pod nazivom *Utrka sriće.* Na utrci je sudjelovalo 239 sudionika iz dvanaest udruga i pet ustanova iz Splitsko-dalmatinske županije i to: Udruga Srce, Iskra svjetlosti, Udruga za Down sindrom 21-Split, Udruga Zvono, Centar za autizam, COO Juraj Bonači, Udruga Anđeli, COO Slava Raškaj, Udruge Lastavice (Split), Centar za rehabilitaciju Mir (Rudine), Udruga tjelesnih invalida TOMS (Trogir), Udruga prijatelj (Omiš), Centar za rehabilitaciju fra Ante Sekelez (Vrlika), Udruga Moje dijete (Solin), Udruga Perle (Stari Grad), Udruga osoba s invaliditetom (Imotski) i Udruga Cvitić (Vela Luka). U utrci je sudjelovalo i više od 150 volontera koji su pružali podršku trkačima do cilja na kojem je bio organiziran zabavni program a osigurana je i okrepa trkačima. Utrci je prisustvovala savjetnica pravobraniteljice iz PU Split.

20. Susreti prijateljstva

U mjestu Škropeti, pokraj Pazina, 27. svibnja 2022. godine održan su *20. Susreti prijateljstva* kao dio programa obilježavanja Nacionalnog dana osoba s intelektualnim teškoćama. Susreti prijateljstva su sportsko-zabavne manifestacije koje okupljaju osobe s intelektualnim teškoćama i njihove prijatelje iz svih dijelova Hrvatske u druženju u sportsko-rekreativnim igrama, a susreti se održavaju od 2003. godine na različitim lokacijama Istarske županije. 20. susret prijateljstva održan je u sklopu programa Poludnevnog boravka Pazin koji Udruga osoba s intelektualnim teškoćama Istre provodi u partnerstvu sa Gradom Pazinom i Centrom za socijalnu skrb Pazin. 20. susret prijateljstva ove je godine okupio gotovo 200 sudionika iz cijele Istre, Rijeke i Daruvara. Susret je podržala savjetnica pravobraniteljice iz PU Rijeke.

Run for MD 2022

Savez društava distrofičara Hrvatske (SDDH) i Društvo distrofičara Zagreb (DDZ) u okviru kampanje obilježavanja 21. svibnja – Nacionalnog dana osoba oboljelih od neuromuskularnih bolesti i Europske godine mladih organizirali su 3. atletsku virtualnu utrku *Run for MD* koja se održava od 16. do 21. svibnja 2022. godine. Na utrci je sudjelovao zamjenik pravobraniteljice.

Sastanak o Strategiji razvoja Hrvatskog parasporta 2022.-2030.

U Uredu POSI u Zagrebu 7. lipnja 2022. godine održan je sastanak na kojem su predstavnici Hrvatskog paraolimpijskog odbora (HPO) zamjeniku pravobraniteljice predstavili Strategiju razvoja Hrvatskog parasporta 2022.-2030., koja kao potreban i vrlo opsežan dokument o parasportu u Hrvatskoj sadrži veliki broj kvantitativnih i kvantitativnih podataka, razmišljanja i stavove trenera, kao i intervjue s velikim brojem ključnih dionika. Prema ovoj Strategiji do 2030. godine težiti će se ostvarivanju ukupno 33 strateška cilja koji su podijeljeni u šest područja s točno definiranim pokazateljima trenutnog i željenog stanja.

Prezentacija Strategije razvoja parasporta u Republici Hrvatskoj 2022.-2030.

Dana 14. lipnja 2022. godine u Slavonskom Brodu u organizaciji Hrvatskog paraolimpijskog odbora (HPO) i njegovih članica održana je *prezentacija Strategije razvoja parasporta u Republici Hrvatskoj 2022.-2030.* Okupljeni predstavnici iz JLP(R)S, sportski djelatnici te predstavnici ustanova, institucija i udruga imali su priliku upoznati se sa ciljevima Strategije te mjerama i aktivnostima koje radi ostvarivanja tih ciljeva mogu i trebaju poduzimati upravo nositelji lokalne i regionalne vlasti. Također, tijekom radionice su prikazani primjeri dobre prakse s područja grada Slavonskog Broda i Brodsko-posavske županije koji mogu poslužiti kao putokaz i smjernice za slične projekte i aktivnosti kojima će se omogućiti uključivanje većeg broja DTUR i OSI u sport i rekreaciju. Predstavljanju je prisustvovao savjetnik pravobraniteljice iz PU Osijek koji je ukazao predstavnicima JLP(R)S na najčešće prepreke s kojima se susreću OSI i DTUR prilikom pokušaja uključivanja u sportske aktivnosti. Također, predložio je konkretne mjere i aktivnosti kojima gradovi i županije mogu ukloniti te prepreke.

Zagreb Para Swimming Open i Otvoreno ekipno prvenstvo Hrvatske u paraplivanju

U Zagrebu su 10. srpnja 2022. godine održani 13. *Zagreb Para Swimming Open 2022. i III. otvoreno ekipno prvenstvo Hrvatske u paraplivanju.* Natjecanja su zajedno organizirali Hrvatski paraolimpijski odbor i Hrvatski paraplivački savez, a realizator natjecanja je bio Plivački klub Natator iz Zagreba uz podršku Grada Zagreba. Ovogodišnje natjecanje ponovno je uvršteno u kalendar Svjetskog paraplivanja (World paraswimming – WPS), kao međunarodno natjecanje za isplivavanje normi za WPS Svjetsko prvenstvo 2023. koje će se održati iduće godine u Manchesteru. Na natjecanju je sudjelovalo oko 130 paraplivača i paraplivačice iz 16 ekipa iz četiri zemlje, Slovenije, Srbije, Slovačke i Hrvatske. Okupljenima se prilikom svečanog otvorenja natjecanja obratio zamjenik pravobraniteljice.

Utrka Mliječna staza 2022.

Ured UNICEF-a za Hrvatsku šesti put zaredom je organizirao humanitarnu utrku *Mliječna staza,* ove godine s ciljem podrške mentalnom zdravlju djece i mladih u školama. U sklopu navedenog cilja UNICEF će sa sredstvima prikupljenim u kampanji podržati provedbu edukativnog programa podrške za mentalno zdravlje djece i mladih u školama pod nazivom PoMoZi Da. Više od 6.600 sudionika, među kojima djeca, mladi, škole, donositelji odluka, stručnjaci, udruge, poznate osobe, simbolično su

prikupljali zelene vrpce u znak podrške, a UNICEF je kroz kotizacije, donacije građana i podršku tvrtki prikupio 1,1 milijun kuna. Na utrci je sudjelovao zamjenik pravobraniteljice.

Prvi međunarodni turnir tenisača u kolicima

Grad Split je bio domaćin prvog međunarodnog turnira tenisača u kolicima koji se od 7. do 9. listopada 2022. godine održao u Splitu u organizaciji Tenis kluba osoba s invaliditetom „SPLIT 2020“ i Športskog saveza osoba s invaliditetom grada Splita, zajedno s Hrvatskim savezom tenisača u kolicima, a pod pokroviteljstvom Grada Splita. Turnir na kojem je sudjelovalo 10 natjecatelja iz četiri zemlje bila je prilika za Splićane da uživaju u izvrsnom tenisu, a ujedno i prilika za promociju sporta OSI. Svečanom otvorenju turnira prisustvovala je savjetnica pravobraniteljice iz PU Split.

Svečana skupština Hrvatskog para taekwondo saveza

Povodom 6. obljetnice rada i postojanja Hrvatskog para taekwondo saveza (HPTS-a) u Zagrebu je 4. prosinca 2022. godine održana *svečana sjednica skupštine.* Hrvatski taekwondo savez je osnovan u cilju promicanja, razvitka i unapređenja para taekwondo sporta, postizanja vrhunskih sportskih rezultata i sportske rekreacije OSI u para taekwondo-u te ostvarivanja zajedničkih interesa udruženih članica. Savez sukladno ciljevima djeluje na području sporta OSI. Tijekom skupštine prikazana su i dva filma, „Leon i Edi“, autora Perice Batiste, kojim su predstavljeni životi dva parasportaša – Leona Bože Škravana i Edija Karadžića i film o Vladi Požežancu, prerano preminulom pokretaču, direktoru i treneru Hrvatskog para taekwondo saveza i osnivaču Paraekwondo kluba URIHO.

Nogometni turnir ustanova socijalne skrbi za osobe s mentalnim teškoćama

U Osijeku je 14. rujna 2022. godine odigran nogometni turnir ustanova socijalne skrbi za odrasle osobe s mentalnim teškoćama. Turnir je održan u dvorani Gradski vrt u Osijeku, a utakmice je pratio savjetnik pravobraniteljice iz PU Osijek.

Osobe s invaliditetom sudjelovale u Festivalu biciklističke rekreacije - FEBIRE

Dana 23. rujna 2022. godine u Osijeku je održana biciklijada u sklopu *5. Festivala biciklističke rekreacije – FEBIRE.* Na biciklijadi je uz brojne osobe s invaliditetom sudjelovao i savjetnik pravobraniteljice iz PU Osijek. U sklopu trodnevnog Festivala organizatori su u suradnji sa Udrugom Biciklom do zdravlja te uz podršku POSI organizirali biciklijadu u koju su se mogle uključiti i OSI. Naime, tempo vožnje i ruta kojom se vozilo bili su prilagođeni i za osobe koje se otežano kreću ili se kreću uz pomoć različitih pomagala. Pozivu na biciklijadu odazvalo se više desetaka OSI iz cijele Hrvatske koji su tijekom sat i pol vremena vožnje imali priliku upoznati brojne znamenitosti i na zabavan način doživjeti Osijek. Naime, vozeći se osječkom Promenadom, uz obilazak pojedinih parkova i središta grada, na pojedinim lokacijama sudionicima se obratio turistički vodič koji je kroz zanimljive priče o osječkoj prošlosti, sadašnjosti, ali i budućnosti, predstavio znamenitosti pokraj kojih se prolazilo i na taj način obogatio cijeli događaj.

Tjedan sporta i sportske rekreacije osoba s invaliditetom 2022.

U razdoblju od 28. studenog do 3. prosinca 2022. godine u Osijeku je održana tradicionalna manifestacija *„Tjedan sporta i sportske rekreacije osoba s invaliditetom“,* a centralni događaj održan je 2. prosinca u Centru za odgoj i obrazovanje Ivan Štark Osijek. Središnjem događanju je prisustvovao savjetnik pravobraniteljice iz PU Osijek. Cilj održavanja manifestacije je promidžba paraolimpijskih i neparaolimpijskih sportova, promidžba sporta i rekreacije te popularizacija sporta OSI. Tijekom cijeloga tjedna lokalni sportski klubovi OSI predstavljaju svoje aktivnosti i promoviraju sportove kojima se bave. Zainteresirani građani tako su mogli na sportskim terenima, u dvoranama i Gradskim bazenima pogledati i upoznati se s time kako izgledaju treninzi i aktivnosti pojedinih klubova koji se bave sjedećom odbojkom, boćanjem, kuglanjem, plivanjem, šahom, pikadom i karateom OSI.

Jednakost kroz sport - 30. obljetnica osnutka Hrvatskog sportskog saveza gluhih (HSSG)

U Zagrebu je 27. prosinca 2022. godine svečano obilježeno 30. godina osnutka Hrvatskog sportskog saveza gluhih (HSSG). Prigodom svečanosti predstavljeni su brojni i značajni rezultati gluhih sportaša na olimpijskoj, svjetskoj i europskoj razini u rukometu, futsalu, atletici, alpskom skijanju, taekwondou, badmintonu, judu, hrvanju, stolnom tenisu, plivanju, kuglanju, curlingu, streljaštvu, šahu, a dodijeljena su i priznanja najboljima. Među dodijeljenim priznanjima posebno izdvajamo

priznanje za životno djelo koje je dodijeljeno Mariu Lušiću, počasnom predsjedniku HSSG-a. Svečanosti obilježavanja prisustvovao je zamjenik pravobraniteljice.

Proglašenje najboljih parasportaša za 2022. godinu

U Zagrebu je 30. siječnja 2023. godine uz izravan televizijski prijenos na Drugom programu Hrvatske televizije održana svečanost Hrvatskog paraolimpijskog odbora (HPO) i proglašenje najuspješnijih parasportaša u 2022. godini. U ime POSI svečanosti je prisustvovao zamjenik pravobraniteljice. Godina 2022. a hrvatske parasportaše bila izuzetno uspješna. Oni su nastupili na ukupno 82 međunarodna natjecanja u 19 sportova. Također, nastupili su i na 14 svjetskih prvenstava, osam europskih prvenstava, 11 svjetskih kupova, te jednom europskom kupu. Na međunarodnim natjecanjima hrvatski parasportaši su u 2022. osvojili ukupno 269 medalja od toga 98 zlatnih, 76 srebrnih i 95 brončanih. Svjetski prvak na 100 m leđno **Dino Sinovčić** i osvajačica srebra na Svjetskom prvenstvu u para stolnom tenisu **Anđela Mužinić Vincetić proglašeni su najboljim hrvatskim parasportašima za 2022. godinu** u izboru HPO. Nagradu za najuspješniju ekipu osvojila je **muška reprezentacija u para sportskom ribolovu (Zlatko Poparić, Željko Kljaić, Ivica Bonino Hasan, Mensur Rošić, Nikola Geček)** koja je na 23. svjetskom prvenstvu u lovu ribe udicom na plovak, koje je održano u Madžarskoj, osvojila zlatnu medalju. Dobitnik nagrade za najuspješnijeg stručnog djelatnika u 2022. je **Slobodan Glavčić,** trener svjetskog prvaka Dine Sinovčića. Podijeljena su i priznanja za najuspješnije sportaše u neparaolimpijskim sportovima, a dobili su ih **Zlatko Poparić (para sportski ribolov)** i **Ruža Markešić (kuglanje).** Najuspješniji mladi parasportaši u 2022. godini su **Massimo Iveta (paraatletika), Ana Marija Kovač (paraplivanje), Stipe Barić (parakarate), Rudi Antolić (para obaranje ruke).** Priznanje „Milka Milinković“ dodjeljuje se ove godine po peti put u spomen na slavnu paraolimpijku, a kao priznanje za dugogodišnji rad na razvoju sporta osoba s invaliditetom. Za 2022. godinu dobitnik nagrade je **Zvonimir Brozić,** bivši odbojkaš, a danas predsjednik Atletskog kluba Srce za osobe s invaliditetom. Posebno priznanja za „izuzetan doprinos medijskoj promociji parasporta“ dobile su **Sportske novosti.**

2.24. MEĐUNARODNA SURADNJA

Područje međunarodne suradnje 2022. godine obilježio je nastavak sudjelovanja predstavnika Pravobranitelja za osobe s invaliditetom u aktivnostima koje su organizirane u Europskoj mreži tijela za jednakost (Equinet) i Europskoj mreži nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI). Sudjelovali smo u brojnim međunarodnim aktivnostima i događanjima koja se i dalje uz fizičko sudjelovanje odvijaju *online* ili u hibridnom obliku. Posebno ističemo provedbu projekta razmjene s institucijom Povjerenika za zaštitu od diskriminacije Republike Albanije.

AKTIVNOSTI U SKLOPU ČLANSTVA U *EQUINETU*

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom postao je u rujnu 2015. godine punopravni član Europske mreže tijela za jednakost (*Equinet*). Mreža se danas sastoji od ukupno 49 institucija i organizacija za suzbijanje diskriminacije prema različitim osnovama iz 37 europskih država. Članstvo u Mreži obuhvaća brojne aktivnosti usmjerene na izgradnju kapaciteta njezinih članica kroz međusobnu razmjenu iskustava. Rad u Mreži odvija se kroz radne grupe, seminare, klastere te razmjenu i prikupljanje informacija o radu i načinu rješavanja slučajeva diskriminacije. Djelatnici POSI-ja sudjeluju u radu radne skupine zadužene za razvoj komunikacijske strategije i prakse, radnoj skupini za prava na području jednakosti, rodnu ravnopravnost i razvoj politika te klastera vezanog uz invaliditet, istraživanje i podatke. U nastavku donosimo kratak prikaz rada i aktivnosti unutar Mreže.

U Bruxellesu su se 5. listopada 2022. godine na Redovnoj godišnjoj skupštini *Equineta* sastali predstavnici europskih tijela za jednakost kako bi usvojili novi Strateški plan, Plan rada mreže za 2023. te kako bi odlučili o drugim administrativnim pitanjima budućeg rada ove mreže. Na skupštini je instituciju predstavljao zamjenik pravobraniteljice.

Savjetnica pravobraniteljice sudjelovala je u seriji seminara *Equineta* o sudjelovanju tijela za ravnopravnost u aktivnostima vezanim uz fondove EU-a. Govorilo se o zloupotrebi sredstava koja su korištena za obnovu institucija u kojima se događalo zlostavljanje osoba s invaliditetom. Udruge su uputile pritužbu Europskoj komisiji, ali EK nije zaključila da je do zlostavljanja došlo zbog korištenja EU fondova pa je pritužba odbačena uz objašnjenje da je sredstvima iz EU fondova poboljšana infrastruktura, što bi trebalo pridonijeti i poboljšanju općih uvjeta. Savjetnica pravobraniteljice spomenula je i slučaj nepristupačnosti soba studentskog doma koji je preuređivan sredstvima EU fondova. ENIL je podnio prijavu zbog gradnje manjih institucija. Prenesena su iskustva Ureda vezana uz suradnju s upravljačkim tijelom i edukacije o invaliditetu kao horizontalnom načelu. Više informacija o radionicama može se pronaći na poveznici: https://equineteurope.org/workshop-series-investing-in-equality-a-practical-guide-into-eu-funds/ .

U prosincu 2022. održan je niz od tri *webinara Equineta* na temu izgradnje kapaciteta tijela za ravnopravnost vezano uz osobe s psihosocijalnim invaliditetom i teškoćama mentalnog zdravlja. Jedna od podtema bila je i gradnja mostova s organizacijama koje okupljaju ili zastupaju osobe s psihosocijalnim invaliditetom. Pravobraniteljica je uputila prijedlog da se u *webinar* uključe i iskustva samih organizacija koje okupljaju ovu kategoriju osoba s invaliditetom, što je prihvaćeno, pa smo predložili sudjelovanje udruge *Ludruga*. Savjetnica pravobraniteljice na radionici je predstavila iskustvo Ureda pravobraniteljice na suradnji s udrugama koje okupljaju osobe s psihosocijalnim teškoćama te je dala savjete o tome kako se povezati s njima i uključiti ih u svoj rad.

Na *webinaru* vezanom uz aktivnosti podizanja razine svijesti savjetnica je predstavila kampanju koju je Pravobraniteljica provela 2014. godine u Hrvatskom saboru u koju su bile uključene i osobe s psihosocijalnim invaliditetom. Sudionicima *webinara* prikazan je i video o deinstitucionalizaciji, a kolege iz Latvije zamolile su za dozvolu da se prevede na latvijski kako bi ga mogli koristiti u svojoj kampanji. Više informacija o *webinaru* može se naći na poveznici: https://equineteurope.org/webinar-series-equality-bodies-building-their-capacity-on-psychosocial-disabilities-and-mental-health-issues/ .

Uz redovne radne sastanke radne skupine za razvoj komunikacijske strategije i prakse, tijekom 2022. godine suradnici Pravobraniteljice sudjelovali su na edukacijskom treningu *Online Presence of Equality Bodies* koji je poslužio članovima radne skupine kako bi ojačali stručne kapacitete i stekli nova znanja koja će doprinijeti učinkovitijem podizanju razine svijesti društva o važnosti jednakosti, pomoći u suzbijanju diskriminacije te doprinijeti učinkovitijoj zaštiti i ostvarivanju ljudskih prava.

Neke od tema rada u radnoj grupi za kreiranje politika bile su nadležnost tijela za ravnopravnost za zločine iz mržnje i uloga tijela za ravnopravnost u praćenju fondova EU-a. U razdoblju od 2021. do 2027. bit će dostupno osam fondova pod zajedničkim upravljanjem. Zajedničko upravljanje znači da Komisija i zemlje članice dogovaraju programe koje potom usvaja EK, a provode zemlje članice pod njezinim nadzorom. Naglašeno je da je Povelja o temeljnim pravima jedan od zakona koje treba primjenjivati i njezina neprimjena podliježe financijskoj korekciji. Tijela za ravnopravnost imaju ulogu nadzora u svim fazama, od dogovaranja ciljeva koji će se financirati iz fondova do praćenja korištenja sredstava, da se sredstva koriste u skladu s načelima ljudskih prava. Istaknut je primjer korištenja sredstava iz europskih fondova za gradnju velikih institucija umjesto razvoja usluga u zajednici. Tijela bi mogla izraditi smjernice za upravljačka tijela, podizati razinu svijesti, razvijati treninge, sastajati se s predstavnicima upravljačkih tijela, provoditi inspekcije na terenu ili na kraju ciklusa provesti neovisnu ocjenu usklađenosti s načelima ljudskih prava. Problem mogu biti nedostatak resursa i kapaciteta tijela za ravnopravnost za provođenje tih aktivnosti. *Equinet* će izraditi dokument sa smjernicama o radu tijela za ravnopravnost vezanom uz fondove Europske unije. Razgovaralo se i o temama na kojima će se raditi u 2023. godini, a među prijedlozima su prevladavale teme vezane uz krizu u Ukrajini, ali i upućivanje preporuka vezanih uz položaj radnika iz drugih europskih zemalja u EU. U

radnoj *grupi Istraživanje i prikupljanje podataka* održana je edukacija o korištenju podataka o ravnopravnosti u sudskim postupcima kao i o načinu uključivanja skupina koje je teže uključiti.

Sudjelovanje u radu Europske mreže nezavisnih tijela za ljudska prava (ENNHRI)

U sklopu članstva u mreži ENNHRI pratili smo *webinar* o primjeni Fakultativnog protokola Konvencije o pravima osoba s invaliditetom na nacionalnoj razini.

Dana 20. siječnja 2022. putem *online* platforme ZOOM održan je sastanak radne skupine Europske mreže nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI) koja se bavi praćenjem provedbe KPOSI.

Europska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI) održala je 17. ožujka 2022. putem videokonferencije sastanak na temu utjecaja pandemije COVID-19 na prava osoba s invaliditetom: ***Pandemija COVID-a i mjere protiv njezinog utjecaja iz međunarodne i regionalne perspektive*.** Na *webinaru* je savjetnica pravobraniteljice predstavila istraživanje koje je Pravobraniteljica provela u području obrazovanja i utjecaja mjera na obrazovanje djece s teškoćama u razvoju u različitim institucijama obrazovanja.

U organizaciji Radne skupine za prava osoba s invaliditetom Europske mreže nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI) održan je 20. listopada 2022. godine *online* sastanak o pravnom okviru Europske unije za promicanje, zaštitu i praćenje provedbe Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom. Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom na sastanku je predstavljao zamjenik pravobraniteljice.

Uključili smo se u donošenje Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji dostavljanjem prijedloga Ministarstvu pravosuđa i uprave čiji predstavnici sudjeluju u radu Vijeća EU. Na sličan način u suradnji s Europskim forumom osoba s invaliditetom sudjelovali smo u donošenju Zaključaka Vijeća o uključivanju osoba s invaliditetom na tržište rada dostavljanjem prijedloga i mišljenja na nacrt predstavnicima MROSP-a koji sudjeluju u radu Vijeća.

Studijski posjeti Pravobranitelju za osobe s invaliditetom

Dana 23. svibnja 2022. u prostorima Ureda UNICEF-a za Hrvatsku, održan je sastanak predstavnika Pravobranitelja za osobe s invaliditetom i Pravobranitelja za djecu s delegacijom iz Republike Turske.

Dana 9. studenog Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom posjetila je delegacija iz Šri Lanke. Delegacija od 15 sudionika iz Šri Lanke u Zagrebu je boravila u sklopu projekta *Razvoj inkluzivnog obrazovanja za studente s invaliditetom na sveučilištima na Šri Lanki*. Jedan od partnera na projektu je Edukacijsko-rehabilitaciji fakultet u Zagrebu. Delegaciju su činili predstavnici četiriju šrilankanskih sveučilišta koji u sklopu projekta planiraju osnovati ogledan centar podrške za studente s invaliditetom i naučeno na projektu prenijeti drugim djelatnicima sveučilišta kako bi se unaprijedio pristup visokom obrazovanju osoba s invaliditetom na Šri Lanki. Savjetnica pravobraniteljice prezentirala je rad Pravobraniteljice, posebice na području uključivanja osoba s invaliditetom u sustav visokog obrazovanja, kao i rad Koordinacije pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za područje visokog obrazovanja.

Ured pravobraniteljice provodio je intenzivne aktivnosti u sklopu programa razmjene na temu prava osoba s invaliditetom između Pravobranitelja za osobe s invaliditetom Hrvatske i Povjerenika za zaštitu od diskriminacije Albanije. Program je financiralo Izvršno tajništvo Srednjoeuropske inicijative – SEI (CEI). U sklopu programa organiziran je studijski posjet povjerenika za zaštitu od diskriminacije Republike Albanije i suradnica Uredu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom od 21. do 25. veljače. Za povjerenika i njegove suradnice organizirano je više sastanaka s Pravobraniteljicom za osobe s

invaliditetom, njezinim zamjenicima i savjetnicima, zamjenicima pučke pravobraniteljice i pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, članovima Savjeta pravobraniteljice za osobe s invaliditetom i Povjerenstva Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom te predstavnicima Gradskog ureda za socijalnu zaštitu, zdravstvo, branitelje i osobe s invaliditetom Grada Zagreba.

Savjetnice pravobraniteljice bile su od 25. do 30. rujna 2022. u studijskom posjetu Uredu povjerenika za zaštitu od diskriminacije u Tirani. Tijekom posjeta održan je i sastanak s povjerenikom za zaštitu od diskriminacije, njegovom savjetnicom te članovima projektnog tima. Održan je i sastanak s predstavnicom Područnog ureda Povjerenika za zaštitu od diskriminacije u Shkodri. Savjetnice su posjetile prostore Caritasa u Frush de Kruja, prostore dviju stambenih jedinica organiziranoga obiteljskog stanovanja i prostora dnevnog boravka Projekta Speranza u Shkodri. U prostorima Kluba roditelja djece s poremećajem iz autističnog spektra održan je sastanak s predstavnicima organizacija, roditelja i stručnjacima na temu školovanja učenika s teškoćama u razvoju u Albaniji i Hrvatskoj. Održali su i sastanak s voditeljicom zaklade *Albanian Disability Rights Foundation* (ADRF) u Tirani.

U sklopu projekta u kojemu je POSI bio partner, uz međusobne studijske posjete djelatnika dviju institucija kroz koje je ostvaren uvid u način na koji je osigurana zaštita prava osoba s invaliditetom u dvjema državama, izrađen je priručnik s izborom odluka vezanih uz diskriminaciju na osnovi invaliditeta iz prakse dviju institucija, izvještaj o rezultatima praćenja ostvarivanja prava na rad osoba s invaliditetom u javnoj upravi u Republici Albaniji kao i promotivni videomaterijali o pozitivno riješenim slučajevima uklanjanja diskriminacije zahvaljujući intervenciji ove dvije institucije. Savjetnica pravobraniteljice na završnoj je konferenciji predstavila izbor slučajeva suzbijanja diskriminacije na osnovi invaliditeta iz prakse POSI. Projekt je financiralo Izvršno tajništvo Srednjoeuropske inicijative- SEI (*Central European Initiative*) iz Fonda SEI pri Europskoj banci za obnovu i razvoj u Trstu. Projekt je proveden u razdoblju između studenog 2021. i studenog 2022. godine. Cilj razmjene bio je da institucija Povjerenika za zaštitu od diskriminacije koja je dobila mandat za praćenje provedbe UN-ove Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Albaniji stekne iskustvo od druge institucije iz zemlje članice EU-a.

MEĐUNARODNE KONFERENCIJE I DRUGI SKUPOVI

Savjetnica pravobraniteljice sudjelovala je u radu konferencije u sklopu projekta ***EMPOWER – Osnaživanje organizacija civilnog društva u socijalnom uključivanju osoba s invaliditetom*** održane u Banja Luci 10. i 11. svibnja 2022. godine. Okupljenim predstavnicima civilnog društva i institucija savjetnica je održala izlaganje o aktivnostima POSI-ja na praćenju i promicanju prava osobe s invaliditetom u Hrvatskoj, s posebnim naglaskom na područja nezavisnog življenja i pristupačnosti. Projekt EMPOWER provodi Caritas Bosne i Hercegovine, zajedno s partnerima: Udrugom roditelja i djece s posebnim potrebama Vedri osmijeh iz Mostara, Udruženjem za uzajamnu pomoć u duševnoj nevolji TK Fenix iz Tuzle, Udrugom ProReha iz Sarajeva i Savezom slijepih Republike Srpske. Projekt traje 36 mjeseci, do 31. siječnja 2024., a provodi se na području Bihaća, Tuzle, Travnika, Mostara, Trebinja, Banja Luke i Sarajeva. U Bosni i Hercegovini trenutačno djeluje veliki broj organizacija civilnog društva, koje imaju za cilj pružanje potpore osobama s invaliditetom i koje svojim naporima doprinose općem boljitku ove populacije. Europska unija je prepoznala značaj tih aktivnosti, te kroz projekt *EMPOWER – Osnaživanje organizacija civilnog društva u socijalnom uključivanju osoba s invaliditetom* aktivno nastavlja jačati ovaj segment civilnog društva.

Savjetnica pravobraniteljice sudjelovala je na ***webinaru*** **na kojemu je predstavljen prijedlog Europske strategije o skrbi.** Deset milijuna ljudi radi u sektoru skrbi za djecu, starije osobe, osobe s invaliditetom i beskućnike. Sve zemlje članice dijele izazove u osiguranju kvalitetnih i pristupačnih usluga skrbi i bore se s nedostatkom kvalitetnog osoblja u tom sektoru. Stoga je cilj donošenja Strategije omogućiti najbolju skrb i ravnotežu poslovnog i privatnog života. Provedene su brojne konzultacije s dionicima uključujući i strateške konzultacije s organizacijama civilnog društva. Na *webinaru* koji je održan putem aplikacije *Zoom* predstavnici radnika u sektoru pružanja skrbi,

poslodavci kao i predstavnici korisničkih skupina i donositelja odluka iznijeli su svoja mišljenja o prijedlogu Strategije. Strategija će poslužiti kao podloga za izradu preporuke Vijeća EU-a o dostupnoj visokokvalitetnoj njezi. Istaknuto je da je zbog obveze njege 7,7 milijuna žena isključeno s tržišta rada. Pandemija je ujedno razotkrila potrebu za robusnim sustavom skrbi. Za mnoge ljude skrb nije dostupna. Potrebno je unaprijediti uvjete rada za pružatelje skrbi. Izražena je rodna nejednakost u sektoru. Jedna od najvećih prepreka za osiguranje dostupne i pristupačne skrbi jesu troškovi. Potrebno je unaprijediti usluge skrbi, radne uvjete u sektoru, osigurati bolju ravnotežu između radnih obveza i skrbi, investirati u skrb te unaprijediti utemeljenost na dokazima i praćenje napretka. Naglasak u Strategiji je na prelasku na skrb u zajednici i neovisan život kao i izbor. Potrebno je razvijati široku lepezu usluga kako bi osobe mogle ostvariti pravo na izbor. Potrebno je unaprijediti kvalitetu radnih mjesta, ali i unaprijediti obrazovanje pružatelja usluga skrbi kako bi razumjeli prava primatelja usluga i načela u skladu s kojima trebaju pružati skrb. Potrebne su i obvezujuće odredbe kako bi se ova načela mogla provoditi ravnomjerno u svim državama članicama. Jedno od mišljenja je bilo da bi skrb trebala biti državna obveza jer prepuštanje tržišnim uvjetima neće dovesti do poboljšanja kvalitete usluga. Umjesto toga trebalo bi razvijati partnerstvo među dionicima. Na nedostatak radnika mora se utjecati poboljšanjem radnih uvjeta, plaća i većim investicijama u sektor. Više reakcija može se naći na ovim poveznicama:
https://www.epsu.org/article/epsu-reaction-eu-care-strategy
https://socialeurope.eu/who-cares-for-the-carers
https://www.epsu.org/article/epsu-and-eurocarers-makes-joint-statement-european-care-strategy

Dana 20. i 21. listopada sudjelovali smo u radu **Konferencije Europske akademije za pravo** ERA posvećene Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom na kojoj su predstavljeni noviteti na području socijalne zaštite, rada i zapošljavanja te ostvarivanja prava na poslovnu sposobnost.

Dana 24. i 25. studenog sudjelovali smo u radu konferencije koju je **povodom Međunarodnog dana osoba s invaliditetom** organizirala Europska komisija.

Dana 24. siječnja 2022. savjetnik pravobraniteljice iz Područnog ureda u Osijeku sudjelovao je na ***3rd steering committee meeting***, sastanku projektnih partnera na projektu ADOBE koji se održao putem platforme *Zoom*.

Provedba edukacije ***Antidiskriminacija, ravnopravnost spolova i primjena Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom u europskim socijalnim fondovima*** nastavila se i tijekom 2022., odnosno nastavlja se do okončanja provedbe **Operativnog programa *Konkurentnost i kohezija 2014.-2020*.,** koje se očekuje krajem 2023. godine.

Hrvatski savez gluhih i nagluhih (HSGN) zajedno s Digitas Institutom iz Slovenije organizirao je pod pokroviteljstvom Predsjednika Republike Hrvatske i Pravobranitelja za osobe s invaliditetom Republike Hrvatske 11. veljače 2022. međunarodni *online* panel/okrugli stol pod nazivom ***Accessible Communications for Deaf and Hard of Hearing*.**

Ured Stalnog predstavnika Ujedinjenih naroda u Sjevernoj Makedoniji i Zaštitnik građana (Ombudsman) Sjeverne Makedonije zajedno su 2. ožujka 2022. organizirali na visokoj razini *online* regionalnu konferenciju ***Osnaživanje nacionalnih institucija za zaštitu ljudskih prava u ulozi* nezavisnih mehanizama za praćenje Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom“**.

Dana 23. ožujka 2022. Udruženje građana oboljelih od poliomyelitisa, povrede mozga i kičmene moždine iz Sanskog mosta, Federacija BiH, u suradnji s Fondom za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom Federacije BiH te Zajednicom saveza osoba s invaliditetom Hrvatske organizirali su u sklopu kampanje *Djelujmo zajedno* okrugli stol na **temu *Zapošljavanje i rehabilitacija OSI i prisutni izazovi s tim u vezi na području Unsko-sanskog kantona*.**

Pravobraniteljica i njezini suradnici održali su sastanak s Annom Rich, predstavnicom UNHCR-a u Hrvatskoj i njezinim suradnicima, kako bi raspravili o mogućnostima suradnje na području prihvata osoba s invaliditetom raseljenim iz Ukrajine.

U travnju smo sudjelovali na predstavljanju e-edukacije ***Unaprjeđivanje mentalnog zdravlja, eliminiranje stigme i promicanje inkluzije*** u organizaciji Svjetske zdravstvene organizacije. Glavni tajnik SZO-a i Visok UN-ov povjerenik za ljudska prava najavili su pokretanje e-edukacija širom svijeta na temu ljudskih prava na području mentalnog zdravlja koju je pripremila SZO.

12. svibnja savjetnica pravobraniteljice sudjelovala je na okruglom stolu ***Kvalitetna prava: Dijeljenje iskustava kako bi se unaprijedile i transformirale usluge*.** Savjetnica pravobraniteljice održala je izlaganje o stanju ljudskih prava osoba sa psihosocijalnim invaliditetom iz prakse POSI.

15. lipnja sudjelovali smo na okruglom stolu vezanom uz **temeljna prava i EU fondove**. Okrugli stol bio je dio istraživanja uloge nacionalnih tijela s ovlastima za ljudska prava u procjeni horizontalnih uvjeta i usklađenosti fondova EU s Poveljom EU i Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom.

Od 28. lipnja do 1. srpnja 2022. u Beču su se održavale aktivnosti radne skupine *Equineta* zadužene za razvoj komunikacijske strategije i prakse. Prva dva dana provodio se edukacijski trening ***Online Presence of Equality Bodies***, a treći dan održan je sastanak članova radne skupine. Iz Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom na svim aktivnostima kao član radne skupine sudjelovao je savjetnik pravobraniteljice.

Zamjenik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom sudjelovao je 4. listopada 2022. na popratnom online događaju **77. zasjedanja Opće skupštine Ujedinjenih naroda o temi: *Krov nad glavom: Pravo starijih osoba na primjereno stanovanje***.

Humanitarnom utrkom UNICEF-a „Mliječna staza 2022“ prikupljana su sredstva za razvoj sustava podrške mentalnom zdravlju djece i mladih, što je podržala i Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom. Na virtualnoj utrci je sudjelovao zamjenik pravobraniteljice.

U panel raspravama na temu **izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom u kriznim situacijama** sudjelovao je savjetnik pravobraniteljice.

Nacionalni centar za ljudska prava Slovačke Republike u suradnji s Centrom za međunarodnu pravnu suradnju izradio je projekt ***Fostering innovative approaches to rule of law monitoring in Slovakia*** koji je sufinanciran od strane Ministarstva vanjskih poslova Nizozemske. U okviru navedenog projekta dana 11. studenog 2022. održana je **fokus grupa *The Rule of Law Tracker***. U fokus grupi sudjelovali su zamjenik pravobraniteljice i savjetnica pravobraniteljice.

U Podgorici u sklopu **projekta SEE ME** od 12. do 14. prosinca 2022. održana je međunarodna konferencija ***Sigurni i jednaki u izvanrednim situacijama***. Na konferenciji je sudjelovao zamjenik pravobraniteljice koji je odgovarao na pitanja sudionika i izlagao na temu ***Korištenje podataka o osobama s invaliditetom u izvanrednim situacijama***.

U Palači Dverce 22. prosinca 2022. održan je **svečani prijam povodom studijske posjete izaslanstva Sjeverne Makedonije**. Događanju je prisustvovao zamjenik pravobraniteljice.

DANOVA (*Innovative transportation services for blind and partially-sighted passengers in Danube Region*) je projekt transnacionalne suradnje s ciljem poboljšanja pristupačnosti zračnih luka, luka, željezničkih i autobusnih stanica slijepim i slabovidnim osobama razvijanjem niza novih usluga i kompetencija kako bi im se omogućio puni pristup svim informacijama i uslugama prijevoza.
Na događaju je uime Ureda POSI putem platforme *Zoom* sudjelovala savjetnica pravobraniteljice.

U organizaciji CARE mreže u Splitu je 6. i 7. listopada održana **radna konferencija s naglaskom na oporavak i otpornost koja objedinjuje iskustva i znanja o oporavku,** otvorenom dijalogu, iskustvenom znanju i uključivanju u zajednicu osoba s mentalnim teškoćama. Sudionike je na početku konferencije putem videoporuke pozdravila Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, a na konferenciji je osobno sudjelovala savjetnica pravobraniteljice iz Područnog ureda Split.

2.25. PODRUČNI UREDI

Tijekom 2022. godine u punoj mjeri je ostvaren jedan od ciljeva predviđenih svim strateškim planovima institucije Pravobranitelja za osobe s invaliditetom od 2011. godine, a koji proizlaze iz općeg strateškog cilja – *Zaštita ljudskih prava osoba s invaliditetom podjednako u svim područjima RH.* Naime, 2022. godinu obilježio je rad svih triju područnih ureda Pravobranitelja za osobe s invaliditetom (Osijek, Rijeka i Split) u punom kapacitetu, nakon što je u srpnju 2021. započeo s radom Područni ured Rijeka, posljednji od tri otvorena područna ureda. Dok su gotovo cijelu 2021. i prvi dio

2022. godine obilježile pojačane mjere zaštite protiv bolesti COVID-19, zbog čega su stranke izbjegavale osobni kontakt i dolazak u područne urede te je veći dio komunikacije sa strankama obavljan telefonom ili pisanim putem, od travnja 2022. pa do kraja godine zaštitne mjere su bitno relaksirane i stranke su u većoj mjeri osobno pristupale u područne urede radi savjetovanja, informiranja o pravima ili iznošenja pritužbi i predstavki zbog povreda prava. Sva tri područna ureda zamijetila su tijekom 2022. godine povećan broj obraćanja stranaka, a posebno osobnih dolazaka u prostorije područnih ureda, a što će biti jasnije prikazano u nastavku teksta.

A) STATISTIČKI PODATCI

Područni ured Osijek nadležan je za područje Slavonije, Baranje i Srijema, odnosno za područja Osječko-baranjske, Brodsko-posavske, Požeško-slavonske, Virovitičko-podravske i Vukovarsko-srijemske županije, na kojima živi više od **110.000 osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.** Tijekom 2022. godine Pravobraniteljici se obratilo 540 osoba s invaliditetom, članova njihovih obitelji, predstavnika udruga, ustanova i institucija te zainteresiranih građana s područja Slavonije, Baranje i Srijema. Povodom navedenih obraćanja provedeno je 1.500 postupanja, od čega se 900 postupanja odnosi na pisane odgovore, savjete, preporuke, upozorenja, prijedloge i traženje različitih izvješća, a preostalih 600 bila su savjetovanja putem telefona i elektroničke pošte te odgovori na različite upite stranaka.

Područni ured Split nadležan je za područje četiriju dalmatinskih županija, odnosno za područje Zadarske, Šibensko-kninske, Splitsko-dalmatinske i Dubrovačko-neretvanske županije na kojima živi nešto manje od **120.000 osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju**. U 2022. godini zaprimljeno je 480 obraćanja osoba s invaliditetom, članova njihovih obitelji, ustanova, institucija, udruga i drugih osviještenih građana s područja dalmatinskih županija. Povodom navedenih obraćanja provedeno je 703 postupanja, od čega se 423 odnosi na pisane odgovore, savjete, preporuke, upozorenja, prijedloge i traženje različitih izvješća, a preostalih 280 bila su savjetovanja putem telefona i elektroničke pošte te odgovori na različite upite stranaka.

Područni ured Rijeka nadležan je za područja Primorsko-goranske, Istarske, Ličko-senjske i Karlovačke županije na kojima živi **79.790 osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.** U 2022. godini zaprimljena su obraćanja 305 osoba s invaliditetom, članova njihovih obitelji, ustanova, institucija, udruga i drugih osviještenih građana s područja Kvarnerskog primorja, Istre, Gorskog kotara, Like i Karlovca. Povodom navedenih obraćanja provedeno je 659 postupanja, od čega se 440 postupanja odnosi na pisane odgovore, savjete, preporuke, upozorenja, prijedloge i traženje različitih izvješća, a preostalih 219 bila su savjetovanja putem telefona i elektroničke pošte te odgovori na različite upite stranaka.

Suradnici Pravobraniteljice iz sva tri područna ureda sudjelovali su na 165 (PU Osijek 73, PU Split 41 i PU Rijeka 51) događanja (konferencije, javne tribine, seminari, radionice, okrugli stolovi, panel rasprave, stručni skupovi, sastanci i dr.), koja su za cilj imala unaprjeđivanje položaja OSI u društvu. Također, provedeno je i 56 (PU Osijek 16, PU Split 11 i PU Rijeka 29) obilazaka prostorija u kojima borave, rade ili su smještene osobe s invaliditetom, radi uvida u način ostvarivanja brige o njima. U svrhu podizanja razine svijesti i osvještavanja cjelokupnog društva jedna od važnih aktivnosti u radu područnih ureda jest suradnja s predstavnicima nacionalnih i lokalnih medija. Navedena suradnja realizirala se kroz 165 (PU Osijek 62, PU Split 41 i PU Rijeka 62) pojavljivanja (izjava, reagiranja, priopćenja, intervjua i gostovanja u emisijama) u medijima, koja su se odnosila na aktualiziranje tema od značaja za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju.

Kontinuirano povećanje broja obraćanja Pravobraniteljici s područja nadležnosti područnih ureda potvrđuje značaj fizičke prisutnosti i dostupnosti područnih ureda u cijeloj RH, a podatci i iskustva stečena tijekom 2022. godine potvrđuju iznimnu važnost rada na terenu i aktivnosti kojima suradnici

Pravobraniteljice surađuju s udrugama, ustanovama i institucijama te aktivnim sudjelovanjem na događanjima i suradnjom s lokalnim medijima podižu razinu svijesti o pravima OSI, kako kod samih OSI, tako i kod cijelog društva. Naime, upravo u onim županijama u kojima se područni uredi fizički nalaze uočeno je najveće povećanje broja obraćanja Pravobraniteljici, a kao i prethodnih godina znatno povećanje broja obraćanja primjetno je i u onim županijama u kojima je tijekom 2022. godine bilo najviše „terenskih" aktivnosti, o čemu će više informacija biti dalje u tekstu. Navedeno potvrđuje da **prepoznatljivost i vidljivost Pravobraniteljice dovode do bolje informiranosti građana o pravima osoba s invaliditetom te podižu razinu svijesti o tome što je diskriminacija i kako se protiv nje boriti**. To uvelike utječe na jednostavnije ostvarivanje prava na temelju invaliditeta, povećava učinkovitost zaštite tih prava i omogućava sprječavanje diskriminatornih postupanja prema osobama s invaliditetom.

B) SAVJETODAVNA POMOĆ U OSTVARIVANJU I ZAŠTITI PRAVA IZ PRAKSE PODRUČNIH UREDA

Najčešća obraćanja područnim uredima u 2022. godini kao i prethodnih godina odnosila su se na upite o pravima koja osobe mogu ostvariti na temelju invaliditeta te na pritužbe o otežanom ostvarivanju tih prava zbog različitih administrativnih prepreka. Iznosimo pojedina obraćanja područnim uredima:

„… Pravobraniteljice molim ako možete ponuditi neku opciju, rješenje kako da osoba koja se brine o kćerki dok radim, realizira status osobnog asistenta?!"

„Molim vas ako mi možete pomoći. invalid sam 80 posto. odbili su me za osobnu invalidninu. Ne znam kome da se javim za moj slučaj. unaprijed hvala."

„U prilogu dostavljam dokumentaciju iz koje je vidljivo da imam trajno tjelesno oštećenje. Molim bi vas da me uputite koja su moja prava budući da mi nitko nije znao reći"

Iz većine obraćanja zaključujemo da i dalje postoji nedostatna razina informiranosti stranaka o pravima, ali i nerazumijevanje o tome pred kojim nadležnim tijelom mogu ostvariti pojedina prava. Navedenom doprinosi i nerazlikovanje različitih sustava vještačenja (vještačenje tjelesnog oštećenja, funkcionalne sposobnosti, radne sposobnosti, poslovne sposobnosti) kao i koja prava mogu ostvariti u okviru pojedinog sustava vještačenja invaliditeta. Uvidjeli smo da je strankama važno objasniti postojeće razlike kako bi sami imali bolje razumijevanje o funkcioniranju pojedinih sustava, a potom i ponuditi konkretno savjetovanje o pravima koja bi mogli ostvariti. Utvrdili smo i da su stranke zadovoljne kada im je pružena mogućnost da osobno pristupe u područni ured i razgovaraju s djelatnicima, predaju na uvid dokumentaciju i izravno se informiraju o svojim pravima. Važnost djelovanja područnih ureda očituje se i u činjenici što su savjetnici pravobraniteljice u područnim uredima izravno upućeni u praksu pojedinih tijela lokalne i državne vlasti te raspolažući takvim znanjem mogu ponuditi strankama konkretne i korisne informacije.

Povratne reakcije pojedinaca koji u osobnim obraćanjima naglašavaju kako napokon mogu dobiti pouzdanu i pravovremenu informaciju o pravima koja imaju i načinu njihova ostvarenja još su jedan od pokazatelja značaja djelovanja područnih ureda. Izdvajamo obraćanja pojedinih stranaka nakon savjetovanja provedenih u područnim uredima:

„… želim Vam se zahvaliti za sve učinjeno u predmetu moje sestre, te posebno pohvaliti rad Vaših djelatnika u Uredu u Osijeku. Uz stručnost i profesionalnost, pokazali su ljudskost, empatiju i pristupačnost u svakom trenutku. Kad nisam znala odakle i kako krenuti, koja su prava moje sestre kao psihički bolesne osobe, Vaši djelatnici uputili su me i pomogli u svemu kako bih sestrina prava i ostvarila. Mogu reći kako su to prave osobe na pravom mjestu… Još jednom se zahvaljujem svima…" (PU Osijek)

„Ujedno se ovom prilikom želimo iskreno zahvaliti na promptnom, korektnom, profesionalnom i kompetentnom postupanju od strane predstavnica riječkog Ureda pravobraniteljice osoba s invaliditetom RH, pri posredovanju rješavanja našega slučaja.“ (PU Rijeka)

„Najljepše Vam se zahvaljujemo na svemu, na svakoj podršci/odazivu i na velikoj razlici koju ste napravili za našeg Leona i drugu djecu s teškoćama u razvoju u našem gradu. Hvala i Vašim kolegicama i kolegama na pomoći i podršci.“ (PU Split)

C) PRITUŽBE PO PODRUČJIMA DJELOVANJA IZ PRAKSE PODRUČNIH UREDA

Kada govorimo o područjima djelovanja područnih ureda, brojne aktivnosti odnosile su se na informiranje osoba s invaliditetom i roditelja djece s teškoćama u razvoju o njihovim pravima i postupcima priznavanja prava. Kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, zamijećen je nedostatak povjerenja osoba s invaliditetom prema institucijama i ustanovama koje bi trebale biti polazišna točka za pružanje pomoći u prevladavanju osobnih životnih poteškoća, znajući da se osobe s invaliditetom iz životnih potreba oslanjaju na sustav socijalne skrbi, sustav potpora i socijalnih naknada kao izvora prihoda i egzistencije, ali i pomoći u prevladavanju poteškoća i problema na koje nailaze. Kao posljedica navedenog, najveći broj pritužbi u 2022. godini odnosio se na **teškoće i prepreke prilikom ostvarivanja prava u sustavu socijalne skrbi**. Navedene pritužbe čine zajedničko iskustvo svih područnih ureda, a bivaju usko povezane i s postupcima vještačenja područnih ureda Zavoda za vještačenje, profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem osoba s invaliditetom.

U PU Osijek i PU Rijeka **znatan broj pritužbi odnosio se na načine provođenja i rezultate vještačenja** ovlaštenih vještaka jedinstvenog tijela vještačenja, a tijekom 2022. godine uočeno je povećanje pritužbi koje se odnose na vještačenja u postupcima ostvarivanja prava HRVI-a. *Više o navedenom nalazi se poglavlju 2.20. Jedinstveno tijelo vještačenja.*

PU Osijek i PU Rijeka tijekom 2022. godine bilježe nastavak povećanja broja pritužbi koje se odnose na **stambeno zbrinjavanje osoba s invaliditetom**, kao i pritužbi na neprimjerene životne uvjete u kojima se nalaze OSI zbog nemogućnosti podmirivanja troškova osnovnih životnih potreba te troškova koji proizlaze iz invaliditeta. Uzrok povećanja ove vrste pritužbi pronalazimo u nedostatku sustavnog rješenja ovoga značajnog društvenog pitanja, koje za OSI biva dodatno otežano njihovim potrebama kao posebno ranjivim skupinama u osiguranju pristupačnog stanovanja. U RH ne postoji sustavno organizirano socijalno stanovanje niti opći propis kojim je ono regulirano, no isto predstavlja temeljno ljudsko pravo kojim društvena zajednica, ponajprije jedinice lokalne samouprave, izravno pomaže u osiguravanju stanovanja građanima koji u tome trebaju pomoć. Pristupačnost uz mobilnost kao zajednička značajka velikog broja pritužbi svih pravobraniteljskih područnih ureda, uz stanovanje predstavlja osnovni preduvjet za uključivanje osoba s invaliditetom u život zajednice i upravo zato pristupačnost koja uzima u obzir pitanje invaliditeta, mora biti imperativ svake inkluzivne zajednice.

PU Split tijekom 2022. godine osim najvećeg broja obraćanja iz područja socijalne skrbi, bilježi značajan broj obraćanja iz područja odgoja i obrazovanja, posebno vezano uz pritužbe zbog ograničenja prava na inkluzivni boravak djece s teškoćama u razvoju u dječjim vrtićima. PU Split je tijekom 2022. godine ujedno zaprimio veći broj pritužbi zbog **nedostatnosti kapaciteta institucionalnih i izvaninstitucionalnih socijalnih usluga** koje pružaju ustanove socijalne skrbi ili drugi pružatelji socijalnih usluga, kako na kopnu tako i u zaleđu i na otocima.

U svim trima područnim uredima nastavljen je trend povećanja upita koji se odnose na **rad i zapošljavanje osoba s invaliditetom**, što ukazuje na **sve veći interes za uključivanjem na tržište rada**, ali iz pritužbi koje su zaprimane razvidno je kako i dalje postoji niska razina svijesti o pravima OSI u

ovom području (npr. razumna prilagodba, poticaji poslodavcima), kao i brojne prepreke u njihovom ostvarivanju (diskriminacija OSI). U području rada i zapošljavanja učinjeni su dodatni napori, zajedno s udrugama na području nadležnosti područnih ureda, u podizanju razine svijesti o potrebi uklanjanja još uvijek brojnih prepreka koje osobama s invaliditetom otežavaju položaj na tržištu rada, odnosno otežavaju prije svega pronalazak posla i zaposlenje. Posebno su važne aktivnosti usmjerene na podizanje razine svijesti poslodavaca o tome na koji način oni – kao poslodavci – mogu osigurati ravnopravniji položaj osoba s invaliditetom. *Više o navedenom u nastavku ovog poglavlja te u poglavlju 2.15. Rad i zapošljavanje*.

Kao što je i ranije navedeno, svi područni uredi bilježe pritužbe iz područja **pristupačnosti i mobilnosti**. Kao i prethodnih godina, područje pristupačnosti je jedno od najprioritetnijih područja s obzirom da samostalnost i neovisnost osoba s invaliditetom koje biva uvjetovano osiguravanjem ovoga prava. Sumnje na diskriminaciju i povrede prava kako pojedinaca tako i grupe osoba s invaliditetom najčešće su u ovome području.

U svakom pojedinačnom predmetu u kojemu su iskazane sumnje na povredu prava i interesa osoba s invaliditetom Pravobraniteljica je uz provođenje ispitnih postupaka postupala upućivanjem preporuka, mišljenja, upozorenja i prijedloga, a po potrebi zatražena su tumačenja, izvješća i inspekcijski nadzori od strane nadležnih tijela. *Više informacija o konkretnim primjerima iz prakse može se pročitati u poglavljima koja obrađuju spomenuta područja ovog Izvješća*.

D) SURADNJA S UDRUGAMA, USTANOVAMA, INSTITUCIJAMA I MEDIJIMA

Život osoba s invaliditetom, kao i život svih građana, događa se na lokalnoj razini te su teškoće na koje nailaze osobe s invaliditetom u svakodnevnom životu u određenoj mjeri uvjetovane specifičnostima sredine u kojoj žive. Stoga, **područni uredi pravobraniteljice imaju važnu ulogu u poticanju dionika na lokalnoj razini, prvenstveno lokalnih i regionalnih samouprava da u što većoj mjeri donose mjere i provode aktivnosti iz svoje nadležnosti kojima će se osigurati ravnopravan položaj i izjednačiti mogućnosti osoba s invaliditetom** u svim sredinama RH. Naime, kontinuirana prisutnost na terenu i otvorena komunikacija suradnika pravobraniteljice iz područnih ureda s građanima i lokalnim udrugama dovodi do bržeg i jasnijeg identificiranja prepreka i poteškoća s kojima se OSI, DTUR i njihove obitelji susreću u svakodnevnom životu, a navedena saznanja i iskustva omogućavaju da se u neposrednoj komunikaciji i suradnji s predstavnicima JLP(R)S, područnim organizacijama, institucijama i ustanovama koje odlučuju o pravima OSI doprinese bržem i kvalitetnijem rješavanju konkretnih problema. Također, upravo saznanja i iskustva stečena kroz rad područnih ureda bila su povod za pojedine opće preporuke Pravobraniteljice i prijedloge izmjena propisa upućene donositeljima odluka na lokalnoj, regionalnoj, ali i nacionalnoj razini. *Više detalja o navedenim preporukama nalazi se u poglavljima ovog Izvješća koja se odnose na pojedina životna područja na koja se preporuke odnose (npr. 2.1. Prijedlozi za izmjene i dopune zakona i dr. propisa, 2.1.2. Preporuke i upozorenja i 2.16.1. Pristup dobrima i uslugama i dr.).*

Značaj rada područnih ureda ogleda se i kroz sve veći interes i učestalija obraćanja predstavnika i djelatnika lokalnih i regionalnih ustanova, institucija i udruga koje su u područnim uredima prepoznale partnera od kojega mogu dobiti **pomoć i podršku u pripremi i provedbi različitih projekata i mjera** usmjerenih na uklanjanje prepreka na koje nailaze osobe s invaliditetom i članovi njihovih obitelji u svakodnevnom životu, kao i partnera u provođenju aktivnosti koje za cilj imaju uključivanje osoba s invaliditetom u sva područja življenja na ravnopravnoj osnovi s drugima. Stoga, tijekom 2022. godine nastavljeno je provođenje aktivnosti usmjerenih na **jačanje ranije uspostavljene suradnje s brojnim ustanovama, institucijama, medijima i posebno organizacijama civilnog društva**.

Osim preporuka Pravobraniteljice upućenih pisanim putem, tijekom 2022. godine nastavilo se s održavanjem sastanaka s predstavnicima općina, gradova i županija s područja nadležnosti područnih ureda. Također, suradnici pravobraniteljice kontinuirano su i tijekom 2022. godine održavali sastanke s predstavnicima ustanova i institucija koje djeluju na lokalnoj razini, a koje su od iznimnog značaja za živote osoba s invaliditetom (npr. Centar za profesionalnu rehabilitaciju, HZZ, policija, obrazovne ustanove i dr.).
Sastanci su iskorišteni za **ukazivanje na probleme** s kojima se susreću osobe s invaliditetom na njihovom području te **iznošenje konkretnih prijedloga mjera i aktivnosti** kojima lokalne i regionalne vlasti te pojedine ustanove i institucije mogu doprinijeti uklanjanju tih problema. Također, suradnici pravobraniteljice ukazali su na primjere dobre prakse iz drugih sredina koji mogu poslužiti kao smjernice u osmišljavanju i provođenju mjera i aktivnosti usmjerenih na izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom i na njihovom području.

Suradnja s JLP(R)S-om i pravnim osobama kojima su iste osnivači (npr. komunalne tvrtke, pružatelji usluga, ustanove i dr.) i tijekom 2022. godine podrazumijevala je brojne **preporuke, odgovore i savjete** kojima su područni uredi pomogli prilikom izrade općih akata, donošenja odluka i općenito rješavanja pitanja od interesa za OSI, DTUR i njihove obitelji. Naime, sudeći prema povećanju broja upita i sve učestalijoj komunikaciji ove vrste, možemo zaključiti kako sve više JLP(R)S prepoznaje važnost područnih ureda pravobraniteljice kao nositelja širokog znanja o pravima osoba s invaliditetom na svim područjima života i djelovanja i koji im uz brzu i neposrednu komunikaciju mogu pružiti opisanu podršku.

Uzimajući u obzir značaj udruga koje okupljaju OSI, DTUR i članove njihovih obitelji, kao i značaj udruga koje programski djeluju u njihovu korist, **područni uredi pravobraniteljice i tijekom 2022. godine intenzivno su surađivali s predstavnicima i članovima lokalnih udruga**.
Suradnja se odnosila na **pružanje podrške lokalnim udrugama** u organizaciji i provedbi događanja na kojima su se okupljali stručnjaci različitih profila, predstavnici udruga, ustanova, institucija, poslodavci te nositelji lokalne i regionalne vlasti, s ciljem razmjene iskustava i provođenja stručnih rasprava usmjerenih na donošenje mjera koje će doprinijeti boljem položaju OSI i DTUR u svim krajevima RH.

Uzimajući u obzir ulogu organizacija civilnog društva kao pokretačkih snaga i nezaobilaznih partnera institucije POSI, područni uredi su kroz svakodnevnu komunikaciju i intenzivnu suradnju **pružali podršku u zagovaranju poboljšanja položaja osoba s invaliditetom na lokalnoj razini**. Također, nositeljima lokalne i regionalne vlasti ukazivano je na važnost uloge civilnog društva u kreiranju politika i nužnost uvažavanja prijedloga udruga prilikom donošenja odluka i mjera koje se tiču osoba s invaliditetom.

Uz suradnju na projektima i provođenje zajedničkih aktivnosti, područni uredi kontinuirano su tijekom 2022. godine održavali sastanke s predstavnicima i članovima lokalnih udruga s područja njihove nadležnosti. Tijekom održanih sastanaka udruge su predstavljale svoje aktivnosti i projekte koje provode te su upozorili na poteškoće i prepreke s kojima se susreću u svom djelovanju, kao i na probleme s kojima se susreću njihovi članovi u svakodnevnom životu i radu.

Suradnja s udrugama podrazumijevala je i zajedničko organiziranje brojnih **radionica za članove, djelatnike i volontere udruga**. Radionice su održavane kontinuirano tijekom cijele godine u svim županijama koje svojim radom pokrivaju područni uredi te su na taj način osobe s invaliditetom, članovi njihovih obitelji i osobe koje im svakodnevno pružaju podršku upoznate s nadležnostima, djelokrugom i načinom rada Ureda POSI te ulogom u zaštiti prava osoba s invaliditetom. Kroz primjere iz prakse rada Ureda sudionici radionica saznali su u kojim situacijama i na koji način se mogu obratiti Uredu te koje su aktivnosti koje Pravobraniteljica provodi po zaprimljenim obraćanjima. Kroz prikaz rješavanja konkretnih slučajeva iz prakse rada Ureda prisutni su dobili

odgovore na pitanja i savjete o tome kako ostvariti osobnu invalidninu, koje su mogućnosti kada se dobije negativno rješenje, kome se žaliti na nepravilnosti tijekom vještačenja, koja su prava osobe s invaliditetom koja traži posao i kako ih ostvariti, je li uskraćivanje razumne prilagodbe radnog mjesta diskriminacija osobe s invaliditetom, kako osigurati pristupačnost nogostupa i pješačkih prijelaza u svojoj sredini, kako se boriti protiv zlouporabe znaka pristupačnosti, kako požuriti postupak ostvarivanja prava na temelju invaliditeta i brojne druge **odgovore i savjete pomoću kojih će uspješnije ostvariti i zaštiti svoja prava koja imaju kao osobe s invaliditetom**. Uz opisane radionice, djelatnici područnih ureda održavali su i „tematske" radionice tijekom kojih se osobe s invaliditetom detaljnije upoznavalo s načinom ostvarivanja i zaštite prava u pojedinim životnim područjima (npr. rad i zapošljavanje, odgoj i obrazovanje i dr.).

Također, područni uredi sudjelovali su na brojnim događanjima (konferencije, okrugli stolovi, panel rasprave, fokus grupe i dr.) koja su poslužila kako bi se donositeljima odluka na regionalnoj i lokalnoj razini ukazalo na probleme s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom, djeca s teškoćama u razvoju i njihove obitelji te kako bi se ujedno predložile mjere i aktivnosti kojima upravo lokalne i regionalne vlasti mogu ukloniti te probleme (npr. pristupačnost, prijevoz, dostupnost usluga, zapošljavanje i dr.).

Uz navedeno, djelatnici područnih ureda provodili su **edukativne radionice** kojima se djelatnike ustanova i institucija (npr. pravosudni i obrazovni djelatnici) upoznavalo s temeljnim promjenama koje je u naše društvo unijela KPOSI. Ove radionice imale su cilj **potaknuti sve dionike u društvu na promišljanje kako svatko u svom okruženju može doprinijeti uklanjanju prepreka i problema s kojima se osobe s invaliditetom susreću u svakodnevnom životu**. Poseban naglasak stavljen je na educiranje i podizanje razine svijesti srednjoškolaca i studenata koji će kroz obavljanje svojih budućih zanimanja izravno utjecati na živote i ostvarivanja prava osoba s invaliditetom. Stoga se i tijekom 2022. godine nastavila **suradnja područnih ureda pravobraniteljice s obrazovnim ustanovama** (škole, fakulteti) u sklopu koje su suradnici pravobraniteljice putem predavanja i radionica educirali buduće pravnike, socijalne radnike, poslodavce, ugostiteljske i sportske djelatnike o svemu prethodno navedenom, s posebnim naglaskom na ispravan način komunikacije i primjeren odnos prema osobama s invaliditetom.

Suradnja područnih ureda s lokalnim medijima jedan je od važnih alata u senzibiliziranju društva i podizanju razine svijesti javnosti o problemima i poteškoćama s kojima se osobe s invaliditetom susreću, ali i u ukazivanju na mogućnosti osoba s invaliditetom kao ravnopravnih građana naše zajednice. Stoga, uz kontinuirana pojavljivanja u medijima putem kojih su se aktualizirale teme od značaja za osobe s invaliditetom, tijekom 2022. godine nastavljeno je održavanje edukativnih radionica za predstavnike lokalnih medija koje su za svrhu imale **uklanjanje stereotipa i predrasuda** koje su još uvijek prisutne u društvu i ukazivanje na obrasce izvještavanja koji nisu u skladu sa zahtjevima KPOSI, odnosno educiranje o prikladnijim načinima izvještavanja koji uvelike mogu doprinijeti boljem položaju OSI u društvu.

Više informacija o svemu prethodno navedenom, uz detaljnije opise događanja, projekata i konkretnih aktivnosti može se pronaći u ovom Izvješću u poglavljima o područjima na koja se aktivnosti, projekti i događanja odnose (npr. poglavlja *2.3. Pristup pravosuđu, 2.15. Zapošljavanje i rad, 2.16.2. Cestovni prijevoz,* 2.16.6. *Pristupačan turizam, 2.28. Podizanje razine svijesti, 2.28.1. Edukacije o specifičnostima* i dr.).

Zaključak:

U usporedbi s podatcima iz prijašnjih godina, vidljivo je povećanje broja osobnih obraćanja stranaka dolaskom u prostorije područnih ureda, ali i obraćanja općenito. Povećanju broja osobnih dolazaka pridonijelo je zasigurno relaksiranje mjera zaštite protiv COVID-19, veća informiranost stranaka o postojanju i djelovanju područnih ureda. U sredinama koje po mjesnoj nadležnosti pokrivaju

područni uredi su prepoznati kao mjesta na kojima se osobe s invaliditetom mogu pouzdano i sveobuhvatno savjetovati o načinu ostvarivanja prava koja im pripadaju na temelju invaliditeta, ali i kao mjesta na kojima mogu očekivati pomoć i zaštitu u slučaju kršenja ljudskih prava i diskriminacije. Sve navedeno je posljedično doprinijelo učestalijem obraćanju djelatnika različitih ustanova, upravnih odjela jedinica lokalne i regionalne samouprave i drugih tijela s prijedlozima za aktivnu suradnju i podršku u rješavanju pojedinih pitanja od značaja za svakodnevni život osoba s invaliditetom. Također, područni uredi će nastaviti ukazivati na potrebu suradnje svih nadležnih institucija s organizacijama civilnog društva i posebno na nužnost uključivanja predstavnika osoba s invaliditetom u planiranje i rasprave o donošenju mjera i odluka koje se tiču lokalne i regionalne razine. Naime, pozitivni pomaci u kvaliteti življenja osoba s invaliditetom primijećeni su upravo u onim područjima u kojima postoji povezanost i suradnja između institucija i organizacija civilnog društva te u kojima su osobe s invaliditetom uključene u procese donošenja odluka. Stoga, upravo takvi pozitivni primjeri trebaju biti putokaz svim općinama, gradovima i županijama kako u predstojećem razdoblju poboljšati položaj OSI na svom području, a organizacije civilnog društva trebaju potaknuti i motivirati na intenzivnije provođenje zagovaračkih aktivnosti.

2.26. RAD 5. SAZIVA STRUČNOG SAVJETA PRAVOBRANITELJICE

Prema javnom pozivu od 27. prosinca 2021. do 17. siječnja 2022. izabran je i 8. veljače 2022. godine održan osnivački sastanak 5. saziva Stručnog savjeta pravobraniteljice. Članovi 5. saziva Stručnog savjeta su osobe s invaliditetom, predstavnici organizacija, saveza, udruga i inicijativa OSI i roditelja DTUR i predstavnici akademskih ustanova, izabrani na mandat od dvije godine (od 1. siječnja 2022. do 31. prosinca 2023.). I u ovom sazivu članice i članovi su s područja cijele RH, iz Zagreba, Zaprešića, Osijeka, Vukovara, Slavonskog Broda, Splita i Dubrovnika. Osnivačkom sastanku koji je održan *online* prisustvovala je velika većina od ukupno 15 članova i njihovih 15 zamjena, a sudionici su se imali priliku upoznati sa sadržajem Sporazuma o osnivanju Stručnog savjeta pravobraniteljice, Planom i programom rada, obvezama te sudjelovati u raspravi o temama koje će biti na dnevnom redu tijekom 2022. godine i koje se smatraju važnima za osobe s invaliditetom. Dogovoreno je da će se sastanci Stručnog savjeta održavati svaka tri mjeseca, a prema potrebi i češće. Sastanci mogu biti sazivani u punom ili u užem sastavu ovisno o temama. Prema pozivu i u slučaju potrebe sastancima Stručnog savjeta pravobraniteljice mogu prisustvovati i druge osobe koje svojim znanjem i iskustvom mogu pomoći u raspravama, formiranju stavova i donošenju prijedloga. Ovom prilikom prisutnima je predstavljen promotivni video *Pristupačnost kao ljudsko pravo* koji su zajednički izradili Pravobraniteljica i 8. Centar znanja.

U veljači 2022. godine održan je drugi sastanak Stručnog savjeta pravobraniteljice, ovaj put zajedno s predstavnicima Povjerenstva Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom i Povjerenikom za zaštitu od diskriminacije Republike Albanije koji je sa suradnicama boravio u Zagrebu u sklopu provedbe projekta ove institucije s Pravobraniteljem za osobe s invaliditetom – *Exchange Programme on the Rights of Persons with Disabilities between Albaninan and Croatian Institutions of Human Rights and Anti-Discrimination*. Teme interesa albanske delegacije bile su hrvatska iskustva vezana uz inkluzivno obrazovanje DTUR, sustav komunikacije gluhih osoba, način formiranja i rada Povjerenstva Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom, pristupačnost javnog prijevoza i građevina kao i pristupačnost biračkih mjesta tijekom provedbe izbora. Bila je to prilika saznati više i o albanskim iskustvima na tim područjima. Gosti iz Albanije posebno su istaknuli prednosti i pohvalili postojanje Pravobranitelja za osobe s invaliditetom kao posebne pravobraniteljske institucije samo za OSI. Također, istaknuli su kao značajnu prednost i vidljivo zajedništvo pokreta osoba s invaliditetom u RH, što smatraju osnovnim preduvjetom za ostvarivanje zagovaračkih ciljeva osoba s invaliditetom. Jedna od ovdje viđenih pozitivnih praksi koju bi željeli prenijeti i u Albaniju jest uključenost akademske zajednice u rad na temama unaprjeđivanja položaja osoba s invaliditetom.

Sljedeći (treći) sastanak Stručnog savjeta pravobraniteljice održan je *online* 2. travnja 2022. Na sastanku se uvodno članovima obratila pravobraniteljica koja je predstavila tada objavljeno Izvješće o radu za 2021. godinu. U odnosu na raniju godinu zabilježeno je povećanje od 20% više obraćanja građana koji su se POSI-ju obratili ukupno 2.720 puta, a povodom toga je bilo 5.826 postupanja. Daljnje teme i rasprave na sastanku odnosile su se na: probleme OSI i DTUR u područjima obrazovanja i pristupačnosti, kod obrazovanja, posebno prilikom upisa DTUR u osnovne i srednje škole te izazove tijekom studiranja za studente s invaliditetom; nepristupačnost kulturnih ustanova; nezadovoljstvo nedostatkom sankcija za nepoštivanje obveza osiguravanja pristupačnosti prema važećem Pravilniku o osiguravanju pristupačnosti osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti; mogućnosti prijave projekata organizacija OSI u programe ERASMUS+ te probleme asistencije i asistenata. Zaključeno je kako je prepoznata potreba da se organizira sastanak članova Stručnog savjeta pravobraniteljice s predstavnicima Agencije za mobilnost i programe Europske unije.

U organizaciji Ureda pravobraniteljice 4. svibnja 2022. održan je poseban *online* sastanak Stručnog savjeta pravobraniteljice o temi mogućnosti uključivanja OSI u program *Erasmus+*. Sastanak je organiziran u suradnji s dr. sc. Tihomirom Žiljkom, članom Stručnog savjeta pravobraniteljice i Erasmus ambasadorom te predstavnicama Agencije za mobilnost i programe Europske unije. Na sastanku je sudjelovalo tridesetak sudionika, među kojima su bili članovi Stručnog savjeta pravobraniteljice, predstavnici saveza, udruga i inicijativa OSI i roditelja DTUR. Sastanak i predstavljanje teme moderirao je zamjenik pravobraniteljice. Erasmus ambasador Tihomir Žiljak održao je zanimljivo i informativno izlaganje, a predstavnice Agencije za mobilnosti i programe Europske unije odgovarale su na pitanja sudionika. Tijekom sastanka istaknuto je kako je *Erasmus+* program Europske unije kojim se podupiru obrazovanje, osposobljavanje, mladi i sport u Europi. Njegov proračun danas iznosi oko 26,2 milijarde eura, što je gotovo dvostruko više nego što je bilo dodijeljeno za prethodni program u prošlom financijskom razdoblju od 2014. do 2020. godine. Program za ovo razdoblje od 2021. do 2027. godine izrazito je usmjeren na socijalnu uključenost, zelenu i digitalnu tranziciju te promicanje sudjelovanja mladih u demokratskom životu, a podržava prioritete i aktivnosti u okviru europskog prostora obrazovanja, Akcijskog plana za digitalno obrazovanje i Programa vještina za Europu. U okviru programa posebno su prepoznate skupine s manjim mogućnostima, među kojima su i OSI.

U Zagrebu je 9. prosinca 2022. godine održan sastanak Stručnog savjeta pravobraniteljice o temama: (1) Zakon o osobnoj asistenciji i Zakon o inkluzivnom dodatku – kako dalje?, (2) predstavljanje projekta *Razvoj usluge Odmor od skrbi uz osnaživanje odraslih osoba s intelektualnim teškoćama i njihovih obitelji Centra za rehabilitaciju Zagreb* i (3) *Europska godina mladih – što je učinjeno?*
Uz članove Stručnog savjeta pravobraniteljice sastanku su prisustvovale predstavnice MROSP-a, Centra za rehabilitaciju Zagreb i Europskoga gospodarskog i socijalnog odbora/Udruge Zamisli. Na početku sastanka članovima je predstavljen i prikazan videospot *Priča o Vinku* koji je izradio Ured pravobraniteljice, a koji otvara teme vezane za neovisno življenje i život u zajednici. Velika rasprava vođena je o prijedlogu Zakona o osobnoj asistenciji i radnjama vezanim za donošenje Zakona o inkluzivnom dodatku, o čemu je govorila predstavnica MROSP-a. Zaključeno je kako se svi zainteresirani trebaju uključiti u otvoreno e-Savjetovanje o ovom zakonskom prijedlogu, ali i u sastanke i okrugle stolove koji će biti ovih dana organizirani. Većina članova Stručnog savjeta ocijenila je da se izneseni prijedlog mora izmijeniti i doraditi sukladno prijedlozima iznesenim u savjetovanjima. Također, srodne teme o deinstitucionalizaciji i osiguravanju neovisnog življenja te korištenju asistivnih tehnologija bit će posebne teme sljedećih sastanaka Stručnog savjeta. U nastavku su predstavnice Centra za rehabilitaciju Zagreb predstavile projekt *Razvoj usluge Odmor od skrbi uz osnaživanje odraslih osoba s intelektualnim teškoćama i njihovih obitelji*. Ovim projektom omogućeno je osnivanje mobilnoga stručnog tima koji će pružati izvaninstitucijske socijalne usluge za 15 odraslih osoba s intelektualnim teškoćama i omogućiti odmor od skrbi za 20 članova obitelji osoba s intelektualnim teškoćama. Projekt je uključivao i jačanje kapaciteta stručnjaka Centra za

rehabilitaciju Zagreb te partnerske udruge Korablja. Kao cilj projekta bilo je predviđeno ojačati mogućnosti za život u zajednici osnaživanjem odraslih osoba s intelektualnim teškoćama i njihovih obitelji. Također, projektom je poboljšana kvaliteta života za 20 članova obitelji koje skrbe o svojem ovisnom članu i ojačani su kapaciteti stručnjaka u pružanju nove usluge – *Odmor od skrbi*. Više o projektu može se pronaći na mrežnim stranicama Centra za rehabilitaciju Zagreb: https://www.crzagreb.hr/. Predstavnica Europskoga gospodarskog i socijalnog odbora predstavila je *Europsku godinu mladih* koja je povezana s instrumentom *Next Generation EU* koji otvara nove perspektive za mlade i pomaže osigurati radna mjesta te pružiti kvalitetno obrazovanje. Namjera Europske komisije bila je slušati mlade, njihove ideje i vizije za bolju i održiviju budućnost, a sve kako bi se dodatno ojačao zajednički projekt EU-a. Povodom Europske godine mladih Europska komisija je zajedno s drugim institucijama EU-a, državama članicama, organizacijama civilnog društva i mladima organizirala niz aktivnosti tijekom cijele godine na europskoj, nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Aktivnosti su obuhvaćale pitanja koja najviše okupiraju mlade, u skladu s prioritetima, kao što su ravnopravnost i uključenost, mentalno zdravlje te kvalitetno zapošljavanje.

U organizaciji rada Stručnog savjeta pravobraniteljice tijekom 2022. godine sudjelovali su pravobraniteljica i zamjenici, poslove tajnika Stručnog savjeta obavljao je zamjenik pravobraniteljice, a prema potrebi i ovisno o temi u rad su bili uključivani savjetnici pravobraniteljice, predstavnici različitih nadležnih tijela i drugi stručnjaci. Ukupno je održano pet sastanaka u punom i užem sastavu na kojima je raspravljano o različitim temama važnim za OSI i DTUR.

2.27. PODIZANJE RAZINE SVIJESTI

U ovom poglavlju prikazat ćemo aktivnosti Pravobraniteljice usmjerene na podizanje razine svijesti o pravima osoba s invaliditetom i borbi protiv stereotipa i predrasuda vezanih uz invaliditet. U protekloj godini nastavilo se učestalo korištenje neprimjerenog govora o osobama s invaliditetom u javnom govoru i u medijima na što smo upozoravali u priopćenjima. Održavali smo edukacije o promjeni paradigme vezane uz invaliditet, izradili smo video materijale o pravu na pristupačnost i pravu na neovisno život i uključenost u zajednicu, održali radionicu za novinare, davali priopćenja za javnost povodom važnih datuma i događaja koji su uznemirili javnost, upućivali preporuke i poduzimali druge aktivnosti na podizanju razine svijesti o primjerenom oslovljavanju osoba s invaliditetom i percepciji koju želimo promicati. Te aktivnosti bit će prikazane u nastavku.

Korištenje termina vezanih uz invaliditet kako bi se pogrdno govorilo o neistomišljenicima - U lipnju 2022. godine izdali smo priopćenje za medije kojim smo reagirali na izjavu Ž.K. tijekom kampanje za gradonačelnika Splita i korištenje neprihvatljive terminologije u javnom prostoru. Nekoliko medija prenijelo je izjave gradonačelničkog kandidata u Splitu u kojem članove protukandidacijske liste naziva „retardima“, odnosno protukandidacijsku listu naziva „listom retarda“, te kaže „..retardi su Puljak, Ivošević i Baričić i kompletna njihova stranka“. U priopćenju smo iznijeli stav kako vjerujemo da kandidat Ž.K. vrlo dobro zna da je „retardacija“ ili „mentalna retardacija“ dugo vremena bio uvriježen izraz kojim su se oslovljavale osobe s intelektualnim teškoćama te da je koristeći naziv „retard“ želio uvrijediti kandidate suprotstavljene stranke, među kojima je i osoba s invaliditetom, označivši ih osobama sniženih kognitivnih sposobnosti. S tim u vezi naglasili smo kako Ž.K. kao i šira javnost moraju znati da je nabacivanje pogrdnim nazivima za osobe koje prirođeno imaju slabiji kapacitet razumijevanja okoline iznimno uvredljivo i nedopustivo u civiliziranoj komunikaciji. Sve osobe koje javno istupaju, političari, mediji, a posebno kandidati u izbornim procesima moraju preuzeti odgovornost za izgovorene riječi i shvatiti da neprimjerenim izražavanjem u javnom prostoru, bilo uvredljivim generalizacijama osoba s invaliditetom, bilo korištenjem degradirajuće terminologije, nanose veliku štetu dostojanstvu i ravnopravnom položaju osoba s invaliditetom u društvu. Iako takvim izražavanjem ponajviše govore o samima sebi i dosegnutom stupnju civiliziranog ophođenja, potrebno ih je podsjetiti da ih cijela zajednica pa i djeca

čuju i da neprihvatljivim izražavanjem šire netrpeljivost i neprihvaćanje osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. Pravobraniteljica je stoga opetovano u jeku izborne kampanje u Splitu apelirala na sve sudionike izbornog procesa da se odgovorno ponašaju i javno komuniciraju, te da kada progovaraju o osobama s invaliditetom govore isključivo o planiranim aktivnostima i mjerama usmjerenih na poboljšanje njihovog teškog položaja u društvu i povećaju njihovu vidljivost u zajednici u pozitivnom svjetlu.

Izražavajući svoje neslaganje i kritiku nogometaša Dejana Lovrena nakon svjetskog nogometnog prvenstvu u prosincu 2022. M.B. je na svoj stranici na Facebooku napisao da je „Lovren Lovren, nažalost, osoba s evidentnim neurorazvojnim poremećajem i značajno oslabljenim intelektualnim i adaptivnim funkcioniranjem, no zato se valjda toliko navijača identificira s njim“. Tu je izjavu prenijelo više internetskih portala, a Pravobraniteljici za osobe s invaliditetom obratili su se roditelji djece s teškoćama koje je ova izjava povrijedila. S tim u vezi je Pravobraniteljica na svoj mrežnoj stranici osudila korištenje izraza vezanih uz invaliditet kako bi se pogrdno govorilo o neistomišljenicima. Takvo objašnjavanje stavova s kojima se netko ne slaže s razvojnim poremećajima koje ta osoba navodno ima kako bi se izrazila kritika i neslaganje s tim stavovima, a osobu ocrnilo, napalo i diskreditiralo učvršćuje stereotipe i predrasude o osobama s invaliditetom. Osobe koje žive s nekim od razvojnih poremećaja ili intelektualnim teškoćama svaka na svoj način svojim individualnim osobinama svjedoče o bogatstvu ljudske različitosti, a njihovim netočnim i pojednostavljenim izjednačavanjem sa zaostalošću i ograničenošću pojačavaju se štetne posljedice koje za njih imaju takvi stereotipni stavovi. Povodom ove i drugih izjava koje su se u vrijeme nogometnog prvenstva mogle naći u javnom prostoru kao što su pogrdno korištenje ostalih karakteristika vezanih uz osobe s invaliditetom kao što su slijepac ili gluh pozvali smo sve da se u komunikaciji vode načelom poštivanja urođenog ljudskog dostojanstva svake osobe, a ne širenjem predrasuda i stereotipa. Isto smo tako pozvali javnost da se prilikom kritiziranja ponašanja i stavova za koja smatraju da su nepoželjni suzdrže od njihova objašnjavanja nečijim invaliditetom. Osobe s invaliditetom i članovi njihovih obitelji su povrijeđeni time što se riječi kojim se opisuje njihova različitost koriste u pogrdne svrhe i time učvršćuju stereotipi i predrasude o njima.

Širenje štetnih predrasuda i stereotipa o osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju - Reagirali smo i na druge izjave u medijima, javnom prostoru i udžbenicima u kojima su se širile predrasude i stereotipi o osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju.

Povodom **političkog skandala u Splitu** koji se vezao uz L.B. i slanje poruke eksplicitnog sadržaja bili smo neugodno iznenađeni da se u pojedinim reakcijama na taj politički skandal u Splitu sporna komunikacija seksualnog karaktera objašnjavala akterovim invaliditetom. Isticanjem invaliditeta L.B. u ovom kontekstu široj javnosti nametao se zaključak da osobe s invaliditetom generalno nisu sposobne donositi zrele i odgovorne procjene o upuštanju u intimne odnose kao i da su u cijelosti lišene potreba i želja, mogućnosti i šansi u ostvarenju seksualnog odnosa za koji su, kada se za to stvori prilika, spremni žrtvovati vlastiti pa i tuđi ugled i dostojanstvo. Pri tome smo naglasili da potrebu za intimnošću i bliskošću imaju sve osobe pa i osobe s invaliditetom, jednako kao što je i korištenje aplikacija za upoznavanje u današnje vrijeme opće raširena pojava. Ne ulazeći u širi politički kontekst predmetnog skandala, istaknuli smo da je apostrofiranje invaliditeta L.B. u ovom slučaju bilo nepotrebno i neprimjereno te je u suštini predstavljalo povredu njegova dostojanstva i podcjenjivanje njegovog kapaciteta da preuzme osobnu odgovornost za vlastite postupke.

U ožujku 2022. godine Slobodna Dalmacija je objavila članak pod naslovom „***Skandalozan tekst u čitanci za 6. razred**: „Najteže je roditi bolesno dijete, snovi o sretnoj obitelji su uništeni“. Stručnjaci i roditelji su zgroženi, nakladnik se ´pokrio ušima´, evo što kažu u Ministarstvu“,* na koji smo se očitovali Ministarstvu znanosti i obrazovanja. Povodom pritužbe majke učenika s teškoćama u razvoju upoznati smo sa spornim sadržajem teksta Renate Rude „Anđeli slomljenih krila“ koji se nalazi u

čitanci iz hrvatskog jezika za 6. razred osnovne škole „Snaga riječi 6“ nakladnika „Školske knjige“. Smatramo kako predmetni tekst sadrži neodgovarajuću terminologiju i neprimjereni sadržaj te da uz moguću dobru intenciju autorice nije primjereno sročen a pritom je uvredljiv kako za djecu s teškoćama u razvoju tako i njihove obitelji. Opisani doživljaj rođenja djeteta s teškoćama u spornom tekstu udžbenika posljedica je još uvijek izrazito velikih prepreka, predrasuda i neprihvaćanja na koje djeca s teškoćama i osobe s invaliditetom nailaze u hrvatskom društvu, a ne teškoća samih po sebi. I dalje je nažalost u javnom prostoru, svakodnevnoj komunikaciji i medijima prisutan stav da je invaliditet taj koji osobu onemogućava u ravnopravnom i dostojanstvenom životu a ne da su to prepreke na koje osobe s invaliditetom svakodnevno nailaze u okolini, kako fizičkoj tako i u svijesti ljudi. Stereotipi o „jadnoj bolesnoj djeci“ i njihovim „majkama lavicama“ u školskom kurikulumu samo dodatno produbljuju postojeći društveni jaz i dodatno doprinose sažaljenju i stigmatizaciji ove ranjive kategorije građana, umjesto njihovom osnaživanju i poticanju okoline na osiguranje potrebne podrške u svakodnevnom životu. Ujedno smo ocijenili da je otvaranje ovih tema neprimjereno za učenike ove dobi koji se prvi puta susreću s ovom problematikom i koji teško da mogu razumjeti svu složenost situacije djece s teškoćama u razvoju. Istaknuli smo da kao pravobraniteljska institucija nismo ni na koji način sudjelovali u postupku utvrđivanja usklađenosti udžbenika s predmetnim kurikulumom i međupredmetnim temama kao ni postupku uvrštavanja udžbenika u katalog odobrenih udžbenika ili odabira udžbenika koje provode stručna povjerenstva koja imenuje ministar znanosti i obrazovanja temelju odredbi Zakona o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima za osnovnu i srednju školu (Narodne novine, br. 116/18). Nakladnik je odmah po zaprimanju reakcije pristao tekst povući iz sadržaja udžbenika i poduzeo mjere kojima će se sporni tekst zamijeniti primjerenijim.

Reagirali smo i na medijske napise vezane uz članak *Što ako baci hostiju?* ***Svećenik odbio pričestiti dijete s autizmom****: ‘Ne shvaća on to. Ne možete se igrati sa svetim stvarima’* Kao institucija koja štiti, prati i promiče prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju upozorili smo da postupak don A.B. koji je, prema navodima Jutarnjeg lista, odbio pričestiti dječaka s poremećajem iz spektra autizma jer ne može razumjeti značenje sakramenta predstavlja grubo kršenje, ne samo prava dječaka da poput drugih vršnjaka primi sakrament Prve svete pričesti, već i prava roditelja da u skladu sa svojim vjerskim uvjerenjima odgajaju i podižu dijete. Isključivanje djeteta s teškoćama u razvoju iz crkvenih aktivnosti zbog invaliditeta, predstavlja diskriminaciju koja je prema zakonima RH zabranjena. Don A.B. zbog svoje negativne predodžbe prema invaliditetu pretpostavlja da dječak s poremećajem iz autističnog spektra ne može shvatiti značenje sakramenta ili da bi mogao baciti hostiju, pa ga iz tog razloga isključuje iz mogućnosti da pristupi primanju Prve svete pričesti. Katolička Crkva, kao i svaka druga vjerska zajednica, mora biti inkluzivna i prihvaćati svoje članove bez diskriminacije kako bi bili aktivni subjekti zajednice. U skladu s antidiskriminacijskim načelima obvezna je poduzeti korake kojima će crkvene aktivnosti i vjerski nauk približili vjernicima, uklanjanjem arhitektonskih kao i nevidljivih barijera koje se ogledaju u predrasudama i stereotipima o sposobnostima i vrijednostima osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. Zadaća je svećenika, ukoliko je djetetu s teškoćama u razvoju potrebno, prilagodi pripremu za primanje sakramenta.

Ministarstvu kulture i medija uputili smo mišljenja i prijedloge vezano uz **Prijedlog Ugovora između Hrvatske televizije i Vlade RH za razdoblje od 1. siječnja 2023. do 31. prosinca 2027. godine** Sadržajem čl. 33. određuje se da će Hrvatska radiotelevizija proizvoditi i objavljivati programe namijenjene odgoju i obrazovanju djece, mladih i odraslih. Slijedom navedenog, skrenuli smo pozornost da i u ovom dijelu programa (obrazovnog i znanstvenog) treba obrati potrebnu pozornost na prilagodbe sadržaja za praćenje od strane djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom. Potrebno je imati u vidu kako na primjer djeca od dvije godine pa sve do školske dobi ne znaju čitati, zbog čega se ne može koristiti samo i isključivo plutajući titl, a što je razlog zbog kojeg je za takav program potrebno realizirati druge odgovarajuće posebne prilagodbe. Predložili smo da se u poglavlju programa za djecu i mlade odredi osiguravanje dodatnih programskih sadržaja koji će biti

pristupačni djeci i mladima s oštećenjima sluha. Naime, unatoč iznesenom očitovanju tijekom javne tribine održane na Hrvatskoj radioteleviziji 6. lipnja, ne možemo se složiti kako je u dosadašnjim programima (posebno onom televizijskim) dovoljno emisija i dovoljno sadržaja namijenjenih i prilagođenih za praćenje od strane djece i mladih s oštećenjima sluha. S obzirom da se radi o specifičnoj prilagodbi predlažemo i na formalan način predmetnim Ugovorom voditi računa o tome. Također, iskustva i primjeri iz prakse Ureda POSI ukazuju na potrebu upoznavanja društva s postojanjem i primjenom hrvatskog znakovnog jezika. Unatoč činjenici kako je odredbama čl. 48. predviđeno da će se voditi računa o osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju na način da se inzistira na njihovoj integraciji i sudjelovanju, predlažemo u ovom dijelu naglasiti potrebe korištenja i prevođenja medijskih sadržaja na znakovni jezik (predlažemo pisati „hrvatski znakovni jezik“ umjesto „znakovni jezik“). Također, smatramo kako je opravdano postaviti pitanje da li i u kolikoj mjeri danas Hrvatska televizija koristi mogućnosti prilagođavanja programa osoba sa senzornim/osjetilnim teškoćama koje su tehnički i tehnološki dostupne zahvaljujući suvremenim tehnologijama. Pohvalili smo predviđeni daljnji kontinuitet povećanja prosječne dnevne količine prilagođenog televizijskog programa titlovanjem ili prijevodom na hrvatski znakovni jezik s predviđenih 480 minuta u 2022. na 500 minuta u 2023., odnosno nakon petogodišnjeg razdoblja do očekivanih 580 minuta 2027. godine. Nadamo se kako će se i u budućnosti ovakav trend nastaviti. Ocijenili smo kako se u cjelokupnom tekstu prijedloga Ugovora koristi odgovarajuća terminologija koja se odnosi na osobe s invaliditetom i koja je u skladu s Konvencijom Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom (Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 06/07, 03/08 i 05/08). Naše su želje i očekivanja da se ista terminologija („osobe s invaliditetom“ za odrasle osobe, odnosno „djeca s teškoćama u razvoju“ za djecu i mlade do 18 godina) koristi i u svim emisijama radijskog i televizijskog programa. Zaključno smo istaknuli kako su posljednji slučajevi kriznih situacija u društvu (pandemija i potresi) ukazali na to koliko je važno da se aktualne i žurne informacije namijenjene cjelokupnom stanovništvu koje se objavljuju u glasovnom obliku, zbog mogućnosti najveće brzine prenošenja također istovremeno prenose i u drugim odgovarajućim prilagođenim oblicima kao što su to hrvatski znakovni jezik, titl i lako razumljivi formati teksta, a kako bi svi na odgovarajući način bili upozoreni na situacije ugroze života i imovine. Pismeno sličnog sadržaja uputili smo i HRT-u uz preporuku da se omogući sudjelovanje osoba s invaliditetom u nespecijaliziranim, tematskim televizijskim i radijskim emisijama u kojima oni kao stručnjaci u svojim područjima neće biti pozivani samo i isključivo govoriti o pravima, problemima i izazovima s kojima žive osobe s invaliditetom i njihove obitelji već će u prvom planu biti njihova stručnost i interesi koji nisu vezani uz invaliditet kao dio njihove različitosti.

U Rijeci je održana radionica za novinare na temu Stereotipi i predrasude o osobama s invaliditetom u hrvatskim medijima - Povodom obilježavanja prve godišnjice rada Područnog ureda Rijeka, 14. rujna 2022. godine u prostorijama Ri Huba održana je radionica o medijskom izvještavanju o osobama s invaliditetom. Sudionicima radionice, predstavnicima medija te organizacijama civilnog društva - udrugama s područja Primorsko-goranske, Istarske i Ličko-senjske županije, stručna suradnica i savjetnica pravobraniteljice predstavile su područja rada Ureda pravobraniteljice preko institucionalnih mehanizama, zakonodavnog okvira te nadležnosti i djelokruga rada te ujedno predstavile rad Područnog ureda Rijeka kroz najznačajnije aktivnosti i inicijative koje je riječki ured ostvario u svojoj prvoj godini rada. Zamjenik pravobraniteljice istaknuo je činjenicu da su mediji kao kreatori percepcije javnosti o osobama s invaliditetom i medijsko izvještavanje o osobama s invaliditetom neizmjerno bitni za osobe s invaliditetom i udruge koje se bave njihovim položajem u društvu te se prikazom primjera iz prakse nastojalo osvijestiti obrasce izvještavanja koji nisu u skladu sa zahtjevima UN-ove Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Ujedno se ukazalo na važnost korištenja odgovarajuće terminologije koja je u skladu sa odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, posebno istaknuvši da vrlo često diskriminacija i stavljanje u nepovoljan položaj započinje već prilikom oslovljavanja određene grupe ljudi ili pojedinca. Ujedno se kroz teorijsko izlaganje i primjere iz prakse ukazalo na promjenu u načinu gledanja na invaliditet i osobe s invaliditetom, odnosno na nužnost shvaćanja invaliditeta kao pitanja ljudskih prava te se prisutne

pozvalo na odmak od medicinskog modela i modela milosrđa koji još uvijek prevladavaju u našem društvu. Na radionici su se mogla čuti i iskustva medijskih djelatnika o načinu izvještavanja o osobama s invaliditetom i teškoćama na koje pritom nailaze, a o drugoj strani priče prisutne je upoznala novinarka Hrvatskog radija, Radija Rijeke Iva Pavletić Crnić.
Nakon navedenih izlaganja osobe s invaliditetom te predstavnici udruga iznijeli su svoja iskustva vezana za izvještavanje o osobama s invaliditetom te ukazali na važnost zastupljenosti tema od interesa za osobe s invaliditetom u medijima, kao i o nedostatku redovnih televizijskih i radijskih emisija posvećenih osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju. Radionica je otvorila prostor za brojna pitanja i potrebne informacije vezane uz izvještavanje o osobama s različitim vrstama invaliditeta, a sve u interesu ukazivanja na poteškoće s kojima se susreću osobe s invaliditetom kao i primjerima pozitivne prakse kao putokazima koji mogu osigurati senzibiliziranje javnosti za prava osoba s invaliditetom, promicati pozitivnu percepciju i veći stupanj društvene svijesti o osobama s invaliditetom.

Promotivni video materijali o pristupačnosti i pravu na život u zajednici - Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom i dopredsjednica Zajednice Saveza osoba s invaliditetom (SOIH) i predstavnica 8. Centra znanja, 2. veljače 2022. godine, su predstavile novinarima promotivni video **"Pristupačnost kao ljudsko pravo".** Pristupačnost je rezultat primjene tehničkih rješenja u projektiranju i građenju građevina, kojima se osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti osigurava nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad u tim građevinama na jednakoj osnovi kao i ostalim osobama. Pristupačnost fizičkog okruženja, ali i orijentacija, pristupačna informacija, i komunikacija, preduvjet su ostvarivanju svih ostalih prava osoba s invaliditetom. Upravo se ovim promotivnim videom koji je nastao u suradnji 8. Centra znanja i Pravobranitelja za osobe s invaliditetom želi upozoriti da se još puno toga mora napraviti po pitanju pristupačnosti osoba s invaliditetom raznim sadržajima. Hrvatskoj radioteleviziji uputili smo zamolbu za emitiranjem promotivnog videa „Pristupačnost kao ljudsko pravo“ koji je izrađen prema ideji da se i na ovaj način utječe na podizanje svijesti naših građana o temi pristupačnosti koja je izuzetno važna za sve osobe s invaliditetom. Nažalost od Hrvatske radiotelevizije nismo zaprimili nikakvu pisanu ili usmenu povratnu informaciju vezanu uz mogućnost da se pronađe odgovarajući programski prostor u kojem bi se mogao emitirati ovaj materijal.

Video materijal „Smjernice za komunikaciju s osobama s invaliditetom“ - Ravnateljstvo policije je na temelju upućene preporuke Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom o potrebi edukacije policijskih službenika o načinu komunikacije kao i ophođenju policijskih službenika prema OSI izradilo video materijal „Smjernice za komunikaciju s osobama s invaliditetom“. Video je nastao u suradnji s organizacijama civilnog društva koje se bave pojedinom vrstom invaliditeta te su na temelju njihovih preporuka izrađeni letci „Smjernice za komunikaciju“ i „Termini koji se koriste u komunikaciji s osobama s invaliditetom“, a ujedno su izrađene i upute o postupanju.
https://www.youtube.com/watch?v=QFQYTy3lS_E

Preventivno-edukativni video Ravnateljstva policije o komunikaciji s osobama s invaliditetom - Povodom Međunarodnog dana osoba s invaliditetom Ravnateljstvo policije izradilo je preventivno-edukativni video s ciljem povećanja senzibiliziranosti i educiranosti građana i policijskih službenika o komunikaciji s osobama s invaliditetom. Kako navode iz Ravnateljstva policije, primjer kako u praksi primijeniti načelo uključivanja, ali i poštivanja ljudskih prava, održivog razvoja, mira i sigurnosti, pokazali su djeca Osnovne škole “Antun Nemčić Gostovinski“ i članovi Udruge osoba s invaliditetom „Bolje sutra“ i policijski službenici i službenice iz Koprivnice. S ciljem povećanja senzibiliziranosti i educiranosti policijskih službenika o problemima s kojima se susreću osobe s invaliditetom cjelokupni operativni sustav Ministarstva unutarnjih poslova putem mrežne stranice MUP-a upoznat je s tim video materijalom kao i svim važnim međunarodnim, EU i nacionalnim dokumentima koji se odnose na izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom.

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom izradila je kraću i dužu verziju **video materijala o neovisnom življenju i pravu na život u zajednici** Priča o Vinku dostupna putem poveznica:
https://drive.google.com/file/d/1XhjsULpf3FPh8F_oH4zQeMOqFo-0bxlB/view
https://drive.google.com/file/d/1cMHCn-kCbEOGkfL8IqR6rYM6oxEFz62K/view

U sklopu projekta razmjene **na temu prava osoba s invaliditetom između Pravobranitelja za osobe s invaliditetom Hrvatske i Povjerenika za zaštitu od diskriminacije Albanije** izradili smo promotivni video u kojem smo prikazali postupanje Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom u slučaju kršenja prava DTUR. Stranka za koju je ured saznao iz medija nakon čega je inicirao postupanje prikazala je u videu diskriminaciju DTUR zbog nepostojanja uvjeta za njegovo uključivanje u redovni dječji vrtić. Grad Zadar je imao odluku prema kojoj bi samo djeca s lakšim teškoćama u razvoju dobivala dodatne bodove za upis u redovne vrtiće. Djeca s onim što bi ocijenili težim i teškim teškoćama zbog te odluke ne bi imali dovoljan broj bodova zbog čega bi morali ići u poseban vrtić što je bilo protivno Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju. Na intervenciju POSI Grad Zadar je izmijenio tu diskriminatornu odluku, a redovni vrtići dozvolili su upis šestero DTUR koja su prethodno bila odbijena. Video smo snimili u Dječjem vrtiću Latica u Zadru. Posebno zahvaljujemo ravnateljici Vesni Penjalov na organizaciji snimanja te pripremi roditelja i djece. Zahvaljujemo i svim roditeljima koji su dali svoj pristanaka da se njihova djeca prikažu u videu. Majka djeteta pozvala je i ostale roditelje i osobe u sličnoj situaciji u kojima im se krše prava na osnovi invaliditeta da se obrate Pravobraniteljice znajući da *nisu sami u svojim borbama i da zajedno možemo učiniti razliku za bolju budućnost djece i OSI u Hrvatskoj*.

Promotivni video o načinu rada POSI u uklanjanju diskriminacije može se pronaći na poveznici:
https://youtu.be/N28zNj57cFQ

PRIOPĆENJA ZA JAVNOST

U veljači je izdano priopćenje o **sastanku predstavnice Područnog ureda Rijeka s udrugama osoba s invaliditetom s područja Istarske županije**. Sastanak je održan 16. veljače 2022. godine u prostorijama Udruge slijepih Istarske županije. Na sastanku je predstavljen područni ured i njegov rad, a predstavnici udruga imali su prilike postaviti pitanja koja su se najčešće odnosila na arhitektonske barijere, problematiku nepropisnog parkiranja na označenim parkirališnim mjestima za osobe s invaliditetom kao i provođenje nadzora nad zloupotrebom tog prava, prava iz sustava socijalne skrbi te su ukazali na problem financiranja udruga osoba s invaliditetom kao i pitanje o povratu financijskih sredstava u Fond namijenjen zapošljavanju osoba s invaliditetom. U prvih sedam mjeseci rada koliko je Područni ured Rijeka do tad djelovao, zaprimio je preko 400 obraćanja osoba s invaliditetom, članova njihovih obitelji, predstavnika udruga, ustanova, medija itd. i na temelju navedenih poduzeo radnje iz nadležnosti Pravobranitelja za osobe s invaliditetom, a sve s ciljem zaštite i promicanja prava i interesa OSI.

U ožujku smo se javnosti obratili povodom napisa o **neprimjerenom tekstu o rođenju djeteta s teškoćama u razvoju** u čitanki za 6. razred osnovne škole. Više detalja nalazi se u *poglavlju 2.27. Podizanje razine svijesti.*

U travnju smo uputili priopćenje vezano uz **Svjetski dan svjesnosti o autizmu** koji se svake godine obilježava 2. travnja. Prema posljednjim podacima HZJZ-a iz rujna 2021. godine na području RH registrirano je 3.648 osoba s poremećajem iz autističnog spektra, što čini 0,6% od ukupnog broja osoba s invaliditetom. Unatoč brojnim inicijativama Pravobraniteljice adresiranim prema svim razinama državne vlasti od osnutka Pravobranitelja za osobe s invaliditetom, kao i apelima udruga za zaštitu prava osoba s poremećajem iz spektra autizma, roditelja i članova obitelji djece i osoba sa spomenutim oblikom invaliditeta, resorna ministarstva u suradnji s jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave nisu ni danas nakon 20 godina uspjeli dogovoriti i implementirati cjelokupni

sustav zaštite i podrške usmjeren na odgojno-obrazovne, socijalno-zdravstvene i rehabilitacijske potrebe djece, mladih i odraslih s autizmom na cijelom prostoru RH.

U svibnju smo se obratili javnosti povodom **Međunarodnog dana obitelji**, obilježavajući 15. svibnja. Naglasak je stavljen na međudjelovanje obitelji i urbanizacije kao jednog od najvažnijih procesa koji oblikuje današnji svijet kao i život i dobrobit obitelji. Time se željela osvijestiti važnost održivih urbanih politika prilagođenih obitelji, koje imaju za cilj odgovoriti na utjecaj urbanizacije, migracija, te tehnoloških, demografskih i klimatskih promjena na obiteljski život. U tom kontekstu smo upozorili kako se u RH danas, kada je riječ o osobama s invaliditetom, još uvijek bavimo ostvarenjem temeljnog prava na dom i život u obitelji. Institucionalizacija odnosno smještaj osoba s invaliditetom u ustanove zbog nerazvijanja usluga podrške koja bi se pružala u vlastitom domu razorno djeluje na čitave obitelji, a osobama s invaliditetom uskraćuje temeljno ljudsko pravo na život s i u obitelji. Nedostupnost izvaninstitucionalnih socijalnih i zdravstvenih usluga posebno je istaknuta u ruralnim sredinama, te su česti primjeri preseljenja čitavih obitelji iz manje urbanih sredina u veće gradove kako bi članu obitelji s invaliditetom osigurali pristup neophodnim uslugama koje u svom kraju ne bi mogao ostvariti, poput usluga rane intervencije, osobne asistencije i dr. U aktualnoj društvenoj raspravi o podjeli javne i privatne sfere u domeni tijela osobe, osobnog integriteta, a time posljedično doma i obitelji, važno je podsjetiti i na deklaratorno zajamčena, ali često neostvariva prava osoba s invaliditetom na iste izbore koje imaju i drugi, u domeni sklapanja braka, zasnivanja obitelji, iskustva seksualnosti ili drugih intimnih odnosa, rađanja djece ili pristupa ženama s invaliditetom na adekvatnu prije i poslije porođajnu skrb, prilici da budu posvojitelji djece, skrbnici, udomitelji djece te da žive prema svom izboru i želji, pritom vodeći samostalan i neovisan život u potpunosti uključen u život zajednice. I danas su i nadalje prisutne pretpostavke i stereotipi o nemogućnosti OSI da ostvaruju bračne ili intimne veze, poimanja odgovornosti koje iz njih proizlaze, nesposobnosti da brinu za djecu, budu hranitelji obitelji, a sve pod zaštitničkim kišobranom najbolje brige i zaštite interesa OSI i DTUR. Stoga je potrebno i dalje ustrajati na uklanjanju prepreka koje je upravo društvo stvorilo, a koje se odnose na ostvarivanje navedenih prava, obveza njihove zaštite, ali i poduzimanja proaktivnih mjera kako bi se osobama s invaliditetom osiguralo uživanje prava kroz pružanje podrške obitelji i roditeljima kroz adekvatan pristup potporama ili pomoći koja im je potrebna u brizi za svoju djecu i obitelj. Upozorili smo da kao društvo zanemarujemo činjenicu da osobe s invaliditetom, djeca s teškoćama u razvoju i njihove obitelji imaju prava na poštivanje privatnosti, integriteta, doma i obitelji, a potrebno je podsjetiti da je obveza na svima nama, čitavom društvu da se uklone prepreke koje ih u tome onemogućuju.

U lipnju smo reagirali na izjave povodom **političkog skandala u Splitu** o čemu se više može naći u poglavlju *2.27. Podizanje razine svijesti.*

Javnosti smo se obratili i reakcijom na **medijske napise vezane uz naknade za korištenje prava na dopust radi njege djeteta s težim smetnjama u razvoju**. Podržali smo prijedlog Građanske inicijative roditelja djece sa teškoćama u razvoju za povećanjem iznosa naknade za korištenje prava na dopust radi njege djeteta s težim smetnjama u razvoju.

Reagirali smo i na **neprihvatljivu terminologiju tijekom izbora za gradonačelnika Splita** o čemu se više može naći u poglavlju *2.27. Podizanju razine svijesti.*

Priopćenjem za javnost reagirali smo na **napad na Vesnu Škulić,** bivšu saborsku zastupnicu i osobu s invaliditetom, najoštrije osudivši svirepo postupanje počinjeno na štetu gospođe Škulić koja je upravo zbog svog invaliditeta i nemogućnosti obrane postala žrtvom iživljavanja i zlostavljanja druge osobe. Pozvali smo nadležna tijela kaznenog progona na promptno postupanje u procesuiranju počiniteljice ali i pružanje zaštite i psihološke pomoći gospođi Škulić. Ovim povodom, koji je duboko uznemirio sve osobe s invaliditetom u RH apelirali smo da se što prije donese Zakon o osobnoj asistenciji kako bi se odgovarajućim zakonskim rješenjima utjecalo na prevenciju sličnih događaja u budućnosti.

U lipnju smo reagirali i na medijske napise vezane uz članak *„Što ako baci hostiju?* ***Svećenik odbio pričestiti dijete s autizmom****: Ne shvaća on to. Ne možete se igrati sa svetim stvarima“*. Više detalja vezanih uz ovu temu može se naći u poglavlju *2.27. Podizanje razine svijesti.*

U srpnju smo objavili **In memoriam Zorislavu Bobušu,** predsjedniku Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH), koji nas je napustio 22. srpnja 2022. godine. Dugogodišnji uspješni predsjednik Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske, začetnik koncepta ravnomjernog širenja organizacija civilnog društva osoba s invaliditetom diljem Hrvatske i njihovog umrežavanja kao nužne pretpostavke jačanja uloge osoba s invaliditetom u svim društvenim procesima. Vjera u potencijal, snagu i sposobnosti osoba s invaliditetom bila je pokretač predanih višegodišnjih aktivnosti dr. Bobuša koje su rezultirale promjenom paradigme invaliditeta i osnažile ulogu osoba s invaliditetom. Vizija društva u kojem osobe s invaliditetom uživaju jednaka prava bila je njegova nit vodilja u djelovanju na stvaranju poticajnog okruženja, zakonodavnim promjenama, promjenama javnih politika, ali i promjenama društvene svijesti. Ustrajno je poticao obrazovanje i zapošljavanje osoba s invaliditetom spoznavši da je to najsigurniji put njihove uključenosti i stvaranja mogućnosti za njihovo participativno djelovanje, neovisnost i samoostvarenje. Njegov istinski interes za bolji položaj osoba s invaliditetom nije slabio niti kada ga je bolest sprječavala da brojne kreativne ideje pretoči u djela. Protiv predrasuda i diskriminacije borio se uporno snagom argumenata. Jedan je od začetnika neovisnog življenja osoba s invaliditetom i nositelj aktivnosti i procedura koje su prethodile potpisivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Bio je gorljiv zagovornik osnivanja institucije Pravobranitelja za osobe s invaliditetom. Nizom inovativnih projekata doprinosio je većoj vidljivosti osoba s invaliditetom u hrvatskom društvu te je dobitnik brojnih priznanja i nagrada od kojih se posebno ističe nagrada za životno djelo. Doktora Bobuša krasile su plemenite osobine, a najviše ćemo ga pamtiti po humanizmu, njegovom istinskom interesu za potrebe i probleme osoba s invaliditetom, toplom ljudskom pristupu, razumijevanju i spremnosti za pomoć kada je trebalo rješavati najteže i najsloženije životne probleme osoba s invaliditetom. Svojom osobnošću, bogatim profesionalnim iskustvom i cjelokupnim životom i djelovanjem zadužio je zajednicu osoba s invaliditetom za što mu dugujemo zahvalnost. Trajno će živjeti u našem sjećanju.

U kolovozu smo izdali priopćenje povodom napisa o **nedostatku kapaciteta medicinskog osoblja u Centru za odgoj i obrazovanje Juraj Bonači u Splitu**. Naime, 1. kolovoza 2022. godine Slobodna Dalmacija je objavila članak pod naslovom „Probijen je bedem šutnje, situacija u centru ‘Juraj Bonači‘ je alarmantna. Osoblje na rubu snaga, majka korisnika na Firulama svjedoči: ‘Oni rade doslovno sve! Naručuju lijekove, brinu se o higijeni, a čak im peru robu!“. U priopćenju smo između ostalog istaknuli kako kronični nedostatak stručnjaka u ustanovama socijalne skrbi nije jučerašnji problem niti se može riješiti vatrogasnim mjerama. Sigurni smo da je resornom Ministarstvu ovaj problem itekako poznat, te smo pozvali medije da propitaju što nadležno Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike poduzima kako bi riješilo ovaj problem i o tome obavijeste javnost.

U listopadu smo se javnosti obratili povodom **obilježavanja Svjetskog dana mentalnog zdravlja** 10. listopada 2022. godine. Tim povodom željeli smo upozoriti kako se sustav zaštite mentalnog zdravlja u RH protivno međunarodnim obvezujućim dokumentima o zaštiti ljudskih prava temelji na bolničkom liječenju i nedostatku usluga zaštite mentalnog zdravlja u zajednici, uz i dalje prisutnu snažnu stigmatizaciju osoba s psiho-socijalnim teškoćama. Između ostalog smo istaknuli da su mnoge europske zemlje usmjerile svoje resurse na razvoj alternativnih oblika skrbi za osobe s invaliditetom, usmjerenih na liječenje u lokalnoj zajednici, odnosno liječenje izvan velikih bolničkih institucija, a koji se pokazao učinkovitim. Izrazili smo nadu da će se i Hrvatska opredijeliti za promjenu i iskoristiti znanje i iskustvo kojim raspolažu zemlje u našem bliskom okruženju kako bi unaprijedila sustav zaštite mentalnog zdravlja, na dobrobit svih njezinih građana.

U studenom smo uputili priopćenje povodom **presude Visokog kaznenog suda** objavljene na mrežnim stranicama Visokog kaznenog suda i HINE vezanoj uz ublažavanje kazne izrečene ocu za

počinjenje dva kaznena djela protiv spolnih sloboda koje je počinio nad 17-godišnjom kćerkom s „dijagnozom mentalne retardacije i poteškoća u intelektualnom i psihičkom funkcioniranju“ koja je nakon silovanja ostala trudna i rodila kćer, u javnosti ostavlja dojam da počinitelj ipak ima „opravdanje“ za njihovo počinjenje. Izrazili smo stav kako smo neugodno iznenađeni činjenicom da su dob i status umirovljenika uzeti kao olakotna okolnost za značajno smanjivanje kazne uz obrazloženje da bi strože kažnjavanje imalo prenaglašeni retributivni karakter.

Također smo se javnosti obratili priopćenjem vezanim uz **inicijativu potpredsjednika Vlade i ministra unutarnjih poslova dr.sc. Davora Božinovića** da u resoru unutarnjih poslova otvori mogućnosti za ravnopravno sudjelovanje osoba s invaliditetom u procedurama zapošljavanja. Zahvalili smo ministru i njegovim suradnicima na prepoznavanju vrijednosti radnog potencijala OSI, iznimnom interesu za poticanje zapošljavanja osoba s invaliditetom u javnom sektoru i provedbi svih aktivnosti dogovorenih na zajedničkim sastancima. Izrazili smo nadu da će i ostala ministarstva slijediti ovaj primjere MUP-a.

U prosincu smo se u partnerstvu sa Zajednicom saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) javnosti obratili priopćenjem povodom **Međunarodnog dana osoba s invaliditetom**. Obilježavanju Međunarodnog dana osoba s invaliditetom pridružili smo se i sudjelovanjem na okruglom stolu *Koje su prepreke zapošljavanju osoba s invaliditetom i kako ih ukloniti.* Učilište Studium provodi projekt „*Turizam dostupan svima*“ u sklopu kojega je 9. prosinca 2022. godine organiziran okrugli stol s temom položaja osoba s invaliditetom na tržištu rada i mogućnostima zapošljavanja u turizmu. Savjetnik pravobraniteljice upozorio je kako se osobe s invaliditetom i dalje susreću s brojnim kršenjima prava te diskriminacijom prilikom potrage za zaposlenjem ili tijekom rada. Posebno je istaknuo diskriminaciju uskratom razumne prilagodbe, kako tijekom natječajnih postupaka, tako i uskratu razumne prilagodbe, načina, uvjeta i organizacije rada.

Reagirali smo i na višegodišnje **smanjivanje cijena ortopedskih pomagala i lijekova** o čemu se više može naći u poglavlju o zdravstvenoj zaštiti. Pozvali smo HZZO i sve druge ključne dionike na održavanje žurnog sastanka o ovoj temi.

2.27.1. Edukacija o specifičnostima osoba s invaliditetom

U svrhu podizanja razine svijesti o specifičnostima i potrebama osoba s invaliditetom, predstavnici Pravobranitelja za osobe s invaliditetom provodili su različite edukativne radionice i predavanja. U nastavku i prema poglavljima ovog Izvješća, ističemo one koje su održane tijekom 2022. godine:

Radionice za pravosudne djelatnike na temu „Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi“ - U ožujku i travnju 2022. godine u organizaciji Pravosudne akademije **održane su radionice na temu „Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi“.** Radionice su održane u prostorima Pravosudne akademije u Osijeku, Splitu, Varaždinu i Rijeci. Kroz teorijsko izlaganje i međusobnu komunikaciju s pravosudnim dužnosnicima i službenicima ukazalo se na važnost korištenja odgovarajuće terminologije, primjenu odgovarajućih modela prilikom komunikacije te su istaknute obveze iz Konvencije o pravima osoba s invaliditetom kao najznačajnijeg međunarodno pravnog dokumenta za osobe s invaliditetom. Poseban naglasak stavljen je na bonton, odnosno primjeren način komunikacije i odnosa prema osobama s različitim vrstama oštećenja.
Nadalje, putem platforme Zoom u svibnju su održane tri radionice “**Kako komunicirati s osobama s invaliditetom**” u sklopu radionice “Komunikacijske vještine i kako komunicirati s osobama s invaliditetom”. Na radionicama je sudjelovalo 30-ak pravosudnih savjetnika u sklopu edukacije za polaganje državnog pravosudnog ispita. Budući da prema saznanjima Pravobraniteljice javnost pa tako i pravosudni savjetnici nisu upoznati s promjenom paradigme koju je unijela UN-ova Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, cilj edukacije bio je prenijeti informaciju o tim novinama uz informacije o tome kako komunicirati s osobama s invaliditetom. Zadani ciljevi su postignuti djelomično jer je za promjenu stavova potrebno duže vrijeme i više izlaganja novim sadržajima, ali su

za to postavljeni temelji. U raspravi su bili aktivniji polaznici koji su prethodnim radom već stekli iskustvo o izazovima na koje nailaze različite kategorije osoba s invaliditetom.

Predavanje polaznicima 41. temeljnog tečaja pravosudne policije

U Zatvoru u Zagrebu 1. travnja 2022. godine zamjenik pravobraniteljice održao je predavanje polaznicima **41. temeljnog tečaja pravosudne policije.** Temeljne tečajeve pravosudne policije pohađaju službenici koji su primljeni u državnu službu za službenike pravosudne policije zatvorskog sustava, a radi osposobljavanja za samostalan rad i polaganja stručnog ispita za zvanje. Sudjelovanje u realizaciji programa temeljnog tečaja za pravosudnu policiju nastavak je uspješne suradnje Pravobranitelja za osobe s invaliditetom s Centrom za izobrazbu Uprave za zatvorski sustav i probaciju Ministarstva pravosuđa i uprave.

Predavanje polaznicima 40. temeljnog tečaja pravosudne policije

U Kaznionici u Lepoglavi 19. travnja 2022. godine zamjenik pravobraniteljice održao je predavanje polaznicima **40. temeljnog tečaja pravosudne policije** o temi **„Osobe s invaliditetom u zatvorskom sustavu".** Tijekom predavanja predstavljen je rad i nadležnosti pravobraniteljskih institucija u RH, posebno Pravobranitelj za osobe s invaliditetom, podatci o zastupljenosti osoba s invaliditetom u RH, međunarodni i nacionalni pravni okvir ostvarivanja prava osoba s invaliditetom, osnovni pojmovi vezani za pojavu diskriminacije, a posebna pažnja posvećena je predstavljanjem odgovarajućih načina postupanja s osobama različitih vrsta invaliditeta, kao i načinima odgovarajuće komunikacije.

Edukacije W.I.C. (Workplace Inclusion Champion)

U sklopu edukacije **W.I.C. (eng. Wokrplace Inclusion Champion)** Hrvatskog poslovnog savjeta za održivi razvoj - HR PSOR zamjenik pravobraniteljice održao je 25. svibnja 2022. godine predavanje u okviru Modula 5 – Disability o načinima ostvarivanja inkluzije OSI na tržištu rada**.** Ovim treningom promoviraju se uz potporu Europske komisije hrvatska, slovenska i rumunjska Povelja o raznolikosti.

Predavanje o interakciji poslodavaca i studenata s invaliditetom i pozitivnim učincima inkluzivnog radnog okruženja - Dana 28. rujna u sklopu projekta „Povijest, Povijest umjetnosti, Talijanistika, Germanistika – razvoj, unapređenje i provedba stručne prakse (PerPeTuUm aGile)" na riječkom Filozofskom fakultetu su savjetnice pravobraniteljice održale predavanje s ciljem informiranja i osvješćivanja važnosti uključivosti osoba s invaliditetom u sustav visokog obrazovanja i u svijet rada, te njihove ravnopravnosti i jednakih mogućnosti. Iako je dosta vremena prošlo od potpisivanja Konvencije o pravima osoba s invaliditetom još uvijek trebamo govoriti o tome tko su zapravo osobe s invaliditetom, jer u našem društvu je još uvijek nepoznata činjenica da su to i osobe s tzv. nevidljivim invaliditetom, osobe s intelektualnim i psihičkim teškoćama, koje su također nositelji prava na obrazovanje i na rad, kao i prava na prilagodbu koja se tiču načina rada; primjerice da im se omogući rad u skraćenom radnom vremenu i da se tako iskoristi njihov radni potencijal.

Izlaganje studentima na temu Pristupačnog turizma

Dana 24. i 25. listopada 2022. godine na Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji te Fakultetu ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković", Pula organizirana su predavanja studentima na temu **Pristupačnog turizma.** S ciljem približavanja pristupačnog turizma studentima ekonomije i turizma savjetnici pravobraniteljice su putem održanih izlaganja pružili dodatna znanja i informacije o obvezi osiguranja pristupačnosti turističkih usluga za osobe s invaliditetom.

Edukacije za učenike završnih razreda Ugostiteljsko-turističke škole Osijek

Radionicama održanim 8. i 11. studenog 2022. godine završen je ciklus od pet radionica na temu **„Način komunikacije s osobama s invaliditetom – predrasude i stereotipi o osobama s invaliditetom u turizmu".** Radionice su održane za učenike završnih razreda Ugostiteljsko-turističke škole Osijek, svaka radionica trajala je dva školska sata, a vodio ih je savjetnik pravobraniteljice. Ugostiteljsko-turistička škola Osijek provodi projekt VIRTUS – Uspostava infrastrukture regionalnih centara kompetentnosti (KK.09.1.3.01.0020). Poseban naglasak stavljen je na bonton, odnosno primjeren način komunikacije i odnosa prema osobama s različitim vrstama oštećenja te su učenici imali priliku kroz praktične primjere i vježbe naučiti na koji način prilagoditi pružanje usluge gostu s oštećenjem vida, oštećenjem sluha, gostu s tjelesnim oštećenjem, gostu s poremećajem iz spektra autizma te gostu s intelektualnim teškoćama.

Specijalizirani tečaj za maloljetničku delinkvenciju

Zamjenik pravobraniteljice održao je 29. studenog 2022. godine na Policijskoj akademiji u Zagrebu predavanje na temu **„Institucija Pravobranitelj za osobe s invaliditetom i posebnosti u postupanjima“**. Predavanje je održano policijskim službenicima za mladež, polaznicima IV. modula – Nasilje u obitelji, Specijalističkog tečaja za maloljetničku delikvenciju i kriminalitet na štetu mladeži i obitelji. Poseban naglasak predavanja je bio na uspostavljanju odgovarajućeg načina komunikacije prilikom postupanja s osobama s različitim vrstama invaliditeta.

Edukacija zdravstvenih i nezdravstvenih djelatnika Specijalne bolnice Daruvarske toplice

U organizaciji HZJZ-a u Daruvarskim toplicama održana je 29. studenog **edukacija zdravstvenih i nezdravstvenih djelatnika Specijalne bolnice Daruvarske toplice** o ostvarivanju primjerenog kontakta s osobama s invaliditetom i specifičnostima zdravstvene skrbi. U realizaciji edukacije su sudjelovali brojni predstavnici organizacija civilnog društva koji štite prava i interese osoba s pojedinim vrstama oštećenja. Edukaciju je otvorila pravobraniteljica za osobe s invaliditetom koja se u uvodnom obraćanju osvrnula na odredbe KPOSI pojasnivši ulogu POSI, kako pristupiti OSI s aspekta „razumne prilagodbe“ koju propisuje Konvencija te se na kraju osvrnula i na ispravan način obraćanja prema OSI. Naglasila je kako je u društvu još uvijek prisutno medicinsko poimanje invaliditeta te se na invaliditet gleda kao na „nesposobnost“ što nije u skladu s konvencijskim načelom ravnopravnosti i uključivosti OSI. Invaliditet nastaje kao rezultat međudjelovanja osoba s oštećenjima i prepreka koje postoji u okolini, a koje onemogućavaju njihovo puno sudjelovanje, na ravnopravnoj osnovi s drugima.

Predavanje službenicima zatvorskog sustava i probacije

Prema planu i programu rada Centra za izobrazbu, Uprave za zatvorski sustav i probaciju, Ministarstva pravosuđa i uprave, zamjenik pravobraniteljice održao je 7. prosinca 2022. godine online predavanje na temu **„Specifičnosti i načini komunikacije s osobama različitih vrsta invaliditeta“**. Na ovoj edukaciji sudjelovalo je tridesetak službenica i službenika zatvorskog sustava i probacije među kojima socijalni radnici, pravnici, psihijatri, liječnici, medicinske sestre, profesori, pedagozi i drugi službenici službi za tretman, probaciju i zdravstvo zatvorskog sustava iz cijele RH. Teme predavanja su bile osnovni pojmovi i informacije o pojavnosti invaliditeta u RH, EU i Europi općenito, podaci o OSI u RH, važnost korištenja ispravne i odgovarajuće terminologije u radu, zatvorenici – OSI, prava OSI u zatvorskom sustavu te načini i primjeri odgovarajuće komunikacije s osobama različitih vrsta invaliditeta.

Predavanje za studente na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu

Dana 13. prosinca 2022. godine savjetnice pravobraniteljice održale su predavanje u sklopu nastave iz predmeta Uvod u inkluzivnu edukaciju i rehabilitaciju, na I. godini preddiplomskog studija Rehabilitacija na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu na teme „**Uloga pravobranitelja za osobe s invaliditetom“, „Zaokret u shvaćanju invaliditeta“** te **„Inkluzivno radno okruženje i jednake mogućnosti u svijetu rada“.**

Obilježavanje Međunarodnog dana ljudskih prava

Povodom **obilježavanja Međunarodnog dana ljudskih prava** suradnici pravobraniteljice za osobe s invaliditetom održali su u Osijeku, Splitu i Rijeci **edukativne radionice za studente pravnih fakulteta.** Na tri radionice koje su održane 13. i 14. prosinca 2022. godine sudjelovalo je dvadesetak studenata Pravnog fakulteta Osijek, Pravnog fakulteta Split i Pravnog fakulteta u Rijeci. Djelatnici područnih ureda studentima su pružili znanja i informacije o kodifikaciji međunarodnopravne zaštite prava OSI i njihovoj implementaciji u pravni poredak RH, kao i o ulozi POSI u zaštiti tih prava i suzbijanju diskriminacije na temelju invaliditeta. Studentima su predstavljene temeljne promjene koje je u naše društvo unijela KPOSI, pojašnjeno im je što znači odnositi se prema OSI kao prema nositeljima ljudskih prava, a ne kao prema primateljima milosrđa te je ukazano na važnost korištenja primjerene terminologije. Poseban naglasak stavljen je na bonton, odnosno primjeren način komunikacije i odnosa prema osobama s različitim vrstama oštećenja te su studenti i profesori imali priliku kroz praktične vježbe i primjere naučiti na koji način osigurati razumnu prilagodbu i pravilno komunicirati s OSI različitih vrsta oštećenja prilikom sastanaka, sudskih rasprava, razgovora za posao i sl. Studentima su pripremljene simulacije ispitnih postupaka i postupanja po pritužbama utemeljene na

slučajevima iz svakodnevnog rada POSI te su tako potaknuti na promišljanje o tome kako i na koji način svatko od nas u svom okruženju, posebno kao budući pravnik, može doprinijeti zaštiti prava i suzbijanju diskriminacije OSI.

Radionica o antidiskriminaciji u Europskim strukturnim i investicijskim (ESI) fondovima

Iako je i u 2022. godini bilo planirano održavanje ukupno 10 radionica u organizaciji MRRFEU i provedbu Državne škole za javnu upravu, održane su samo njih dvije u listopadu i studenom. S obzirom da se radi o radionicama koje se provode za sve zaposlenike koji rade u državnim i javnim tijelima kao značajnim dijelovima sustava upravljanja i kontrole vezano za EU fondove u RH, važno je osigurati sve potrebne uvjete za održavanje ovih radionica u budućnosti.

Radionice o pristupačnom turizmu „Turizam - pristupačan svima“

Ministarstvo turizma i sporta u suradnji s Pravobraniteljem za osobe s invaliditetom organiziralo je tijekom 2022. godine **pet regionalnih radionica o pristupačnom turizmu „Turizam - pristupačan svima“** (u Osijeku, Splitu, Dubrovniku, Opatiji i Puli) i završnu konferenciju (u Zagrebu) na temu pristupačnosti turističke ponude turistima s invaliditetom. *Više se nalazi u ovom Izvješću o radu pod naslovom 2.16.6. Pristupačan turizam.*

2.27.2. Sudjelovanje na događanjima

U svrhu podizanja svijesti, Pravobraniteljica je samostalno ili u suradnji s drugim institucijama i organizacijama civilnog društva organizirala događanja uživo ili putem online platformi te sudjelovala na raznim događanjima koje su organizirale institucije, udruge i druge pravne osobe u Republici Hrvatskoj. Takvih događanja je bilo **326** od čega smo aktivno sudjelovali na **156** događanja – uvodnim izlaganjem ili sudjelovanjem u raspravi. U nastavku navodimo neke od njih, a značajan dio se nalazi *po poglavljima ovog Izvješća te u Prilogu 2.*

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom i predsjednica Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) i predstavnica 8. Centra znanja, predstavile su novinarima 2. veljače promotivni video *„Pristupačnost kao ljudsko pravo“.*

Elektrotehnička i prometna škola Osijek organizirala je 26. siječnja okrugli stol na temu zapošljavanja osoba s invaliditetom pod nazivom *„OSIguraj priliku!“*

Obilježavanje Svjetskog dana svjesnosti o autizmu u Splitu započelo je 1. travnja sastankom na temu kapaciteta i ustrojstva Centra za autizam Split koji se već dugi niz godina suočava s brojnim problemima.

Udruga CeliVita - Život s celijakijom uz podršku Hrvatskog društva za pedijatrijsku gastroenterologiju, hepatologiju i prehranu te Hrvatskog gerontološkog društva obilježila 17. svibnja je Međunarodni dan celijakije organizacijom edukativnog predavanja *„Znanjem do zdravlja osoba s celijakijom“.*

Dana 7. lipnja, putem videokonferencije u organizaciji Hrvatske mreže zdravih gradova održana je tematska konferencija *Postignuća i izazovi u implementaciji Strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom lokalno.*

Suradnice pravobraniteljice Područnog ureda Rijeka održale su 8. lipnja sastanak s ravnateljem Direkcije za prometno redarstvo Grada Rijeke povodom provođenja pilot projekta sa svrhom edukacije učenika nižih razreda u osnovnim školama na području grada Rijeka o važnosti primjerenog ponašanja u prometu s ciljem podizanja razine svijesti kod djece u gradu Rijeci.

Dana 5. srpnja proveden je obilazak Centra za autizam Rijeka u svrhu upoznavanja s programima koje Centar provodi, edukacijsko-rehabilitacijskim i terapijskim povoljnih uvjeta za školovanje i napredak učenika s poremećajem iz spektra autizma. U obilasku su sudjelovale savjetnice pravobraniteljice.

Područni ured Split u suradnji s Policijskom upravom splitsko-dalmatinskom, Splitsko-dalmatinskom županijom i Gradom Splitom proveo je 26. rujna preventivno-represivnu akciju usmjerenu na utvrđivanje prekršaja nepropisnog parkiranja na parkiralištnim mjestima rezerviranim

za parkiranje vozila osoba s invaliditetom, kao i utvrđivanje prekršaja neovlaštenog korištenja znaka pristupačnosti.

Hrvatski savez gluhih i nagluhih (HSGN) je kroz projekt *„Rasvijetli mi Konvenciju“* preveo Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom na hrvatski znakovni jezik.

Sastanak koji je na inicijativu potpredsjednika Vlade RH i ministra unutarnjih poslova dr. sc. Davora Božinovića održan 6. listopada smatramo značajnim korakom ka povećanju broja zaposlenih osoba s invaliditetom u sustavu Ministarstva unutarnjih poslova.

Hrvatski savez udruga cerebralne i dječje paralize povodom Svjetskog dana cerebralne paralize organizirao je konferenciju pod nazivom *„Uloga i korištenje napredne tehnologije u životima osoba s cerebralnom i dječjom paralizom”*. Konferencija je održana 6. listopada na Inkluzivnoj farmi u Hrastovici u Petrinji.

8. studenog u Uredu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom održan je sastanak s potpredsjednicom Vlade RH Anjom Šimpraga i suradnikom na temu zastoja uspostave sustava rane intervencije u RH.

U sklopu projekta *„Pritisak za pristup“* zamjenik pravobraniteljice održao je 15. u Slavonskom Brodu izlaganje i radionicu pod naslovom „Pravilno postupanje prema osobama s invaliditetom u skladu s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom“. Radionica je bila namijenjena djelatnicima zaposlenim u zdravstvenom sektoru i članovima udruga osoba s invaliditetom.

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom sa zamjenicima sastala se 23. studenog, u Gradskoj upravi s gradonačelnikom Grada Zagreba Tomislavom Tomaševićem i njegovim suradnicima. Teme su bile iz raznih područja – mobilnost, pristupačnost, stanovanje, socijalna skrb, gospodarenje otpadom.

Savez društava distrofičara Hrvatske (SDDH) u sklopu manifestacije *„Talent show 2022.“* po četvrti je put organizirao u Zagrebu, 26. studenog donatorsku večeru pod nazivom „Srcem za srce“. Prikupljena financijska sredstva bila su usmjerena na nabavu dizalica za transfere koje se još uvijek ne nalaze na Listi ortopedskih i drugih pomagala HZZO-a. Ove dizalice znače i predstavljaju u svakodnevnom životu iznimno važan doprinos unapređenju kvalitete življenja osoba s mišićnom distrofijom, jer olakšavaju rad obiteljima, osobnim asistentima i ostalim pomagačima. Na događanju su sudjelovali zamjenici pravobraniteljice.

Društvo multiple skleroze Požeško-slavonske županije organiziralo je u sklopu projekta *„Budimo povezani“* radionicu za osobe s invaliditetom i predstavnike lokalnih udruga, ustanova i institucija. Radionica je održana 28. studenog u Gradskoj knjižnici u Požegi, a jedno od izlaganja održao je savjetnik pravobraniteljice iz Područnog ureda Osijek.

Povodom obilježavanja Svjetskog dana mentalnog zdravlja 10. listopada želimo upozoriti kako se sustav zaštite mentalnog zdravlja u RH protivno međunarodnim obvezujućim dokumentima o zaštiti ljudskih prava temelji na bolničkom liječenju i nedostatku usluga zaštite mentalnog zdravlja u zajednici, uz i dalje prisutnu snažnu stigmatizaciju osoba s psiho-socijalnim teškoćama.

Povodom 15. listopada - Međunarodnog dana bijelog štapa, u Osijeku je dana 14. listopada u organizaciji Športske udruge slijepih Svjetlost Osijek povedena akcija *„Prošetajmo zajedno“*. U šetnji je sudjelovao savjetnik pravobraniteljice iz Područnog ureda Osijek.

Savjetnice pravobraniteljice provele su 19. prosinca obilazak i održale sastanak s predstavnicama Centra za odgoj i obrazovanje Rijeka. Navedenom prilikom razmijenjena su iskustvena znanja u području obrazovanja djece s teškoćama u razvoju te su se savjetnice pravobraniteljice upoznale s radom kao i planiranim budućim aktivnostima Centar za odgoj i obrazovanje Rijeka.

Društvo multiple skleroze Osječko-baranjske županije (DMS OBŽ) i Društvo multiple skleroze Brodsko-posavske županije (DMS BPŽ) organizirali su događanja kojima je obilježen Nacionalni dan multiple skleroze, a ujedno se obilježilo i dvadeset godina postojanja i djelovanja ovih društava. Aktivnosti su organizirane u Osijeku dana 27. rujna i Slavonskom Brodu 28. rujna 2022. godine. Iz Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom obilježavanjima je prisustvovao savjetnik pravobraniteljice. Savjetnik pravobraniteljice održao je izlaganje temu *„Institucija pravobranitelja za osobe s invaliditetom i prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj“*.

3. OPĆE I FINANCIJSKO POSLOVANJE

Djelokrug rada Pravobranitelja za osobe s invaliditetom propisan je Zakonom o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (Narodne novine, br. 107/07), Poslovnikom pravobranitelja za osobe s invaliditetom (Narodne novine, br. 103/08) te Pravilnikom o unutarnjem redu pravobranitelja za osobe s invaliditetom (Broj: POSI.R.-018-02-83/19-05/01 od 4. prosinca 2019., odnosno izmjenama i dopunama, Broj: POSI.R.-018-02-62/20-01/01 od 21. kolovoza 2020. godine i Broj: POSI.R.-018-02-77/22-05/01 od 24. listopada 2022. godine). Pravobranitelj za osobe s invaliditetom nadležan je i za suzbijanje diskriminacije na osnovi invaliditeta sukladno Zakonu o suzbijanju diskriminacije (Narodne novine, br. 85/08 i 112/12). Također, Pravobranitelj za osobe s invaliditetom ima propisane ovlasti sukladno čl. 26. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (Narodne novine, br. 76/14).

Na dan 31. prosinca 2022. godine u Uredu je bilo zaposleno 17 državnih službenika/ce i troje dužnosnika/ce.

Uočene su velike razlike u položaju osoba s invaliditetom ovisno o području u kojem žive. Osobe koje žive u manjim, odnosno ruralnim područjima udaljenima od većih gradskih centara su u znatno nepovoljnijem položaju kad se radi o dostupnosti zdravstvenih, rehabilitacijskih i drugih usluga podrške, a često im je otežan pristup informiranju i ostvarivanja određenih prava. Zbog toga su nakon pronalaska odgovarajućih prostora u državnom vlasništvu, provedenih radova adaptacije i uređenja prostora, s radom započeli Područni uredi Pravobranitelja za osobe s invaliditetom i to Područni ured Osijek (2018. godine), Područni ured Split (2019. godine) i Područni ured Rijeka (2021. godine). Otvaranjem i početkom rada ovih područnih ureda ispunjen je jedan od najvažnijih strateških ciljeva planiran od 2011. godine.

3.1. FINANCIJSKO POSLOVANJE

Sukladno čl. 139. st. 3. Zakona o proračunu (Narodne novine, br. 87/08, 136/12, 15/15 i 144/21), Pravobranitelj za osobe s invaliditetom sastavio je financijski izvještaj za 2022. godinu te ga dostavio Ministarstvu financija i nadležnom područnom uredu Državnog ureda za reviziju sukladno čl. 22., čl. 23. st. 1. i čl. 24. st. 2 Pravilnika o financijskom izvještavanju u proračunskom računovodstvu (Narodne novine, br. 3/15, 93/15, 135/15, 2/17, 28/17, 112/18, 126/19, 145/20, 32/21 i 37/22).

Tablica 45. Planirana i izvršena sredstva proračuna Pravobranitelja za osobe s invaliditetom

Godina	Planirana sredstva	Ukupni rashodi	Rashodi za zaposlene	Materijalni rashodi	Opremanje	Postotak
2018.	4.067.410	3.744.707	2.518.780	1.090.913	133.662	92,07%
2019.	4.345.198	4.023.835	2.801.801	1.004.335	215.635	92,60%
2020.	4.990.505	4.429.337	3.058.681	1.091.927	278.528	88,76%
2021.	5.285.048	5.015.490	3.657.816	1.099.332	258.157	94,90%
2022.	5.711.050	5.428.956	4.029.638	1.194.293	205.008	95,06%

OBRAZLOŽENJE POJEDINIH SKUPINA RASHODA I IZDATAKA

Od ukupno planiranih sredstava za 2022. godinu u iznosu od **5.711.050 kn**, rashodi iznose **5.428.956 kn**, odnosno **95,06 %.**

Administracija i upravljanje: Na stavkama za Rashode za zaposlene planirano je **4.075.000 kn,** a potrošeno je **4.029.638 kn** ili **98,89 %**. Na dan 31.12.2022. u Uredu je bilo zaposleno 17 državnih službenika/ce i 3 dužnosnika/ce.

Planirana sredstva za Materijalne rashode u 2022. godini iznosila su **1.424.500 kn** od čega je izvršeno **1.194.293 kn** ili **83,84 %.** Sredstva materijalnih rashoda korištena su najvećim dijelom za pokriće troškova uredskog materijala, energije, usluga tekućeg i investicijskog održavanja, promidžbe i informiranja, komunalnih te računalnih usluga, odnosno za potrebe redovitog poslovanja ureda.

Planirana sredstva za Financijske rashode u 2022. godini iznosila su **4.050 kn**, od čega je utrošeno **16,56 kn** ili **0,41 %**, potrošnja je smanjena jer se tijekom 2022. godine nisu plaćale naknade banci prilikom isplate deviza.

Opremanje: Sredstva vezana za nabavu nefinancijske imovine planirana su u iznosu od **207.500 kn** od čega je izvršeno **205.008 kn** odnosno **98,80** %. Iznos od 149.700 kn utrošen je na planiranu nabavu službenog automobila, a preostali dio sredstava utrošen je na nabavu uredske opreme i namještaja prema potrebama pojedinih ureda.

4. ZAKLJUČAK

S obzirom da učinkovitost rada Pravobranitelja za osobe s invaliditetom u smislu zaštite i unapređenja položaja i prava osoba s invaliditetom u svim područjima života i rada ovisi prvenstveno o pozitivnoj povratnoj reakciji adresata preporuka, ne možemo biti zadovoljni kako s ukupnim omjerom izdanih i prihvaćenih, odnosno neprihvaćenih, preporuka i onih na koje nismo dobili odgovor u 2022. godini, tako niti s promjenom stava adresata prema preporukama Pravobraniteljice u odnosu na prethodno razdoblje.

Ured pravobraniteljice sukladno zakonom zadanom položaju i ulozi kao i činjenici da djeluje i kroz tri područna ureda, raspolaže saznanjima o stvarnim i konkretnim problemima s kojima se svakodnevno suočavaju osobe s invaliditetom na području cijele države u svim područjima života i rada. Apstrahiranjem pritužbi ove najbrojnije skupine građana u izdane preporuke ukazujemo tijelima državne vlasti, jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravnim i fizičkim osobama na postojeće probleme, dajemo smjernice za njihovo rješavanje te iznosimo konkretne prijedloge za izmjene i dopune zakonskih i podzakonskih akata, a koji su utemeljeni na saznanjima s terena. Uvažavanje preporuka i prijedloga Pravobraniteljice ujedno znači prepoznavanje problema s kojima se suočava ova ranjiva skupina i iskazivanje volje da se isti riješe u najboljem interesu za osobe s invaliditetom. Stoga nas posebno zabrinjava visok postotak neodgovorenih i neprihvaćenih preporuka, osobito u područjima odgoja i obrazovanja te području socijalne zaštite koja predstavljaju jedne od temeljnih stupova zaštite osoba s invaliditetom. Velika je stopa neodgovaranja i neprihvaćanja preporuka i kod jedinica lokalne samouprave, posebno općina, kod kojih i dalje ne postoji razvijena svijest o važnosti i značaju njihove uloge u osiguravanju preduvjeta za ravnopravnost osoba s invaliditetom u lokalnoj zajednici. Ponovno podsjećamo da je i prema Zakonu o pravobranitelju za osobe s invaliditetom propisana obveza suradnje tijela državne uprave, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravnih i fizičkih osoba s Pravobraniteljem za osobe s invaliditetom kao i obveze odgovaranja na zahtjev, podnošenja izvješća i odgovaranja na upite, što izravno ukazuje da visoki postotak neodgovorenih preporuka, odnosno nedostavljenih izvješća, Pravobranitelju za osobe s invaliditetom od 17,01% predstavlja izravno kršenje ove zakonske obveze.

Na sličan ignorantski stav nailazimo i u postupcima donošenja i izmjene propisa gdje su tijekom 2022. godine prijedlozi Pravobranitelja u većini slučajeva, odnosno 57% tek primljeni na znanje, 30% ih je odbijeno, dok je prihvaćenih manje od 10%.

Pravobraniteljica stoga ponovno poziva sva tijela državne vlasti, a posebno jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, centre za socijalnu skrb te Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, da deklaratornu opredijeljenost za unapređenje položaja osoba s invaliditetom i zaštitu njihovih prava prenose u konkretne postupke i mjere, odnosno da intenzivnijim uvažavanjem i implementiranjem preporuka Pravobranitelja za osobe s invaliditetom koje su usmjerene rješavanju realnih i ozbiljnih problema s kojima se ova populacija suočava (a u najmanju ruku odgovaranjem na iste) omoguće puni učinak uloge ove pravobraniteljske institucije u ispunjavanju zakonom predviđenih ovlasti i doprinesu stvarnom poboljšanju položaja osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.

Vladi Republike Hrvatske preporučujemo intenzivniji nadzor nad ispunjenjem obveze suradnje s uredom Pravobranitelja za osobe s invaliditetom kao i davanje snažnijeg poticaja međuresornoj suradnji na najvišoj razini koja je vrlo često neophodna kod rješavanja pojedinih problema s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom.

5. PRILOZI

PRILOG 1. SUDJELOVANJE U DOGAĐANJIMA

Dana 11. siječnja, održan je sastanak predstavnika Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom te voditeljice Ureda za studente s invaliditetom Sveučilišta u Rijeci na temu pristupačnosti stanovanja u gradu Rijeci i upućenim molbama stranaka Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom.

Dana 14. siječnja, održana je putem platforme Zoom konferencija ***30 godina zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj: prošlost, sadašnjost i budućnost.***

Dana 18. siječnja, održan sastanak predstavnika Područnog ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom Rijeka i Centra za profesionalnu rehabilitaciju Rijeka.

Dana 19. siječnja, izabrani članovi novog Stručnog savjeta pravobraniteljice za osobe s invaliditetom slijedom Javnog poziva za izbor članova **V. saziva Stručnog savjeta pravobraniteljice za osobe s invaliditetom**.

Dana 20. siječnja, putem online platforme ZOOM održan je sastanak radne skupine Europske mreže nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI).

Dana 24. siječnja, savjetnik pravobraniteljice iz Područnog ureda u Osijeku sudjelovao je na **„3rd steering committee meeting“,** sastanku projektnih partnera na projektu „ADOBE“.

Elektrotehnička i prometna škola Osijek organizirala je dana 26. siječnja, okrugli stol na temu zapošljavanja osoba s invaliditetom pod nazivom „OSIguraj priliku!“.

Dana 28. siječnja, održana je završna konferencija Projekta „Širenje usluge uključivanja terapijskih pasa za djecu s teškoćama u razvoju“.

Uvodna konferencija projekta Državne škole za javnu upravu **„Povećanje kvalitete javnih usluga kroz modernizaciju i povećanje dostupnosti edukacija za službenike javnog sektora u organizaciji Državne škole za javnu upravu“** održana je online 28. siječnja.

Provedba edukacije **„Antidiskriminacija, ravnopravnost spolova i primjena Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom u europskim socijalnim fondovima“** nastaviti će se i tijekom 2022., odnosno do okončanja provedbe **Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014.-2020.,** koje se očekuje krajem 2023. godine.

Europska komisija pokrenula je krajem prošle 2021. godine kampanju s ciljem podizanja svijesti i promocije informiranja o ostvarivanju temeljnih ljudskih prava prema **Povelji Europske unije o temeljnim pravima.**

Dana 1. veljače, u prostorijama i organizaciji TZ Osijek održan je radni sastanak na kojemu je sudjelovao savjetnik pravobraniteljice.

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom i dopredsjednica Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) i predstavnica 8. Centra znanja**,** predstavile su novinarima 2. veljače promotivni video **"Pristupačnost kao ljudsko pravo".**

Dana 2. veljače održana je online edukacija o sudjelovanju u izvještavanju prema **Europskoj socijalnoj povelji.**

Nakon provedenog izbora, 8. veljače, održan je online osnivački, prvi sastanak **V. saziva Stručnog savjeta pravobraniteljice za osobe s invaliditetom.**

Dana 9. veljače, u prostorijama i organizaciji Kineziološkog fakulteta u Osijeku održan je radni sastanak na kojemu je sudjelovao savjetnik pravobraniteljice.

Dana 11. veljače održan je **međunarodni online panel/okrugli stol pod nazivom *„Accessible Communications for Deaf and Hard of Hearing“*.**

Ravnateljstvo policije je na temelju upućene preporuke Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom o potrebi edukacije policijskih službenika o načinu komunikacije kao i ophođenju policijskih službenika prema osobama s invaliditetom izradilo video materijal „Smjernice za komunikaciju s osobama s invaliditetom“.

Dana 16. veljače, održan je sastanak predstavnika Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom s udrugama osoba s invaliditetom s područja Istarske županije.

Dana 17. veljače, savjetnica pravobraniteljice održala je izlaganje o studentima s invaliditetom za djelatnike Veleučilišta u Požegi.

Dana 22. veljače, u Hotelu Lav u Vukovaru, održana je fokus grupa o uključivanju djece s teškoćama u razvoju u sportske aktivnosti.

Dana 23. veljače, u prostorima Agencije za znanost i visoko obrazovanje održan sastanak na temu unaprjeđenja visokog obrazovanja za studente s invaliditetom.

Mentalna oštećenja i položaj osoba s mentalnim oštećenjima zdravlja u društvu bila su središnja tema sastanka održanog putem Zoom platforme dana 23. veljače.

U sklopu studijskog posjeta Uredu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom u Zagrebu je od 23. do 25. veljače, boravio gospodin Robert Gajda, **povjerenik za zaštitu od diskriminacije Republike Albanije.**

Dana 28. veljače, **Hrvatski športski muzej** organizirao je povodom 30 godišnjice osnivanja **Hrvatskog sportskog saveza gluhih izložbu „Tišina na sedmercu".**

Dana 2. ožujka, organizirana online regionalna konferencija **„Osnaživanje nacionalnih institucija za zaštitu ljudskih prava u ulozi nezavisnih mehanizama za praćenje Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom"**.

Dana 8. ožujka, u Gradskoj skupštini Grada Zagreba, održan je okrugli stol pod nazivom „Femicid i nasilje protiv žena".

Ministarstvo hrvatskih branitelja objavilo je 10. ožujka, **Javni poziv za sufinanciranje projekata rješavanja pristupačnosti objektima osoba s invaliditetom sredstvima Državnog proračuna Republike Hrvatske u 2022. godini na području Republike Hrvatske.**

Povodom 30. obljetnice uspostavljanja diplomatskih odnosa između Hrvatske i Njemačke Veleposlanstvo Savezne Republike Njemačke u Zagrebu organiziralo je online panel raspravu pod nazivom **„Preteče i budućnosti njemačko-hrvatskih odnosa".**

Europska komisija, Glavna uprava za pravosuđe i potrošače, organizirala je 11. ožujka, participativnu online radionicu na kojoj se raspravljalo **o ovlastima tijela za zaštitu jednakosti.**

Dana 15. ožujka, održan stručni skup na temu „Pomoć mladima u riziku", u Tribini grada Zagreba i putem online platforme.

Na inicijativu Centra za razvoj vrijednosti zamjenica pravobraniteljice za osobe s invaliditetom održala je 16. ožujka, online predavanje na temu Zakona o socijalnoj skrbi socijalnoj skrbi za oko 40 osoba s invaliditetom i roditelje djece s teškoćama u razvoju.

Dana 16. ožujka, u organizaciji Pravosudne akademije održana je radionica na temu „Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi".

Savez društava distrofičara Hrvatske – SDDH organizirao je dana 17. ožujka, Drugu radionicu o mišićnoj distrofiji i izazovima s kojima se osobe s mišićnom distrofijom susreću.

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom i **Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH)** održali su 16. ožujka, online okrugli stol pod nazivom **„Pristupačnost kao ljudsko pravo".**

Povodom obilježavanja **Svjetskog dana osoba s Down sindromom** 21. ožujka, u Labinu je održana modna revija u kojoj su manekenke i manekeni bili članovi Centra za inkluziju i podršku u zajednici iz Pule i ostali prijatelji članovi iz Istre u pratnji poznatih osoba iz javnog života.

Dana 17. ožujka, održan je radni sastanak nositelja i partnera projekta Inklutour.

Europska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI) dana 17. ožujka, održala je putem videokonferencije sastanak na temu Utjecaj COVIDA-19 na prava osoba s invaliditetom.

U organizaciji Ureda za demokratske institucije i ljudska prava pri Organizaciji za sigurnost i suradnju u Europi je tijekom dva dana, 22. i 23. ožujka, održana online konferencija s temom podrške žrtvama zločina iz mržnje i temeljnim pravima koja im kao žrtvama takvih kaznenih djela pripadaju.

Dana 22. ožujka 2022. godine u organizaciji Pravosudne akademije u Rijeci održana je radionica na temu „Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi".

Dana 23. ožujka, u organizaciji Udruge za podršku žrtvama i svjedocima održan je okrugli stol na temu „Sustav podrške žrtvama i svjedocima kaznenih djela u Osječko-baranjskoj županiji".

Dana 23. ožujka, Udruženje građana oboljelih od poliomeylitisa, povrede mozga i kičmene moždine iz Sanskog mosta, Federacija BiH u suradnji s Fondom za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom Federacije BiH te Zajednicom saveza osoba s invaliditetom Hrvatske organizirali su u sklopu kampanje ,,Djelujmo zajedno'' okrugli stol na temu Zapošljavanje i rehabilitacija OSI i prisutni izazovi s tim u vezi na području Unsko sanskog kantona.

Društvo multiple skleroze Vukovarsko-srijemske županije organiziralo je za svoje članove i djelatnike radionicu na temu *„Institucija pravobranitelja za osobe s invaliditetom i prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*“. Radionica je održana dana 23. ožujka, a voditelj radionice je bio savjetnik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom.

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom i Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) organizirali su 23. ožujka, online radni sastanak o načinu pružanja podrške i pomoći raseljenim osobama s invaliditetom iz Ukrajine.

Hrvatski paraolimpijski odbor (HPO) je u suradnji sa Športskim savezom osoba s invaliditetom grada Splita održao dana 25. ožujka, u Splitu prvu prezentaciju i radionicu na temu Strategije razvoja Hrvatskog parasporta 2022.-2030.

Pravobraniteljica i njezini suradnici održali su sastanak s Annom Rich, predstavnicom UNHCR-a u Hrvatskoj i njezinim suradnicima.

Dana 29. ožujka, u prostorijama Hrvatskog doma u Tenji provedena je fokus grupa sa stručnjacima i predstavnicima pružatelja usluga s područja socijalne i zdravstvene zaštite.

U organizaciji Hrvatske udruge radnih terapeuta sastanci u vezi projekta iDemocracy održani su u Zagrebu od 29. do 31. ožujka. Iz Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom na jednom od sastanaka sudjelovala je zamjenica pravobraniteljice.

Dana 30. ožujka, u prostorima Splitsko-dalmatinske Udruge spinalno ozlijeđenih otvorena je četvrta izložba u kojoj se predstavilo deset slikara.

Dana 30. ožujka 2022. godine, u sklopu 3. kongresa studenata Pravnog fakulteta Osijek koji se održavao pod naslovom: Diskriminacija u vremenu transformacije radnih odnosa, u organizaciji Studentskog zbora Pravnog fakulteta Osijek održana su predavanja o navedenoj tematici.

Dana 30. ožujka, u organizaciji Centra za poduzetništvo Osijek održana je radionica na temu *„Institucija Pravobranitelja za osobe s invaliditetom - Pravni položaj i prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*“.

Dana 31. ožujka - opće preporuke i upozorenja upućena pravnim i fizičkim osobama tijekom 2021. godine

Dana 31. ožujka - prijedlozi za izmjene i dopune zakona i drugih propisa upućenih u 2021. godini

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom podnijela je Izvješće o radu Hrvatskom saboru na temelju čl. 17. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (Narodne novine, br. 107/07).

Dana 1. travnja, savjetnica pravobraniteljice sudjelovala je na predstavljanju projekta „Za bolji život“ s ciljem povećanja kvalitete života osoba s intelektualnim teškoćama kroz socijalnu uključenost.

Obilježavanje Svjetskog dana svjesnosti o autizmu u Splitu započelo je 1. travnja sastankom na temu kapaciteta i ustrojstva Centra za autizam Split.

U Zatvoru u Zagrebu 1. travnja, zamjenik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom održao je predavanje polaznicima 41. temeljnog tečaja pravosudne policije.

Dana 1. travnja, u prostorijama Područnog ureda u Osijeku održan je radni sastanak s predstavnicima Centra za profesionalnu rehabilitaciju Osijek, koji je za cilj imao razmjenu informacija i iskustava te uspostavljanje suradnje u radu na lokalnoj razini.

Dana 1. travnja, u prostorijama Područnog ureda u Osijeku održan je radni sastanak s višim stručnim savjetnikom za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, HZZ Područnog ureda Osijek.

U organizaciji EASPD-a 1. travnja, održan je webinar: Osobe s invaliditetom u Ukrajini: Kako im možemo pomoći, na kojem je sudjelovalo više od 300 sudionika iz Europe i Sjeverne Amerike.

Svake godine se 2. travnja, diljem svijeta obilježava Dan svjesnosti o autizmu.

Dana 6. travnja, u Osijeku je održan radni sastanak na temu *„Izrada smjernica za razvoj parasporta u Osijeku i Osječko-baranjskoj županiji“*.

Hrvatski savez gluhih i nagluhih (HSGN) je kroz projekt „Rasvijetli mi Konvenciju“ preveo Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom na hrvatski znakovni jezik.

U organizaciji Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) 8. travnja, održan je skup s kojim je nastavljen Forum virtualnog učenja „Usudimo se saznati“, s temom članka 11. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

Dana 12. travnja, održan je online 2. sastanak Stručnog savjeta pravobraniteljice za osobe s invaliditetom.

Dana 14. travnja, povodom 60. godina Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, održana je svečana sjednica pod visokim pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske, gospodina Zorana Milanovića.

U Kaznionici u Lepoglavi 19. travnja, zamjenik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom održao je predavanje polaznicima 40. temeljnog tečaja pravosudne policije o temi „Osobe s invaliditetom u zatvorskom sustavu“.

Dana 20. travnja, održan je radni sastanak u sklopu projekta „ADOBE“ koji je za cilj imao dogovor projektnih partnera oko predstojećih aktivnosti u projektu.

Splitska udruga Anđeli u suradnji sa županijom Splitsko-dalmatinskom organizirala je dana 21. travnja, u Hotelu Park u Splitu predstavljanje idejnog projekta Rehabilitacijskog centra u Dugopolju.

Savjetnica pravobraniteljice iz Područnog ureda Rijeka 25. travnja, obišla je prostorije Opatijskog kutka za inkluziju i održala sastanak s predstavnicima i članovima, mladim osobama s invaliditetom te njihovim roditeljima.

U velikoj dvorani Odjela za stručne studije Sveučilišta u Splitu održana je dana 26. travnja, svečana sjednica povodom obilježavanja Dana Sveučilišnog odjela.

Dana 26. travnja, savjetnica pravobraniteljice za osobe s invaliditetom održala je sastanak s predstavnicima udruge Društva tjelesnih invalida grada Rijeke i upoznala se s aktivnostima koje Društvo provodi.

U Osnovnoj školi Klinča Sela 26. travnja, ravnateljima, učiteljima, nastavnicima, stručnim suradnicima te predstavnicima udruga civilnog društva predstavljeni su rezultati Analize stanja inkluzivnosti osnovnih i srednjih škola na području Zagrebačke županije.

Dana 27. travnja, putem videokonferencije održan je sastanak radne skupine Equineta zadužene za razvoj komunikacijske strategije i prakse.

Kuća ljudskih prava Zagreb organizirala je od 27. do 29. travnja, Godišnju konferenciju o ljudskim pravima.

Mreža cjeloživotnog učenja za sve organizirala je 28. travnja, u Zagrebu okrugli stol na temu „Obrazovne nejednakosti u Hrvatskoj – izazovi i potrebe iz perspektive dionika sustava“.

Dana 28. travnja, u organizaciji Pravosudne akademije održana je radionica na temu „Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi“.

U organizaciji UNHCR-a i Vijeća Europe održan je 28. travnja, online konferencija na temu: „Prevencija, sprečavanje i odgovor na rodno uvjetovano nasilje u kontekstu azila i migracija“.

Dana 29. travnja, održan je sastanak Radne grupe za kreiranje politika Equineta. Tema sastanka bile su nadležnost tijela za ravnopravnost za zločine iz mržnje i uloga tijela za ravnopravnost u praćenju fondova EU-a.

Dana 29. travnja, u organizaciji Ženske udruge „Izvor“ i Povjerenstva za ravnopravnost spolova Grada Osijeka i Osječko-baranjske županije održana je javna rasprava na temu „Ostvarivanje ravnopravnosti spolova na području Grada Osijeka i Osječko-baranjske županije“.

Dana 2. svibnja, Grad Osijek i Zajednica športskih udruga grada Osijeka organizirali su drugi radni sastanak na temu *„Izrada smjernica za razvoj parasporta u Osijeku i Osječko-baranjskoj županiji.*

Savez društava distrofičara Hrvatske – SDDH organizirao je 3. svibnja, završnu Konferenciju za medije radi prikaza ostvarenih rezultata projekta „Rijetke bolesti – čvrsta mreža podrške“.

U Hrvatskom saboru održana tribina na temu izmjena i dopuna Zakona o radu

Dana 3. svibnja, održana je tribina u organizaciji Inicijative Za radnički Zakon o radu, koja okuplja 12 sindikata koji nisu dio reprezentativnih središnjica.

U organizaciji Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 4. svibnja, održan je online sastanak s temom predstavljanja mogućnosti uključivanja osoba s invaliditetom u program Erasmus+.

Hrvatski savez udruga cerebralne i dječje paralize obilježio je Nacionalni dan osoba s cerebralnom paralizom 5. svibnja, održavanjem poludnevne online radionice na temu „Modeli rada udruga članica HSUCDP".

Udruga osoba s cerebralnom paralizom „Srce" u prostorijama Gradske knjižnice Marko Marulić u Splitu obilježila je 5. svibnja, Nacionalni dan cerebralne paralize.

EASPD, OSVIT i ZOSI organiziraju međunarodnu konferenciju pod nazivom „ The Future of the Right to Work: What Role for the Social Economy" koja će se održati od 5. do 6. svibnja u prostorima u HoB-a (ex City Plaza Zagreb) u Zagrebu.

Ministarstvo turizma i sporta objavilo je 6. svibnja, **Javni natječaj za sufinanciranje projekata udruga u području turizma.**

Dana 8. svibnja, u Zadru je sedmi put uživo održana globalna utrka **Wings for Life World Run**.

Dana 9. svibnja, u prostorijama Područnog ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom u Rijeci održao se sastanak predstavnika upravnih odjela županija nadležnih za obrazovanje, predstavnika Agencije za odgoj i obrazovanje i Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom.

Dana 19. svibnja, u organizaciji Udruge 100%-tnih HRVI I. skupine, a pod pokroviteljstvom Ministarstva hrvatskih branitelja, u Područnom odjelu MHB u Osijeku održan je okrugli stol na temu „Utjecaj i posljedice negativne percepcije društvenih skupina prema hrvatskim braniteljima".

Dana 12. svibnja, u 11.30 sati održano je svečano otvorenje novih prostorija udruge Prijatelj koje se nalaze na adresi Omiš, Punta 1B.

Gradsko društvo Crvenog križa Zagreb i Mali dom organizirali su dana 12. svibnja, u školskoj sportskoj dvorani Osnovne škole Ivana Filipovića u Zagrebu 1. sportsko natjecanje u sklopu ESF Projekta „Kreativne terapije u radu s djecom i odraslima s invaliditetom – aktivni i vidljivi u zajednici".

Dana 15. svibnja, na Međunarodni dan obitelji na splitskom Marjanu je u organizaciji Kolektiv Srce Splita i Udruge Bastion održana ne natjecateljska utrka osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju pod nazivom Utrka sriće.

U razdoblju od 16.svibnja do 18.svibnja, održava se XI. Konferencija socijalnih radnika pod nazivom „Socijalni rad na prekretnici: identitet, moć i promjena".

Dana 16. svibnja, povodom obilježavanja Nacionalnog dana osoba s intelektualnim teškoćama, Udruga za osobe s intelektualnim oštećenjem „Golubica" Vukovar organizirala je prezentaciju rezultata projekta „Društveni centar IN - mreža podrške za djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom grada Vukovara".

Dana 17. svibnja, Udruga CeliVita – Život s celijakijom uz podršku Hrvatskog društva za pedijatrijsku gastroenterologiju, hepatologiju i prehranu te Hrvatskog gerontološkog društva obilježila je Međunarodni dan celijakije organizacijom edukativnog predavanja „Znanjem do zdravlja osoba s celijakijom".

Na online Festivalu održanom putem Zoom platforme 18. svibnja, nagrađeni su sudionici *Film svima svugdje online* i prikazani najbolji inkluzivni filmovi prilagođeni gluhim i nagluhim osobama.

Dana 19. svibnja, u organizaciji Udruge 100%-tnih HRVI I. skupine, održan je okrugli stol na temu „Utjecaj i posljedice negativne percepcije društvenih skupina prema hrvatskim braniteljima.

Dana 23. svibnja, u prostorima Ureda UNICEF-a za Hrvatsku, sastanak Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom i Pravobraniteljice za djecu s delegacijom iz Republike Turske.

Ravnateljstvo civilne zaštite Ministarstva unutarnjih poslova provodi međunarodni projekt na temu izjednačavanja prava i mogućnosti osoba s invaliditetom u hitnim situacijama.

U Osijeku je 24. svibnja održana radionica „Turizam - pristupačan za sve". Prva u nizu radionica koje se organiziraju na ovu temu.

U sklopu Zagreb book festival-a u prostorima Gradske knjižnice „Bogdan Ogrizović", 25. svibnja, održana je promocija slikovnice Lanina škola mlade autorice Mirne Brođanac.

Povodom obilježavanja Dana škole Centra za odgoj i obrazovanje Rijeka 26. svibnja, održana je predstava djece i mladeži, učenika Centra za odgoj i obrazovanje Rijeka.

Ženska udruga „IZVOR“ organizirala je dana 26. svibnja, radionicu na temu „*Institucija pravobranitelja za osobe s invaliditetom i prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*“.

U petak 27. svibnja, u mjestu Škropeti pokraj Pazina održan je 20. susret prijateljstva kao dio programa obilježavanja Nacionalnog dana osoba s intelektualnim teškoćama.

Festival likovnih radova pod nazivom „Doprinosim“ organiziran je tijekom svibnja povodom obilježavanja Nacionalnog dana osoba s intelektualnim teškoćama, a svoju završnicu je imao u Puli 31. svibnja.

Dana 31. svibnja, svečano je otvoren inkluzivni restoran ustanove URIHO na lokaciji Avenija Marina Držića 1.

Ekonomska i upravna škola Osijek, u suradnji sa Područnim Uredom Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom Osijek, Područnim uredom Hrvatskog zavoda za zapošljavanje Osijek i Centrom za profesionalnu rehabilitaciju Osijek, organizirala je dana 31. svibnja, tribinu i info dan za svoje učenike s teškoćama u razvoju i njihove roditelje.

Povodom Dana Grada Zagreba, gradonačelnik Tomislav Tomašević priredio je 31. svibnja, u staroj gradskoj vijećnici svečanost dodjele javnih priznanja Grada Zagreba i proglašenje Zagrepčanka godine.

U organizaciji Europskog foruma osoba s invaliditetom (EDF) i pod pokroviteljstvom Microsofta, 31. svibnja i 1. lipnja, iz Bruxellesa je održan online Europski summit o pristupačnosti.

Dana 2. lipnja, održan je Dan otvorenih vrata Udruge slijepih Primorsko-goranske županije, u prostorijama Udruge na adresi Pavlinski trg 4.

Dana 2. lipnja, održana je svečana sjednica Županijske skupštine povodom Dana Osječko-baranjske županije na kojoj je prisustvovao savjetnik pravobraniteljice.

Završna konferencija projekta INKLUZIVNA FARMA – TEMELJ SAMOSTALNOG ŽIVOTA održala se 3. lipnja, na prostoru Inkluzivne farme u Hrastovici.

Dana 3. lipnja, održan Festival inkluzivne scene projekt je kojim Plesna grupa Magija osnažena s partnerima projekta i profesionalnim plesačima nastavlja svoj rad u polju inkluzije osoba s invaliditetom u suvremenom plesu i izvedbenoj umjetnosti.

U organizaciji Uprave za potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju Ministarstva poljoprivrede u Zagrebu je 3. lipnja, održan novi ciklus konzultacija u vezi s provedbom Strateškog plana Zajedničke poljoprivredne politike za razdoblje 2023.-2027.

Dana 7. lipnja, putem videokonferencije u organizaciji Hrvatske mreže zdravih gradova održana je tematska konferencija Postignuća i izazovi u implementaciji Strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom lokalno.

U Uredu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom u Zagrebu je 7. lipnja, održan sastanak i prezentacija Strategije razvoja parasporta u Republici Hrvatskoj 2022.-2030., strateškog dokumenta s akcijskim planom djelovanja u području parasporta.

U Zagrebu je 7. lipnja, u organizaciji Društva tjelesnih invalida otvoren jubilarni 20. Festival jednakih mogućnosti (F=M).

Hrvatski savez udruga osoba s tjelesnim invaliditetom HSUTI organizirao je 7. lipnja, okrugli stol o seksualnosti i reproduktivnim pravima osoba s invaliditetom.

Okrugli stol održan je 7. lipnja, u Domu za starije osobe „Kantrida“ u Rijeci kao dio javne kampanje za zagovaranje prava osoba s invaliditetom koju provodi udruga Društvo za istraživanje i potporu (DiP) iz Rijeke, a ujedno i aktivnost iz programa pružanja socijalnih usluga „DIP-ov klub mladih”.

Dana 8. lipnja, održan je sastanak savjetnice Tee Rubeša s ravnateljem Direkcije za prometno redarstvo Grada Rijeke povodom provođenja pilot projekta sa svrhom edukacije učenika nižih razreda u osnovnim školama na području Grada Rijeka o važnosti primjerenog ponašanja u prometu.

Dana 11. lipnja, u organizaciji Nadbiskupijskog povjerenstva za pastoral osoba s invaliditetom i članova njihovih obitelji Đakovačko-osječke nadbiskupije održan je XX. Nadbiskupijski susret osoba s invaliditetom i članova njihovih obitelji.

Dana 13. lipnja, 8. Centar znanja za društveni razvoj u okviru zajedničke kampanje „Inkluzija je ljudsko pravo“ organizirao je, okrugli stol s temom „Inkluzija kao univerzalno ljudsko pravo“.

Dana 14. lipnja, u organizaciji Hrvatskog paraolimpijskog odbora i njegovih članica održana je prezentacija Strategije razvoja parasporta u Republici Hrvatskoj 2022.-2030.

Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti - HAKOM organizirala je 14. lipnja, u Zagrebu međunarodnu konferenciju „Pristupačna budućnost“.

Hrvatski savez slijepih organizirao je 15. lipnja, u Kazalištu Vidra u Zagrebu svečanu akademiju povodom 76. obljetnice djelovanja Hrvatskog saveza slijepih.

Povodom 15. obljetnice otvaranja regionalnog ureda Pravobranitelja za djecu u Osijeku održana je tribina „*Petnaest godina osječkog ureda pravobraniteljice za djecu - postignuća i izazovi*“ te je predstavljena knjiga „*S obje strane rešetke – Što dugujemo djeci čiji su roditelji i zatvoru*“.

U Zagrebu je 21. lipnja, u organizaciji Centra za rehabilitaciju Zagreb i Edukacijsko rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u suradnji s Povjerenstvom za prevenciju nasilja i očuvanje obitelji i Lions Clubom Kontesa Nera, održana promocija dokumentarnog filma „Neki novi Brodway“ i okrugli stol „Suvremeni pristup u podršci osobama s Down sindromom“.

Povodom Svjetskog dana izbjeglica 23. lipnja, u Zagrebu je održana nacionalna konferencija Žene u migracijama.

U Hrvatskom saboru održan je 28. lipnja, okrugli stol „Koje smo lekcije naučili u pitanju ljudskih prava tijekom Covid krize u Hrvatskoj?“

Dana 1. srpnja, održana je završna konferencija projekta Hrvatskog saveza udruga cerebralne i dječje paralize Darovita djeca s teškoćama – DAR-KO.

Od 28. lipnja do 01. srpnja, u Beču su se održavale aktivnosti radne skupine Equineta zadužene za razvoj komunikacijske strategije i prakse. Iz Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom na svim aktivnostima kao član radne skupine sudjelovao je savjetnik pravobraniteljice.

Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) organizirala je 5. srpnja, online okrugli stol „Osobe s invaliditetom u prometu – HEKUP `22“ o temi „Vizija pristupačnog prijevoza za osobe s invaliditetom u Republici Hrvatskoj“. Iz Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom sudionicima se obratila pravobraniteljica, trenutno stanje je komentirao zamjenik pravobraniteljice.

Dana 5. srpnja, proveden je obilazak Centra za rehabilitaciju Rijeka, sa svrhom ostvarivanja uvida u poštivanje prava osoba s invaliditetom sukladno Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom prilikom obilaska.

Dana 5. srpnja, proveden je obilazak Centra za autizam Rijeka, a u svrhu upoznavanja s programima koje Centar provodi, edukacijsko-rehabilitacijskim i terapijskim povoljnih uvjeta za školovanje i napredak učenika s poremećajem iz spektra autizma

Udruga osoba s intelektualnim teškoćama “Jaglac” Orahovica organizirala je dana 06. srpnja, okrugli stol na temu “*Pružanje usluge osobne asistencije*“.

U Zagrebu su 10. srpnja, održani 13. Zagreb Para Swiming Open 2022. i III. otvoreno ekipno prvenstvo Hrvatske u paraplivanju čijem svečanom otvorenju je prisustvovao zamjenik pravobraniteljice.

Dana 11. srpnja, održan je radni sastanak radi dogovora oko predstojećih aktivnosti usmjerenih na promociju rezultata projekta ADOBE.

Odbor za ravnopravnost spolova i Odbor za obitelj, mlade i sport Hrvatskog sabora održali su 12. srpnja, zajedničku tematsku sjednicu posvećenu mentalnom zdravlju djece i mladih.
Iz Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom na tematskoj sjednici je sudjelovao zamjenik pravobraniteljice.

Dana 14. srpnja, u Osijeku je održana početna konferencija projekta „Inklutour“. Konferencija je održana kod secesijskog zdenca „Pejačević“, a iz Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom na konferenciji je sudjelovao savjetnik pravobraniteljice.

U prostorima Sveučilišta u Zadru održan je 15. srpnja, sastanak Koordinacije pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za podršku u visokom obrazovanju

U Varaždinskim Toplicama organiziran je 19. srpnja, obilazak radova koji se izvode na gradilištu budućeg Nacionalnog rehabilitacijskog centra za osobe s bolestima i oštećenjima

kralježnične moždine – Spinalnog centra – Specijalne bolnice za medicinsku rehabilitaciju u Varaždinskim Toplicama.

Dana 20. srpnja, održan je sastanak predstavnika projektnih partnera i vanjskih suradnika u provedbi projekta ADOBE te su dogovoreni detalji daljnjih aktivnosti.

U Osijeku je dana 22. srpnja, održana konferencija za medije tijekom koje su predstavljeni rezultati projekta ADOBE – Pristupačna turistička odredišta i usluge u pograničnim područjima.

Dana 22. srpnja, napustio nas je u 78 godini dr. Zorislav Bobuš, dugogodišnji uspješni predsjednik Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske.

Dana 27. srpnja, održan je sastanak sa predstavnicima Udruge slijepih Pakrac-Lipik. Tijekom sastanka ukazano je na probleme s kojima se susreću osobe s invaliditetom s područja Pakraca, Lipika i okolice.

Udruga Roda, zajedno s partnerskim udrugama iz Češke, Mađarske, Španjolske i Slovenije razvila je mobilnu aplikaciju pod nazivom Growing za roditelje djece od 0-3 godine na hrvatskom jeziku.

Dana 29. kolovoza, održan je sastanak u Područnom uredu POSI u Osijeku sa predstavnicima Udruga za podršku žrtvama i svjedocima.

Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti (HAKOM) sukladno članku 27. Zakona o regulaciji tržišta željezničkih usluga i zaštiti prava putnika u željezničkom prijevozu (Narodne novine, br. 104/17) provodi redovito savjetovanje s predstavnicima korisnika usluga željezničkog prijevoza putnika u cilju unaprjeđenja usluge željezničkog prijevoza u Republici Hrvatskoj.

Dana 31. kolovoza, održana je završna konferencija projekta ADOBE – Pristupačna turistička odredišta i usluge u pograničnim područjima.

Na inicijativu Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom dana 1. rujna, proveden je obilazak obnovljenog „Rekreacijskog centra Copacabana Osijek“.

U zagrebačkom parku Maksimir, 9. rujna, obilježen je početak humanitarne utrke MLIJEČNA STAZA 2022.

Predstavljen prijedlog Europske strategije o skrbi. Webinar je pratila savjetnica pravobraniteljice.

Zamjenik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom sudjelovao je u radu 6. konferencije regionalnih tijela za jednakost Jugoistočne Europe koja je od 5. do 7. rujna, održana u Skoplju.

Inkluzivna kuća Zvono iz Belišća organizirala je tradicionalni šumski festival umjetnosti, glazbe i kreativnosti – Forest Art 2022. Festival je trajao dva dana (9. i 10. rujna) u šumskom predjelu kampa Citadela, blizu sjeverne dravske obale nedaleko Belišća.

Dana 14. rujna, u Osijeku je odigran nogometni turnir ustanova socijalne skrbi za odrasle osobe s mentalnim teškoćama.

Povodom obilježavanja prve godišnjice rada Područnog ureda pravobranitelja za osobe s invaliditetom u Rijeci, 14. rujna, u prostorijama Ri Huba održana je radionica o medijskom izvještavanju o osobama s invaliditetom.

Dana 19. rujna, savjetnice pravobraniteljice za osobe s invaliditetom obišle su prostorije Društva osoba s invaliditetom Rovinj i održale sastanak te savjetovanje s predstavnicima i članovima Udruge..

Dana 20. rujna, putem web platforme ZOOM održano je predstavljanje preliminarnih rezultata tri istraživanja provedenih u sklopu projekta Platforma 50+.

Savjetnice pravobraniteljice za osobe s invaliditetom obišle su društveno poduzeće, zalogajnicu Punkt, jedinstveno u Istarskoj županiji po tome što zapošljava isključivo osobe s invaliditetom i druge teško zapošljive osobe s ciljem njihove integracije u društvo.

Dana 21. rujna, u organizaciji Ženske udruge „Izvor“ Tenja održana je Konferencija o jačanju kapaciteta i mreže pružatelja usluga OBŽ i VSŽ

Dana 22. rujna, savjetnice pravobraniteljice upoznale su predstavnike Društva te članove s djelokrugom i načinom rada Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, s posebnim naglaskom na Područni ured u Rijeci.

Savjetnice pravobraniteljice posjetile su 20. rujna, Sigurnu kuću Istra s ciljem upoznavanja njihova načina rada i razmjene iskustava vezano za problematiku nasilja nad ženama s invaliditetom.

Udruga za podršku žrtvama i svjedocima organizirala je 21. i 22. rujna, konferenciju „Novi alati u pružanju podrške žrtvama i svjedocima". Zamjenik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom održao je izlaganje pod nazivom „Iskustva osoba s invaliditetom kao žrtava kaznenih djela u Republici Hrvatskoj – iskustva iz prakse i identificirane potrebe".

Zamjenica pravobraniteljice za osobe s invaliditetom prisustvovala je 22.rujna, svečanom obilježavanju 70 godina Studijskog centra socijalnog rada.

Povodom 22.rujna - Nacionalnog dana borbe protiv nasilja nad ženama Odbor za ravnopravnost spolova održao je tematsku sjednicu o rodno motiviranom ubojstvu žena odnosno femicidu.

Dana 22. rujna, u Petrinji je održan regionalni sajam kulture razvojne suradnje pod sloganom Zajedno za održivo sutra.

Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva u suradnji s Povjerenikom za informiranje, krovnim nacionalnim organizacijama osoba s invaliditetom i Državnom školom za javnu upravu, organizirao je 3. virtualni okrugli stol pod nazivom „Digitalna pristupačnost od zakona do prakse".

Udruga osoba s invaliditetom „Sv. Bartolomej" Knin je povodom Europskog tjedna mobilnosti dana 22. rujna, organizirala akciju Flash Mob na Trgu Ante Starčević u Kninu.

Dana 23. rujna, u Osijeku je održana biciklijada u sklopu 5. Festivala biciklističke rekreacije – FEBIRE. Na biciklijadi je uz brojne osobe s invaliditetom sudjelovao i savjetnik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom.

DANOVA (Innovative transportation services for blind and partially-sighted passengers in Danube Region) je projekt transnacionalne suradnje sa ciljem poboljšanja pristupačnost zračnih luka, luka, željezničkih i autobusnih stanica slijepim i slabovidnim osobama razvijanjem niza novih usluga i kompetencija kako bi im se omogućio puni pristup svim informacijama i uslugama prijevoza.

Dana 26. rujna, Područni ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom u Splitu u suradnji s Policijskom upravom splitsko-dalmatinskom, Splitsko-dalmatinskom županijom te Gradom Splitom proveo je preventivno-represivnu akciju usmjerenu na utvrđivanje prekršaja nepropisnog parkiranja na parkirališnim mjestima rezerviranim za parkiranje vozila osoba s invaliditetom, kao i utvrđivanje prekršaja neovlaštenog korištenja znaka pristupačnosti.

U Mariji Bistrici su 26. rujna, svečano obilježeni 20 godine Društva multiple skleroze Krapinsko-zagorske županije (DMSKZŽ) i Nacionalni dan multiple skleroze.

Dana 27. rujna, najavljen je novi ciklus edukativnih radionica „Sigurnost i kultura u prometu" u osnovnim školama Grada Rijeke.

Svečanim je otvorenjem Pravna klinika Pravnog fakulteta u Zagrebu 27. rujna, započela s radom u novim prostorima koji se nalaze u prizemlju zgrade u Palmotićevoj ulici br. 30 u Zagrebu.

Dana 27. rujna, savjetnica pravobraniteljice, održala je radni sastanak s načelnikom općine Šolta i predsjednicom udruge Osmijeh sa Šolte-udruge za socijalnu integraciju svih dobnih skupina otoka Šolte, na temu suradnje u podršci i promicanju prava OSI i DTUR.

Dana 28. rujna, u sklopu projekta »Povijest, Povijest umjetnosti, Talijanistika, Germanistika – razvoj, unapređenje i provedba stručne prakse (PerPeTuUm aGile)« na riječkom Filozofskom fakultetu su savjetnice pravobraniteljice za osobe s invaliditetom održale predavanje s ciljem informiranja i osvješćivanja važnosti uključivosti osoba s invaliditetom u sustav visokog obrazovanja i u svijet rada, te njihove ravnopravnosti i jednakih mogućnosti.

Dana 27. i 28. rujna, Društvo multiple skleroze Osječko-baranjske županije (DMS OBŽ) i Društvo multiple skleroze Brodsko-posavske županije (DMS BPŽ) organizirali su događanja kojima je obilježen Nacionalni dan multiple skleroze, a ujedno se obilježilo i dvadeset godina postojanja i djelovanja ovih društava.

Dana 30. rujna, tvrtka E–GLAS u suradnji s Tehničkim fakultetom Rijeka, Sveučilište u Rijeci i Edukacijsko rehabilitacijskom fakultetu u Zagrebu, Sveučilište u Zagrebu je održala Konferenciju o naprednoj tehnologiji za djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom.

Povodom 25 godišnjice rada, Centar za mirovne studije organizirao je dana 30. rujna, Konferenciju na kojoj se raspravljalo o brojnim aktualnim temama.

Savjetnice pravobraniteljice za osobe s invaliditetom su od 25. do 30. rujna, bile u studijskom posjetu Uredu povjerenika za zaštitu od diskriminacije Republike Albanije.

Zamjenik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom sudjelovao je 4. listopada, na popratnom online događaju 77. zasjedanja Opće skupštine Ujedinjenih naroda o temi: Krov nad glavom: Pravo starijih osoba na primjereno stanovanje.

Ovogodišnjom humanitarnom utrkom UNICEF-a prikupljana su sredstva za razvoj sustava podrške mentalnom zdravlju djece i mladih, što je podržala i Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom.

U organizaciji Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom 5. listopada, u Zagrebu održala se dodjela priznanja ˝Poslodavac godine za osobe s invaliditetom˝ za 2021. godinu.

Dana 5. listopada, s obzirom na upite osoba s invaliditetom vezano uz jednokratna novčana primanja, ovim putem obavještavamo osobe s invaliditetom o odlukama Vlade RH koje su objavljene u Narodnim novinama broj 104/2022 od 9. rujna 2022. godine.

Dana 5. listopada, povodom obilježavanja 15 godina rada Područnog ureda pravobraniteljice za djecu u Rijeci, je održana tribina pod nazivom „Petnaest godina riječkog ureda pravobraniteljice za djecu-postignuća i izazovi“ te je predstavljena knjiga „S obje strane rešetke. Što dugujemo djeci čiji su roditelji u zatvoru“.

U Bruxellesu su se 5. listopada, na Redovnoj godišnjoj skupštini Equinet-a sastali predstavnici europskih tijela za jednakost kako bi usvojili novi Strateški plan, Plan rada mreže za 2023. te kako bi odlučili o drugim administrativnim pitanjima budućeg rada ove mreže.

Hrvatski savez udruga cerebralne i dječje paralize povodom Svjetskog dana cerebralne paralize organizirao je konferenciju pod nazivom „Uloga i korištenje napredne tehnologije u životima osoba s cerebralnom i dječjom paralizom”. Konferencija se održala 6. listopada, na Inkluzivnoj farmi u Hrastovici u Petrinji.

Sastanak održan 6. listopada, na inicijativu potpredsjednika Vlade i ministra unutarnjih poslova dr. sc. Davora Božinovića smatramo značajnim korakom ka povećanju broja zaposlenih osoba s invaliditetom u sustavu unutarnjih poslova.

Split je domaćin prvog međunarodnog turnira tenisača u kolicima koji se od 7. – 9. listopada, održava na Firulama u organizaciji Tenis kluba osoba s invaliditetom ‘SPLIT 2020’ i Športskog saveza osoba s invaliditetom grada Splita, zajedno sa Hrvatskim savezom tenisača u kolicima, a pod pokroviteljstvom Grada Splita.

U organizaciji CARE mreže u Splitu se 6. i 7. listopada, održava radna konferencija s fokusom na oporavak i otpornost koja objedinjuje iskustva i znanja o oporavku, otvorenom dijalogu, iskustvenom znanju i uključivanju u zajednicu osoba s mentalnim teškoćama. Sudionike je na početku konferencije putem video poruke pozdravila i pravobraniteljica za osobe s invaliditetom.

Udruga slijepih Pakrac – Lipik organizirala je dana 7. listopada, u gradskoj vijećnici kurije Janković u Pakracu tematski skup kojim se željelo predstaviti rad Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom te ukazati na ulogu jedinica lokalne i regionalne samouprave u izjednačavanju mogućnosti osoba s invaliditetom na području Požeško-slavonske županije.

Povodom obilježavanja Svjetskog dana mentalnog zdravlja 10. listopada, želimo upozoriti kako se sustav zaštite mentalnog zdravlja u Republici Hrvatskoj protivno međunarodnim obvezujućim dokumentima o zaštiti ljudskih prava temelji na bolničkom liječenju i nedostatku usluga zaštite mentalnog zdravlja u zajednici, uz i dalje prisutnu snažnu stigmatizaciju osoba sa psiho-socijalnim teškoćama.

Dana 11. listopada, proveden je obilazak odmarališta zagrebačkog Crvenog Križa „Villa rustica“ u Novom Vinodolskom sa svrhom uvida u pristupačnost odmarališta.

Dana 11. listopada, održalo se predavanje u okviru projekta “Za(VRT)imo za inkluziju zajedno!”, a njegovu organizaciju su podržali svi partneri projekta u Puli i Vukovaru.

Dana 11. listopada, održano je predavanje pod nazivom „Univerzalnim dizajnom do uključivih, pristupačnih i pravednih zajednica“ u organizaciji udruge Zelena Istra

U okviru studijske posjete institucijama Republike Hrvatske i slijedom suradnje Pučkog pravobranitelja Republike Hrvatske s Institucijom Ombudsmana Republike Kosova, 11. listopada, zamjenik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom i savjetnica pravobraniteljice primili su delegaciju iz Republike Kosova.

Predstavljanje Projekta Kultura koji potiče inkluziju u kulturi i razvija svijest o važnosti postojanja inkluzivnih kulturnih praksi te je namijenjen mladima od 15 do 30 godina, osobama koje rade s mladima te zaposlenima u kulturi.

Predstavljanje knjige „Kišnut će kišobran“ održano je dana 12. listopada, u Centru za kulturu u Đakovu.

Dana 13. listopada, Dječjoj kući u Rijeci je održana konferencija Kultura svima koju je organizirala Udruga Filmaktiv s Udrugom gluhih i nagluhih PGŽ-a te Udrugom slijepih PGŽ-a. Povodom navedene konferencije održan je okrugli stol na temu *Inkluzije u kulturi* .

Dana 14. listopada 2022. godine savjetnice pravobraniteljice organizirale su sastanak s predstavnicama Ženske grupe Karlovac-Korak, sa svrhom upoznavanja s protokolima i pomoći koja se pruža ženama s invaliditetom i djeci žrtvama obiteljskog nasilja.

Povodom 15. listopada – Međunarodnog dana bijelog štapa, u Osijeku je dana 14. listopada, u organizaciji Športske udruge slijepih Svjetlost Osijek povedena akcija „Prošetajmo zajedno“.

HSM i ove godine, dodjeljuje dvije stipendije za učenike srednjih škola s invaliditetom u iznosu od 1.500,00 kuna tijekom 10 mjeseci u školskoj godini 2022./2023.

U sklopu natječaja za projekte prevencije i pripravnosti Mehanizma Europske unije za civilnu zaštitu, Ravnateljstvu civilne zaštite Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, odobrena su sredstva za financiranje projekta na temu izjednačavanja mogućnosti osoba s invaliditetom u hitnim situacijama pod nazivom *„Equalization of opportunities for persons with disabilities in emergencies“*.

U organizaciji Radne skupine za prava osoba s invaliditetom Europske mreže nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI) održan je 20. listopada, online sastanak o pravnom okviru Europske unije za promicanje, zaštitu i praćenje provedbe Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom.

Ministarstvo turizma i sporta u suradnji s Pravobraniteljem za osobe s invaliditetom organiziralo je niz radionica pod nazivom *„Turizam – pristupačan za sve“* na temu pristupačnosti turističke ponude turistima s invaliditetom. Prva u nizu radionica organizirana na ovu temu održana je 24. svibnja, u Osijeku, dok su 18. i 19. listopada 2022. godine radionice održane u Splitu i Dubrovniku.

Dana 20. listopada, savjetnice pravobraniteljice su održale sastanak s prorektoricom za studente, obrazovne programe i suradnju, prof. Mirjanom Radetić Paić, Sveučilište Juraja Dobrile u Puli sa svrhom ukazivanja na prava studenata s invaliditetom te upoznavanja s radom Ureda za studente s invaliditetom i njihovim položajem pri Sveučilištu Juraja Dobrile u Puli.

Dana 21. listopada, u Ugostiteljsko-turističkoj školi u Osijeku održane su tri radionice naziva *„Način komunikacije s osobama s invaliditetom – predrasude i stereotipi o osobama s invaliditetom u turizmu“*.

Dana 24. listopada, savjetnici pravobraniteljice održali su predavanje na Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija pod nazivom “Pristupačnost turističkih proizvoda i usluga osobama s invaliditetom”.

Dana 24. i 25. listopada, Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) i ove godine, u suorganizaciji sa Zavodom za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, tradicionalno je organizirala “27. hrvatski simpozij osoba s invaliditetom s međunarodnim sudjelovanjem”.

Dana 24. i 25. listopada, na Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji te Fakultetu ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula organizirana su predavanja studentima na temu Pristupačnog turizma.

Dana 25. listopada, održan je sastanak s ravnateljicom Učilišta za obrazovanje odraslih „Diopter“ iz Pule. Sastanak je održan sa ciljem pružanja podrške Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom u provedbi projekta.

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom i zamjenik pravobraniteljice sudjelovali su 26. listopada, na online konferenciji ombudsmanskih i nacionalnih institucija u okviru prvog parlamentarnog samita Krimske platforme koju su zajedno pod nazivom „Borba za ljudska prava. Krim. Ukrajina. Svijet.”

Dana 7. studenoga - Priopćenje povodom presude Visokog kaznenog suda objavljene na mrežnim stranicama Visokog kaznenog suda i HINE, a koju su prenijeli pojedini mediji,

Dana 8. studenoga, održan je u Uredu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom sastanak s gđom Anjom Šimpraga, potpredsjednicom Vlade RH i suradnikom g. Nemanjom Relićem na temu zastoja uspostave sustava rane intervencije u RH.

Četvrta po redu regionalna radionica na temu pristupačnosti turističke ponude osobama s invaliditetom održana je u Opatiji 8. studenog, nakon održanih radionica u Osijeku, Splitu i Dubrovniku.

Hrvatski savez slijepih organizirao je u Zagrebu prvu Međunarodna konferencija u području pokretanja suradnje i razmjene iskustava krovnih organizacija slijepih osoba na području jugoistočne Europe – Makedonije, Srbije, Crne Gore, Republike Srpske, Bosne i Hercegovine, 09. do 11. studenoga.

Dana 9. studenoga, Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom posjetila je delegacija iz Šri Lanke. Delegacija od 15 sudionika iz Šri Lanke u Zagrebu boravi u sklopu projekta *Razvoj inkluzivnog obrazovanja za studente s invaliditetom na sveučilištima na Šri Lanki*.

U organizaciji Ministarstva turizma i sporta u suradnji Pravobraniteljicom za osobe s invaliditetom dana 9. studenoga, u Puli se održala peta radionica „Turizam pristupačan svima“ s posebnim naglaskom na održivi razvoj pristupačnog turizma.

Dana 10. studenog, u Rijeci je održan okrugli stol pod nazivom "Suradnjom do rješavanja izazova u radu sa korisnicima nužnog smještaja Grada Rijeke" u organizaciji Udruge za beskućnike i socijalno ugrožene osobe Oaza.

Dana 10. studenog, savjetnica pravobraniteljice, sudjelovala je na stručnom skupu u organizaciji Ureda pravobraniteljice za djecu u suradnji sa OŠ Grohote sa otoka Šolte pod nazivom „Jednake mogućnosti za djecu na otocima“ koji je održan u Gradskoj knjižnici Marka Marulića u Splitu.

Dana 11. studenoga, Udruga Oaza organizirala je okrugli stol na temu „Suradnjom do rješavanja izazova u radu s korisnicima nužnog smještaja Grada Rijeke“.

U prostorima Nacionalne i sveučilišnoj knjižnice u Zagrebu 11.studenoga, predstavljena je reforma zdravstvenog sustava Ministarstva zdravstva

Radionicama održanim 8. i 11. studenoga, završen je ciklus od pet radionica na temu *„Način komunikacije s osobama s invaliditetom – predrasude i stereotipi o osobama s invaliditetom u turizmu“*.

U okviru projekta *„Fostering innovative approaches to rule of law monitoring in Slovakia”* 11. studenoga, održana je fokus grupa *„The Rule of Law Tracker“*. U fokus grupi su sudjelovali zamjenik i savjetnica pravobraniteljice.

Dana 15. studenoga, predstavnice Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom obišle su prostorije Udruge roditelja djece s poteškoćama u razvoju „Pčelice“ u Gospiću i održale sastanak s predstavnicima i roditeljima Pčelica.

U organizaciji Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova i Europske networking inicijative Hrvatska u Zagrebu, održana je dana 15. studenoga, Regionalna konferencija o kibernetičkom nasilju i kibernetičkoj sigurnosti s posebnim naglaskom na mlade i žene.

Dana 15. studenog, održan je sastanak s Udrugom žena „Nit“ iz Korenice, pružateljem usluge hitnog smještaja za žene žrtve nasilja.

U sklopu projekta „Pritisak za pristup“ zamjenik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom održao je 15. studenoga, u Slavonskom Brodu na lokaciji Udruge osoba s invaliditetom Slavonski Brod

„Loco – Moto“ predavanje i radionicu pod naslovom „Pravilno postupanje prema osobama s invaliditetom u skladu s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom“.

Ministarstvo unutarnjih poslova poziva osobe s invaliditetom na ravnopravno sudjelovanje u predstojećim natječajima za zapošljavanje.

Dana 17. studenoga, održan je redovni sastanak radne skupine Equineta zadužene za razvoj komunikacijske strategije i prakse.

Na završnoj konferenciji programa održanoj preko internetske platforme zoom 17. studenoga, o važnosti projekta govorio je zamjenik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom.

U kući Europe u Zagrebu, 21. studenoga, Hrvatski savez gluhih i nagluhih (HSGN) organizirao je završnu konferenciju Erasmus+ projekta DeafMedia – Mediji, pouzdane informacije i Gluhi u Europi 2020.

U hotelu Westin dana 22. studenoga, održano je svečano obilježavanje 75. obljetnice Centra za rehabilitaciju Zagreb te je tom prigodom 22. i 23. studenoga, održana i stručno znanstvena konferencija pod nazivom „Pogled u budućnost“.

Dana 23. studenog, održan je sastanak s predstavnicima Caritasovog doma Sv. Ana u Rijeci kako bi se razmijenile informacije o radu skloništa i iskustvima stručnjaka u radu sa ženama s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju kao žrtvama obiteljskog nasilja.

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom sastala se 23. studenog, u Gradskoj upravi s gradonačelnikom Grada Zagreba Tomislavom Tomaševićem i njegovim suradnicima. Sastanku su iz Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom prisustvovali pravobraniteljica i zamjenici pravobraniteljice.

Svake godine, 25. studenoga, obilježava se Svjetski dan borbe protiv nasilja nad ženama.

Koalicija organizacija civilnoga društva organizirala je 24. i 25. studenoga ,online konferenciju pod nazivom Borba protiv sužavanja prostora za djelovanje i stvaranje poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva u EU.

Dana 24. i 25. studenoga, u Bruxellesu je održana konferencija koja je u organizaciji Europske komisije i Europskog foruma osoba s invaliditetom okupila predstavnike organizacija osoba s invaliditetom iz svih zemalja članica.

Dana 25. studenog, savjetnice pravobraniteljice održale su sastanak s predstavnicima Udruge za zaštitu obitelji Rijeka kako bi se upoznale s položajem žena s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju koji su korisnici skloništa Udruge kao žrtve obiteljskog nasilja.

Dana 26. studenoga, Savez društava distrofičara Hrvatske (SDDH) u sklopu manifestacije „Talent show 2022.“ organizirao je, donatorsku večeru pod nazivom „Srcem za srce“. Podršku ovom događaju dala je i Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, a programu su prisustvovali zamjenici pravobraniteljice.

Dana 28. studenoga, u organizaciji Društva multiple skleroze Požeško-slavonske županije održana je radionica za osobe s invaliditetom o pravima osoba s invaliditetom te načinu ostvarivanja i zaštite istih.

Fond za žene predstavljen je 29. studenoga, u prostorijama Uranije te su rad Fonda pojasnile Sanja Sarnavka, dr. Jasenka Grujić te Karla Pudar. Programski stupovi Fonda su pomoć žrtvama obiteljskog i seksualnog nasilja, reproduktivno zdravlje, ekonomsko osnaživanje, edukacija i prevencija.

U organizaciji Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo u Daruvarskim toplicama održana je 29. studenog, edukacija zdravstvenih i nezdravstvenih djelatnika Specijalne bolnice Daruvarske toplice o ostvarivanju primjerenog kontakta s osobama s invaliditetom i specifičnostima zdravstvene skrbi.

Zamjenik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom održao je 29. studenog, na Policijskoj akademiji u Zagrebu predavanje na temu „Institucija Pravobranitelj za osobe s invaliditetom i posebnosti u postupanjima“.

Dana 30. studenoga, u Osijeku, u prostorima Pravnog fakulteta Osijek, održano je događanje usmjereno na podizanje svijesti o potencijalu digitalizacije za visoko obrazovanje.

Povodom 30 godina institucije pučkog pravobranitelja održana je 30. studenoga, konferencija

Zaštita ljudskih prava i vladavina prava. Na konferenciji su sudjelovale i pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, zamjenici i savjetnica pravobraniteljice.

Društvo multiple skleroze Požeško-slavonske županije organiziralo je u sklopu projekta „Budimo povezani“ radionicu za osobe s invaliditetom i predstavnike lokalnih udruga, ustanova i institucija. Radionica je održana dana 28. studenoga, u Gradskoj knjižnici u Požegi, a jedno od izlaganja održao je savjetnik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom .

Udruga osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju “Kameleon” iz Svete Nedelje, u suradnji s Gradom Svetom Nedeljom, organizirala je u Strmcu, 1. prosinca, okrugli stol na temu „Obrazovanje djece s teškoćama u razvoju“.

Dana 1. prosinca, u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici održana je svečana sjednica Povjerenstva Vlade RH za osobe s invaliditetom. Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom u svom obraćanju nazočnima istaknula je problematiku s kojom se suočavaju osobe s invaliditetom i roditelji djece s teškoćama u razvoju.

U prostorijama Športske gimnazije u Zagrebu, 1. prosinca, otvoreno je novo gostovanje izložbe „Tišina na sedmercu“ koje je organizirao Hrvatski športski muzej u suradnji s Hrvatskim sportskim savezom gluhih.

Udruga Društvo za istraživanje i potporu (DiP) iz Rijeke postavila je izložbu fotografija portreta i životopisa mladih s teškoćama od 19 do 30 godina koji su uključeni u socijalnu uslugu radno-okupacijskog poludnevnog boravka „Dnevni centar Prijatelji“, usmjerene na osvještavanje javnosti i poslodavaca o važnosti rada i zapošljavanja osoba s invaliditetom

U sklopu provedbe projekta Inklutour, a povodom obilježavanja Međunarodnog dana osoba s invaliditetom, projektni partneri organizirali su dana 1. prosinca, okrugli stol pod nazivom *“Odgovaranje na potrebe tržišta rada kroz edukaciju osoba s invaliditetom”*.

Priopćenje Pravobraniteljice i SOIH-a povodom Međunarodnog dana osoba s invaliditetom, 3. prosinca.

U Hrvatskom kulturnom domu na Sušaku dana 2. prosinca, obilježen je Međunarodni dan osoba s invaliditetom Festivalom stvaralaštva i postignuća djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom u organizaciji Grada Rijeke.

Dana 4. prosinca, u sklopu manifestacije gradonačelniku Tomislavu Tomaševiću i gostima Sanja Major, ravnateljica Ustanove URIHO, i suradnici pokazali su novouređene skladišne prostorije na lokaciji Kajzerica, a nakon toga svečano uručili Povelje “Ivančica”, priznanja koje URIHO dodjeljuje zaslužnim institucijama i osobama koji su doprinijeli promicanju profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba s invaliditetom.

Uoči Međunarodnog dana osoba s invaliditetom, Udruga Liberato iz Splita je na dan 2. prosinca, organizirala Okrugli Stol na temu zapošljavanja osoba s invaliditetom.

Povodom obilježavanja Međunarodnog dana osoba s invaliditetom Društvo tjelesnih invalida grada Rijeke organiziralo je 3. prosinca, svečani program u prostorijama Češkog doma u Rijeci.

U razdoblju od 28. studenog do 3. prosinca, u Osijeku je održana tradicionalna manifestacija „Tjedan sporta i sportske rekreacije osoba s invaliditetom“, a centralni događaj održan je dana 2. prosinca u Centru za odgoj i obrazovanje Ivan Štark Osijek.

U organizaciji DKolektiva – organizacije za društveni razvoj dana 05. prosinca, obilježen je Međunarodni dan volontera panel raspravom i svečanom dodjelom volonterskih nagrada u prostorima Kina Uranija u Osijeku.

U organizaciji Ministarstva turizma i sporta i Pravobranitelja za osobe s invaliditetom, uoči Međunarodnog dana osoba s invaliditetom, u Zagrebu je 2. prosinca, u Hilton Garden Inn Hotelu održana konferencija “Pristupačni turizam – održivi turizam”. Na početku konferencije nazočnima se putem video snimke obratila Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, a u ime Ureda pravobraniteljice na konferenciji je izlagao temu „Pregled pristupačnosti i izazovi“ i u panel raspravi sudjelovao zamjenik pravobraniteljice.

Povodom 6. obljetnice rada i postojanja Hrvatskog para taekwondo saveza (HPTS-a) u Zagrebu je 4. prosinca, održana svečana sjednica skupštine

Dana 6. prosinca, u prostorijama Gradske četvrti Gornji grad u Osijeku održana je savjetodavna radionica o provedbi Nacionalnog plana izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom 2021.-2027.

Prema planu i programu rada Centra za izobrazbu, Uprave za zatvorski sustav i probaciju, Ministarstva pravosuđa i uprave, zamjenik pravobraniteljice za osobe s invaliditetom održao je 7. prosinca, online predavanje na temu „Specifičnosti i načini komunikacije s osobama različitih vrsta invaliditeta“.

Dana 7. prosinca, na Sveučilištu u Rijeci obilježen je Međunarodni dan osoba s invaliditetom dodjelom godišnjih nagrada za najbolje studente s invaliditetom te izlaganjima na temu zapošljavanja osoba s invaliditetom.

Dana 8. prosinca, savjetnica pravobraniteljice za osobe s invaliditetom zajedno sa saborskom zastupnicom Ljubicom Lukačić i predsjednicom Zajednice saveza osoba s invaliditetom Maricom Mirić obišla je devet osoba s invaliditetom raseljenih iz Ukrajine koji su smješteni u prostorima Centra za podršku u zajednici Ozalj u Jaškovu.

Učilište Studium provodi projekt *„Turizam dostupan svima“* u sklopu kojega je dana 9. prosinca, organiziran okrugli stol s temom položaja osoba s invaliditetom na tržištu rada i mogućnostima zapošljavanja u turizmu.

Povodom obilježavanja Međunarodnog dana ljudskih prava suradnici pravobraniteljice za osobe s invaliditetom održali su u Osijeku, Splitu i Rijeci edukativne radionice za studente pravnih fakulteta. Radionice su održane dana 13. prosinca, u područnim uredima pravobraniteljice u Osijeku i Rijeci te 14. prosinca u Područnom uredu Split.

Dana 14. prosinca, u Vijećnici Grada Rijeke je održan stručni skup pod nazivom „Kako prekinuti začarani krug siromaštva i pružiti djeci jednake prilike“ u organizaciji Pravobranitelja za djecu.

Povodom Međunarodnog dana osoba s invaliditetom Ravnateljstvo policije izradilo je preventivno-edukativni video s ciljem povećanja senzibiliziranosti i educiranosti građana i policijskih službenika o komunikaciji s osobama s invaliditetom.

U Podgorici, glavnom gradu Crne Gore, u sklopu projekta SEE ME, od 12. do 14. prosinca, održana je međunarodna konferencija „Sigurni i jednaki u izvanrednim situacijama“. Iz Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom na konferenciji je sudjelovao zamjenik pravobraniteljice koji je odgovarao na pitanja sudionika i izlagao temu „Korištenje podataka o osobama s invaliditetom u izvanrednim situacijama“.

Dana 15. prosinca, izvršen je obilazak zaštitne radionice URIHO u Zagrebu od strane djelatnika Područnih ureda pravobranitelja za osobe s invaliditetom prilikom kojega je pružen uvid u organizaciju i način rada radionice te je ukazano na poteškoće na koje zaštitna radionica nailazi kao i na do sad iznađena rješenja za prevladavanje istih.

Dana 19. prosinca, u Vinkovcima je otvoren Centar za pružanje usluga u zajednici Vukovarsko-srijemske županije.

Dana 19. prosinca 2022. godine savjetnice pravobraniteljice izvršile su obilazak i održale sastanak s predstavnicama Centra za odgoj i obrazovanje Rijeka.

Kuća ljudskih prava Zagreb organizirala je 16. prosinca, predstavljanje tematskog izvještaja “Branitelji/ice ljudskih prava u Hrvatskoj – prepreke i izazovi” povodom kojeg je održana i panel raspravu na temu rada branitelja/ica ljudskih prava i okruženja za rad.

Udruga sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mlade u suradnji s Humanitarnom organizacijom „Zajednica Susret“ organizira je 20. prosinca, u Zagrebu stručni skup na temu „Različiti štetni utjecaji na odrastanje djece“.

Dana 20. prosinca Centar za rehabilitaciju Fortica u Kraljevici je održao božićnu priredbu povodom nadolazećih blagdana za svoje korisnike i prisutne goste. Događaj je bio prilika za upoznavanje novog upravnog vodstva Centra te pozivom na suradnju.

U maloj dvorani Koncertne dvorane Vatroslav Lisinski, dana 21. prosinca, održano je svečano obilježavanje 30 godina samostalnog djelovanja Hrvatskog logopedskog društva.

Dana 23. prosinca, Centru za rehabilitaciju Rijeka-Pulac pružena je podrška prisustvovanjem prigodnom događaju za korisnike Centra.

Dana 26. prosinca, povodom objave Matije Babića koju je prenijelo više internetskih portala Pravobraniteljici za osobe s invaliditetom obratili su se roditelji djece s teškoćama koje je ova izjava povrijedila.

U Palači Dverce, 22. prosinca, održan je svečani prijem povodom studijske posjete izaslanstva Sjeverne Makedonije.

U zagrebačkom hotelu Westin 27. prosinca, svečano je obilježeno 30. godina osnutka Hrvatskog sportskog saveza gluhih (HSSG).

Udruga za promicanje i zaštitu ljudskih prava "SMS – sve možeš sam" iz Virovitice organizirala je dana 29. prosinca, radionicu na temu *„Institucija pravobranitelja za osobe s invaliditetom i prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj"*.

PRILOG 2. SUDJELOVANJE U MEDIJIMA

22. prosinca, radio Laganini FM, Intervju o aktualnostima i radu PU POSI Osijek
15. prosinca, portal Žene i mediji, članak vezan uz zapošljavanje osoba s invaliditetom
https://www.zeneimediji.hr/osobe-s-invaliditetom-tesko-se-zaposljavaju-cak-i-kada-imaju-prednost-podrska-radnog-asistenta-korak-je-naprijed/
9. prosinca, objave priopćenja vezano uz Odluku Upravnog vijeća HZZO-a
https://www.index.hr/vijesti/clanak/pravobraniteljica-odluka-hzzoa-ide-na-stetu-osoba-s-invaliditetom/2419264.aspx
https://www.in-portal.hr/in-portal-news/vijesti/26834/hrvatska-udruga-poslodavaca-trazimo-vece-cijene-pomagala-na-listi-hzzo-a-vec-sada-imamo-problem
https://www.glasistre.hr/hrvatska/2022/12/09/slonjsak-odluka-hzzo-a-na-stetu-osoba-s-invaliditetom-834436
https://www.nacional.hr/pravobraniteljica-slonjsak-odluka-hzzo-a-ide-na-stetu-osoba-s-invaliditetom/
https://www.hina.hr/vijest/11179097
8. prosinca, Youtube, Kanal Ri, reportaža povodom dodjele nagrada za najuspješnije studente s invaliditetom Sveučilišta u Rijeci, https://www.youtube.com/watch?v=u1ULeI3Aufo
6. prosinca, Radio Đakovo, Intervju o priopćenju POSI te radu i zapošljavanju
3. prosinca, N1, televizija, gostovanje u emisiji Točka na tjedan, teme vezane uz položaj osoba s invaliditetom i Nacrt zakona o osobnoj asistenciji
2. prosinca, portal osijek031, članak o okruglom stolu o zapošljavanju osi,
http://www.osijek031.com/osijek.php?topic_id=93271
2. prosinca, portal Osijeknews, Članak o okruglom stolu o zapošljavanju osi,
https://osijeknews.hr/povodom-medunarodnog-dana-
2. prosinca, službene stranice Društva za istraživanje i potporu, objava povodom otvorenja izložbe "Distancirano socijalni-Želim raditi", https://dip.hr/otvaranje-izlozbe-zelim-raditi-obecava-promjene-u-ostvarivanju-prava-na-rad-i-zaposljavanje-osoba-s-invaliditetom/
2. prosinca, novine La Voce, članak povodom otvorenja izložbe "Distancirano socijalni-Želim raditi", https://lavoce.hr/cronaca/cronaca-fiumana/fiume-i-disabili-desiderano-e-possono-lavorare
2. prosinca, HRT, članak, reportaža povodom otvorenja izložbe "Distancirano socijalni-Želim raditi", https://magazin.hrt.hr/price-iz-hrvatske/kampanja-s-ciljem-da-osobama-s-invaliditetom-omoguci-pravo-na-rad-1047524
2. prosinca, Radio FM, Slavonski Brod, Izjava vezano za obilježavanje Međunarodnog dana osoba s invaliditetom i aktualnostima ostvarivanja prava OSI i DTUR
1. prosinca, Televizija Zapad, izjava za Televiziju Zapad o temi obrazovanja djece s teškoćama u razvoju

1. prosinca, HR1, radio, gostovanje u emisiji Dnevni ritam, tema Međunarodni dan osoba s invaliditetom i donošenje Zakona o osobnoj asistenciji
1. prosinca, Objave priopćenja- povodom Međunarodnog dana osoba s invaliditetom
https://www.hina.hr/vijest/11170900
https://www.glasistre.hr/hrvatska/2022/12/01/pravobraniteljica-trazi-od-vlade-da-donese-zakone-o-osobnoj-asistenciji-832937
https://www.nacional.hr/pravobraniteljica-za-osobe-s-invaliditetom-slonjsak-trazi-od-vlade-zakone-o-osobnoj-asistenciji-i-inkluzivnom-dodatku/
1. prosinca, Kanal Ri, Youtube kanal, reportaža povodom otvorenja izložbe "Distancirano socijalni-Želim raditi", https://www.youtube.com/watch?v=2Sntoxtpjb0
1. prosinca, Kanal Ri, članak povodom otvorenja izložbe "Distancirano socijalni-Želim raditi", https://kanal-ri.hr/zelim-raditi/
1. prosinca, društvena mreža Facebook, objava povodom otvorenja izložbe "Distancirano socijalni-Želim raditi", https://hr-hr.facebook.com/grad.rijeka.online/
1. prosinca, Portal Moja Rijeka, članak povodom otvorenja izložbe "Distancirano socijalni-Želim raditi", https://www.mojarijeka.hr/kalendar/izlozba-fotografija-osoba-s-invaliditetom-zelim-raditi/
1. prosinca, Novi List, članak povodom otvorenja izložbe "Distancirano socijalni-Želim raditi", https://www.novilist.hr/rijeka-regija/rijeka/kampanja-zelim-raditi-pgz-na-samom-dnu-po-pitanju-zaposljavanja-osoba-s-invaliditetom/?meta_refresh=true
1. prosinca, Grad Rijeka, objava povodom otvorenja izložbe "Distancirano socijalni-Želim raditi", https://www.rijeka.hr/izlozbom-fotografija-distancirano-socijalni-zelim-raditi-obiljezen-medunarodni-dan-osoba-s-invaliditetom/
1. prosinca, portal Burin, članak povodom otvorenja izložbe "Distancirano socijalni-Želim raditi", https://burin.hr/izlozbom-fotografija-distancirano-socijalni-zelim-raditi-obiljezen-medunarodni-dan-osoba-s-invaliditetom/
1. prosinca, portal Torpedo, članak povodom otvorenja izložbe "Distancirano socijalni-Želim raditi", https://torpedo.media/novosti-rijeka/foto-zelim-raditi--otvorena-izlozba-fotografije-portreta-mladih-s-teskocama-clanova-drustva-za-istrazivanje-i-potporu
1. prosinca, emisija Hrvatska danas, reportaža povodom otvorenja izložbe "Distancirano socijalni-Želim raditi", https://hrti.hrt.hr/home
1. prosinca, Teklić, članak povodom otvorenja izložbe "Distancirano socijalni-Želim raditi", https://www.teklic.hr/event/kultura/izlozbom-fotografija-distancirano-socijalni-zelim-raditi-u-rijeci-obiljezen-medunarodni-dan-osoba-s-invaliditetom/241374/
1. prosinca, portal Radio Osijek, Članak i izjava za Vijesti, okrugli stol o zapošljavanju osi, https://radio.hrt.hr/radio-osijek/vijesti/inklutour-povecati-zaposljivost-osoba-s-invaliditetom-10474901
1. prosinca, STV, Izjava i prilog za Vijesti o okruglom stolu o zapošljavanju osi, https://youtu.be/k7wo0wIz0zs
1. prosinca, STV, prilog u Dnevniku o okruglom stolu o zapošljavanju osi, https://www.youtube.com/watch?v=hnHAkcl7lTc
1. prosinca, portal Sib.hr, članak o okruglom stolu o zapošljavanju osi, https://sib.net.hr/vijesti/osijek/4302606/povodom-medjunarodnog-dana-osoba-s-invaliditetom-odrzan-javni-okrugli-stol-u-sklopu-projekta-inklutour/?ticker_type=latest_newsosoba-s-invaliditetom-odrzan-javni-okrugli-stol-u-sklopu-projekta-inklutour/
28. studenog, Slavonska televizija, Sudjelovanje u emisiji Nova era i intervju o temama važnim za OSI, https://www.youtube.com/watch?v=dpWw3YvadHM
25. studenog, HINA.hr, portal, priopćenje vezano uz svjetski dan borbe protiv nasilja nad ženama
21. studenog, HRT, Studio 4, Vijesti intervju vezano uz zapošljavanje osoba s invaliditetom
21. studenog, portal Klinček, objava radionice za učenike osmih razreda osnovne škole https://www.klincek.com/?p=22668
20. studenog, Portal Promise.hr, članak na temu obitelji koja živi u nehumanim uvjetima

16. studenog, HRT, emisija Normalan život, gostovanje na teme vezane uz položaj osoba s invaliditetom, objavljeno 02. prosinca
16. studenog, objave na mrežnim stranicama vezano uz objavu natječaja MUP-a s pozivom da se jave osobe s invaliditetom
https://www.youtube.com/watch?v=2yjWOOSrNFc
https://mup.gov.hr/vijesti/mup-poziva-osobe-s-invaliditetom-na-ravnopravno-sudjelovanje-u-predstojecim-natjecajima-za-zaposljavanje/289020
https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/mup-potice-osobe-s-invaliditetom-da-sudjeluju-u-predstojecim-natjecajima-za-zaposljavanje---752097.html
https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/mup-potice-osobe-s-invaliditetom-da-sudjeluju-u-natjecajima-za-zaposljavanje-10442967
https://www.hina.hr/vijest/11155665
10. studenog, Glas Istre, članak povodom održane radionice "Turizam pristupačan svima" u Puli, 9. studenog 2022. godine, https://www.glasistre.hr/istra/2022/11/10/-predstavnica-udruge-slijepih-istarske-zupanije-sudjelovala-je-u-hotelu-park-plaza-histria-na-radi-828923
10. studenog, portal Regional express, članak povodom održane radionice "Turizam pristupačan svima" u Puli, 9. studenog 2022. godine, https://www.regionalexpress.hr/site/more/odrzhana-radionica-odrzhivi-razvoj-pristupachnog-turizma
10. studenog, društvena mreža Facebook, objava na profilu Udruge građana Za Medveju povodom održane radionice "Turizam pristupačan svima" u Opatiji, 8. studenog 2022. godine, https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid0LdLuWzhZ5WRaMZCdxneerqgi1nbUStRRjT6pFxmhac1MDQCLyjgUPUP2EDsiFdfZl&id=100057503527150&sfnsn=mo
9. studenog, Youtube, snimka radionice "Turizam pristupačan svima" u Puli održane 9. studenog, https://www.youtube.com/watch?v=57e3aZ_8qdw
8. studenog, Službene stranice Gorskog sportskog centra, objava povodom održavanja radionice "Turizam pristupačan svima" u Opatiji, 8. studenog, https://platak.hr/2022/11/08/platak-prepoznat-kao-primjer-dobre-prakse-s-ulaganjima-u-pristupacnost/
8. studenog, Youtube, snimka radionice "Turizam pristupačan svima" održane u Opatiji, 8. studenog 2022., https://www.youtube.com/watch?v=8gr_4ghUvgs
3. studenog, objave na mrežnim stranicama priopćenja vezanog uz članak o silovatelju djeteta s teškoćama u razvoju:
https://www.hina.hr/vijest/11143930
https://www.nacionalno.hr/ocu-silovatelju-smanjena-kazna-pravobraniteljica-neugodno-smo-iznenadeni/
https://n1info.hr/vijesti/ocu-silovatelju-smanjena-kazna-pravobraniteljica-neugodno-smo-iznenadeni/
https://www.in-portal.hr/in-portal-news/in-mreza/26622/anka-slonjak-roditelji-trebaju-djecu-stititi-a-pogotovo-je-to-vazno-kod-djece-s-teskocama-u-razvoju
https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/slonjsak-o-smanjenju-kazne-oce-za-silovanje-kceri-neugodno-smo-iznenadeni-cinjenicom-da-je-dob-i-status-umirovljenika-uzet-kao-olakotna-okolnost-20221103
25. listopada, Glas Istre, izjava vezana uz održavanje Simpozija SOIH-a
https://www.glasistre.hr/hrvatska/simpozij-vazno-je-inkluzivno-zaposljavanje-osoba-s-invaliditetom-825770
25. listopada, društvena mreža Facebook, objava o održanom predavanju na temu “Pristupačnost turističkih proizvoda i usluga osobama s invaliditetom” od strane savjetnika pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, Tee Rubeša i Maria Bureka, https://www.facebook.com/FMTUOpatija/
24. listopada, Novi List, članak o Područnom uredu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom u Rijeci i prvoj godini rada, https://www.novilist.hr/rijeka-regija/rijeka/rijecki-ured-pravobraniteljice-za-osobe-s-invaliditetom-trazi-postovanje-ljudskih-prava-u-cetiri-zupanije/
24. listopada, glasilo Vedriji dani, udruga UIKCKZ, članak na temu zapošljavanja i rada osoba s invaliditetom, objava u studenom

18. listopada, objave priopćenja vezano uz medijski članak o svećeniku koji je odbio pričestiti dijete sa autizmom
https://www.glasistre.hr/hrvatska/slonjsak-odbijanje-pricescivanja-je-grubo-krsenje-prava-djecaka-i-roditelja-824684
https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/slonjsak-odbijanje-pricescivanja-je-grubo-krsenje-prava-djecaka-i-roditelja---747520.html
https://www.24sata.hr/news/pravobraniteljica-slonjsak-odbijanje-pricescivanja-je-grubo-krsenje-prava-djecaka-i-roditelja-867634
15. listopada, Glas Slavonije, Članak povodom Međunarodnog dana bijelog štapa, https://www.glas-slavonije.hr/505989/3/Slijepi-nailaze-na-mnoge-prepreke
14. listopada, društvena mreža Facebook, objava o održanoj konferenciji Kultura svima- održavanje okruglog stola s temom inkluzije u kulturi, https://hr-hr.facebook.com/ssc.uniri/
14. listopada, službene stranice projekta Kultura svima, objava o održanoj konferenciji Kultura svima- održavanje okruglog stola s temom *Inkluzije u kulturi*, https://filmsvima.com/novosti/2022/projekt-kultura-svima-je-otvoren-3441/
14. listopada, portal Radio Osijek, Članak i izjava za Vijesti povodom Međunarodnog dana bijelog štapa, https://radio.hrt.hr/radio-osijek/vijesti/u-osijeku-odrzana-13-akcija-prosetajmo-zajedno-10160217
10. listopada, HINA.hr, portal, priopćenje vezano uz Svjetski dan mentalnog zdravlja
10. listopada, HRT, Regionalni dnevnik, razgovor na temu zapošljavanja i podataka o OSI
8. listopada, 24 sata, članak na temu životne priče pravobraniteljice
7. listopada, Pakrački list, Članak o održanom predavanju u Udruzi slijepih Pakrac-Lipik, https://pakrackilist.hr/index.php/udruge/15883-udruga-slijepih-pakrac-lipik-predstavljen-rad-podrucnog-ureda-pravobraniteljice-za-osobe-s-invaliditetom
7. listopada, portal Compas, Članak o održanom predavanju u Udruzi slijepih Pakrac-Lipik, https://compas.com.hr/clanak/1/11088/predstavljen-djelokrug-rada-podrunog-ureda-pravobraniteljice-za-osobe-s-invaliditetom.html
5. listopada, IN Portal, portal, članak na temu zakonodavne zaštite
29. rujna, Grad Rijeka, članak povodom najave ciklusa edukativnih radionica "Sigurnost i kultura u prometu", https://www.rijeka.hr/provedba-edukativnog-programa-sigurnost-kultura-u-prometu-u-rijeckim-osnovnim-skolama/
29. rujna, Portal Posao.hr, članak o održanoj radionici za studente i poslodavce "Interakcija poslodavaca i studenata s obzirom na specifične potrebe studenata", https://www.posao.hr/clanci/karijera/edukacija/edukacija-poslodavaca-sa-svrhom-poticanja-ukljucivanja-ranjivih-skupina-u-programe-strucne-prakse/14529/
28. rujna, Glas Slavonije, Članak o obilježavanju Nacionalnog dana multiple skleroze u Osijeku, https://www.glas-slavonije.hr/504725/3/Dobna-granica-oboljelih-se-spusta
28. rujna, Osječka TV, Prilog o obilježavanju Nacionalnog dana multiple skleroze u Osijeku, https://www.youtube.com/watch?v=g3FTwk3wxQM
28. rujna, Osječka TV, Priliog u Dnevniku o obilježavanju Nacionalnog dana multiple skleroze u Osijeku, https://www.youtube.com/watch?v=iIGcmCg7dn0
28. rujna, SBtv, prilog o obilježavanju Nacionalnog dana multiple skleroze u Slavonskom Brodu, https://www.youtube.com/watch?v=IcXA2tKkfq4
27. rujna, Dnevnik Kanala Ri, reportaža povodom najave ciklusa edukativnih radionica "Sigurnost i kultura u prometu", https://www.youtube.com/watch?v=yg3BiJ_BCNY
27. rujna, Kanal Ri, Planet Ri, reportažao najavi ciklusa edukativnih radionica "Sigurnost i kultura u prometu", https://www.youtube.com/watch?v=fAb3EHU0hfM
27. rujna, Portal Torpedo, najava radionice za studente i poslodavce "Interakcija poslodavaca i studenata s obzirom na specifične potrebe studenata", https://riportal.net.hr/rijeka/u-srijedu-se-odrzava-edukacija-poslodavaca-na-filozofskom-fakultetu-u-rijeci/341904/

26. rujna, Grad Rijeka, objava povodom najave ciklusa edukativnih radionica "Sigurnost i kultura u prometu", https://www.rijeka.hr/najava-novog-ciklusa-radionica-sigurnost-kultura-u-prometu-u-osnovnim-skolama-grada-rijeke/
26. rujna, Portal Eko vjesnik, objava povodom najave ciklusa edukativnih radionica "Sigurnost i kultura u prometu", https://www.ekovjesnik.hr/clanak/5551/u-rijeckim-osnovnim-skolama-krece-novi-ciklus-radionica-sigurnost-i-kultura-u-prometu
26. rujna, Grad Rijeka, objava povodom najave ciklusa edukativnih radionica "Sigurnost i kultura u prometu", https://www.rijeka.hr/najava-novog-ciklusa-radionica-sigurnost-kultura-u-prometu-u-osnovnim-skolama-grada-rijeke/
26. rujna, Portal Eko vjesnik, objava povodom najave ciklusa edukativnih radionica "Sigurnost i kultura u prometu", https://www.ekovjesnik.hr/clanak/5551/u-rijeckim-osnovnim-skolama-krece-novi-ciklus-radionica-sigurnost-i-kultura-u-prometu
26.rujna, HR Otočac, Intervju na Radio Otočcu o održanoj radionici za medije u Rijeci i radu Područnog ureda Rijeka.
23. rujna, web TZ Osijek, članak, najava FEBIRE, https://www.tzosijek.hr/5-febire-1316
23. rujna, Glas Slavonije, Članak o održanoj biciklijadi FEBIRE, https://www.glas-slavonije.hr/504284/6/Vrticarci-se-zabavili-gradska-i-utrka-na-5-km-na-Promenadi
22. rujna, Linkedin, poziv na radionicu za studente i poslodavce "Interakcija poslodavaca i studenata s obzirom na specifične potrebe studenata", https://hr.linkedin.com/posts/faculty-of-engineering-riteh-university-of-rijeka_poziv-na-edukaciju-poslodavaca-sa-svrhom-activity-6978640573331042304-00K5
22. rujna, Glas Slavonije, članak, najava FEBIRE, http://www.glas-slavonije.hr/504201/6/Tijekom-tri-dana-za-svakog-ljubitelja-bicikliranja-ponesto
21. rujna, Portal Posao.hr, poziv na radionicu za studente i poslodavce "Interakcija poslodavaca i studenata s obzirom na specifične potrebe studenata", https://www.posao.hr/clanci/vijesti/hrvatska/besplatna-edukacija-poslodavaca-sa-svrhom-poticanja-ukljucivanja-ranjivih-skupina-u-programe-strucne-prakse-u-rijeci/14510/
21. rujna, web Ugostiteljsko-turističke škole Osijek, Članak o sudjelovanju na ForestArt, https://rck-utso.hr/forest-art-2022/
21. rujna, portal Sib.hr, članak, najava FEBIRE, https://sib.net.hr/dogadjanja/4280728/5-febire-festival-biciklisticke-rekreacije-hrvatske/
20. rujna, portal Slavonija info, članak, najava FEBIRE, https://slavonijainfo.com/5-febire-festival-biciklisticke-rekreacije-hrvatske/
20. rujna, Ri portal, najava radionice za studente i poslodavce "Interakcija poslodavaca i studenata s obzirom na specifične potrebe studenata", https://riportal.net.hr/rijeka/u-srijedu-se-odrzava-edukacija-poslodavaca-na-filozofskom-fakultetu-u-rijeci/341904/
20. rujna, društvena mreža Facebook, objava o održavanju radionice za studente i poslodavce "Interakcija poslodavaca i studenata s obzirom na specifične potrebe studenata" na Filozofskom fakultetu u Rijeci, https://hr-hr.facebook.com/TehnickiFakultetSveucilistaURijeci/
19. rujna, In portal, članak o održavanju radionice za medije povodom obilježavanja 1. godine rada Područnog ureda u Rijeci, https://www.in-portal.hr/in-portal-news/in-mreza/26323/odrzana-radionica-za-novinare-o-medijskom-izvjestavanju-o-osobama-s-invaliditetom
15. rujna, Radio Rijeka, članak/izjava o održavanju radionice za medije povodom obilježavanja 1. godine rada Područnog ureda u Rijeci, https://radio.hrt.hr/radio-rijeka/obrazovanje/stereotipi-i-predrasude-kako-govoriti-o-osobama-s-invaliditetom-9588713
15. rujna, Twitter/Radio Rijeka, objava o održavanju radionice za medije povodom obilježavanja 1. godine rada Područnog ureda u Rijeci, https://twitter.com/radiorijeka
15. rujna, Društvo za istraživanje i potporu, objava o održavanju radionice za medije povodom obilježavanja 1. godine rada Područnog ureda u Rijeci, https://dip.hr/izvjestavanje-u-medijima-o-osobama-s-invalidtetom-i-djelci-s-teskocama-u-razvoju/

14. rujna, Novi List, članak povodom održavanja radionice za medije povodom obilježavanja 1. godine rada Područnog ureda u Rijeci, https://www.novilist.hr/rijeka-regija/rijeka/evo-kako-rijecki-ured-pravobraniteljice-za-osobe-s-invaliditetom-obiljezava-prvu-godinu-rada/
14. rujna, Novi list, Izjava za Novi list, povodom obilježavanja 1. godišnjice rada PU POSI u Rijeci i održane radionice za medije: https://www.novilist.hr/rijeka-regija/rijeka/evo-kako-r
14. rujna, HR Rijeka, izjava povodom obilježavanja 1. godišnjice rada PU POSI u Rijeci i održane radionice za medije
14. rujna, HRT, Rijeka, izjava povodom obilježavanja 1. godišnjice rada PU POSI u Rijeci i održane radionice za medije
12. rujna, Direktno HR, portal, članak na temu pružanja usluga rane intervencije za DTUR
12. rujna, Generacija HR, portal, članak ne temu pristupačnosti i mobilnosti za OSI
7. rujna, društvena mreža Facebook, najava radijske emisije Radija Kastav povodom održavanje radionice-obilježavanja 1. godine PU POSI Rijeka,
https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=550079003526011&id=100055717495782
6. rujna, HR1, emisija Šesto čulo, sudjelovanje u emisiji na više tema vezano uz položaj OSI
5. rujna, IN Portal, portal, kutak za stručnjake, obiteljsko-pravna zaštita
2. rujna, Radio Banovina, intervju, predstavljanje Ureda i stanje prava OSI u RH
1. rujna, HR1, emisija Šesto čulo, sudjelovanje u emisiji na temu siromaštva

1. rujna, IN portal, Članak o sastanku s Udrugom, https://www.in-portal.hr/in-portal-news/in-mreza/26213/kako-osoba-s-invaliditetom-moze-doci-do-besplatne-pravne-pomoci-i-podrske-ako-se-nadje-u-ulozi-zrtve-ili-svjedoka
22. kolovoza, Glas Slavonije, Članak o pristupačnom turizmu, http://www.glas-slavonije.hr/501688/1/Ne-smijete-se-pouzdati-u-sve-sto-pise-u-ponudama-agencija-i-hotela
9. kolovoza, Plava vinkovačka TV, prilog u Dnevniku, Prilog o problematici pristupačnosti, https://youtu.be/a2N_db0VLRM
8. kolovoza, portal osijek031, najava FEBIRE, http://www.osijek031.com/osijek.php?najava_id=91896
8. kolovoza, In portal, članak povodom održanog sedmodnevnog treninga žena s invaliditetom u Rovinju, https://www.in-portal.hr/in-portal-news/in-mreza/26047/soih-u-rovinju-mreza-zena-s-invaliditetom-upozorava-na-nezavidan-polozaj-pripadnica-ljepseg-spola
3. kolovoza, Plava vinkovačka TV, prilog i intervju, Intervju o položaju OSI u Slavoniji, Baranji i Srijemu, https://youtu.be/hgtoBVJZtoU
3. kolovoza, priopćenje vezano uz medijski napis o nedostatku kapaciteta medicinskog osoblja u COO Juraj Bonači u Splitu
3. kolovoza, IN portal, Kutak za stručnjake, članak na temu smještaja roditelja njegovatelja zajedno s djecom u institucionalni smještaj
25. srpnja, IN portal, Članak o rezultatima projekta ADOBE, https://www.in-portal.hr/in-portal-news/vijesti/25962/projekt-adobe
25. srpnja, objava priopćenja vezano uz odlazak Dr. Zorislava Bobuša:
https://www.glasistre.hr/hrvatska/pravobraniteljica-slonjsak-bobus-se-protiv-predrasuda-borio-snagom-argumenta-809464
https://prigorski.hr/pravobraniteljica-slonjsak-bobus-se-protiv-predrasuda-borio-snagom-argumenta/
https://www.hina.hr/vijest/11056822
https://direktno.hr/domovina/pravobraniteljica-slonjsak-bobus-se-protiv-predrasuda-borio-snagom-argumenta-281443/
23. srpnja, portal Sib.hr, Članak o rezultatima projekta ADOBE, https://sib.net.hr/lifestyle/ostalo-lifestyle/4262460/projekt-adobe-odrzana-konferencija-za-medije-u-kulturnom-centru/
23. srpnja, portal osijek031, Članak o rezultatima projekta ADOBE,
http://www.osijek031.com/osijek.php?topic_id=91758
22. srpnja, portal hrt.hr, Članak o rezultatima projekta ADOBE, https://radio.hrt.hr/radio-osijek/vijesti/kako-invalidnim-osobama-olaksati-put-do-turistickih-sadrzaja-8655244

22. srpnja, portal N1, Članak o rezultatima projekta ADOBE, https://hr.n1info.com/vijesti/koliko-su-turisticki-sadrzaji-dostupni-za-osobe-s-invaliditetom/
22. srpnja, Glas Slavonije, Članak o rezultatima projekta ADOBE, https://www.glas-slavonije.hr/499430/3/Cilj-Omoguciti-svim-osobama-s-invalidnoscu-pristupacnost-turistickim-sadrzajima
22. srpnja, portal Hina, Članak o rezultatima projekta ADOBE, https://www.glasistre.hr/hrvatska/projekt-adobe-dostupnost-turistickih-sadrzaja-za-osobe-s-invaliditetom-809011
22. srpnja Osječka TV, Prilog u vijestima o rezultatima projekta ADOBE, https://www.youtube.com/watch?v=tBXOluaBRJo
22. srpnja, Glas Istre, Članak o rezultatima projekta ADOBE, https://www.glasistre.hr/hrvatska/projekt-adobe-dostupnost-turistickih-sadrzaja-za-osobe-s-invaliditetom-809011
20. srpnja, najava SOIH-a, obavijest o održavanju sedmodnevnog treninga žena s invaliditetom, https://www.soih.hr/soih-novosti-detaljno/sedmodnevni-trening-zena-s-invaliditetom-2022
19. srpnja, portal Varaždinske vijesti, Obilazak gradilišta budućeg Nacionalnog rehabilitacijskog centra za osobe s bolestima i oštećenjima kralježnične moždine - Spinalnog centra - Specijalne bolnice za medicinsku rehabilitaciju u Varaždinskim Toplicama
15. srpnja, portal Radio Baranja, Članak o početnoj konferenciji projekta Inkluotur, https://www.radio-baranja.hr/projektom-inklutour-zaposlit-ce-se-110-osoba-s-invaliditetom/
14. srpnja, portal N1, Članak o početnoj konferenciji projekta Inkluotur, https://hr.n1info.com/vijesti/u-osijeku-ce-se-u-ugostiteljstvu-i-turizmu-zaposliti-110-osoba-s-invaliditetom/
14. srpnja, Osječka TV, Prilog u vijestima o početnoj konferenciji projekta Inkluotur, https://www.youtube.com/watch?v=QdjOVqPa1dA
14. srpnja, Slavonska televizija, Prilog u vijestima o početnoj konferenciji projekta Inkluotur, https://www.youtube.com/watch?v=HIUIhw0SpZg
14. srpnja, portal Osijeknews, Članak o početnoj konferenciji projekta Inkluotur, https://osijeknews.hr/projekt-inklutour-ce-doprinijeti-zaposljavanju-110-osoba-s-invaliditetom/
14. srpnja, portal Osijek031, Članak o početnoj konferenciji projekta Inkluotur, http://www.osijek031.com/osijek.php?topic_id=91682
14. srpnja, portal Indeks.hr, Članak o početnoj konferenciji projekta Inkluotur, https://www.index.hr/vijesti/clanak/u-osijeku-predstavili-projekt-kojim-se-zeli-zaposliti-110-osoba-s-invaliditetom/2379941.aspx
14. srpnja, kanal Piksel, Prilog o početnoj konferenciji projekta Inkluotur, https://www.youtube.com/watch?v=KClNBQU4Rqg
14. srpnja, portal Sib.hr, Članak o početnoj konferenciji projekta Inkluotur, https://sib.net.hr/vijesti/osijek/4259538/inklutour-projektom-doprinijet-ce-se-zaposljavanju-110-osoba-s-invaliditetom/
14. srpnja, Glas Istre, Članak o početnoj konferenciji projekta Inkluotur, https://www.glasistre.hr/hrvatska/projektom-inklutour-zaposlit-ce-se-110-osoba-s-invaliditetom-807524
14. srpnja, portal hrt.hr, Članak o početnoj konferenciji projekta Inkluotur, https://radio.hrt.hr/radio-osijek/vijesti/inklutour-projektom-doprinijet-ce-se-zaposljavanju-110-osoba-s-invaliditetom-8517262
14. srpnja, Novi list, članak o oslobođenju o plaćanju sudskih pristojbi osoba s invaliditetom, https://www.novilist.hr/novosti/plenkovic-ovakav-pozar-nam-se-nije-dogodilo-zadnjih-sest-godina-pomoci-cemo-u-saniranju-stete/
6. srpnja, portal icv.hr, Članak o sudjelovanju na okruglom stolu, https://www.icv.hr/2022/07/udruga-osoba-s-intelektualnim-teskocama-jaglac-orahovica-organizirala-okrugli-stol-na-temu-pruzanje-usluge-osobne-asistencije/
4. srpnja, IN portal, portal, kutak za stručnjake, članak na temu oslobođenje od plaćanja sudskih troškova

23. lipnja, Promise.hr, portal, članak na temu povrede prava osoba s invaliditetom
20. lipnja, Glas Slavonije, Članak o pristupačnom turizmu,
http://www.glas-slavonije.hr/496812/1/Bolja-pristupacnost-i-manje-predrasuda-za-vise-gostiju
20. lipnja, radio Laganini FM, Intervju o aktualnostima
18. lipnja, HINA.hr, priopćenje – reakcija vezano uz članak koji govori o svećeniku koji je odbio pričestiti dijete s autizmom
17. lipnja, HINA.hr, priopćenje – reakcija vezano uz naknade za korištenje prava na dopust radi njege djeteta s težim smetnjama u razvoju
17. lipnja, RTL, emisija RTL potraga, naknade za korištenje prava na dopust radi njege djeteta s težim smetnjama u razvoju
17. lipnja, televizija RTL, objava vezano uz naknade za korištenje prava na dopust radi njege djeteta s težim smetnjama u razvoju
17. lipnja, HR1, radio emisija Intervju tjedna, gostovanje povodom više izjava vezanih uz Zakon o asistenciji, zapošljavanju, nasilju nad osobama s invaliditetom i općenito položaju osoba s invaliditetom
https://radio.hrt.hr/slusaonica/intervju-tjedna?epizoda=202206181005
https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/slonjsak-zaposljavati-osobe-s-invaliditetom-ne-ih-gurati-u-sustav-socijalne-skrbi-8013639

16. lipnja , HR1, emisija Šesto čulo, gostovanje povodom nasilja nad ženom s invaliditetom i Zakona o asistenciji
15. lipnja, Jutarnji list, novinski list i portal jutarnji.hr, članak na temu seksualnost osoba s invaliditetom
15. lipnja, objave vezane uz Svečanu akademiju povodom obilježavanja 76. godina Hrvatskog saveza slijepih
https://www.glasistre.hr/hrvatska/hrvatski-savez-slijepih-svecano-obiljezio-76-godina-rada-802412
https://www.24sata.hr/news/hrvatski-savez-slijepih-svecano-obiljezio-76-godina-rada-842428
15. lipnja, priopćenje, objave na portalima i u novinskim listovima o napadu nad Vesnom Škulić i vezano uz Zakon o asistenciji
https://www.youtube.com/watch?v=65yxrRR9fps
https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/slonjsak-o-napadu-na-vesnu-skulic-osobe-s-invaliditetom-u-hrvatskoj-duboko-su-uznemirene-hitno-donesite-zakon-o-asistenciji-foto-20220615
https://www.glasistre.hr/hrvatska/slonjsak-osudila-napad-na-skulic-poziva-na-hitno-donosenje-zakona-o-asistenciji-802357
https://www.nacional.hr/slonjsak-osudila-napad-na-bivsu-zastupnicu-skulic-poziva-na-hitno-donosenje-zakona-o-asistenciji/
https://www.rtl.hr/videovijesti/vijesti-videa/pravobraniteljica-slonjsak-20-godina-upozoravamo-da-je-potrebno-donijeti-zakon-o-asistenciji-0067b47e-eccb-11ec-8c4d-9e4844dc1f80
https://www.rtl.hr/vijesti/hrvatska/pravobraniteljica-slonjsak-20-godina-upozoravamo-da-je-potrebno-donijeti-zakon-o-asistenciji-b7c7f494-eccb-11ec-8997-1ef7cd0159c4u
https://net.hr/video/pravobraniteljica-slonjsak-20-godina-upozoravamo-da-je-potrebno-donijeti-zakon-o-asistenciji-17110d00-eccc-11ec-8662-5e31ca1fc0dc
https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/bivsa-saborska-zastupnica-napadnuta-u-vlastitom-domu-7970821
https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/otvoreno-o-napadu-na-vesnu-skulic-7977135
https://www.hina.hr/vijest/11024923
- Gostovanje u emisiji Vijesti na televiziji N1;
- Gostovanje u emisiji RTL danas na televiziji RTL;
- Gostovanje u emisiji Otvoreno na televiziji HRT;
- Izjave na radio postajama: Laganini FM, Emisija Temeljito; HR1 i HR2 vijesti;
14. lipnja, objave priopćenja vezano uz izjave kandidata za gradonačelnika na lokalnim izborima u Splitu - izjava Željka Keruma

https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/slonjsak-o-kerumovom-ispadu-njegov-rjecnik-je-iznimno-uvredljiv-i-nedopustiv-15210667
https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/pravobraniteljica-za-osobe-s-invaliditetom-kerumov-rjecnik-iznimno-uvredljiv-i-nedopustiv-u-civiliziranoj-komunikaciji-1200753
https://totalinfo.hr/pravobraniteljica-o-kerumu-koristenjem-rijeci-retardi-uvrijedio-je-puljka-ivosevica-i-baricica/
https://www.24sata.hr/news/slonjsak-kerumov-rjecnik-je-iznimno-uvredljiv-i-nedopustiv-u-civiliziranoj-komunikaciji-842147
https://hr.n1info.com/vijesti/slosnjak-kerumov-rjecnik-je-iznimno-uvredljiv-i-nedopustiv/
https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/pravobraniteljica-o-kerumu-takav-rjecnik-je-iznimno-uvredljiv-i-nedopustiv-u-civiliziranoj-komunikaciji-foto-20220614/print
https://www.in-portal.hr/in-portal-news/in-mreza/25720/slonjak-kerumov-rjecnik-iznimno-uvredljiv-i-nedopustiv-u-civiliziranoj-komunikaciji
https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/slosnjak-kerumov-rjecnik-iznimno-uvredljiv-i-nedopustiv-u-civiliziranoj-komunikaciji-7953204
https://www.index.hr/vijesti/clanak/pravobraniteljica-za-osobe-s-invaliditetom-kaze-da-je-kerumov-rjecnik-uvredljiv/2372195.aspx
https://www.hina.hr/vijest/11023977
https://direktno.hr/domovina/reakcija-pravobraniteljica-za-osobe-s-invaliditetom-o-izjavama-zeljka-keruma-takva-komunikacija-je-nedopustiva-276310/
13. lipnja, objave priopćenja vezano uz kandidata Puljka za gradonačelnika Splita
https://www.index.hr/vijesti/clanak/pravobraniteljica-o-aferi-u-kojoj-su-ivosevic-i-baricic-povrijedjeno-je-dostojanstvo/2371894.aspx
https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/pravobraniteljica-o-slucaju-baricic-namece-se-zakljucak-da-osobe-s-invaliditetom-generalno-nisu-sposobne-donositi-zrele-i-odgovorne-procjene-o-upustanju-u-intimne-odnose-20220613/print
https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/pravobraniteljica-za-osobe-s-invaliditetom-ostro-odgovorila-na-puljkove-izjave-neugodno-sam-iznenadena-ovo-je-neprihvatljivo-1200437
https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/pravobraniteljica-za-osobe-s-invaliditetom-o-puljkovim-izjavama-neugodno-sam-iznenadena-15210151
https://www.24sata.hr/news/prvobraniteljica-apostrofiranje-invaliditeta-luke-baricica-u-ovom-slucaju-je-neprimjereno-841917
https://hr.n1info.com/vijesti/pravobraniteljica-za-osobe-s-invaliditetom-se-oglasila-o-seks-skandalu-u-splitu/
https://direktno.hr/direkt/pucka-pravobraniteljica-osobe-s-invalidom-direktno-ostro-prozvala-ivicu-puljka-noads-276161/
https://www.telegram.hr/politika-kriminal/puljak-uvjerava-da-su-njegove-izjave-o-baricicevom-invaliditetu-nespretno-shvacene-njihova-seksualnost-je-tabu-tema/
https://kanal5.hr/reakcija-pravobraniteljice-za-osobe-s-invaliditetom-puljkovo-apostrofiranje-invaliditeta-u-ovom-je-slucaju-neprimjereno-predstavlja-povredu-dostojanstva-baricica-i-podcjenjivanje-njegovog-kapaciteta/
https://www.vecernji.hr/vijesti/pravobraniteljica-reakcije-na-politicki-skandal-baricicu-povrijedile-dostojanstvo-1594314
13. lipnja, portal Zdravi Grad Poreč, članak o održanoj konferenciji o postignućima i izazovima u implementaciji Strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom lokalno, https://www.zdravi-grad-porec.hr/aktualnosti/koje-mogucnosti-zajednice-nude-osobama-s-invaliditetom-te-koliko-ulazu-u-rani-razvoj-djece/
12. lipnja, objava intervjua o promjeni u metodologiji, a vezano uz Zakon o registru osoba s invaliditetom
https://www.index.hr/vijesti/clanak/pravobraniteljica-promjena-u-metodologiji-povecala-broj-osoba-s-invaliditetom/2371596.aspx

https://www.glas-slavonije.hr/496337/1/Promjena-u-metodologiji-povecala-je-broj-osoba-s-invaliditetom-za-115-tisuca
https://www.hina.hr/vijest/11021552
https://www.glasistre.hr/hrvatska/promjena-u-metodologiji-povecala-broj-osoba-s-invaliditetom-za-115000-801749
https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/promjena-u-metodologiji-povecala-broj-osoba-s-invaliditetom-za-115000-7908552
https://ipress.hr/vijesti/73762-promjena-u-metodologiji-povecala-broj-osoba-s-invaliditetom-za-115-000
12. lipnja, portal Radio Marija, Članak o sudjelovanju na Nadbiskupijskom susretu OSI, https://www.radiomarija.hr/index.php/aktualnosti/3757-vi-ste-prijatelji-moji-xx-nadbiskupijski-susret-osoba-s-invaliditetom-i-clanova-njihovih-obitelji
11. lipnja, portal djos.hr, Članak o sudjelovanju na Nadbiskupijskom susretu OSI, https://djos.hr/vi-ste-prijatelji-moji-xx-nadbiskupijski-susret-osoba-s-invaliditetom-i-clanova-njihovih-obitelji/
11. lipnja, portal ika.hr, Članak o sudjelovanju na Nadbiskupijskom susretu OSI, https://ika.hkm.hr/novosti/vi-ste-prijatelji-moji-xx-nadbiskupijski-susret-osoba-s-invaliditetom-i-clanova-njihovih-obitelji/
10. lipnja, objava priopćenja povodom novinskih napisa o rodiljnim naknadama i izjavi saborskog zastupnika g. Babića
https://www.index.hr/vijesti/clanak/pravobraniteljica-podrzavam-povecanje-naknade-roditeljima-djece-s-teskocama/2371299.aspx
https://infokiosk.net/pravobraniteljica-podrzavam-povecanje-naknade-roditeljima-djece-s-teskocama/
https://www.glasistre.hr/hrvatska/pravobraniteljica-podrzala-inicijativu-roditelja-djece-sa-teskocama-801527
https://m.sibenik.in/hrvatska/pravobraniteljica-podrzala-inicijativu-roditelja-djece-s-teskocama/156164.html
https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/pravobraniteljica-anka-slonjsak-podrzala-inicijativu-roditelja-djece-sa-teskocama-15209190
https://www.hina.hr/vijest/11020719
https://www.24sata.hr/news/plenkovic-nakon-skandaloznog-izjave-izaslanika-ministarstva-volio-bih-da-su-prvo-dosli-meni-841385
https://www.index.hr/vijesti/clanak/iz-vlade-su-nam-rekli-da-na-invalide-mjesecno-bace-200-milijuna-kuna-kaze-udruga/2371076.aspx
8. lipnja, objave članaka vezano uz sudjelovanje na okruglom stolu Hrvatskog novinarskog društva o Prijedlogu Ugovora između HRT-a i Vlade Republike Hrvatske za razdoblje od 1. siječnja 2023. do 31. prosinca 2027.
https://www.index.hr/vijesti/clanak/zovko-ugovor-hrta-s-vladom-je-popis-zelja-bez-stvarnog-cilja/2370487.aspx?index_ref=clanak_vijesti_najnovije_d
https://www.glasistre.hr/hrvatska/hnd-i-snh-izostanak-javne-rasprave-o-ugovoru-hrt-a-s-vladom-moguci-je-skandal-800952
https://www.hnd.hr/okrugli-stol-sto-donosi-ugovor-vlade-s-hrt-om-nuzna-je-kvalitetna-javna-rasprava-za-javnu-televiziju
https://direktno.hr/direkt/iz-ureda-pravobraniteljice-za-osobe-s-invaliditetom-o-hrt-ovom-novom-petogodisnjem-programu-vidljiva-je-intencija-smanjivanja-obveza-274995/#google_vignette
8. lipnja, radio Student, emisija Hodalica, objava informacija vezano uz položaj OSI https://www.mixcloud.com/RadioStudent/hodalica-262022/
7. lipnja, portal jadranski.hr, izjava o 20. Festivalu jednakih mogućnosti i općenito ostvarivanju prava osoba s invaliditetom prema područjima:
https://jadranski.hr/2022/06/07/otvoren-fe

7. lipnja, HRT, izjava o 20. Festivalu jednakih mogućnosti i općenito ostvarivanju prava osoba s invaliditetom prema područjima
7. lipnja, objave članaka vezano uz svečano otvorenje 20. Festivala jednakih mogućnosti
https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/foto-otvoren-festival-jednakih-mogucnosti-foto-20220607
https://www.glasistre.hr/hrvatska/otvoren-festival-jednakih-mogucnosti-800805
https://01portal.hr/u-zagrebu-otvoren-festival-jednakih-mogucnosti/
https://zg-magazin.com.hr/tomasevic-otvorio-20-festival-jednakih-mogucnosti/
https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/otvoreno-20-izdanje-festivala-jednakih-mogucnosti/22355
https://www.zagreb.hr/en/gradonacelnik-otvorio-20-festival-jednakih-mogucno/179564
https://www.in-portal.hr/in-portal-news/in-mreza/25679/zagreb-trodnevni-festival-jednakih-mogucnosti-donosi-nove-sadrzaje
- Intervju o pravima OSI u RH
https://jadranski.hr/2022/06/07/otvoren-festival-jednakih-mogucnosti/
7. lipnja, Novi List, članak o ugovoru HRT-a s Vladom, https://www.novilist.hr/novosti/ugovor-hrt-a-s-vladom-mogao-bi-prerasti-u-prvorazredni-skandal-nikakve-rasprave-o-tome-nije-bilo/?meta_refresh=true

1. lipnja, Portal Istra terra magica, članak o održanom 1. Festivalu likovnih radova korisnika Centra za inkluziju i podršku u zajednici , Pula https://www.istriaterramagica.eu/novosti/otvorena-izlozba-likovnih-radova-centra-za-inkluziju-u-puli/
1. lipnja, Portal Istra terra magica, članak o održanom 1. Festivalu likovnih radova korisnika Centra za inkluziju i podršku u zajednici , Pula https://www.istriaterramagica.eu/novosti/otvorena-izlozba-likovnih-radova-centra-za-inkluziju-u-puli/
1. lipnja, Portal Regionale Express, članak o održanom 1. Festivalu likovnih radova korisnika Centra za inkluziju i podršku u zajednici, Pula https://www.regionalexpress.hr/site/more/doprinosim-otvorena-izlozhba-likovnih-radova-u-puli
31. svibnja, Portal Istra 24, članak o održanom 1. Festivalu likovnih radova korisnika Centra za inkluziju i podršku u zajednici , Pula https://www.istra24.hr/zivot/doprinosim!-u-puli-danas-odrzana-posljednja-etapa-prvog-festivala-likovnih-radova-korisnika-centra-za-inkluziju
31. svibnja, Gradska knjižnica i čitaonica Pula, obavijest o održanom 1. Festivalu likovnih radova korisnika Centra za inkluziju i podršku u zajednici , Pula https://www.gkc-pula.hr/hr/dogadjanja/2938/doprinosim-centra-za-inkluziju-i-podrsku-u-zajednici/
31. svibnja, Centar za inkluziju i podršku u zajednici, članak o održanom 1. Festivalu likovnih radova korisnika Centra za inkluziju i podršku u zajednici , Pula https://centar-podrske.hr/aktivnosti/pula-otvorena-posljednja-izlozba-ovogodisnjeg-festivala-likovnih-radova-doprinosim/
31. svibnja, Facebook, obavijest o održanom 1. Festivalu likovnih radova korisnika Centra za inkluziju i podršku u zajednici , Pula, https://www.facebook.com/centar.podrske/
30. svibnja, portal Istra terra magica, članak povodom održanog 20. susreta prijateljstva Udruge osoba s intelektualnim teškoćama Istre i Centra za inkluziju Pula,
https://www.istriaterramagica.eu/novosti/u-skropetima-odrzani-susreti-prijateljstva-za-osobe-s-intelektualnim-teskocama/
29. svibnja, portal Regional Express, članak povodom održanog 20. susreta prijateljstva Udruge osoba s intelektualnim teškoćama Istre i Centra za inkluziju Pula,
https://www.regionalexpress.hr/site/more/u-shkropetima-odrzhani-20-susreti-prijateljstva-poludnevnih-boravaka
25. svibnja, Tv Jabuka, gostovanje u emisiji Čovjek i zdravstvena kultura na temu položaja osoba s invaliditetom
28. svibnja, službene stranice Grada Pazina, članak povodom održanog 20. susreta prijateljstva Udruge osoba s intelektualnim teškoćama Istre i Centra za inkluziju Pula,
https://www.pazin.hr/odrzani-20-susreti-prijateljstva-poludnevnih-boravaka/

20. svibnja, Glas Slavonije, Članak o sudjelovanju na okruglom stolu, http://www.glas-slavonije.hr/494420/1/Za-negativnu-percepciju-javnosti-prema-braniteljima-svi-snosimo-dio-odgovornosti
18. svibnja, televizije Jabuka i OTV, emisija Čovjek i zdravstvena kultura, gostovanje na temu prava i obveza osoba s invaliditetom
https://www.youtube.com/watch?v=rV_HNmOUg3w
17. svibnja, Nova TV, emisija Provjereno, izjava vezana uz uslugu osobne asistencije
17. svibnja, portal Radio Borovo, Članak o sudjelovanju na obilježavanju Dana OIT, https://radio-borovo.hr/2022/05/17/udruzenje-za-osobe-s-intelektualnim-ostecenjem-golubica-vukovar-obelezilo-nacionalni-dan-osoba-s-intelektualnim-teskocama/
16. svibnja, portal Hrvatski radio Vukovar, Članak o sudjelovanju na obilježavanju Dana OIT, https://www.hrv.hr/vijesti/vijesti/item/28381-obiljezen-nacionalni-dan-osoba-s-intelektualnim-teskocama
15. svibnja, TV Jadran, emisija Vijesti, izjava vezano uz uslugu osobne asistencije
15. svibnja, objave priopćenja vezano uz Međunarodni dan obitelji
https://www.radiodalmacija.hr/priopcenje-pravobraniteljice-u-povodu-medunarodnog-dana-obitelji/
https://dalmatinskiportal.hr/hrvatska/pravobraniteljica--u-hrvatskoj-se-danas--kada-je-rijec-o-osobama-s-invaliditetom--jos-uvijek-bavimo-ostvarenjem-temeljnog-prava-na-dom-i-zivot-u-obitelji/133508
https://www.glasistre.hr/hrvatska/slonjsak-u-povodu-dana-obitelji-vaznost-urbanih-politika-796424
https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/anka-slonjsak-u-povodu-dana-obitelji-stavlja-naglasak-na-odrzive-urbane-politike-15197312
https://www.24sata.hr/news/slonjsak-u-povodu-dana-obitelji-istice-vaznost-urbanih-politika-835530
https://www.hina.hr/vijest/10994151
15. svibnja, Dalmatinski portal, priopćenje povodom Dana obitelji,
https://dalmatinskiportal.hr/hrvatska/pravobraniteljica--u-hrvatskoj-se-danas--kada-je-rijec-o-osobama-s-invaliditetom--jos-uvijek-bavimo-ostvarenjem-temeljnog-prava-na-dom-i-zivot-u-obitelji/133508
11. svibnja, portal Poslovni dnevnik, objava intervjua vezano uz zapošljavanje i položaj osoba s invaliditetom
https://www.poslovni.hr/hrvatska/najlakse-je-dati-novcanu-naknadu-iako-ona-nece-rijesiti-bitne-izazove-4336653
6. svibnja, HRT, izjava za Županijsku panoramu, ortopedska pomagala
4. svibnja, Nova TV, emisija Vijesti, izjava vezano uz odobravanje ortopedskih pomagala
https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/problemi-osoba-s-invaliditetom---722493.html
https://magazin.hrt.hr/price-iz-hrvatske/pukla-joj-proteza-za-nogu-odbili-joj-dati-novu-jer-nije-istekao-rok-upotrebe-7120242
29. travnja, televizija HRT, emisija Normalan život, gostovanje na temu položaja socijalnih radnika u RH
19. travnja, Nova TV, emisija Provjereno, izjava vezano uz dodjeljivanje osobnih asistenata
16. travnja, objave članaka o položaju osoba s invaliditetom, a vezano uz godišnje izvješće o radu za 2021. godinu
https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/gospoda-ostecena-sluha-dosla-je-na-razgovor-za-posao-a-skola-ju-je-poslala-doktoru-da-je-proglasi-nesposobnom-15184699
https://hr.n1info.com/vijesti/pravobraniteljica-osobi-ostecena-sluha-rekli-da-ne-moze-biti-spremacica/
https://www.index.hr/vijesti/clanak/pravobraniteljica-osobi-ostecena-sluha-rekli-da-ne-moze-biti-spremacica/2356695.aspx
https://www.hina.hr/vijest/10955116
11. travnja, HRT, centar Knin, portal, članak na temu odobravanja ortopedskih pomagala
6. travnja, SBonline.net, portal, članak na temu položaja osoba s invaliditetom

6. travnja, portal Poslovni dnevnik, Članak o radionici održanoj u CZP, https://www.poslovni.hr/hrvatska/kako-komunicirati-i-pomoci-kod-prepreka-4332166
5. travnja, Radio Split, intervju na temu položaja OSI u gradu Splitu
5. travnja, Radio Đakovo, gostovanje u emisija Nevenovci, Intervju o priopćenju POSI o položaju osoba s PSA, https://www.radio-djakovo.hr/2022/04/zivjeti-s-autizmom-svjetski-dan-svjesnosti-o-autizmu-nevenovci-6-4-2022/
5. travnja, In portal, Članak o priopćenju POSI povodom Dana svjesnosti o PSA, https://www.in-portal.hr/in-portal-news/in-mreza/25275/premalo-je-uinjeno-ni-nakon-20-godina-nemamo-cjelokupni-sustav-zastite-i-podrske-osobama-s-autizmom
4. travnja, Slavonska televizija, gostovanje u emisiji Teme dana, Intervju i razgovor o položaju OSI i DTUR, https://www.youtube.com/watch?v=A8YQpsjCYnU
2. travnja, portal Radio Đakovo, Članak o priopćenju POSI povodom Dana svjesnosti o PSA, https://www.radio-djakovo.hr/2022/04/priopcenje-anke-slonjsak-povodom-dana-svjesnosti-o-autizmu/
1. travnja, objave priopćenja vezano uz Međunarodni dan osoba s autizmom
https://www.glasistre.hr/hrvatska/pravobraniteljica-slonjsak-osobe-s-autizmom-bez-sustavne-skrbi-u-hrvatskoj-787732
https://magazin.hrt.hr/price-iz-hrvatske/nas-autizam-je-stanje-sustav-je-bolestan-0-6487005
30. ožujka, televizija HRT, emisija Regionalni dnevnik, izjava vezano uz uslugu osobne asistencije
30. ožujka, portal Novi list, izjava vezano uz uslugu osobne asistencije
https://www.novilist.hr/rijeka-regija/rijeka/rijecanin-ivan-boluje-od-cerebralne-paralize-od-rodenja-bez-osobnog-asistenta-ne-moze-nigdje-ali-ga-ne-moze-naci/
25. ožujka, televizija HRT, emisija Normalan život, gostovanje na temu vještačenja i ostvarivanja prava na ortopedska pomagala
21. ožujka, Centar za inkluziju i podršku u zajednici, članak o održavanju modne revije povodom obilježavanja Svjetskog dana sindroma Down, https://www.centar-podrske.eu/jk/labin-modnom-revijom-obiljezen-svjetski-dan-sindroma-down/
21. ožujka, 5portal.hr, članak o održavanju modne revije povodom obilježavanja Svjetskog dana sindroma Down, https://5portal.hr/vijesti_detalj.php?id=36249
21. ožujka, Radio Labin, članak povodom održavanja modne revije i obilježavanja Svjetskog dana sindroma Down, https://radiolabin.hr/news_details.php?id=22959
21. ožujka, TV Laudato, emisija Izdvojeno, gostovanje na temu položaja osoba s invaliditetom
11. ožujka, objava članaka vezano uz obilježavanje Dana žena
https://h-alter.org/hrvatska/zene-s-margine/
https://www.index.hr/vijesti/clanak/okrugli-stol-na-dan-zena-zene-s-invaliditetom-na-udaru-visestruke-diskriminacije/2345652.aspx
10. ožujka, Slobodna Dalmacija, portal, priopćenje vezano uz neprimjeren tekst o rođenju djeteta s teškoćama u razvoju u čitanci za 6 razred OŠ
10. ožujka, Facebook, obavijest o posjetu savjetnice Područnog ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom Rijeka, Tee Rubeša, Društvu za istraživanje i potporu, https://www.facebook.com/istrazivanjeipotpora/
9. ožujka, televizija HRT, objavljen tv prilog o međugradskom i lokalnom pristupačnom prijevozu
24. veljače, In portal, Članak o sudjelovanju na fokus grupi projekta Insport, https://www.in-portal.hr/in-portal-news/sport/25008/vukovar-u-sklopu-projekta-in-sport-odrzana-fokus-grupa-o-ukljucivanju-djece-s-teskocama-u-sport
23. veljače, portal sov.hr, Članak o sudjelovanju na fokus grupi projekta Insport, https://sov.hr/odrzana-treca-fokus-grupa-projekta-insport/
23. veljače, portal In-portal, članak povodom predstavljanja Područnog ureda pravobranitelja za osobe s invaliditetom u Rijeci udrugama osoba s invaliditetom Istarske županije, https://www.in-portal.hr/in-portal-news/in-mreza/24998/pula-sastanak-predstavnice-pravobraniteljice-i-udruga-osoba-s-invaliditetom-iz-istre

22. veljače, portali Mimladi.hr i Direktno.hr, objave članka vezano uz mlade osobe s invaliditetom na tržištu rada:
https://zaposljavanje.mimladi.hr/2022/02/24/pravobraniteljica-za-osobe-s-invaliditetom-na-razgovorima-za-posao-dominira-tema-invaliditeta-a-ne-strucnosti-lako-razumljiva-verzija%ef%bf%bc/
21. veljače, portal Regional express, članak povodom upoznavanja udruga osoba s invaliditetom s područja Istarske županije s radom Područnog ureda pravobranitelja za osobe s invaliditetom u Rijeci, https://www.regionalexpress.hr/site/more/udruge-osoba-s-invaliditetom-upoznate-s-radom-pravobraniteljice-za-osobe-s-invaliditetom
17. veljače, priopćenje vezano uz sastanak predstavnice PUPOSI Rijeka i udruga s područja Istarske županije na temu položaja osoba s invaliditetom i predstavljanja rada ureda
17. veljače, HRT Županijska panorama, TV prilog o radu Ureda pravobraniteljice
16. veljače, Radio Split, intervju o radu Područnog ureda u Splitu
14. veljače, Dalmacija News, članak o promjeni Odluke o socijalnoj skrbi Grada Splita, https://www.dalmacijanews.hr/clanak/efj2-konacno-je-promijenjena-splitska-diskriminatorna-odluka-o-socijalnoj-skrbi-lokalna-vlast-nakon-teksta-krajem-proslog-tjedna-otvorila-oci
14. veljače, Dalmacija News, članak o organiziranom prijevozu za osobe s invaliditetom u Gradu Splitu, https://www.dalmacijanews.hr/clanak/bro6-splitske-politicarke-bekavac-i-vidan-koje-su-zasluzne-za-povratak-besplatnog-prijevoza-za-sve-skupine-osoba-s-invalidetom-zadovoljne-su-sto-je-vlast-promijenila-odluku
11. veljače, Slobodna Dalmacija, članak o organiziranom prijevozu za osobe s invaliditetom u Gradu Splitu, https://slobodnadalmacija.hr/split/osobe-s-autizmom-i-slijepi-od-pocetka-godine-bez-besplatnog-prijevoza-dokad-ce-ranjive-skupine-nasih-sugradana-cekati-novu-odluku-o-socijalnoj-skrbi-1167014
11. veljače, Dalmacija News, članak o organiziranom prijevozu za osobe s invaliditetom u Gradu Splitu, https://www.dalmacijanews.hr/clanak/d5qg-splitska-vlast-pala-na-jos-jednom-ispitu-socijalnosti-dio-osoba-s-invaliditetom-ostao-bez-besplatnog-kombi-prijevoza
11. veljače, objave članaka vezano uz prijevoz osoba s invaliditetom u gradu Splitu
https://www.dalmacijanews.hr/clanak/d5qg-splitska-vlast-pala-na-jos-jednom-ispitu-socijalnosti-dio-osoba-s-invaliditetom-ostao-bez-besplatnog-kombi-prijevoza#/clanak/d5qg-splitska-vlast-pala-na-jos-jednom-ispitu-socijalnosti-dio-osoba-s-invaliditetom-ostao-bez-besplatnog-kombi-prijevoza
https://slobodnadalmacija.hr/split/osobe-s-autizmom-i-slijepi-od-pocetka-godine-bez-besplatnog-prijevoza-dokad-ce-ranjive-skupine-nasih-sugradana-cekati-novu-odluku-o-socijalnoj-skrbi-1167014
10. veljače, HR1, emisija Šesto čulo, gostovanje na temu promoviranja spota Pristupačnost kao ljudsko pravo
4. veljače, HRT, emisija Normalan život, gostovanje pravobraniteljice na temu položaja osoba s invaliditetom u RH
2. veljače, objave promocije spota Pristupačnost kao ljudsko pravo
https://www.novilist.hr/novosti/hrvatska/predstavljen-promotivni-video-pristupacnost-kao-ljudsko-pravo/
https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/predstavljen-promotivni-video-pristupacnost-kao-ljudsko-pravo-5172707
https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/predstavljen-promotivni-video-pristupacnost-kao-ljudsko-pravo---694599.html
https://twitter.com/hrtvijesti
https://www.civilnodrustvo.hr/predstavljen-promotivni-video-pristupacnost-kao-ljudsko-pravo/
https://www.hina.hr/pretraga/pristupa%C4%8Dnost%20kao%20ljudsko%20pravo
28. siječnja, Radio Split, intervju povodom novog Zakona o socijalnoj srbi te osvrt na položaj osoba s invaliditetom u Gradu Splitu
27. siječnja, IN portal, Članak o sudjelovanju na ENNHRI sastanku, https://www.in-portal.hr/in-portal-news/in-mreza/24814/posi-odrzan-sastanak-ennhri-radne-skupine-za-konvenciju-o-pravima-osoba-s-invaliditetom

26. siječnja, Dalmacija News, članak povodom kaznene prijave Pravobraniteljice ODO Split u predmetu otkaz higijeničarki s invaliditetom, https://www.dalmacijanews.hr/clanak/s6jd-dorh-ce-istrazivati-neproduljenje-ugovora-invalidnoj-cistacici-u-javnoj-ustanovi-sportski-objekti#/clanak/s6jd-dorh-ce-istrazivati-neproduljenje-ugovora-invalidnoj-cistacici-u-javnoj-ustanovi-sportski-objekti
26. siječanj, Dalmacija Danas, članak povodom kaznene prijave Pravobraniteljice ODO Split u predmetu otkaz higijeničarki s invaliditetom, https://www.dalmacijadanas.hr/odjeci-otkaza-na-pricvucu-dorh-ce-istrazivati-slucaj-otkaza-cistacici-s-invaliditetom-pravobraniteljica-podnijela-kaznenu-prijavu/
26. siječanj, Dalmatinski portal, članak povodom kaznene prijave Pravobraniteljice ODO Split u predmetu otkaz higijeničarki s invaliditetom, https://dalmatinskiportal.hr/vijesti/diskriminacija-u-sportskim-objektima--pravobraniteljica-podnijela-kaznenu-prijavu-zbog-otkaza-zeni-s-invaliditetom/122659
25. siječnja, Osječka TV, intervju u Dnevniku, Intervju i prilog o novom Zakonu o socijalnoj skrbi, https://www.youtube.com/watch?v=lqys3c72i4Y
25. siječnja, Osječka TV, prilog u Vijestima, Prilog o novom Zakonu o socijalnoj skrbi, https://www.youtube.com/watch?v=x2ucVeJpv6Q
21. siječnja, radio Laganini FM, Intervju o projektu ADOBE i pristupačnom turizmu
31. siječnja, Dalmatinski portal, članak povodom kaznene prijave zbog ne produljenja ugovora o radu čistačici s invaliditetom iz Javne ustanove Športski objekti koju je podnijela pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, https://dalmatinskiportal.hr/vijesti/nastavlja-se-pucka-pravobraniteljica-trazi-da-je-dorh-izvijesti-o-poduzetom-po-prijavi-za-diskriminaciju-u-sportskim-objektima/123170
31. siječnja, HRT, najava povodom emisije „Normalan život“ u petak, 4. veljače, s temom o pravima osoba s invaliditetom i o Uredu pravobranitelja za osobe s invaliditetom, https://hrtprikazuje.hrt.hr/hrt-preporucuje/normalan-zivot-5-5126471
30. siječnja, portal Poslovni.hr, članak o projektu poslovnog dnevnika i partnera „Iskustvo zlata vrijedi“ kojim se educira javnost o problemima osoba s invaliditetom. https://www.poslovni.hr/hrvatska/ulazimo-u-desetu-godinu-projekta-koji-pomaze-mladima-da-udu-u-svijet-rada-4322950
29. siječnja, novine Glas Slavonije, članak o osobama s invaliditetom u umjetnosti, znanosti, odgoju i obrazovanju, http://www.glas-slavonije.hr/485007/25/Osobe-s-invaliditetom-u-umjetnosti-znanosti-odgoju-i-obrazovanju
28. siječnja, novine Slobodna Dalmacija, članak povodom podnesene kaznene prijave pravobraniteljice zbog ne produljenja ugovora čistačici s invaliditetom u splitskoj Javnoj ustanovi, https://slobodnadalmacija.hr/split/slucaj-cistace-kojoj-ju-sportski-objekti-split-jedino-nije-produljen-ugovor-preuzima-pucka-pravobraniteljica-uz-kaznenu-prijavu-zbog-sumnje-na-povredu-ravnopravnosti-1163259
28. siječnja, Portal 365, članak o slučaju čistačice kojoj jedinoj u JU „Športski objekti Split“ nije produljen ugovor, https://365dana.info/2022/01/28/slucaj-cistacice-kojoj-jedinoj-u-ju-sportski-objekti-split-nije-produljen-ugovor-preuzima-pucka-pravobraniteljica-uz-kaznenu-prijavu-zbog-sumnje-na-povredu-ravnopravnosti/
27. siječnja, portal dnevnik.hr., članak povodom izglasavanja reforme socijalne skrbi u Saboru, https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/vlada-ce-odrzati-redovitu-sjednicu---693755.html
26. siječnja, Jadranski.hr, portal, članak na temu djeteta s teškoćama u razvoju i povrede prava vezano uz boravak u vrtiću
26. siječnja, portal Index.hr, članak povodom podnesenih komentara Komore socijalnih radnika na prijedlog Zakona o socijalnoj skrbi, https://www.index.hr/vijesti/clanak/socijalni-radnici-bismo-li-dobili-sastanak-s-premijerom-da-smo-ga-izvrijedjali/2335470.aspx
26. siječnja, novine Večernji List, članak o podnesenoj kaznenoj prijavi pravobraniteljice za osobe s invaliditetom zbog otkaza čistačice s invaliditetom u javnoj ustanovi Športski objekti, https://www.vecernji.hr/vijesti/pucka-pravobraniteljica-pozvala-dorh-zbog-otkaza-cistacici-s-invaliditetom-u-splitskoj-ustanovi-1558405

26. siječnja, portal Dalmatinski portal, članak o podnesenoj kaznenoj prijavi pravobraniteljice za osobe s invaliditetom zbog otkaza čistačice s invaliditetom u javnoj ustanovi Športski objekti, https://dalmatinskiportal.hr/vijesti/diskriminacija-u-sportskim-objektima--pravobraniteljica-podnijela-kaznenu-prijavu-zbog-otkaza-zeni-s-invaliditetom/122659

26. siječnja, portal Dalmacija danas, članak povodom podnesene kaznene prijave pravobraniteljice za osobe s invaliditetom zbog otkaza čistačici s invaliditetom, https://www.dalmacijadanas.hr/odjeci-otkaza-na-pricvucu-dorh-ce-istrazivati-slucaj-otkaza-cistacici-s-invaliditetom-pravobraniteljica-podnijela-kaznenu-prijavu/

26. siječnja, portal T-portal, članak povodom prijedloga povećanja novčane pomoći za nezaposlene osobe s invaliditetom, https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/selak-raspudic-o-pomoci-nezaposlenim-invalidima-sto-se-moze-s-375-kuna-mjesecno-20220126

26. siječnja, portal Dalmatinski portal, članak povodom otpuštanja žene s invaliditetom u Javnoj ustanovi Športski objekti, https://dalmatinskiportal.hr/vijesti/franic-poziva-puljka-da-zaustavi-suspeniziju-dalibora-lovrica-te-otpustenu-zenu-vrati-na-posao/122677

22. siječnja, Antena Zadar, članak o Zadraninu Antoniu, zaposlenoj osobi s invaliditetom, https://www.antenazadar.hr/clanak/2022/01/stopostotni-invalid-iz-zadra-radi-u-knjiznici-zasluzujem-punu-placu-borit-cu-se-i-dalje/

21. siječnja, Hrvatski Sabor, članak povodom održane tematske sjednice Odbora za zdravstvo i socijalnu politiku o djeci s zdravstvenim teškoćama nakon osamnaeste godine, https://www.sabor.hr/hr/press/priopcenja/u-saboru-odrzana-tematska-sjednica-o-djeci-s-posebnim-zdravstvenim-potrebama-nakon

21. siječnja, Hrvatski savez gluhih i nagluhih, članak povodom kampanje: Pristupačnost kao ljudsko pravo!, video snimljen u sklopu aktivnosti 8. centra znanja za društveni razvoj u području unapređenja kvalitete življenja osoba s invaliditetom i Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom
http://www.hsgn.hr/2022/01/21/cestitka-predsjednika-republike-hrvatske-zorana-milanovica/

21. siječnja, društvena mreža Facebook, objava o održanoj tematskoj sjednici Odbora za zdravstvo i socijalnu politiku o djeci s zdravstvenim teškoćama nakon osamnaeste godine, https://hr-hr.facebook.com/djecasteskocama/

21. siječnja, Dalmacija danas, članak o Zadraninu Antoniu, zaposlenoj osobi s invaliditetom, https://www.dalmacijadanas.hr/dalmatinac-antonio-rijetki-je-stopostotni-invalid-koji-ima-stalni-posao-u-hrvatskoj-sada-se-bori-za-ostale-a-vec-je-pritisnuo-ministarstvo/

20. siječnja, Savez društva distrofičara Hrvatske, obavijest o izboru članova V. saziva stručnog savjeta Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, https://www.sddh.hr/savez-drustava-distroficara-hrvatske-aktualnosti-pregled/izabrani-clanovi-v-saziva-strucnog-savjeta-pravobraniteljice-za-osobe-s-invaliditetom

20. siječnja, portal RTL Vijesti, članak o Zadraninu Antoniu, zaposlenoj osobi s invaliditetom, https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/hrvatska/4179080/zadranin-antonio-rijetki-je-stopostotni-invalid-koji-ima-stalni-posao-u-hrvatskoj-sada-se-bori-za-ostale-a-vec-je-pritisnuo-ministarstvo/

20. siječnja, društvena mreža Facebook, Hrvatski savez udruga invalida rada, obavijest, upućene čestitke na izboru novog V. saziva stručnog savjeta Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, https://hr-hr.facebook.com/pages/category/Nonprofit-Organization/Hrvatski-savez-udruga-invalida-rada-HSUIR-1925003581151207/

20. siječnja, In portal, članak povodom održanog sastanka pravobraniteljice za osobe s invaliditetom i Centra za profesionalnu rehabilitaciju Rijeka,
https://www.in-portal.hr/in-portal-news/in-mreza/24768/vana-je-suradnja-sastanak-pravobraniteljice-za-osobe-s-invaliditetom-i-centra-za-profesionalnu-rehabilitaciju-rijeka

18. siječnja, portal SB periskop, članak povodom prijedloga Vlade o imovinskom cenzusu u novom Zakonu o socijalnoj skrbi, https://www.sbperiskop.net/drustvo/croatia/cenzus-sim-cenzus-tam

18. siječnja, portal Demos media, članak povodom prijedloga Vlade o imovinskom cenzusu u novom Zakonu o socijalnoj skrbi, https://demosmedia.hr/2022/01/18/cenzus-sim-cenzus-tam/

17. siječnja, portal H-alter, članak povodom prijedloga Vlade o imovinskom cenzusu u novom Zakonu o socijalnoj skrbi, https://h-alter.org/hrvatska/cenzus-sim-cenzus-tam/
16. siječnja, Facebook, reportaža s KanalaRi, objava povodom održane konferencije u Opatiji, 15. siječnja, "Izmjene Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju" https://www.facebook.com/SIDRO-odgojitelji-u-za%C5%A1titi-prava-djeteta-u-dje%C4%8Djem-vrti%C4%87u-132287921654668/videos/4681445371933145
12. siječnja, portal Iusinfo.hr, članak o novom Zakonu o registru osoba s invaliditetom, https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/49006
12. siječnja, portal javnost.hr, članak o novostima koje donosi novi Zakon o registru osoba s invaliditetom,https://javnost.hr/objava/novosti-koje-donosi-novi-zakon-o-registru-osoba-s-invaliditetom
12. siječnja, novine Zadarski list, članak o propisima koji uređuju pravo na osobnu invalidninu, https://www.zadarskilist.hr/clanci/12012022/zupanovic-u-osobnu-invalidninu-se-ne-bi-smjelo-dirati-jer-je-novac-koji-se-trosi-na
12. siječnja, portal H-alter, članak o stanju socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj, https://h-alter.org/izdvojeno/invalidna-socijalna-drzava/
12. siječnja, portal Dubrovački dnevnik, članak o liječenju djece s teškoćama u razvoju nakon 18. godine, https://dubrovackidnevnik.net.hr/vijesti/grad/dzenita-lazarevic-o-problemima-lijecenja-djece-s-teskocama-nakon-18-godine
11. siječnja, portal dnevnik.hr, članak o korištenju riječi „autističan“ kao oblika uvrede u govoru, https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/rijec-autistican-kao-uvreda---691668.html
8. siječnja, portal Dnevnik.hr, članak povodom donošenja novog Zakona o socijalnoj skrbi, osobe s invaliditetom koje zarađuju više od 4000 kuna na mjesec mogle bi ostati bez pomoći države, https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/osobe-s-invaliditetom-koji-zaradjuju-mogle-bi-ostati-bez-potpore---691284.html
7. siječnja, televizija Nova TV, emisija Provjereno, izjava vezano uz Zakon o socijalnoj skrbi
6. siječnja, TV Student, izjava vezano uz de stigmatizaciju osoba s invaliditetom i izvještavanje u medijima
5. siječnja, portal Slobodna Dalmacija, izjava vezana uz novi Zakon o socijalnoj skrbi https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/novi-prijedlog-zakona-invalidima-bi-zadao-tezak-udarac-drzava-nam-zeli-uzeti-invalidninu-ako-zaradujemo-vise-od-4000-kuna-1156947
5. siječnja, portal In portal, članak o obilježavanju Svjetskog dana Brailleovog pisma, s ciljem podizanja i jačanja svijesti o važnosti pisma za slijepe i slabovidne osobe, https://www.in-portal.hr/in-portal-news/in-mreza/24678/hrvatski-savez-slijepih-obiljezio-svjetski-dan-brailleova-pisma
4. siječnja, novine Večernji list, članak povodom obilježavanja Svjetskog dana Brailleovog pisma, https://ordinacija.vecernji.hr/novosti/hrvatski-savez-slijepih-snaznom-porukom-obiljezio-svjetski-dan-brailleova-pisma/
4. siječnja, portal Zg magazin, članak, Hrvatski savez slijepih o prijedlogu novog Zakona o socijalnoj skrbi, https://zg-magazin.com.hr/hrvatski-savez-slijepih-o-novom-zakonu-o-socijalnoj-skrbi/
4. siječnja, portal Informativni centar Virovitica, članak povodom obilježavanja Svjetskog dana Brailleovog pisma, https://www.icv.hr/2022/01/sloganom-citav-svijet-je-pod-prstima-danas-se-obiljezava-svjetski-dan-brailleovog-pisma/
3. siječnja, novine Zadarski list, članak povodom donošenja novog Zakona o socijalnoj skrbi https://zadarski.slobodnadalmacija.hr/zadar/4-kantuna/apel-iz-zadra-drzava-nam-zeli-uzeti-invalidninu-ako-zaradujemo-vise-od-4-000-kn-pravobraniteljica-ovo-je-put-ka-osiromasivanju-teskih-invalida-1156383

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom
Savska cesta 41/3, 10000 Zagreb
Telefon: 01/6102 170

Područni ured Osijek
Ulica Hrvatske Republike 5, 31000 Osijek
Telefon: 031/293 352

Područni ured Split
Ulica Domovinskog rata 44, 21000 Split
Telefon: 021/649 713

Područni ured Rijeka
Ulica Nikole Cara 1, 51000 Rijeka
Telefon: 051/643 200

Faks: 01/6177 901
E-pošta: ured@posi.hr
Web: http://posi.hr

IZJAVA O FISKALNOJ ODGOVORNOSTI

ZA 2022. GODINU

Ja, Anka Slonjšak, dipl.oec., pravobraniteljica, čelnica ureda Pravobranitelja za osobe s invaliditetom na temelju popunjenog Upitnika o fiskalnoj odgovornosti i raspoloživih informacija, potvrđujem:

- zakonito, namjensko i svrhovito korištenje sredstava,
- učinkovito i djelotvorno funkcioniranje sustava unutarnjih kontrola u okviru proračunom odnosno financijskim planom utvrđenih sredstava.

Zagreb, 27. ožujka 2023. godine

Potpis čelnika

REPUBLIKA HRVATSKA 1 ZAGREB PRAVOBRANITELJ ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Anka Slonjšak, pravobraniteljica za osobe s invaliditetom

PRAVOBRANITELJ ZA OSOBE S INVALIDITETOM

UPITNIK O FISKALNOJ ODGOVORNOSTI ZA OBVEZNIKE UTVRĐENE U REGISTRU PRORAČUNSKIH I IZVANPRORAČUNSKIH KORISNIKA ZA PRORAČUNSKU GODINU 2022.

Redni broj	Pitanje	Odgovor			Referenca[1]
		N/P	DA	NE[2]	
PLANIRANJE PRORAČUNA/FINANCIJSKOG PLANA					
1.	U uputama za izradu proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno uputama upravnih tijela utvrđeni su i dostavljeni limiti u apsolutnim iznosima odnosno visina financijskog plana po upravnim tijelima i proračunskim i izvanproračunskim korisnicima jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za sljedeću proračunsku godinu i za sljedeće dvije godine, koji su raspoređeni na: - sredstva potrebna za provedbu postojećih programa, odnosno aktivnosti, koje proizlaze iz trenutno važećih propisa i - sredstva potrebna za uvođenje i provedbu novih ili promjenu postojećih programa, odnosno aktivnosti, a u razdoblju privremenog financiranja, u uputama su utvrđeni i dostavljeni limiti u apsolutnim iznosima odnosno visina financijskog plana po upravnim tijelima odnosno proračunskim i izvanproračunskim korisnicima iz svoje nadležnosti za razdoblje privremenog financiranja (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koje u svojoj nadležnosti imaju proračunske i izvanproračunske korisnike)	X			
2.	Ministarstvo je nakon primitka uputa za izradu prijedloga državnog proračuna od Ministarstva financija izradilo i dostavilo proračunskim korisnicima iz svoje nadležnosti upute s limitima u apsolutnom iznosu, odnosno s visinama financijskog plana po proračunskim korisnicima za sljedeću proračunsku godinu i za sljedeće dvije godine, koje su raspoređene na:	X			

[1] Stupac Referenca se ne popunjava već su u njemu dane upute koja je vrsta dokaza podloga za davanje odgovora na pitanje
[2] Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

	- visinu sredstava potrebnih za provedbu postojećih programa, odnosno aktivnosti, koje proizlaze iz trenutno važećih propisa i - visinu sredstava potrebnih za uvođenje i provedbu novih ili promjenu postojećih programa, odnosno aktivnosti, a u razdoblju privremenog financiranja, ministarstvo je, nakon primitka uputa za izradu financijskih planova proračunskih i izvanproračunskih korisnika državnog proračuna za prva tri mjeseca proračunske godine od Ministarstva financija, izradilo i dostavilo upute s limitima plana za prva tri mjeseca proračunske godine korisnicima iz svoje nadležnosti (odgovaraju ministarstva koja u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike)				
3.	Financijski plan proračunskog i izvanproračunskog korisnika državnog proračuna za naredno trogodišnje razdoblje je uravnotežen, uključujući i procjenu *donosa* sredstava iz prethodne, odnosno *odnosa* u sljedeću godinu		X		
4.	Financijski plan proračunskog i izvanproračunskog korisnika jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno proračun jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za naredno trogodišnje razdoblje je uravnotežen, uključujući i procjenu ukupnog rezultata poslovanja koji se prenosi u sljedeću(e) proračunsku(e) godinu(e)	X			
5.	Obrazloženje proračuna, odnosno financijskog plana sastoji se od obrazloženja općeg dijela proračuna odnosno financijskog plana i obrazloženja posebnog dijela proračuna, odnosno financijskog plana. Obrazloženje općeg dijela proračuna, odnosno financijskog plana sadrži obrazloženje prihoda i rashoda, primitaka i izdataka. Obrazloženje posebnog dijela proračuna, odnosno financijskog plana sastoji se od obrazloženja programa koje se daje kroz obrazloženje aktivnosti i projekata zajedno s ciljevima i pokazateljima uspješnosti		X		
6.	Usklađeni prijedlog financijskog plana ministarstva sastavljen je temeljem prikupljenih i objedinjenih prijedloga financijskih planova proračunskih korisnika (odgovaraju ministarstva koja u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike)	X			

7.	Posebni dio proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave sastavljen je od prikupljenih i objedinjenih prijedloga financijskih planova proračunskih korisnika proračuna jedinice u koji su uključeni svi vlastiti i namjenski prihodi i primici proračunskih korisnika (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X			
8.	Rashodi i izdaci koji se financiraju iz EU sredstava planirani su realno, odnosno odstupanje između plana usvojenog od strane Hrvatskog sabora i konačnog izvršenja nije veće od 5% (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)	X			
9.	U slučaju sukcesivnog planiranja trošenja viškova, odnosno pokrića manjkova, uz proračun jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno financijski plan proračunskog i izvanproračunskog korisnika proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave doneseni su odgovarajući akti: (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i proračunski i izvanproračunski korisnici jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave)				
9.1.	U slučaju sukcesivnog planiranja trošenja viškova donesen je akt koji sadrži analizu nastanka tako značajnog viška, mjere za smanjenje ili ukidanje određenih naknada koje se naplaćuju za usluge koje pružaju proračunski korisnici te način i svrhu za koju će se upotrijebiti navedeni višak	X			
9.2.	U slučaju pokrića manjkova donesen je akt koji sadrži analizu i ocjenu postojećeg financijskog stanja, prijedlog mjera za otklanjanja utvrđenih uzroka nastanka negativnog poslovanja te mjera za stabilno održivo poslovanje te akcijski plan provedbe navedenih mjera (s opisom mjere, načinom provedbe, rokom provedbe, imenom i prezimenom odgovorne osobe) s očekivanim financijskim i ekonomskim učinkom	X			
10.	Izrađen je godišnji plan rada koji sadrži podatke o ciljevima koji se planiraju ostvariti te opći prikaz zadaća i poslova (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)		X		

11.	Čelnik je u roku 30 dana od stupanja na snagu državnog proračuna donio odluku o prijenosu ovlasti i odgovornosti za ostvarenje strateških ciljeva i upravljanje proračunskim sredstvima osiguranim u financijskom planu (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)		X		
12.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave se zaduživala/davala suglasnost za zaduživanje/jamstvo sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)				
12.1.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ishodila suglasnost Vlade za dugoročno zaduživanje	X			
12.2.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ishodila suglasnost ministra financija za sve odluke o davanju jamstva pravnoj osobi u njezinu većinskom izravnom ili neizravnom vlasništvu i ustanovi čiji je osnivač za ispunjenje obveza pravne osobe i ustanove	X			
12.3.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ishodila suglasnost ministra financija za sve odluke o davanju suglasnosti izvanproračunskim korisnicima za zaduživanje i davanje jamstva	X			
12.4.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja davala suglasnost na zaduživanje pravnoj osobi u njezinu većinskom vlasništvu i ustanovi čiji je osnivač	X			

Napomena:
Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac
Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P
Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom
U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor				Referenca
		N/P	DA	NE[3]	DJELOMIČNO[4]	
IZVRŠAVANJE PRORAČUNA/FINACIJSKOG PLANA						
13.	Procedura stvaranja ugovornih obveza jasno je definirana i dostupna svim ustrojstvenim jedinicama/upravnim odjelima		X			
14.	Obveze po ugovorima koji zahtijevaju plaćanje iz proračuna u sljedećim godinama preuzimale su se isključivo uz suglasnost ministra financija/Vlade Republike Hrvatske, odnosno općinskog načelnika /gradonačelnika /župana (odgovaraju proračunski korisnici državnog proračuna i proračunski korisnici proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X				
15.	Obveze po investicijskim projektima preuzimaju se isključivo ako su predviđene u proračunu i projekcijama, financijskom planu i po provedenom stručnom vrednovanju i ocjeni opravdanosti te učinkovitosti investicijskog projekta	X				
16.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sredstva proračunske zalihe koristila samo za elementarne nepogode i druge nepredvidive događaje	X				
17.	Postoji jasna procedura naplate prihoda	X				
18.	Poduzete su sve potrebne mjere za potpunu naplatu prihoda i primitaka iz nadležnosti i uplatu u proračun prema važećim propisima	X				
19.	Uređen je sustav ostvarivanja i korištenja vlastitih prihoda					

[3] Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti
[4] Za svaki djelomično potvrdan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

19.1.	Ministarstvo/jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave donijelo je akt kojim su uređena mjerila i način korištenja vlastitih prihoda proračunskih korisnika iz svoje nadležnosti (odgovaraju ministarstva i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koje u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike)	X				
19.2.	Upravljačko tijelo proračunskog korisnika donijelo je akt kojim je uređeno ostvarivanje i korištenje vlastitih prihoda (a koji je u skladu s aktom nadležnog ministarstva/jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave kojim su uređena mjerila i način korištenja vlastitih prihoda proračunskih korisnika, ako je to primjenjivo)	X				
20.	Sredstva su utrošena u skladu s proračunom, odnosno financijskim planom		X			
21.	Isplata sredstava temeljila se na vjerodostojnoj dokumentaciji		X			
22.	Pratilo se i kontroliralo namjensko isplaćivanje donacija, pomoći, subvencija do krajnjeg korisnika te korištenje istih					
22.1.	Dostupne su preslike, odnosno reference ugovora koji su podloga za isplate	X				
22.2.	Postoji izvješće od krajnjeg korisnika o utrošku sredstava/realizaciji projekta	X				
22.3.	Obavljene su provjere na licu mjesta na odabranom uzorku od onih krajnjih korisnika kojima je na godišnjoj razini isplaćeno 20.000,00 kuna ili više	X				
23.	Evidencijski nalozi (EV nalozi) dostavljani su Ministarstvu financija u skladu sa Zakonom o izvršavanju Državnog proračuna i uputom Ministarstva financija					

23.1.	Nadležno ministarstvo/središnji državni ured dostavio je proračunskim korisnicima iz svoje nadležnosti uputu s rokom do kojeg su mu isti dužni dostaviti mjesečne podatke o ostvarenju vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka izuzetih od obveze uplate u državni proračun i rashoda i izdataka financiranih iz istih (mjesečne evidencijske naloge) (odgovaraju ministarstva i središnji državni uredi koji u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike koji su izuzeti od obveze uplate vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka u državni proračun)	X				
23.2.	Proračunski korisnici dostavljali su mjesečne podatke o ostvarenim vlastitim i namjenskim prihodima i primicima, koji su izuzeti od obveze uplate u državni proračun, te rashodima i izdacima financiranim iz njih (evidencijske – EV – naloge) u skladu s rokom danim u uputi nadležnog ministarstva/središnjeg državnog ureda (odgovaraju proračunski korisnici državnog proračuna koji su izuzeti od obveze uplate vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka u državni proračun)	X				
23.3.	Ministarstvo/središnji državni ured je tijekom godine dostavljalo evidencijske naloge (EV naloge) Ministarstvu financija najkasnije do 10. u mjesecu za prethodni mjesec (odgovaraju ministarstva i središnji državni uredi koji u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike koji su izuzeti od obveze uplate vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka u državni proračun)	X				
24.	Prilikom isporuke opreme/izvođenja radova obavljene su sve potrebne provjere					
24.1.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni na način utvrđen ugovorom		X			
24.2.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni u skladu s vremenskim rokovima iz ugovora		X			
24.3.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni u skladu sa zahtjevima količine i kvalitete iz ugovora		X			
24.4.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni na lokacijama koje su navedene u ugovoru		X			

24.5.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni prema opisu iz ugovora		X			
24.6.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni sukladno nacrtima, analizama, modelima i uzorcima iz ugovora		X			
24.7.	Oprema je instalirana i u upotrebi		X			
25.	Propisana je procedura zaprimanja računa, njihove provjere u odgovarajućim ustrojstvenim jedinicama/upravnim odjelima i pravovremenog plaćanja		X			
26.	Propisana je procedura blagajničkog poslovanja kojom su definirane sve aktivnosti vezane uz promet gotovim novcem		X			
27.	Propisana je procedura izdavanja i obračunavanja putnih naloga		X			
28.	Prije isplate sredstava neprofitnoj organizaciji sklopljen je ugovor u kojem su definirana prava i obveze neprofitne organizacije i isplatitelja	X				
29.	Pravomoćne presude izvršavale su se bez postupka prisilne naplate	X				

Napomena:
Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac
Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P
Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom
U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor				Referenca
		N/P	DA	NE[5]	DJELOMIČNO[6]	
JAVNA NABAVA						
30.	U zaključenim ugovorima o nabavama velike vrijednosti ugovoreni su instrumenti za osiguranje urednog ispunjenja ugovornih obveza ili odredbe o ugovornoj kazni	X				
31.	Ugovori o javnoj nabavi zaključeni su u skladu s uvjetima određenim u dokumentaciji o nabavi	X				
32.	Za sve predmete javne nabave čija je procijenjena vrijednost jednaka ili veća od 200.000,00 kuna za nabavu robe i usluga, odnosno za nabavu radova jednaka ili veća od 500.000,00 kuna provedeni su postupci javne nabave sukladno odredbama Zakona o javnoj nabavi	X				
33.	Za ugovore o javnoj nabavi koji su se tijekom njegova trajanja značajno izmijenili, proveden je novi postupak javne nabave u skladu s odredbama Zakona o javnoj nabavi	X				
34.	Donesen je i redovito ažuriran plan nabave koji je objavljen na mrežnim stranicama u skladu s propisima o javnoj nabavi		X			
35.	Donesena je interna odluka kojom je imenovano stručno povjerenstvo za javnu nabavu koje je pripremalo i provodilo postupak javne nabave, a najmanje jedan član stručnog povjerenstva imao je važeći certifikat u području javne nabave u skladu s propisima o javnoj nabavi	X				
36.	Osobe koje prate provedbu ugovora različite su od osoba koje su bile članovi stručnog povjerenstva	X				

[5] Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti
[6] Za svaki djelomično potvrdan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

37.	Naručitelj vodi registar ugovora o javnoj nabavi i okvirnih sporazuma koji je objavljen na mrežnim stranicama, a sadrži podatke u skladu s propisima o javnoj nabavi		X			
38.	Do 31. ožujka tijelu nadležnom za politiku javne nabave dostavljeno je statističko izvješće o javnoj nabavi za prethodnu godinu koje sadrži podatke sukladno Zakonu o javnoj nabavi		X			
39.	Donesen je akt kojim su uređena pitanja jednostavne nabave za nabavu robe i usluga, odnosno za nabavu radova na koje se ne primjenjuje Zakon o javnoj nabavi te je akt objavljen na mrežnim stranicama		X			

Napomena:
Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac
Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P
Ako je provođenje postupaka javne nabave objedinjeno na razini osnivača, obveznik odgovara „NIJE PRIMJENJIVO – N/P"
Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom
U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor				Referenca
		N/P	DA	NE[7]	DJELOMIČNO[8]	
RAČUNOVODSTVO						
40.	Narudžbenice su valjano ispunjene na način da se vidi tko je nabavu inicirao, tko je nabavu odobrio, koja vrsta roba/usluga/ radova se nabavlja, uz detaljnu specifikaciju jedinica mjere, količina, jediničnih cijena te ukupnih cijena		X			
41.	U potpisanim ugovorima s dobavljačima/pružateljima usluga/izvršiteljima radova detaljno je utvrđena vrsta robe/usluga/radova koji se nabavljaju		X			
42.	Iz primke, otpremnice i drugog odgovarajućeg dokumenta potpisanog od skladištara ili druge osobe zadužene za zaprimanje robe i dobavljača vidljivo je da je prilikom preuzimanja robe utvrđena količina, stanje i kvaliteta zaprimljene robe		X			
43.	Postoji izvještaj o obavljenoj usluzi, odnosno druga vrsta pisanog odobrenja ili dokumentacije kojom se potvrđuje izvršenje usluge		X			
44.	O izvedenim radovima, sukladno definiranoj proceduri odobrenja radova, postoji privremena, odnosno konačna obračunska situacija, koju odobrava osoba, odnosno tijelo koje nadzire i odobrava radove	X				
45.	Na zaprimljenim računima navedeni su svi elementi računa u skladu sa zakonskim i podzakonskim propisima		X			
46.	Računi sadrže detaljnu specifikaciju roba/usluga/radova koje odgovaraju opisu i specifikaciji roba/usluga/radova definiranih narudžbenicom, odnosno ugovorom		X			
47.	Za svaki račun obavljena je matematička kontrola ispravnosti iznosa koji je zaračunan što je evidentno u postupku obrade računa		X			

[7] Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti
[8] Za svaki djelomično potvrdan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

48.	Provjereno je postojanje potpisa, žiga ili elektroničke oznake kojom se može potvrditi da je račun odobren za plaćanje		X			
49.	Za primljene i dane donacije nefinancijske imovine u glavnoj knjizi evidentirani su prihodi i rashodi, a međusobni prijenos nefinancijske imovine proračuna i proračunskih korisnika evidentiran je preko promjena u obujmu imovine (odgovaraju obveznici primjene proračunskog računovodstva)	X				
50.	S dužnicima su usklađeni podaci o potraživanjima na datum 31. listopada		X			
51.	Izvještaj o obavljenom popisu sadrži popis potraživanja i obveza po pojedinom vjerovniku, odnosno dužniku		X			
52.	Uspostavljene računovodstvene evidencije omogućile su praćenje korištenja sredstva po izvorima financiranja i programima (projektima/aktivnostima)		X			
53.	Prati se stvaranje ugovornih obveza i njihov financijski učinak					
53.1.	Uspostavljena je evidencija svih ugovora, uključujući ugovore vezane uz zaposlene		X			
53.2.	Organizacijska jedinica, odnosno osoba zadužena za financijsko-računovodstvene poslove ima uvid u sve sklopljene ugovore iz kojih proizlaze financijski učinci		X			
54.	Provodio se ispravak vrijednosti potraživanja u skladu s odredbama Pravilnika o proračunskom računovodstvu i Računskom planu	X				
55.	Proračunski korisnik koji je doznačio sredstva proračunskom korisniku istog proračuna, a iskazao ih je unutar podskupine računa 369 *Prijenosi između proračunskih korisnika istog proračuna*, uskladio je evidencije s proračunskim korisnikom koji su sredstva primili i iskazali ih unutar podskupine računa 639 *Prijenosi između proračunskih korisnika istog proračuna.* (odgovaraju proračunski korisnici državnog proračuna i proračunski korisnici proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ako su njeni upravni odjeli dodjeljivali sredstva proračunskim korisnicima u nadležnosti drugih upravnih odjela te jedinice)	X				

56.	Vodi se analitička evidencija dugotrajne nefinancijske imovine i usklađena je s glavnom knjigom		X			
57.	Ulaganja u dugotrajnu imovinu prenose se u glavnoj knjizi s računa imovine u pripremi na račune imovine u upotrebi odmah po završetku ulaganja	X				
58.	Najkasnije u roku od 15 dana od isplate naknade za bolovanje na teret Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO), HZZO-u je dostavljen zahtjev za refundaciju		X			

Napomena:
Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac
Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P
Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom
U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor			Referenca
		N/P	DA	NE[9]	
IZVJEŠTAVANJE I OSTALO					
59.	Kod predaje financijskih izvještaja poštivali su se rokovi i način predaje utvrđeni Pravilnikom o financijskom izvještavanju u proračunskom računovodstvu (odgovaraju obveznici primjene proračunskog računovodstva)		X		
60.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave izvještavala je Ministarstvo financija o zaduženjima/danim suglasnostima za zaduženja/jamstva sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X			
61.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (korisnik pomoći izravnanja) dostavila je izvještaj o utrošenim sredstvima resornom ministarstvu ili nadležnom tijelu državne uprave na propisan način i u rokovima utvrđenima Uredbom o načinu izračuna iznosa pomoći izravnanja za decentralizirane funkcije jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i odlukama o kriterijima i mjerilima za osiguranje minimalnog financijskog standarda javnih potreba u djelatnostima osnovnog i srednjeg školstva, socijalne skrbi, zdravstva i vatrogastva (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave - nositelji decentraliziranih funkcija)	X			
62.	Izvještaj o izvršenju financijskog plana izrađen je i dostavljen upravljačkom tijelu (odgovaraju proračunski i izvanproračunski korisnici jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave te proračunski korisnici državnog proračuna, izuzev onih koji nemaju upravljačka tijela)	X			

[9] Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

63.	Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži elemente propisane Pravilnikom o polugodišnjem i godišnjem izvještaju o izvršenju proračuna (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)				
63.1.	Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži stanje nenaplaćenih potraživanja za prihode jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i njihovih proračunskih korisnika	X			
63.2.	Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži stanje nepodmirenih dospjelih obveza jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i njihovih proračunskih korisnika	X			
63.3.	Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži stanje potencijalnih obveza po osnovi sudskih postupaka jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i njihovih proračunskih korisnika	X			
64.	Kod predaje polugodišnjeg i godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave poštivali su se rokovi utvrđeni Zakonom o proračunu (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)				
64.1.	Godišnji izvještaj o izvršenju proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za prethodnu godinu dostavljen je predstavničkom tijelu do 1. lipnja tekuće proračunske godine	X			
64.2.	Polugodišnji izvještaj o izvršenju proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za prvo polugodište tekuće proračunske godine dostavljen je predstavničkom tijelu do 15. rujna tekuće proračunske godine	X			
65.	Provedene su suštinske i formalne kontrole dostavljenih Izjava o fiskalnoj odgovornosti (odgovaraju nadležna ministarstva i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave kojima se dostavljaju izjave o fiskalnoj odgovornosti)	X			
66.	Uspostavljen je sustav dokumentiranja podataka o rizicima koji sadrži najznačajnije strateške i operativne rizike, mjere za postupanje po riziku te odgovorne osobe i rokove za provedbu mjera (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)		X		

67.	Internim aktom (uputom, sporazumom) uređen je način komunikacije, izvještavanja i drugih aktivnosti s proračunskim i izvanproračunskim korisnicima iz nadležnosti (odgovaraju ministarstva i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koji imaju proračunske i izvanproračunske korisnike)	X			

Napomena:
Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac
Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P
Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom
U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor			Referenca
		N/P	DA	NE[10]	
TRANSPARENTNOST					
68.	Godišnji plan rada je objavljen na mrežnim stranicama (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)		X		
69.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljeni su svi proračunski dokumenti (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)				
69.1.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u strojno čitljivom formatu objavljen je od strane predstavničkog tijela usvojen proračun koji uključuje opći i posebni dio te obrazloženje	X			
69..2.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u strojno čitljivom formatu objavljene su od strane predstavničkog tijela usvojene izmjene i dopune proračuna	X			
69.3.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljena je od strane predstavničkog tijela usvojena odluka o izvršavanju proračuna	X			
69.4.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljene su od strane predstavničkog tijela usvojene izmjene i dopune odluke o izvršavanju proračuna	X			
69.5.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljen je od strane predstavničkog tijela usvojen polugodišnji izvještaj o izvršenju proračuna, odnosno, ako predstavničko tijelo ne donese izvještaj u roku od 60 dana od dana podnošenja predstavničkom tijelu, objavljen je prijedlog polugodišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna	X			

[10] Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

69.6.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljen je od strane predstavničkog tijela usvojen godišnji izvještaj o izvršenju proračuna, odnosno, ako predstavničko tijelo ne donese izvještaj u roku od 60 dana od dana podnošenja predstavničkom tijelu, objavljen je prijedlog godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna	X			
70.	Uz proračune jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave izrađen je i objavljen vodič za građane	X			
71.	Nakon usvajanja državnog proračuna od strane Hrvatskog sabora, odnosno upravljačkih tijela, financijski planovi objavljeni su na vlastitim mrežnim stranicama, odnosno na mrežnim stranicama nadležnog ministarstva ako ne posjeduju mrežnu stranicu (odgovaraju ministarstva i proračunski korisnici državnog proračuna)		X		
72.	Godišnji financijski izvještaji objavljeni su u roku od 8 dana od propisanog roka za predaju godišnjih financijskih izvještaja na vlastitim mrežnim stranicama, odnosno na mrežnim stranicama nadležnog proračuna ako ne posjeduju mrežnu stranicu		X		

Napomena:
Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac
Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P
Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom
U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor				Referenca
		N/P	DA	NE[11]	DJELOMIČNO[12]	
UPRAVLJANJE IMOVINOM						
73.	Doneseni su strateški i provedbeni dokumenti za upravljanje i raspolaganje nekretninama (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)					
73.1.	Donesena je strategija upravljanja i raspolaganja nekretninama	X				
73.2.	Na temelju strategije upravljanja i raspolaganja nekretninama donesen je godišnji plan za ostvarenje ciljeva utvrđenih u strategiji	X				
74.	Za nekretnine u vlasništvu upisana su vlasnička prava u zemljišnim knjigama	X				
75.	Ustrojen je registar imovine jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koji sadrži podatke i informacije propisane za Središnji registar državne imovine (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X				
76.	Državna imovina kojom se raspolaže/upravlja neovisno o pravnoj osnovi korištenja te imovine (knjižno vlasništvo, izvan knjižno vlasništvo, druga pravna osnova korištenja, bez dokumentirane pravne osnove) evidentirana je u glavnoj knjizi onog tko raspolaže s/upravlja imovinom, u skladu s Uputom Ministarstva financija o priznavanju, mjerenju i evidentiranju imovine u vlasništvu Republike Hrvatske	X				
77.	Utvrđena je namjena nekretnina s kojima se upravlja i raspolaže	X				

[11] Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti
[12] Za svaki djelomično potvrdan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

78.	Za nekretnine kojima je definirana namjena utvrđeno je jesu li u funkciji ili ne, odnosno koriste li se ili ne u skladu s namjenom	X				
79.	Za nekretnine koje nisu u funkciji poduzimane su aktivnosti za stavljanje istih u funkciju, odnosno korištenje prema utvrđenoj namjeni	X				
80.	Za imovinu za koju nisu riješeni imovinsko-pravni odnosi poduzimane su aktivnosti za rješavanje istih	X				
81.	Prije stjecanja nekretnina izrađena je analiza kojom je utvrđena opravdanost odabranog oblika stjecanja nekretnine	X				
82.	Isknjižavanje imovine iz poslovnih knjiga provodi se isključivo nakon prodaje, darovanja ili drugog načina otuđenja ili uništenja imovine, a temeljem izlaznog računa, ugovora o kupoprodaji, zapisnika o uništenju, potvrde o odvozu na otpad i slične dokumentacije	X				
83.	Čelnik je donio interni akt o načinu korištenja službenih automobila		X			
84.	Postoji pisana procedura kojom su detaljno utvrđeni poslovi upravljanja i raspolaganja nekretninama te ovlasti i nadležnosti zaposlenika za obavljanje i kontrolu navedenih poslova	X				

Napomena:
Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac
Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P
Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom
U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor